

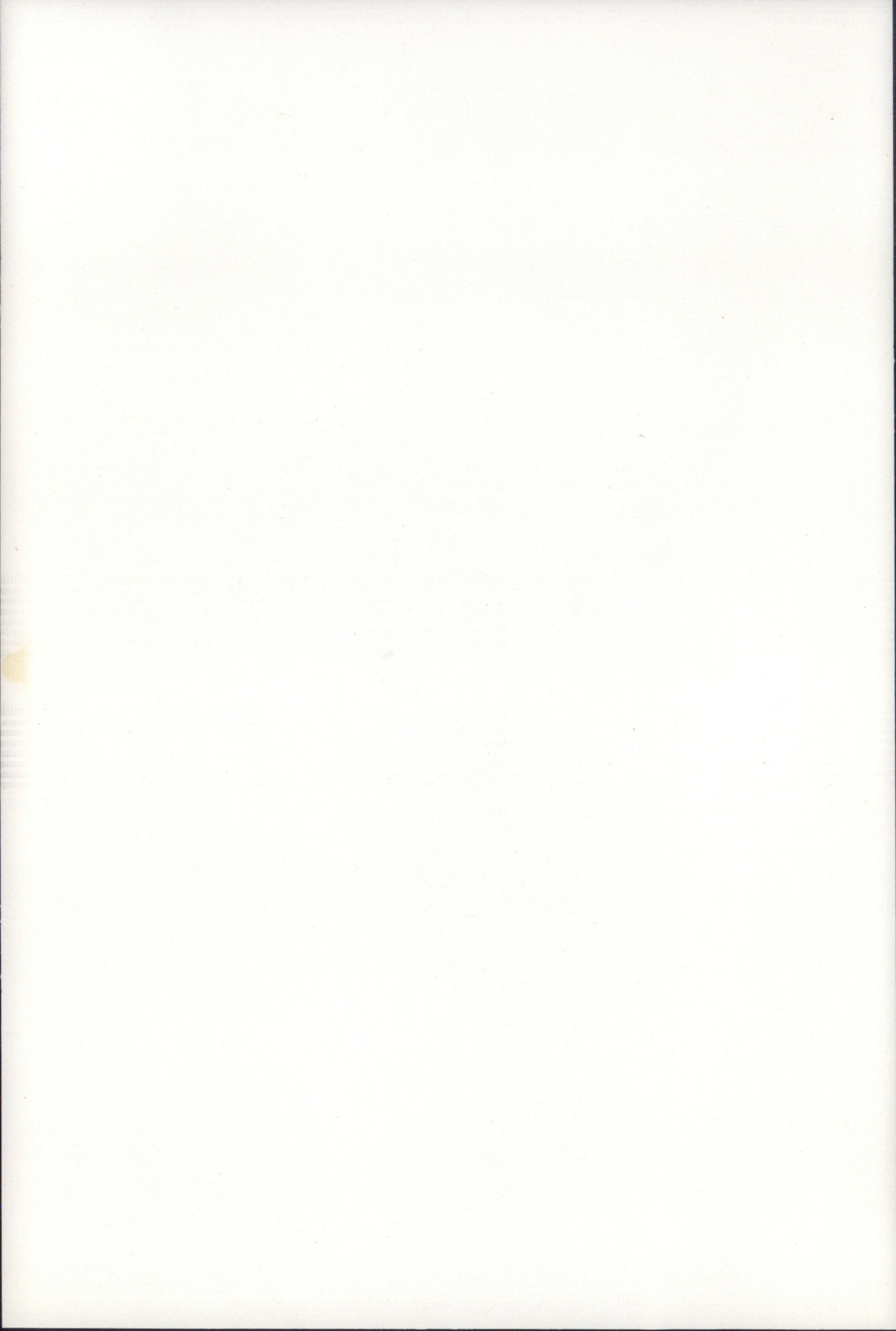
ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ
1962

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1966

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ
1962

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1966

ΤΥΠΟΙΣ: «ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ» Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ 35 — ΑΘΗΝΑΙ — ΤΗΛ. 536.867
Μεταλλογραφήματα Κ. Ε. Χαλκιοπούλου, 'Αγ. Μάρκου 14 — 'Αθῆναι

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Ευεργέται	ς'
Διοικητικὸν Συμβούλιον διὰ τὴν τριετίαν 1960 - 1962 . .	ζ'
Ἐπίτιμος πρόεδρος	η'
Ἐπίτιμοι ἀντιπρόεδροι	η'
Ἐπίτιμοι σύμβουλοι	η'
Ἐπίτιμοι ἑταῖροι	θ'
Ἀντεπιστέλλοντες ἑταῖροι	ι'
Τακτικοὶ ἑταῖροι	ια' - ιδ'
Ἐκθεσίς τοῦ Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας περὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς κατὰ τὸ ἔτος 1962	1 - 4

Α' ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΕΩΝ

1. Ἀνασκαφαὶ Ἀρχαίας Ἀκαδημείας ὑπὸ Φοῖβου Δ. Σταυροπούλλου	5 - 11
2. Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐλευσίνι ὑπὸ Ἰωάννου Τραυλοῦ	12 - 15
3. Ἀνασκαφὴ Μυκηναϊκῶν τάφων Περαιτῆς ὑπὸ Σπυρίδωνος Ἰακωβίδου	16 - 22
4. Ἀνασκαφὴ Βραυρῶνος ὑπὸ Ἰωάννου Παπαδημητρίου . .	23
5. Ἀνασκαφαὶ ἐν Σέσκλῳ ὑπὸ Δημητρίου Ρ. Θεοχάρη . . .	24 - 35
6. Ἀνασκαφαὶ Νέας Ἀγχιάλου ὑπὸ Παύλου Λαζαρίδου . . .	36 - 41
7. Ἀνασκαφὴ βασιλικῆς Γ' Ἀμφιπόλεως ὑπὸ Εὐσταθίου Γ. Στίκα	42 - 46
8. Ἀνασκαφὴ Τύμβου Νικησιάνης ὑπὸ Δημητρίου Ἰ. Λαζαρίδου	47
9. Ἀνασκαφὴ τοῦ Διόλκου ὑπὸ Νικολάου Μ. Βερδελέ . . .	48 - 50
10. Ἀνασκαφὴ κοιμητηριακῆς βασιλικῆς Παλαιᾶς Κορίνθου ὑπὸ Εὐσταθίου Γ. Στίκα	51 - 56

	Σελίς
11. Ἀνασκαφή Μυκηνηῶν ὑπὸ Γεωργίου Ε. Μυλωνᾶ.	57 - 66
12. Ἀνασκαφή Μυκηνηῶν ὑπὸ Νικολάου Μ. Βερδελεῆ	67 - 89
13. Ἀνασκαφή Πύλου ὑπὸ Σπυρίδωνος Μαρινάτου	90 - 98
14. Ἀνασκαφή Μεσσήνης ὑπὸ Ἀναστασίου Κ. Ὁρλάνδου	99 - 112
15. Ἀνασκαφαὶ Σπάρτης ὑπὸ Χρυσάνθου Χρήστου	113 - 121
16. Ἀνασκαφαὶ Ἡλίδος ὑπὸ Νικολάου Γιαλούρη.	122 - 126
17. Ἀνασκαφή τοῦ Τείχους Δυμαίων ὑπὸ Εὐθυμίου Μαστρο- κώστα	127 - 133
18. Ἀνασκαφή Μυτιλήνης ὑπὸ Σεραφεῖμ Ἰ. Χαριτωνίδου	134 - 141
19. Ἀνασκαφή Ζάκρου ὑπὸ Νικολάου Πλάτωνος	142 - 168
20. Ἀνασκαφαὶ Φιλίππων ὑπὸ Στυλιανοῦ Πελεκανίδη	169 - 178
Β' Ἀναστήλσεις καὶ συντήρησις μνημείων	179 - 184
Γ' Ἀνέγερσις Μουσείων	184
Δ' Ἀπαλλοτριώσεις	184
Ε' Δημοσιεύματα καὶ μορφωτικὴ δράσις	184 - 186
Ζ' Συνέλευσις τῶν ἐταίρων κατὰ τὸ ἔτος 1962	187 - 188
Η' Ἐκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας τοῦ ἔτους 1962	189 - 200
Θ' Ἀπολογισμὸς ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ἔτους 1962	201 - 203
Ι' Κίνησις τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1962	204 - 213
ΙΑ' Βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1962	214 - 218
ΙΒ' Δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.	219 - 225

1957

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ
ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΦΙΛΑΡΧΑΙΩΝ
Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ, ΕΛΛ. ΚΟΙΝΟΤΗΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΕΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΙΤΩΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΝΙΔΗΣ
DUC DE LUYNES
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΕΝΑΡΔΑΚΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ
ΣΙΜΩΝ Γ. ΣΙΝΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΩΜΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΡ. ΣΟΥΤΣΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΠΑΤΡΩΝ
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
HILARION ROUX

ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
HEINRICH SCHLIEMANN
ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΒΑΛΛΙΕΡΗΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΧΙΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
ΣΟΛΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ι. ΠΡΩΙΟΣ
ΟΘΩΝ Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ
ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ
BENIAMIN ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ Π. ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ
GEORGES CLEMENCEAU
A. E. H. GOEKOOP
ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΦΟΙΒΟΣ ΦΑΡΜΑΣ

ΔΩΡΗΤΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ

WILLIAM PATON
ΜΙΧΑΗΛ Π. ΒΛΑΣΤΟΣ
ΠΕΤΡΟΣ ΣΤ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΕΤΙΑΝ 1960-1962

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΟΥΛΙΤΣΑΣ

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. ΒΕΛΤΣΟΣ

ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΖΕΠΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΥΓΕΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΤΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ
Η Α. Μ. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΠΑΥΛΟΣ Ο Α΄

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΙ

Sir John Davidson Beazley. — 100 Holywell, Oxford, England.

Carl William Blegen. — Πλουτάρχου 9, Ἀθῆναι.

† **Charles Picard.**

Louis Robert. — 31 Av. du Parc Montsouris, Paris XIVe, France.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος.

Oscar Broneer. — Παλαιὰ Κόρινθος.

Ward M. Conaday. — 500 Security Bldg., Toledo 4, Ohio, U.S.A.

William Bell Dinsmoor. — Σουηδίας 54, Ἀθῆναι.

Sam Eitrem. — Oslo, Norvège. Majorstuveien 32A.

Pierre de la Coste-Messelière. — Les Ousches, par Melle, Deux-Sèvres.

Benjamin Dean Meritt. — Institute for Advanced Study, Princeton, New Jersey, U.S.A.

Alfred Merlin. — 5, rue de Villiers, Neuilly sur Seine, France.

Charles H. Morgan. — Amherst College, Amherst, Mass., U.S.A.

Martin P. Nilsson. — Bredgatan 25, Lund, Suède.

Homer Thompson. — Institute for Advanced Study, Princeton, N. J., U.S.A.

Eugene Vanderpool. — Σουηδίας 54, Ἀθῆναι.

Otto Walter. — Kreuzbergpromenade 9, Salzburg-Parsch, Österreich.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Helmuth Berve. — Historisches Seminar der Universität, Erlangen, Deutschland.

Veselin Čaikanović. — Gledstonova 22, Belgrade, Yougoslavie.

Rhys Carpenter. — "Jerry Run", R. D. 2, Downington, Pa, U.S.A.

John Caskey. — University of Cincinnati, Cincinnati, Ohio, U.S.A.

George W. Elderkin. — 11 Haslet Ave., Princeton, N. J., U.S.A.

Sir John Forsdyke. — 13. Sandringam Road, London, N. W. 11 England.

Stanislaw J. de Gasiorowski. — Ul. Jozefa Pilsudskiego 6, Cracovie, Pologne.

Henri Grégoire. — 45 rue des Bollandistes, Bruxelles, Belgique.

Hâmit Züdeyr Kosay. — T. K. Kültür Bakanligi, Ancara, Turquie.

Scarlat Lambrino. — Università di Combra, Portogallo.

Ernst Meyer. — Universität, Zürich, Schweiz.

Kazimierz Michalowski. — Brzozowa 12, Varsovie, Pologne.

Kurt Müller. — Dahlmannstr. 10, I, Göttingen, Deutschland.

Jeanne Robert. — 31 Av. du Parc Montsouris, Paris, XIVe, France.

Otto Rubensohn. — St. Alban - Ring 166, Basel, Schweiz.

Henri - Arnold Seyrig. — Institut français, B.P, 1424 Beyrouth, Liban.

Hidenaka Tanaka. — Imperial University, Kyoto, Japan.

Lincoln Mac Veagh. — Gasa das Laranjeiros, Estoril, Portugal.

Carl Weickert — Devrientweg 6, Berlin - Lichterfelde, Deutschland.

Arthur Maurice Woodward. — 21 Byng Road, Tunbridge Wells; Sussex, England.

Walther Wrede. — Allmandweg 47, Nagold, Deutschland.

Gerard Mackworth - Young. — Burleigh Court, Stroud, Glos. England.

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΕΣ ΕΤΑΙΡΟΙ

Pierre Amandry.— Av. de la Marseillaise 6, Strasbourg, France.

Richard David Barnett.— British Museum London, W.C.I.

Henri Ducoux.— 37 avenue de Versailles, Paris, France.

Karl Kübler.— Linsenbergstrasse 25, Tübingen - Lustnau, Deutschland.

Paul Lemerle.— École des Hautes Études, Sorbonne, Paris, France.

Ibraim Noshy.— Egyptian University of Cairo, Egypt.

William Stuart Thompson.— 250 Park Ave., New York 17, N.Y.
U.S.A.

Iwan Velkoff.— Musée National, Sofia, Bulgarie.

ΕΚΛΟΓΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ 1962

Σημ.— Οί δι' ἄστερίσκου σημειούμενοι ἑταῖροι εἶναι ἰσόβιοι.

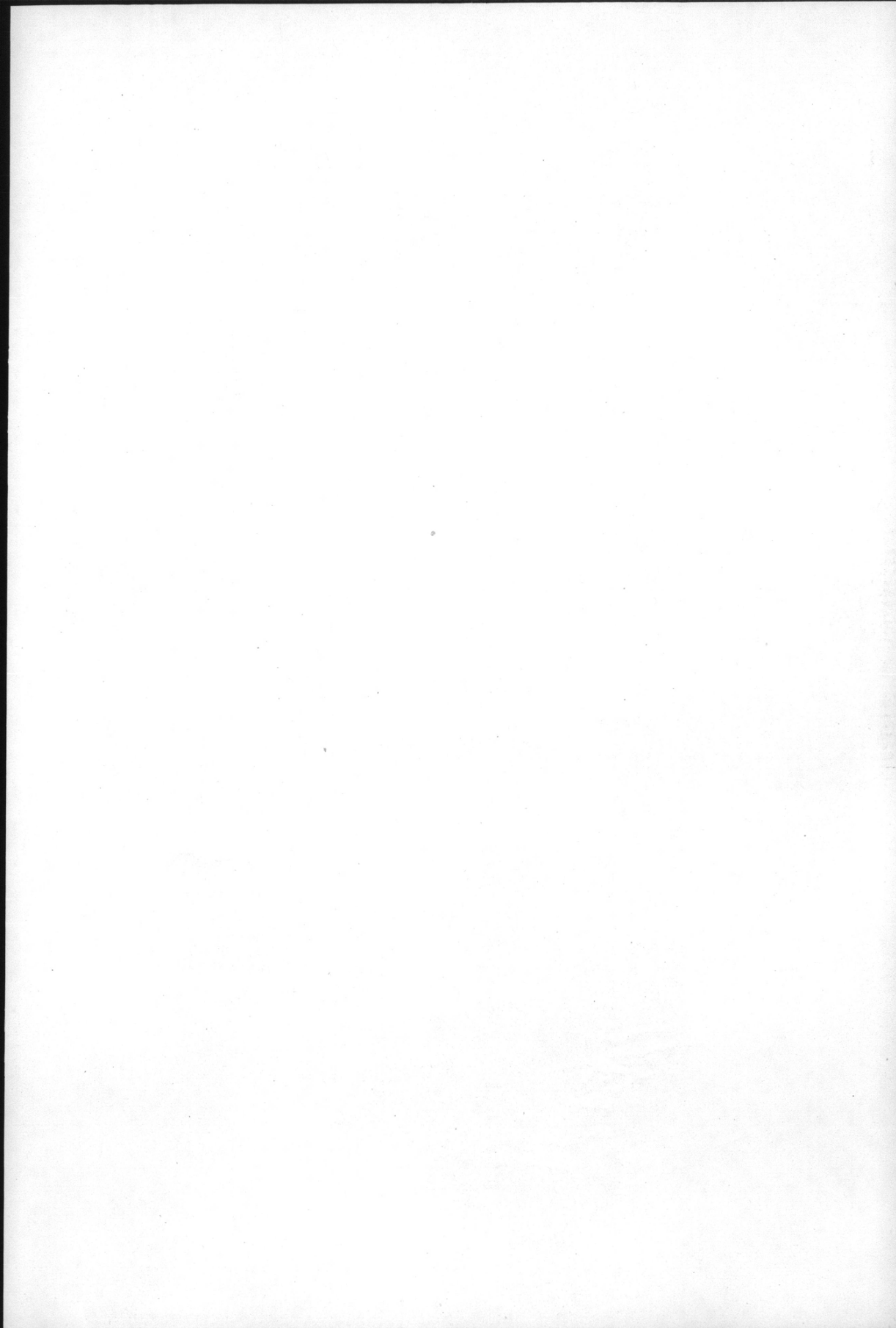
1. *Ἀγγελόπουλος Θεόδωρος	31. Δημητρακάκης Δημητρ. Κωνστ.
2. Ἀλεξανδρῇ Ὀλγα	32. * Διαμαντόπουλος Ἀνδρέας
3. Ἀλεξανδρῆς Κωνσταντῖνος	33. * Διαμαντόπουλος Διονύσιος
4. Ἀλεξίου Στυλιανός	34. * Διαμαντοπούλου Ἀγνή
5. *Ἀλεξόπουλος Θεοφάνης	35. Δοντᾶς Γεώργιος Σπ.
6. *Ἀλιβιζᾶτος Ἀμίλκας	36. * Δουκάκη Εὐάνθια
7. *Ἀναγνωστόπουλος Ἰωάννης	37. * Δραγούμης Φίλιππος Στεφ.
8. *Ἀναστασιάδης Ἀναστάσιος	38. Δρανδάκης Νικόλαος
9. Ἀνδρειωμένου Ἀγγελικὴ	39. *Ἐξαρχος Νικόλαος
10. Ἀνδρόνικος Ἐμμανουήλ	40. Ζαφειρόπουλος Νικόλαος
11. Ἀντωνιάδης Ἰωάννης	41. Ζέπος Παναγιώτης
12. Βαβρίτσας Ἀνδρέας	42. Ζυγαδινός Νικόλαος Ε.
13. * Βαλάσης Θωμᾶς	43. Ἡλιόπουλος Γεώργιος
14. * Βαρούχα - Χριστοδουλοπούλου Εἰρ.	44. * Θεοφανείδης Βασίλειος
15. Βασιλείου Ἰωάννης	45. Θεοχάρης Δημήτριος
16. Βασσενχόβεν Λουδοβίκος	46. * Θρεψιάδης Ἰωάννης
17. * Βελουδίου Μαρία	47. Ἰακωβίδης Σπυρίδων
18. * Βέλτσος Γεώργιος Νικολ.	48. *Ἰγγλέσης Σωτήριος
19. Βερδελῆς Νικόλαος	49. Καζαμίας Θωμᾶς
20. * Βερναρδάκης Κωνσταντῖνος	50. * Καλιτσουνάκης Δημήτριος
21. * Γεωργακόπουλος Κωνσταντῖνος	51. * Καλιτσουνάκης Ἰωάννης
22. Γεωργούλης Κωνσταντῖνος Δ.	52. Καλλίας Κωνσταντῖνος
23. Γιαλούρης Νικόλαος	53. * Καλλιγᾶς Μαρίνος
24. * Γιαννόπουλος Δημήτριος	54. Καλλιπολίτης Βασίλειος
25. * Γιαννουλάτου Ἀρτεμισία	55. Καλοκύρης Κωνσταντῖνος
26. Γυαλίστρας Σέργιος	56. * Κανελλόπουλος Παναγιώτης
27. Δάκαρης Σωτήριος	57. * Καντᾶς Ἡλίας
28. Δαλαμάγκας Ἐμμανουήλ	58. * Καπρουλᾶς Γεώργιος
29. * Δηλιγάννης Ἐπαμεινώνδας	59. * Καραγιαννόπουλος Γεώργιος
30. Δημαρᾶς Ἰωάννης	60. * Καραθανάσης Δημήτριος

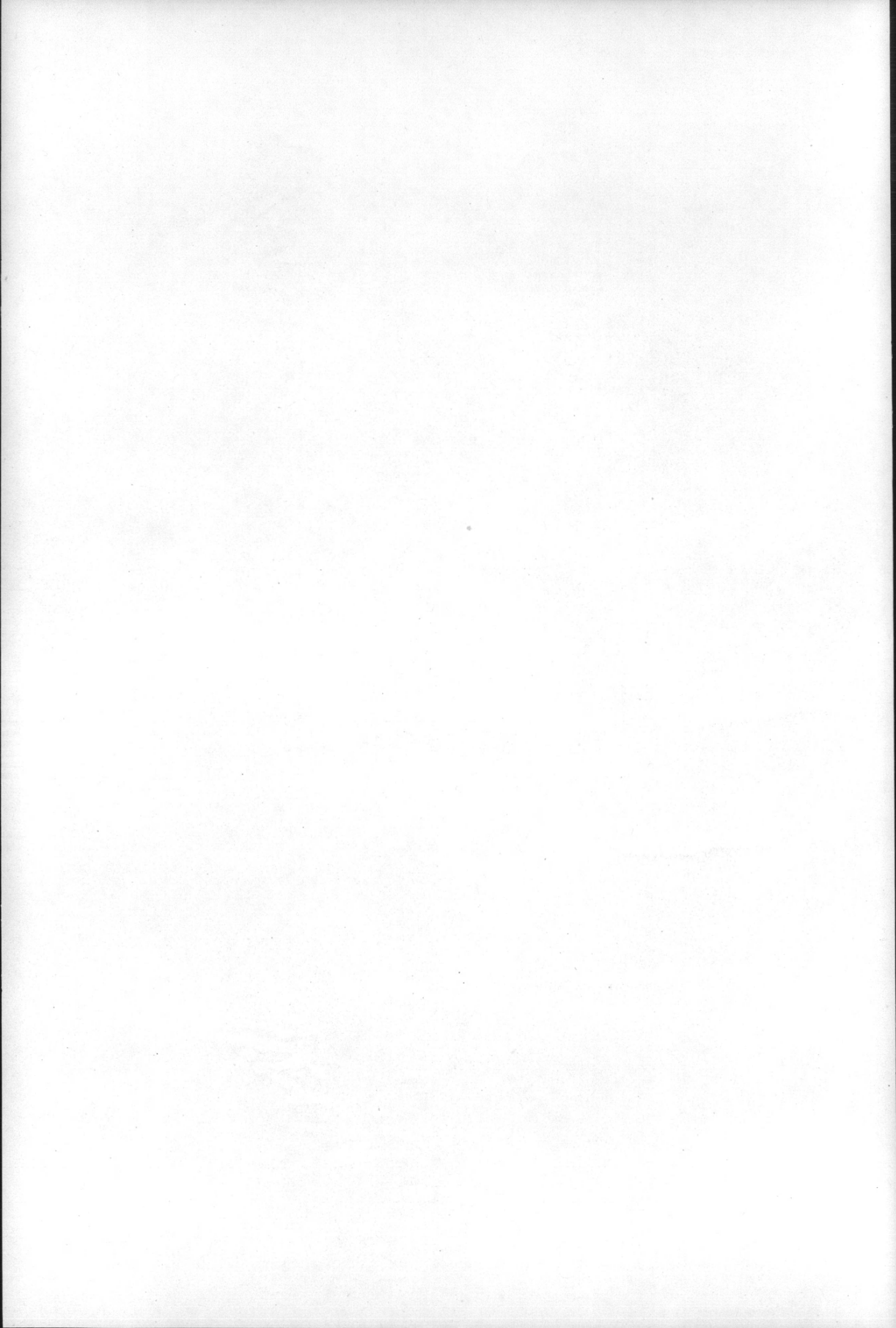

61. Καραμανώλη-Σιγανίδου Μαρία
62. * Καρανδρέας Ἀπόστολος
63. Καράσσοι Χρῆστος
64. * Καρούζος Χρῆστος
65. * Καρούζου - Παπασπυρίδου Σέμνη
66. * Κάτσανος Νικόλαος
67. * Kent John
68. Κεραμόπουλλος Δημήτριος Ἀ.
69. Κιουσόπουλος Δημήτριος
70. Κόλιας Γεώργιος
71. Κόλλας Περικλῆς
72. Κολοκοτρώνης Βλαδίμηρος
73. Κονιδάρης Γεράσιμος
74. * Κοντῆς Ἰωάννης
75. Κοντολέοντος Εὐρυδίκη
76. * Κοντολέον Νικόλαος
77. Κοντόπουλος Ἀλέξανδρος
78. Κορρὲς Στυλιανὸς
79. Κορωναῖος Δημήτριος
80. * Κοσμόπουλος Δημήτριος
81. * Κοτζίᾱς Νικόλαος
82. * Κουγέας Σωκράτης
83. Κουρμούλης Γεώργιος
84. * Κρητικὸς Εὐάγγελος
85. * Κριεζῆς Ἀνδρέας
86. Κριεζῆς Ἀντώνιος
87. * Κριεζῆς Ἐμμανουήλ
88. * Κριμπᾶς Βασίλειος
89. * Κριμπᾶς Ἡλίας
90. Κτιστόπουλος Κωνσταντῖνος
91. Κωνσταντινόπουλος Γρηγόριος
92. * Κωνσταντίνου Ἰωάννα
93. * Κωττάκης Λεωνίδας
94. Λαζαρίδης Δημήτριος
95. Λαζαρίδης Παῦλος Ἡρ.
96. * Λάππας Γεώργιος
97. * Λιβιεράτος Σπυρίδων
98. * Λογοθέτης Κωνσταντῖνος
99. * Μαγιάσης Σωτήριος
100. * Μακαρόνας Χαράλαμπος
101. Μακκᾶς Λέων
102. Μανούσακας Μανούσος
103. Μαντζούνης Παναγιώτης Δ.
104. * Μαντζούφας Γεώργιος
105. * Μαντουῆς Μιχαήλ
106. * Μαριδάκης Γεώργιος
107. * Μαρινᾶτος Σπυρίδων
108. Μαρκεζίνης Σπυρίδων
109. Μαστροκώστας Εὐθύμιος
110. Μαυρομαμάτης Κ. Γ.
111. * Μαυρούλιας Ἰωάννης
112. * Μέγας Γεώργιος
113. Μερτικόπουλος Θεόδωρος
114. * Μεσολωρᾶς Παναγιώτης
115. * Μηλιάδης Ἰωάννης
116. * Μιράσγετζης Δημοσθένης
117. Μιτσὸς Μάρκελλος
118. Μιχελῆς Παναγιώτης
119. Μόστρας Βασίλειος
120. * Μπαβαβέας Ἀδαμάντιος
121. * Μπακαλάκης Γεώργιος
122. Μπάρα Χαρίκλεια
123. Μπενάκης Λουκᾶς Ἀ.
124. Μπόννης Κωνσταντῖνος
125. Μπότσαρης Δημήτριος Τ. Ν.
126. Μπουφίδης Νικόλαος
127. Μυλωνᾶς Ἀλέξανδρος
128. * Μυλωνᾶς Γεώργιος
129. Μυλωνᾶς Παῦλος Κ.
130. * Νομικὸς Μᾶρκος
131. Νταῆς Ἀστέριος
132. * Ξυγγόπουλος Ἀνδρέας

133. Οἰκονομίδου Ἀδαμαντία
134. *Ὁρλάνδος Ἀναστάσιος Κ.
135. * Πάλλας Δημήτριος
136. * Παμπούκας Ἀπόστολος
137. * Πανταζόπουλος Νικόλαος
138. * Παντελίδης Ἐμμανουήλ
139. Παπαγιαννόπουλος-Παλαιὸς Α.
140. * Παπαδάκης Κωνσταντῖνος Ν.
141. * Παπαδημητρίου Ἰωάννης
142. * Παπαδόπουλος Θωμᾶς
143. * Παπαθανασίου Πάνος
144. * Παπαῖωάννου Ἰωάννης
145. * Παπαῖωάννου Κωνσταντῖνος
146. * Παπαῖωάννου Πάνος
147. * Παπακωνσταντῖνος Κωνστ. Δ.
148. Παπαντωνίου Γεώργιος
149. Παπασταύρου Ἰωάννης
150. * Παπαστράτος Εὐάγγελος
151. * Παπαστράτος Ἰωάννης
152. * Παπαφλέσσας Γρηγόριος
153. * Παπαφλέσσας Κωνσταντῖνος
154. Παρασκευόπουλος Περικλῆς
155. * Πελεκανίδης Στυλιανὸς
156. Πελεκίδης Χρύσης Εὐστρ.
157. * Πέππας Ἀριστοτέλης
158. * Πεσματζόγλου Γεώργιος
159. * Πετρακόπουλος Θεόδωρος
160. Πετράκος Βασίλειος
161. Πετρόπουλος Ἀγγελος
162. * Πετρόπουλος Γεώργιος
163. Πέτσας Φώτιος
164. * Πίστης Νικόλαος
165. Πλάτων Νικόλαος
166. * Πλυτᾶς Ἀμβρόσιος
167. * Πολίτης Λῖνος Ν.
168. * Πολυγένης Ἰωάννης Κ.
169. * Πουλίτσας Παναγιώτης
170. * Πουλόπουλος Ἀπόστολος
171. * Πουρῆς Μιλτιάδης
172. * Πρινάρης Κίμων
173. Πρωτοναρίου Εὐαγγελία
174. * Ρουμπάνης Γεώργιος
175. * Ρούνιος Κωνσταντῖνος
176. * Ρωμαΐδης Ἰωάννης
177. * Ρωμαῖος Κωνσταντῖνος
178. Σακελλαρίου Ἄγνη
179. * Σακελλαρίου Γεώργιος
180. Σακελλαρίου Μ. Β.
181. * Σάρρου Αἰμιλία
182. Σεργόπουλος Γεώργιος
183. * Σεργόπουλος Ἰωάννης
184. * Σκάσσης Ἐρρίκος
185. Σπυριδάκης Γεώργιος
186. * Σπυρόπουλος Παναγιώτης
187. * Σταθακόπουλος Παναγιώτης
188. * Σταθάτου Ἑλένη
189. Σταθάτου Χριστίνα
190. Σταματάκος Ἰωάννης
191. * Σταμούλης Μιλτιάδης
192. Στασινοπούλου Ἐβη
193. * Σταυρόπουλος Κωνστ. Ἀγγ.
194. * Σταυρόπουλλος Φοῖβος
195. * Στεργιόπουλος Δημήτριος
196. * Στίκας Εὐστάθιος
197. Συνοδινὸς Ἐλευθέριος
198. * Σωτηρίου Γεώργιος Α.
199. Σωτηρίου Μαρία
200. * Τεγοπούλου-Ἡλιοῦ Ἀλεξάνδρα
201. Τενεκίδης Γεώργιος
202. Τοῦλ Χάρης
203. * Τραυλὸς Ἰωάννης Μ.
204. * Τριανταφυλλίδης Περικλῆς

205. Τριανταφυλλόπουλος Ἰωάνν.	214. * Χαρίτος Ἰωάννης
206. Τσιριντάνης Ἀλέξανδρος	215. Χαριτωνίδης Σεραφεῖμ
207. Τωμαδάκης Νικόλαος	216. * Χατζηδάκης Ἐμμανουήλ
208. Φατούρου Κάντω	217. Χατζηκακίδης Ἀθανάσιος Δ.
209. Φιλιππάκη Βαρβάρα	218. Χατζηνικολάου Ἄννα
210. * Φουντούλης Δημήτριος	219. * Χόνδρος Δημήτριος
211. Φραγκιδάκης Ἰωάννης	220. Χρήστου Χρυσάνθος
212. Φραγκούλης Γεώργιος	221. * Χριστόπουλος Μιχαήλ
213. * Χαβιαρᾶς Νικήτας	

ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΑΥΤΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1962

Ἀγαπητοὶ Ἑταῖροι, Κυρίες καὶ Κύριοι,

Πρὸ τῆς ἐκθέσεως τῶν κατὰ τὸ 1962 πεπραγμένων τὸ Δ. Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας θὰ προσφέρῃ, ὡς πράττει κατ' ἔτος, εὐλαβῇ τιμὴν πρὸς τοὺς κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἐκλιπόντας ἐταίρους καὶ συναδέλφους :

Ἐκ τῶν ξένων ἡμῶν ἐταίρων οὐδένα, εὐτυχῶς, ἀφήρπασεν ἀφ' ἡμῶν ἐφέτος ὁ θάνατος. Πυκνὴ ὅμως ἀντιθέτως ὑπῆρξεν ἡ φάλαγξ τῶν θανόντων Ἑλλήνων ἐταίρων μας, τοὺς ὁποίους, ἐλλείψει χρόνου, τροχάδην μόνον εἶμαι ἠναγκασμένος ν' ἀναφέρω. Καὶ δὴ πρῶτον μεταξὺ αὐτῶν τὸν μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος **Θεόκλητον**, ζωηρότατον ὑπὲρ τῆς Ἑταιρείας μας ἐπιδείξαντα ἐνδιαφέρον, ἔπειτα τοὺς διαπρεπεῖς ἰατροὺς καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου **Σπυρίδωνα Λιβιεράτον** καὶ **Μελέτιον Γεωργόπουλον**, τὸν ἐξαίρετον Μακεδόνα φυσικὸν καὶ καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου **Δημήτριον Χόνδρον**, τὸν διακεκριμένον ἀρχιτέκτονα **Ἀνδρέαν Κριεζῆν**, τὸν γνωστὸν φιλόρχαιον καὶ φιλόστορα **Θράκα Μιλτιάδην Σταμούλην**, τοὺς ἐκλεκτοὺς δικηγόρους **Σταμάτιον Ροζάκην**,

Ἀγγελοῦ Πετρόπουλου καὶ Νικόλαου Πίστην, μετὰ στοργῆς πάντας ὑποβοηθήσαντας τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν τῆς Ἑταιρείας μας.

Ὁδυνηρότατον τέλος πληγῆμα ὑπέστη τὸ Ἴδρυμα ἡμῶν διὰ τοῦ προώρου θανάτου, προσφιλοῦς μέλους τῆς ἀρχαιολογικῆς μας οἰκογενείας, τοῦ Ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Ἰωάννου Θεοψιδάδη.

Γεννηθεὶς τὸ 1907 ἐν Ἀθήναις ἐσπούδασεν ὁ Θεοψιάδης ἀρχαιολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν, μετεξεπαιδεύθη δ' ἀργότερον εἰς τὰ Πανεπιστήμια Μονάχου καὶ Βερολίνου, ἀργότερον δὲ καὶ εἰς τὸ Princeton τῶν Η. Π. Α.

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 31 εἰσαχθεὶς εἰς τὴν Ἀρχαιολογ. Ὑπηρεσίαν ὑπηρέτησεν ὡς Ἐπιμελητὴς εἰς διάφορα Μουσεῖα, ὡς Ἐφορος δ' ἀπὸ τοῦ 36 εἰς Θήβας κατ' ἀρχάς, εἰς τὸν Πειραιᾶ κατὰ τὴν Κατοχὴν καὶ τελευταῖον ὡς Διευθυντὴς τοῦ Μουσείου τῆς Στοᾶς Ἀττάλου.

Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ Θεοψιάδη ὑπῆρξεν εὐτυχὲς καὶ οὐχὶ εὐκαταφρόνητον. Βοηθὸς κατ' ἀρχάς τοῦ ἀειμνήστου Κουρουνιώτου εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἐλευσίνας, ἔσκαψεν ἔπειτα μόνος εἰς τὸν λόφον τοῦ Κουμουνδούρου Πειραιῶς ἔνθα ὥρισεν τὴν θέσιν τοῦ ἱεροῦ τῆς Μουνυχίας Ἀρτέμιδος, ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὰ Μέγαρα.

Ἰδιαιτέρως ἡσχολήθη καὶ συστηματικῶς ἐμελέτησεν ὁ Θεοψιάδης τὴν τοπογραφίαν τῶν Ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ἀνεῦρε τὸν παρὰ τὸ Θεσεῖον ναὸν τῆς Ἀριστοβούλης Ἀρτέμιδος, ἀπεκάλυψε τὰς Πειραιϊκὰς πύλας καὶ διηυκρίνησεν ἄλλα σημεῖα τοῦ τείχους τῶν Ἀρχαίων Ἀθηνῶν.

Λίαν ἐπιτυχεῖς ὑπῆρξαν ἐπίσης καὶ αἱ ἐν Αὐλίδι ἀνασκαφαί του, δι' ὧν ἐταυτίσθη ἐπιγραφικῶς ὁ τε ναὸς τῆς Αὐλιδείας Ἀρτέμιδος καὶ ἡ πόλις τῆς Αὐλίδος. Ἄλλη ἐπιτυχὴς τοῦ ἐξερεῦνησις — ἡ τελευταία φεῦ! — ὑπῆρξεν ἡ τῆς προϊστορικῆς ἀκροπόλεως τῆς ἐν τῇ Κωπαίδι Ἀρνης (Γκλᾶ), τῆς ὁποίας ἔφερεν εἰς φῶς πολλὰς νέας λεπτομερείας. Ὁ ἐπίλογος τῆς ἐπιστημονικῆς δρά-

σεως τοῦ Θρεψιάδῃ ὑπῆρξεν ἡ ἐπανεκθέσις τῶν ἀρχαίων εἰς τὸ νεότευκτον μουσεῖον τῶν Θηβῶν, τὴν ὁποίαν συνετέλεσεν ἐντὸς 8 μηνῶν, ἐπέπρωτο ὁμῶς νὰ μὴ παραστῇ εἰς τὰ ἐγκαίνιά της, ὑποκύψας εἰς τὴν ἐσχάτως τόσον μαστίζουσαν τὴν ἀνθρωπότητα ἐπάρατον νόσον.

Τὸν Θρεψιάδην ἐκόσμει χρηστότης ἡθους καὶ ἀκεραιότης. Ἦτο πρὸς πάντας γλυκὺς καὶ μειλίχιος καὶ ἰδιαιτέρως στοργικὸς πρὸς τοὺς συνανθρώπους του, ὡς ἀπέδειξεν ἡ κατὰ τὰ ἔτη τῆς Κατοχῆς μεγάλη βοήθεια τὴν ὁποίαν παρέσχεν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Βοιωτίας διὰ τῆς ιδρύσεως νοσοκομείου, τὸ ὁποῖον κατῴρθωσε νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς παράρτημα τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.

Τοιοῦτον πολῦτιμον συνάδελφον ἀπώλεσεν ἡ Ἀρχ. Ἐταιρεία εἰς τὴν ἀκμὴν ἀδόμη τῆς ἡλικίας του. Ἀλλ' οὕτως ἔδοξεν :
ὁ ν ο ἰ Θε ο ἰ φι λ ο ὡ σ ι ν ἀ π ο θ ν ῆ σ κ ε ι ν ἑ ο ς .

Εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν ἐκ τοῦ θανάτου κενῶν ἐξέλεξε τὸ Συμβούλιον, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1962, 15 νέους ἐταίρους, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ἐπαγγέλματος ἀρχαιολόγους. Προέβη δ' ὡσαύτως καὶ εἰς ἀνακήρυξιν ἐπιτίμων ἐταίρων ἐκ μὲν τῶν ξένων τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ ἐνταῦθα Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, ἐπιφανοῦς ἀρχαιολόγου καὶ τὰ μάλιστα φιλέλληνος κ. Emil Kunze καὶ τοῦ πολυγραφωτάτου καὶ διαπρεποῦς Διευθυντοῦ τῆς ἐνταῦθα Ἰταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ. Doro Levi. Ἐξέλεξε δὲ προσέτι ἐπίτιμον ἐταῖρον τὸν Κύπριον, τέως Διευθυντὴν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας Κύπρου καὶ ὀργανὸν τῆς Ἀρχαιολογίας θεράποντα κ. Π ο ρ φ ὺ ρ ι ο ν Δ ῖ κ α ι ο ν .

Ἀνεκήρυξε τέλος ἀντεπιστέλλοντα αὐτῆς μέλη τὸν Βρετανὸν ἀρχαιολόγον κ. F r a z e r καὶ τὸν Κύπριον Ἐφορον Ἀρχαιοτήτων καὶ νῦν διευθυντὴν τοῦ Ἀρχαιολ. Μουσείου Κύπρου κ. Β α σ ῖ λ ε ι ο ν Κ α ρ α γ ι ῳ ρ γ η ν .

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀνασκαφικοῦ ἔργου τῆς Ἐταιρείας τὸ ὁποῖον ἐπεξετάθη, ὡς συνήθως, ἀνὰ σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα.

.....
 .....
 (Ἔπεται ἡ ἔκθεσις περὶ τῆς ὁποίας βλ. τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχ.
 Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1962).

.....
 .....
 Τοιοῦτο ὑπῆρξε, Κυρίαι καὶ Κύριοι, τὸ ἐπιστημονικὸν ἔρ-
 γον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1962 ἀντάξιον τῆς
 ἱστορίας της καὶ εὐοίωνον διὰ τὴν συνέχειαν αὐτῆς.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Α. ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΕΩΝ

1. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΚΑΔΗΜΕΙΑΣ

Αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸν χώρον τῆς Ἀκαδημείας Πλάτωνος ἐγένοντο ἐφέτος οὐχὶ μόνον ἐντὸς τοῦ ἀγροκτήματος τοῦ Δημοσίου, ἡ ἔξερευνησις τοῦ ὁποίου ἤρξατο ἀπὸ τοῦ 1956, ἀλλὰ καὶ εἰς σημεῖα ἐκτὸς αὐτοῦ, ὅπου κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων ἢ διὰ τῆς συνεχιζομένης εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἐντατικῆς χωματοληψίας εἶχον ἔλθει εἰς φῶς ἐνδιαφέροντα ἀρχαῖα λείψανα.

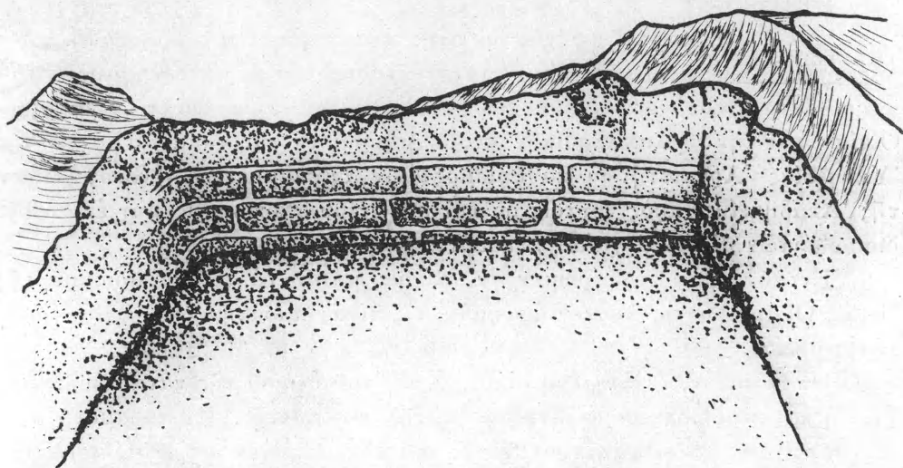
Δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς εἶχον προηγηθῇ ἡ δαπάνη τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀποκατάστασις τῶν ἐκ τῆς πλημμύρας τοῦ παρελθόντος χειμῶνος προξηνηθεισῶν ζημιῶν εἰς τὴν γεωμετρικὴν Ἱερὰν Οἰκίαν καὶ τὴν πρωτοελλαδικὴν «τοῦ Ἀκαδήμου» καὶ ὁ διὰ χρημάτων τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καθαρισμὸς τῶν ἀνεσκαμμένων γενικῶς χώρων τῆς Ἀκαδημείας, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἡ ἐκ νέου ἀποκάλυψις τῶν ἐν αὐτοῖς διασωθέντων ἄλλων ἀρχαίων κτηρίων.

Ἐνταῦθα θὰ ἀναφέρωμεν ἐν ὀλίγοις μόνον τὰ τοῦ καθαρισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Οἰκίας, ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τινὰς παρατηρήσεις, ἀξίας ἰδιαιτέρας μνείας.

Ὡς γνωστόν, ἡ εἰρημένη οἰκία, ὥς ἐκ τοῦ ὕλικού τῆς κατασκευῆς της, ἦτο ἡ καὶ περισσότερον πληγεῖσα ἐκ τῆς νεροποντῆς. Ἡ παραμονὴ τῶν πλινθοτοιχῶν ἐπὶ τετραήμερον ἐντὸς τοῦ ὕδατος εἶχεν ὥς ἀποτέλεσμα τὴν ὀλοσχερῇ ἢ μερικὴν διάλυσιν αὐτῶν, καθ' ὅψος κυρίως καὶ ὀλιγώτερον κατὰ πᾶχος. Τὸ διαλυθὲν ὕλικόν μετὰ τὴν ἀπορρόφησιν τῶν ὑδάτων εἶχεν ἐπικαθήσει ἐπὶ τοῦ δαπέδου καὶ ἐκατέρωθεν τῶν λειψάνων τῶν διαλυθέντων τοίχων. Ὅτε δέ, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἡ ὅλη ἐπιφάνεια ἐξηράνθη, λόγῳ τῆς ιδιότητος τοῦ ἀπαξ ξηρανθέντος πηλοῦ νὰ μὴ ἐνοποιῇται εὐκόλως μὲ οἰανδήποτε νέαν προσθήκην ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὕλικου, ἐδημιουργήθησαν ἐπ' αὐτῆς ρωγμαί, διαγράφουσαι σαφῶς τὰ περιγράμματα τῶν δωματίων, ὥς καὶ τῶν ἄλλων τῆς οἰκίας κτισμάτων (αὐλάκων θυσιῶν, βωμοῦ κλπ.), εἰς τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ καὶ εὐκόλος ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς οὕτω ἐπικαθησάσης ἱλύος, ἄνευ κινδύνου νὰ προξηνηθοῦν ζημίαι καὶ εἰς καίρια σημεῖα τοῦ κτίσματος. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται νοητὸν πῶς καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἐν λόγῳ κτίσματος διεγράφοντο οἱ τοῖχοι καὶ ἠκολουθοῦντο ὑπὸ τῶν εἰδικευμένων ἐργατῶν τὰ ἴχνη των, σαφῶς διακρινόμενα τῆς ἐκ κεραμίτιδος γῆς ἀποτελουμένης ἐπιχώσεως, ἥτοι τοῦ ὕλικου, ἐξ οὗ ἦσαν κατεσκευασμένοι καὶ αἱ ὦμαι πλίνθοι.

Οὕτω μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν (μᾶλλον τὴν ἀπόσπασιν) τῆς ἱλὺς διεγράφη καὶ πάλιν τὸ σχέδιον τῆς οἰκίας, παρουσιάζουσης βεβαίως μεγάλην διάβρωσιν, κυρίως εἰς τινὰ εὐπαθῆ σημεῖα, ἀλλὰ ἱκανῆς ἔτι νὰ δώσῃ μίαν ἰδέαν τῆς ἀρχικῆς μορφῆς καὶ τοῦλάχιστον πειστικωτέρας οἰασθήποτε ἀνακατασκευῆς ἢ ἔστω καὶ ἐπιδιορθώσεως. Διότι πλὴν τούτων δόμοι ἄλλεπάλληλοι πλίνθων ἐμφανισθέντες ἤδη μετὰ τὸν καθαρισμὸν εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ κτίσματος, κυρίως ὅμως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ βορείου τοίχου τοῦ δωματίου α', ἔνθα διακρίνονται καθαρὰ τόσον οἱ ὀριζόντιοι ὅσον καὶ οἱ κάθετοι ἄρμοι τῶν κατὰ κανονικοὺς στοίχους (φορητῶν) τοποθετημένων πλίν-

Εἰκ. 1. Δωμάτιον α' Ἱερᾶς Οἰκίας.

Δόμοι πλίνθων ἐμφανισθέντες εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ βορείου τοίχου.

θων (εἰκ. 1, πίν. 1α, καὶ 1β), δίδουν σαφεῖς εἰκόνα τῆς κατασκευῆς καὶ πείθουν περὶ τῆς διὰ πλίνθων, διαστάσεων $0.45 \times 0.45 \times 0.10 \mu.$, κατασκευῆς τῶν τοίχων, ὅπερ ὑπεστηρίξαμεν κατὰ τὸ παρελθὸν ἐπὶ τῇ βάσει ὅμως μόνον τῶν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς βορείου πλευρᾶς τῆς Ἱερᾶς Οἰκίας διαφανέντων (καὶ φωτογραφηθέντων) ὀριζοντίων δόμων καὶ τοῦ πάχους τῆς ἐντὸς τοῦ δωματίου δ αὐτῆς εὐρεθείσης ἀκεραίας πλίνθου (βλ. ΠΑΕ 1958, σ. 6 καὶ 7).

Δευτέρα παρατήρησις, γενομένη ἀκριβῶς ἐξ ἀφορμῆς τῆς καταστροφῆς, ἦτο ἡ διαπίστωσις τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ χώρου τούτου πρὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ κτίσματος, διὰ θυσίας ἐπὶ ἐλευθέρου ἐδάφους, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λειψάνων θυσιῶν (ἀγγείων κλπ.), ἃτινα εὐρέθησαν ὑπὸ τοὺς τελείως διαλυθέντας τοίχους τοῦ δωματίου δ, ὡς καὶ τῶν πυρῶν, ὧν τὰ ἴχνη παρακο-

λουθοῦνται διερχόμενα ὑπὸ τὰ σφζόμενα ἔτι λείψανα τοίχων τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ αὐτοῦ δωματίου καὶ ἀλλαχοῦ. Εἰς ἐπίρρωσιν τούτου ἔχομεν καὶ τὸ γεγονός τῆς ἀνευρέσεως πρὸ τῆς Ἱερᾶς Οἰκίας πλείστων ὄσων θυσιῶν.

Λείψανα πυρῶν καὶ θυσιῶν ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὸν καθαρισμὸν καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς οἰκίας, ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἢ καὶ ἐντὸς τῶν διαβρωθέντων τοίχων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπιτρέπει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων ἐτελοῦντο θυσίαι, εἴτε ὅτε ἡ στάθμη του ἀνήρχετο διὰ τῆς λατρευτικῆς χρήσεως μέχρι τοῦ ἐκάστοτε ὕψους αὐτῶν, εἴτε καὶ ἅμα τῇ κατασκευῇ αὐτῶν, δι' ἄλλους λόγους.

Τὸ ὅτι ἡ οἰκία ἐχρησιμοποιήθη δι' ἐντατικὴν λατρείαν, καθ' ἣν τὰ τῶν θυσιῶν λείψανα διατηροῦνται κατὰ στρώματα ἐντὸς αὐτῆς, γίνεται ἀντιληπτὸν ἤδη καὶ ἀπὸ τὰ στενὰ τῶν θυσιῶν, ὅπου α) θραύσματα ἀγγείων — λείψανα παλαιότερων προφανῶς θυσιῶν — ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὴν διαβρωθεῖσαν βορείαν πλευρὰν αὐτῶν (τῶν στενῶν) καὶ δὴ εἰς τὸ ὑπὸ τὴν σφζομένην πῆλῳσιν τῆς τελευταίας φάσεως αὐτῶν ἔδαφος, β) κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν αὐτῶν ἐφάνησαν εἰς σημεῖον βαθύτερον καὶ τῶν δύο ἐπαλλήλων σφζομένων σειρῶν δύο στρώσεις λεπταὶ ἐξ ὑποκιτρίνου πηλοῦ, αἵτινες ἀκολουθοῦν τὴν αὐτὴν μὲ τὰ ὑπερθεῖν αὐτῶν διατηρηθέντα γνωστὰ στενὰ κλίσιν καὶ ἔκτασιν καὶ πιθανῶς ἀποτελοῦν ἐπίστρωσιν (πῆλῳσιν) τῶν δύο πρώτων — τῶν παλαιότερων δηλ. — στενῶν θυσιῶν τῆς οἰκίας. "Ἄλλη ἐξ ἀφορμῆς ἐπίσης τῆς καταστροφῆς γενομένη διαπίστωσις ἦτο ἡ ἀποκάλυψις τῆς βάσεως, μετὰ τμήματος τῆς κοιλίας, εὐμεγέθους πηλίνου ἀγγείου κάτωθι ἀκριβῶς τοῦ διαλυθέντος περιχειλώματος τοῦ ἐν τῷ δωματίῳ ζ βωμοῦ.

Σημειοῦμεν τέλος, ὅτι τὸ ἐπὶ τῆς ΒΔ. γωνίας τοῦ ἐν λόγῳ δωματίου, ἀλλὰ ἐπὶ πολὺ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου, ἀποκαλυφθὲν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ εἰρημένου χώρου καὶ διατηρηθὲν κατὰ χώραν περιέργον μικρὸν λίθινον κτίσμα, ὅπερ ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ εὑρεθέντων θραυσμάτων εἶχε χρονολογηθῆ περὶ τὸ 600 π. Χ. καὶ τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῆς Ἱερᾶς Οἰκίας εἵχομεν χαρακτηρίσει ὡς τὸ μόνον διασωθὲν δεῖγμα τῶν μετὰ τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους συνεχισθεῖσων ἐνταῦθα θυσιῶν, κατέπεσε δυστυχῶς καὶ διελύθη καὶ θὰ εἶναι γνωστὸν μόνον ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος εὐτυχῶς σχεδίου του καὶ τῶν σχετικῶν φωτογραφιῶν (πίν. 2α καὶ 3α).

Μετὰ τὴν περάτωσιν τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Ἱερᾶς Οἰκίας ἠνοίχθησαν κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν καὶ μερικαὶ δοκιμαστικαὶ τάφροι, ὧν μάλιστα ἀνὰ μία εἰς τὰ δωματία γ καὶ ε καὶ τρίτη εἰς τὸν χώρον τῶν κυκλοτερώς διατεταγμένων λίθων, μεταξὺ δηλαδὴ τῶν δωματίων δ καὶ δ' (βλ. σχ. εἰς τὸ "Εργον 1961, σ. 6).

Διὰ τῶν τάφρων τούτων ἀπεδείχθη, ὅτι κατὰ τὴν γεωμετρικὴν περίο-

δον ὁ χώρος ἐνταῦθα καὶ μάλιστα βαθύτερον τοῦ σημείου, ἔνθα ἀπεκαλύφθη τὸ πρῶτον — ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω — στρῶμα θυσιῶν, δὲν ἐχρησιμοποίηθη. Εἰς μεγαλύτερον βάθος, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ δάπεδον τῆς γειτνιαζούσης πρωτοελλαδικῆς οἰκίας, εὐρέθησαν εὐάριθμα μόνον ΠΕ ὅστρακα.

Κατὰ τὰς ἐφετινὰς ἐργασίας ὠλοκληρώθη ἐπίσης καὶ ἡ ἔρευνα τοῦ Φρέατος Στ' ¹. Ἀποτελεῖται ἐκ δέκα τεσσάρων ἐπαλλήλων πηλίνων δακτυλίων, διατηρουμένων πάντων — πλὴν τοῦ πρώτου — εἰς λίαν ἱκανοποιητικὴν κατάστασιν καὶ χωρεῖ εἰς βάθος 10 μ., ὅπου συνηντήθη βραχῶδες ἔδαφος.

Ἐκτὸς τῶν ἐν ἀφθονίᾳ εὐρεθέντων τεθραυσμένων διαφόρων ἀγγείων (ἐν οἷς καὶ μικρὸν μὲ χρυσὴν διακόσμησιν) ὑπάρχουσι καὶ ἀρκετὰ εἰδώλια, ἀγνῶτες κλπ. τοῦ 4ου καὶ τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος.

Ἐν συνεχείᾳ ἀνελήφθη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὰ κάτωθι μέρη :

1) Εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Λένορμαν καὶ Βιάντος οἰκόπεδον Κ. Μανιατοπούλου, ὅπου κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων ἀπεκαλύφθη καὶ ἀνεσκάφη συστάς ἕξ τάφων καὶ μιᾶς ὀστεοδόχου κάλπης μαρμαρίνης, τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος, μὲ ἀφθονίαν δακρυδόχων (εἰς τῶν τάφων περιεῖχε πλέον τῶν ἐξηκοντα) καὶ ἄλλων κτερισμάτων. Εὐρέθησαν ἐπίσης καὶ ἐπιτύμβιοι ἐνεπίγραφοι κιονίσκοι. Ἐσημειώθη ἐνταῦθα ἡ ὑπαρξὶς δύο τοίχων, ἀρκετοῦ πάχους, οἵτινες εἶναι ἄσχετοι πρὸς τοὺς τάφους, μεταγενέστεροι αὐτῶν καὶ προχωροῦν κάτωθεν τῆς ὁδοῦ Λένορμαν.

2) Εἰς τὸ κτῆμα Π. Βουτσαρά, κείμενον Δ. τοῦ Στεγάστρου καὶ εἰς ἀπόστασιν 500 - 600 μ. ἀπ' αὐτοῦ, χωματοληπτικαὶ ἐργασίαι συνεχιζόμεναι ἀπὸ ἐτῶν ἔφερον εἰς φῶς ἀνάλημμα Βυζαντινῶν χρόνων διὰ τὸν ἐκεῖθεν διερχόμενον ἄλλοτε παραπόταμον τοῦ Κηφισοῦ. Πρὸ διετίας εἶχεν ἐπισημανθῇ ὀλίγον δυτικώτερον αὐτοῦ τὸ ἀντίστοιχον τμήμα ἐπὶ τῆς ἄλλης ὁχθῆς. Ἐκ τοῦ ἐφέτος ἀποκαλυφθέντος συνελέγησαν τεμάχια ἀρχαίων γλυπτῶν (ἀναγλύφων, λεκάνης), ὡς καὶ τὸ ἐν πίν. 2β ἀκέραιον ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον (μήκους 0.54 καὶ ὕψ. 0.42) τοῦ τύπου τῶν καλουμένων νεκροδείπνων, ἅτινα εἶχον χρησιμοποιηθῇ εἰς τὸ ἀνάλημμα ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικόν. Εἰς τὴν ἰδίαν «χωματερὴν» ἐσκάφησαν καὶ ὀλίγα φρέατα κοινά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προῆλθε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ δεκάς βυζαντινῶν ἀγγείων ἀντλήσεως.

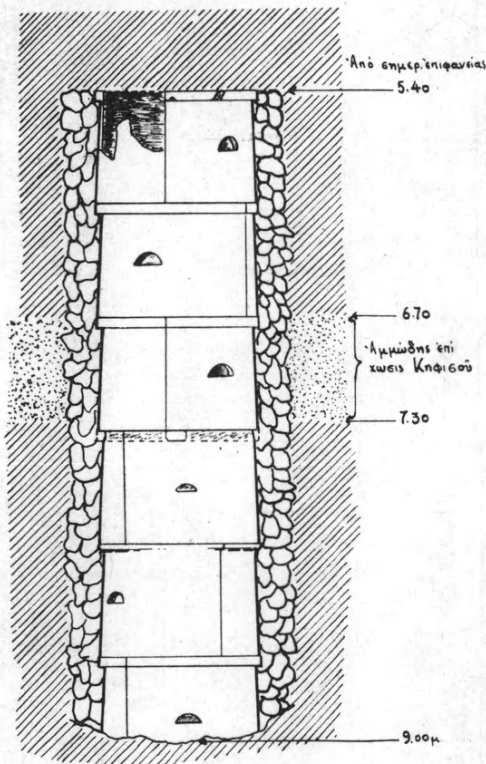
3) Εἰς τὴν «χωματερὴν» Βενέτα, κειμένην ἐπὶ τῆς προεκτάσεως τῆς ὁδοῦ Κρατύλου καὶ ἀπέχουσαν 300 μ. περ. Δ. τοῦ Στεγάστρου, ἀπεκαλύφθη κατὰ τὴν διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφῆς ἐνεργουμένην χωματοληψίαν, ἥτις

¹ Βλ. ΠΑΕ 1961, σ. 11 εἰκ. 5.

εἶχε φθάσει εἰς βάθος 10 περίπου μέτρων, φρέαρ μετὰ πηλίνης ἐπίσης ἐπενδύσεως, τοῦ γνωστοῦ πλέον τύπου τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ βου αὐτοῦ δακτυλίου, ὡς φαίνεται καὶ ἐν εἰκ. 2 καὶ πίν. 3β.

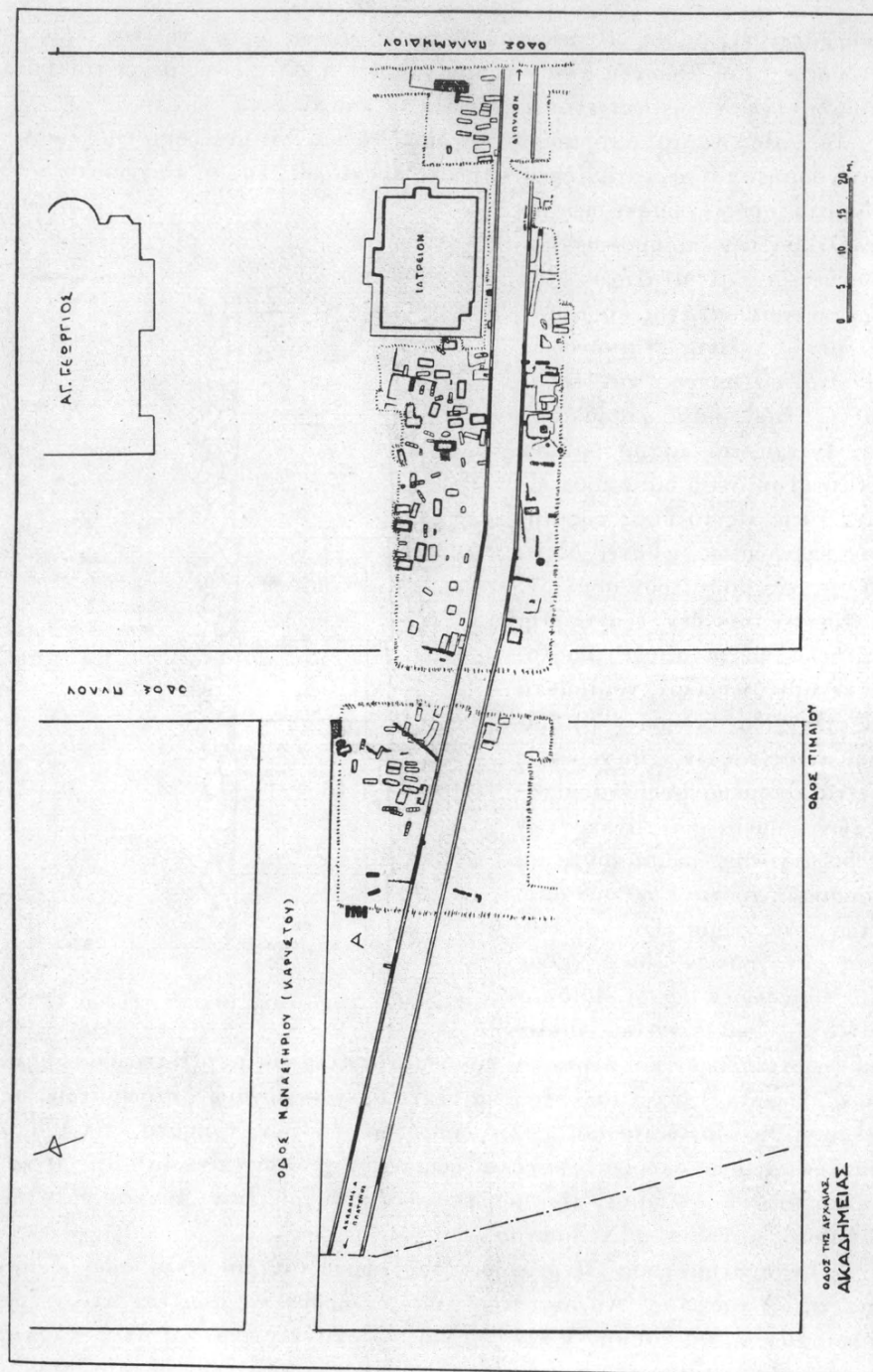
Τὸ φρέαρ τοῦτο ἀπεφασίσθη νὰ διαλυθῇ καὶ νὰ μελετηθῇ ὡς ὕλικόν. Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ φρέατος ἡρευνήθησαν προχείρως καὶ τὰ τοιχώματα τοῦ σκάμματος τῆς «χωματερῆς» με ἀποτέλεσμα τὴν ἐπισήμανσιν καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐξερευνήσεως: α) ἐνὸς ἔτι φρέατος μετὰ πηλίνης ἐπενδύσεως ἐλάχιστα σφζομένης καὶ ἐδραζομένης ἐπὶ ὥραίας λιθοδομῆς, ἣτις συνεχίζεται μέχρι βάθους 6.50 μ. Τούτου ἡ διάμετρος εἶναι 2.10 μ. εἰς τὸ ὕψος τῆς πηλίνης ἐπενδύσεως, φθάνει δὲ τὰ 2.50 μ. εἰς βαθύτερον σημεῖον. Ἡ ἔρευνά του δὲν ἐξηντλήθη. Ἀπέδωσε μέχρι τοῦδε ἀξιόλογον κεραμικὸν ὕλικόν, νομίσματα καὶ σιτηγίδα σιδηρᾶν· β) ἀριθμοῦ τινος τάφων κειμένων εἰς ἀρκετὰ ἀπομακρυσμένα μεταξὺ των σημεῖα καὶ ἀνηκόντων εἰς βυζαντινοὺς, ρωμαϊκοὺς καὶ κλασσικοὺς χρόνους· γ) δύο ἀποθετῶν, ἐνὸς ρωμαϊκῶν καὶ ἐνὸς ἀρχαϊκῶν χρόνων, ὧν ὁ τελευταῖος ἀπέδωκεν ἱκανὸν ἀριθμὸν λίαν ἀξιολόγων ἀγγείων (μελανομόρφων κυλίκων καὶ πινακίων θραύσματα, ἀλλὰ καὶ μεγαλυτέρων—ἀμφορέων—) καὶ δ) δύο ἐπαλλήλων καὶ ἐκτεταμένων ἀρχαίων στρωμάτων, ἐξ ὧν προῆλθον ἀρχιτεκτονικὰ μέλη διαφόρων ἐποχῶν, τμήματα ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων, δύο ἀνδρικοὶ κεφαλαὶ ρωμαϊκῶν χρόνων (πίν. 4α· β), ὡς καὶ ὀλόκληρον τὸ κάλυμμα κλινομόρφου σαρκοφάγου (πίν. 4γ καὶ 5α) τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος.

Τὴν συστηματικὴν ἐξερεύνησιν τοῦ χώρου τούτου ἀνελάβομεν δαπάναις τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων, ἀφ' ἧς ἦλθον εἰς φῶς ἐπὶ πλέον διαφοροὶ τάφοι, ὡς καὶ τὰ ἐν πίν. 5β καὶ 6 ἀρχιτεκτονικὰ καὶ ἄλλα γλυπτὰ

Εἰκ. 2. «Χωματερὴ» Βενέτα. Φρέαρ II.

Εἰκ. 3. Τοπογραφικὸν σχέδιον τῆς ἀπὸ Διπύου πρὸς Ἀκαδημειαν ἀρχαίας ὁδοῦ καὶ τὸν παρ' αὐτὴν τῆρον.

προερχόμενα προφανῶς ἐκ τοῦ σώματος τῆς προειρημένης σαρκοφάγου καὶ ὧν τὰ δεύτερα εἰκονίζουσιν ἀμαζονομαχίαν.

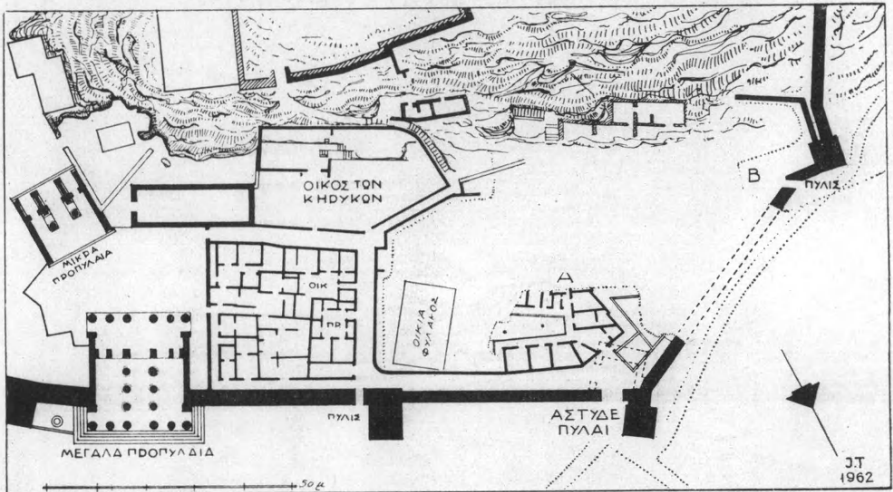
Ἐντεῦθεν τέλος παρέστη πάλιν ἀνάγκη μελέτης τοῦ πρὸ τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου χώρου, διότι οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἐγένοντο ἀφορμὴ νὰ ἀποκαλυφθῇ ἐκεῖ γνωστόν (ἐκ τῆς πρὸ τριακονταετίας ἐνεργηθείσης ἐκεῖ ἀνασκαφῆς), ἀλλὰ καὶ ἄγνωστον τμῆμα τῆς ἀπὸ Διπύλου πρὸς Ἀκαδήμειαν ἀγούσης ἀρχαίας ὁδοῦ, μὲ νέους τάφους καὶ θυσίας (πίν. 7) παρὰ τὴν ὁδὸν Μοναστηρίου.

Τὸ παρατιθέμενον σχέδιον (εἰκ. 3) παρέχει ἰδέαν τῆς ἄλλοτε ἀνασκαφείσης περιοχῆς καὶ τῶν σήμερον ἐπισημανθέντων σημείων.

ΦΟΙΒΟΣ Δ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ

2. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΕΛΕΥΣΙΝΙ

Αἱ συνεχιζόμεναι ἐν Ἐλευσίνι ἀνασκαφαί, ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἀρχαιολόγου κ. Μ. Ἀναγνωστοπούλου ἀπὸ τοῦ 1960, ἐνετοπίσθησαν κατὰ τὸ 1962 εἰς τὸν ἐκτεταμένον χώρον τοῦ Ἱεροῦ τὸν πρὸς Δυσμὰς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων, ὅπισθεν τῆς ἐκεῖ εὐρισκομένης

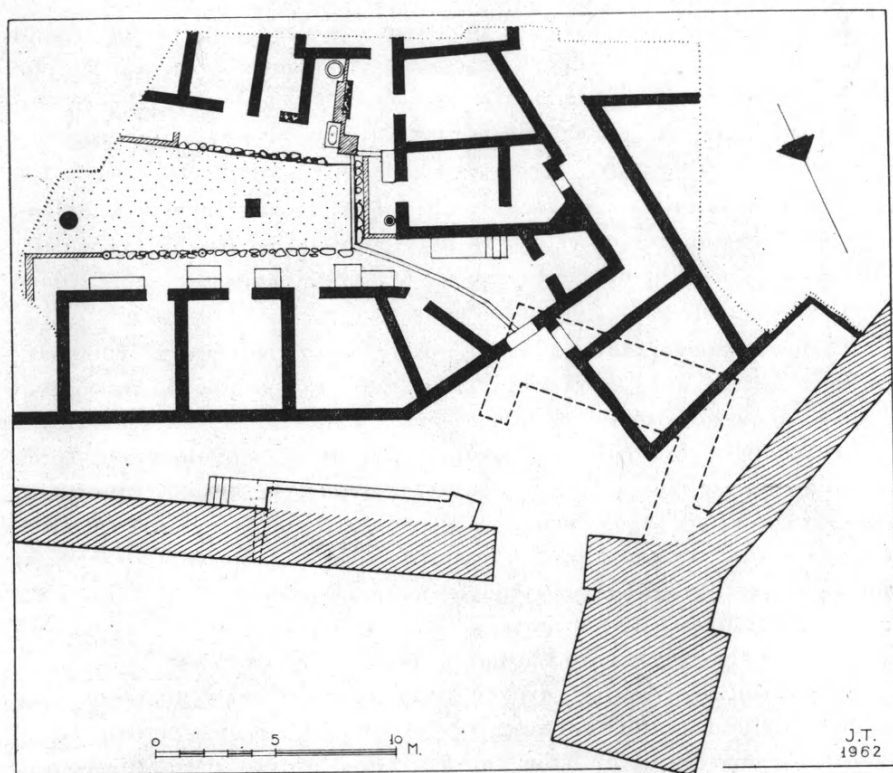
Εἰκ. 1. Γενικὸν τοπογραφικὸν διάγραμμα τοῦ πρὸς Δυσμὰς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων τμήματος τοῦ ἱεροῦ. Α καὶ Β θέσεις, ἐνθα διεξήχθησαν ἀνασκαφαὶ τὸ 1962.

οἰκίας τοῦ φύλακος (εἰκ. 1). Εἰς τὸν χώρον αὐτὸν κατὰ τὸ 1961 ἀνεσκάφη μέγα μέρος οἰκοδομήματος τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (εἰκ. 2 καὶ πίν. 8) κατὰ δὲ τὸ παρελθὸν ἔτος ἡ ἀνασκαφὴ προωθήθη πρὸς Νότον καὶ ἀπεκαλύφθη καὶ ἡ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην νοτιὰ πλευρὰ τῆς αὐλῆς μετὰ τῶν σχετικῶν δωματίων.

Οἱ τοῖχοι τοῦ οἰκοδομήματος ἐκτισμένοι δι' ἀργῶν λίθων καὶ πηλοῦ παντοῦ σχεδὸν διατηροῦν τὸ ἀρχικὸν ὕψος τῆς λιθίνης βάσεώς των εἰς πολλὰ δὲ σημεῖα καὶ τμήματα τῆς ἐξ ὠμῶν πλίνθων ἀνωδομῆς των. Τὸ ὑψηλότερον μέρος τῶν πλίνθων διελύθη μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ οἰκοδο-

μήματος καὶ οὕτω ἐσχηματίσθη ὁμοῦ μὲ τὰ παρασυρόμενα ὑπὸ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν τοῦ λόφου χώματα, ἐπίχωσις ὕψους δύο μέτρων.

Τόσον ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς αὐλῆς ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν δαπέδων τῶν δωματίων ἀνευρέθησαν τεμάχια κονιάματος διατηροῦντα ἐγγρωμον διακόσμη-

Εἰκ. 2. Κάτοψις τοῦ ἀποκαλυφθέντος οἰκοδομήματος τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων.

σιν, ἀρκεταὶ ὀπτόπλινθοι, πολλοὶ κέραμοι ἐκ τῆς στέγης, ὡς καὶ πολλὰ ὄστρακα καὶ νομίσματα τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι οὐδὲν ἀξιόλογον εὑρημα παρουσιάσθη ἐντὸς τοῦ οἰκοδομήματος, ἐξ αὐτοῦ δὲ συμπεραίνομεν ὅτι τοῦτο δὲν κατεστράφη βιαίως, ἀλλ' ἐγκατελείφθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος ὡς καὶ ὁλόκληρος ἡ πρὸς Δυσμὰς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων ἔκτασις τοῦ Ἱεροῦ περιορισθέντων τῶν ὁρίων αὐτοῦ.

Τὸ οἰκοδόμημα ἐκτίσθη κατὰ τὸν 1ον μ. Χ. αἰῶνα εἰς τὴν θέσιν ἀρχαιοτέρου κτηρίου, τοῦ ὁποίου ἐσώθησαν πολλοὶ τοῖχοι χρησιμοποιοιθέντες

καὶ πάλιν κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτοῦ. Τὰ ἀποκαλυφθέντα δωμάτια τῆς νοτίας πλευρᾶς εἶναι πολὺ μικρότερα τῶν ἄλλων πλευρῶν καὶ φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς βοηθητικοὶ χώροι. Εἰς ἐν τούτων ἀνευρέθη κυκλικὸν προστομιαῖον φρέατος καὶ πλησίον αὐτοῦ μαρμαρίνη λεκάνη λαξευμένη ἐπὶ μεγάλου βάθρου ἐπιτυμβίας τραπέζης, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι χαραγμένη ἡ ἐπιγραφή: *Σαργάριος Ἑσστιαίου Κιανὸς* τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος.

Συγχρόνως μὲ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος ἐπεχειρήθη μικρὰ δοκιμαστικὴ ἔρευνα πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ὑπάρξεως ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ Πεισιστρατείου τείχους πυλίδος (πίν. 9) ἡ ὁποία, ὡς εἶχεν ὑποτεθῇ τῇ ὁδηγίᾳ σχετικοῦ χωρίου τῆς ἐπιγραφῆς τῆς λογοδοσίας τῶν ἐπιστατῶν τῆς Ἑλευσίνος τοῦ 329/3 π. Χ., πρέπει νὰ εὐρίσκετο εἰς τὴν θέσιν αὐτήν.

Τὰ ἀποτελέσματα εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἦσαν ἐξόχως εὐχάριστα καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ δοκιμαστικὴ αὕτη ἔρευνα μετετράπη εἰς κανονικὴν ἀνασκαφὴν, ἡ ὁποία, λόγῳ καὶ τῆς μικρᾶς ἐπιχώσεως ἐνταῦθα, ἔλαβε μεγάλην ἔκτασιν. Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης διεπιστώθησαν τὰ ἑξῆς:

Τὸ δυτικὸν τεῖχος, τοῦ ὁποίου τμῆμα εἵχομεν ἀποκαλύψει τὸ 1960 πλησίον τῶν Ἀστυδε πυλῶν, ἐκτείνεται κατ' εὐθείαν γραμμὴν διατηρούμενον εἰς πολὺ καλὴν κατάστασιν εἰς μῆκος 53 μ., ὅπου καὶ διακόπτεται. Εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς αὐτὸ ἀνευρέθη ἡ ἀναμενομένη πυλὶς, ἡ ὁποία τέμνει λοξῶς τὸ τεῖχος καὶ ἔχει πλάτος 1.65 μ. Τὸ τεῖχος πέραν τῆς πυλίδος ἐσυνεχίζετο μὲ μικρὰν ἀπόκλινσιν πρὸς Βορρᾶν καὶ ἐτερματίζετο ἐπὶ τοῦ ἀνευρεθέντος ἐτέρου πύργου, εὐρισκομένου εἰς ἀπόστασιν 58 μ. ἀπὸ τοῦ πρώτου. Ὁ ἀνασκαφεὶς νέος πύργος εἶναι τετράγωνος, πλευρᾶς 6 μ., ὅση δηλαδὴ καὶ ἡ πλευρὰ τῶν ἄλλων Πεισιστρατειῶν πύργων τοῦ Ἱεροῦ καὶ εὐρίσκεται ἀκριβῶς εἰς τὴν βάσιν τῆς ἀποτόμως ἀνερχομένης πλευρᾶς τοῦ λόφου. Ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ πύργου συνεχίζεται καὶ πάλιν τὸ τεῖχος ἀκολουθοῦν κατεύθυνσιν κάθετον πρὸς τὴν κλίσιν τοῦ λόφου, φθάνον εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον αὐτοῦ ὅπου, ὡς φαίνεται, ἠνοῦτο μετὰ τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως.

Τόσον τοῦ πύργου ὅσον καὶ τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον ἀνεσκάφη καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν του, ἦτοι εἰς μῆκος 68 μ., σώζονται ἀρκετοὶ λίθοι ὡς καὶ χαρακτηριστικὰ ἐπὶ τοῦ βράχου λαξεύματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἠδράζοντο οἱ ἐλλείποντες λίθοι. Τὸ πλάτος τοῦ τείχους εἶναι 2.30 μ. πλὴν τῆς ἀρχῆς του πλησίον τοῦ πύργου, ὅπου τὸ πλάτος του φθάνει τὰ 3.70 μ. Ἐνταῦθα ὁμως πρόκειται ὅχι περὶ ἐνὸς τείχους, ἀλλὰ περὶ δύο διαφορετικῶν κατασκευῶν (εἰκ. 1) τοῦ τείχους τοῦ περιβόλου καὶ ἐτέρου τοίχου πλάτους ἐνὸς περίπου μέτρου, ὅστις καὶ αὐτὸς ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ πύργου ἀκολουθεῖ παράλληλον περίπου κατεύθυνσιν πρὸς τὸ τεῖχος μέχρις

ἀποστάσεως 8.50 μ. Κατόπιν στρέφεται πρὸς Ἀνατολὰς κατ' ὀρθὴν σχεδὸν γωνίαν, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν δὲ ταύτην παρηκολουθήθη μέχρις ἀποστάσεως 13 μ. Ὁ δεύτερος αὐτὸς τοῖχος, ὅστις διετηρήθη εἰς πολὺ καλυτέραν κατάστασιν, ἐκτίσθη συγχρόνως μὲ τὸν Πεισιστράτειον περίβολον καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ ἀποτελῇ τὸ ζητούμενον εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην διατείχισμα, τὸ ὁποῖον πρέπει, κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς λογοδοσίας τῶν ἐπιστατῶν, νὰ ἐτερματίζετο κάπου εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πλησίον τῆς ἀνευρεθείσης πυλίδος τῆς «ἀπαντροκὸν τοῦ δολίχου».

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΑΥΛΟΣ

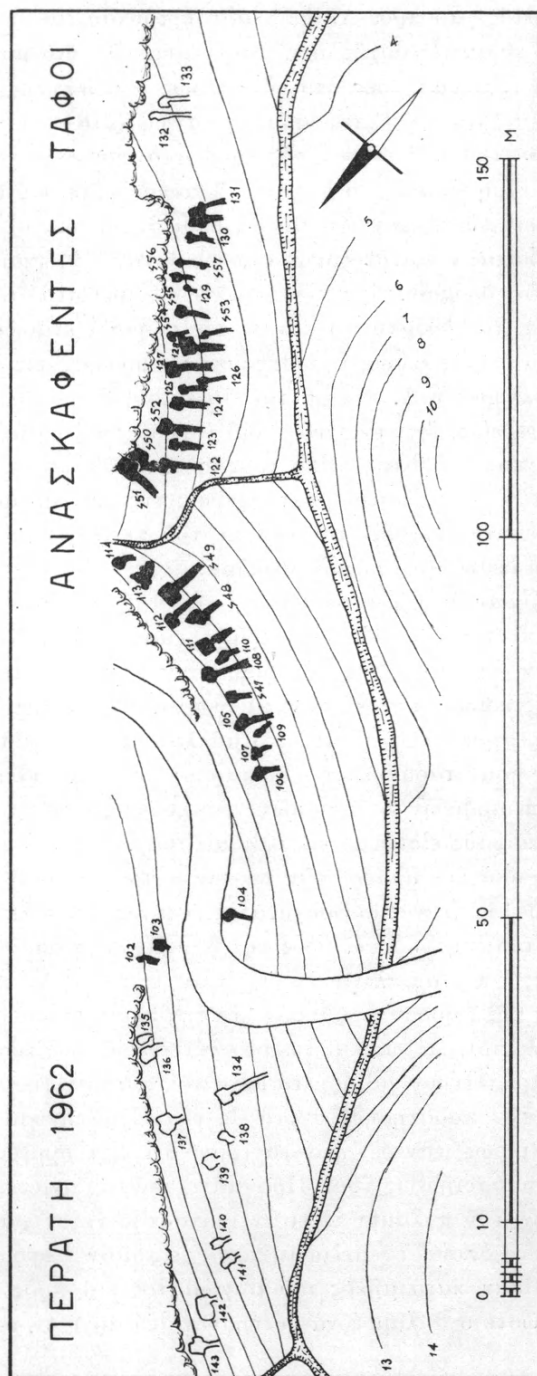
3. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΥΚΗΝΑΪΚΩΝ ΤΑΦΩΝ ΠΕΡΑΤΗΣ

Κατά τὴν ἐφετινὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἀνασκαφῆς τῆς μυκηναϊκῆς αὐτῆς νεκροπόλεως¹ ἡρευνήθησαν δύο διαφορετικὰ καὶ εἰς ἄρκετὴν μεταξὺ των ἀπόστασιν εὐρισκόμενα τμήματα τοῦ νεκροταφείου (σχεδ. εἰκ. 1). Τὸ ἕνα, τὸ μικρότερον εἰς ἔκτασιν, εἶναι τὸ πρὸς ΝΑ. τῶν περυσινῶν τάφων κείμενον τμήμα τῆς ἡπίας κατωφερείας τῆς σχηματιζομένης μεταξὺ τοῦ ρέματος τῆς Ἐρωτοσπηλιάς καὶ τῆς ὑψηλότερον εὐρισκομένης χαμηλῆς ὀφρύος τοῦ βράχου. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, τὸ πλησιέστερον πρὸς τὴν παραλίαν, εὐρέθησαν καὶ ἀνεσκάφησαν οἱ δύο τελευταῖοι πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν τάφοι τοῦ νεκροταφείου, οἱ 132 καὶ 133 (εἰκ. 1). Παρουσιάζουν καὶ οἱ δύο τὸ κοινὸν χαρακτηριστικὸν ὅτι ἔχουν μακροὺς καὶ στενοὺς δρόμους ὀδηγοῦντας εἰς μικροὺς θαλάμους, ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα ὁ τοῦ 132 εἶναι ἡμιτελὴς καὶ κυρίως εἰπεῖν ἀσχημάτιστος, μὲ στοιχειώδη καὶ ἀμελῆ ξηρολιθιὰν πρὸ τοῦ σημείου τὸ ὁποῖον κατ' ἀναλογίαν πρὸς τοὺς κανονικοὺς τάφους ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν εἴσοδον. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς προοριζομένους διὰ τὴν εἴσοδον λίθοι εὐρέθησαν εἰς τὸν δρόμον καὶ πολὺ ὑψηλότερα τοῦ δαπέδου, χρησιμοποιοιθέντες ὡς γέμισμα τοῦ δρόμου. Ἀνάλογος, ἀλλ' ὀπωσδήποτε περισσότερον ἐπιμελοῦς κατασκευῆς, εἶναι ὁ γειτονικὸς τοῦ 133. Εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ τάφοι, ἐνῶ προωρίζοντο νὰ ἀποκτήσουν τὸ σχῆμα καὶ τὰς διαστάσεις τῶν ὑπολοίπων τῆς περιοχῆς των, ἐγκατελείφθησαν μόλις ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ τῶν θαλάμων των, καὶ τοῦτο λόγῳ τοῦ σκληροῦ πετρώματος τὸ ὁποῖον ἐδῶ συναντᾶται εἰς μικρὸν σχετικῶς βάθος. Περιεῖχον καὶ οἱ δύο παιδικὰ ταφάς. ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία συνωδεύετο ἀπὸ τὰς συνήθεις εἰς τὴν Περαιτὴν ἀχιβάδας.

Τὸ ἄλλο ἔρευνηθὲν τμήμα εὐρίσκεται πρὸς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν καὶ εἰς ἄρκετὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς παραλίας (εἰκ. 1). Συνίσταται εἰς περιοχὴν κατωφερῆ, σχήματος τραπεζίου, ὀριζομένην πρὸς Ν. ὑπὸ ἰδιωτικῆς ὁδοῦ, πρὸς Α. ὑπὸ χαμηλῆς ὀφρύος τοῦ σκληροτέρου ἀμμολίθου τῆς περιοχῆς, ἐπάνω ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὑπάρχει μεγάλος ἀριθμὸς τάφων ἀνασκαφέντων κατὰ τὸ παρελθόν, πρὸς Β. ὑπὸ στενῆς νεροσυρμῆς ἐκβαλλούσης εἰς τὸ

¹ Βλ. ΠΑΕ 1953, σ. 88 - 102. 1954, σ. 89 - 103. 1955, σ. 100 - 108. 1956, σ. 63 - 72. 1957, σ. 35 - 41. 1958, σ. 18 - 26. 1959, σ. 12 - 17. 1960, σ. 16 - 21. 1961, σ. 19 - 26.

Είκ. 1. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς περιοχῆς τοῦ νεκροταφείου τῆς Περατῆς ὅπου ἐνηργήθη ἡ ἀνασκαφή τοῦ 1962. Οἱ κατὰ τὰ παρελδόντα ἐπὶ ἀνασκαφέντες τάφοι ἔχουν σχεδιασθῇ ὡς συμπλήγη σχήματα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἐφετινοὺς, τῶν ὁποίων ἔχει δηλωθῇ μόνον τὸ περίγραμμα.

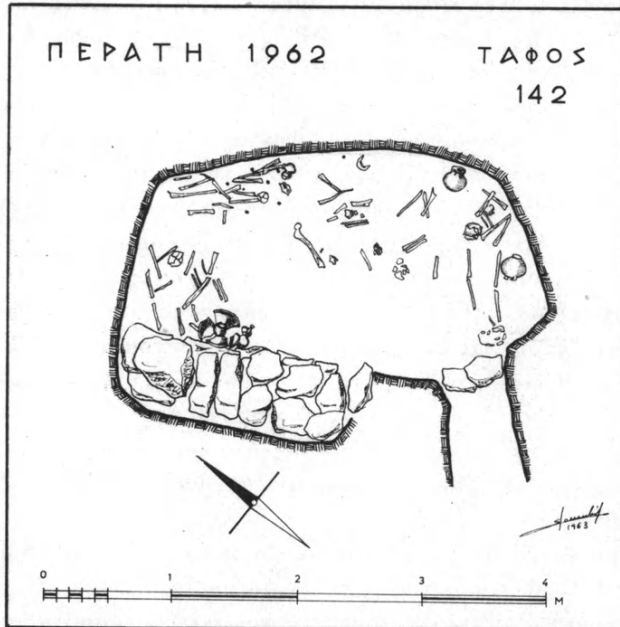
ρέμα τῆς Ἑρωτοσπηλιάς καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ αὐτοῦ τούτου τοῦ ρέματος. Ἡ πλαγιά αὐτὴ ἐφάνη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι, ἀποτελουμένη ἀπὸ μαλακὸν καὶ εὐθρυπτον ἀργιλικὸν πέτρωμα, δὲν ἦτο ἰδιαιτέρως κατάλληλος πρὸς ἀνόρυξιν τάφων, ἐὰν δὲ ἡ ἀρκετὰ ἐκπεφρασμένη κατωφέρεια δὲν ἀπήλλασσε σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου τοὺς κατασκευαστάς των ἀπὸ τὴν σκαφὴν δρόμων, εἶναι ζήτημα ἐὰν θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ἐν γένει. Ὅπωςδὴποτε, εἰς τὴν ἀρκετὰ μεγάλῃν αὐτὴν ἔκτασιν εὐρέθησαν 10 τάφοι, ὅλοι ἀσύλητοι, οἱ 134 - 143, κείμενοι εἰς ἀραιὰν διάταξιν καὶ στερούμενοι, πλὴν τοῦ 134 (καί, ἐν μέρει, τοῦ 143) πραγματικῶν δρόμων. Εἰς τὴν περίπτωσιν μάλιστα τοῦ 137 καὶ τοῦ 141 ἡ Δ. πλευρὰ τοῦ δρόμου ὄχι μόνον δὲν σχηματίζεται διὰ σκαφῆς, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας διὰ σειρᾶς λίθων τοποθετημένων ἀμελῶς, εἰς δὲ τὸν τάφον 142 (εἰκ. 2) ὁλόκληρος ἡ Δ. πλευρὰ τοῦ θαλάμου, ἡ χαμηλότερα λόγῳ τῆς φορᾶς τῆς κατωφερείας, ἔχει ἐνισχυθῇ διὰ ἰσχυρᾶς καὶ ἐπιμελοῦς ξηρολιθιάς πλάτους 0.60 περίπου. Κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἀβαθεῖς θαλάμους δὲν ἔσωσε τὴν θόλον του. Εἰς τὸν 141 μάλιστα ἡ κατάρρευσίς της συνέβη ἀμέσως μετὰ τὰς πρώτας ταφάς, ἐπάνω δὲ ἀπὸ τὰ τεμάχια τοῦ πετρώματος τὰ ὁποῖα τὰς ἐκάλυψαν εὐρέθη δεύτερον ταφικὸν στρώμα.

Οἱ νεκροί, ὅσοι ἦσαν ἀκόμη κατὰ χώραν, εὐρέθησαν θαμμένοι εἰς τὴν συνήθη στάσιν τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὸ νεκροταφεῖον αὐτό. Κεῖνται ὕπτιοι ἢ μὲ ἐλαφρὰν κλίσιν ἐπὶ τοῦ ἐνὸς πλευροῦ, μὲ τὰς χεῖρας τεταμένας ἢ σταυρωμένας ἐπὶ τῆς κοιλίας καὶ τὰ γόνατα ὑψηλά. Αἱ περιπτώσεις ὅμως κατὰ τὰς ὁποίας εὐρέθησαν ταφαὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἄδικτοι ἦσαν ὀλίγαι. Αἱ πλεῖσται ἦσαν ταραγμέναι καὶ παραμερισμέναι, εἴτε ἐπίτηδες κατὰ τὴν διάρκειαν περιοδικῶν καθαρισμῶν τῶν τάφων, εἴτε ὑπὸ τῶν ὑδάτων τὰ ὁποῖα κατὰ καιροὺς εἰσέδυναν εἰς τὸν θάλαμον.

Χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν ομάδα τῶν τάφων αὐτῶν εἶναι ἡ εἰκὼν τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ὁ 142 (εἰκ. 2). Βραχύτατος, στενὸς καὶ τελείως ἀβαθὴς δρόμος, ἐντελῶς ὑποτυπώδης, ὁδηγεῖ πρὸς τὸν θάλαμον τὸν ὅποιον συναντᾷ ὄχι εἰς τὸ μέσον μιᾶς ἀπὸ τὰς πλευράς του, ἀλλὰ εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν του. Ἀπὸ τὴν ξηρολιθίαν τῆς εἰσόδου ἐσώθησαν εἰς τὴν θέσιν των οἱ κατώτατοι λίθοι μόνον. Οἱ ὑπόλοιποι, καθὼς καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν τοιχωμάτων τοῦ θαλάμου, τετραπλεύρου καὶ ἀρκετὰ μεγάλου, παρεσύρθησαν πρὸς τὴν κατωφέρειαν. Τοῦτο ἔχει παρατηρηθῇ συχνὰ εἰς τὴν Περαιτὴν καὶ δὲν θὰ τὸ ἐσημείωνα ἐδῶ ἰδιαιτέρως ἐὰν δὲν ἦτο φανερόν ὅτι εἶχε συμβῇ ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς χρησιμοποίησεώς του. Πράγματι, καθὼς ἀναφέρεται ἀνωτέρω, τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ θαλάμου ἔχει ἀντικαταστήσει ἰσχυρὰ καὶ καλοκτισμένη ξηρολιθιά, ἡ ὁποία ἐθεμελιώθη μέσα εἰς μίαν τάφρον πλάτους 0.60 περίπου, σκαφεῖσαν κατὰ μῆκος τοῦ τοιχώματος καὶ πρὸς τὸ ἔξω μέρος του εἰς τρόπον ὥστε ὁ θάλαμος νὰ διατηρήσῃ τὸ ἀρχικόν του πλάτος.

Τὸ ὕψος τῆς ἐνισχυτικῆς αὐτῆς ξηρολιθιδῆς φθάνει σήμερα τὰ 0.60 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου τοῦ τάφου. Πόσον ὑπῆρξεν ἀρχικῶς εἶναι ἄδηλον, οὐδεμία ὁμως ἀμφιβολία ὑφίσταται ὡς πρὸς τὸν προορισμὸν τῆς.

Κατὰ μῆκος τῆς Α. πλευρᾶς τοῦ θαλάμου σώζονται τὰ ἴχνη μιᾶς κ. χ. ταφῆς, τῆς τελευταίας ἀσφαλῶς κατὰ σειρὰν. Τὸ κρανίον, θρυμματισμένον, κεῖται πλησίον τῶν λίθων τῆς εἰσόδου. Οἱ δύο βραχίονες, τεταμένοι κατὰ

Εἰκ. 2.

μῆκος τοῦ σώματος φθάνουν μέχρι τῆς θέσεως τῆς λεκάνης, μὴ διατηρουμένης. Τὰ ὀστᾶ τῶν σκελῶν εὐρέθησαν πεσμένα κατὰ τρόπον δεικνύοντα ὅτι ἀρχικῶς εἶχον τοποθετηθῇ μὲ τὰ γόνατα ὑψηλά. Πλησίον τῆς λεκάνης διετηρήθησαν τὰ τεμάχια ἑνὸς ψευδοστόμου ἀμφορέως, τὰ δὲ ὀστᾶ τῶν κνημῶν ἐκάλυπτον ἐν μέρει ἓνα μικρὸν πιθόσχημον ἀμφορίσκον. Μεταξὺ τοῦ δεξιοῦ πήχεως καὶ τοῦ τοιχώματος ὑπῆρχε μεγάλος ψευδόστομος ἀμφορεὺς, ὁ ὅποιος ὁμως φαίνεται νὰ ἀνῆκε μᾶλλον εἰς παλαιότεραν παραμερισθεῖσαν ταφήν.

Εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ τάφου καὶ κατὰ μῆκος τοῦ μακροῦ ἄξονος (B - N) ὑπάρχουν ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν θέσιν μερικὰ ἀπὸ τὰ ὀστᾶ ταφῆς παραμερισμένης κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ἀσφαλῶς παλαιότερας τῆς ἡδὴ περιγραφείσης. Σῶζεται μέρος τοῦ κρανίου εἰς τρίμματα, πρὸς B. καὶ εἰς

μικρὰν ἀπόστασιν τμήμα βραχιονίου καὶ ὀλίγον περαιτέρω μηριαῖον πεσμένον λοξῶς πρὸς Β. Ἐν μέσῳ τῶν ὀστέων αὐτῶν εὐρέθησαν τεμάχια ἐλλιπῆ ἀγγείων, παρὰ τὸ μηριαῖον δὲ καὶ κάπως χαμηλότερον σφραγιδοκύλινδρος ἐξ αἱματίτου, περὶ τοῦ ὁποίου κατωτέρω. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ σφραγιδοκύλινδρος αὐτὸς ἀνῆκεν εἰς ταφὴν ἀκόμη παλαιότεραν, ἄσχετον πρὸς τὴν περιγραφομένην. Κατὰ μῆκος τοῦ τοιχώματος τοῦ βάθους τοῦ τάφου ὑπῆρχον ὀστᾶ διασκορπισμένα καὶ μεταξὺ αὐτῶν μεγάλη πρόχους καὶ σφραγιδόλιθος ἐξ ἀγátου. Τὴν Β. γωνίαν κατελάμβανεν ὑψηλὸς σωρὸς ὀστέων, κυρίως μακρῶν, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων εὐρέθησαν κομβία ἀπὸ στεατίτην καὶ δύο μικροὶ πιθόσχημοι ἀμφορίσκοι. Ἄλλα ὀστᾶ, ἐπίσης παραμερισμένα καὶ περιλαμβάνοντα τεμάχια κρανίου κατελάμβανον τὸν χώρον πλησίον τοῦ ΒΔ. τοιχώματος τοῦ θαλάμου. Ἐπὶ τῶν λίθων τέλος τῆς πρὸς Δ. ξηρολιθιδᾶς εὐρέθη σπασμένον ἀπὸ τὸ βάρος τῶν χωμάτων ἀλλὰ μὲ τὰ τεμάχια κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον εἰς τὴν ἀρχικὴν των θέσιν μεγάλο κωδωνόσχημον ἀγγεῖον, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὁποίου εἶχε τοποθετηθῇ πιθόσχημος ἀμφορίσκος διατηρηθεὶς σχεδὸν ἀκέραιος. Ἀμέσως παρὰ τὸ σύμπλεγμα αὐτὸ ὑπῆρχον τὰ τεμάχια ἑνὸς κρατηρίσκου καὶ ἑνὸς προχοῦδίου, καλυπτόμενα ἐν μέρει ἀπὸ τὸ κωδωνόσχημον. Εἶναι φανερὸν ὅτι τὰ ἀγγεῖα αὐτά, ἀνήκοντα εἰς παλαιότερας ταφάς ἐτοποθετήθησαν ἐκεῖ ἀφοῦ κατεσκευάσθη ἡ ξηρολιθιδᾶς, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρέθησαν νὰ στηρίζωνται, ἢ δὲ λοξῇ των θέσει πρὸς αὐτὴν ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς ἐλαφράν των μετακίνησιν ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῶν εἰσδυσάντων εἰς τὸν τάφον.

Πλὴν τῶν δύο κατὰ χώραν ταφῶν θὰ πρέπει, ἐὰν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ κρανία, νὰ περιεῖχεν ὁ τάφος τουλάχιστον ἄλλας δύο. Τὰ ὀστᾶ ὅμως, ἂν καὶ εὐρίσκοντο εἰς κακὴν κατάστασιν καὶ τελείως διασκορπισμένα, ἦσαν ὀφθαλμοφανῶς περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἀντιστοιχοῦν εἰς αὐτάς, ὥστε, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ μὲ ἀπόλυτον ἀκρίβειαν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ταφῶν θὰ ἀνῆρχετο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς 5 ἢ 6.

Μεταξὺ τῶν μικρῶν εὐρημάτων, τὰ ὁποῖα γενικῶς ἀνήκουν εἰς τὰ συνήθη εἶδη τῶν κτερισμάτων καὶ εἶναι κατασκευασμένα ἀπὸ χρυσόν, ἄργυρον, χαλκόν, λίθους ἡμιπολυτίμους καὶ μὴ, ἐλεφαντοστούν καὶ ὑαλόμαζαν, ὑπάρχουν μερικὰ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ μνημονευθοῦν ἰδιαίτερος, λόγῳ τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ ὁποῖον παρέχουν :

1) Ἀντικείμενον τοῦ τάφου 137 ἔχον τὸ σχῆμα καὶ τὰς διαστάσεις μύκητος ξίφους, ἀπὸ τάλκην. Ἐξαιρέσει μερικῶν κατὰ τόπους ἀπολεπίσεων τῆς ἐπιφανείας του διατηρεῖται καλῶς. Ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι διακοσμημένη μὲ μικροὺς πυκνοὺς ἐγχαράκτους κύκλους, διατεταγμένους κατὰ ὁμοκέντρους περιφερείας. Διάμετρος 52 χιλιοστά, διάμετρος κυλινδρικής προεξοχῆς 25 χιλ., ὕψος γενικὸν 23 χιλ. (πίν. 10γ₁₁).

2) Σφραγιδοκύλινδρος ἀρίστης διατηρήσεως, διάτρητος κατὰ τὸ μῆκος του, ἀπὸ αἱματίτην, προελεύσεως συροαιγυπτιακῆς¹ ἢ, ἐνδεχομένως, κυπριακῆς, ἀπὸ τὸν τάφον 142. Ἡ παράστασις εἶναι χαραγμένη ἐπὶ τῆς πλευρᾶς του μὲ μεγάλην προσοχὴν καὶ ἀξιοθαύμαστον ἐπεξεργασίαν τῶν λεπτομερειῶν. Ἡ κυρία μορφή παρουσιάζεται καθήμενὴ ἐπὶ θρόνου καὶ φέρει τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ σύμβολα αἰγυπτίου θεοῦ. Ὅπισθεν αὐτῆς ἄλλη μορφή, ὀρθία, μὲ τερατώδη κεφαλὴν (προσωπεῖον;) κρατεῖ ριπίδιον. Πρὸς τὸν καθήμενον ἔρχονται δύο ὄντα, τὸ πρῶτον ἀνθρώπινον² μὲ πτέρυγας, τὸ δὲ δεύτερον μὲ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ κεφαλὴν (ἢ προσωπεῖον) ζῶον, κρατοῦντα ἀμφοτέρω ἀπὸ ἑνα ζῶον. Ὅπισθεν τοῦ δευτέρου κροκόδειλος μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω. Εἰς τὰ κενὰ μεταξὺ τῶν διαφόρων μορφῶν, λέων, πτηνόν, χεῖρ σφιγμένη εἰς γρόνθον καὶ διάφορα γραμμικὰ σύμβολα. Διάμετρος κυλίνδρου 16 χιλ., μῆκος 31 χιλ. (πίν. 10α).

3) Φακοειδὴς σφραγιδόλιθος ἀπὸ ἀχάτην, ἀρίστης διατηρήσεως, τοῦ τάφου 142. Ἡ μία ὄψις του φέρει ἑγγλυπτον παράστασιν ἐλάφω, πολλὴ καλῆς ἐργασίας καὶ ζωηροτάτης ἀποδόσεως. Διάμετρος 19 χιλ., πάχος 9 χιλ. (πίν. 10β).

4) Μικρὸς λίθινος ἀμφίκυρτος κοπεύς, τοῦ τάφου 143. Ἡ μία στενὴ πλευρὰ καταλήγει εἰς κόψιν. Ἀπὸ τὴν ἄλλην, σπασμένην λοξῶς, λείπει ἢ ἀπόληξις, εἴτε εἰς κόψιν, ἐὰν ἦτο ἀμφίστομος, εἴτε εἰς στρογγυλευμένην πτέρναν. Σωζόμενον μῆκος 34 χιλ., πλάτος 20 - 22 χιλ. (πίν. 11γ).

5) Τεμάχιον σκωρίας χαλκοῦ, ἀκατέργαστον καὶ ἀνωμάλου σχήματος. Εὐρέθῃ μεμονωμένον ἐντὸς τοῦ τάφου 137, παραμερισμένον πρὸς τὸ τοίχωμα. Τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὅποιον παρέχει συνίσταται εἰς τὸ ὅτι θὰ πρέπει νὰ ὑποδηλώσῃ κάτι σχετικὸν πρὸς τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ νεκροῦ τὸν ὅποιον συνώδευε, συνεπῶς δὲ ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ μέρους ὅπου εὐρέθῃ τὸ νεκροταφεῖον ἐπεδίδοντο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ ἴδιοι εἰς τὴν κατεργασίαν τοῦ χαλκοῦ. Μεγίστη σωζομένη διάστασις 58 χιλ. (πίν. 10γ₂).

Τὰ 85 ἀγγεῖα τὰ ὅποια εὐρέθῃσαν δὲν παρουσιάζουν ἐφέτος, ὥς μεμονωμένα δείγματα, πρωτότυπα ἢ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά. Πλεονάζουν, ὥς συνήθως, οἱ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς (πίν. 11α) καὶ οἱ πιθόσχημοι ἀμφορίσκοι, ἀντιπροσωπεύονται δὲ ὅλα περίπου τὰ γνωστὰ σχήματα (πίν. 11β). Ἐὰν ὅμως οὐδὲν ἔξ αὐτῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἰδιαιτέρως ἀξιόλογον ὥς πρὸς τὸ σχῆμα ἢ τὴν διακόσμησίν του, ὥς σύνολον ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἐπανειλημμένως ἤδη διατυπωθεῖσαν παρατήρησιν, ὅτι δηλαδὴ ἡ κεραμικὴ τοῦ νεκροταφείου περιορίζεται μὲν εἰς τὴν περίοδον τοῦ ΥΕ ΙΙΙΓ, τὴν καλύπτει

¹ Πρβλ. καὶ τὸν παραπλησίως προελεύσεως σφραγιδοκύλινδρον τοῦ τάφου 1 (ΠΑΕ 1953, σ. 94 καὶ εἰκ. 6).

ὅμως ὁλόκληρον. Πράγματι, ἔχομεν καὶ ἐφέτος ἀγγεῖα τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἀναχθοῦν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς περιόδου αὐτῆς, ὅπως ὁ ψευδόστομος ἀμφορεὺς ὑπ' ἀριθ. 974 τοῦ πίν. 11α, καὶ ἄλλα τὰ ὅποια ἀνήκουν ἀσφαλῶς εἰς τοὺς τελευταίους της χρόνους, ὅπως ἡ οἰνοχόη ὑπ' ἀριθ. 1034 καὶ ὁ πιθόσχημος ἀμφορίσκος ὑπ' ἀριθ. 995 τοῦ πίνακος 11β. Ὁ σφραγιδοκύλινδρος δὲ τοῦ τάφου 142 μαρτυρεῖ ὅτι ἡ περίοδος αὐτὴ ὑπῆρξε διὰ τοὺς χρησιμοποιοῦσαντας τὸ νεκροταφεῖον, περίοδος ζωηρῶν καὶ ἐπικερδῶν ἐπαφῶν πρὸς τὰς χώρας τῶν παρὰλίων τῆς Α. Μεσογείου.

ΣΤΥΡΙΔΩΝ ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

4. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΒΡΑΥΡΩΝΟΣ

Μη καταστάσης δυνατῆς μέχρι σήμερον τῆς τακτοποιήσεως τῶν καταλοίπων τοῦ ἀνασκαφέως ἡ σύνταξις τῶν ΠΑΕ ἀναγκάζεται νὰ παραπέμψῃ εἰς τὴν προσωρινὴν ἔκθεσιν ἐν ᾧ Εργῶ 1962, σ. 25 κ. ἐξ.

Η ΣΥΝΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΠΑΕ

5. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΣΕΣΚΛΩ

Διὰ τοῦ ὑπογράφοντος διενήργησεν ἐφέτος ἡ Ἑταιρεία ἀνασκαφικὰς ἐρεῦνας ἐπὶ τῆς γνωστῆς προϊστορικῆς ἀκροπόλεως τοῦ Σέσκλου, παρὰ τὸν Βόλον. Ὡς γνωστόν, τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ προϊστορικοῦ κέντρου εἶχεν ἐπιχειρήσει ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία πρὸ ἐξήκοντα καὶ πλέον ἐτῶν διὰ τοῦ ἀειμνήστου ΧΡΗΣΤΟΥ ΤΣΟΥΝΤΑ, ὅστις διὰ τῆς ἐργασίας του ἐκείνης ἐθεμελίωσε τὴν ἐρευναν ἑνὸς ὁλοκλήρου πολιτισμοῦ, τοῦ ἀρχαιοτέρου νεολιθικοῦ. Μετὰ τὴν ὑποδειγματικὴν δημοσίευσιν τῶν πορισμάτων τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ εἰς τὸ κλασσικὸν ἔργον του «Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου», τὸ Σέσκλον εἶχε θεωρηθῇ — καὶ δικαίως — ὁ τυπικώτερος σταθμὸς τοῦ ἀρχαιοτέρου νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάσθη διεθνῶς ἡ περίοδος αὕτη τῆς ἐλληνικῆς προϊστορίας «Πολιτισμὸς τοῦ Σέσκλου».

Κατὰ τὴν τελευταίαν ὅμως δεκαετίαν, νεώτεραι ἀνασκαφαὶ Γερμανῶν ἐρευνητῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐφαίνοντο ν' ἀνατρέπουν βασικὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ καὶ τοῦ ἀκολουθήσαντος αὐτὸν Α. WACE : Διεπιστώθη δηλ. ἡ ὑπαρξὶς εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα τῶν ἐπιχώσεων περιόδων ὅλων προγενεστέρων τοῦ κλασσικοῦ «Πολιτισμοῦ τοῦ Σέσκλου» (προκαταρκτικῶς ὠνομάθησαν αἱ περίοδοι αὗται ὑπὸ τοῦ ΜΠΟΛՅԻՑ : «Vor - Sesklo», «Proto - Sesklo» ἢ «Frühkeramikum»), ἔτι δὲ μᾶλλον, ἀνεκαλύφθη περίοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἦτο ἄγνωστος ἡ τέχνη τῆς κατασκευῆς ἀγγείων ἐκ πηλοῦ, ἀποκληθεῖσα «Προκεραμεική». Τῆς τελευταίας αὐτῆς περιόδου στρώματα ἐπεσημάνθησαν τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι τὸ 1956 ἐν Ἀργίσει (ὑπὸ τοῦ ΜΠΟΛՅԻՑ) καὶ ἐν Σέσκλῳ (ὑπὸ τοῦ γράφοντος)· τότε παρατηρήθησαν εἰς τὸ Σέσκλον καὶ στρώματα τῶν πρωιμωτάτων περιόδων τῆς Ἀρχαιοτέρας Νεολιθικῆς.

Τοιοιτοτρόπως ἀνέκυσεν ἡ ἀνάγκη ἐκ νέου ἐρεῦνης τῶν ἐπιχώσεων τοῦ σπουδαιοτάτου αὐτοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ καὶ εἰς αὐτὸ κυριώτατα ἀπέβλεψεν ἡ ἀνασκαφικὴ ἐργασία τοῦ 1962 : Εἰς τὴν ἐπανεξέτασιν τῆς στρωματογραφίας τῆς ἀκροπόλεως. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ θὰ ἐπετυγχάνετο ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῶν πορισμάτων τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ (τὰ ὁποῖα ὁ ἀνασκάπτων θεωρεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον ἰσχύοντα καὶ σήμερον), μὲ τὴν ἐπικουρίαν τῆς συγχρόνου ἀνασκαφικῆς μεθόδου καὶ

ὑπὸ τὸ φῶς τῆς προόδου, τὴν ὁποίαν ἐσημείωσεν εἰς τὸ μεταξὺ ἡ ἔρευνα τῆς προϊστορίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν.

Τὴν ἐπανεξέτασιν τῆς στρωματογραφίας καθίστα ἐπείγουσαν καὶ ἡ ἐκ τῆς διαβρώσεως σημειουμένη καταστροφή τῶν ἐπιχώσεων καὶ αἱ πτώσεις τμημάτων τῆς ἀκροπόλεως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

Τὰ κυριότερα πορίσματα τῶν νέων ἐργασιῶν ἔχουν ἐν περιλήψει ὡς ἑξῆς :

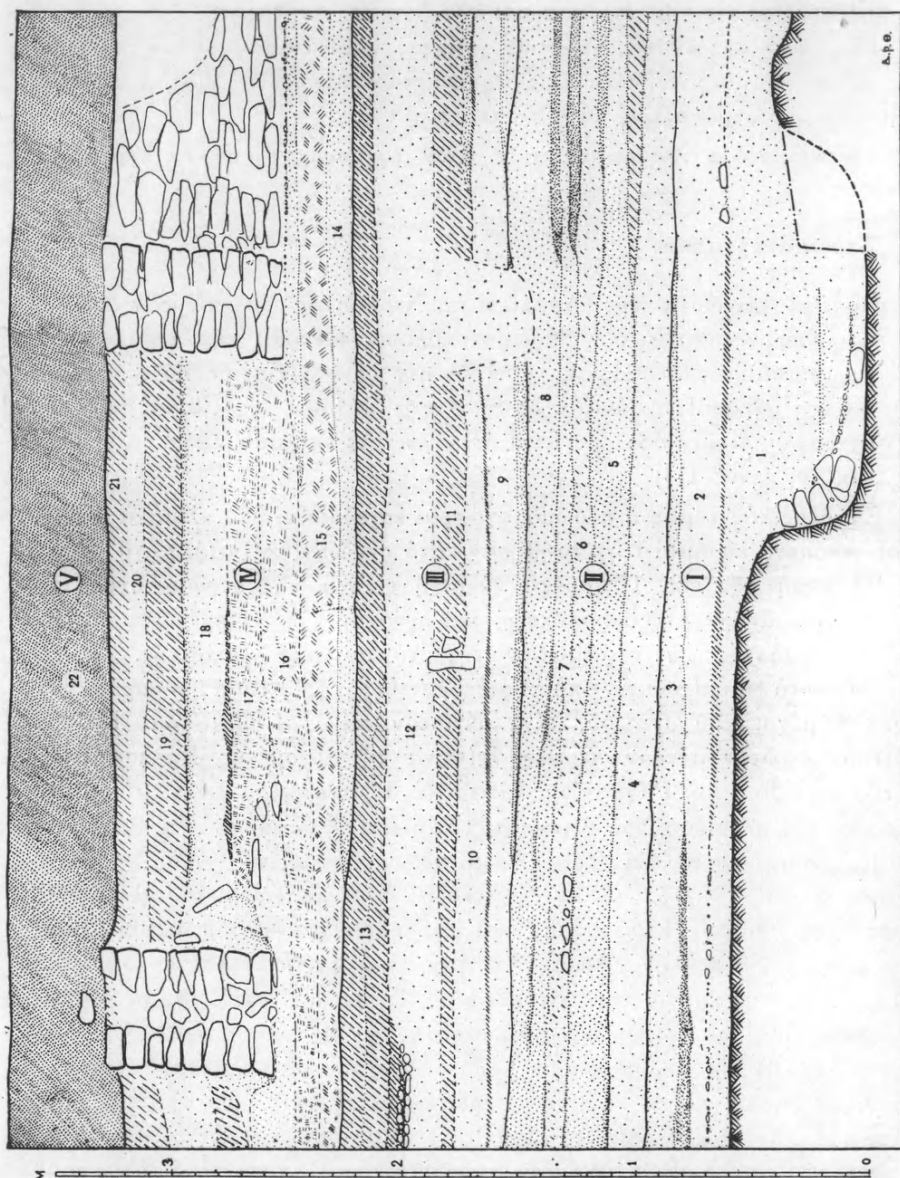
Α'. Στρωματογραφία.

Παχέια ἐπιχώσεις τῆς Ἀρχαιοτέρας Νεολιθικῆς ἠρευνήθησαν διὰ τομῶν καὶ τάφρων κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν πλευρὰν τῆς ἀκροπόλεως. Μικρότεραι τομαὶ ἔγιναν εἰς τὸ «διπλοῦν μέγαρον» τῆς περιόδου τοῦ Διμηνίου, εἰς τὴν μεγαροειδῆ οἰκίαν 7 - 8 - 9 τῆς ἀρχαιστ. νεολιθικῆς καὶ εἰς τὴν σύγχρονον οἰκίαν 38 (βλ. Χ. ΤΣΟΥΝΤΑΝ, Αἱ προϊστ. ἀκροπ. Διμηνίου καὶ Σέσκλου, πίναξ III).

Εἰς ὅλας τὰς τομὰς ἡ στρωματογραφία ἐσχεδιάσθη ὑπὸ κλίμακα 1 : 10 τὰ δὲ γινόμενα εὐρήματα ἠριθμήθησαν κατὰ στρώσεις καὶ στρώματα.

Ἡ τομὴ τῆς εἰκ. 1 παρέχει εὐκρινῇ εἰκόνα τῆς στρωματογραφίας κατὰ τὸ ΒΑ. ἄκρον τῆς ἀκροπόλεως καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ χαρακτηριστικὴ τῆς διαδοχῆς τῶν στρωμάτων τῆς Ἀρχαιοτέρας Νεολιθικῆς. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ ἐπίχωσις, ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς παλαιᾶς σκαφῆς τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ μέχρι τοῦ στερεοῦ, εἶχε μέγιστον πάχος 4.82 μέτρα. Εἰς τὸ ἀνώτερον πρῶτον μέτρον περιεῖχε λείψανα τῆς ἀρχομένης Χαλκοκρατίας καὶ τῆς περιόδου τοῦ Ραχμανίου, ἔπειτα δὲ ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα καὶ κεραμικὴν τῆς περιόδου τοῦ Διμηνίου (Νεωτέρα Νεολιθικὴ). Τὰ ὑπόλοιπα 3.50 μ. ἀντιπροσωπεύουν τὴν Ἀρχαιοτέραν Νεολιθικὴν. Τὸ ἀνώτερον στρῶμα, πάχους 0.54 μ., (V ἐν τῷ σχεδίῳ) εἶναι μελανόν, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ γῆς ἀνθρακούχου, περιεχούσης καὶ τέφραν, εἶναι δηλαδὴ στρῶμα καύσεως, μαρτυροῦν περὶ τῆς βιαίας διὰ πυρὸς καταστροφῆς τοῦ συνοικισμού περὶ τὸ τέλος τῆς ἀρχαιοτέρας Νεολιθικῆς. Τὸ στρῶμα αὐτὸ τῆς καταστροφῆς διεπιστώθη διὰ τομῶν εἰς ἄλλα σημεία, ὅτι ἐξετείνεται καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἑκτασιν τῆς ἀκροπόλεως. Ἀλλὰ οἱ φορεῖς τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Διμηνίου, οἱ ὅποιοι εἶναι οἱ πιθανώτεροι καταστροφεῖς, δὲν φαίνεται ὅτι ἐγκατεστάθησαν ἀμέσως εἰς τὸ Σέσκλον, τὸ ὁποῖον καὶ ὡς σταθμὸς τῆς νεωτέρας νεολιθικῆς εἶναι ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους («μέγαρον», ὀχυρωματικὸς περίβολος).

Εἰς τὸ ἐπόμενον στρῶμα (IV ἐν τῷ σχεδίῳ), τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ παχύτερον (1.20 μ. περίπου), εὐρέθησαν τοῖχοι λιθοκτίστων κατὰ τὸ θεμέ-

Εἰκ. 1. Τομή τῶν ἐπιχώσεων τῆς Ἀρχαιοτέρας Νεολιθικῆς ἐν Σέσζλω (Τομεὺς 57 - 58).

λιον καὶ τὴν κρηπίδα οἰκημάτων, ἅτινα ἀνήκουν — ὅπως καὶ ἡ ὅλη ἐπίχλωσις τοῦ στρώματος αὐτοῦ — εἰς τὴν «Ἀρχαιοτέραν Νεολιθικὴν», ἀκριβέστερον εἰς τὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς περιόδου, τὸ ὁποῖον ἀποκαλεῖται «Πολιτισμὸς τοῦ Σέσκλου». Ἡ μακρὰ αὕτῃ περίοδος χωρίζεται εἰς τρεῖς τοῦλάχιστον φάσεις (ἀλλαχοῦ συνηντήσομεν καὶ ἀντίστοιχα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα) καί, φυσικὰ, εἰς πλείονας στρώσεις, ἀποτελουμένας ἄλλοτε ἐκ πηλοῦ ἢ λειψάνων διαλελυμένων ὠμῶν πλίνθων (στρώσεις 21 - 19 - 17 - 16 καὶ 15 ἐν τῷ σχεδίῳ), ἄλλοτε δὲ ἐκ τεφρωπῆς γῆς (στρ. 20 - 18 - 14). Αἱ τελευταῖαι αὗται στρώσεις, ἀπαρτισθεῖσαι ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τῶν ἐστιῶν ἢ τῶν ἀπορριμμάτων κατοικιῶν, εἶναι πλούσιαι εἰς εὐρήματα. Εἰς τὴν κεραμεικὴν τοῦ στρώματος αὐτοῦ ἐπικρατοῦν τὰ μονόχρωμα ἐρυθρὰ ἀγγεῖα (Α 1) καὶ τὰ γραπτὰ δι' ἐρυθροῦ ἐπὶ ὑπολεύκου ἢ ξανθοῦ βάθους, τοῦ ρυθμοῦ Α 3β τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ. Εἶναι ἡ κεραμεικὴ, ἡ ὁποία συνήθως θεωρεῖται τυπικὴ τῆς «Ἀρχαιοτέρας Νεολιθικῆς».

Ἀλλὰ ἡ ἐπίχλωσις συνεχίζεται εἰς βάθος, εἰς δὲ τὸ ἐπόμενο στρώμα (III), τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν περίοδον πρέπει ἐπίσης νὰ τοποθετηθῇ, ἐπικρατεῖ καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν μονόχρωμος κεραμεικὴ, διαφόρων ἀποχρώσεων, κυρίως ὅμως καστανή, καστανέρυθρος καὶ ἐρυθρά, χονδροειδὴς κατὰ μέγα μέρος.

Τὸ πάχος τοῦ στρώματος (0.67 - 0.78 μ.) μαρτυρεῖ περὶ τῆς μακρᾶς σχετικῶς διάρκειας τῆς περιόδου. Διότι πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως δὲν ἦτο εὐχερὴς ὁ σχηματισμὸς παχειῶν ἐπιχώσεων, ὥς εἰς τοὺς πεδινοὺς συνοικισμοὺς. Ἀπετελέσθη δὲ καὶ τὸ στρώμα τοῦτο ἐκ διαδοχικῶν στρώσεων πηλώδους χόματος καὶ τεφροῦ ἐναλλάξ, ὅπως περίπου καὶ τὸ προηγούμενον. Οἰκήματα λιθόκτιστα δὲν παρατηρήθησαν, ἀντιθέτως ὅμως πολλοὶ ἐνδείξεις ἐμαρτύρουν περὶ τῆς ἀφθόνου χρήσεως ὠμῶν πλίνθων εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τῶν κατοικιῶν.

Ἀκόμη προγενέστερον εἶναι φυσικὰ τὸ ἀμέσως ἐπόμενο στρώμα (II), τὸ ὁποῖον σαφῶς ὑποδιαίρεται εἰς δύο περιόδους (στρ. 4 - 5 ἡ παλαιότερα καὶ στρ. 6 - 7 - 8 ἡ νεωτέρα) καὶ ἔχει πάχος 0.50 - 0.70 μ. Ἐδῶ παύουν αἱ στρώσεις πηλοῦ καὶ ὑπολειμμάτων πλίνθων, τὸ σύνολον δὲ σχεδὸν τῆς ἐπιχώσεως ἀποτελεῖται ἐκ τεφρᾶς γῆς. Ἐξ αὐτοῦ συνάγεται ὅτι τὰ οἰκήματα ἦσαν ἀπλαῖ καλύβαι ἐκ κλάδων καὶ καλάμων ἢ χόρτων. Ἡ νεωτέρα περίοδος (στρ. 6 - 7 - 8) ἀντιπροσωπεύεται εἰς ἄλλο σημεῖον μὲ ἐπίχλωσιν πάχους 0.70 μ. καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀφθονίαν καλῆς ποιότητος κεραμεικῆς καὶ ἰδίως ἀπὸ τὴν παρουσίαν τῶν πρώτων γραπτῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα ἀποκαλοῦμεν «πρώιμα γραπτὰ».

Ἡ παλαιότερα περίοδος (στρ. 4 - 5) ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀρχὴν τῆς κεραμεικῆς, ἡ ὁποία εἶναι τώρα ἀποκλειστικῶς μονόχρωμος. Τῆς περιόδου

αὐτῆς δὲν ἀνεκαλύφθησαν σημαντικοῦ πάχους στρώματα εἰς τὸ Σέσκλον (τὸ μέγιστον πάχος δὲν ὑπερέβαινε οὐδαμοῦ τὰ 0.45 μ.), ἐνῶ εἰς ἄλλους συνοικισμοὺς εὐρέθησαν παχεῖαι ἐπιχώσεις, ἀμέσως ὑπὲρ τὸ στερεὸν ἔδαφος ἢ ὑπεράνω τῶν ἐπιχώσεων τῆς «Προκεραμεικῆς» περιόδου.

Μετὰ τὸ βάθος τῶν 4.00 μ. περίπου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς παλαιᾶς ἀνασκαφῆς ἡ κεραμεικὴ ἐξ α ν ί ζ ε τ α ι, ἐνῶ ἡ ἐντόνως τεφρὰ ἐπίχωσης συνεχίζεται μέχρι βάθους 4.82 μ. Μικρὰ τεμάχια ἀνδράκων, «μικρολιθικά» ἐργαλεῖα ἀπὸ ὀψιανόν, συνήθως, σπανιώτερον δὲ πυριτόλιθον (πίν. 12β), ὁστεῖνα ἐργαλεῖα καὶ ἄφθονα ὁστὰ ζώων, κατατεμαχισμένα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀποτελοῦν τὰ μόνα λείψανα τὰ ὁποῖα συναντῶμεν εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῆς περιόδου αὐτῆς, τὴν ὁποῖαν ἀπεκαλέσαμεν «Προκεραμεικὴν Νεολιθικὴν». Ἡ ἐπίχωσις διαιρεῖται εἰς τρεῖς τοὐλάχιστον στρώσεις (στρ. 1-2-3) εἰς τὸ σημεῖον τῆς τομῆς, ἐνῶ εἰς ἄλλας παρακειμένας θέσεις ἐφαίνετο μᾶλλον ἐνιαία. Ἀλλαχοῦ πάλιν εὐρέθησαν ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἑδάφους μόνον τῆς «κεραμεικῆς» νεολιθικῆς στρώματα καὶ γενικῶς ἡ Προκεραμεικὴ εἶναι λίαν περιορισμένη εἰς τὸ Σέσκλον· προφανῶς, ὁ προκεραμεικὸς συνοικισμὸς ἐξετείνεται κυρίως ἐπὶ τοῦ διαβρωθέντος ἀπὸ χιλιετηρίδων ἀνατολικοῦ καὶ βορειοανατολικοῦ τμήματος τοῦ ὑψώματος, πλησιέστερα πρὸς τὴν συμβολὴν τῶν δύο ρευμάτων, ἅτινα περιβάλλουν τὴν ἀκρόπολιν.

Παραλείποντες τὰς στρωματογραφικὰς παρατηρήσεις τῶν ἄλλων τομέων τῆς ἀνασκαφῆς, σημειοῦμεν μερικὰ μόνον καίρια πορίσματα: α) Εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Διμηνίου ἡ ἐπανεξέτασις τῆς στρωματογραφίας ἔδειξεν, ὅτι ὀρθῶς ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ ἀπεφαίνετο μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος περὶ τῆς χρονικῆς τοποθετήσεώς του εἰς τὴν νεωτέραν νεολιθικὴν (Δ-Σ στ. 88) καὶ ὅτι οὐδόλως εὐσταθεῖ ἡ πολὺ χαμηλότερα χρονολόγησις, ἣν ὑπαινίσσεται ὁ G. CHILDE, *The Dawn of Europ. Civiliz.*, 6η ἐκδ., σ. 63, ὑποσημ. 2.

β) Εἰς τὸ μεγαροειδὲς οἶκημα 7-8-9 ἡ στρωματογραφικὴ ἐξέτασις ἐπέτρεψε τὴν ἀκριβῆ χρονολόγησιν καὶ τὴν διερεύνησιν τῶν παλαιότερων φάσεων τῆς ἀρχαιότερας νεολιθικῆς.

γ) Τὸ αὐτὸ ἐπετεύχθη καὶ ἐντὸς τῆς οἰκίας 38, ὅπου ἠρευνήθησαν τὰ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ οἰκήματος στρώματα τῆς ἀρχαιότερας νεολιθικῆς.

Τέλος, πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι κατὰ τὰς ἐργασίας εἰς τὴν τάφρον Α (κατὰ τὴν ἀνατολικὴν κλιτὸν τῆς ἀκροπόλεως) πλὴν τῆς ἀνασκαφῆς σημαντικοῦ τμήματος τῶν ἐπιχώσεων τῶν πρωίμων φάσεων τῆς ἀρχαιότερας νεολιθικῆς, διεκρίθησαν αἱ ἐπάλληλοι στρώσεις εἰς μῆκος 12 περίπου μέτρων.

Β'. Ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα.

Ἡ ἀκρόπολις τοῦ Σέσκλου εἶναι, ὡς γνωστόν, ὁ πληρέστερον ἀνασκαφεὶς νεολιθικὸς συνοικισμὸς τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ λείψανα οἰκημάτων, τὰ ὅποια ἀπεκάλυψεν ἐπ' αὐτῆς ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ, εἶναι τὰ σπουδαιότερα καὶ καλύτερον διατηρούμενα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα τῆς Νεολιθικῆς Ἐποχῆς. Καὶ τὰ ἀρχαιότερα αὐτῶν (τὰ ἀνήκοντα δηλ. εἰς τὴν τυπικὴν περίοδον τοῦ «Πολιτισμοῦ τοῦ Σέσκλου») εἶναι λιθόκτιστα κατὰ τὸ θεμέλιον, ἐνῶ εἰς τοὺς πεδινοὺς συνοικισμοὺς τὰ σύγχρονα οἰκήματα ἀποτελοῦνται ἐκ πλίνθων ὠμῶν καὶ δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ διατήρησις των.

Κατὰ τὴν ἐπανεξέτασιν τῶν στρωμάτων εὐρέθησαν τμήματα τοίχων οἰκημάτων τῆς Νεολιθικῆς, ἀλλὰ δὲν προσθέτουν τίποτε σχεδὸν εἰς τὰς γνώσεις μας. Περιοριζόμεθα ἐπομένως εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν λειψάνων τῶν ἀρχαιότερων περιόδων : 1. Τῆς Προκεραμεικῆς Νεολιθικῆς ἀνεκαλύφθησαν τμήματα δύο οἰκημάτων· τὸ πρῶτον εἶναι ὄρυγμα ἑλλειψοειδές, πιθανῶς, τοῦ ὁποίου μόνον μικρὸν τμῆμα ἀνεσκάφη κατὰ τὸ πρὸς Β. αὐτοῦ πέρας. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ ὄρυγμα εἶχε πλάτος δύο μέτρων περίπου καὶ βάθος 0.60 μ. (διακρίνεται εἰς τὸ βάθος τῆς τομῆς τῆς εἰκ. 1). Κατὰ τὴν παρυφὴν τοῦ ὀρύγματος παρατηρήθησαν λίθοι ἐν σειρᾷ, δὲν φαίνεται ὅμως ὅτι πρόκειται περὶ τοίχου, ἀλλὰ περὶ στηριγμάτων τῶν κλάδων τοῦ οἰκήματος εἰς τὰ πέρατα, ὅπου ἤπτοντο τοῦ ἐδάφους. Ὅμοια ἀκριβῶς οἰκήματα ἀνεκάλυψεν ὁ ΜΙΛΟЈСІС εἰς τὴν Ἀργισσαν, ἐντὸς τοῦ στερεοῦ ἐδάφους λαξευμένα ἐπίσης καὶ ἀνήκοντα εἰς τὴν Προκεραμεικὴν Νεολιθικὴν. Ἄλλου οἰκήματος τμῆμα ἀπεκαλύφθη εἰς παρακείμενον τομέα τῶν ἀνασκαφῶν, ἐντελῶς εἰς τὸ ἄκρον τοῦ κρημνοῦ (σφύζομενον μῆκος 0.20 μ.), εἰς τὸν ὁποῖον ἀπὸ μακροῦ προφανῶς εἶχε καταπέσει τὸ ὑπόλοιπον. Πρόκειται κυρίως περὶ ἁπλοῦ δαπέδου, ὀριζομένου ὑπὸ δύο ἐπιμήκων αὐλακοειδῶν λαξευμάτων, εὐθυγράμμων ὅπωςδῆποτε. Τὰ λείψανα αὐτὰ εἶναι τόσον πενιχρά, ὥστε δὲν ἐπαρκοῦν διὰ νὰ τεκμηριώσουν τὴν ὕπαρξιν καὶ τετραπλεύρου κατόψεως οἰκημάτων.

Τῆς ἀρχαιότερας περιόδου τῆς κεραμεικῆς Νεολιθικῆς (στρῶμα II) ἀνεκαλύφθη οἶκημα λαξευτὸν πάλιν ἐντὸς τοῦ στερεοῦ καὶ κατὰ τὸ νότιον τμῆμα τῆς τάφρου Α. Τὸ ὄρυγμα ἔχει βάθος 0.70 μ. μέγιστον καὶ μῆκος 5.60 μ., εἶναι δὲ ἐλαφρῶς καμπύλον, ὅχι ὅμως ἑλλειψοειδές. Ἡ ἐστία ἔκειτο εἰς τὸ νότιον ἄκρον, ἐκεῖ δὲ εἶχε σωρευθῇ μεγάλη ποσότης τέφρας, ἀπορρίμματα τροφῶν καὶ ὄστρακα ἀγγείων κατὰ μάζας. Ὅποι διὰ τὴν ἔμπηξιν δοκῶν δὲν παρατηρήθησαν ἐντὸς τοῦ οἰκήματος, ἐνῶ κατὰ τὴν περίμετρον καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ πλὴν δύο μεγάλων ὀπῶν, εὐρέθη πηλὸς κιτρινωπός. Πλίνθων ὠμῶν δὲν εὐρέθησαν ἴχνη. Διὰ μεγάλων πλακοειδῶν λί-

θων ἦτο, τέλος, ἐστρωμένον μέρος τοῦ τελευταίου δαπέδου τοῦ οἰκήματος.

3. Ἀπὸ τὸ στρώμα τῆς ἐπομένης περιόδου (III) ἐλλείπουν ἐπίσης οἱ λιθοκτιστοὶ τοῖχοι, ἐνῶ ἀφθονα εἶναι τὰ λείψανα ὠμῶν πλίνθων καὶ τμημάτων πηλοῦ ἐπαλείψεως τῆς στέγης.

Γ'. Κεραμεική.

Ἀφθονα δείγματα τῆς κεραμικῆς τοῦ συνοικισμοῦ, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Κεραμικῆς Νεολιθικῆς μέχρι τῆς Μέσης Χαλκοκρατίας, εὐρέθησαν κατὰ τὴν ἐπανεξέτασιν τῶν στρωμάτων. Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει φυσικὰ τὸ ὕλικόν τῶν παλαιότερων περιόδων τῆς ἀρχαιότερας νεολιθικῆς· 4.500 περίπου ὄστρακα κατεγράφησαν κατὰ στρώσεις, ἐξ αὐτῶν ὅμως μόνον 30 ἀγγεῖα συνεπληρώθησαν καὶ ταῦτα ἀνάγονται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς πρωιμότερας φάσεις.

Εἰς τὴν παλαιότεραν περίοδον, τὴν ἀμέσως ἀκολουθοῦσαν τὴν προκεραμικὴν, τὰ ἀγγεῖα εἶναι, ὡς ἐσημειώσαμεν ἤδη, ἀποκλειστικῶς μονόχρωμα, καστανά, τεφρά, μελανωπά, ἀλλὰ καὶ ἀνοιχτόχρωμα ἐνίοτε. Εἶναι καλῶς ὠπτημένα εἰς τὸ ἀνοιχτὸν πῦρ, ἔχουν δὲ πηλὸν μεμειγμένον μετ' ἄμμου ἢ τριμμάτων λιθαρίων, χεῖλη πρὸς τὰ ἔσω κλίνοντα καὶ τοιχώματα χονδρὰ μᾶλλον. Τὰ σχήματα εἶναι ἡμισφαιρικά (πίν. 13α) ἢ σφαιροειδῆ, βάσεις ἀπαντοῦν σπανίως καὶ εἶναι λίαν χαμηλαί, ἀντὶ δὲ λαβῶν ὑπάρχουν τετρημένα ὀγκώματα. Πλὴν τῶν χονδροειδῶν ἀγγείων συναντῶμεν εἰς τὰς ἐπιχώσεις τῆς περιόδου αὐτῆς καὶ λεπτότερα ἀγγεῖα, κυρίως σκύφους ἐπὶ ταπεινῆς βάσεως ἢ φιάλας, ἀρίστης ὀπτήσεως καὶ ἐξαιρετικῶς ἐπιμελοῦς κατασκευῆς.

Ἡ κεραμικὴ τῆς ἐπομένης περιόδου («Protosesklo» κατὰ τὴν ὀρολογίαν τοῦ Μιλοϊσίε) παρουσιάζει τὰ φαινόμενα μιᾶς φυσιολογικῆς ἀλλὰ ταχείας ἐπὶ τὰ βελτίω ἐξελίξεως: τὰ σχήματα γίνονται κομψότερα καὶ ἡ ὀπτησις βελτιοῦται κατὰ πολὺ, ἐνῶ τὰ τοιχώματα γίνονται ὄχι σπανίως τόσον λεπτὰ (1.5 χιλιοστόμετρον ἐνίοτε!), ὅσον οὐδέποτε ἄλλοτε εἰς τὴν προϊστορικὴν κεραμικὴν. Ἡ χρωματικὴ ποικιλία τῶν μονοχρόμων ἀγγείων τῆς περιόδου αὐτῆς καταπλήσσει, ἀλλ' ἰδίᾳ ἡ παρουσία τῶν πρώτων γραπτῶν ἀγγείων ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτῆς γνώρισμα.

Τὰ κοσμήματα τῶν «πρωίμων γραπτῶν» (τὰ ὁποῖα ὠνομάσαμεν οὕτω διὰ τὰ τὰ διαστείλωμεν ἀπὸ τὰ παρὰ ΤΣΟΥΝΤΑ καὶ WACE γραπτὰ τοῦ ρυθμοῦ Α 3β κλπ.) ἀνάγονται εἰς δύο βασικὰς κατηγορίας, συμπαγῆ καὶ γραμμικά. Τὰ πρῶτα ἔχουν ὡς βασικὸν στοιχεῖον κοσμήσεως τὸ τρίγωνον, ἀνηρτημένον ἀπὸ τοῦ χεῖλους, σπανιώτατα τὸ ἡμικύκλιον ἢ τὴν ἀπλὴν ὑπὸ τὸ χεῖλος ταινίαν. Τὰ δεύτερα βασίζονται ἐπὶ τῆς κινήσεως τῆς τεθλασμένης γραμμῆς. Τεχνικῶς δύο εἶναι πάλιν οἱ τρόποι ἐπιθέσεως τῶν κοσμημά-

των εἰς τὸ Σέσκλον, ἤτοι σκοτεινὴ κόσμησις ἐπὶ ἀνοικτῆς ἐπιφανείας ἢ σπανιώτερον ἀνοικτὰ κοσμήματα ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους. Ὁ δεύτερος αὐτὸς τρόπος εἶναι γνωστὸς πρὸς τὸ παρὸν μόνον ἀπὸ τὸ Σέσκλον. Ὡς πρὸς τὸ χρῶμα, τὸ συνηθέστερον εἶναι εἰς μὲν τὰ σκοτεινὰ τὸ ἐρυθρὸν, εἰς δὲ τὰ ἀνοικτὰ τὸ ὑπόλευκον.

Τὰ «πρώιμα γραπτά» αὐτὰ ἀγγεῖα εἶναι κυρίως κομφαὶ φιάλαι μὲ δακτυλοειδῆ βάσιν (πίν. 13γ), ἀλλὰ ὅχι σπανίως καὶ στενόλαιμα δοχεῖα ἢ ἄλλα σχήματα. Διαστέλλονται εὐχερῶς ἀπὸ τῶν τυπικῶν γραπτῶν τῆς κλασσικῆς περιόδου τοῦ «Πολιτισμοῦ τοῦ Σέσκλου» κοσμητικῶς καὶ τεχνικῶς καὶ εἶναι κατὰ αἰῶνας ὅλους παλαιότερα ἐκείνων.

Μαζὶ μὲ τὰ γραπτά, τὰ ὁποῖα εἶναι πάντως σπάνια, ἐμφανίζονται λεπτότατα ἀγγεῖα ἐκ λευκοῦ πηλοῦ, ὡς πορσελλάνη, μελανὰ ἀγγεῖα καὶ ἄλλα, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιφάνεια λαμβάνει διαφόρους ἀποχρώσεις ἐκ τῆς ὀπτήσεως. Ὅπως ἐσημειώσαμεν καὶ ἄνωτέρω, ἡ χρωματικὴ ποικιλία καὶ ἡ τεχνικὴ τελειότης τῶν πλείστων ἀγγείων τῆς περιόδου ταύτης προκαλεῖ κατάπληξιν.

Εἰς τὴν ἐπομένην περίοδον, ἡ ὁποία προηγεῖται τῆς ἐμφάνισεως τῶν γραπτῶν ἀγγείων τοῦ ρυθμοῦ Α 3 β, ἡ ποιότης τῶν ἀγγείων χειροτερεύει αἰσθητῶς. Τὰ μονόχρωμα ἐπικρατοῦν ὁλοκληρωτικῶς, τὰ τοιχώματα εἶναι παχύτερα, ἡ ὀπτησις ἰσχυρότερα καὶ ἡ παραγωγή τῶν ἀγγείων φαίνεται μαζικὴ, ἐνῶ εἰς τὰς προηγούμενας φάσεις ἕκαστον ἀγγεῖον φαίνεται νὰ ἔχῃ ἴδια, αὐτοτελῆ χαρακτηριστικά. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον εἰς τοὺς περὶ τὴν Λάρισαν συνοικισμοὺς παρατηρεῖται μία σπουδαία μεταβολή, ἡ ἐμφάνισις καὶ ἐπικράτησις τῶν ἐγχαράκτων ἀγγείων (Α 2), τὰ ὁποῖα ὅμως εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστα εἰς τὸ Σέσκλον. Πράγματι, ἐξαιρέσει ἑνὸς τμήματος ἐγχαράκτου ἀγγείου, τὸ ὁποῖον εὐρέθη εἰς πρῶμον στρῶμα τῆς περιόδου ταύτης καὶ πιθανῶς εἶναι ἐπείσκατον, τὰ τρία ἢ τέσσαρα ἐγχαράκτα ὄστρακα, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὸ Σέσκλον (ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ δὲν εἶχε παρατηρήσει ὄστρακα τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ), ἀνάγονται εἰς τὴν ἐπομένην περίοδον καὶ εἶναι βεβαίως εἰσηγμένα ἐκ τῶν ἄλλων συνοικισμῶν τῆς πεδινῆς Θεσσαλίας. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ (δηλ. ἡ ἀπουσία τῶν ἐγχαράκτων) παρατηρήθη καὶ εἰς ἄλλους συνοικισμοὺς τῆς νοτιοανατολικῆς Θεσσαλίας, ὅπου, προφανῶς, δὲν εἰσέδυσαν οἱ φορεῖς τῆς νέας τεχνικῆς.

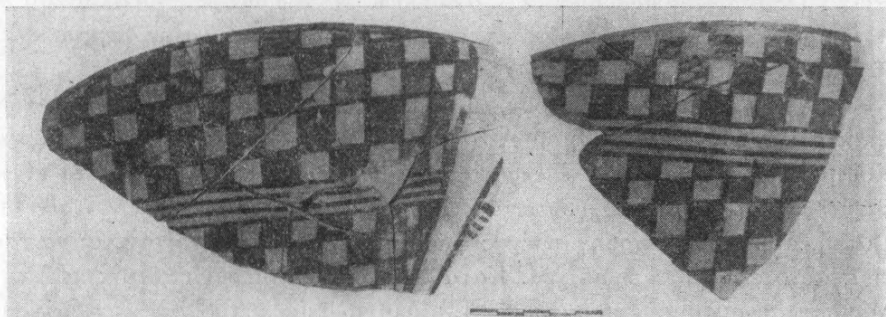
Μὲ μονόχρωμα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῆς προηγούμενης ἤδη φάσεως ἔχουν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν ἐρυθρῶν Α 1 τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ καὶ τοῦ WACE (πίν. 13β), ἄρχεται ἡ περίοδος τοῦ τυπικοῦ «Πολιτισμοῦ τοῦ Σέσκλου», ἡ κοινῶς ὀνομαζομένη «Ἀρχαιότερα Νεολιθική». Εἰς τὰ γραπτά παρατηρεῖται ἀρχικῶς ἐπικράτησις τοῦ λεγομένου συμπαγοῦς ρυθμοῦ («Solid style» τοῦ WACE), ἔπειτα τῶν φλογοειδῶν κοσμημάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι

γνωστὰ ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ εἰς τὸ Σέσκλον καὶ τοῦ WACE εἰς τὸ Τσαγγλί. Ὅλα τὰ κοσμήματα κατάγονται, ὅπως παρετήρησεν ἤδη ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ, ἀπὸ τὴν ἀπλὴν ρυθμικὴν κίνησιν τῆς τεθλασμένης καὶ φαίνονται γενικῶς καταγόμενα ἀπὸ ὑφαντὰ ἢ πλεκτὰ πρότυπα. Κατὰ τὴν περιόδον αὐτὴν τέλος ἀπαντοῦν συχνὰ τὰ ἐρυθρὰ μονόχρωμα, ἀρίστης ποιότητος ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα εἶναι γνωστὰ ὡς A 1 καὶ ἐθεωρήθησαν τυπικὰ τῆς «Ἀρχαιοτέρας Νεολιθικῆς».

Τὸ τέλος τῆς περιόδου αὐτῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ τετάρτη εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξελίξεως τῆς νεολιθικῆς κεραμικῆς, ὑπῆρξεν, ὡς ἐσημειώσαμεν, βίαιον.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τῆς κεραμικῆς μέχρι τοῦ τέλους αὐτοῦ δὲν βλέπομεν εἰς τὸ Σέσκλον ἀποτόμους μεταβολάς, ἀλλὰ ἀντιθέτως φυσικὴν καὶ ὁμαλὴν ἐξέλιξιν. Θεωροῦμεν ἐπομένως τὴν περιόδον ἐνιαίαν.

Εἰκ. 2. Τεμάχια φιαλῶν τοῦ «ρυθμοῦ τοῦ Διμηνίου» (B 3a) ἐκ Σέσκλου.

Ἀπὸ τὴν Νεωτέραν Νεολιθικὴν εἰς τὸ Σέσκλον ἀντιπροσωπεύεται κάλιον πάσης ἄλλης ἢ περιόδος τοῦ «Πολιτισμοῦ τοῦ Διμηνίου» (εἰκ. 2). Τὸ Σέσκλον κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι εἰς ἓκ τῶν σπουδαιοτέρων συνοικισμῶν, ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἔναντι συνοικισμοῦ τοῦ Πύργου καὶ τοῦ γειτονικοῦ Διμηνίου, ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ σπουδαιότατα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα καὶ ἄλλα εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ. Εἰς τὰ ἐγνωσμένα αὐτὰ δὲν προσέθεσαν σημαντικὰ νέα στοιχεῖα αἱ πρόσφατοι ἀνασκαφαί.

Ἀπὸ τὴν περιόδον τοῦ Ραχμανίου (ἢ Λιθόχαλκον) ἔχομεν λίαν ἐνδιαφέροντα κεραμικὰ λείψανα, ὡς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαιοτέραν περιόδον τῆς Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ.

Δ'. Διάφορα εὐρήματα.

1. Τῆς Προκεραμικῆς Νεολιθικῆς ἐμνημονεύσαμεν ἤδη τὰ κυριώτερα εὐρήματα, ἥτοι τὰ μικρὰ ἀπολεπίσματα ἢ τμήματα λεπί-

δων ὀψιανοῦ καὶ πυρίτου, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται καὶ εὐάριθμα μικρολιθικά «τραπέζια» (γνωστοῦ Μεσολιθικοῦ τύπου), τὰ ὁστεῖνα ἐστιλβωμένα ἐργαλεῖα (κυρίως ὀπεῖς), λίθινα κοσμήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ψῆφοι ὄρμων καὶ «ἐνώτια» καὶ τὰ ἄφθονα ὀστᾶ ζώων.

2. Ἀπὸ τὰ διάφορα εὐρήματα τῆς Ἀρχαιοτέρας Νεολιθικῆς, τὰ ὅποια εἶναι καταπληκτικῶς ἄφθονα, σημειοῦμεν ἐν πρώτοις δύο «ἐνώτια» πήλινα, προερχόμενα ἐκ τοῦ κατωτάτου στρώματος, ὁμοίου δὲ περίπου τύπου πρὸς τὰ «προκεραμεικά».

Σπουδαιότερα ἐκ τῶν λοιπῶν εἶναι τὰ εἰδῶλια, ἰδίως τὰ πρωιμότερα, ἅτινα εἶναι καὶ τὰ φυσιοκρατικώτερα, πήλινα πάντα, πλὴν ἑνός, ἀναγομένου εἰς τὴν περίοδον τοῦ τυπικοῦ «Πολιτισμοῦ τοῦ Σέσκλου», τὸ ὁποῖον εἶναι μαρμαρίνον (πίν. 13δ). Παρατηρήθη ἐπίσης ὅτι τὰ παλαιότερα εἰδῶλια δὲν ἔχουν τοὺς τυπικοὺς λοξοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς σχῆμα κόκκου σίτου, ἀλλὰ ὑπὸ μορφήν ἀπλῶν χαρακτῶν γραμμῶν ἢ ὀπῶν ἐπιμήκων.

Σχηματοποιημένα εἰδῶλια ἀπαντοῦν κυρίως εἰς τὴν περίοδον τῶν μονοχρῶμων ἀγγείων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἄλλας περιόδους. Ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι κεφαλὴ μεγάλου εἰδωλίου, πλαστικὴ κεφαλὴ μόσχου ἐξ ἀγγείου τῆς περιόδου τῶν «πρωίμων γραπτῶν», εἰδῶλιον κυνύσης γυναικὸς καὶ τέλος κεφαλὴ ἀνδρικοῦ εἰδωλίου μὲ ἐντονα χαρακτηριστικά.

Ἀπὸ τὰ λίθινα ἐργαλεῖα ἀναφέρομεν πολλὰς ἀξίνας καὶ σμίλας (πίν. 12α), κυριώτατα τοῦ τύπου Β, ὅστις ἀπαντᾷ ἤδη εἰς τὸ βαθύτατον κεραμεικὸν στρῶμα, λίθινον πλάθανον, βάσιν λιθίνου ἀγγείου, πεσσὸν σφενδόνης λίθινον, τριπτῆρας κ. ἄ.

Ἐκ πηλοῦ εὐρέθησαν ἄφθονοι πεσσοὶ σφενδονῶν, πῶμα ἀγγείου ἐξ ἀνόπτου πηλοῦ, κοχλιάρια, σφονδύλια.

Ἀφθονα εἶναι καὶ τὰ ὀστεῖνα ἐργαλεῖα, μεταξὺ δ' αὐτῶν πλεονάζουν οἱ ὀπεῖς, περόναι καὶ λεπίδες ἢ σπαθίδες (spatulae). Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν ὀστέινων εἶναι μετατάρσιον ζώου, φέρον κατὰ μῆκος ἐντομήν, ἐντὸς τῆς ὁποίας παρατηρήθησαν λείψανα ρητινώδους, πιθανῶς, ὕλης. Ὑποθέτομεν ὅτι ἐντὸς τῆς ἐγκοπῆς ἐτοποθετοῦντο ἀπολεπίσματα πυρίτου καὶ τὸ ὅστον ἐχρησιμοποιοῖτο ὥς στέλεχος πρίονος ἢ δρεπάνου, διότι ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὁστοῦ εὐρέθησαν ἑπτὰ τεμάχια πυρίτου.

Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Βασικὸν πόρισμα τῆς ἐπανεξετάσεως τῆς στρωματογραφίας εἰς τὸ Σέσκλον εἶναι ἡ διαπίστωσις μιᾶς συνεχοῦς ζωῆς καὶ ὁμαλῆς ἐξελίξεως ἀπὸ τῆς λίαν παρῳχημένης Προκεραμεικῆς Νεολιθικῆς μέχρι τοῦ τέλους τῆς Ἀρ-

χαιοτέρας Νεολιθικῆς. Ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ καλύπτει μακροτάτην περίοδον, πιθανῶς τρεῖς ὁλοκλήρους χιλιετηρίδας!

Ἡ Προκεραμεικὴ ἀπεχωρίσθη ὡς ἰδίᾳ περίοδος, λόγῳ τῆς ἀπουσίας τῆς κεραμεικῆς, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται περὶ πρωίμου σταδίου τῆς Νεολιθικῆς Ἐποχῆς. Διότι τὰ ἄλλα θεμελιώδη συστατικά τοῦ νεολιθικοῦ τρόπου ζωῆς, δηλ. ἡ μόνιμος οἰκησις καὶ ἡ καλλιέργεια δημητριακῶν (καὶ εἰς τὸ Σέσκλον εὐρέθησαν ἀπηνθρακωμένοι κόκκοι σίτου καὶ ὁσπρίων), ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν περίοδον αὐτήν.

Τὴν «Ἀρχαιοτέραν Νεολιθικὴν» ἀντικρύζομεν τώρα καὶ εἰς τὸ Σέσκλον ὑπὸ νέον πρῶμα: ἡ ὅλη περίοδος εἶναι πολὺ μακρά, μόλις δὲ τὸ τελευταῖον αὐτῆς τρίτον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν τυπικὴν περίοδον τῶν Α 1 καὶ τῶν Α 3β. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ ἔκθεσις τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ δὲν εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ νεώτερα πορίσματα. Διότι σαφῶς εἰς αὐτὴν περιγράφονται καὶ τὰ παλαιότερα τῶν ἐρυθρῶν μονοχρῶμων ἄγγεῖα (Δ - Σ στ. 159 ἐξ.) καὶ ἐπανειλημμένως τονίζεται ἡ ὑπαρξὶς στρωμάτων μονοχρῶμου κεραμεικῆς εἰς τὸ βαθύτερον μέρος τῶν ἐπιχώσεων. Εἶχε μάλιστα ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ πλήρη συνείδησιν τῆς ὑπάρξεως περιόδου παλαιότερας τῆς πρώτης νεολιθικῆς (Α), τὴν ὁποίαν δὲν ἀπεχώρισεν ὡς ἰδίαν περίοδον, διότι ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ τότε «εἰς ἀδρομερεστέραν διαίρεσιν» (Δ - Σ Πρόλογος). Ἐχρειάσθη νὰ παρέλθῃ ἡμισυ αἰῶνος καὶ πλεόν διὰ νὰ κατανοήσωμεν τώρα τὰ διδάγματα αὐτά. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ αὐτῆς ἡ ἐπανεξέτασις τῆς στρωματογραφίας ὑπῆρξε καὶ ἀναγκαῖα ἀποκατάστασις τῆς ἀληθείας.

Κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε ἐγνωσμένα δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν τὴν Ἀρχαιοτέραν Νεολιθικὴν εἰς τὸ Σέσκλον εἰς τὰς ἐξῆς περιόδους: I. Π ρ ο κ ε ρ α μ ε ι κ ῆ Ν ε ο λ ι θ ι κ ῆ. II. Ἀ ρ χ α ι ο τ έ ρ α Ν ε ο λ ι θ ι κ ῆ 1 (Μονόχρωμος φάσις). III. Ἀ ρ χ α ι ο τ. Ν ε ο λ ι θ ι κ ῆ 2 (Ποικιλόχρωμος φάσις ἢ τῶν «πρωίμων γραπτῶν»). IV. Ἀ ρ χ α ι ο τ. Ν ε ο λ ι θ ι κ ῆ 3. V. Ἀ ρ χ α ι ο τ. Ν ε ο λ ι θ ι κ ῆ 4 (Περίοδος τοῦ κλασικοῦ «Πολιτισμοῦ τοῦ Σέσκλου»).

Ἡ Χ ρ ο ν ο λ ο γ ί α τῶν διαφόρων περιόδων μόνον σχετικῶς εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ. Ἀπόλυτος χρονολόγησις δὲν εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος δυνατή, καίτοι ὑπάρχει ἐλπίς νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς τὸ μέλλον τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐξετάσεως δειγμάτων ἄνθρακος, τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν μὲ ὅλας τὰς ἐπιβαλλομένας προφυλάξεις ἐκ τῶν ἐπιχώσεων τοῦ Προκεραμεικοῦ στρώματος καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Κεραμεικῆς Νεολιθικῆς. Ἄν πάντως δύνανται νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν σοβαρῶς αἱ ἐξ ἄλλων περιοχῶν προερχόμεναι ἀπόλυτοι χρονολογήσεις κατωτέρων Νεολιθικῶν στρωμάτων, διὰ τῆς μεθόδου τῆς ραδιοχρονολογήσεως (C¹⁴), ἡ Προκεραμεικὴ Περίοδος πρέπει νὰ τοποθετηθῇ

εἰς τὴν 7ην χιλιετηρίδα π. Χ. καὶ τὸ β' ἥμισυ τῆς 6ης, ἡ δὲ («κεραμεικὴ») Ἀρχαιοτέρα Νεολιθικὴ, ἀντιστοίχως, ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 6ης χιλιετηρίδος μέχρι ἢ ὀλίγον μετὰ τὰ μέσα τῆς 4ης. Αἱ χρονολογίαι αὗται φαίνονται λίαν ὑψηλαί, συγκρινόμεναι μὲ τὰς μέχρι πρό τιнос ἀκόμη παραδεδεγμένας, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὑπερβολικαί. Αἱ νεώτεραι ἔρευναι εἰς τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολὴν ἔδειξαν, ὅτι ἀπὸ τῆς 8ης ἤδη χιλιετηρίδος π. Χ. ὁ ἄνθρωπος ἐγκατεστάθη εἰς μονίμους συνοικισμοὺς καὶ ἤρχισε νὰ ζῇ τὸ νεολιθικὸν στάδιον τῆς πολιτιστικῆς του ἐξελίξεως. Δὲν ὑπάρχουν δὲ λόγοι συνηγοροῦντες ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς μιᾶς σημαντικῆς καθυστερήσεως τοῦ σταδίου αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὰς Φθιώτιδας Θήβας (Νέαν Ἀγχίαλον) ἀνετέθη κατὰ τὸ ἔτος 1962, ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν καθηγητὴν κ. ΓΕΩΡΓΙΟΝ ΣΩΤΗΡΙΟΥ καὶ τὸν ἐπιμελητὴν Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων κ. ΠΑΥΛΟΝ ΛΑΖΑΡΙΔΗΝ. Τοῦ κ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ ὅμως μὴ δυνηθέντος, λόγῳ ἀσθενείας, νὰ μεταβῇ εἰς Νέαν Ἀγχίαλον, διενήργησε τὴν ἀνασκαφὴν μόνον ὁ ὑπογράφων.

Σκοπὸς τῶν ἐργασιῶν ὑπῆρξεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἀπαλλαγὴ ἐκ τοῦ μεγάλου ὄγκου τῶν χωμάτων τοῦ χώρου, τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἐν μέρει κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος κοσμικοῦ κτίσματος ὑπὸ τὸν λόφον τῆς Πυράσου (πίν. 14α), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ διερεύνησις τῶν ἐρειπίων τοῦ κτίσματος τούτου πρὸς καθορισμὸν τῶν χρονικῶν περιόδων καὶ τῆς κτηριακῆς συγκροτήσεως αὐτοῦ.

Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ὡς ἄνω τεθέντος σκοποῦ ἐπετεύχθη διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως σημαντικοῦ ὄγκου ἐπιχώσεως ὕψους 1.80 - 2.20 μ. ἐκ τῶν χώρων : πρὸ τῆς κλίμακος (πίν. 14β), πρὸ τοῦ τοίχου I, βορείως τῆς κιονοστοιχίας Λ₁, ἀνατολικῶς τῶν τοίχων Κ₂ καὶ Κ₃, βορείως τοῦ τοίχου Λ₂ καὶ κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου Λ₃ καὶ εἰς θέσιν Β (εἰκ. 1, κάτωψις).

Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν ἦλθον εἰς φῶς νέα τμήματα τοῦ κτίσματος, τὰ ὅποια σημειοῦνται ἐν τῇ κατόψει (εἰκ. 1) διὰ παχείας γραμμῆς.

Οὕτω, ἀπεκαλύφθη ὁ νότιος τοῖχος τοῦ πρὸ τοῦ τοίχου I διαμερίσματος Ρ (μήκους 15.25 μ.), τοῦ χωριζομένου εἰς δύο δωμάτια. Ὁ ἀποκαλυφθεὶς τοῖχος ἀνελύετο εἰς μεγάλα τόξα, κατεσκευασμένα δι' ὀπτῶν πλίνθων (διαστ. $0.30 \times 0.30 \times 0.04 - 0.05$) καὶ ἴσου πάχους συνδετικοῦ μείγματος ἐξ ἀσβέστου καὶ χονδρῆς ἄμμου μεταξὺ αὐτῶν.

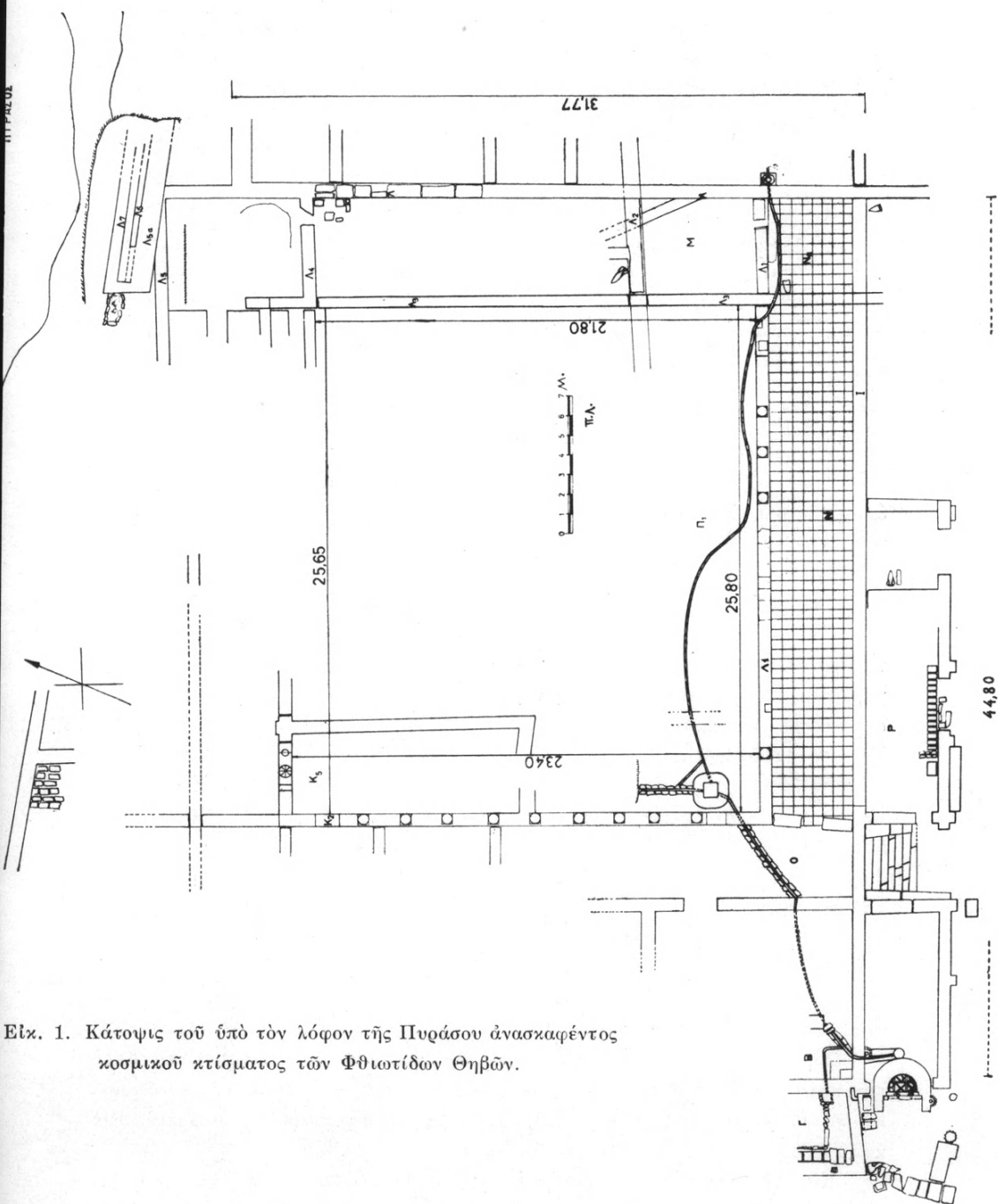
Τὰ καταπεσόντα τμήματα τῶν τόξων τούτων μὲ διατηρουμένας εἰσέτι τὰς γεννήσεις τῶν τόξων εὐρέθησαν εἰς συμπαγεῖς μάζας πρὸ τοῦ τοίχου (πίν. 15α).

Ἔτερα ὅμοια τόξα διεπιστώθη ὅτι ὑψοῦντο ἐπὶ τῶν ἀποκαλυφθεισῶν παραστάδων τῆς κλίμακος (πίν. 14β καὶ 15β).

Τὸ δυτικὸν δωμάτιον τοῦ διαμερίσματος Ρ συνεκοινώνει μετὰ τῆς κλίμακος διὰ θύρας (πίν. 16β), τὸ δάπεδον δὲ αὐτοῦ ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ πηλίνων πλακῶν (διαστ. 0.38×0.28 μ.) (πίν. 16α).

Κατὰ μῆκος τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ διαμερί-

Εἰκ. 1. Κάτοπις τοῦ ὑπὸ τὸν λόφον τῆς Πυράσου ἀνασκαφέντος
κοσμικοῦ κτίσματος τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν.

σματος Ρ ἀπεκαλύφθη πεζούλιον ἐπενδεδυμένον διὰ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν (πίν. 17γ).

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν δωμάτιον τοῦ διαμερίσματος εὐρέθη ὀξυπύθμενος ἀμφορεὺς μὲ ὁστᾶ βρέφους (πίν. 17β) καὶ παρ' αὐτὸν δύο νομίσματα Βανδάλων. Εἰς τὸν αὐτὸν χώρον εὐρέθη τετράγωνον σταθμὸν ἀξίας δύο οὐγγιῶν (4ος αἰ. μ. Χ.), ἐν ὑστερορρωμαϊκὸν νόμισμα ὁμοίως τοῦ 4ου αἰῶνος μ. Χ. καὶ ἐν νόμισμα τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Β' (337 - 361 μ. Χ.).

Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι χαλκοῦν ἀσσάριον, φέρον ἐπὶ μὲν τῆς ὀψews τὴν προτομὴν τοῦ Αὐτοκράτορος μετὰ διαδήματος καὶ εἰς τὸ ἔξωρον τὴν ἐπιγραφὴν «DN CONSTANTIVS PF AVG» εἰς δὲ τὴν ὀπισθίαν ὕψιν στρατιώτην διατρυπῶντα διὰ τοῦ δόρατος ἔφιππον ἐχθρὸν καὶ τὴν ἐπιγραφὴν «FEL TEMP REPARATIO καὶ SMNA». Προέρχεται ἐκ τοῦ νομισματοκοπείου τῆς Νικομηδείας καὶ ἐκόπη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 348 - 361 μ. Χ. (πίν. 18, α).

Εἰς τὸν χώρον Π₁ ἀπεκαλύφθη καθ' ὅλον του τὸ μῆκος ὁ ἐκ πηλίνων σωλήνων ἀγωγός, ὅστις πρὸς Δυσμὰς καταλήγει εἰς φρεάτιον κτιστὸν (βάθους 1.50 μ.) παρὰ τὴν γωνίαν τῶν τοίχων Κ₂ καὶ Λ₁, ὁ πυθμὴν τοῦ ὁποίου εἶναι ἐπεστρωμένος διὰ πηλίνων πλακῶν.

Ὀλίγον πρὸ τοῦ φρεατίου ὁ ἀγωγὸς διακλαδοῦται καὶ ἐνοῦται μεθ' ἑτέρου ἀγωγοῦ, κτιστοῦ, ὅστις ἐρχόμενος ἀπὸ Βορρᾶ καταλήγει εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ φρεατίου (πίν. 17α).

Ἄλλος ἀγωγός, κτιστὸς καὶ αὐτός, ἐκκινῶν ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ φρεατίου διαπερᾷ τὸν τοῖχον Κ₂, διασχίζει λοξῶς τὸν χώρον Ο καὶ συνεχίζει τὴν πορείαν του πρὸς Δυσμὰς, ἵνα καταλήξῃ εἰς τὰ δυτικὰ διαμερίσματα τοῦ κτίσματος Β καὶ Γ (εἰκ. 1, κάτωψις), ἔνθα διακλαδούμενος τελευτᾷ εἰς τρία φρεάτια.

Ὁ ἐν τῷ χώρῳ Π₁ ἀποκαλυφθεὶς πῆλινος ἀγωγός (βλ. Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχ. Ἐτ. κατὰ τὸ 1961, εἰκ. 64) κατὰ τὴν πρὸς Ἀνατολὰς πορείαν του, διαπερᾷ τὸν τοῖχον Λ₁, τὸν ὁποῖον κατέστρεψε, καὶ ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον δάπεδον τῆς νοτίας στοᾶς Ν καταλήγει εἰς φρεάτιον προσκεκολλημένον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν τοῦ τοίχου Λ (εἰκ. 1 καὶ πίν. 19α καὶ 21).

Τὸ φρεάτιον τοῦτο (πίν. 21β) σύγκειται ἐκ δύο μερῶν. Τὸ ἄνω εἶναι κτιστόν, τὸ κάτω εἶναι εἰς πεπλατυσμένος πίθος.

Δύο ἕτεροι ἀγωγοὶ ἐκκινοῦν ἐκ τοῦ κάτω μέρους τοῦ φρεατίου, ὁ εἰς πρὸς Ἀνατολὰς, ὁ ἕτερος πρὸς Βορρᾶν.

Σημειωτέον ὅτι ὁ ἀποκαλυφθεὶς πῆλινος ἀγωγός ἐτοποθετήθη μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου τῆς νοτίας στοᾶς, τὸ ὁποῖον καὶ κατεστράφη εἰς τὸ μέρος, ἔνθα ἐτοποθετήθη οὗτος (εἰκ. 1 καὶ πίν. 19α καὶ 21α).

Κατὰ διαστήματα εἰς σωλὴν ἐκ τῶν ἀποτελούντων τὸν ἀγωγὸν φέρει

στρογγύλην ὀπὴν πρὸς τὰ ἄνω μετὰ πηλίνου καλύμματος. Διὰ τῆς ὀπῆς ταύτης ἐγένετο ὁ καθαρισμὸς τοῦ ἀγωγοῦ (πίν. 19α).

Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν εἰς τὸν Τομέα Π₁ εὐρέθησαν εἰς βάθος 1.00 μ. : νόμισμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' (527 - 565 μ. Χ.) καὶ χαμηλότερον εἰς βάθος 1.20 - 1.50 μ. ἄσσάριον τοῦ Κωνσταντίου τοῦ Β' (337 - 361 μ. Χ.).

Ἐκ τούτων τὸ μὲν ἄσσάριον εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ περιγραφέν ἄνωτέρω (πίν. 18, β), τὸ δὲ νόμισμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι Δεκανούμιον ἐκ τοῦ νομισματοκοπέου τῆς Θεσσαλονίκης, φέρον εἰς τὴν ὄψιν τὴν προτομὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐστραμμένου πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν DNIVSTINIAN [VS PP AVC], εἰς τὴν ὀπισθίαν δὲ ὄψιν τὰ γράμματα AISP καὶ TES (πίν. 18, γ).

Συνεχίσθη ἡ πρὸς Βορρᾶν ἀποκάλυψις τοῦ τοίχου Λ₃ τῆς Ἀνατολικῆς στοᾶς, ὁ ὁποῖος εἰς μῆκος 15.50 μ. συναντᾷ ἕτερον τοῖχον κάθετον, τὸν Λ₄, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁμως δὲν ἐνοῦται ὀργανικῶς (πίν. 19β).

Εἰς βάθος 0.70 μ. εὐρέθη νόμισμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527 - 565 μ. Χ.). Τοῦτο εἶναι Δεκανούμιον, ὥς τὸ περιγραφέν ἄνωτέρω (πίν. 18, δ).

Εἰς τὸν Τομέα Κ₅ ἀπεκαλύφθη ἡ πρὸς Ἀνατολὰς συνέχσις τοῦ τοίχου τούτου, ὅστις εἰς ἀπόστασιν 4.00 μ. διασταυροῦται μεθ' ἑτέρου βαίνοντος πρὸς Νότον (εἰκ. 1).

Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ μεγάλου μαρμαρίνου δόμου τοῦ Κ₅ ἔχει χαραχθῇ κύκλος μετὰ 8 ἀκτίνων, τὸ γνωστὸν πιθανῶς παιγνίδιον (νιρίλλια) τὸ παιζόμενον καὶ σήμερον διὰ χαλίκων. Ὅμοιον σχῆμα εἶναι χαραγμένον ἐπὶ μαρμαροῦ τῆς βορείου κιονοστοιχείας τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῆς Ἐλευσίνος (εἰκ. 1 καὶ πίν. 20α).

Εἰς στρῶμα τῆς ἐπιχώσεως βάθους 0.80 - 0.90 μ. εὐρέθησαν :

1) ἀρχαῖον νόμισμα τῆς Λαρίσης (400 - 344 π. Χ.), 2) νόμισμα τοῦ Αὐρηλιανοῦ (270 - 275 μ. Χ.), 3) τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' (527 - 565 μ. Χ.), 4) χαμηλότερον (βάθος 1.05 μ.) νόμισμα ὑστερορρωμαϊκὸν τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰῶνος μ. Χ. καὶ ἔτι χαμηλότερον (βάθος 1.15 - 1.45 μ.), 5) νόμισμα τοῦ Κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Καρακάλλα (198 - 217 μ. Χ.).

1) Τὸ νόμισμα τῆς Λαρίσης εἶναι χαλκοῦν, φέρον ἐπὶ μὲν τῆς ὀψews τὴν κεφαλὴν τῆς Νύμφης Λαρίσης, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας ὀψews ἵππον βόσκοντα καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ (πίν. 18, ε).

2) Τὸ νόμισμα τοῦ Αὐρηλιανοῦ φέρει ἐπὶ μὲν τῆς ὀψews τὴν προτομὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἀκτινοστεφοῦς μὲ τὴν ἐπιγραφὴν AVRELIANVS AVG, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας ὀψews τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Δία μὲ τὴν ἐπιγραφὴν IOVIC ON SER (πίν. 18, στ').

3) Τὸ τρίτον νόμισμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι Δεκανούμιον ὥς τὰ περιγραφέντα ἥδη (πίν. 18, ζ).

4) Τὸ τέταρτον νόμισμα εἶναι ἀσσάριον τοῦ Βαλεντινιανοῦ Β' (388 - 393 μ. Χ.). Ἐπὶ τῆς ὄψεως εἰκονίζεται ὁ αὐτοκράτωρ ἐν προτομῇ μετὰ διαδήματος ἐπὶ τῆς ὀπισθίας δὲ ἡ Νίκη βαδίζουσα πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ σύρουσα αἰχμάλωτον καὶ ἡ ἐπιγραφή SALVS REI PVBLICAE. Ἐκόπη εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον τῆς Ἀκυλίας (πίν. 18, η).

5) Τέλος, τὸ πέμπτον νόμισμα εἶναι χαλκοῦν τοῦ Κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν (198 - 217 μ. Χ.). Εἰκονίζεται ἐπὶ μὲν τῆς ὄψεως ἡ κεφαλὴ τοῦ αὐτοκράτορος Καρακάλλα δαφνοστεφοῦς, ἐπὶ τῆς ὀπισθίας δὲ ἡ Ἰωνία Ἀθηνᾶ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΚΟΙΝΟΝ [ΘΕ]ΣΣΑΛΩΝ (πίν. 18, θ).

Κατὰ τὴν πρὸς Βορρᾶν συνέχισιν τοῦ τοίχου K₂ εὐρέθη ἕτερος τοῖχος διαφόρου προσανατολισμοῦ (εἰκ. 1).

Κατὰ τὸ δεύτερον στάδιον τοῦ τεθέντος ἐν ἀρχῇ σκοποῦ, ἦτοι τῆς διερευνήσεως τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐρειπίων διεπιστώθησαν τὰ ἑξῆς:

α'. Ἡ κλιμαξ δὲν ὑπῆρχεν ἀρχικῶς, ἀλλ' ἔγινε μεταγενεστέρως κατὰ τὴν δευτέραν ἢ τὴν τρίτην φάσιν τοῦ κτίσματος, ὑπέστη δὲ ἐν συνεχείᾳ καὶ ἄλλας μετατροπὰς καὶ προσθήκας (εἰκ. 1 καὶ πίν. 14β, 16β).

Εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν ἀρχικῶς ἦτο ἰσόπεδος χώρος τετράπλευρος, ἐκάστη πλευρὰ τοῦ ὁποίου εἶχε τοξωτὸν ἄνοιγμα κατεσκευασμένον δι' ὀπτῶν πλίνθων, ὡς ἐλέχθη ἥδη.

β'. Τὸ πλακόστρωτον δάπεδον τῆς νοτίας στοᾶς N ἀποτελεῖ τὸ τρίτον κατὰ σειρὰν, διότι ὑπ' αὐτὸ εὐρέθησαν δύο ἕτερα δάπεδα τὸ ἐν ἑξ ἐρυθροῦ χρώματος καὶ ἄμμου, τὸ ἕτερον ἐκ πηλοχρώματος (πίν. 20β, 21α καὶ 22α).

Τοῦτο πιστοῦται καὶ ἐκ τῶν δύο στρωμάτων κονιαμάτων ἐπὶ τῆς νοτίας ὄψεως τοῦ τοίχου Λ₁ καὶ τῆς βορείου τοῦ I, τὸ νεώτερον τῶν ὁποίων εἶναι παλαιότερον τῆς πλακοστρώσεως, καθ' ὅσον συνεχίζεται καὶ χαμηλότερον ταύτης (πίν. 22β).

γ'. Οἱ τοῖχοι Λ₁ καὶ I δὲν εἶναι ἐνιαίως κατασκευῆς, ἀλλ' ἀπετελέσθησαν εἰς διαφόρους ἐποχάς, ὡς δεικνύουν αἱ εἰς πολλὰ σημεῖα κατακόρυφοι διακοπαὶ τούτων καὶ ἡ διάφορος τοιχοποιία.

δ'. Ὁ τοῖχος Λ₃ συνεχίζεται πρὸς Νότον καὶ μετὰ τὸν τοῖχον Λ₁, ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον δάπεδον μέχρι τοῦ τοίχου I (εἰκ. 1).

ε'. Ἡ στοὰ N (πίν. 21α) ἐκαλύπτετο διὰ ξυλίνης στέγης, ἀποτελουμένης ἐκ δοκῶν πλάτους μέχρι 0.15 μ., καλάμων ἐπὶ τῶν δοκῶν καὶ κεράμων.

Τὰ ἀποτυπώματα τῶν δοκῶν καὶ τῶν καλάμων ὑφίστανται εἰσέτι ἐπὶ τῶν κονιαμάτων τῶν καταπεσόντων ἐκ τῆς στέγης, ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ τῶν ὁποίων φέρει ζωγραφικὸν διάκοσμον (πίν. 23α).

στ'. Ὁ τοῖχος Λ συνεχίζεται πρὸς Νότον καὶ μετὰ τὸν τοῖχον I, ὅστις ὁμοίως συνεχίζεται πρὸς Ἀνατολὰς καὶ μετὰ τὸν τοῖχον Λ (εἰκ. 1).

ζ'. Τὸ πλακόστρωτον δάπεδον τῆς στοᾶς N (πίν. 21α) θὰ κατεσκευά-

σθη μεταξὺ 5ου καὶ 6ου μ. Χ. αἰῶνος διότι εἰς τὸ ὑπόστρωμα τούτου εὐρέθησαν βανδαλικά νομίσματα.

η'. Ἐκ τοῦ συγκροτήματος τῶν τοίχων Λ_{β} , $\Lambda_{\beta\alpha}$, Λ_{δ} καὶ Λ_{γ} παλαιότερος εἶναι ὁ τοῖχος $\Lambda_{\beta\alpha}$, ὅστις εἶναι λίαν ἐπιμελημένης κατασκευῆς, φέρει καὶ διάκοσμον δένδρου ἐκ θραυσμάτων κεράμων ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς του, ἡ ὁποία ἀρχικῶς ἦτο ἐλευθέρη (πίν. 23β).

θ'. Ἐκ τῆς παρατιθεμένης κατόψεως καὶ τῶν γενομένων παρατηρήσεων συνάγεται, ὅτι τὰ ἀποκαλυφθέντα ἐρείπια ἀποτελοῦν μέρος μόνον ἐνὸς τεραστίου κτίσματος, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται ὑπὸ τὴν ἐπίχωσιν πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, ἡ ὁλοκληρωτικὴ ἀποκάλυψις τοῦ ὁποίου θὰ εἶναι μεγάλης σημασίας διὰ τὴν γνῶσιν τῶν μνημείων καὶ τῆς Ἱστορίας τῶν Φθιωτίδων Θεβῶν.

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

7. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ Γ ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ

Προέβην δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τρίτης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς (Γ), ἣτις κεῖται εἰς ἀπόστασιν 300 μ. ΝΑ. τοῦ σημερινοῦ χωρίου Ἀμφίπολις καὶ ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου, ὅστις δεσπόζει τοῦ κόλπου τῆς ἀρχαίας Ἀμφιπόλεως, ἔνθα ἐκχύνεται ὁ ποταμὸς Στρυμών. Ἡ ὑπαρξίς βασιλικῆς εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην εἶχεν ἐπισημανθῇ τὸ 1959 ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Δ. ΛΑΖΑΡΙΔΗ διὰ τῆς ἀνευρέσεως ἐκεῖ κορινθιακῶν κιονοκράνων μετὰ προτομῶν κριῶν καὶ πτηνῶν. Τὰ ὠραῖα αὐτὰ κιονόκρανα (πίν. 24 καὶ 25) εὐρίσκονται νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Καβάλας.

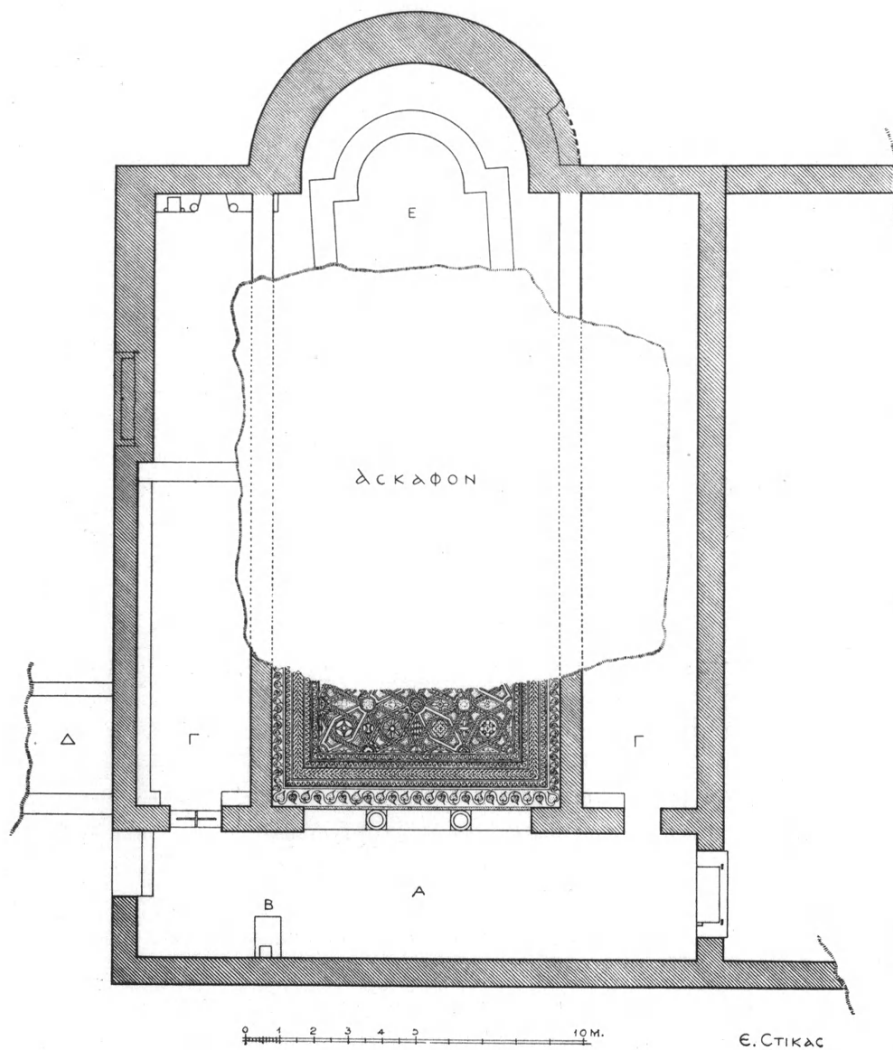
Ἡ νέα ἀνασκαφεῖσα βασιλικὴ (Γ) εὐρίσκεται πλησίον τῆς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου καθηγητοῦ ΕΥΣΤΡ. ΠΕΛΕΚΙΔΗ ἀνασκαφείσης βασιλικῆς (ΠΑΕ 1920, 86)¹ ἔχει δὲ ἐν ὅλῳ μῆκος 28.10 καὶ πλάτος 18.20 μ. ἥτοι ἀναλογίας πλησιαζούσας μᾶλλον τὸ τετράγωνον παρὰ τὸ σύνθηδες ὀρθογώνιον σχῆμα.

Ἡ βασιλικὴ εἶναι τρίκλιτος καὶ φέρει πρὸς Ἀνατολὰς μὲν μεγάλην ἐξέχουσαν ἡμικυκλικὴν ἀψίδα, πλάτους 6.72 μ. καὶ πάχους τοίχων 1.54 μ., τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ ὅτι ἐνταῦθα ἡ κόγχη ἐκαλύπτετο, ὡς συνήθως, διὰ κτιστοῦ τεταρτοσφαιρίου, πρὸς Δυσμὰς δὲ ἐπιμήκη νάρθηκα. Μεταγενεστέρως, ὅταν ἡ βασιλικὴ εἶχε πλέον καταστραφῇ, ἐκτίσθη, ὡς συνήθως, ἐντὸς τοῦ μέσου κλίτους καὶ εἰς ἀπόστασιν 1.40 μ. δυτικῶς τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ, σχεδὸν ὁμοκέντρως νεώτερος ναῖσκος, τοῦ ὁποῖου ἀπεκαλύφθη κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τῶν θεμελίων (εἰκ. 1, Ε καὶ πίν. 27β).

Ἐφέτος ἡ ἀνασκαφὴ ἤρχισεν ἀπὸ τὸν νάρθηκα, ὅστις ἀπεκαλύφθη ἐξ ὀλοκλήρου καὶ φέρει ἐσωτερικὰς διαστάσεις 16.64×3.78 μ. Ἐπὶ τῆς νοτίας στενῆς πλευρᾶς ἔφερεν ὁ νάρθηξ εὐρὺ ἄνοιγμα θύρας (2.59 μ.), τῆς ὁποίας σφίζεται εἰσέτι τὸ μαρμάρινον κατώφλιον μὲ τὰς χαρακτηριστικὰς του ἐγκοπὰς (πίν. 27α). Δὲν εἶναι ἀπίθανον τὸ ἄνοιγμα τοῦτο νὰ ὠδήγει εἰς ἄλλο πρὸς Νότον διαμέρισμα, ἴσως τὸ διακονικόν, ἀφ' οὗ μάλιστα ὁ δυτι-

¹ Ἡ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου καθηγ. ΕΥΣΤΡ. ΠΕΛΕΚΙΔΗ ἀνασκαφεῖσα τὸ 1920 βασιλικὴ ἔχει ἐξαφανισθῇ ἐντὸς ἀγρίων βάτων καὶ δένδρων, ἐπεὶ δὲ ὅλα τὰ μέλη τῆς εἶναι μαρμάρινα καὶ εἰς καλὴν κατάστασιν πρόκειται νὰ προβῶμεν εἰς τὸν καθαρισμὸν, ἀποκατάστασιν καὶ ταξινόμησιν αὐτῶν.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ

Εἰκ. 1. Κάτοπις τῆς βασιλικῆς Γ τῆς Ἀμφιπόλεως.

κὸς τοῖχος τοῦ νάρθηκος προεκτείνεται πρὸς Νότον ἀρκετὰ ἔξω τοῦ βασικοῦ ὀρθογωνίου (εἰκ. 1).

Ὁλόκληρον τὸ ἀποκαλυφθὲν δάπεδον τοῦ νάρθηκος εἶναι ἐστρωμένον δι' ὀπωσδήποτε καλῶς διατηρουμένου ψηφιδωτοῦ περιβαλλομένου διὰ διπλῆς ταινίας, μιᾶς ἐξωτερικῆς ἐκ μεγάλων, ἐλικοειδῶς βαινόντων φύλλων κισσοῦ καὶ μιᾶς ἐσωτερικῆς ἐξ ἀλυσσοειδοῦς πλέγματος (πίν. 26). Ἡ ἐντὸς τοῦ πλαισίου τούτου ἐπιφάνεια ἐπληροῦτο διὰ ποικίλων γεωμετρικῶν σχεδίων (πίν. 28): ρόμβων, ἄστρων, ἰδίᾳ δὲ ἐξαγώνων (μὲ ἐγγεγραμμένα ἐντὸς αὐτῶν τετράγωνα), συνδυαζομένων πρὸς μαιάνδρους, ζατρκιοειδῆ κοσμήματα, τετράφυλλα κλπ. (πίν. 28α). Μικροὶ ἰσοσκελεῖς σταυροὶ ἄλλοτε λευκοὶ ἐντὸς μελαίνης ἐπιφανείας (πίν. 26) καὶ ἄλλοτε μέλανες ἐπὶ λευκῆς ἐπιφανείας (πίν. 28α) κοσμοῦσι τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ρόμβων.

Ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ παρὰ τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ νάρθηκος καὶ εἰς ἀπόστασιν 3.45 μ. ἀπὸ τῆς ΒΔ. γωνίας παρουσία μαρμαρίνης πλακὸς ἐμπεπηγμένης εἰς τὸ δάπεδον (εἰκ. 1, Β), διαστάσεων 0.79×1.23 μ., φερούσης ἐπὶ τῆς ἄνω αὐτῆς ἐπιφανείας τετράγωνον ἐγκοπὴν, διαστάσεων 0.34×0.34 μ., ἐντὸς τῆς ὁποίας θὰ ἐσφηνοῦτο πιθανώτατα τὸ στήριγμα μαρμαρίνης λεκάνης ἀγιασμοῦ, ὁμοίᾳς τῆς ὁποίας συναντῶμεν εἰς τοὺς νάρθηκας καὶ ἄλλων βασιλικῶν (Βραυρῶνος, Χερσονήσου, Ἑρμιόνης, Πάρου), τεθειμένης ἐκεῖ εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς εἰς τὸ αἶθριον συνήθως τοποθετουμένης φιάλης.

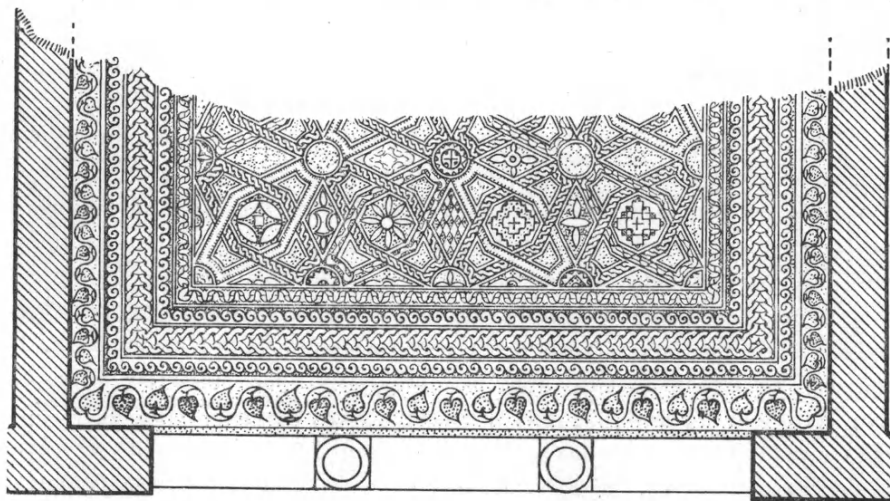
Ἡ ἀνασκαφὴ προχωρήσασα περαιτέρω ἀπεκάλυψε τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ νάρθηκος, ὅστις κατὰ τὸ μέσον αὐτοῦ εἶχε διαμορφωθῇ ὡς τρίβηλον, ὡς συνηθίζετο εἰς τὰς ἑλληνικοῦ τύπου βασιλικάς. Τοῦ τριβήλου τούτου, ἔχοντος συνολικὸν ἄνοιγμα 6.73 μ. (εἰκ. 1 καὶ πίν. 29), εὗρέθησαν ἐπὶ τόπου αἱ δύο ἰωνικαὶ βάσεις, ὡς καὶ τεμάχια τῶν ἀρραβδῶτων κορμῶν τῶν δύο μαρμαρίνων κιόνων του, οἵτινες καὶ ἀνεστηλώθησαν προχείρως (πίν. 29). Εἰς τὸ τρίβηλον τοῦτο ἀνήκουν πιθανώτατα καὶ τὰ δύο ὑπὸ τοῦ κ. ΛΑΖΑΡΙΔΗ τὸ 1959 εὗρεθέντα κιονόκρανα μὲ προτομὰς κριῶν, πτηνῶν κλπ.

Ἐν συνεχείᾳ ἀνεσκάφη τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ μέσου κλίτους, ὅπερ ὡς συνήθως, εὐρύτερον τῶν πλαγίων, μετροῦν ἀπὸ στυλοβάτου εἰς στυλοβάτην 8.50 μ. ἔναντι τῶν 3.50 μ. τῶν πλαγίων κλιτῶν.

Ὡς δὲ τοῦ νάρθηκος, οὕτω καὶ τοῦ μέσου κλίτους τὸ δάπεδον ἐκαλύπτετο, δίκην τάπητος, διὰ πολυχρώμου ψηφιδωτοῦ περιβαλλομένου κατὰ τὰ ἄκρα διὰ πλαισίου ἐκ πέντε ὁμολόγων ταινιῶν, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἄκρα ἔφερεν ἐλικοειδῶς διατεταγμένα φύλλα κισσοῦ, ἡ δευτέρα σπειρομαϊάνδρους, ἡ τρίτη ἀλυσσοειδῆ πλοχμόν, ἡ τετάρτη πάλιν σπειρομαϊάνδρους καὶ ἡ πέμπτη ἐλικοειδῶς ἀνελισσομένην ταινίαν (εἰκ. 2, πίν. 30 καὶ 31β). Ἡ ἐντὸς τοῦ εἰρημένου πλαισίου ἐπιφάνεια ἐπληροῦτο διὰ τοῦ συνθέτου κοσμήματος, τὸ

ὁποῖον παρέχει τὸ παρατιθέμενον σχέδιον (εἰκ. 2 καὶ πίν. 30β). Διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐχρησιμοποιήθησαν ψηφίδες ἐξ ἐγχρώμων φυσικῶν λίθων χρώματος λευκοῦ, κιτρίνου, πρασίνου, κοκκίνου, ροδίνου, πορφυροῦ, φαιοῦ καὶ μέλανος.

Ἀνεσκάφη ὡσαύτως τμῆμα τοῦ βορείου κλίτους καὶ διεπιστώθη, ὅτι ὁ μὲν διὰ κανονικῶν πωρολίθων ἐκτισμένος βόρειος τοῖχος ἔφερεν ἐσωτερικῶς ὀρθομαρμάρωσιν τὸ δὲ δάπεδόν του ἐκοσμεῖτο διὰ πολυχρώμου ψηφιδωτοῦ, τὸ ὁποῖον ὅμως, ἐλλείψει χρόνου, δὲν ἐγένετο δυνατὸν ν' ἀποκα-

Εἰκ. 2. Τὸ σχέδιον τοῦ ἐσωτερικῶς τοῦ τριβήλου ἀποκαλυφθέντος ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ μεσαίου κλίτους τῆς βασιλικῆς Γ' τῆς Ἀμφιπόλεως.

λυφθῇ ἐφέτος. Διεπιστώθη ὡσαύτως 1) ὅτι κτιστὸν πεζούλιον, πλάτους 0.40 μ. καὶ ὕψους 0.35 μ., ἔτρεχε κατὰ μῆκος τοῦ βορείου τοίχου, χρησιμεῦον ὡς κάθισμα τοῦ ἐκκλησιασματος καὶ 2) ὅτι καὶ ὁ ὑψηλὸς στυλοβάτης τῶν κιονοστοιχιῶν ἔφερεν ὀρθομαρμάρωσιν ὁρατὴν εἰς τὸν πίνακα 31β.

Παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ βορείου κλίτους ἀνευρέθη τεθραυσμένος κορμὸς μαρμαρίνου κίονος μήκους σφζομένον 2.35 μ. καὶ ἄνω διαμέτρου 0.28 μ. (πίν. 31α), ἀνήκων πιθανῶς εἰς τινὰ τῶν κίωνων τῆς βορείου κιονοστοιχίας, ἐκ τῆς ὁποίας πιθανῶς θὰ προέρχονται καὶ 3 ἀπλᾶ ἰωνικὰ κιονόκρανα (πίν. 32β) καὶ τέταρτον ἰωνικὸν ὡσαύτως ἀλλὰ μετ' ἐπιθήματος κοσμουμένου δι' ἀναγλύπτου σταυροῦ (πίν. 32β, κάτω ἀριστερᾷ), εὑρεθέντα ἐπίσης εἰς τὸ βόρειον κλίτος ὁμοῦ μετὰ τεμαχίων θωρακίων, παραστάδων καὶ πεσίσκων (πίν. 32α καὶ 33), πλῆθος ζεύξεων καὶ πλακῶν ὀρθομαρμα-

ρώσεως τῶν τοίχων καὶ τέλος πλήθος ὀπτοπλίνθων καὶ κεράμων ἐκ τῆς στέγης. Εὐρέθη ἐπίσης ἐκεῖ καὶ ὠραῖον μικρὸν κορινθιακὸν κιονόκρανον (πίν. 32β, ἄνω ἀριστερᾷ), προερχόμενον ἴσως ἐκ τοῦ κιβωρίου τῆς Ἀγ. Τραπεζίης.

Σημαντικὴ τέλος εἶναι ἡ ἀνεύρεσις πλήθους τεμαχίων ἐντοιχίων ψηφιδωτῶν (πίν. 34β), ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἔμπειρος ψηφωτῆς τῆς Ὑπηρεσίας Δημήτριος Σκόρδος κατώρθωσε νὰ συναρμολογήσῃ ἀνθρωπίνην μορφὴν (πίν. 34α).

Περαιτέρω παρηκολουθήθη ὁλόκληρος ὁ βόρειος καὶ ὁ νότιος ἐξωτερικὸς τοῖχος τῆς βασιλικῆς, ὡς καὶ ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ αὐτῆς μετὰ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ (πίν. 28β), συμπληρωθέντος οὕτω ὁλοκλήρου τοῦ σχεδίου τοῦ ναοῦ.

Ἀναφέρομεν ἐν τέλει ὅτι ἀνασκαπτομένου τοῦ βορείου τμήματος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου διεπιστώθη ἡ ἐν μέσῳ αὐτοῦ ὑπαρξίς, μεταγενεστέρας προφανῶς διασκευῆς, προσκυνηταρίου καὶ κόγχης προθέσεως, διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιήθησαν παλαιὰ θωράκια καὶ δύο ἐκ πρασίνου (ἄτρακίου) λίθου κιονίσκοι (πίν. 35).

Ἄξιον παρατηρήσεως ἐπίσης εἶναι ὅτι ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τῆς βασιλικῆς συνεχίζεται πρὸς Νότον πέραν τοῦ βασικοῦ ὀρθογωνίου (εἰκ. 1), πρᾶγμα ὅπερ ὑποδηλώνει τὴν πρὸς Νότον ὑπαρξίν προσκτισμάτων, ἅτινα δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ φέρῃ εἰς φῶς ἡ σκαπάνη κατὰ προσεχῇ ἀνασκαφὴν, ἥτις θέλει ἀποκαλύψει καὶ τὸ ἄσκαφον εἰσέτι παραμεῖναν μέγα τμῆμα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς βασιλικῆς (εἰκ. 1), ὡς καὶ ἄλλα πρὸς Βορρᾶν προσηρημένα κτίσματα.

Ἡ εὕρεσις τριῶν μέχρι τοῦδε βασιλικῶν εἰς σχετικῶς περιορισμένην περιοχὴν τῆς Ἀμφιπόλεως, καὶ μάλιστα κοσμουμένων διὰ πλουσίου ψηφιδωτοῦ καὶ γλυπτοῦ διακόσμου, μαρτυρεῖ τὴν ἐνταῦθα ὑπαρξίν σπουδαίου παλαιοχριστιανικοῦ θρησκευτικοῦ κέντρου.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ Γ. ΣΤΙΚΑΣ

8. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΥΜΒΟΥ ΝΙΚΗΣΙΑΝΗΣ

Συνεχίσθη και κατά τὸ ἔτος 1962 ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ μεγάλου τύμβου ἐγγὺς τῆς Κοινότητος Νικησιάνης - Παγγαίου, τοῦ ἀνασκαπτομένου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1959, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη, ἀνευρέθησαν ἐξ τάφοι μὲ σημαντικώτατα εὐρήματα τῆς ἐποχῆς τῶν μακεδόνων βασιλέων Φιλίππου Β' καὶ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Αἱ ἔρευναι διενηργήθησαν εἰς τρεῖς τομεῖς τοῦ τύμβου, εἰς τὸν βόρειον, τὸν βορειοδυτικὸν καὶ τὸν νοτιοδυτικόν, ἐκ τῆς περιφερείας πρὸς τὸ κέντρον, διὰ συστηματικῆς ἀνασκαφῆς αὐτοῦ καὶ ἀποκομιδῆς μακρὰν τοῦ τύμβου τῶν χωμάτων τῆς ἐπιχώσεως.

Ἡ ἔρευνα τοῦ βορείου τομέως τοῦ τύμβου συνεχίσθη διὰ τάφρου πλάτους 8.50 μέτρων περίπου, καθ' ὅλον τὸ ὕψος τῆς ἐπιχώσεως καὶ εἰς βάθος μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τῶν πέριξ ἀγρῶν (πίν. 36α).

Διὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν ἀπεκαλύφθη πλήρως ὁ διαπιστωθεὶς κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους τοῖχος ἐκ κροκαλῶν καὶ πηλοῦ, λίαν προχείρου κατασκευῆς, ὅστις ἐκ τῆς περιφερείας βαίνει πρὸς τὸ κέντρον τοῦ τύμβου (πίν. 36β). Εἰς ἐπίπεδον ὑψηλότερον τοῦ τοίχου καὶ πρὸς τὸ κέντρον τοῦ τύμβου διεπιστώθη παχεῖα ὁμοιογενῆς στρώσις κεράμων στέγης, ἡμικυκλικῆς τομῆς (πίν. 37β). Τὸ μεγαλύτερον τμήμα ἐκ τῶν ἀποκαλυφθέντων κεράμων, ἔχει μῆκος 0.75 καὶ πλάτος 0.23 μ.

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ τάφου Γ, εὗρισκομένου πρὸς τὸ κέντρον τοῦ τύμβου, διεπιστώθη ἡ παρουσία ὀπῶν, ἀγουσῶν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ τύμβου πρὸς τὸν τάφον, αἵτινες πιθανῶς ἐχρησίμευον διὰ χοάς (πίν. 37α). Εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν διεπιστώθη ἐπίσης λεπτὸν στρώμα τέφρας. Ἐξωτερικῶς τοῦ τάφου Γ εὗρέθη τὸ κάτω τμήμα λευκοῦ ἀλαβάστρου, ὕψους 0.055 μ.

Τρεῖς τάφοι πλάτους 0.70 μ. ἀποσκοποῦσαι εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κάτωθεν τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τύμβου στρωμάτων, ἐγένοντο ἐντὸς τοῦ ἀνασκαφέντος βορείου τομέως καὶ εἰς βάθος κατὰ πολὺ μεγαλύτερον τοῦ ἐπιπέδου τῶν πέριξ τοῦ τύμβου ἀγρῶν, δυστυχῶς ἄνευ ἀποτελέσματος (πίν. 38α).

Ἀκαρποὶ ἀπέβησαν αἱ ἔρευναι εἰς τὸν ΒΔ. καὶ τὸν ΝΔ. τομέα τοῦ τύμβου, ὁπόθεν ἀπεμακρύνθη μέγας ὄγκος χωμάτων ἐκ τῆς ἐπιχώσεως (πίν. 38β).

Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως ἀνευρέθησαν ὄστρακα μεγάλων χονδροειδῶν ἀγγείων. Ἀλλὰ εὐρήματα δὲν ὑπάρχουν.

9. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΔΙΟΛΚΟΥ

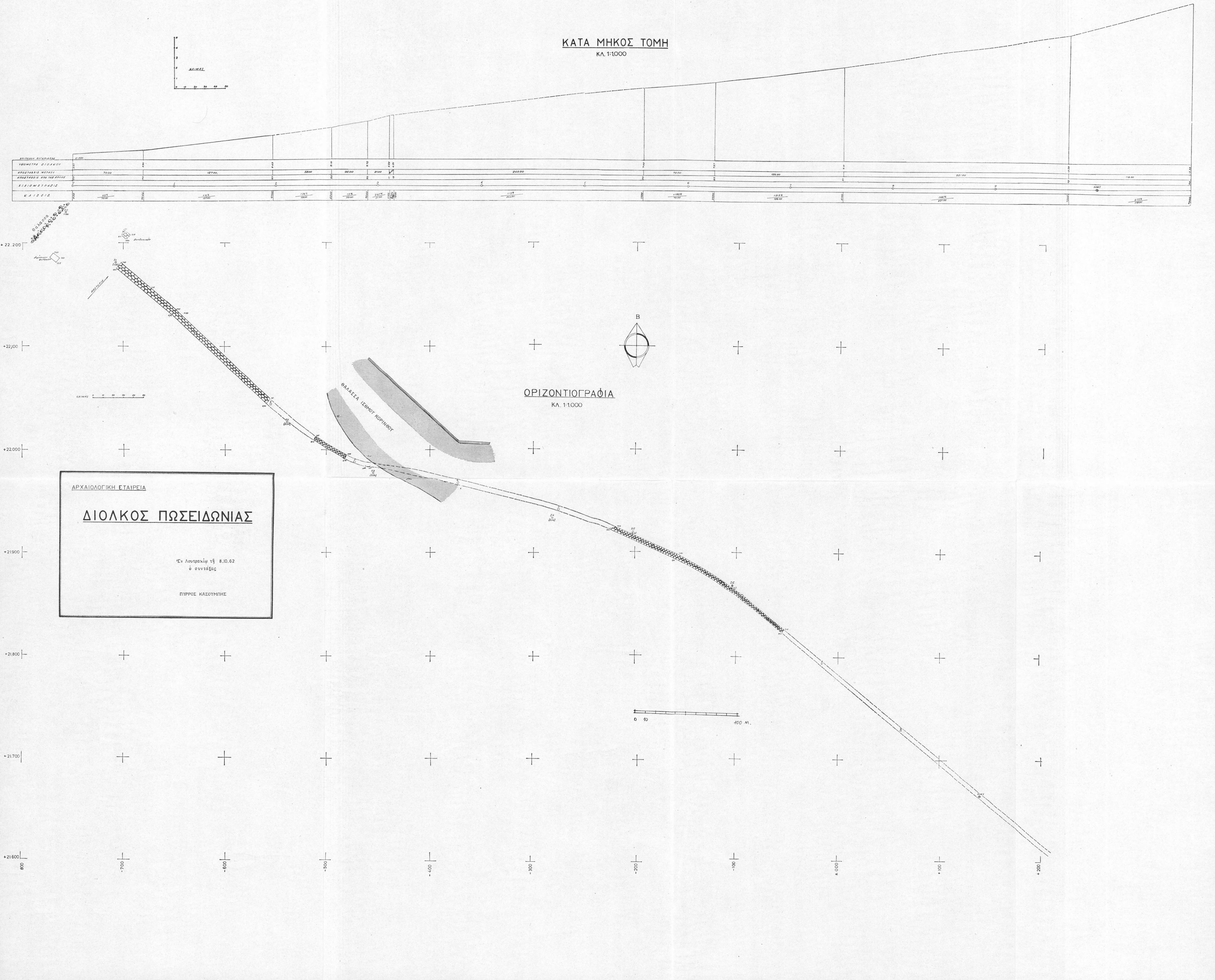
Τὸ ἀνασκαφὲν μέχρι τοῦδε τμήμα τοῦ Διόλκου, περὶ τοῦ ὁποίου λεπτομερεῖς ἐκθέσεις ἐδημοσιεύθησαν κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη εἰς ΑΕ 1956, Χρονικά, σ. 1-3, ΠΑΕ 1960, σ. 136-143 ὥς καὶ εἰς τὰ Ath. Mitt. τῶν ἐτῶν 1956 καὶ 1958, ἥτοι ἀρκετόν, διὰ νὰ μᾶς δείξῃ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ τεχνικοῦ τούτου ἔργου τῆς ἀρχαιότητος (βλ. πίν. 39, 40 καὶ 41) καὶ νὰ διαφωτίσῃ τὰ κυριώτερα τῶν προβλημάτων, ἅτινα συνδέονται μετ' αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἐνόμισα ὅτι πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῆς ἐρεῦνης ἐπεβάλλετο νὰ ἐνεργηθῶν ἀκόμη μεμονωμένοι κατ' ἀποστάσεις τομαὶ πρὸς Α., ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ καθορισθῇ ἡ περαιτέρω πορεία τοῦ μνημείου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ ἐντοπισθῇ τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέληγε τοῦτο πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ Σαρωνικοῦ. Τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ἀνέλαβον κατὰ τὴν παροῦσαν ἀνασκαφικὴν περιόδον.

Κατ' ἀρχάς, καὶ πρὶν ἢ ἐπιχειρήσω οἰανδήποτε νέαν τομήν, προέβην εἰς τὸν συστηματικὸν καθαρισμὸν τοῦ ἀποκαλυφθέντος κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος τμήματος εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν προστατευτικῆς τινος τάφρου, περὶ τὰ 100 μ. ἀνατολικῶς τῆς Σχολῆς τοῦ Μηχανικοῦ¹ (πίν. 42 κ. ἐ.). Ἐκ τοῦ ἐνεργηθέντος πλήρους καθαρισμοῦ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ παρὸν τμήμα ἀπετέλει τὸ νότιον κρᾶσπεδον τοῦ Διόλκου εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, τοῦ λοιποῦ πρὸς Β. πλάτους αὐτοῦ καταστραφέντος κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς προστατευτικῆς τάφρου.

Εἰς τὸ ἀποκαλυφθὲν τοῦτο τμήμα, ὅπως ἄλλως τε καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα αὐτοῦ πρὸς τὸ μέρος τῆς Πελοποννήσου, φαίνεται ὅτι ὁ Διόλκος ὑπέστη μεταγενεστέραν ἐπισκευήν, διότι μεταξὺ τῶν στρωτῆρων πλακῶν εὗρίσκετο καὶ ὠραῖον πώρινον κιονόκρανον τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 5ου π. Χ. αἰ. (πίν. 43). Ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ὅπως γείσον καλυπτόμενον ὑπὸ λεπτοῦ κονιάματος καὶ ἀνῆκον εἰς τοὺς ἀρχαῖκους χρόνους (πίν. 44), ὥς καὶ στρωτὴρ λίθος μὲ περιτένειαν (πίν. 42β), εὗρίσκοντο ἐπίσης μεταξὺ τῶν λίθων τῆς ἐπιστρώσεως εἰς τὸ ὡς ἄνω τμήμα. Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ταῦτα μέλη εἶναι βέβαιοι ὅτι μετεφέρθησαν ἐνταῦθα ἔκ τινος γειτονικοῦ Ἱεροῦ, ὥςως

¹ Βλ. τὴν ἀκριβῆ θέσιν αὐτοῦ εἰς τὸ δημοσιευθὲν σχεδιογράφημα εἰς τὰ ΠΑΕ τοῦ 1960.

ἐκ τοῦ ἐν Ἰσθμίᾳ Ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος, ἡ καταστροφή τοῦ ὁποίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π. Χ. αἰ. συμπίπτει πρὸς τὴν ὁρισθεῖσαν ἀνωτέρω χρονολογίαν αὐτῶν¹.

Τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἀνωτέρω τμήματος ἐπηκολούθησεν ἡ διενέργεια διαφόρων τομῶν εἰς μικρὰν ἐκείθεν ἀπόστασιν πρὸς Α. καὶ εἰς σημεῖα, ἐξ ὧν ὑπελόγιζον ὅτι θὰ ἔπρεπεν ὅπωςδὴποτε νὰ διέρχεται τὸ μνημεῖον συμφώνως πρὸς τὴν διαπιστωθεῖσαν μέχρι τοῦδε διαδρομὴν του. Δυστυχῶς, ὅλη ἡ γενομένη προσπάθεια ἀπέβη ἄκαρπος, ἴσως διότι κατὰ τὴν περαιτέρω πρὸς Α. πορείαν του ὁ Διόλκος ἠκολούθει μεγάλας στροφὰς ἐξ αἰτίας τῆς βραχώδους μορφῆς τοῦ ἐδάφους. Κατόπιν τούτου θὰ ἔπρεπε διὰ τὴν ἐξακριβώσιν τῆς περαιτέρω πρὸς Α. κατευθύνσεώς του νὰ ἐπιχειρηθῇ ἡ συνεχῆς παρακολούθησις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τελευταίου σημείου τῆς ἀποκαλύψεώς του. Ἄλλ' ἡ ἐπιχειρήσις αὕτη θὰ ἀπέβαινεν, ὥς εἶναι εὐνόητον, ἐξόχως δαπανηρὰ λόγῳ ἅψ' ἑνὸς τῶν μεγάλων ἐπιχώσεων τῶν σχηματισθεῖσων ἐκ τῶν ἀποθέσεων κατὰ τὴν διάνοιξιν τῆς διώρυγος καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἅψ' ἑτέρου πρὸς Α. μεγάλων καλλιεργημένων ἐκτάσεων, ἡ ἀπαλλοτριώσεις τῶν ὁποίων θὰ ἀπῆται σημαντικὰ ἔξοδα. Διὸ ἐθεώρησα ὅτι ἐπεβάλλετο νὰ διακοπῇ ὁριστικῶς ἡ παροῦσα ἔρευνα μέχρι τῆς στιγμῆς τοῦλάχιστον, καθ' ἣν τυχαία ἴσως ἀποκάλυψις εἰς τὸ μέλλον τμήματος αὐτοῦ ἀνατολικώτερον ἤθελεν ὁδηγήσει εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῆς ἀνασκαφῆς².

¹ Περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἀρχαίου ναοῦ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π. Χ. αἰ. βλ. OSCAR BRONEER, *Hesperia* 28, 1959, 300. Καθ' ὃν χρόνον ἐξηκολούθει ἀκόμη ἡ παροῦσα ἀνασκαφή, εὐρέθη τυχαίως παρὰ τὴν γέφυραν τῆς διώρυγος ἄλλο δωρικὸν κιονόκρανον, τὸ ὅποιον ἂν καὶ μικροτέρων διαστάσεων παρουσιάζει τὰς αὐτὰς ἀκριβῶς μὲ ἐκεῖνο λεπτομερείας καὶ ἀνήκει ἐπομένως εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους. Τὸ τελευταῖον τοῦτο τεμάχιον ὁμοῦ μετὰ τοῦ προηγουμένου μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀρχαίας Κορίνθου καὶ πρόκειται νὰ ἀποτελέσουν ἐν καιρῷ ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας μελέτης. Τὸ μόνον, ὅπερ θὰ ἡδύνατο νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, εἶναι ὅτι ἀκόμη καὶ ὁ τόπος ἀνευρέσεως τοῦ τελευταίου παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Ἰσθμοῦ ἐνισχύει τὴν ὑπόθεσιν περὶ τῆς προελεύσεως ἀμφοτέρων ἐκ τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος.

² Πρὸς εὐστοχωτέραν ἐκλογὴν τῶν σημείων, εἰς τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἐνεργηθοῦν αἱ τομαί, καὶ διὰ τὸν ἀκριβέστερον ὑπολογισμὸν τοῦ βάθους, μέχρι τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀχθοῦν αὐται, ἐκάλεσα ὡς τεχνικὸν σύμβουλον τὸν ἐμπειρον τοπογράφον κ. Πύρρον Κασοῦμπην, ὁ ὁποῖος κατόπιν ἐπισταμένης μελέτης ἀπεφάνθη ἐπίσης ὅτι ἡ περαιτέρω κατ' ἀποστάσεις ἀναζήτησις τοῦ Διόλκου καθίσταται δύσκολος καὶ δαπανηρὰ, χωρὶς καὶ νὰ ὑπόσχηται βέβαια ἀποτελέσματα. Ὅμοι μετὰ τοῦ δημοσιευομένου ἐνταῦθα τοπογραφικοῦ σχεδιογραφήματος (παρένθετος πίναξ Α), τὸ ὁποῖον ἐξεπόνησεν οὗτος, παραθέτω καὶ τὴν συνταχθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἔκθεσιν σχετικῶς πρὸς τὰς δυσκολίας τῆς περαιτέρω ἐρεῖνης.

«Κατόπιν συνεργασίας μου, γράφει, μετὰ τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Νι-

᾽Ωρισμένοι ἄλλως τε τομαί, τὰς ὁποίας ἐνήργησα κατὰ τὸ παρελθὸν ἀνατολικῶς τῆς γεφύρας τοῦ Ἰσθμοῦ ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μέχρι τοῦ χείλους περίπου τῆς διώρυγος, οὐδὲν ἐπίσης ἀπέδωσαν. Καὶ ἐκ τῶν τελευταίων τούτων ἀποδεικνύεται ὡσαύτως ἡ ὀρθότης τῆς παρατηρήσεως τοῦ συμμετασχόντος εἰς τὴν τελευταίαν ἀνασκαφὴν τοπογράφου κ. Κασούμπη ὅτι «μόνον διὰ μηχανικῶν μέσων (προωθητήρος καὶ ἐκσκαφέως) εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναζήτησις τῆς συνεχείας αὐτοῦ πέραν τοῦ ἀποκαλυφθέντος τμήματος».

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΒΕΡΔΕΛΗΣ

κολαίου Βερδελῆ εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Διόλκου καὶ κατόπιν ἐπισταμένης μελέτης διὰ τῶν καταλλήλων τοπογραφικῶν ὀργάνων τῆς ἀκριβοῦς διαδρομῆς καὶ ὑψομετρικῆς κλίσεως τοῦ μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθέντος τμήματος, ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ κάτωθι :

1. Ἡ κατὰ μῆκος κλίσις τοῦ Διόλκου δὲν ὑπερβαίνει τὸ 1.5 % πλὴν ἐνὸς σημείου, ἐκεῖ ὅπου τέμνεται ὑπὸ τῆς διώρυγος, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ κλίσις ἀνέρχεται εἰς 2.7 % καὶ εἰς μῆκος 21.00 μ., ὀφειλομένη πιθανῶς εἰς καθίζησιν ἐνταῦθα τοῦ ἐδάφους. Ἡ κλίσις αὕτη εἶναι ἡ καὶ σήμερον χρησιμοποιουμένη εἰς τὰς σιδηροδρομικὰς γραμμάς, ἥτο δὲ φυσικὸν νὰ εἶναι τοιαύτη καὶ κατὰ τὸ ὑπόλοιπον μῆκος αὐτοῦ, καθόσον διὰ μέσου τούτου ἐσύροντο, ὡς γνωστόν, πλοῖα ἱκανοῦ βάρους.

2. Λόγφ ἀκριβῶς τῆς κλίσεως ταύτης τοῦ Διόλκου ἦτο ἐπόμενον ἡ κατεύθυνσις του νὰ ἀκολουθῇ μεγάλης καμπύλας διὰ νὰ κερδίξῃ μῆκος, ὅπως ἄλλως τε ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθέντος τμήματος, τὸ ὁποῖον κατόπιν ἀκριβῶν ὑπολογισμῶν ἔχει συνολικὸν μῆκος ἀπὸ τῆς ἐκ Δυσμῶν ἀφετηρίας του 1100 μ.

3. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀνωτέρω παρατήρησιν ἡ περαιτέρω πρὸς Α. διαδρομὴ τοῦ Διόλκου πρέπει νὰ ἀκολουθῇ μεγάλους ἀνακαμπτομένους ἐλιγμούς πρὸς Βορειοανατολικά, καθόσον ἡ πετρώδης μορφή τοῦ ἐδάφους πρὸς Νοτιοανατολικά δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ δοθῇ εἰς τὸν Διόλκον ἡ κατάλληλος κλίσις.

4. Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω νομίζω ὅτι μόνον διὰ μηχανικῶν μέσων (προωθητήρος καὶ ἐκσκαφέως) εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναζήτησις τῆς συνεχείας αὐτοῦ πέραν τοῦ ἀποκαλυφθέντος τμήματος, ἐὰν μάλιστα ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν αἱ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην μεγάλαι ἀποθέσεις ἐκ τῶν ἐκσκαφῶν τῆς διώρυγος.

Ἐν Λουτρακίῳ τῇ 6 - 10 - 1962.

Ὁ Τοπογράφος
Πύρρος Κασούμπης *

10. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΠΑΛΛΙΑΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν ἐγένετο πλήρης ἀποκάλυψις τοῦ νοτίου κλίτους ὡς καὶ τῶν πρὸς Νότον αὐτοῦ καὶ τῶν πρὸς Βορρᾶν τοῦ βορείου κλίτους προσκτισμάτων (πίν. 45α). Συντελέσθη ὡσαύτως ὁ καθαρισμὸς τοῦ πρὸς Δυσμᾶς σφισμένου πύργου (Μαυσωλείου;) (παρένθ. πίν. Α καὶ πίν. 45β) καὶ ἡ ἀποκάλυψις πλήθους τάφων ἐντὸς καὶ πέριξ τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνεσκάφη τὸ βόρειον, τὸ κεντρικὸν καὶ ἐν μέρει τὸ νότιον κλιῖτος.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ νοτίου κλίτους ἀπεκαλύφθη παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν διαμέρισμα (παρένθ. πίν. Α, Β), διαστάσεων 4.00×5.20 μ., ὅπερ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ νοτίου κλίτους διὰ μεγάλου ἀνοίγματος, πλάτους 3.90 μ. Τὸ μικρὸν τοῦτο διαμέρισμα φέρει πέριξ πεζοῦλιον, ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ μέσον του ἀνευρέθη πῆλινος ἀγωγὸς ὕδατος, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἦτο τὸ βαπτιστήριον τῆς βασιλικῆς (πίν. 46β).

Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ διαμερίσματος (βαπτιστηρίου) ἀνευρέθη χρυσοῦν νόμισμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀρίστης διατηρήσεως (πίν. 46α), τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὀψews φέρει προτομὴν τοῦ αὐτοκράτορος, κρατοῦντος διὰ τῆς δεξιᾶς τὴν σφαῖραν τοῦ κόσμου καὶ ἐπ' αὐτῆς σταυρὸν καὶ παρὰ τὴν περιφέρειαν τὴν ἐπιγραφὴν: *D(ominus) N(oster) IUSTINIANUS P(ater) P(atriciae) VI(ctor)*. Ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης ὀψews εἰκονίζεται Νίκη κρατοῦσα διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς σφαῖραν μετὰ σταυροῦ, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς σταυρὸν ἀπολήγοντα εἰς τὸ χρῖσμα. Πέριξ ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ: *VICTORIA AUG(usta) CON(stantinoupolis)* OR. Κατὰ τὴν Διευθύντριαν τοῦ Ἑθν. Νομισματικοῦ Μουσείου, εἰς τὸ ὁποῖον παρεδόθη τὸ χρυσοῦν αὐτὸ νόμισμα, τοῦτο ἐκόπη ἐν Κωνσταντινουπόλει κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 538 μ. Χ.

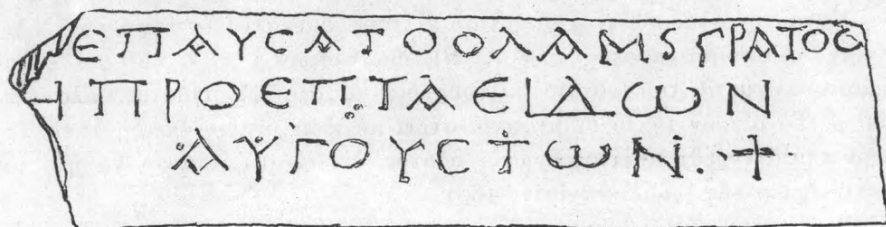
Νοτιώτερον ἀνευρέθη μικρὸν ἐπίμηκες παρεκκλήσιον, διαστάσεων 3.00×7.30 μ. (παρένθ. πίν. Α, II). Τὸ δάπεδον τοῦ παρεκκλησίου τούτου ἦτο πλήρες τάφων, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὐρέθησαν σκελετοί.

Παραπλεύρως τοῦ παρεκκλησίου ἀνεσκάφη δεξαμενὴ (παρένθ. πίν. Α, Δ₁) μὲ ἰσχυρὰ τοιχώματα ἐκτισμένα δι' ὑδραυλικῆς κονιάματος (κουρασάνι). Τὸ ὕδωρ εἰς τὴν δεξαμενὴν ταύτην φαίνεται ὅτι ἦγετο δι' ἀνευρεθέντος πηλίνου ἀγωγοῦ ἐκ πηγῆς τῆς παρακειμένης κλιτύος.

Ἐν συνεχείᾳ ἀνεσκάφη ὁλόκληρον τὸ νότιον κλιῖτος καὶ ὁ δυτικὸς τοῖχος τῆς βασιλικῆς, ἔνθα ἀπεκαλύφθη ὁ παρακείμενος τετράγωνος πύργος

(παρένθ. πίν. Α, Σ καὶ πίν. 45β), ὅστις ἦτο κατεσκευασμένος διὰ μεγάλων πωρολίθων ἰσοδομικῶς τεταγμένων. Ἐξωτερικῶς τὸ κτίσμα τοῦτο ἦτο ἐπενδεδυμένον διὰ λευκῶν μαρμαρίνων πλακῶν πάχους 0.04 μ. Τὸ τετράγωνον τοῦτο κτίσμα πιθανῶς νὰ ἦτο ρωμαϊκὸν μαισολεῖον, ἀπὸ τὴν ὁροφὴν τοῦ ὁποίου ἴσως νὰ προέρχωνται αἱ καλύπτουσαι τὸν ἐπισκοπικὸν τάφον Ε μαρμαρίναι πλάκες μετὰ τὴν φατνωματικὴν ὁροφὴν¹.

Περαιτέρω ἀνεσκάφη παρὰ τὴν βόρειον πλευρὰν ὀρθογώνιος αἶθουσα, διαστάσεων 7.00×14.20 μ., ἣτις ἀσφαλῶς θὰ ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη, ὡς τοῦτο μαρτυροῦν τρεῖς μεγάλοι πήλινοι πίθοι κεχωσμένοι ἐντὸς τοῦ ἐδάφους (παρένθ. πίν. Α, Ρ καὶ πίν. 47α), οἱ ὅποιοι θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἀποθήκευσιν ἐλαίου. Ἡ αἶθουσα αὕτη ἐπεκοινῶνει πρὸς Α. μετ' ἑτερον διαμερίσματος, διαστάσεων 9.00×5.80 μ. (παρένθ. πίν. Α, Τ). Πρὸς Ἀνατολὰς τῆς

Εἰκ. 1. Σχέδιον τῆς ἐπιτυμβίου ἐπιγραφῆς τοῦ «Γράτου» τοῦ τάφου IB τοῦ κεντρικοῦ κλίτους.

αἰθούσης ταύτης ἀνευρέθη δευτέρα δεξαμενὴ (Δ₂) μετὰ δύο διαμερίσματα, διαστάσεων 4.60×4.20 μ. Τὸ ὕδωρ εἰς τὴν δευτέραν ταύτην δεξαμενὴν ἤρχετο πιθανῶς ἐκ τῆς ἄλλης δεξαμενῆς Δ₁, ἣτις ἀνευρέθη ὑψηλότερον πρὸς Ν. τῆς βασιλικῆς, δι' ἀγωγοῦ Α, ὅστις εὐρέθη ἄθικτος ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς βασιλικῆς καὶ διέσχισεν ἐγκαρσίως τὸ κεντρικὸν κλίτος (παρένθ. πίν. Α, Α).

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τόσον τοῦ νοτίου κλίτους ὅσον καὶ κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ ὑπολοίπου κεντρικοῦ κλίτους εὐρέθη ἐπὶ τοῦ βορείου στυλοβάτου καὶ ἑτέρα ἰωνικὴ βάσις, ἀπεκαλύφθη δὲ καὶ ἐφέτος πλῆθος κιβωτισσῶν τάφων (πίν. 47β), οἱ ὅποιοι ἦσαν κατεσκευασμένοι διὰ μεγάλων ὀπτοπλίνθων καὶ ἔφερον ἐσωτερικῶς μαρμαρίνην ἐπένδυσιν ἐκ πολυχρώμων μαρμάρων (Καρύστου, Σκύρου, ἐρυθρῶν, πρασίνων, λευκῶν Πεντέλης καὶ φαίων Κοκκιναρᾶ).

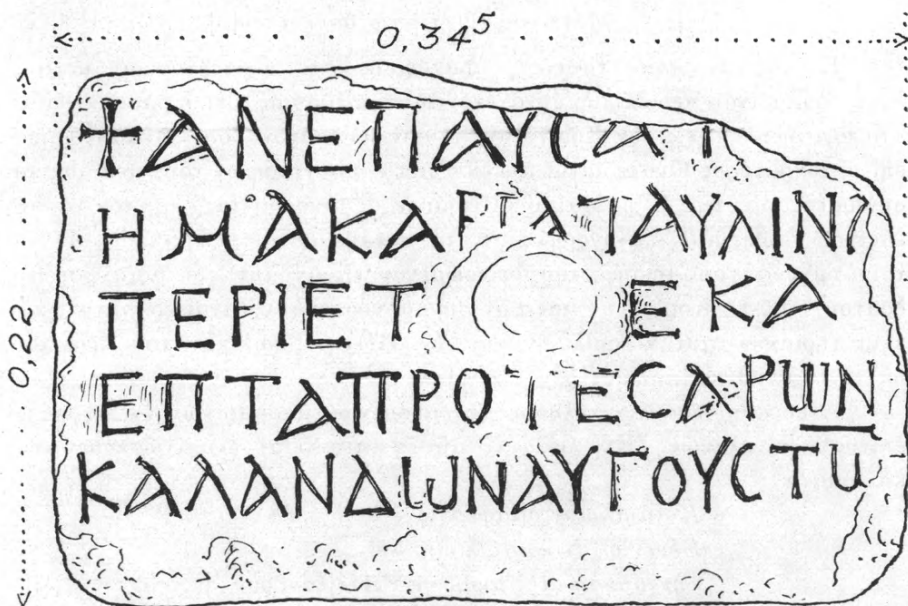
Ἐπὶ τοῦ τάφου IB τοῦ κεντρικοῦ κλίτους (παρένθ. πίν. Α, IB) εὐρέθη μαρμαρίνη πλάξ (εἰκ. 1 καὶ πίν. 49α), ἣτις ἦτο προσηρμοσμένη ἐντὸς ὀρ-

¹ ΠΑΕ 1961, σ. 135, εἰκ. 4 καὶ πίν. 90α. β.

θογωνίου ἐγκοπῆς τῆς πωρίνης μεγάλης πλακὸς ἐπικαλύψεως τοῦ τάφου (πίν. 48α) καὶ ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν :

[Ἀν]επαύσατο δ λαμ(πρότατο)ς Γράτος
τῇ πρὸ ἐπὶ εἰδῶν
αὐγούστων.

Δηλαδή ἀπέθανε τὴν 7ην ἡμέραν πρὸ τῶν «εἰδῶν» τοῦ Αὐγούστου. Ἴδοι δέ, ὡς γνωστόν, ἦσαν ἡ 13η καὶ ἡ 15η ἡμέρα τοῦ μηνὸς κατὰ τὸ ρω-

Εἰκ. 2. Σχέδιον τῆς ἐπιτυμβίου πλακὸς τῆς «Παυλίνης».

μαϊκὸν ἡμερολόγιον. Ἐπίσης ἐπὶ ἑτέρου τάφου (παρένθ. πίν. Α, ΔΒ καὶ πίν. 48β) τοῦ κεντρικοῦ κλίτους ἀνευρέθη ἄλλη μαρμαρινὴ πλάξ (εἰκ. 2 καὶ πίν. 49β) φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν :

† Ἀνεπαύσατο
ἡ μακαρία Παυλῖν(α)
περὶ ἔτ[η] δέκα
ἐπὶ πρὸ τεσάρων
καλανδῶν αὐγούστω[v].

ἦτοι : Ἀνεπαύσατο ἡ μακαρία Παυλίνα εἰς ἡλικίαν περίπου δέκα ἐπὶ ἑτῶν πρὸ τῆς τετάρτης τῶν καλανδῶν τοῦ Αὐγούστου. Καλάνδαι δὲ ἦσαν αἱ πέντε πρῶται ἡμέραι τοῦ μηνός, κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον.

Ἐπὶ τῆς πλακὸς ταύτης διακρίνει τις δύο κοιλότητας, μίαν μεγάλην καὶ μίαν μικροτέραν, αἱ ὁποῖαι πιθανῶς θὰ ἐδημιουργήθησαν ἐκ τῆς συνεχοῦς ἀποθέσεως ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν πρὸς τὴν νεκρὰν προσφορῶν.

Ἀνευρέθη ὡσαύτως ἐντὸς ἐνὸς τάφου παρὰ τὸ διακονικὸν μαρμαρίνον περιθύρον μετὰ κυματίων (πίν. 49γ), μήκους σφῆζομένου 1.10 μ., ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι χαραγμένη ἡ ἐπιγραφή :

[Ἄγι]ε Κοδρᾶτε μνήσθ[ητι] τῷ δούλῳ σο[υ]...

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, χαραχθεῖσης ἐπὶ ἀρχιτεκτονικοῦ μέλους, ἦτοι μαρμαρίνου περιθύρου, συνάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ βασιλικὴ αὕτη ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὸν Κορίνθιον Ἅγιον Κοδρᾶτον, ὅστις ἐμαρτύρησεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Οὐαλεριανοῦ τῷ 258 μετὰ 5 συντρόφων του, μεθ' ὧν καὶ συνορτάζεται τὴν 10ην Μαΐου δι' ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος. Κατὰ συνέπειαν ἡ 8η ὁδὸς τοῦ κανόνος τοῦ Ὑμνογράφου Ἰωσήφ, τοῦ ἀφιερωμένου εἰς μνήμην τοῦ μάρτυρος Κοδράτου «τοῦ ἐκ Κορίνθου» καὶ τῶν συμμαρτύρων του, ἀναφέρεται εἰς τὴν κοιμητηριακὴν ταύτην βασιλικὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Κρανείου, ὡς εἶχεν ὑποθέσει παλαιότερον ὁ κ. ΠΑΛΛΑΣ¹.

Ἀνευρέθη ὡσαύτως πληθὺς τεθραυσμένων μαρμαρίνων ἐνεπιγραφῶν ἐπιτυμβίων πλακῶν. Ἐπὶ μιᾷς ἐξ αὐτῶν (πίν. 50α) ἀναγινώσκομεν τὴν ἐπιγραφὴν :

Κοιμητήριον δ[ιαφέρον]

Εὐγενίῳ Νικοπ(ο)λ(ίτη) ἐν...

τὴν μακαρ(ίαν) μνήμ(ην) Ἀλε[ξάνδρου] ;

... τότερος τὸ κρῖμα τοῦ...

Εἰς ἄλλα δὲ τεμάχια (πίν. 50β.γ καὶ 51) τὰς λέξεις :

Ἀνεπαύσατο, Ἀμήν, Θεοτόκος λύοι/σε μετὰ ... καὶ τὰ ὀνόματα [Ἀ]νδρέα, Ἀλεξάνδρου, Ἀναργύρου, Μαρία, Σάρρα κλπ.

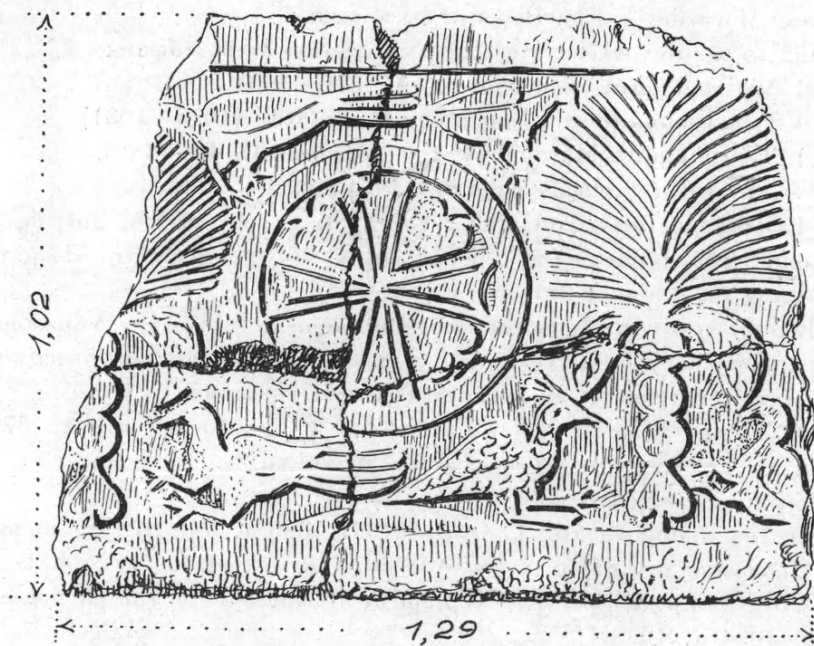
Ἡ παρουσία τοῦ τελευταίου τούτου ὀνόματος ὑποδηλοῖ καὶ τὴν ταφὴν Ἑβραίων, ἐν ἰδιαιτέρῳ ἴσως τμήματι τοῦ νεκροταφείου. Εὐρέθησαν ἐπίσης καὶ δύο τεμάχια μὲ λατινικὰς ἐπιγραφάς, ἐξ ὧν τὸ ἐν λέγει : ... TERISQVE VEIN OPPIDO/PC ...

Πλήν τῶν ἐπιγραφῶν ἦλθον εἰς φῶς κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τάφων τοῦ

¹ Δ. ΠΑΛΛΑΣ, Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά, Ἀθῆναι 1957, σ. 61.

νοτίον κλίτους καὶ μαρμάρινα θωράκια, τὰ ὅποια ἐκάλυπτον τοὺς τάφους (πίν. 52). Ἐπὶ τοῦ διπλοῦ τούτου θωρακίου — ἴσως ἐκ τῶν μετακιονίων τῆς βασιλικῆς — ἔχει λαξευθῇ τετράγωνον μετὰ διπλοῦ περιθωρίου καὶ εἰς τὸ μέσον κύκλος μὲ ἐγγεγραμμένον τὸ χρῖσμα. Ἄτερον φέρει εἰς τὸ μέσον κύκλον μὲ σταυρόν, ἑκατέρωθεν δὲ ἐσχηματοποιημένους φοῖνικας συμβολί-

Εἰκ. 3. Θωράκιον μετ' ἀναγλύφων παραστάσεων.

ζοντας τὸν παράδεισον (εἰκ. 3 καὶ πίν. 53α). Εἰς τὰ μεταξὺ τοῦ κύκλου καὶ τῶν φοινίκων κενὰ ἔχουσι παρεμβληθῇ ἐπιτυχῶς παγώνια, εἰργασμένα κατὰ τὸν ἐπιπεδόγλυφον τρόπον.

Ἐπίσης ἀνευρέθη τμῆμα ἄλλου θωρακίου (πίν. 53β) καὶ τινα γλυπτὰ μαρμάρινα τεμάχια ἀνήκοντα εἰς κοσμήτας (πίν. 53γ.δ).

Ἀκρῶς ἐνδιαφέρον εἶναι ἀνάγλυφον ἐπιστύλιον ἀνῆκον πιθανώτατα εἰς τὸ τέμπλον, τὸ ὅποιον φέρει γλυπτὰ κοσμήματα εἰς τε τὸ ἔμπροσθεν καὶ εἰς τὸ κάτω μέρος αὐτοῦ, λαξευμένα κατὰ λίαν ἐπιμελῆ τρόπον (πίν. 54α.β).

Ἀναφέρομεν τέλος τὴν εὗρεσιν τεσσάρων κορινθιαζόντων κιονοκράνων (πίν. 54γ καὶ 55), πολλῶν ἰωνικῶν βάσεων (πίν. 56α), ἐνὸς ἀκεραίου κιονίσκου (πίν. 56δ), πλείονων τεμαχίων κιονοκράνων, φερόντων ἔξεργα

πτηνὰ μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας (πίν. 56β.γ) καὶ πλήθους (περὶ τοὺς ἐξήκοντα) ρωμαϊκῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν λύχνων (πίν. 57) μετ' ἀναγλύφων παραστάσεων πτηνῶν, ἀνθεμίων καὶ γραμμικῶν διακοσμήσεων.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καὶ ἡ ἀνεύρεσις πολλῶν καρφίδων ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, ὡς καὶ μικροῦ ὀρειχαλκίνου κοχλιαρίου καὶ τέλος μεγάλου ἀριθμοῦ νομισμάτων, τὰ ὅποια ἐταῦτισε καὶ ἐχρονολόγησεν ἡ Διευθύντρια τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου κ. Εἰρ. Βαρούχα ὡς κάτωθι :

Εἰς τὸ μεσαῖον κλῖτος παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν ἐντὸς τάφου :

α) Δύο νομίσματα Θεοδοσίου τοῦ Α' (379 - 395).

β) Τρία νομίσματα τοῦ Νικηφόρου Βοτανιάτου (1078 - 1081).

γ) Ἐξ νομίσματα Μανουὴλ Α' τοῦ Κομνηνοῦ (1143 - 1180).

Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν παρὰ τὴν δεξαμενὴν :

Ἐν νόμισμα τοῦ Αἰγίου, τοῦ 2ου π. Χ. αἰ., φέρον ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψευς προτομὴν Θεοῦ (Βασιλέως) μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΙΓΙΩΝ καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης τὸν Δία μὲ τὸν κεραυνὸν καὶ ἐπιγραφὴν ΚΗΤΑΙΟΣ.

Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν καὶ ἐντὸς τοῦ παρὰ τὸ διακονικὸν διαμερίσματος (βαπτιστηρίου), ἔνθα εὐρέθη καὶ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν χρυσοῦν νόμισμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εὐρέθησαν τὰ κάτωθι νομίσματα :

α) Ἐν τοῦ Νέρωνος (44 - 68 μ. Χ.) β). Ἐν Θεοδοσίου τοῦ Α' (379 - 395 μ. Χ.). γ) Δύο ὑστερορρωμαϊκὰ τοῦ 4ου αἰ. μ. Χ.

Εἰς τὸ νότιον κλῖτος :

α) Δύο νομίσματα τοῦ Γρατιανοῦ (367 - 383 μ. Χ.). β) Ἐν νόμισμα τοῦ Ἡρακλείου τοῦ 615 μ. Χ. γ) Δύο νομίσματα Ἰωάννου Α' τοῦ Τσιμισκῆ (969 - 976 μ. Χ.). δ) Δύο νομίσματα Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1042 - 1054 μ. Χ.).

Εἰς τὸ βόρειον κλῖτος εὐρέθησαν :

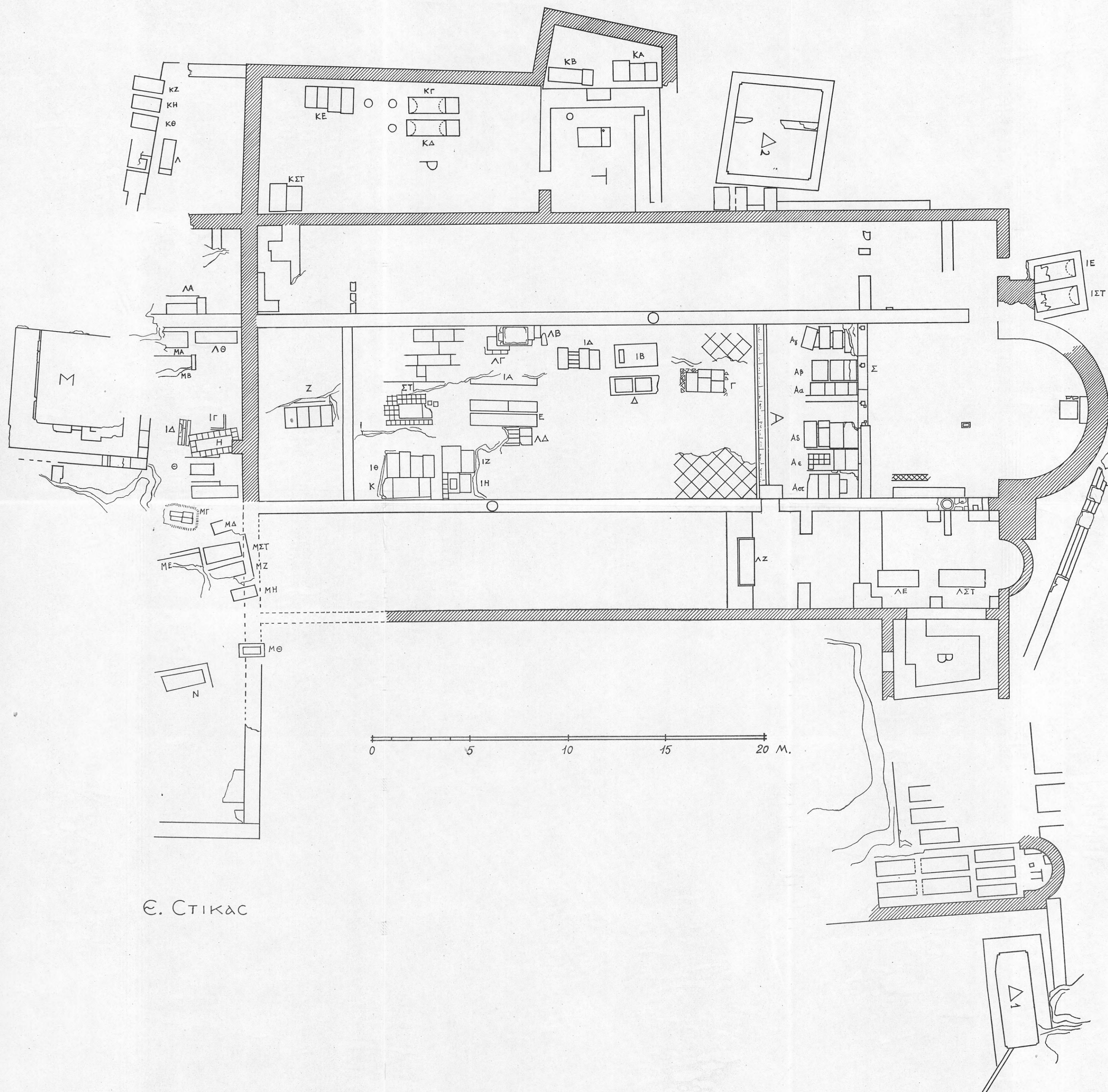
α) Δύο νομίσματα τοῦ Βαλεντιανοῦ (364 - 375 μ. Χ.). β) Δύο Βυζαντινὰ τῆς Θεοδώρας (1054 - 1056 μ. Χ.). γ) Δύο ρωμαϊκὰ τοῦ 4ου αἰ. μ. Χ. δ) Δύο νομίσματα τοῦ Φωκᾶ καὶ τῆς Λεοντίας (602 - 610 μ. Χ.). ε) Ἐν τεσσαρακοντανούμιον τοῦ Ἰουστίνου (518 - 527 μ. Χ.).

Τέλος παρὰ τὴν ΒΔ. πλευρὰν τῆς βασιλικῆς ἀνευρέθησαν ὁμοῦ πεντήκοντα νομίσματα, τὰ ὅποια κατὰ τὴν κ. Εἰρ. Βαρούχα πρέπει νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς «εὔρημα» χρονολογούμενον εἰς τὴν προτελευταίαν δεκαετίαν τοῦ 4ου μ. Χ. αἰ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εὐρεθέντων νομισμάτων, τὰ ὅποια χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 2ου π. Χ. αἰ. μέχρι τοῦ 12ου μ. Χ. αἰ., ἐνισχύεται ἡ γνώμη ὅτι ὁ τόπος, ἔνθα ἡ κοιμητηριακὴ αὕτη βασιλική, ἐχρησιμοποιήθη ὡς νεκροταφεῖον ἐπὶ 14 περίπου αἰῶνας.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΑΛΑΙΔΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ ΔΝΔΣΚΑΦΗ 1962

11. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΥΚΗΝΩΝ

Ἡ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου γενομένη ἀνασκαφή εἰς τὰς Μυκήνας διήρκεσεν ἀπὸ τῆς 11ης Ἰουνίου 1962 μέχρι τῆς 30ῆς Αὐγούστου. Κατὰ τὴν ἐφετινὴν σκαφὴν εἶχον πολυτίμους συνεργάτας καὶ βοηθοὺς τὸν T. Leslie Shear Jr., τὴν κ. Ἰόνην Μυλωνᾶ Shear, τὴν κ. Ροζαλίνδην Παπαντωνίου, τὴν δίδα Elizabeth Brokaw καὶ τοὺς ἀρχιτέκτονας Richard Rothman καὶ Δημήτριον Φιλιππίδην. Εἰς τοὺς συνεργάτας τούτους ἐκφράζω καὶ ἐντεῦθεν τὰς εὐχαριστίας μου. Εὐχαριστῶται ὀφείλονται ἐπίσης εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διὰ τὴν παροχὴν πόρων διὰ τὴν ἀνασκαφὴν καὶ εἰς τὸν συνάδελφον κ. Ἰωάννην Τραυλὸν διὰ τὴν πολυτιμὸν του βοήθειαν.

Ἡ ἐφετινὴ ἀνασκαφὴ συνεκεντρώθη εἰς δύο περιοχὰς τῆς ἀκροπόλεως καὶ εἰς τὴν νοτίαν κλιτὸν τοῦ λόφου τῆς Παναγίτσας πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ὁθσαυροῦ τοῦ Ἀτρέως.

A. ΤΟΜΕΥΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ 1961 ὑπέδειξεν ὅτι ἡ βορειοδυτικὴ εἴσοδος τῆς ἀκροπόλεως θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε περισσότερον τῆς μιᾶς ἀρχιτεκτονικὰς περιόδου. Ἡ ἀναληφθεῖσα τὸ 1962 ἀνασκαφὴ τῆς σκοπὸν εἶχε νὰ ἐπαληθεύῃ τὰς ὑποδείξεις αὐτὰς καὶ νὰ ἐξακριβώσῃ, εἰ δυνατόν, τὸ σχέδιον τῆς ἀρχικῆς ἐκείνης εἰσόδου τοῦ ἀνακτόρου. Αἱ μέχρι τοῦδε κατὰ τὴν περιοχὴν ἐκείνην γνώσεις μας ἦσαν πολὺ ἀτελεῖς. Διότι ὁ μὲν ΤΣΟΥΝΤΑΣ οὐδὲν ἐσημείωσεν εἰς τὸ σχέδιον τοῦ ἀνακτόρου, τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ Πρακτικὰ τοῦ 1886, ὁ δὲ WACE παρέθεσεν ὀλίγα μόνον ἐξηκριβωμένα στοιχεῖα εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ HOLLAND ἐκπονηθὲν σχέδιον τοῦ ἀνακτόρου. Τὴν κατανόησιν τοῦ σχεδίου τῆς εἰσόδου καθίστα δυσκολωτέραν ὑπόλειμμα Ἑλληνιστικοῦ κτίσματος, γνωστοῦ ὡς ἐλαιοτριβείου, ἰδρυθέντος ἐπὶ τῆς εἰσόδου, μὲ διάφορον ὅμως ἄξονα, τὴν τρίτην πιθανῶς ἑκατονταετηρίδα π. Χ.

Ἡ ὅλη ἔκτασις τῆς εἰσόδου ἀπεκαλύφθη μέχρι τοῦ βράχου καὶ μᾶς ἐπέτρεψε τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα :

1) Ἀπεκαλύφθη θεμέλιον τοίχου ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ τελευταίου μυκηναϊκοῦ προπύλου (πίν. 58β). Τοῦτο βαίνει παραλλήλως πρὸς τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ προπύλου ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον

τερματίζεται εἰς τὴν πρὸ τοῦ προπύλου λιθόστρωτον αὐλήν. Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ τοίχου ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξιν ἀρχαιοτέρας εἰσόδου. Εἰς ταύτην ἴσως ἀνήκει τετράπλευρος βάσις κίονος ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου, εὗρεθεῖσα εἰς τὸ γέμισμα τοῦ νεωτέρου προπύλου. Ἡ φορὰ τοῦ τοίχου καὶ ἡ βάσις αὐτὴ ὑποδεικνύουν ὅτι ἴσως καὶ ἡ πρώτη εἴσοδος εἶχε πρόπυλον περιλαμβάνον τοῦλάχιστον μίαν μονόστυλον στοάν.

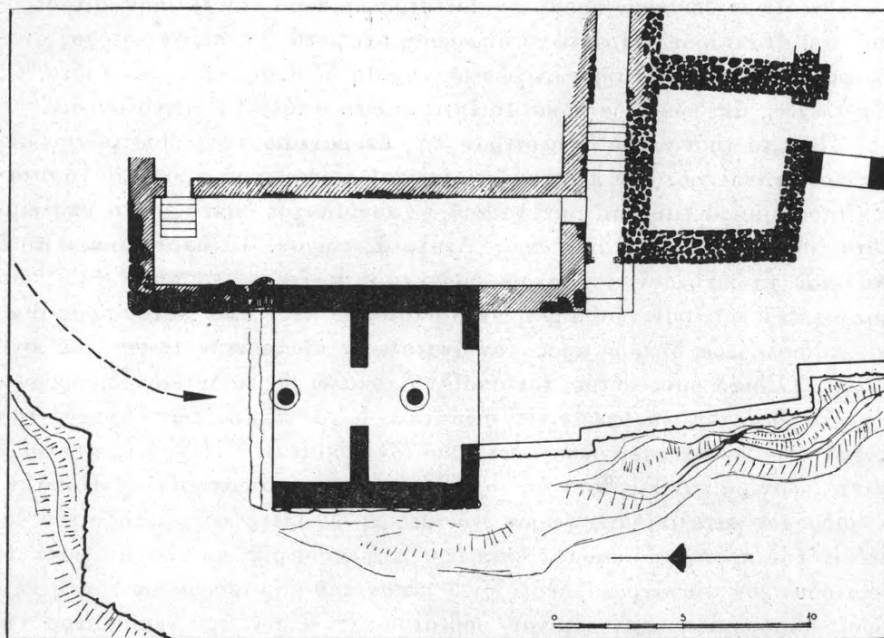
2) Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ καὶ τοῦ WACE ἀπεκάλυψαν τρεῖς βάσεις ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου εἰς τὴν περιοχὴν τῆς εἰσόδου. Ἡ βορειότερα τούτων (βάσις B-1) ἐτέθη ὑπὸ τοῦ WACE ἐπὶ θεμελίου εὗρεθέντος κατὰ χώραν εἰς τὴν βορείαν ὅψιν τῆς εἰσόδου. Αἱ ἄλλαι δύο βάσεις (B-2 καὶ B-3) εὗρέθησαν νοτιώτερον τῆς πρώτης. Κατὰ τὸν WACE καὶ αἱ δύο αὗται βάσεις δὲν ἦσαν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν θέσιν¹. Ἡ ἔρευνά μας ἀπέδειξεν ὅτι ὄντως ἡ βάσις B-3 δὲν ἦτο εἰς τὴν θέσιν της, ἡ βάσις ὅμως B-2 ἐπικάθεται ἀκόμη ἐπὶ ὑποστρώματος ἐκ πηλοῦ πλαίσιας καὶ μικρῶν λίθων (πίν. 59β). Πρὸς τούτοις ἡ ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τῆς βάσεως B-1 ἀπόστασις μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ κτίσματος ἀνέρχεται εἰς 2.58 μ. Ἡ ἀπόστασις τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τῆς βάσεως B-2 ἀπὸ τῆς γραμμῆς τοῦ αὐτοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ κτίσματος ἀνέρχεται εἰς 2.60 μ. Τὸ ὑπόστρωμα καὶ αἱ ἀποστάσεις αὗται ἀποδεικνύουν ὅτι καὶ ἡ B-2 εἶναι εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς θέσιν (in situ). Πρὸς τούτοις, πρὸ τοῦ ἀφεθέντος δαπέδου τοῦ Ἑλληνιστικοῦ κτηρίου ἀνευρέθη ἡ νοτιοανατολικὴ γωνία τῆς εἰσόδου κάτωθεν δὲ τοῦ βορείου τοίχου τοῦ κτηρίου ἐκείνου, τμῆμα μεσοτοίχου διαχωρίζοντος τὴν εἴσοδον εἰς δύο μέρη χωριζόμενα προφανῶς ὑπὸ ἀνοίγματος θύρας. Ἡ βάσις B-3 ἀσφαλῶς δὲν εἶναι εἰς τὴν ἀρχικὴν της θέσιν. Ἀφ' οὗ ὅμως ἡ βάσις B-2 εἶναι εἰς τὴν θέσιν της ἀποκλείεται ἡ ἐκδοχὴ διστύλου ἐσωτερικῆς στοᾶς, τὴν ὁποίαν ἐξέφρασεν ἀρχικῶς ὁ WACE. Ἀλλὰ καὶ ἡ δευτέρα ὑπόθεσις τοῦ WACE, ὅτι δηλαδὴ ἡ εἴσοδος ἀπετελεῖτο ὑπὸ μακροῦ διαδρόμου ἔχοντος εἰς τὸν ἄξονα τρεῖς κίονας ἰδρυμένους ἐπὶ τριῶν βάσεων τεθειμένων κατὰ παράταξιν², ἀποδεικνύεται ἐσφαλμένη ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Διότι, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ σχεδίου, δὲν ὑπάρχει χώρος διὰ τοιαύτην παράταξιν. Ἐὰν ἡ βάσις B-3 τεθῇ εἰς τὸν ἄξονα τῶν δύο ἄλλων, τότε θὰ τεθῇ ἀσυμμέτρως παρὰ τὸν δυτικὸν τοῖχον τῆς αὐλῆς τῆς εἰσόδου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἀδύνατον (ὄρα καὶ τὴν ἀναπαράστασιν τῆς κατόψεως τῆς εἰσόδου, εἰκὼν 1). Ἡ μόνη δυνατὴ θέσις διὰ τὴν βάσιν B-3 εἶναι νὰ τεθῇ ἐπὶ τῆς B-2, τοῦτο δὲ καὶ

¹ A. J. B. WACE, BSA 25, 1921 - 1923, σ. 212 καὶ Mycenae, σ. 70.

² BSA 51, 1956, σ. 106.

εγένετο προτοῦ τελειώσῃ ἡ ἀνασκαφή. Ἡ τοιαύτη ἐπίθεσις ἴσως θεωρηθῇ ἀσυνήθης εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν ἀρχιτεκτονικὴν, ἔχομεν ὅμως τὴν αὐτὴν διάταξιν εἰς τὸ ἴδιον κτήριον καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Β-1, ἡ ὁποία κεῖται ἐπὶ ἐτέρας στρογγύλης βάσεως ἀποκεκρουμένης κατὰ τὰ ἄκρα.

Αἱ γενόμεναι παρατηρήσεις καὶ τὰ ἀποκαλυφθέντα λείψανα προάγουσιν εἰς τὸ ἀκόλουθον γενικὸν συμπέρασμα διὰ τὴν βορειοδυτικὴν εἴσοδον τοῦ

Εἰκ. 1. Ἀναπαράστασις τῆς κατόψεως τῆς βορειοδυτικῆς εἰσόδου τοῦ ἀνακτόρου (σχέδιον Ἰ. Τραυλοῦ).

ἀνακτόρου. Ἡ εἴσοδος αὕτη περιελάμβανε πρόπυλον σχεδὸν τετράγωνον καὶ μικρὰν αὐλὴν πρὸς Νότον αὐτοῦ. Τὸ πρόπυλον ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο μονοστύλους στοάς, μίαν ἐξωτερικὴν πρὸς Βορρᾶν καὶ ἐτέραν ἐσωτερικὴν, βαθυτέραν, πρὸς Νότον. Αἱ στοαὶ ἐχωρίζοντο ὑπὸ ἀνοίγματος θύρας καὶ μεσοτοιχείου. Τὸ πρόπυλον ἐτερματίζετο ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅπου ὁ δυτικὸς τοῦ τοίχου ἐκάμπτετο καὶ προὐχώρει πρὸς Ἀνατολὰς περὶ τὰ δύο μέτρα. Μετὰ τὸ πρόπυλον ἔχομεν μικρὰν τετράπλευρον αὐλὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ἤρχιζεν ὁ διάδρομος ὁ φέρων πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνακτόρου (ὄρα καὶ σχέδιον, εἰκ. 1). Κατὰ ταῦτα ἡ κάτοψις τῆς βορειοδυτικῆς εἰσόδου ἔχει ἀποκατασταθῇ πλή-

ρως. Δυστυχῶς εἶναι ἀδύνατος ὁ ὁρισμὸς τῆς κατόψεως τοῦ ἀρχαιοτέρου προπύλου, διότι μόνον εἰς τοῖχος αὐτοῦ διεσώθη. Ἴσως ὅμως εἶχε παρόμοιον σχῆμα πρὸς τὸ τοῦ δευτέρου προπύλου. Ἀκόμη δὲ καὶ οἱ χρόνοι τοῦ προγενεστέρου προπύλου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῶν, διότι τὰ εὐρεθέντα ὄστρακα εἶναι ἐλάχιστα καὶ τελείως ἀβέβαια. Γενικῶς ἀνάγουν τὸ θεμέλιον εἰς τὴν Ὑστερομυκηναϊκὴν ἐποχὴν. Καὶ τοῦ δευτέρου καὶ νεωτέρου προπύλου οἱ χρόνοι θὰ παραμείνουν ἄγνωστοι διὰ τὸν ἴδιον λόγον. Εἶναι ὅμως βέβαιοι ὅτι τὸ δεύτερον πρόπυλον κατεστράφη κατὰ τὴν τελικὴν καταστροφὴν τοῦ ἀνακτόρου. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι μετὰ τὰς προγενεστέρας ἀνασκαφὰς πολὺ μικρὸν τμήμα ἐπιχώσεως εὐρέθη ἀδιατάρακτον καὶ τοῦτο, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἀπέδωκεν ὄστρακα μὴ ἐπιτρέποντα ἀπόλυτον χρονολόγησιν.

Περὶ τὰ τρία μέτρα ὑψηλότερον τῆς ἐπιφανείας τῆς λιθοστρώτου αὐλῆς καὶ ἀνατολικῶς τοῦ πλαγίου ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ προπύλου ἀπεκαλύφθησαν μικρὰ τμήματα μυκηναϊκοῦ ἐκ κονιάματος δαπέδου καὶ ὑπολείμματα τοῦ περιορίζοντος αὐτὸ πρὸς Ἀνατολὰς τοίχου. Τὰ ὑπολείμματα αὐτὰ φαίνεται ὅτι ἀνήκουν εἰς μακρὸν διάδρομον, πλάτους περίπου 2.80 μ. καὶ μήκους περισσότερον τῶν 9 μέτρων, ὁ ὁποῖος ἔβαινε ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν, παραλλήλως δηλαδὴ πρὸς τὸν ἀνατολικὸν ἐξωτερικὸν τοῖχον τοῦ προπύλου. Ὁ διάδρομος αὐτός, τὸν ὁποῖον ἀποκαλῶ βορειοδυτικὸν διάδρομον, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔφερεν εἰς δωμάτιον, διότι πέραν τῶν διασωθέντων ἄκρων του δὲν ὑπάρχει χώρος διὰ τοιοῦτον δωμάτιον. Ἡ χρῆσις του ὅμως γίνεται φανερά ἐὰν ληφθῶν ὑπ' ὄψιν αἱ ἀκόλουθοι παρατηρήσεις. Πρῶτον : ὁ διάδρομος καταλαμβάνει χώρον ἐνδιάμεσον, ὑψομετρικῶς, μεταξὺ τοῦ δαπέδου τοῦ προπύλου καὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου κατὰ τὸ βορειοδυτικόν του ἄκρον. Δεύτερον : πέραν τοῦ βορείου ἄκρου του ἡ ἐπίχωσις παρουσιάζει ὄψιν καμίνου ἀσβέστου : οἱ λίθοι τοῦ γεμίματος τῆς ὑποδομῆς ἔχουν ἀσβεστοποιηθῇ, δὲν παρουσιάζουν ὅμως τὸν συμπαγῆ πυρακτωθέντα ὄγκον ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς καέντας τοίχους τοῦ ἀνακτόρου. Τὸ φαινόμενον ἐξηγεῖται, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ διαδρόμου τούτου ὑπῆρχε κενὸς χώρος, εἰς τὸν ὁποῖον κατέπεσον καίόμενα ξύλα, τὰ ὅποια ἐκαλύφθησαν ἀπὸ ἄλλα κρημισθέντα τμήματα τοῦ ἀνακτόρου. Τὰ ξύλα βραδέως ἀπετεφρώθησαν καὶ συγχρόνως μετέτρεψαν τοὺς περὶ αὐτὰ λίθους καὶ τὸ χῶμα εἰς ἄσβεστον σχεδόν. Ὁ κενὸς χώρος θὰ ἦτο κλίμαξ, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ βορειοδυτικοῦ διαδρόμου ἔφερε πρὸς τὴν βορειοδυτικὴν περιοχὴν τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως. Εἰς τὴν κλίμακα αὐτὴν ἀνήκει τοῖχος, τὸν ὁποῖον ἀπεκάλυψεν ὁ WACE πρὸ ἐτῶν παρὰ τὸν ἐξωτερικὸν βόρειον τοῖχον τοῦ ἀνακτόρου, ὡς καὶ πλατύς, κροκαλοπαγῆς τετράπλευρος ὀγκόλιθος, τὸν ὁποῖον εὗρομεν εἰς τὴν ἐπίχωσιν.

Πρὸς Νότον τῆς νοτιοανατολικῆς γωνίας τῆς εἰσόδου καὶ εἰς τὸν κενὸν χῶρον, ὁ ὁποῖος σχηματίζεται μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ πρώτου δωματίου τοῦ ἀνακτόρου (ὑπ' ἀριθμὸν 41 εἰς τὸ σχέδιον τοῦ WACE), ἀπεκαλύψαμεν κλίμακα οὐχὶ τόσο καλῶς διατηρουμένην. Μέρους τοῦ κατωφλίου τῆς κλίμακος διετηρήθη εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ θέσιν καὶ κατ' εὐτυχίαν σύμπτωσιν εἰς τὸ μέρος τοῦτο διεσώθη καὶ ἡ κοιλότης τῆς στρόφιγγος τῆς θύρας (πίν. 58α), ἡ ὁποία εἶχε πλάτος 1.03 μ. Τὸ ὑπόστρωμα τοῦ κατωφλίου διεσώθη πλήρως ὥς καὶ τμήματα τῆς θεμελιώσεως τῶν βαθμίδων. Ταῦτα μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ θέσωμεν τρεῖς βαθμίδας, μέσου ὕψους 0.19 μ., αἱ ὁποῖαι ἔφερον ἀπὸ τοῦ μεγάλου διαδρόμου τοῦ ἀνακτόρου πρὸς τὸ κατώφλιον.

Ὁ πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ κατωφλίου χῶρος εἶχε σχεδὸν καταστραφῇ ἀπὸ προγενεστέρas, ἐπανειλημμένας σκαφάς, κατωρθώσαμεν ὅμως νὰ εὕρωμεν τὸ δάπεδον τοῦ πέραν τοῦ κατωφλίου χώρου (πίν. 58α, α) καὶ νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ κλίμαξ ἀφ' ἑνὸς μὲν συνεχίζετο πρὸς Ἀνατολὰς διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸν λεγόμενον βόρειον διάδρομον τοῦ ἀνακτόρου (πίν. 58α, β καὶ σχέδιον WACE ἀριθ. 18), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκάμπτετο κατ' ὄρθην γωνίαν εὐθὺς μετὰ τὸν χῶρον τῆς θύρας καὶ διὰ τεσσάρων ἀναβαθμῶν ἔφερε πρὸς τὸν βορειοδυτικὸν διάδρομον, τὸν ἀποκαλυφθέντα ἐφέτος. Οὕτως ἡ βορειοδυτικὴ εἴσοδος συνδέεται μὲ τὸ ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης κορυφῆς τοῦ λόφου τμήμα τοῦ ἀνακτόρου καὶ τὸ σχέδιόν της εἶναι ἐξηκριβωμένον. Σημειωτέον ὅτι ὁ WACE ὑπέθεσε τὴν ὑπαρξίν τοιαύτης κλίμακος, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν ἀνεύρῃ οὔτε καὶ θεωρητικῶς νὰ τὴν τοποθετήσῃ εἰς τὸ σχέδιον τοῦ ἀνακτόρου.

Ἡ ἔρευνα τῆς ἀνωτάτης κορυφῆς τοῦ λόφου δὲν συνεπληρώθη, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν ὑπάρχει λεπτομερὲς σχέδιον τῶν ἐπ' αὐτῆς λειψάνων ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐργασία ἀπαιτεῖ μεγίστην προσοχὴν καὶ λεπτομερειακὴν μελέτην. Σχέδιον, πέτρα μὲ πέτραν, ἀνέλαβε νὰ ἐκπονήσῃ ὁ ἀρχιτέκτων Δημ. Φιλιππίδης, ἐλπίζομεν δ' ὅτι τὸ ἐρχόμενον ἔτος θὰ ὁλοκληρωθῇ καὶ ἡ ἔρευνα τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου.

Περιοχὴ τοῦ Βορείου Κυκλωπείου τείχους. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1961 ἡ ἔρευνα εἶχε προχωρήσει μέχρι τοῦ παρὰ τὸ βόρειον τεῖχος ἰδρυμένου δωματίου μὲ τὴν σμαρωτὴν στέγην. Τὸ δωμάτιον τοῦτο εἶχεν ἀποκαλύψει ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ, εἰς τοὺς χρόνους μας δὲ τὸ ἐκαθάρισε καὶ τὸ περιέγραψεν ὁ WACE¹. Συνεχίζοντες τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ χώρου ἀπεκαλύψαμεν πλήρως τὸν πρὸ τοῦ δωματίου τούτου διάδρομον (διάδρομος Α), ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι πρὸς Δυσμὰς κατέληγεν εἰς κλίμακα καταστραφεῖσαν

¹ ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Μυῆναι καὶ Μυνηναῖος πολιτισμός, σ. 15 - 16.— Α. J. B. WACE, BSA 49, 1954, σ. 254 - 257.

πρὸ τῆς ἰδικῆς μας ἐρεῦνης. Πέραν τῆς καταστραφείσης κλίμακος πρὸς Δυσμὰς ἀπεκαλύψαμεν καὶ δεύτερον διάδρομον (διάδρομον Β), μέσου πλάτους 2 μέτρων, εἰς τὸν ὁποῖον κατήρχετό τις διὰ κλίμακος, τῆς ὁποίας διεσώθησαν τέσσαρες βαθμίδες. Εἰς τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ διαδρόμου Β ἀνευρέθησαν τὰ ἀνοίγματα δύο θυρῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν εἰς δωμάτια ἰδρυμένα εἰς τὸ πάχος τοῦ Κυκλωπείου τείχους (πίν. 59α). Μολονότι τὸ κατώφλιον τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 1 δωματίου εὐρέθη εἰς τὴν θέσιν του, ἐν τούτοις ὅμως τὸ μεγαλύτερον μέρος του κατεστράφη ὅτε τὸ τμήμα τοῦ τείχους κατέρρευσε. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 2 δωμάτιον διεσώθη καλύτερα καὶ αἱ διαστάσεις του ἀνέρχονται εἰς 4.30 ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ 4.30 μ. ἀπὸ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς. Τὸ δάπεδόν του φαίνεται ὅτι ἀρχικῶς ἦτο λιθόστρωτον. Εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ δωματίου ὑπ' ἀριθ. 2 εὐρέθη ἀνοῖγμα θύρας, 1.60 μ. πλάτους, διὰ τῆς ὁποίας τὸ δωμάτιον τοῦτο ἐπεκοινῶνει μὲ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 3 δωμάτιον κατεσκευασμένον καὶ αὐτὸ εἰς τὸ πλάτος τοῦ τείχους καὶ βαῖνον παραλλήλως πρὸς τὸν διάδρομον Α. Εἰς τὴν περιοχὴν λοιπὸν τοῦ δωματίου μὲ τὴν σμαρωτὴν στέγην ἔχομεν τρία δωμάτια κατεσκευασμένα εἰς τὸ πλάτος τοῦ Κυκλωπείου τείχους, ἐνθυμίζοντα τὰ δωμάτια τῆς Τίρυνθος.

Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ διαδρόμου Α ἀπεκαλύφθη σύστημα τριῶν ὀχετῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνούμενοι εἰς κοινὴν αὐλάκα εὐρίσκουν διέξοδον διὰ τοῦ Κυκλωπείου τείχους. Εἰς τὸ τοίχωμα τῆς αὐλάκος καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ τείχους, ἐνσφηνωμένον μεταξὺ τῶν ὀγκολίδων, εὐρέθη μέγα μέρος ΥΕ III Α-2 κυπελλοσχήμου, διώτου σκύφου ἐπὶ χαμηλοῦ, πλατέος ποδὸς ἔχοντος καὶ τὴν ἑξωτερικὴν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν κεκαλυμμένην διὰ ἐρυθροῦ χρώματος. Εἰς τοὺς ἄλλους ὀχετοὺς εὐρέθησαν ὅστρακα ΥΕ IIIB καὶ ἴσως καὶ ΥΕ IIIG χρόνων.

Πρὸς τοὺς διαδρόμους Α καὶ Β φέρει ἀπὸ τῆς κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως, ἥτοι ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν, δρομίσκος, μικρὸν μόνον μέρος τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθη. Ὁ δρομίσκος κατέληγεν εἰς πλατύσκαλον, διὰ τοῦ ὁποίου κατέρχεται τις εἰς τὸν διάδρομον Α πρὸς Ἀνατολὰς καὶ εἰς τὸν διάδρομον Β πρὸς Δυσμὰς.

Ἀμέσως πρὸς Δυσμὰς τοῦ διαδρόμου Β καὶ εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον ἀπεκαλύψαμεν τὸν διάδρομον Γ, μέσου πλάτους 1.35 μ. Μέγα μέρος τοῦ διαδρόμου τούτου φαίνεται ὅτι εἶχεν ἀνασκάψει ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ καὶ τὸ κατέχωσε πάλιν. Τὸ δάπεδον τοῦ διαδρόμου αὐτοῦ δὲν ἀπεκαλύφθη ἂν καὶ ἐσκάψαμεν μέχρι βάθους 1.50 μ. ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ τοίχου του. Τὸ ἀνατολικὸν του ἄκρον διακόπτεται ὑπὸ τοίχου, οἱ χρόνοι τοῦ ὁποίου δὲν καθωρίσθησαν εἰσέτι. Ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ διαδρόμου ὑποβαστάζει ἄνδρον, τὸ ὁποῖον βαίνει παραλλήλως πρὸς τὸ τεῖχος, στενούμενον ὅμως ἀπὸ Δυσμῶν

πρὸς Ἀνατολὰς. Διὰ τοῦ ἀνδρήρου τούτου φαίνεται ὅτι εἰσήρχοντο εἰς δωμάτια ἰδρυμένα εἰς τὸ πλάτος τοῦ τείχους. Τὰ δωμάτια αὐτὰ δυστυχῶς δὲν διεσώθησαν, διότι τὸ μῆμα τοῦτο τοῦ τείχους εἶχε καταρρεῦσει. Διεσώθη μόνον κατώφλιον ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου εἰς τὴν θέσιν του καὶ τοῦτο ὑποδεικνύει ὅτι δωμάτια πιθανῶς ὑπῆρχον κάποτε. Ἄλλως τε τὸ ἄνδρον ἐπίσης ὑποδεικνύει τὴν ὑπαρξίν τοιούτων δωματίων.

Καὶ ὁ νότιος τοῖχος τοῦ διαδρόμου Γ ὑπεβάσταζε πλατὺ ἄνδρον (πίν. 60α), τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἔφερεν εἰς δωμάτια. Ἐν δωματίον ἀνεσκάφη μερικῶς καὶ δύο ἔτερα διακρίνονται πέραν τοῦ διαδρόμου Γ καὶ κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ διαδρόμου Β. Τὸ ἀνασκαφὲν μερικῶς δωματίον φαίνεται ὅτι εἶχε σκαφή προγενεστέρως ὑπὸ τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ μέχρι βάθους 1 μ. ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ μέρος τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ δωματίου, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐπίχωσις μέχρι τοῦ βάθους ἐκείνου ἦτο τεταραγμένη. Ἀπὸ βάθους 1 μ. μέχρις 1.20 μ. ἡ ἐπίχωσις ἐχαρακτηρίζετο ὑπὸ ὀστράκων Ἑλληνιστικῶν χρόνων. Φαίνεται δ' ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐπίχωσιν τὴν ὁποίαν ἔσκαψεν ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ τὰ ὀστρακα ἦσαν Ἑλληνιστικά, διὰ τοῦτο ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος ἔσταμάτησε τὴν σκαφήν του κατὰ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο. Κάτω ὅμως τοῦ βάθους 1.25 μ. ἡ ἐπίχωσις ἦτο καθαρῶς μυκηναϊκή. Μεταξὺ βάθους 1.20 καὶ 1.30 μ. ἀπεκαλύφθη στρῶμα καθαροῦ χρώματος καὶ πηλοῦ, προφανῶς σουρώματα, μὴδὲν περιέχον. Κάτω τοῦ 1.30 μ. ἀνέυρομεν στρῶμα μυκηναϊκῶν ὀστράκων μέσου πάχους 0.12 μ. κάτω δ' αὐτοῦ τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου αὐτοῦ μεταξὺ ὀστράκων, προφανῶς καταπεσόντων ἀγγείων, εὗρέθη μοναδικὸν πήλινον εἰδώλιον, ὕψους 0.18 μ., ποικίλως κεκοσμημένον (πίν. 60β καὶ 61α). Δυστυχῶς τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς ρινὸς καὶ τὸ κρανίον δὲν διεσώθησαν. Εἶναι νομίζω προφανὲς ὅτι τὸ εἰδώλιον μετὰ τῶν ἀγγείων εἶχε καταπέσει ἄνωθεν. Παρὰ τὴν ρίζαν τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ δωματίου ἀνεκαλύφθη λεκάνη ἐκ τραχίτου λίθου ἔχουσα προχοὴν καὶ ἱσταμένη ἐπὶ τριῶν ποδῶν. Δύναται τις νὰ υποθέσῃ ὅτι εἶχε λατρευτικὴν χρῆσιν. Παρ' αὐτὴν ἀνευρέθησαν δύο ψευδόστομοι ἀμφυρεῖς καὶ πλῆθος ὀστράκων. Μεταξὺ αὐτῶν καταλέγεται καὶ ὀστρακὸν, διώτου σκύφου πιθανῶς, ἀναγομένου εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς ΥΕ ΙΙΒ περιόδου, ἴσως δὲ καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς, τὸ ὁποῖον φέρει γραπτὴν ἐπιγραφὴν ἀποτελουμένην ἐκ τριῶν στοιχείων τῆς γραμμικῆς γραφῆς Β (πίν. 61β). Εἰς τὴν ἄνωθεν τοῦ δαπέδου ἐπίχωσιν εὗρέθησαν κοσμήματα ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, πέντε στρογγύλαι ψῆφοι ἐξ ἡλέκτρου, ψηφίδες ἐξ ὑελομάζης, μία ἐκ φαγεντιανῆς, πολλὰ μικροσκοπικαὶ ψηφίδες, ψήγματα χρυσοῦ, μικροὶ χρυσοῦς ρόδαξ, ὡς καὶ πολλὰ μικρὰ τεμάχια τοιχογραφιῶν. Ἐπὶ ἐνὸς τούτων διακρίνεται καλῶς παράστασις λαιμοῦ καὶ ὤμου ἀνδρὸς ὡς καὶ μακροὶ πλόκαμοι τῆς κόμης του.

Πρὸς Δυσμὰς τοῦ διαδρόμου Γ ἀπεκαλύψαμεν τὸν διάδρομον Δ ἰδρυμένον κατὰ μῆκος τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καμπυλοῦται ἰσχυρῶς. Τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ διαδρόμου εἶχε διακοπὴ ἀπὸ τοῖχον κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν του ἄκρον ἀπεκαλύψαμεν τὸ 1961 καὶ πάλιν τὸ 1962 κλίμακα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀνασκάψει προηγουμένως καὶ καταχώσει ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ (πίν. 63α). Δέκα τρεῖς βαθμίδες τῆς κλίμακος αὐτῆς διεσώθησαν καὶ διὰ ταύτης προφανῶς ἀνῆρχοντο εἰς τὸ ἀνδρῶν τὸ ὑποβασταζόμενον ὑπὸ τοῦ βορείου τοίχου τοῦ διαδρόμου Γ. Κατὰ μῆκος τῆς νοτίας καμπύλης πλευρᾶς τοῦ διαδρόμου Δ ἀπεκαλύφθη δωμάτιον, τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ οὐοίου εἶχε διαταραχθῆ κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ Ἑλληνιστικοῦ τοίχου τοῦ διακόπτοντος τὸν διάδρομον Δ. Τὸ ἀνατολικὸν του τμήμα ὅμως διετήρησε τὴν μυκηναϊκὴν του ἐπιχώσιν καὶ δάπεδον καὶ ἐκ τούτων ἀπεκομίσαμεν πλῆθος ὀστράκων, τὰ ὁποῖα, ὥς καὶ εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ διαδρόμου Γ, ἀπετέλουν στρώμα 0.15 μ. Καὶ τὰ ὀστρακα αὐτὰ ἀνάγονται εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ΥΕ IIIB περιόδου.

Προσεκτικὴ μελέτη τῶν διαδρόμων καὶ τῶν δωματίων τῆς περιοχῆς αὐτῆς τοῦ Βορείου Κυκλωπείου τείχους, ἡ ἀρχὴ τῆς ὁποίας εἶναι περὶ τὰ 55 μέτρα πρὸς Βορρᾶν τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τοῦ τείχους τούτου, θὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὰ κτίσματα αὐτὰ δὲν ἀπετέλουν μέρος τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τοῦ τείχους ἀλλ' ὅτι εἶναι μεταγενέστερα κτίσματα προσαρμοσθέντα εἰς τὸ τεῖχος. Εἰς μεταγενεστέρους τῆς ἰδρύσεως τοῦ τείχους χρόνους οἱ μυκηναῖοι κατεσκεύασαν τοὺς διαδρόμους, ἐκοίλανε τὸ τεῖχος διὰ νὰ ἐξοικονομήσουν τὸν χώρον τῶν δωματίων, τὰ ὁποῖα ἀνεκαλύψαμεν, καὶ ἐδημιούργησαν τὴν σειρὰν τῶν δωματίων, τὰ ὁποῖα διεσώθησαν κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τῶν διαδρόμων. Δυστυχῶς οὐδὲν στοιχεῖον ὑπελείφθη δυνάμενον νὰ ἐπιτρέψῃ τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς στεγάσεως τῶν δωματίων καὶ τῶν διαδρόμων. Διότι νομίζω ὅτι εἶναι ἀδύνατον καὶ νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὰ δωμάτια ἦσαν ἀστέγαστα. Τοῦτο θὰ ἐστέρει τοὺς μυκηναίους μαχητὰς τῶν ἐπάλξεων, αἱ ὁποῖαι ἐκορύφωνον τὰ μυκηναϊκὰ τεῖχη.

Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τῶν κτισμάτων τούτων δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἀκόλουθα. Ἐκ τῶν ὀστράκων εἶναι προφανὲς ὅτι ἰδρύθησαν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ΥΕ IIIB περιόδου, ἴσως δ' εἶναι κατὰ τι μεταγενέστερα τῶν συρίγγων τῆς Τίρυνθος. Φαίνεται ὅμως ὅτι τὰ κτίσματα αὐτὰ παρέμειναν ἐν χρήσει καὶ μέχρι τῶν ΥΕ IIIΓ χρόνων, διότι ὀστρακα τῶν χρόνων ἐκείνων εὐρέθησαν εἰς τὰ τμήματα τῆς ἐπιχώσεως, τὴν ὁποίαν εὗρομεν ἀνέπαφον (πίν. 62).

Τὰς ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ δυνατὸς βόρειος ἄνεμος καθίστα ἀδύνατον ἀποτελεσματικὴν ἐργασίαν εἰς τὴν βόρειον κλιτὸν τοῦ λόφου, προέβην δι' ὀλίγων ἐργατῶν εἰς τὸν καθαρισμὸν τοῦ Κυκλωπείου τοίχου, τοῦ

σημειωθέντος ὑπὸ τοῦ STEFFEN ὡς «Kyklop. Mauerreste» εἰς τὴν δυτικὴν κλιτύν. Τὸν τοῖχον τοῦτον εἶχεν ἀποκαλύψει μερικῶς ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ καὶ τὸν ἐδέχθη ὡς ἀναλημματικὸν τοῦ δρόμου, ὁ ὁποῖος ἔφερεν ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐπικλινοῦς ἀνόδου (ἀπὸ τοῦ Ramp) εἰς τὴν νότιον κλίμακα τοῦ ἀνακτόρου. Τὴν γνώμην αὐτὴν ἐδέχθη καὶ ὁ WACE. Ὁ ἰδικὸς μας καθαρισμὸς ἀπέδειξεν ὅτι ὁ τοῖχος δὲν τερματίζεται κάτωθεν τῆς νοτίου κλίμακος ἢ καὶ μικρόν μετ' αὐτήν, ἀλλὰ προχωρεῖ πρὸς Ἀνατολὰς εἰς γραμμὴν τεθλασμένην καί, ἂφ' οὗ σχηματίζει τέσσαρας διαδοχικὰς ἑσοχάς, καταλήγει εἰς τὴν ὄφρυν τοῦ λόφου, ὅπου ἄλλοτε θὰ ἴστατο τὸ νότιον Κυκλώπειον τεῖχος (πίν. 63β). Ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον ἐξυπηρετεῖ ὁ ἀναλημματικὸς αὐτὸς τοῖχος ἀσφαλῶς δὲν περιωρίζετο εἰς τὸ νὰ ὑποβαστάζῃ τὸν πρὸς τὴν κλίμακα δρόμον. Πιστεύω ὅτι εἶναι ἰδρυμένος ἐπὶ τῆς γραμμῆς, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει τὸ ἀρχικὸν δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος καί, εἰς ὑστερωτέρους μυκηναϊκοὺς χρόνους, ἐχώριζε μίαν «κάτω πόλιν» ἀπὸ τὴν κυρίως ἀκρόπολιν καὶ τὴν περιοχὴν τοῦ ἀνακτόρου.

B. ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ὁ λόφος τῆς Παναγίτσας, εἰς τὴν νοτίαν κλιτύν τοῦ ὁποίου εἶναι ἰδρυμένος ὁ Θησαυρὸς τοῦ Ἀτρέως, κατέχει περίοπτον θέσιν εἰς τὴν τοπογραφίαν τῶν Μυκηνῶν. Τὴν νοτίαν κλιτύν τοῦ λόφου τούτου, ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιδίου μέχρις ἀποστάσεως 20 μέτρων ἀπὸ τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως, ἐδοκιμάσαμεν δι' ἑπτὰ τάφρων πλάτους 1.50 μ. Αἱ τάφροι αὗται ἀπέδειξαν ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος τῆς κλιτύος περικλείει θεμέλια οἰκημάτων τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Οὐδὲν κατάλοιπον ἢ καὶ ὄστρακον ἀναγόμενον εἰς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἀνεύρομεν, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κλιτὺς δὲν κατωκεῖτο εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Ἴσως μέρος του νὰ κατείχετο ὑπὸ καλλιεργητῶν τῆς γῆς κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν.

Οὐχὶ μακρὰν τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως καὶ ἀμέσως πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ συρματοπλέγματος, τοῦ περικλείοντος τὸν ἀρχαιολογικὸν χῶρον, καὶ τῶν πεύκων, πλησίον τῶν ὁποίων σταθμεύουν τὰ αὐτοκίνητα, ἀπεκαλύψαμεν μέρος μυκηναϊκῆς οἰκίας (πίν. 64α). Μέχρι τοῦδε ἀνεσκάφησαν τρία δωμάτια. Τὰ δύο ἐξ αὐτῶν, ὑπ' ἀριθμὸν 10 καὶ 11, ἔχουν δάπεδον κεκαλυμμένον μετὸ γνωστὸν μυκηναϊκὸν κονίαμα, καὶ ἐπεκοινώνουν διὰ θύρας (πίν. 64β). Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 11 δωμάτιον φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ κεντρικὸν δωμάτιον τῆς οἰκίας καὶ ἔχει μῆκος 5.25 μ. καὶ πλάτος 4.40 μ. Εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ δαπέδου τοῦ ἀνευρέθη κυκλικὴ ἀρχικῶς ἐστία διαμέτρου 0.70 μ. περὶ αὐτὴν δὲ θραύσματα ἀγγείων οἰκιακῆς χρήσεως, μεταξὺ τῶν ὁποίων καταλέγονται τεμάχια σωληνοειδοῦς καπνοδόχης ὁμοιοζούσης πρὸς τοὺς σωλῆνας - καπνο-

δόχους τῆς Πύλου, μικροτέρων ὅμως διαστάσεων (ὕψος περίπου 0.40 καὶ διάμετρος ἄνω 0.21 μ.).

Ἡ θύρα τοῦ δωματίου δὲν εἶναι εἰς τὸν ἄξονά του, ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς δὲ ἀπεκαλύφθη σκελετὸς γυναικὸς μεσήλικος, ἡ ὁποία προφανῶς ἐπλάκωθη ἀπὸ τοὺς καταπεσόντας λίθους τῶν κρημισθέντων τοίχων. Τὸ οἶκημα φαίνεται ὅτι κατεστράφη βιαίως, ἀλλ' οὐχὶ ὑπὸ πυρκαϊᾶς. Οἱ σωροὶ τῶν λίθων καὶ ἡ θέσις τῶν θραυσθέντων ἀγγείων ὑποβάλλουν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ καταστροφή ἐπῆλθε κατόπιν σεισμικῆς δονήσεως. Τὴν ἀποκάλυψιν τῆς οἰκίας θὰ συνεχίσωμεν τὸ ἐπόμενον ἔτος. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ οἰκία κατεστράφη ὀλίγον πρὸ τῶν μέσων τῆς ΥΕ ΙΙΒ περιόδου. Τὰ ὄστρακα καὶ τὰ ἀγγεῖα, τὰ εὑρεθέντα ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου ἀρ. 11, ἀνάγουν τὴν καταστροφὴν εἰς τοὺς χρόνους τῆς περιόδου ἐκείνης (πίν. 65).

Αὐτὰ ἐν ὀλίγοις ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου γενομένης ἀνασκαφῆς τοῦ 1962.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΜΥΛΩΝΑΣ

12. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΥΚΗΝΩΝ

Ἡ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου συνεχισθεῖσα καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνασκαφὴ ἐν Μυκῆναις, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐνεργουμένην ἐκεῖ ἀπὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ κ. ΜΥΛΩΝΑ εὐρυτέραν ἔρευναν, σκοπὸν εἶχε πρῶτον μὲν τὸν καθαρισμόν θαλαμοειδῶν τινῶν τάφων, οἵτινες καταστάντες ἐμφανεῖς ἐκ τῆς καταπτώσεως μέρους τῆς ὀροφῆς τῶν ὑπέκειντο εἰς τὸν κίνδυνον τῆς συλῆσεως, δεύτερον δὲ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐρεῦνης εἰς τὸν ᾧ-ρον παραπλεύρως τῶν ἀποκαλυφθεισῶν νοτίως τοῦ τάφου τῆς Κλυταιμνήστρας μυκηναϊκῶν οἰκιῶν. Κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐργασίας τοῦ καθαρισμοῦ τῶν τάφων πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ πρὸς ἐμὲ βοήθεια τῆς Κας Ἰόνης Μυλωνᾶ - Shear, τὴν ὁποίαν εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν θερμῶς.

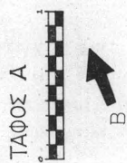
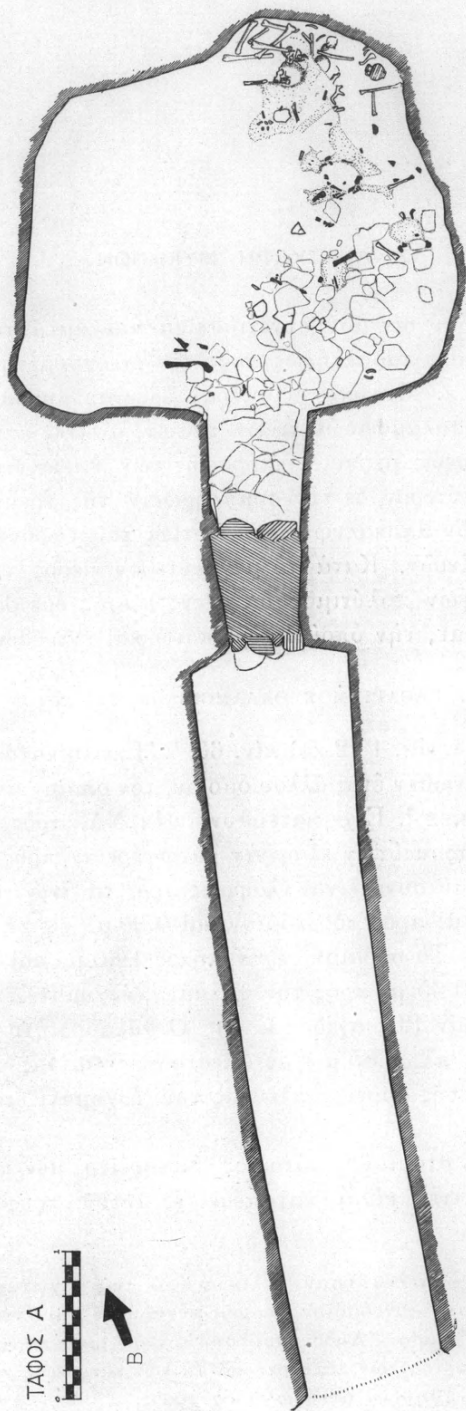
Α. ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΣ ΘΑΛΑΜΟΕΙΔΩΝ ΤΑΦΩΝ

1. Τάφος Α (σχέδ. εἰκ. 1 - 2 καὶ πίν. 66)¹. Ἐκεῖτο κατὰ τὴν ΝΔ. κλιτὺν τοῦ λόφου Καλκάνι, ἄνωθεν ἑνὸς ἄλλου ὁμοίου, τὸν ὁποῖον ἀνέσκαψε παλαιότερον ὁ Α. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ². Εἶχε κατεῦθυνσιν ἐκ ΝΔ. πρὸς ΒΑ. Ὁ δρόμος, στενὸς καὶ βραχύς, παρουσίαζεν ἐλαφρὰν κατωφέρειαν πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, ἐνῷ τὰ τοιχώματά του συνέκλινον ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἄνω (πίν. 67): μῆκος αὐτοῦ 5 μ., πλάτος 1 μ. πρὸς τὸ στόμιον καὶ 0.90 μ. εἰς τὴν ἔξοδον, ὕψος 2 μ. πρὸ τῆς εἰσόδου. Τὸ στόμιον, ἔχον μῆκος 1.60 μ. καὶ πλάτος 0.50 μ. πρὸς τὸν δρόμον καὶ 0.65 μ. πρὸς τὸν θάλαμον, ἐσχημάτιζεν εἶδος ὀδόντος εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν (βλ. σχέδ. εἰκ. 2). Ὁ θάλαμος ἦτο περίπου τετράγωνος (μῆκος 2.70 μ., πλ. 2.85 μ.) μὲ ἀπεστρογγυλωμένας γωνίας, ἀλλ' εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς βορείας πλευρᾶς του ἐσχηματίζετο μικρὰ ἔσοχὴ ἐν εἵδει κόγχης.

Ὁ καλύπτων τὸ στόμιον ξηρότοιχος διετηρεῖτο μὲν μέχρι τῆς κορυφῆς του, ἀλλὰ λίθοι τινὲς εἶχον καταπέσει ἐξ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐσωτερικόν

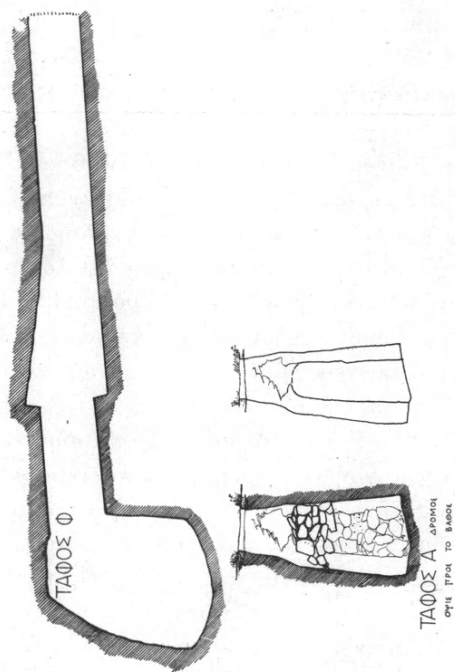
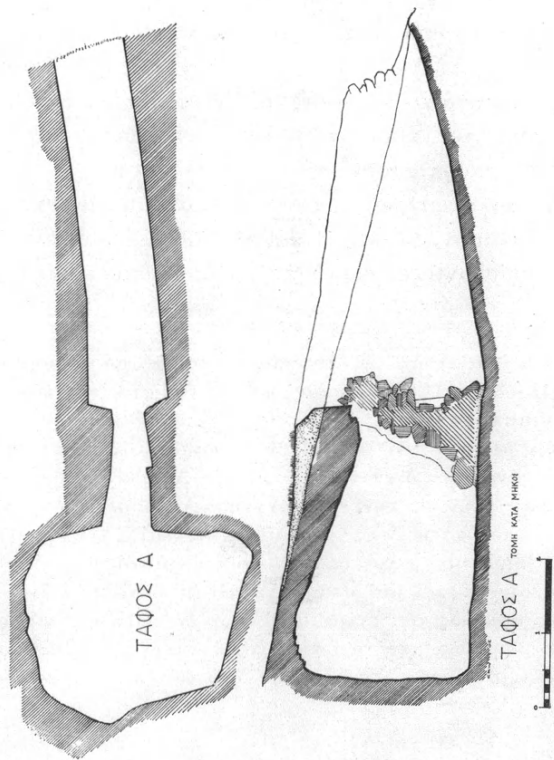
¹ Τὰ σχέδια 1 - 4 ἐξετελέσθησαν φιλικῶς ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος - ἀρχαιολόγου κ. Charles Williams, τὸν ὁποῖον θερμῶς εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν τὰ λοιπὰ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Γαβρ. Ἀηδοποπούλου, τὸν ὁποῖον ἐπίσης εὐχαριστῶ.

² Κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν παλαιότερων ἐκ τῶν κατοίκων, καθόσον ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ οὐδαμοῦ ἠδυνήθηεν νὰ ἀνεύρω τι σχετικῶς.

Είχ. 1. Κάτοψις τοῦ τάφου Α.

Ειχ. 2. Ο τάφος Α, κάτωρις και τομαί, ως και ο τάφος Φιλαδελεφέως (Φ) τομή.

ἀπλούμενοι μέχρι τοῦ μέσου τοῦ θαλάμου (πίν. 68α). Ἡ τοιαύτη ἔκτασις τῶν κατακειμένων λίθων ἀποκλείει τὴν ὑπόθεσιν περὶ τυχαίας καταπτώσεώς των. Πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἐκρημνίσθησαν σκοπίμως κατόπιν ἰσχυρᾶς ὠθήσεως πρὸς τὰ ἔσω. Ἐπὶ πλέον, τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς ξηρολιθιδᾶς ἐξεῖχεν ἱκανῶς πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ δρόμου (βλ. εἰκ. 2 καὶ πίν. 67β) καὶ ἐστηρίζετο ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἐπιχώσεως, ἥτις παρὰ τὸ στόμιον παρουσιάζετο μαλακωτέρα μὲν πρὸς τὰ ἄνω, κατὰ πολὺ δὲ σκληρωτέρα χαμηλότερον.

Αἱ ἄνωτέρω παρατηρήσεις ὀδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ τάφος μετὰ τὴν τελευταίαν του χρῆσιν ἠνοίχθη καὶ πάλιν, ὅχι ὅμως πρὸς διαρπαγὴν, διότι τότε δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ κτισθῇ ἐκ νέου ἡ ξηρολιθιδᾶ, οὔτε πρὸς ἐνταφιασμόν, ἀφοῦ ἐντὸς τοῦ θαλάμου περιελαμβάνοντο μὲν, ὅπως θὰ ἴδωμεν, πολλὰ συσσωρευμένα ὀστᾶ, ἀλλ' οὐδεὶς εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ θέσιν τακτοποιημένος νεκρός· τὸ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀνοιγμα τοῦ θαλάμου ἔγινε διὰ τὴν τακτοποίησίν του, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ ὁ ἀναγκαῖος χώρος διὰ μίαν νέαν ταφήν, ἡ ὁποία ὅμως τελικῶς δὲν ἐπραγματοποιήθη¹. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην εἴσοδον εἰς τὸν τάφον ἐνὸς ἢ περισσοτέρων ἐκ τῶν ἐπιζώντων συγγενῶν δὲν ἐχρειάσθη νὰ ἀφαιρεθῇ ὀλόκληρος ἡ ἐπίχωσις τοῦ δρόμου, ἀλλὰ τὸ πρὸ τοῦ στομίου μόνον τμήμα αὐτῆς καὶ δὴ τὸ ὑψηλότερον, οὔτε δὲ καὶ νὰ ἀποτευχισθῇ ὀλόκληρος ὁ καλύπτων τὸ στόμιον ξηροτοίχος, ἀλλὰ μέρος μόνον τῆς κορυφῆς του, ὅσον θὰ ἦτο ἐπαρκὲς διὰ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἴσοδον κατὰ τρόπον ἔρποντα ἐντὸς αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἀποτείχισιν τοῦ ξηροτοίχου ἦτο ἐπόμενον οἱ λίθοι τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς νὰ καταπέσουν καὶ νὰ διασκορπισθοῦν ἐντὸς τοῦ θαλάμου.

Ἐπιβεβαίωσιν τῶν ἄνωτέρω παρέχουν καὶ αἱ λοιπαὶ συνθῆκαι, αἵτινες ἐπεκράτουν εἰς τὸν θάλαμον (βλ. εἰκ. 1 καὶ πίν. 68β). Τοιουτοτρόπως, εἰς τὸ ΒΑ. ἄκρον αὐτοῦ εὐρίσκοντο ἐν σωρῶ πολλὰ ἀνθρώπινα ὀστᾶ² καὶ μεταξὺ

¹ Ὁμοία ἀπουσία λειψάνων τῆς τελευταίας ταφῆς παρατηρήθη καὶ εἰς τάφους τοῦ Ἡραίου (Πρόσυμνα), τὴν ὁποίαν ὅμως ὁ BLEGEN ἐξηγεῖ κατὰ διαφορετικὸν τρόπον (Prosymna, 249).

² Μίαν σύντομον μελέτην τῶν ὀστέων τοῦ παρόντος τάφου ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνασκαφέντων ὁμοίων ἀνέλαβεν ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς Ἀγγλικῆς ἀποστολῆς, τῆς ἐνεργούσης συγχρόνως ἀνασκαφῆν εἰς τὴν «Οἰκίαν τῆς Ἀκροπόλεως» (Citadel House) κ. Υ. ABDUL AZIZ, σπουδαστῆς τῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Ἀνθρωπολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Cambridge, τὸν ὁποῖον καὶ εὐχαριστῶ θερμῶς. Μολονότι τὰ ὀστᾶ ἦσαν κατατεμαχισμένα καὶ μάλιστα τὰ κρανία, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ καθορισθῇ ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν ἐνταφιασθέντων ἐν τῷ τάφῳ νεκρῶν, διέκρινεν ὅμως μεταξὺ τούτων ἀσφαλῶς μὲν τὰ ὀστᾶ ἐνὸς ἀνεπτυγμένου ἀτόμου καὶ ἐνὸς ἢ περισσοτέρων παιδικῶν σκελετῶν, μὲ κάποιαν δὲ πιθανότητα τὰ ὀστᾶ σκελετοῦ

τούτων τὰ κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 1 - 6 ἀγγεῖα, ὡς καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 13 εἰδώλιον. Ἀραιότερα καὶ ἐν ἀταξίᾳ ἐπίσης εὗρισκόμενα ἄλλα ὅστ'α κατελάμβανον τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τοῦ τάφου, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὗρέθησαν τὰ ὑπ' ἀριθ. 7 - 10 ἀγγεῖα. Ἀντιθέτως, εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ θαλάμου οὐδὲν ἀπολύτως ὑπῆρχε καὶ ὁ χῶρος ἐδῶ ἐφαίνετο ἐπιμελῶς τακτοποιημένος. Εἶναι ἐπομένως βέβαιον ὅτι τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ τάφου εἶχε καθαρισθῇ μετὰ τὸν τελευταῖον ἐνταφιασμὸν πρὸς ἐξοικονόμησιν θέσεως διὰ νέαν ταφήν, ἀλλὰ πρὸ αὐτῆς ὁ τάφος ἐγκατελείφθη ὀριστικῶς ἄγνωστον διὰ ποίαν αἰτίαν. Πρέπει δὲ νὰ σημειωθῇ ἀκόμη ὅτι τὰ εὗρισκόμενα εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ τάφου ὅστ'α ἦσαν ἐν μέρει καμένα καὶ δὴ κατὰ τὴν πρὸς τὰ ἄνω πλευράν, προᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι δὲν πρόκειται ἐδῶ περὶ τοῦ ἐθίμου τῆς καύσεως, ἀλλὰ περὶ ἀπλῆς διὰ πυρᾶς ἀπολυμάνσεως τοῦ τάφου, ὅπως ἔχει ἤδη διαπιστωθῇ καὶ ἐξ ἄλλων ὁμοίων παραδειγμάτων¹.

Πλὴν τῶν ἐν τῷ θαλάμῳ κτερισμάτων, ἅτινα περιγράφονται κατωτέρω, εὗρέθησαν ἐπίσης εἰς τὸν δρόμον, ἔξωθεν ἀκριβῶς τοῦ στομίου, τὰ ὑπ' ἀριθ. 11 - 12 εἰδώλια, ὡς καὶ πολλὰ τεμάχια ἐκ διαφόρων ἀγγείων, κυρίως ἀπὸ ὑψίποδας κύλικας (πίν. 76α).

Εὐρήματα ἐκ τοῦ τάφου :

1) Ψευδοστομοὺς ἀμφορεύς (πίν. 77 καὶ 80α). Ἀκέραιος. Ὑψ. 0.235 μ. Διάμ. βάσεως 0.065 μ., ὤμου 0.183 μ. Πηλὸς κίτρινος, βερνίκι καστανόξανθον. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ψευδοστομίου σχεδιάζεται σπεῖρα, εἰς τὸν ὤμον ὁμόκεντρα τῷ καὶ ὁμόροποι γωνίαι (FURUMARK, Mys. Pott., Mot. 19: Multiple Stem) καὶ καθ' ὅλον τὸ ὕψος τοῦ σώματος ζῶναι. Ἡ ἐπὶ τοῦ ὤμου διακόσμησις χρονολογεῖ τὸ ἀγγεῖον εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΑ : 2 - Β περίοδον (πρβ. FURUMARK, ἔ. ἀ. Mot. 19, ἀριθ. 21 καὶ 65), εἰς τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους ὁδηγεῖ καὶ τὸ σχῆμα μὲ τὸν ἰσχυρῶς καμπυλούμενον ὤμον καὶ τὸ κωνικὸν περίγραμμα τοῦ κάτω σώματος (βλ. αὐτόθι εἰκ. 4, ἀριθ. 35).

2) Ἀγγεῖον καλαθοειδὲς τοῦ τύπου τῶν θηλά-

γυναικός. Ἐὰν οἱ διαπιστωθέντες αὐτοὶ σκελετοὶ ἀποτελοῦν τὸ σύνολον τῶν ἐν τῷ τάφῳ νεκρῶν, τότε, λαμβανομένης ὑπ' ὅψιν καὶ τῆς μικρᾶς, ὅπως θὰ ἴδωμεν, διαρκείας τῆς χρήσεως τοῦ τάφου, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐν τῷ παρόντι τάφῳ ἐνεταφιάσθησαν τὰ μέλη μιᾶς μόνον οἰκογενείας, διαρκείας τὸ πολὺ δύο γενεῶν, ἥτοι οἱ γονεῖς καὶ τὸ τέκνα.

¹ Πρβλ. BLEGEN, Prosymna, 250 - 1. Βλ. καὶ ΜΥΛΩΝΑΝ ἐν Ἑπετ. Φιλοσ. Σχολῆς Πανεπ. Ἀθην. 1962, 291 κ. ἔ. καὶ ἐν WACE - STUBBINGS, A Companion to Homer, 478 κ. ἔ.

στρω ν (πίν. 78α, δεξιά). Ἀκέραιον. Ὑψ. 0.085 μ., μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς λαβῆς 0.115 μ. Δ. βάσεως 0.035 μ., στομίου 0.04 μ. Πηλὸς ἐρυθρῶπός, βερνίκι ἐρυθρόχρουν, στιλπνόν, καλύπτον ὁλόκληρον τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου. Σχῆμα καὶ τεχνικὴ χρονολογοῦν τὸ ἀγγεῖον εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΑ περίοδον (διὰ τὸ σχῆμα πρβ. FURUMARK, ἔ.ἀ. εἰκ. 5, ἀριθ. 159).

3) Ὅμοιον (πίν. 78α, ἀριστερά). Λείπει τὸ ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ ἄνω μέρος. Ἡ ἐπιφάνεια εἰς τὸν ὅμον ἔχει ἐν πολλοῖς ἀπολεπισθῇ. Σῶς. ὕψ. 0.078 μ. Δ. βάσεως 0.03 μ. Πηλὸς κιτρινωπός, βερνίκι καστανομέλαν, καλύπτον ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου. Ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τῆς ΙΙΑ περιόδου· πρβ. FURUMARK, εἰκ. 6, ἀριθ. 160.

4) Πρόχους (πίν. 79α). Ἀκεραία. Ὑψ. 0.115 μ. Δ. βάσεως 0.035 μ., στομίου 0.045 μ. Πηλὸς κίτρινος, βερνίκι καστανόχρουν μεταβληθὲν ἐνιαχοῦ εἰς ἐρυθρόν. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια φέρει ἐπίχρυσμα τοῦ αὐτοῦ χρώματος πρὸς τὸν πηλόν. Διακόσμησις: σειρὰ ἀκτίνων πέριξ τοῦ ὤμου, σύστημα ζωνῶν μὲ ἐνδιαμέσους λεπτὰς ταινίας κατὰ μῆκος τοῦ σώματος· αἱ περιβάλλουσai τὴν κορυφὴν καὶ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ ζῶναι ἔχουν σχεδιασθῇ δι' ἐλευθέρας χειρὸς χωρὶς τὴν βοήθειαν τοῦ τροχοῦ. Διὰ τὸ κόσμημα τῶν ἀκτίνων πρβ. FURUMARK, ἔ.ἀ. Mot. 64, ἀριθ. 19 - 20 = ΥΕ ΙΙΑ : 2. Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου ἀνήκει μεταξὺ τῆς ΙΙΑ καὶ ΙΙΒ περιόδου (πρβλ. αὐτόθι εἰκ. 6, ἀριθ. 114).

5) Ὅμοια (πίν. 78β, δεξιά). Ἀκεραία. Ὑψ. 0.09 μ. Δ. βάσ. 0.038 μ., στομίου 0.032 μ. Πηλὸς κίτρινος. Βερνίκι ξανθόχρουν. Διακόσμησις: σύστημα ζωνῶν. Κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιον ἀκριβῶς πρὸς τὸ προηγούμενον καὶ σύγχρονον μᾶλλον πρὸς ἐκεῖνο.

6) Ὅμοια (πίν. 78β, ἀριστερά). Συγκεκολλημένη, μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. Ὑψ. 0.10 μ. Δ. βάσεως 0.04 μ., στομίου 0.045 μ. Κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν ὅμοιον πρὸς τὰ προηγούμενα· ὁμοίως καὶ κατὰ τὸ σχῆμα, πλὴν μικρᾶς διαφορᾶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς βάσεως.

7) Κύλιξ (πίν. 78γ, ἀριστερά). Ἀκεραία. Ἡ βάσις συγκεκολλημένη. Ὑψ. 0.097 μ. Δ. βάσ. 0.055 μ., στομίου 0.107 μ. Πηλὸς κεραμόχρουν. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ἐστὶ βωμένη. Ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τῆς ΥΕ ΙΙΑ περιόδου· πρβ. FURUMARK, εἰκ. 16, ἀρ. 269.

8) Ὅμοια, συγκεκολλημένη ἐξ ὀλίγων τεμαχίων· λείπει ἡ βάσις συμπληρωθεῖσα (πίν. 78γ δεξιά). Ὑψ. 0.088 μ. Δ. στομίου 0.10 μ. Πηλὸς ἐρυθρῶπός. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια φέρει στίλβωσιν. Σύγχρονος πρὸς τὴν προηγουμένην.

9) Τὸ ἄνω ἥμισυ πρόχου (πίν. 79β καὶ 80β). Σῶς. ὕψος 0.18 μ. Δ. στομίου 0.07 μ., κοιλίας 0.235 μ. Πηλὸς κίτρινος, ἐπίχρυσμα

ὁμοίου χρώματος, βερνίκι καστανομέλαν. Εἰς τὸν ὄμον φυτικὸν κόσμημα καὶ σπείραι· εἰς τὴν λοιπὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου ζῶναι. Διὰ τὸ κόσμημα τοῦ ὤμου πρβλ. FURUMARK, *Ε. α. Mot.* 18 καὶ 18B, 28 ἀρ. 13 καὶ 50 ἀρ. 7 = YE IIIB.

10) Μόνωτος κύλιξ μετὰ προχοῆς (πίν. 78δ, δεξιὰ). Συμπληρωμένη κατὰ μέγα μέρος· μεταξὺ τῶν συμπληρωθέντων τμημάτων περιλαμβάνονται ἡ λαβὴ καὶ ἡ προχοή¹. Ύψ. 0.035 μ. Δ. βάσεως 0.022 μ., στομίου 0.10 μ. Πηλὸς κίτρινος, ἐπίχρυσμα ὁμοίου χρώματος, βερνίκι καστανόχρουν μέχρι ἐρυθροῦ. Τὸ ἐσωτερικὸν ἀβαφές. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν σύστημα ταινιῶν εἰς τὸ χαμηλότερον σῶμα καὶ θαλασσογραφία (rock - pattern) πέριξ τοῦ χείλους. Τὸ σχῆμά του εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ 253 τοῦ FURUMARK εἰκ. 13, ὅπερ χρονολογεῖται εἰς τὴν YE IIIA2 περίοδον.

11-12) Δύο πήλινα γυναικεῖα εἰδώλια (πίν. 81). Ἀμφότερα τοῦ τύπου Φ. Τὸ ἐν συμπληρωμένον κατὰ τὸ ἀριστερὸν ἡμισυ τοῦ κορμοῦ, τὸ ἕτερον ἀκέραιον. Ύψ. ἀμφοτέρων 0.11 μ. Πηλὸς ροδόχρους, βερνίκι ἐρυθρόν. Διακόσμησις διὰ κυματοειδῶν γραμμῶν. Ἀπὸ τῆς κεφαλῆς κατέρχεται πρὸς τὰ ὀπίσω βόστρυχος μέχρι τοῦ κάτω κορμοῦ, δηλούμενος πλαστικῶς. Κατὰ μῆκος τοῦ βοστρύχου παχεῖται σιγμῶν διὰ χρώματος.

13) Πήλινον εἰδώλιον βοός (πίν. 82α). Ἀκέραιον. Μῆκ. 0.10 μ. Ύψ. 0.055 μ. Πηλὸς κεραμόχρους, βερνίκιον ἐρυθρόν. Διακόσμησις: κυματοειδεῖς γραμμαὶ κατὰ μῆκος τοῦ σώματος.

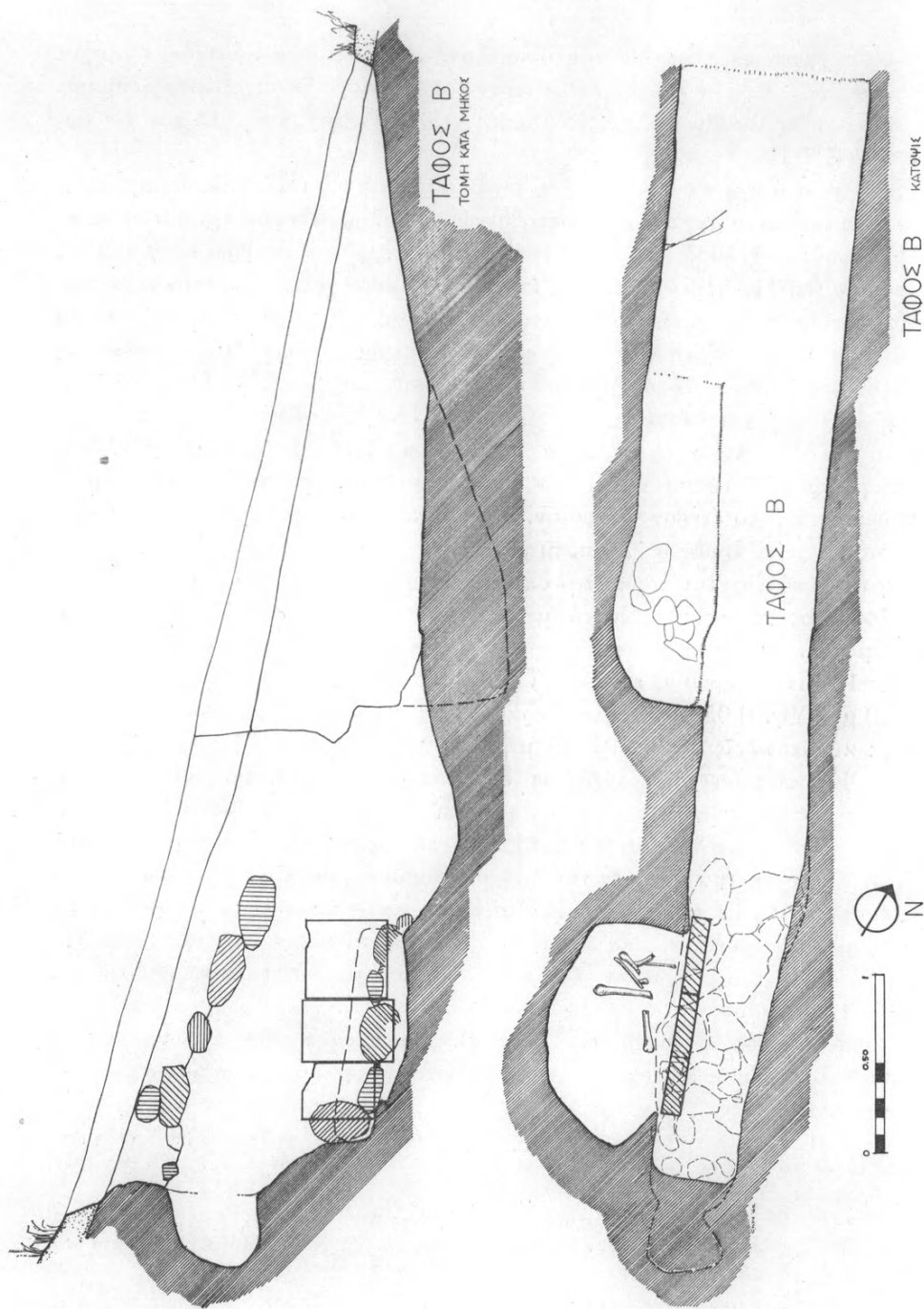
Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω εὐρημάτων ἡ κατασκευὴ τοῦ παρόντος τάφου χρονολογεῖται εἰς τὸ τέλος τῆς YE IIIA περιόδου, ἡ δὲ διάρκεια τῆς χρήσεώς του δὲν δύναται νὰ ὑπερβαίνει τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπομένης (IIIB)². Ἐὰν τὰ συγκεντρωθέντα ἐκ τοῦ δρόμου εὐρήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ ὑπ' ἀριθ. 11-12 γυναικεῖα εἰδώλια, ἀνήκουν — ὅπως εἶναι φυσικὸν — εἰς τοὺς παλαιότερους νεκρούς, ἔχομεν τότε μίαν ἐπὶ πλέον ἀπόδειξιν περὶ τοῦ ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν εἰδωλίων τοῦ τύπου Φ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν YE IIIA περίοδον³.

2. Τάφος Β (σχέδ. εἰκ. 3 καὶ 4). Πρόκειται κυρίως περὶ ἀπλοῦ δρόμου θαλαμοειδοῦς τάφου ἐγκαταλειφθέντος ἡμιτελοῦς ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλ-

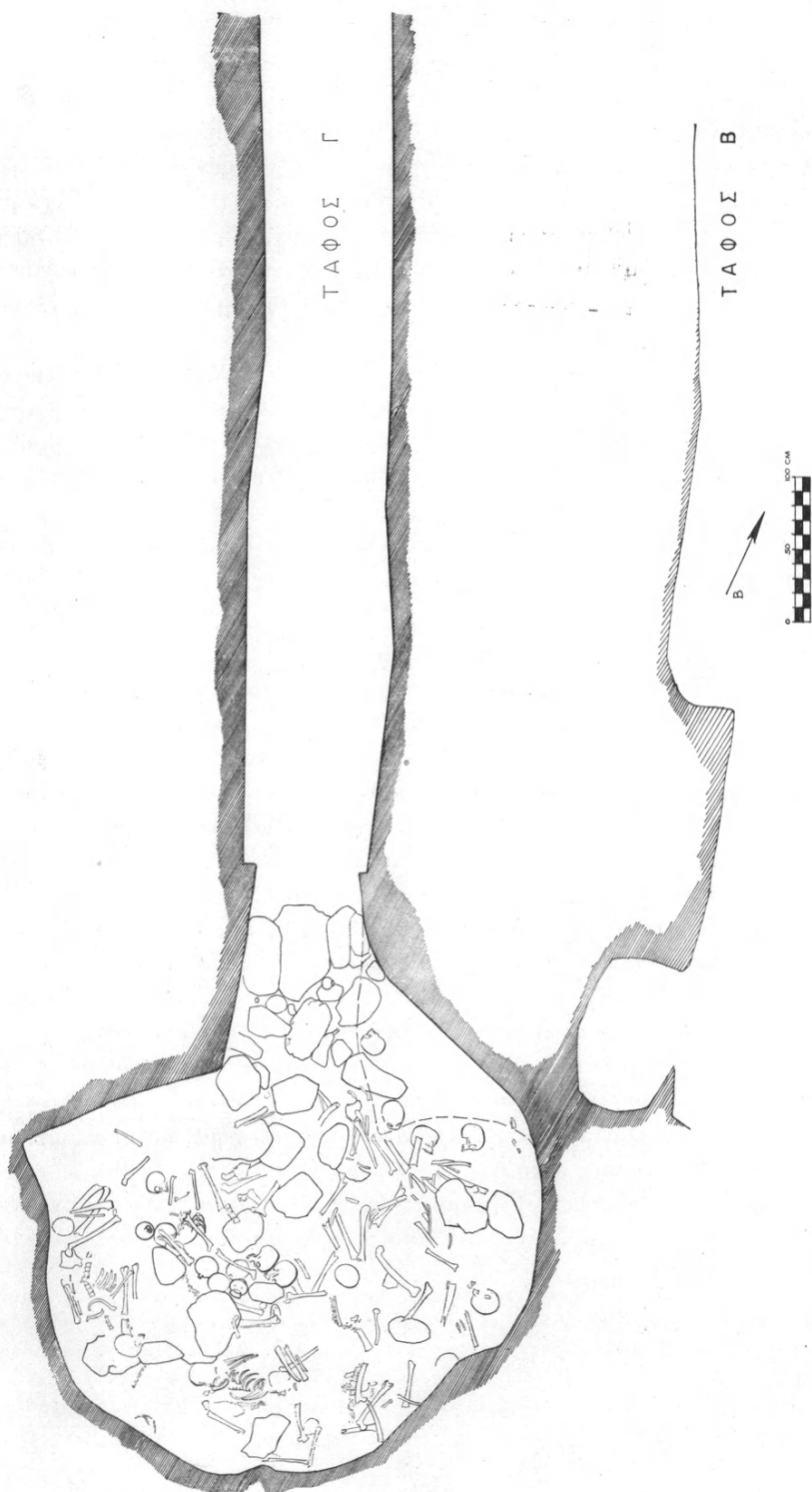
¹ Ἡ λαβὴ ἔχει συμπληρωθῇ μᾶλλον ἐσφαλμένως. Διὰ τὴν ὀρθὴν συμπλήρωσιν τὸ ἐκ τοῦ τάφου 530 τῶν Μυκηνηῶν ὁμόσχημον ἀγγεῖον ἐν WACE, Ch. T., πίν. LII, ἀριθ. 12 ἀποτελεῖ ἀσφαλὴ ὁδηγόν.

² Ἐξ ἐσφαλμένης κατ' ἀρχὰς χρονολογήσεως τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 ἀγγείου ἡ διάρκεια τῆς χρήσεως τοῦ τάφου ἐσημειώθη εἰς τὸ Ἔργον 1962, 101 μέχρι τῆς YE IIIΓ περιόδου.

³ Βλ. Σχετικῶς FURUMARK, Chron. of Myc. Pott., 86 κ. ε.

Εικ. 3. Κάτοψις και τομή του τάφου Β.

Εικ. 4. Κάτωψις τῶν τάφων Β καὶ Γ.

λης σκληρότητος τοῦ φυσικοῦ βράχου¹. Εὐρίσκετο περὶ τὰ 100 μ. νοτίως τοῦ προηγουμένου, εἰς θέσιν Ἀλεπότρυπα ἀποχωριζομένην ἀπὸ τοῦ λόφου Καλκάνι διὰ μικρᾶς χαράδρας. Ἡ κατεύθυνσίς του ἐκ Β. πρὸς Ν. Εἶχε μήκος 6.70 μ. καὶ πλάτος 1.05 μ. εἰς τὴν ἀφειτηρίαν. Εἰς ἀπόστασιν 3.50 μ. ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἄκρου καὶ πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τὸ πλάτος ἐμειοῦτο εἰς 0.60 μ. (πίν. 69α) λόγῳ τῆς ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἐξαιρετικῆς σκληρότητος τοῦ βράχου.

Ὁλόκληρον τὸ νότιον τμήμα αὐτοῦ ἐπὶ μήκους 2 μ. περίπου ἐκαλύπτετο διὰ «ριχτῶν» λίθων (μολωμένων) (πίν. 69β), ἐνῶ εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν καὶ πρὸς τὸ νότιον ἄκρον ὑπῆρχε λαξευτὴ ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ βράχου ὀρθογώνιος κόγχη καλυπτομένη ἐμπροσθεν διὰ τριῶν πωρίων πλακῶν (πίν. 69α). Ἐντὸς τῆς κόγχης περιελαμβάνετο μεμονωμένος νεκρὸς, ἀπὸ τὸν ὁποῖον διετηρήθησαν μόνον τὰ ὀστέα τῶν ἄκρων². Ἐκ τῆς θέσεως τῶν τελευταίων ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ νεκρὸς ἦτο τοποθετημένος ἐν τῷ τάφῳ εἰς συνεπιγμένην στάσιν.

3. Τάφος Γ (σχέδ. εἰκ. 4). Ἦκετο 2 μ. δυτικῶς τοῦ προηγουμένου καὶ ἀνῆκε πιθανώτατα εἰς τὴν ἰδίαν οἰκογένειαν, ἥ ὁποία μετὰ τὴν ἀποτυχούσαν πρώτην ἀπόπειραν φαίνεται ὅτι προέβη εἰς τὴν διάνοξιν τοῦ προκειμένου παραπλεύρως τοῦ ἄλλου. Ἡ κατεύθυνσίς του ἡ αὐτή, ἦτοι ἐκ Β. πρὸς Ν. Εἶχε λίαν ἐπιμήκη δρόμον, μήκους 9.72 μ. καὶ πλάτους 1.06 μ. εἰς τὴν ἔξοδον καὶ 0.93 μ. πρὸς τὸ στόμιον (πίν. 70α). Αἱ πλευραὶ του συνέκλινον ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἄνω, τὸ δὲ δάπεδον ἐσχημάτιζεν ὁμοίως ἐλαφρὰν μόνον κλίσιν πρὸς τὰ ἔσω. Τὸ στόμιον εἶχε μήκος 1.40 - 1.75 μ. καὶ πλάτος 0.70 μ. πρὸς τὸν δρόμον καὶ 1 μ. πρὸς τὸν θάλαμον· ἡ βορεινὴ αὐτοῦ πλευρὰ ἦτο κατεστραμμένη ἐκ τῆς καταπτώσεως λίθων τοῦ ξηροτοίχου. Καὶ ἄλλως ὅμως τὰ τοιχώματα τοῦ τάφου καὶ μάλιστα ἡ ὀροφὴ ἦσαν κατεστραμμένα ἔνεκα τῆς ὑπερβολικῆς μαλακότητος καὶ σαθρότητος τοῦ φυσικοῦ βράχου. Ἡ κατὰ τὴν εἴσοδον ξηρολιθία ἔφθανε καὶ ἐδῶ μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ στομίου, ἐξετείνετο δὲ καὶ ἐντὸς τοῦ δρόμου μέχρι μήκους 2 μ. (πίν. 70β, βλ. καὶ πίν. 70α). Ὁ θάλαμος εἶχε σχῆμα ἡμικυκλικόν, μήκους 2.65 μ. καὶ πλάτους 3.15 μ.

Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τοῦ δρόμου εὐρέθησαν παρὰ τὸ στόμιον ὀλίγα ἀνθρώπινα ὀστέα καὶ τινα θραύσματα ἀπὸ ἀβαφῆ ἀγγεῖα. Εἰς δὲ τὸν θάλα-

¹ Ὅμοιαι περιπτώσεις εἶναι καὶ ἄλλαι γνωσταὶ τόσον ἐκ Μυκηνῶν ὅσον καὶ ἐκ τοῦ γειτονικοῦ Ἡραίου : βλ. Χρ. ΤΣΟΥΝΤΑΝ ἐν ΑΕ 1888, 123 καὶ C. BLEGEN, *Prosymna*, 123.

² Περὶ αὐτῶν ὁ Υ. ABDUL AZIZ ἐσημείωσε : Bones heavily encrusted and impossible to identify.

μον εὐρέθησαν πολλά ὅστ' ἔν ἀταξία, μεταξὺ τῶν ὁποίων κατεμετρήθησαν 18 κρανία, ὡς καὶ δύο ὀλόκληροι σκελετοί. Οἱ τελευταῖοι ἔκειντο εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ θαλάμου καὶ ἦσαν τοποθετημένοι εἰς τὴν συνήθη συνεπτυγμένην στάσιν. Ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν ἔκειτο εἰς ὑψηλότερον κάπως ἐπίπεδον ἐπὶ τεχνητῆς, ὅπως ἐφαίνετο, ἐξάρσεως τοῦ ἐδάφους, σχηματιζούσης εἶδος κλίνης. Μολονότι οἱ δύο ὀλόκληροι σκελετοὶ πρέπει νὰ ἀνῆκον εἰς τοὺς τελευταίους ἐνταφιασθέντας νεκρούς, ἦσαν ὅμως καὶ οἱ δύο τελείως ἀκτέριστοι. Ἐλάχιστα, ἐξ ἄλλου, ἀγγεῖα, καὶ μάλιστα κατατεμαχισμένα καὶ τὰ περισσότερα ἑλλιπῆ, εὐρέθησαν μεταξὺ τῶν διεσκορπισμένων ὄστων, ὥστε νὰ δύναται τις νὰ καταλήξῃ εὐκόλως εἰς τὸ συμπέρασμα περὶ παραβιάσεως καὶ διαρπαγῆς τοῦ τάφου κατὰ τὴν παλαιὰν ἤδη ἐποχὴν¹.

Εὐρήματα ἐκ τοῦ τάφου :

1) Ἀ μ φ ο ρ ί σ κ ο ς π ι θ ο ε ι δ ῆ ς (πίν. 82β). Συμπληρωμένα ἀμφότεραι αἱ λαβαί, ὡς καὶ μικρὸν τμήμα τοῦ στομίου. Ὑψ. 0.138 μ. Δ. βάσ. 0.06 μ. στομίου 0.098 μ. Πηλὸς φαιός, βερνίκι ἐρυθροφαῖον, ἐξίτηλον. Διακόσμησις : ζῶναι. Διὰ τὸ σχῆμα πρβλ. FURUMARK, ἔ. ἀ. εἰκ. 9, ἀριθ. 59 = IIIΓ : 1. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ δὴ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀγγείων τοῦ ρυθμοῦ Grapary κατατάσσει τὸ ἀγγεῖον καὶ ἡ διακόσμησίς του.

2) Λ ή κ υ θ ο ς (πίν. 83α). Συγκεκολλημένη ἐξ ὀλίγων τεμαχίων, ἀρτία. Ὑψ. 0.12 μ. Δ. βάσεως 0.052 μ., στομίου 0.033 μ. Πηλὸς ἐρυθροπός, βερνίκι καστανέρυθρον μέχρι καστανομέλανος, ἐξίτηλον. Διακόσμησις ὤμου : διάγραμμα τρίγωνα, τῶν ὁποίων ὁ πυρὴν πληροῦται διὰ χρώματος. Διακόσμησις κοιλίας : πλατεῖα γραπτὴ ζώνη, ἐκατέρωθεν τῆς ὁποίας σχεδιάζονται λεπτότεραι ταινίαι. Κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιον πρὸς τὸ FURUMARK, εἰκ. 6, ἀριθ. 181 = IIIΓ : 1. Διὰ τὸ κόσμημα πέριξ τοῦ ὤμου βλ. α ὕ - τ ὀ θ ι Mot. 61 A, ἀριθ. 2 = IIIΓ : 1-2.

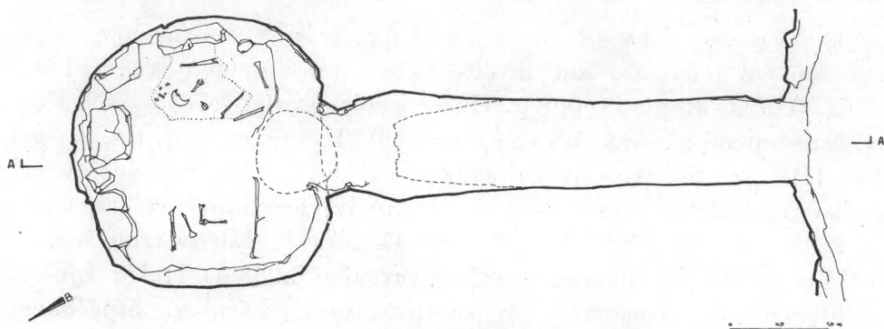
3) Κ ὕ π ε λ ο ν συγκεκολλημένον ἐξ ὀλίγων τεμαχίων, μέ τινας συμπληρώσεις (πίν. 83β). Ὑψ. 0.08 μ. Δ. βάσ. 0.043 μ., στομίου 0.125 μ. Ἀβαφές. Πηλὸς κίτρινος. Πλαστικὴ θηλὴ πλαγίως τῆς λαβῆς. Δευτέρα ὁμοία θὰ ὑπῆρχε πιθανῶς καὶ εἰς τὴν μὴ διατηρηθεῖσαν ἀντίστοιχον πλευρὰν τοῦ ἀγγείου.

4) Μ ι κ ρ ᾶ ὕ δ ρ ί α (πίν. 84α καὶ 85α). Λεῖπει τὸ ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ ἄνω τμήμα τοῦ ἀγγείου. Σωζ. ὕψ. 0.12 μ. Δ. βάσ. 0.045 μ. Πηλὸς κίτρινωπός, βερνίκι καστανέρυθρον. Δύο πλαστικαὶ θηλαὶ ἐπὶ τοῦ ὤμου εἰς τὴν ἀπέ-

¹ Πρβλ. ὅσα ἀναφέρει περὶ ὁμοίων περιπτώσεων εἰς τοὺς τάφους τοῦ Ἡραίου ὁ BLEGEN, Prosymna, 262 κ. ἔ.

ναντι τῆς λαβῆς πλευράν. Διακόσμησις ὤμου : ἐντὸς πλαισίων διὰ διπλῶν τόξων δικτυωτὰ τρίγωνα καὶ ἑκατέρωθεν τῆς κορυφῆς τούτων ὁμόκεντρα ἡμικύκλια εἰς τοὺς ἐνδιαμέσους χώρους ἐπάλληλοι γωνίαι (chevrons). Διακόσμησις κοιλίας : σπεῖραι μὲ κρεμάμενα δικτυωτὰ τρίγωνα ἄνωθεν καὶ ὁμόκεντρα ἡμικύκλια κάτω. Ὁ τρόπος διακοσμήσεως καὶ ἡ μορφή τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων κατατάσσουν τὸ ἄγγειον εἰς τὸν λεγόμενον «πυκνὸν ρυθμόν» (close style).

5) Μικρὸς ψευδόστομος ἀμφορεύς (πίν. 84β καὶ 85β). Λεῖπουν τὸ στόμιον καὶ αἱ λαβαί. Σωζ. ὕψ. 0.145 μ. Δ. βάσεως 0.04 μ. Πηλὸς κιτρινωπός, βερνίκι καστανομέλαν. Ἐπὶ τοῦ ὤμου δικτυωτὰ τρίγωνα καὶ εἰς τὸ μέσον δικτυωτὸς ρόμβος μὲ ἐκφυομένας ἀπὸ τῶν ἄκρων οὐράς (διὰ τὸ τελευταῖον μοτίβο βλ. FURUMARK, ἔ. ἀ. Mot. 73, ἀριθ. AF=IIIΓ: 1).

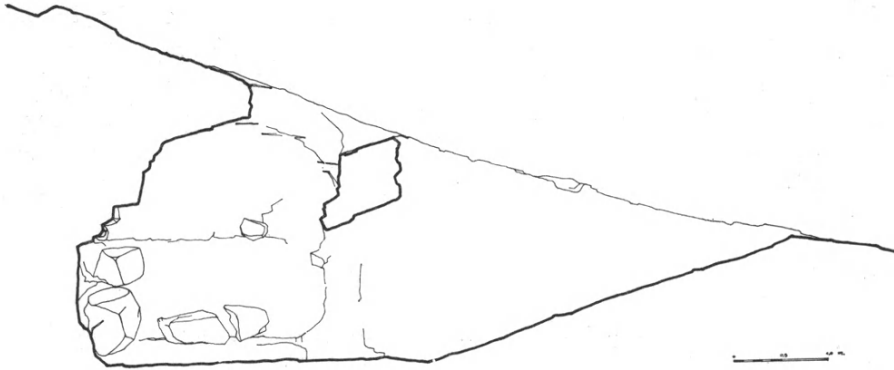
Εἰκ. 5. Θαλαμοειδὴς τάφος Δ. Κάτωψις.

Εἰς τὸ σῶμα σύστημα ταινιῶν καὶ μεταξὺ αὐτῶν γραμμαὶ ζικ-ζάκ, ἀντιμέτωπα ὁμόκεντρα ἡμικύκλια καὶ διαλελυμένος πλοχμός. Καὶ τὸ παρὸν ἄγγειον ἀνήκει ἀπὸ ἀπόψεως διακοσμήσεως εἰς τὸν αὐτὸν καὶ τὸ προηγούμενον ρυθμόν (close style).

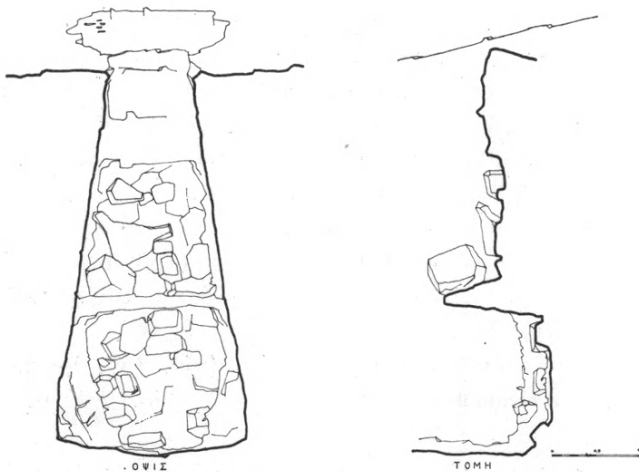
Ἐὰν τὰ ἀνωτέρω εὐρήματα συνδέωνται μὲ τὰς παλαιότερας ἐν τῷ τάφῳ ταφάς, ἡ χρονολογία τότε τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ πρέπει νὰ ὁρισθῇ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ΥΕ IIIΓ περιόδου. Εἶναι ἐν τούτοις ἐνδεχόμενον ἡ χορηγία τοῦ τάφου νὰ ἤρχισεν ὀλίγον ἐνωρίτερον καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθῇ τοιουτοτρόπως εἰς τὴν ΥΕ IIIB περίοδον. Εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν καὶ ὁ δρόμος τοῦ ἐγκαταλειφθέντος ἡμιτελοῦς τάφου Β πρέπει νὰ κατεσκευάσθῃ κατὰ τὴν ΥΕ IIIB περίοδον.

4. **Τάφος Δ** (σχέδ. εἰκ. 5-7). Εὐρίσκετο εἰς θέσιν Παληομάνδρι, περὶ τὸ 1.5 χ.μ. δυτικῶς τῆς ἀκροπόλεως καὶ περὶ τὰ 800 μ. ἀνατολικῶς

τῆς ὁδοῦ Φυγτίων - Ἀθηνῶν¹. Ἡ κατεύθυνσίς του ἐκ Ν. πρὸς Β. Ὁ δρόμος ἦτο βραχὺς καὶ μᾶλλον στενός (βλ. πίν. 71α), ἔχων μῆκος 3 μ. καὶ πλάτος 1.05 μ. εἰς τὸ στόμιον καὶ 0.80 μ. εἰς τὴν ἔξοδον· τὸ δάπεδόν του

Εἰκ. 6. Θαλαμοειδὲς τάφος Δ. Τομὴ ΑΑ.

Εἰκ. 7. Θαλαμοειδὲς τάφος Δ. Ξηρότοιχος εἰσόδου.

ἐσχημάτιζεν ἰχυρὰν κλίσιν πρὸς τὰ ἔσω, αἱ δὲ πλευραὶ αὐτοῦ συνέκλινον, ὥς συνήθως, πρὸς τὰ ἄνω. Ὁ ἀποκλείων τὸ στόμιον ξηρότοιχος ἐσώζετο καὶ ἐδῶ μέχρι τῆς κορυφῆς. Ὁ θάλαμος εἶχε σχῆμα ὀρθογώνιον, διαστά-

¹ Εἰς τὴν θέσιν περίπου αὐτὴν τοποθετεῖται ὑπὸ τοῦ STEFFEN, Karten von Mykenae, Taf. I ἡ Πέρα Σφαλάκτρα (πρβ. ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑΝ, ΑΕ 1888, σ. 121, εἰκ. 1).

σεων $1.65 \times 2.40 \mu$. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθησαν δύο σκελετοί, ὁ εἷς εἰς τὸ ἀνατολικὸν καὶ ὁ ἕτερος εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον. Ἀπὸ τὸν κατακείμενον εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον διετηροῦντο ὀλίγα μόνον ὀστᾶ ἄνευ οὐδενὸς κτερίσματος. Ὁ εὐρισκόμενος εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἦτο παιδικός· κάτωθεν αὐτοῦ ὑπῆρχον ἄλλα ὀστᾶ ἐν ἀταξίᾳ, προερχόμενα προφανῶς ἐκ παλαιότερων ταφῶν. Πλησίον τοῦ παιδικοῦ σκελετοῦ εὐρέθη τὸ κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 5 ἄγγειον, ἐνῶ εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ θαλάμου ἦσαν δισκορπισμένα εἰς τεμάχια τὰ ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 3 ἄγγεῖα. Ἄλλα τεμάχια εὐρέθησαν εἰς τὸν δρόμον πλησίον τῆς εισόδου εἰς τὸν θάλαμον, ἐκ τῶν ὁποίων συνεκροτήθησαν τὰ λοιπὰ εἰκονιζόμενα ἐνταῦθα ἄγγεῖα, ὥς καὶ τὰ εἰδώλια καὶ ἡ τριχολαβίς.

Εὐρήματα ἐκ τοῦ τάφου :

1) Μόνοτον κύπελλον. Συγκεκολλημένον, μὲ ὀλίγας συμπληρώσεις. Ὑψ. 0.05 μ. Δ. βάσ. 0.032 μ., στομίου 0.105 μ. Πηλὸς κίτρινος, μεταβληθεὶς ἐνιαχοῦ εἰς ροδίζοντα ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς πυρᾶς. Ἀβαφές. Κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιον πρὸς τὸ FURUMARK, ἔ. ἀ. εἰκ. 13, ἀριθ. 220 (YE IIIB).

2) Ὅμοιον (πίν. 78δ ἀριστερὰ καὶ πίν. 86α) συγκεκολλημένον ἐκ τριῶν τεμαχίων μὲ ἱκανὰς συμπληρώσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὀλόκληρος ἡ λαβή. Ὑψ. 0.05 μ. Δ. βάσ. 0.035 μ., στομίου 0.08 μ. Πηλὸς κιτρινωπός, βερνίκι καστανομέλαν. Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἁγγείου τρεῖς γραπταὶ ταινίαι πρὸς τὴν βάσιν· βεβαμμένον τὸ ἐξωτερικὸν χεῖλος. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν παρίσταται ζῶον, ὁμοιάζον πρὸς ταῦρον¹, καὶ πρὸ αὐτοῦ δυσδιάγνωστόν τι ἀντικείμενον, ἴσως φύλλον· ἄνωθεν τῆς ράχεως τοῦ ζώου δύο μεμονωμέναι σπείραι. Τόσον τὸ σχῆμα τοῦ ἁγγείου (πρβ. FURUMARK, ἔ. ἀ. εἰκ. 15, ἀριθ. 238) ὅσον καὶ ὁ τρόπος τῆς διακοσμήσεώς του χρονολογοῦν αὐτὸ εἰς τὴν YE IIIA περίοδον.

3) Ψευδόστομος ἄμφορεύς (πίν. 86β, ἀριστερά). Λεῖπει ἱκανὸν τμήμα, συμπληρωθέν. Ὑψ. 0.09 μ. Δ. βάσ. 0.05 μ. Πηλὸς ἐρυ-

¹ Τὸ ἄγγειον ἀπεικονίσθη ἀντιστρόφως εἰς τὸ Ἔργον, 1962, 104, εἰκ. 124, ἐπειδὴ τότε ἐνόμιζον ὅτι εἰς τὴν εἰκονιζομένην μορφήν παρίστατο πτηνόν. Ἀλλὰ κατόπιν προσεκτικωτέρας ἐξετάσεως τῆς εἰκόνης καὶ πολλῆς συζητήσεως ἐπ' αὐτῆς μετ' ἄλλων συναδέλφων πιστεύω ἤδη ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ τῆς μορφῆς ἑνὸς ταύρου. Ἐπειδὴ ὁμως στερεῖται οὗτος οὐράς, δὲν ἀποκλείεται νὰ παριστᾷ Μινώταυρον. Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ιδέαν διετύπωσε πρῶτος ὁ κ. CASKEY, μού τὴν ἐνίσχυσε δὲ ἔπειτα ἡ κ. ΣΕΜΝΗ ΚΑΡΟΥΖΟΥ, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ὀφείλω τὴν σημειουμένην ἐνταῦθα παραπομπήν· βλ. καὶ σχετικὴν παρατήρησιν τοῦ KUNZE, IV Olympia, Ber., 118, σημ. 2 (πρβ. ΣΕΜΝΗΣ ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΗ - ΚΑΡΟΥΖΟΥ, Ἀρχαῖα μνημεῖα τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, ΑΕ 1952 [1955], 140, σημ. 1).

θρωπός, βερνίκι ξρουθρόν. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ψευδοστομίου ὁμόκεντροι κύκλοι, εἰς τὸν ὅμον ἐπάλληλοι γωνίαι (chevrons), εἰς τὸ σῶμα ζῶναι καὶ μεταξὺ αὐτῶν ταινίαι. Κατὰ τὸ σχῆμα πρβ. FURUMARK, ἔ. ἄ. εἰκ. 6, ἀριθ. 178· διὰ τὴν διακόσμησιν βλ. αὐτόθι Mot. 58, ἀρ. 15, τῆς YE IIIA περιόδου.

4) Ὑψίπους κύλιξ (πίν. 86β, δεξιά). Συγκεκολλημένη ἐξ ὀλίγων τεμαχίων, μὲ ἱκανὰς συμπληρώσεις. Ὑψ. 0.11 μ. Δ. βάσεως 0.06 μ., στομίου 0.11 μ. Πηλὸς ξρουθρωπός. Τῆς YE IIIA περιόδου: πρβ. FURUMARK, ἔ. ἄ. εἰκ. 17, ἀριθ. 267.

5) Ποτήριον (πίν. 87β, δεξιά). Ἀκέραιον. Μικρὰ ἀπόκρουσις εἰς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τῆς λαβῆς. Ὑψ. 0.05 μ. Δ. βάσ. 0.035 μ., στομίου 0.047 μ. Πηλὸς μελανόφαιος, βερνίκι μέλαν, καλύπτει ἀμφοτέρωθεν τὰς ἐπιφανείας. Τόσον τὸ σχῆμα ὅσον καὶ ἡ τεχνικὴ τοῦ ἀγγείου προδίδουν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῆς μεταλλοτεχνίας. Τῆς IIIA περιόδου· πρβ. FURUMARK, εἰκ. 15, ἀριθ. 226.

6-7) Μικρὸν γυναικεῖον εἰδώλιον καὶ κεφαλὴ ἐτέρου (πίν. 87γ). Τὸ ὁλόκληρον εἶναι τοῦ τύπου Φ καὶ ἔχει ὕψος 0.055 μ. Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα ξρουθρόν καὶ εἰς βαθύτερον τόνον ὅμοιον τὸ βερνίκι. Κατὰ μῆκος τοῦ σώματος γραπτὰ κυματοειδεῖς γραμμαί. Τὸ ἔλλιπές εἶναι τῆς αὐτῆς τεχνικῆς· ἡ κεφαλὴ φέρει πόλον, εἰς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ ὁποίου, ἐντὸς κύκλου, σχεδιάζεται σταυρός· οἱ ὀφθαλμοὶ δηλοῦνται χρωματικῶς.

8) Χαλκὴ τριχολαβίς (πίν. 87β, ἀριστερά). Μῆκ. 0.063 μ.

Συμφώνως πρὸς τὸν χρονικὸν καθορισμὸν τῶν ἀνωτέρω εὐρημάτων ἡ χρῆσις τοῦ προκειμένου τάφου περιορίζεται εἰς τὴν YE IIIA περίοδον. Ὡς πρὸς τὰ εἰδώλια ἰσχύει καὶ ἐδῶ ἡ γενομένη παρατήρησις εἰς τὸν τάφον Α (σ. 73).

Β. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΣ ΤΗΣ ΟΙΚΙΑΣ ΤΟΥ ΛΑΔΕΜΠΟΡΟΥ (πίν. 72)

Σκοπὸς τῆς ἀναληφθείσης μικρᾶς ἐκτάσεως ἀνασκαφῆς ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου ὑπῆρξε κυρίως ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Μυκηνῶν ἐπικρατοῦντος ὁδικοῦ συστήματος.

Ὁ Ὅμηρος, ὥς γνωστόν, ἐκτὸς ἄλλων τινῶν πόλεων, ὅπως τῆς Τροίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὀνομάζει καὶ τὰς Μυκήνας πόλιν *εὐρῶγυιαν* (Ἰλ. Δ. 52: *εὐρῶγυια Μυκήνη*). Ἄλλ' αἱ μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθεῖσαι ὁδοὶ μεταξὺ τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου καὶ τῆς Οἰκίας τῶν Ἀσπίδων ἀφ' ἐνὸς καὶ μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῆς Δυτικῆς Οἰκίας ἀφ' ἑτέρου εἶναι τόσον στεναὶ (ὄχι πλατύτεραι τοῦ 1.70 μ.), ὥστε νὰ μὴ δικαιολογοῦν τὸν

ὡς ἄνω χαρακτηρισμὸν τοῦ Ὅμηρου. Ἡ ἔπρεπεν ἐπομένως νὰ ὑπάρχουν παρὰ τὰς στενωποὺς ταύτας ἄλλαι πλατύτεραι ὁδοὶ δικαιολογοῦσαι τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς πόλεως ὡς *εὐρυαγνίας* ἢ ἡ ιδιότης αὕτη θὰ ἔδει νὰ περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν ἀκρόπολιν. Ἐφ' ὅσον εἰς τὰς ἀποκαλυφθείσας νοτίως τοῦ τάφου τῆς Κλυταιμνήστρας μυκηναϊκὰς Οἰκίας εἶχομεν ὁλόκληρον οἰκοδομικὸν συγκρότημα, ἐνόμισα ὅτι διὰ συστηματικωτέρας ἐρεῦνης πέρας αὐτῶν θὰ ἡδύνατο νὰ εὗρη τὴν λύσιν τοῦ τὸ πρόβλημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἱκανῶς μὲ ἀπησχόλει. Ἡ διευκρίνησις δὲ τούτου δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ, ὅπως θὰ δειχθῇ κατωτέρω.

Ἀλλά, πλὴν αὐτοῦ, ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὴν προκειμένην θέσιν εἶχε καὶ τὰ ἐξῆς ἄλλα ἀποτελέσματα :

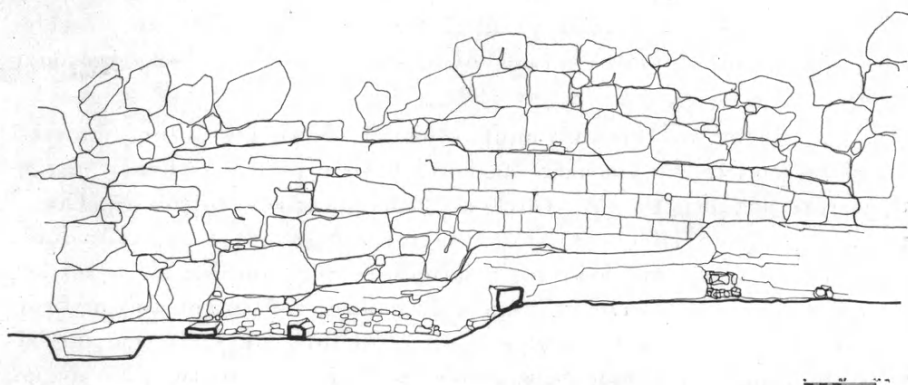
1. Τὴν ἐξακριβώσιν τοῦ σημείου, ὅπου ἔκειτο ἡ κυρία εἴσοδος τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου.

Ὁ καθορισμὸς τῆς θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἔκειτο ἡ κυρία εἴσοδος τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου, ἀπετέλεσεν ἄλυτον πρόβλημα διὰ τὸν ἀνασκάψαντα μακαρίτην WACE, ὅστις ἐλλείπει ἄλλων ἀποδείξεων ὑπέθεσεν ὅτι ἡ θέσις αὐτῆς εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς Οἰκίας, εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ὅπου εὐρέθη κατὰ χώραν ἐν πενιχρὸν κατώφλιον ἐκ τιτανολίθου. Ἀλλ' ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη παρουσίαζε πολλὰ ἀσθενῆ σημεῖα ἀνεγνώρισε καὶ ὁ ἴδιος ὁ WACE. Πράγματι, διὰ μίαν τόσον μεγάλην οἰκίαν θὰ ἦτο ἀφύσικον νὰ κατασκευασθῇ ἡ εἴσοδος τῆς εἰς τὴν πλευρὰν τὴν βλέπουσαν πρὸς τὴν στενωπόν, ἣτις ἐχώριζεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς Οἰκίας τῶν Ἀσπίδων, οὔτε δὲ καὶ ἡ εὐτέλεια τοῦ κατωφλίου θὰ ἐδικαιολογεῖτο διὰ μίαν τόσον πολυτελεῆ οἰκοδομήν.

Ἡ γενομένη νῦν ἐρευνα ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας ἔλυσεν ὀριστικῶς τὸ πρόβλημα. Διότι δι' αὐτῆς ἐξηκριβώθη ὅτι ἡ κυρία εἴσοδος ἔκειτο εἰς τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς πλευρὰν, καὶ δὴ εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ κυκλώπειον ἀνάλημμα ἀντικαθίσταται ὑπὸ ἐνὸς τοίχου ἐκ πωρολίθων τοποθετημένων εἰς κανονικοὺς δόμους (πίν. 76β, βλ. καὶ σχέδ. εἰκ. 8). Ὁ πάρινος οὗτος ἐν εἴδει ἐπενδύσεως τοῖχος εἶχε κινήσει, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὴν περιέργειαν καὶ τοῦ WACE, ὁ ὁποῖος ὁμως δὲν εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸν μελετήσῃ λεπτομερέστερον.

Ὁ τοῖχος ἐδράζεται ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου, τοῦ ὁποίου τὸ ἔμπροσθεν τμήμα ἔχει λαξευθῇ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίζῃ τρεῖς μεγάλας βαθμίδας (πλατύσκαλα) (πίν. 73α), αἵτινες ἀνέρχονται ἐκ Ν. πρὸς Β. Ἡ τελευταία πρὸς Β. βαθμὶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ εἰρημένου τοίχου, ὁ ὁποῖος ἐξέχει ἀπὸ τῆς γραμμῆς τοῦ κυκλωπέιου ἀναλήμματος

κατὰ 0.90 μ. εἰς τὸ βόρειον ἄκρον του καὶ κατὰ 1.35 μ. εἰς τὸ νότιον. Ἡ ἰδία ἡ κορυφή του δὲν εἶναι ἐπίπεδος, ἀλλὰ σχηματίζει ἐλαφρὰν πρὸς τὰ ἄνω κλίσιν μὲ κατεύθυνσιν ἐκ Β. πρὸς Ν., μὲ ἀντίθετον δηλαδὴ φορὰν πρὸς ἐκείνην τῶν βαθμίδων (πίν. 73β). Δὲν ἀποκλείεται τόσον ἡ σχηματιζομένη εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ παλίνου τοίχου πρόσβασις ὅσον καὶ αἱ πρὸ αὐτοῦ λαξευταὶ βαθμίδες νὰ ἔφερον ἀρχικῶς ξυλίνην ἐπένδυσιν, ὅπως δεικνύει μικρὸν ὑπόλειμμα μελανῆς τέφρας ἐντὸς μιᾶς σχισμῆς εἰς τὴν βορειοτέραν βαθμίδα.

Εἰκ. 8. Κεντρικὴ εἵσοδος τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου.

Αἱ ἀνωτέρω λεπτομέρειαι πείθουν ὅτι εἰς τὴν θέσιν ταύτην ὑπῆρχε κλίμαξ, ἡ ὁποία διὰ τεθλασμένης γραμμῆς, συνήθους εἰς ὅμοια κατασκευάσματα τῆς μυκηναϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὠδήγει εἰς τὸ ΝΑ. ἄκρον τῆς Οἰκίας, ὅπου καὶ ὁ διατεθειμένος χώρος ὁμοιάζει περισσότερον πρὸς προθάλαμον παρὰ πρὸς κανονικὸν δωματίον. Ἀκριβῶς δὲ κάτωθεν τοῦ σημείου τούτου καὶ συγκεκριμένως ἔμπροσθεν τῆς πρώτης ἐκ Νότου βαθμίδος ὑπάρχουν δύο λαξευταὶ εἰς τὸν φυσικὸν βράχον στρογγύλαι ὀπαί, διαμ. 0.19 - 0.20 μ. καὶ βάθους 0.16 μ. (πίν. 74α). Εἶναι φανερόν ὅτι αἱ ὀπαὶ αὗται ἐχρησίμευον διὰ τὴν στερέωσιν ξυλίνων δοκῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπεβάσταζον τὸ σχηματιζόμενον ἄνωθεν προστώον (loggia) εἰς τὴν εἵσοδον τῆς οἰκίας. Ἀποδεικνύεται τοιοῦτοτρόπως ὅτι ἡ Οἰκία τοῦ Λαδεμπόρου, εὐρισκομένη ἀπέναντι τοῦ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως βασιλικοῦ ἀνακτόρου, ἦτο ἐφωδιασμένη μὲ ἀνάλογον πρὸς τὴν θέσιν της καὶ τὴν ὅλην μεγαλοπρέπειάν της κεντρικὴν εἵσοδον.

2. Τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἐξόδου τοῦ ὀχετοῦ τοῦ εὐρεθέντος εἰς τὴν Δυτικὴν Οἰκίαν.

Ἀπὸ τὰς ἐκθέσεις τῶν παλαιότερων ἐτῶν εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν Δυτικὴν Οἰκίαν εὐρέθη ὀχετός, ὁ ὁποῖος διασχίζων τὴν πρὸ τοῦ μεγάρου τῆς Οἰκίας αὐλὴν καὶ στρεφόμενος ἐκεῖθεν πρὸς Α. διήρχετο κάτωθεν τῆς ὁδοῦ τῆς εὐρισκομένης μεταξὺ τῆς προκειμένης Οἰκίας καὶ τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου καὶ ἐξετείνεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς τελευταίας. Τὴν συνέχειάν του ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου ἠδυνήθη τότε νὰ παρακολουθήσω μέχρι τοῦ ἰσχυροῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου (terrace wall), ὁ ὁποῖος χωρίζει τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Οἰκίας, ἐκεῖθεν ὅμως τὰ ἔχνη αὐτοῦ ἐχάνοντο καθ' ὁλοκληρίαν προφανῶς ἕνεκα ἀποτόμου κλίσεως τοῦ ἐδάφους (βλ. Ἔργον 1961, εἰκ. 159).

Τὴν ἐξοδὸν τοῦ ὀχετοῦ τούτου, ὁ ὁποῖος, ὥς ἐλέχθη ἄλλοτε, ἀποτελεῖ ἀσφαλῆ ἀπόδειξιν τῆς χρονικῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν δύο Οἰκιῶν, ἀνεξήτησα τότε ματαίως εἰς τὸν ἀνατολικὸν ἀναλημματικὸν τοῖχον τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου. Ἦδη, κατὰ τὸν γενόμενον καθαρισμὸν ἀνατολικῶς αὐτῆς παρετήρησα ὅτι παραπλεύρως τῆς πρώτης λαξευτῆς βαθμίδος εἰς ὀγκόλιθος εἰς τὸ θεμέλιον ἐξεῖχεν ἐλαφρῶς ἀπὸ τῆς γραμμῆς τοῦ λοιποῦ τοίχου, ἐφαίνετο δὲ ὅτι κάτωθεν αὐτοῦ ἐσχηματίζετο κενόν (πίν. 74α). Τὸ πρᾶγμα ἐκίνησε τὴν περιέργειαν, πρὸς διευκρίνησιν δὲ τούτου ἐπεχειρήθη διὰ μικροῦ ἐργαλείου ὁ καθαρισμὸς τοῦ κάτωθεν κενοῦ, ὅσον ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ τὸ χέρι τοῦ ἐργάτου. Ἐκ τοῦ καθαρισμοῦ διεπιστώθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐνὸς φρέατος ἐν εἰδει καταβόθρας, λαξευμένου εἰς τὸν φυσικὸν βράχον, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἄνωθεν ὀγκόλιθος ἐχρησίμευεν ὥς καλυπτῆρ.

Μολοντί τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεκαλύφθη τὸ ἄνωτέρω φρέαρ, εὐρίσκεται ὀλίγον νοτιώτερον τῆς πρὸς Α. στροφῆς τοῦ ὀχετοῦ, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἀποτελεῖ τὴν κατάληξιν ἐκείνου: τὸ κάτωθεν τοῦ ἀνατολικοῦ θεμελίου τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου κατασκευασθὲν φρέαρ οὐδένα ἄλλον σκοπὸν θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ πλὴν τῆς συγκεντρώσεως τῶν ὑδάτων τοῦ ὀχετοῦ καὶ τῆς ἐκεῖθεν διαρροῆς τούτων διὰ μέσου τῶν ρωγμῶν τοῦ φυσικοῦ βράχου. Πρέπει ἐπομένως νὰ υποθέσωμεν ὅτι ἀπὸ τοῦ εὐρισκομένου εἰς τὸ μέσον τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου ἀναλημματικοῦ τοίχου (terrace wall) ὁ ὀχετός ἐστρεφεν ἐλαφρῶς πρὸς Ν., ἀκολουθῶν πιθανώτατα φυσικὴν διαμόρφωσιν τοῦ βράχου, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς ὃ σημεῖον ἀπεκαλύφθη τὸ φρέαρ.

Ἡ ἀνάγκη τῆς συγκεντρώσεως τῶν ὑδάτων τοῦ ὀχετοῦ ἐντὸς λαξευτῆς καταβόθρας, ἀντὶ τῆς ἐπικρατοῦσης συνηθείας εἰς ὁμοίας περιπτώσεις νὰ ἀφήνωνται ταῦτα ἐλεύθερα νὰ χύνωνται πρὸς τὰ ἔξω, ἐπιβεβαιώνει πρὸς

τοῖς ἄλλοις τὴν ὀρθότητα τῆς γνώμης περὶ τῆς θέσεως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς κεντρικῆς εἰσόδου τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου : ἐὰν παραπλεύρως τοῦ σημείου τούτου δὲν εὐρίσκετο ἡ κεντρικὴ εἴσοδος τῆς οἰκίας, θὰ ἐπερίτευνεν ἡ κατασκευὴ τῆς δαπανηρᾶς καταβόθρας διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν ὑδάτων τοῦ ὁχετοῦ.

3. Τὴν ἀποκάλυψιν ἀψιδωτοῦ Ἱεροῦ τῶν Γεωμετρικῶν χρόνων.

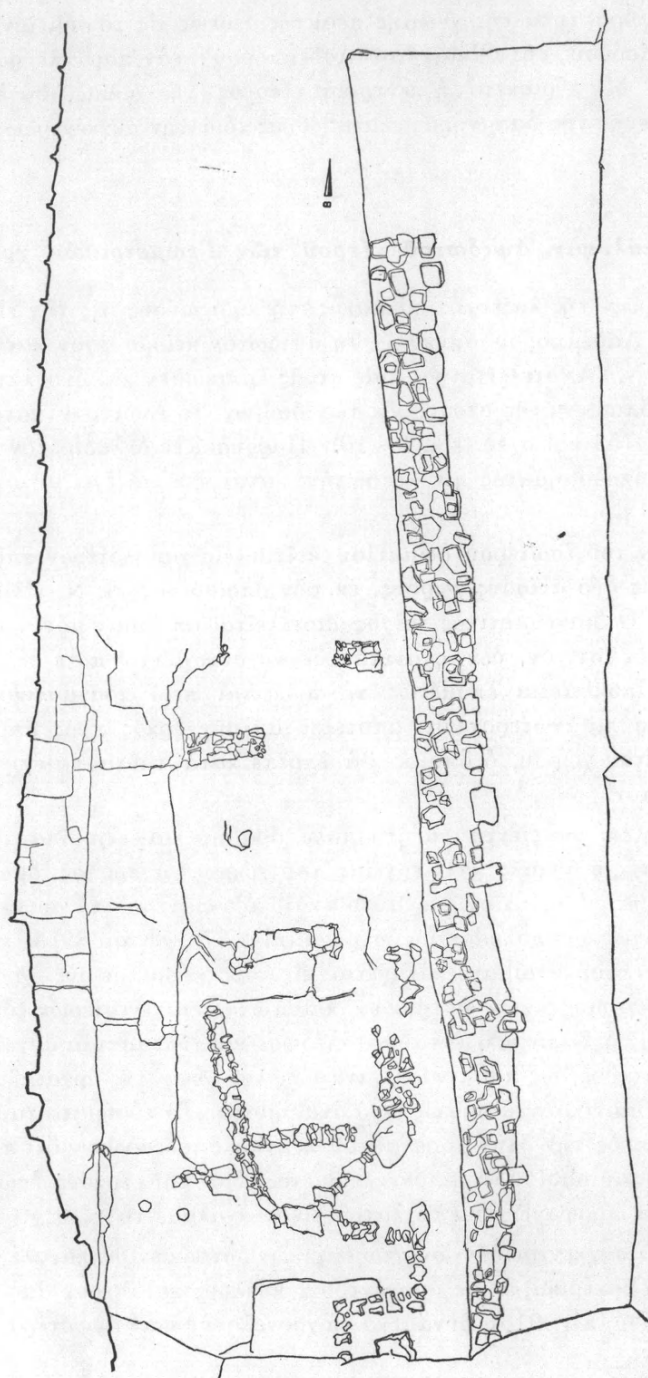
Παραπλεύρως τῆς λαξευτῆς κλίμακος τῆς ὁδηγούσης εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου ἀπεκαλύφθη ἀψιδωτὸν κτίσμα ἔχον κατεύθυνσιν ἐκ Β. πρὸς Ν. Ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς στοᾶς ἔμπροσθεν καὶ δύο κατὰ σειρὰν δωματίων ὀπισθεν τῆς στοᾶς, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐσωτέρον καταλήγει εἰς ἀψίδα (πίν. 75β καὶ σχέδ. εἰκ. 9 - 10). Παρουσιάζει δηλαδὴ τὸν τύπον μεγαροσχήμου οἰκοδομήματος μὲ ἀψιδωτὴν κατάληξιν καὶ ἔχει μῆκος 9 μ. καὶ πλάτος 3.50 μ.

Τὸ δάπεδον τοῦ ἐσωτέρου δωματίου κεῖται εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον καὶ διαιρεῖται εἰς δύο ἀνίσους χώρους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρὸς Ν. εἶναι λίαν περιορισμένος. Ὁ διαχωριστικὸς τοῖχος ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν μόνον σειρὰν λίθων εἰς ἀπλοῦν στίχον, δὲν φαίνεται δὲ νὰ συνεχίζετο ποτὲ εἰς μεγαλύτερον ὕψος· ἀποκλείεται ἐπομένως νὰ πρόκειται περὶ πραγματικοῦ τοίχου καὶ φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ἀποτελεῖ ἀπλοῦν ἔρκος πρὸς ἀποχωρισμὸν τοῦ ἐσωτάτου χώρου, ὁ ὁποῖος θὰ ἔπρεπε κατὰ ταῦτα νὰ ἔχῃ ἰδιαιτέρον τινα σκοπὸν.

Μολονότι ἡ ἐπίχωσις ἐνταῦθα ἦτο πολὺ ἀβαθὴς καὶ εἶχε διαταραχθῇ ἰσχυρῶς ἔνεκα τῆς συνεχοῦς καλλιεργείας τοῦ χώρου, ὁ τρόπος ὅμως τῆς κατασκευῆς τοῦ κτηρίου, τὸ σχῆμα αὐτοῦ καὶ πρὸ πάντων τὰ συγκεντρωθέντα ἐκ τῆς ἐπιχώσεως πολυάριθμα ὄστρακα (πίν. 87α, 88 καὶ 89) δεικνύουν ὅτι ἡ χρονολογία τοῦ κτίσματος ἀνάγεται εἰς τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους.

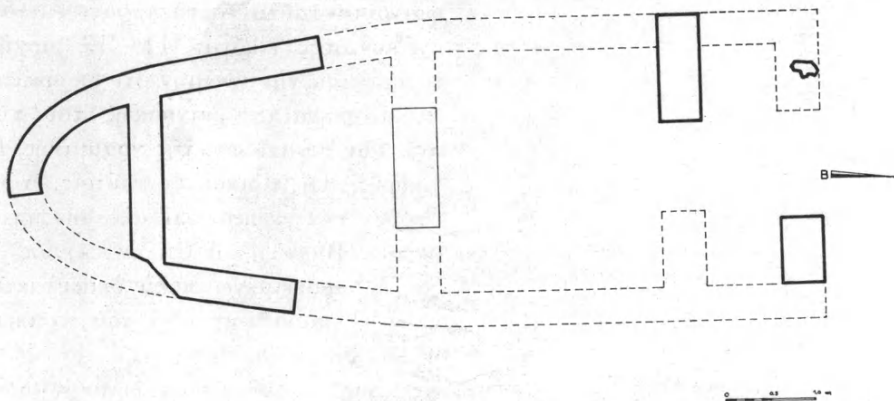
Πλὴν τῶν γεωμετρικῶν ὀστράκων καὶ τῶν μεταγενεστέρων ὁμοίων (πίν. 90 καὶ 92α) ἡ ἀνασκαφὴ ἐνταῦθα ἀπέδωσε καὶ τινα μικύλα ἀγγεῖα λατρευτικοῦ χαρακτῆρος, ὥς καὶ τινα πῆλινα εἰδῶλια ζώων τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς (πίν. 91α), ἀποτελοῦντα σαφῶς ἱερὰ ἀναθήματα. Τὰ εὐρήματα ταῦτα ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν ὅλην μορφὴν τοῦ κτηρίου ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ Ἱεροῦ, τοῦ ὁποίου ὁ ἀποκεκλεισμένος διὰ τοῦ ἔρκους ἐσώτατος χώρος ἔχρησίμευε προφανῶς διὰ τὸ λατρευτικὸν ἄγαλμα, τὸ «ἔδος».

Μεταξὺ τῶν συγκεντρωθέντων γεωμετρικῶν ὀστράκων συγκαταλέγονται καὶ δύο πρωτογεωμετρικά, ἐν μὲ ὁμοκέντρους κύκλους καὶ ἕτερον ἀπὸ βάσιν ὑπίποδος κυπέλλου (πίν. 91β), δυνάμενα νὰ χρονολογηθῶσιν ἀμφότερα εἰς τὸ

Εἰκ. 9. Κεντρικὴ εἴσοδος τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπορίου καὶ γεωμετρικὸν πλάνον αὐτῆς. Κάτοψις.

β' ἡμισυ τοῦ 10ου αἰ. Ἐὰν τὰ τεμάχια ταῦτα δύνανται νὰ ἀποτελέσουν ἀσφαλὲς χρονολογικὸν ὄριον διὰ τὸ παρὸν κτίσμα, πρέπει τότε νὰ ἀνήκη τοῦτο μεταξὺ τῶν παλαιότερων ἱερῶν τῆς κατηγορίας του.

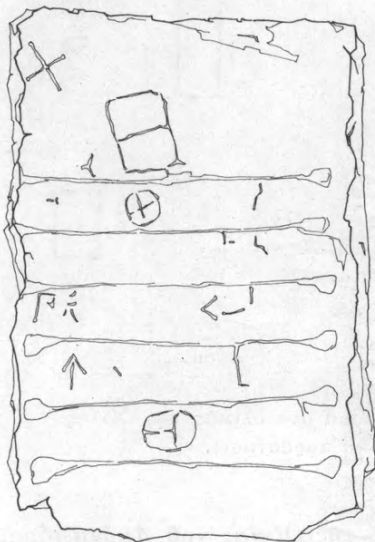
Εἰκ. 10. Ἀσπιδόσχημον γεωμετρικὸν κτίσμα ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδερπόρου. Σχηματικὴ παράστασις.

4. Τὸν καθορισμὸν πλατείας ὁδοῦ πρὸς τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδερπόρου.

Παραπλεύρως τοῦ γεωμετρικοῦ ἱεροῦ καὶ κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς τούτου πλευρᾶς ὁ φυσικὸς βράχος ἔχει ἀποκοπὴν κατακορύφως, ἡ δὲ ἀποτομὴ αὕτη καλύπτεται καθ' ὅλον τὸ μῆκός της δι' ἰσχυροῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου (πίν. 71β, βλ. καὶ σχέδ. εἰκ. 9). Ὁ τοίχος οὗτος εἶναι ἐκτισμένος διὰ μετρίου μεγέθους λίθων χωρὶς πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ φαίνεται μᾶλλον σύγχρονος πρὸς τὸ γεωμετρικὸν κτίσμα, ἐχρησίμευε δὲ ἀσφαλῶς πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων τῆς σχηματιζομένης πέριξ τοῦ ἱεροῦ πλατείας. Ἄλλ' εἶναι πολὺ ἐνδεχόμενον ἡ ἀποτομὴ τοῦ βράχου νὰ συνδέεται μὲ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδερπόρου, ὁ δὲ ἀναλημματικὸς τοίχος κατὰ μῆκος αὐτῆς νὰ ἀντικατέστησεν ἄλλον παλαιότερον τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔχομεν ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδερπόρου μίαν εὐρεῖαν ὁδόν, πλάτους 4 μ. περίπου, δικαιολογοῦσαν τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς πόλεως ὡς *εὐρυαγυίας*. Ἡ συνέχεια τῆς ἐρεῦνης κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος καὶ βορειότερον, ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας τῶν Ἀσπίδων, θὰ δείξῃ κατὰ πόσον ἡ ἀνωτέρω ὑπόθεσις εὐσταθεῖ.

Κατὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ἐπιχώσεως ἀνατολικῶς τοῦ γεωμετρικοῦ ἱεροῦ εὐρέθῃ πρὸς τὸ βόρειον αὐτῆς ἄκρον καὶ μεταξὺ σωροῦ λίθων, προερ-

χομένων πιθανώτατα ἀπὸ τὴν ὑπερχειμένην Οἰκίαν τοῦ Λαδεμπόρου, ἡ ἐν πίν. 92β λιθίνη πλάξ¹, ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς ὁποίας διαιρεῖται δι' αὐλακώσεων εἰς ἰσοπλατεῖς ζώνας, ὥστε νὰ δίδῃ τὴν ἐντύπωσιν ἄβακος. Μεταξὺ τῶν ζωνῶν διατηροῦνται ἴχνη ἐπιπολαίως χαραγμένων γραμμάτων, ὅπως

Εἰκ. 11. Σχέδιον τῆς ἐν πίν. 92β
εἰκονιζομένης λιθίνης πλακῆς.

τῆς 18.50 μ., μίαν τομὴν μήκους 10 μ. καὶ πλάτους 1.50 μ. καὶ μὲ κατεύθυνσιν ἐκ Ν. πρὸς Β.

Εὐθὺς μετὰ τὰ ἐπιφανειακὰ χρώματα καὶ εἰς βάθος 0.30 μ. ἤρχισεν ἐμφανιζόμενος σωρὸς μικρῶν λίθων, προερχομένων ἀπὸ τὴν καταστροφὴν γειτονικοῦ τινος κτηρίου, εἰς βάθος δὲ 0.70 μ. παρουσιάσθη ἐπὶ πλεον καμμένον στρῶμα, βαθέος μελανοῦ χρώματος, ἐμφαίνον τὸν τρόπον τῆς καταστροφῆς. Ὀλίγον χαμηλότερον ἐνεφανίσθησαν θεμέλια ἀνήκοντα εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν, ὅπως ἐδείκνυνεν ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς των καὶ ἡ παρουσία εἰς τὴν ἐπίχωσιν μυκηναϊκῶν ἀποκλειστικῶς ὀστράκων. Εἶχον πάχος 1.00 μ. ἐσώζοντο δὲ εἰς ἱκανὸν ὕψος (πίν. 74β καὶ 75α).

φαίνονται ταῦτα εἰς τὸ παρατιθέμενον σχέδιον τῆς εἰκόνης 11. Ἐξ ἀρχῆς ἐσχημάτισα τὴν γνώμην ὅτι ἐπρόκειτο περὶ μυκηναϊκῆς ἐπιγραφῆς τοῦ τύπου τῶν πινακίδων τῆς γραμμικῆς Β γραφῆς. Οἱ εἰδικοὶ ἐν τούτοις, τῶν ὁποίων τὴν γνώμην ἐπεκαλέσθην, ἦτοι οἱ κ. κ. BENETT καὶ CHADWICK, ὑπῆρξαν ἐν προκειμένῳ πολὺ ἐπιφυλακτικοί. Ἡ παράθεσις ἐδῶ τοῦ ἀντικειμένου θὰ δώσῃ ἴσως τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς ἀσχολουμένους δι' ἀκριβεστέραν μελέτην τούτου.

Γ. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΣ ΤΗΣ ΟΙΚΙΑΣ
ΤΩΝ ΣΦΙΓΓΩΝ

Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐξακριβώσεως τοῦ ὀδικοῦ συστήματος τῆς κάτω πόλεως τῶν Μυκηνῶν ἐνήργησα ἐπίσης κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀνασκαφῆς ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας τῶν Σφιγγῶν καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπ' αὐ-

¹ Αἱ διαστάσεις τῆς εἶναι: ὕψ. 0.49 μ., πλάτ. 0.33 μ., πάχ. 0.16 μ. Τὰ μεταξὺ τῶν ταινιῶν διαστήματα 0.05 - 0.06 μ. Πλ. ἄνω περιθωρίου 0.14 - 0.16 μ.

Μολονότι ἡ ἀνασκαφή δὲν ἐπεξετάθη περισσότερον ἐξαντληθέντος τοῦ εἰς χεῖράς μου χρηματικοῦ ποσοῦ, κατέστη ὅμως φανερόν καὶ ἐκ τοῦ ἀποκαλυφθέντος μικροῦ τμήματος τῶν θεμελίων ὅτι ἔχομεν καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἄλλην μυκηναϊκὴν οἰκίαν, ἣτις πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἄλλων γειτονικῶν θὰ ὀνομάζεται εἰς τὸ ἑξῆς Ἀνατολικὴ Οἰκία. Τῆς οἰκίας ταύτης διεπιστώθησαν μέχρι τοῦδε δύο χώροι, οἱ ὅποιοι, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὸ πάχος τῶν θεμελίων, ἀποτελοῦν ὑπόγεια μᾶλλον δωμάτια χρησιμεύοντα ὡς ἀποθήκαι. Ἡ πλήρης ἀποκάλυψις καὶ τῆς Οἰκίας ταύτης παραπλεύρως τῶν τεσσάρων ἄλλων μεγάλων οἰκιῶν, αἵτινες, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἀπέδωσαν καὶ ἱκανὸν πλοῦτον ἀντικειμένων, τυγχάνει ἐπιβεβλημένη.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΒΕΡΔΕΛΗΣ

13. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΠΥΛΟΥ

Αί έρευναι τοῦ 1962 ἐν Πύλῳ διήρκεσαν ἀπὸ τῆς 23ης Ἰουλίου μέχρι τῆς 8ης Σεπτεμβρίου. Αἱ ἀνασκαφαὶ περιορίσθησαν εἰς μόνην τὴν Περιστεριάν. Τοπογραφικαὶ ὅμως ἐξερευνήσεις ἐγένοντο εἰς διάφορα μέρη : Πήδασον, Χανδρινοῦ (ἐνθα εὗρέθη τεχνητὸς τύμβος εἰς θέσιν Κισσός, ἕτερος ἐντὸς ἀγροῦ Μαρίας Σκαφιδᾶ, πολλὰ δὲ ἄλλα ἔχνη Μυκηναϊκῆς καὶ Μεταμυκηναϊκῆς ἐποχῆς εἰς τὰ πέριξ) καὶ ἄλλας τοποθεσίας. Πλησίον τοῦ χωρίου Σχινόλακκα καὶ εἰς ὀλίγων λεπτῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Παλαιοχωρίων Κουκουνάρας, ἐνθα πέρυσι διεξήχθη ἐπιτυχὴς σκαφή, ἐσημειώθη πλῆθος λακκοειδῶν τάφων, ἴσως ὅμως χριστιανικῆς ἤδη ἐποχῆς. Ἐτι περαιτέρω πρὸς τὸ χωρίον, εἰς θέσιν Παληάλωνα (ἀγρὸς Ν. Βισβίκη) ὑπάρχει Μυκηναϊκὸν κτίσμα, πλησίον δὲ τούτου (ἀγρὸς Κων. Καλογεροπούλου) εὗρέθησαν Μυκηναϊκαὶ ψῆφοι ἐκ κυανῆς υἵαλου καὶ χαλκῇ τριχολαβίς. Τινὰ τῶν εὗρημάτων τούτων κατέληξαν εἰς τὸ μουσεῖον Πύλου.

Εἰς τὸ μουσεῖον Χώρας εἰργάσθη ἐπὶ δύο μῆνας ὁ ἀρχιτεχνίτης κ. Ζαχ. Κανάκης, ἐργασθεὶς συγχρόνως καὶ εἰς τὰ εὗρηματα παλαιότερων ἐτῶν τοῦ μουσείου Πύλου. Τὸ σπουδαιότερον ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ συγκρότησις δύο νέων μεγάλων ταφικῶν πίδαων ἐκ τοῦ τύμβου Ἀγίου Ἰωάννου Παπουλίων. Ὁ εἷς (πίν. 93α) εἶναι ὁ ἐν ΠΑΕ 1954, 314, εἰκ. 11 εἰκονιζόμενος, ὅστις ἀνασυγκροτηθεὶς ἔδειξεν ὕψος 1.98 μ. καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ἀτρακτοειδὲς σχῆμα, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ μέσον παρουσιάζει ἐλαφρὰν ἄρθρωσιν. Ὁ ἕτερος πίδαος (πίν. 93β) ἦτο ὁ τοῦ κεντρικοῦ μέρους τοῦ τύμβου (ΠΑΕ ἔ. ἀ. 311), ὃν κατέθραυσαν οἱ χωρικοί. Ἐλλείπουν μερικὰ τεμάχια, ἀλλ' ἡ ἀνασυγκρότησις του ἐπετεύχθη ἄνευ δυσκολίας. Τὸ ὕψος του φθάνει 1.78 μ.

Διὰ λόγους ἀνασκαφικῆς τακτικῆς αἱ ἀνασκαφαὶ περιορίσθησαν εἰς μόνην τὴν Περιστεριάν. Πράγματι, τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, συνετελέσθη ἡ διαδικασία ἀπαλλοτριώσεως ὁλοκλήρου τοῦ λόφου ἐπὶ τῇ βάσει τοπογραφικοῦ σχεδίου τοῦ κ. Ἰω. Μπαντέκα (εἰκ. 1). Προεῖχεν ὥς ἐκ τούτου ἡ πληρεστέρα ἐξακρίβωσις τῆς ὑπάρξεως ἀρχαιοτήτων ἀνὰ τὴν ἀπαλλοτριουμένην ἔκτασιν.

Ἦτο ἤδη γνωστὸν ἐκ τῶν προηγουμένων σκαφικῶν περιόδων, ὅτι ὁλόκληρος ὁ ὠραῖος λόφος, ἀπρόσιτος ἀπὸ τῶν τριῶν πλευρῶν καὶ βατὸς μόνον ἐκ Νότου, παρουσίαζεν ἔχνη τῆς Μυκηναϊκῆς ἀρχαιότητος. Διὰ τῆς

Είχ. 1. Τοπογραφικόν σχέδιον τῆς ἀνασκαφῆς Περιστεριᾶς (1962).

ἐφετεινῆς ἐρεῦνης τὸ πρᾶγμα ἐξηκριβώθη πλήρως. Μόνη ἡ κορυφὴ τοῦ λόφου φαίνεται ἐλευθέρα κτισμάτων. Ἡ Δυτικὴ πλευρὰ εἶναι πλήρης κτισμάτων, ἴσως μεμονωμένων οἰκημάτων. Ἡ Νοτιά κατὰ τὸ μέγιστον μέρος καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν τάφων.

Εἰς τὸ ὑπολειπόμενον Ν. καὶ ΝΑ. τμήμα ἠνοιξαμεν δύο μεγάλας τάφρους σταυροειδῶς. Ἡ Βορειονοτία ἔχει μῆκος 41 καὶ ἡ Ἀνατολικοδυτικὴ 48 μέτρων. Παντοῦ ἐνεφανίσθη ἡ αὐτὴ εἰκὼν, ἣτις συνίσταται εἰς τοίχους καὶ ἐγκατεσπαρμένους λίθους εὐθὺς ὑπὸ τὸ καλλιεργήσιμον στρῶμα, ἐνῶ τὰ ὄστρακα, ἂν καὶ κατὰ μεγάλην πλειονότητα Μυκηναϊκά, περιέχουν καὶ ποσοστὸν Ἑλληνιστικῆς καὶ μεταγενεστέρας κεραμικῆς, ὥς καὶ θραύσματα κεράμων. Ἡ ἐντύπωσις τοῦ παρόντος εἶναι, ὅτι τοῦλάχιστον μέρος τῶν ἀναφανέντων τοίχων εἶναι Ἑλληνικῆς ἐποχῆς. Ἐνιαχοῦ ὑπάρχουν χαλκίστρωτα δάπεδα, ὑπὸ τὰ ὅποια τὰ ὄστρακα εἶναι μόνον Μυκηναϊκά.

Ἐν τῷ μεταξὺ (Πέμπτην 23 Αὐγούστου) ἤνοιξαν κυριολεκτικῶς οἱ καταρράκται τοῦ οὐρανοῦ, φαινόμενον τοῦ ὁποίου εἴχομεν ἤδη πικρὰν πεῖραν ἐκ προηγουμένων ἐτῶν εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην. Ἐν διαστήματι ὀλίγων ὥρων ὁ θολωτὸς τάφος 2, ὁ δρόμος του, αἱ τάφροι καὶ πᾶσα ἄλλη κοιλότης μετεβλήθησαν εἰς λίμνας, τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα διετηρήθησαν ἐπὶ ἑβδομάδας. Τοῦτο ἠνάγκασεν ἡμᾶς ὅπως ἀνοίξωμεν τρίτην τάφρον κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ δρόμου τοῦ τάφου 2 πρὸς διέξοδον τῶν ὑδάτων, διότι ἄλλως ταῦτα θὰ ἐλίμναζον ἐντὸς τῆς θόλου καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα. Ἡ τάφρος αὕτη, ἐκταθεῖσα πρὸς Ν. εἰς ἀπόστασιν σχεδὸν 35 μ. ἀπὸ τοῦ τάφου, ἔπρεπε νὰ φθάσῃ ἐνιαχοῦ εἰς βάθος σχεδὸν 2 μέτρων, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ φυσικὴ ροὴ τῶν ὑδάτων. Ἡ εὐκαιρία πρὸς σπουδὴν καὶ τῆς στρωματογραφίας ἔδειξε τὰ ἑξῆς :

Εἰς βάθος 1 μ. περίπου ὑπὸ τὸ καλλιεργήσιμον ἔδαφος ἀνεφάνησαν λίθοι, τινὲς τῶν ὁποίων ἀνήκουν εἰς τοίχους καλῶς ἐκτισμένους καὶ ἀρκετὰ παχεῖς. Λεῖψανα ἀνθρώπων καὶ τέφρα ἐνεφανίσθησαν ἐνιαχοῦ. Διὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου δὲν ἐγένετο σαφές, ἂν πρόκειται περὶ δαπέδου, ἐστίας ἢ μᾶλλον περὶ πυρᾶς θυσιῶν. Πάντα τὰ ὄστρακα εἰς τὸ βάθος τοῦτο εἶναι ΥΕ I - II, ὁμοῦ δὲ μετ' αὐτῶν εὗρέθησαν καὶ σχετικῶς ἄφθονα πῆλινα εἰδώλια, περὶ ὧν κατωτέρω.

Αἱ ἀνωτέρω δοκιμαστικαὶ σκαφαὶ κατηνάλωσαν τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου καὶ τῶν χρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ πραγματικῶς σκαφικὴ ἐργασία περιορίσθη εἰς τὸν θολωτὸν τάφον 2, διότι ὁ τάφος 1, διαρκούντος τοῦ χειμῶνος, ὑπέστη σημαντικὴν ἐρείπωσιν καὶ δὲν ἀπετόλμησα τὴν περαιτέρω ἀνασκαφὴν του. Οὐδεὶς θὰ ἦτο πρόθυμος νὰ ἐργασθῇ ἐντὸς τῆς θόλου, ἥς τὸ ἥμισυ περίπου παραμένει ἄσκαφον, ἐνῶ ἐπικινδύνως κρέμονται τὸ πελώριον ἀνὼφλιον καὶ οἱ διεργωγότες τοῖχοι τῆς θολώσεως 4 - 5 μέτρα

ὑπεράνω τοῦ δαπέδου. Ἡ ἐργασία ἐντὸς τοῦ σπουδαίου τούτου τάφου θὰ εἶναι ἄκρως προβληματικὴ ἄνευ τῆς συνεχοῦς παρουσίας τῆς Ἀναστηλώσεως, διότι ὑπάρχει ἄμεσος κίνδυνος δυστυχήματος.

Αἱ ἐργασίαι κατ' ἀνάγκην περιορίσθησαν εἰς τὸν τάφον 2. Ἡ δυσκολία ἀνασκαφῆς τῆς θόλου τοῦ τάφου τούτου ἔγκειται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι δὲν τολμῶμεν νὰ ἀφαιρέσωμεν τὴν παχεῖαν τεῖχισιν τοῦ στομίου, διότι θὰ καταπέσῃ ἡ Ἀνατολικὴ τούτου παραστάς, ἣτις ἀρχαϊοῦθεν ἔχει ὑποστῇ νεῦσιν πρὸς τὰ ἔσω. Ὅταν διὰ τελευταίαν φορὰν εἶχε τειχισθῇ ἡ θύρα τοῦ τάφου (πιθανῶς κατὰ τὴν ΥΕ ΙΙΙ περίοδον), ὑπῆρχεν ἤδη ἡ μετατόπισις αὕτη ὀλοκλήρου τοῦ Ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς θόλου, ἣτις ἐν τέλει ἐπέφερε καὶ τὴν πτώσιν τοῦ τάφου.

Ἡ θόλος, διὰ τοῦτο, κενοῦται ἄνωθεν, γεννωμένου καὶ προβλήματος τοποθετήσεως τῆς ἀπειρίας τῶν ἐξαγομένων λίθων, δεδομένου ὅτι ἀμφοτέρων τῶν τάφων αἱ θόλοι ἔχουν παχυτάτους τοίχους. Οἱ ἐξαγόμενοι λίθοι, πάντες ἐκλεκτῆς ποιότητος, πλακωτοί, ἀρκούντως κατεργασμένοι καὶ μεταφερθέντες μακρόθεν, ἀναγκαστικῶς κτίζονται ἐκ νέου εἰς μάνδρας καὶ μακροὺς τοίχους πέριξ τῶν δύο τάφων. Ἐφέτος ἐπωφελήθημεν τῆς παρουσίας τῶν κτιστῶν καὶ διὰ μικρᾶς προσθέτου δαπάνης εἰς ξύλα, κεράμους καὶ κονίαμα κατεσκευάσθη φυλακεῖον εὐπρόσωπον καὶ καλῶς ἀποκρυβέν, ὥστε δὲν εἶναι ὁρατὸν οὔτε μακρόθεν οὔτε καὶ ἐγγύθεν. Εἶχεν ἀκριβῶς στεγασθῇ ἤδη, ὅτε κατέλαβεν ἡμᾶς ἡ καταιγίς, τὴν ὁποίαν εἰχομεν ἐγκαίρως ὑποπτεύσει.

Ἡ προσπάθεια ἡμῶν ἐφέτος συνεκεντρώθη εἰς τὸ νὰ σκάψωμεν τὸ τρίτον τεταρτημόριον τῆς θόλου (τὰ δύο ἄλλα εἶχον σκαφῇ κατὰ τὸ 1961) καὶ νὰ καθαρίσωμεν καὶ τὸν δρόμον. Τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν ἐν συντόμῳ τὰ ἀκόλουθα :

Ἀφοῦ ἐκαθαρίσθη ἐπιμελῶς καὶ ἐγένετο κάθετος ἡ τομὴ τῆς ἐπιχώσεως τῆς θόλου, ἥς τὸ ἥμισυ εἶχεν ἤδη καθαρισθῇ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, ἐφωτογραφήθη καὶ ἐσχεδιάσθη. Ἡ τομὴ, ἣτις ἔχει διευθύνσιν ἀπὸ Α. πρὸς Δ., δεικνύει ὅτι, ὅταν κατέπεσεν ἡ θόλος, τὸ δάπεδον αὐτῆς ἐκαλύπτετο ὑπὸ στρώματος ἱλύος καθαρᾶς, ἣτις πρὸς Α. ἀρχίζει εἰς τὸ μηδὲν καὶ πρὸς Δ. ἔχει πάχος σχεδὸν 1 μ. ἀκριβῶς. Τοῦτο δέ, διότι ἀκολουθεῖ τὴν ἀντίστοιχον κλίσιν τοῦ δαπέδου τῆς θόλου, ὅπερ εἶναι ὁ ἀκατέργαστος κροκαλοπαγῆς βράχος, ἐνῶ ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ γήινου τούτου στρώματος εἶναι ὀριζοντία. Ἡ ὑπόλοιπος ἐπίχωσις τῆς θόλου σύγκειται ἐκ λίθων καὶ χώματος. Μέχρι βάθους σχεδὸν 1 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας συνηντήσαμεν καὶ ἐφέτος ἀραιὰ ὄστρακα Ἑλληνικῆς ἐποχῆς καὶ τινὰ τεμάχια κεράμων. Κατόπιν ἡ ἐπίχωσις γίνεται καθαρὰ Μυκηναϊκῇ. Τὰ ἀνευρισκόμενα ὅμως ὄστρακα εἶναι ἀραιὰ καὶ ἐλάχιστα τούτων εἶναι γραπτά.

Εἰς βάθος 1.60 ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας (καὶ εἰς ὕψος 2.20 ἀπὸ τοῦ δαπέδου) εὐρέθη, ἐστημένον ὄρθιον μεταξὺ λίθων καὶ ἐρειδόμενον ἐπὶ τοῦ Β. τοιχώματος τῆς θόλου, εὐμέγεθες χυτροειδὲς ἀγγεῖον (πίν. 94α). Φέρει δύο ὀριζοντίας λαβὰς καὶ μίαν μαστοειδῆ ἀπόφυσιν, τοῦτο ὅμως δὲν ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ ἀγγεῖον εἶναι Μυκηναϊκόν. Ἔχει ὕψος 30 καὶ διάμετρον 25 ἑκατοστῶν. Πλησίον καὶ περίξ τοῦ ἀγγείου ὑπῆρχον πολλὰ λείψανα πυρᾶς καὶ μικροὶ ἀνθρακες. Οὐ μακρὰν δ' εὐρέθη καὶ τεμάχιον σιδηροῦ δρεπάνου, ἴσως οὐχὶ ἄσχετον πρὸς τὰ ἀνωτέρω. Κενωθεῖσα ἡ χύτρα εὐρέθη περιέχουσα μόνον χῶμα μετὰ τινων λειψάνων μικρῶν ἀνδράκων εἰς τὸν πυθμένα.

Ὅταν ἡ σκαφή ἔφθασεν εἰς τὸ τέλος, τὸ δάπεδον τῆς θόλου ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν ὡς ἀκατέργαστος κροκαλοπαγῆς βράχος. Λείψανα δευτέρου «βωμοῦ» ἀνεκαλύφθησαν, ὅστις ὅμως τρεῖς - τέσσαρας λίθους διατηρεῖ κατὰ χώραν. Ἡ φωτογραφία πίν. 96β δεικνύει τὸ ΒΑ. τμήμα τῆς θόλου ὁμοῦ μετὰ τοῦ περυσινοῦ (δεξιὰ) καὶ τοῦ ἐφετεينوῦ «βωμοῦ». Μεταξὺ αὐτῶν εἶδος αὐλακος ἔχει σκαλισθῆ ἑλαφρῶς εἰς τὸ δάπεδον τῆς θόλου.

Ὁ καθαρισμὸς τοῦ δρόμου τοῦ τάφου ἀπέδωκε τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα: Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν χωμάτων ἐπιφανείας πλῆθος λίθων, μεγάλων συνήθως, εὐρέθησαν πληροῦντες τὸν δρόμον καὶ σχηματίζοντες ὁμοιόμορφον στρώμα μέχρις ἀποστάσεως 11 μέτρων ἀπὸ τοῦ τετειχισμένου στομίου. Προχωρούσης τῆς ἀνασκαφῆς εἰς βάθος ἐξηκριβώθη, ὅτι τμήμα πάχους 1.40 μ. εἰς τὸ ἐξώτατον μέρος τοῦ δρόμου ἀπετέλει τοῖχον, οἱ δὲ ὑπόλοιποι λίθοι ἦσαν ἀτάκτως ἐρριμμένοι ἐντὸς τοῦ δρόμου μεταξὺ τοῦ τοίχου τούτου καὶ τοῦ τετειχισμένου στομίου. Ἡ εἰκὼν τοῦ πίν. 94β δεικνύει μίαν φάσιν τῆς ἀνασκαφῆς, ἐνθα εἰς τὸ κάτω μέρος φαίνεται ὁ ρηθεὶς τοῖχος, εἰς δὲ τὸ ἄνω μέρος ἡ τετειχισμένη εἴσοδος τῆς θόλου.

Περατωθείσης τῆς ἐξαγωγῆς τῶν λίθων καὶ χωμάτων ἀπεδείχθη, ὅτι εἰς τὸν πυθμένα τοῦ δρόμου ὑπῆρχεν ὀχετὸς κεκαλυμμένος διὰ σειρᾶς πλακωτῶν λίθων (πίν. 95α). Τὴν παρουσίαν τούτου εἶχομεν ἤδη συμπεράνει ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους λόγῳ ἀντιστοίχου ὀπῆς εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς τειχίσεως τοῦ στομίου. Πράγματι, μέχρι καὶ σήμερον, κατὰ τὸν χειμῶνα ὁ τάφος συλλέγει ὕδατα, τὰ ὅποια ἐν μέρει ἀναβλύζουν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἰλὺς ἐντὸς τῆς θόλου. Ὁ πλήρως ἤδη ἀνασκαφὴς δρόμος, ἀπὸ τῆς τειχίσεως τοῦ στομίου μέχρι τοῦ ρηθέντος τοίχου, ἔχει πλάτος 2 μ. καὶ μῆκος 9.15 μ., διατηροῦνται δὲ τετειχισμένοι αἱ παρειαὶ τοῦ εἰς τὸ τέλος ἐπὶ διάστημα 1.85 μ. ἀπὸ τοῦ ρηθέντος τοίχου. Τὸ δάπεδον καὶ ὁ ὀχετὸς εὐρίσκονται εἰς βάθος 3 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους.

Ὁ ρηθεὶς ἐγκάρσιος τοῖχος, ὅστις οὕτω θέτει πρῶτον τέρμα εἰς τὸν δρόμον τοῦ τάφου, παρουσιάζει εἰς μὲν τὴν ὀπισθίαν ὀψιν του (τὴν πρὸς

τὸν δρόμον) καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ ἀμελεστέραν τοιχοδομήν διὰ λίθων ἀναμειξ πλακωτῶν καὶ ὀλοιτρούχων. Ἡ ἐξωτερικὴ του ὁμως ἐπιφάνεια (ἢ πρὸς Ν.) εἶναι ἐπιμελέστατα ἐκτισμένη διὰ πλακωτῶν λίθων (πίν. 95β καὶ 96α). Παρακολουθηθεῖσα μέχρι τέλους εἰς τὸ πρὸ τοῦ δρόμου σημεῖον εὐρέθη ἔχουσα ὕψος 1.80, εἰς δὲ τὰ θεμέλια ὑπῆρχεν ὅπῃ τοῦ ὁχετοῦ πρὸς περαιτέρω δίοδον τῶν ὑδάτων (πίν. 95β).

Ἐνεκα τοῦ μεγάλου βάθους τῶν ἐπιχώσεων, μόνον ἐπὶ μικρὸν διάστημα ἐκαθαρίσθη ὁ τοίχος οὗτος. Ἀπεδείχθη, ὅτι παρουσιάζει κυρτότητα καί, τὸ σπουδαιότερον, ὅτι συνεχίζεται πρὸς Δυσμὰς καὶ πρὸς Ἀνατολάς (πίν. 96α). Παρακολουθήσαμεν τοῦτον πρὸς Δ. ἐπὶ τινα μέτρα, ὥστε νὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι εἶναι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς πρὸς τὸ πέρουσιν ὀνομασθὲν Πεταλοειδὲς κτίσμα, τὸ ὁποῖον τώρα φαίνεται μᾶλλον κυκλικόν. Ἐπειδὴ δὲ ἐφέτος ἐφάνησαν καὶ νέα ἵχνη ἐντὸς τοῦ «πετάλου», τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ τρίτου θολωτοῦ τάφου, διαμέτρου 7 μ. περίπου, ἔπεται ὅτι ὁ μέγας οὗτος κύκλος (ὑπελογίσσαμεν τὴν διάμετρον αὐτοῦ εἰς 32 μ.), περιέβαλλε τὸν ταφικὸν τοῦτον χώρον. Δὲν φαίνεται ὁμως πιθανόν, ὅτι πρόκειται περὶ σωστοῦ κυκλικοῦ περιβόλου ὡς οἱ τῶν Μυκηνῶν. Ἡ τοπογραφία προδίδει μᾶλλον ἡμικύκλιον ἢ τι πλέον, ὅπερ ἄφηνεν ἐλευθέραν τὴν Βορείαν (ὑψηλοτέραν) πλευρὰν τοῦ περιβόλου. Ἡ μελλοντικὴ σκαφὴ θὰ φωτίσῃ τὸ πρόβλημα τοῦτο ὡς καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ προορισμοῦ τοῦ κολοσσιαίου τούτου ἔργου. Ἡ εὔρεσις πολλῶν εἰδωλίων καὶ πολλῶν θραυσμάτων κεραμεικῆς πρὸ τοῦ τοίχου φαίνεται νὰ προδίδουν σεβασμόν, διότι τὰ εἰδώλια ζῶων καὶ ἀνθρώπων δυσκόλως δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσιν ἄλλως, ἀφοῦ μάλιστα πολλαχοῦ εὐρέθησαν ἀνθρακες καὶ τέφρα. Γοητευτικὴ εἶναι ἡ ἰδέα, μήπως ὁ «κύκλος» περιέβαλλε παλαιότερους τάφους καὶ οὐχὶ τοὺς θολωτούς.

Τὰ κινητὰ εὐρήματα, πλὴν μεγάλου ὄγκου ὀστράκων συλλεγέντων ἐκ τῶν τάφων, ὑπῆρξαν τὰ ἀκόλουθα : Ἐντὸς τῆς θόλου εὐρέθη ἀφθονία θραυσμάτων ἐκ χαλκῶν σκευῶν, φυλλάρια χρυσοῦ, ὧν τινα φέροντα ἐμπέστον διακόσμησιν, μικραὶ καὶ μεζζονες ψῆφοι ἡλέκτρου (πίν. 98α, γ), ἀρκεταὶ σφαιρικαὶ ψῆφοι ἀμεθύστου (πίν. 102α) καὶ ὀλίγα τεμάχια ἀργυροῦ σκεύους, τὸ ὁποῖον ἐκοσμεῖτο ἐνθέτως. Διατηροῦνται τρία τεμάχια φέροντα χρυσᾷ κρίνα καὶ σειρὰν χρυσῶν δισκαρίων, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, αἵτινα ἦσαν αἱ κεφαλαὶ χρυσῶν ἡλων (πίν. 100α). Τὰ σπουδαιότερα ὁμως εὐρήματα ἐκ τῆς θόλου ἦσαν πλακίδιον ὀρθογώνιον ἡλέκτρου μετὰ περιπλόκου διατρέσεως (πίν. 98β) καὶ πήλινον εἰδώλιον (πίν. 97γ). Ἀμφοτέρω εὐρέθησαν ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τῆς θόλου ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ, ὥστε εἶχον παρασυρθῇ ὁμοῦ μετὰ τῆς ἰλῆος. Τὸ πλακίδιον ἡλέκτρου ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν περιδεραιῶν, τὰ ὁποῖα, ὡς ἀπέδειξεν ὁ HACHMANN,

προέρχονται ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ πολιτισμοῦ Wessex ἐν Ἀγγλίᾳ. Τὰ τελευταῖα ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους εὐρεθέντα ὅμοια πλακίδια προέρχονται ἐκ τοῦ περιβάλλου Β τῶν Μυκηνῶν καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ ΜΙΛΟЈΙЋ. ("Ὁρα περὶ πάντων τούτων SP. MARINATOS, Atti del VI Congr. Intern. delle Scienze Preist. e Protoistoriche I, 1962, 161 ἐξ., ἰδίως 166 - 167 μετὰ περαιτέρω βιβλιογρ.) Δεύτερον ὅμοιον πλακίδιον εὐρέθη ὀλίγας ἡμέρας βραδύτερον μεταξὺ τῶν λίθων τῆς τειχίσεως τοῦ στομίου τοῦ τάφου (πίν. 98β, πρῶτον ἐκ τῶν ἄνω). Ἀποδεικνύεται οὕτω καλύτερον ὁ μέγας ρόλος τῆς Πυλιακῆς περιοχῆς εἰς τὸ μετὰ τῆς Δύσεως ἐμπόριον, περὶ οὗ ὁμιλῶ ἐν ἐκτάσει εἰς τὴν ἀνωτέρω μελέτην μου.

Τὸ πήλινον εἰδώλιον (97γ), ὕψους 0.105 μ., ὁδηγεῖ ἡμᾶς πρὸς τὴν Κρήτην, διότι εἶναι γυνὴ γυμνὴ τὸ στῆθος προσευχομένη κατὰ τὸν γνωστὸν τύπον «Πετσοφᾶ», ἀναγόμενον εἰς Μεσομινωικοὺς χρόνους. (Παράλληλα τελευταίως: ΠΛΑΤΩΝ, Κρητ. Χρονικά Ε', 1951, πίν. ΣΤ ἄνω καὶ Η κάτω ἄρ.) Τὸ κάτω σῶμα εἶναι κωδωνοειδὲς καὶ ἔφερεν ὀριζοντίας γραπτὰς ζώνας, μόλις διακρινόμενας, διὰ καστανοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἦσαν γραπτὰ καὶ αἱ λεπτομέρειαι τοῦ προσώπου. Ἡ ὀπτησις εἶναι κακὴ καὶ φρονῶ ὅτι πρόκειται περὶ ἐντοπίας ἀπομιμήσεως. Τὸ κωδωνόσχημον κάτω σῶμα εἶναι ἐνταῦθα κωνικώτερον ἢ εἰς τὰ γνήσια Μινωικὰ ἔργα καὶ αἱ χεῖρες φέρονται ἐνταῦθα ἀντιστρόφως ἢ εἰς τὰ Κρητικὰ ἔργα πρὸς τὴν κοιλίαν καὶ τὸν ὦμον. Πάντως εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ στενὴ σχέσις τῆς Περιστεριᾶς πρὸς τὴν Κρήτην, ἥς ἕτερον πειστήριον ἔχομεν ἤδη τὰ λατομικὰ σημεῖα ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ τάφου 1.

Περαιτέρω εἰδώλια ἀνευρέθησαν πρὸ παντὸς εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν τοῦ «κύκλου». Εἰκονίζουσι βόας, ἴσως ἵππους καὶ ἀνθρώπους. Τὰ περισσότερα ἐνδιαφέροντα ἐκ τῶν τελευταίων εἶναι τὰ εἰκονιζόμενα ἐπὶ τοῦ πίνακος 97α. β. Τὸ ἐν φέρει καλῶς διατηρουμένην γραπτὴν διακόσμησιν δεικνύουσαν ὀφθαλμούς, περιδέλαιον καὶ κόμμωσιν, εἶναι δὲ ΥΕ I ἢ II χρονολογίας. Τὸ ἕτερον φέρει κοίλους ἡμισφαιρικοὺς ὀφθαλμούς.

Σχεδὸν ἐκπληκτικὴ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ἀφθονία τῶν φύλλων χρυσοῦ, ὀλίγα τῶν ὁποίων σχετικῶς εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ στρώματος ἱλῦος τῆς θόλου, τὰ δὲ πλεῖστα εἰς τὸν δρόμον, πρὸ τοῦ τετειχισμένου στομίου. Ἐκεῖνο ἐκεῖ μεταξὺ τῶν λίθων, κυρίως ὅμως ἐντὸς λεπτοῦ στρώματος 5 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, τὸ ὁποῖον ἦτο μελανὸν καὶ πλῆρες μικρῶν ἀνδράκων, εὐρίσκετο δὲ εἰς ὕψος 0.35 ἀπὸ τοῦ δαπέδου τοῦ δρόμου καὶ κατελάμβανε ἅπαν τούτου τὸ πλάτος. Εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος ἀνεκαλύφθησαν καὶ τὰ ἔχνη παλαιότερας τειχίσεως τοῦ στομίου, διατηρουμένης μόνον εἰς δύο ἢ τρεῖς δόμους τῶν κατωτάτων λίθων, ὁρατῆς δὲ εὐκρινῶς ἐπὶ τοῦ πίνακος 95α.

Τὸ χρυσοφόρον τοῦτο στρῶμα διήκει διὰ μέσου τῶν διακένων τῆς λιθίνης τειχίσεως καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸν δρόμον εἰς ἀπόστασιν 1.50 - 2 μέτρων. Εἶναι δύσκολον πρὸς τὸ παρὸν νὰ δώσωμεν ἐξηγήσιν τοῦ πράγματος. Ἐχει τις τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα ἐκχειλίσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς θόλου, ὅποτε τὰ εὐρήματα (σχεδὸν ἀποκλειστικῶς φυλλάρια χρυσοῦ καὶ ἤλεκτρον, ἥτοι ἐλαφρὰ ἀντικείμενα) παρεσύρθησαν πρὸς τὰ ἔξω ὑπὸ τῶν ὑδάτων.

Τὰ φυλλάρια ταῦτα ἦσαν τόσον ἄφθονα, ὥστε, καθὼς συνελέγοντο ὁμοῦ μετὰ μικροῦ ὄγκου τοῦ περιβάλλοντος χώματος, ἐπληροῦντο ἐξ αὐτῶν ὁλόκληροι κάδοι ὕδατος (κουβάδες). Ὀλίγα θραύσματα χαλκῶν σκευῶν καὶ ἀρκεταὶ ψῆφοι ἤλεκτρον, ἀμεθύστου (μετὰ μιᾶς ἢ δύο ἐκ σαρδίου) καὶ ὑαλομάζης ἦσαν τὰ λοιπὰ εὐρήματα ἐκ τοῦ δρόμου. Ἐντὸς τῶν λίθων τῆς τειχίσεως εὐρέθη ἡ δευτέρα πλᾶξ ἤλεκτρον καὶ εἰς τὸ ἔτερον ἄκρον τοῦ δρόμου, παρὰ τὸν «κύκλον», πλὴν ἀραιοτάτων φυλλαρίων χρυσοῦ εὐρέθη καὶ μέγας χρυσεπένδυτος ἥλος, εἴτε ἐκ ξίφους εἴτε ἐκ μεγάλου σκεύους. Βλέπει τις, ὅτι εἰς ἐποχὴν πάντως Μυκηναϊκῇ, ἢ σύλησις τῆς θόλου ὑπῆρξε κανονικὴ καὶ πλήρης, ὡς εἰ ὠφείλετο εἰς ἐχθρικὴν χεῖρα.

Τὰ εὐρεθέντα φυλλάρια χρυσοῦ (τὰ ὁποῖα συνήθως ἀποδίδομεν εἰς χρυσοποικίλτα φορέματα) ἦσαν κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἀκόσμητα. Μεταξὺ αὐτῶν καταλέγονται καὶ ταινίαι (πίν. 100β), δισκάρια διαφόρων μεγεθῶν καὶ καὶ ὀρθογώνια ἢ τετράγωνα τεμάχια χρυσοῦ φύλλον φέροντα ἐνίοτε μίαν τόσον μικρὰν ὀπὴν, ὥστε οὐχὶ ἥλος, ἀλλὰ βελόνη καὶ νῆμα ἐχρησιμοποιοῦθησαν πρὸς στερέωσίν των (πίν. 100γ). Τινὰ φύλλα, ἐνίοτε σημαντικοῦ μεγέθους, φέρουν καὶ ἐμπέστον διακόσμησιν : Ρόδακας κυρίως, ἀλλὰ καὶ φυλλοειδῆ καὶ ρομβωτὴν καὶ ἄλλα θέματα (πίν. 101). Τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα τῶν χρυσῶν τούτων εὐρημάτων ἦσαν σειρὰ μελισσῶν (πίν. 99α) καὶ ἐξ ἀντικείμενα, ὧν τρία ὁρατὰ ἐπὶ τοῦ πίνακος 99β. Κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὴν τεχνικὴν τῆς κατασκευῆς εἶναι ἀπολύτως ὅμοια πρὸς τὸ μοναδικὸν ὅμοιον ἀντικείμενον ἐκ τῶν βασιλικῶν λάκκων τῶν Μυκηνῶν, KARO, Schachtgräber v. Mykenai, πίν. LVI (τάφος V).

Περιγράφεται ὡς λοφίον κράνους (Helmbusch). Εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι τὰ ἀντικείμενα ταῦτα ταυτίζονται πρὸς τοὺς Ὀμηρικοὺς θ υ σ ά ν ο υ ς, οἵτινες περιγράφονται ὡς κόσμος τῆς Αἰγίδος, ἀλλὰ καὶ ζωνῶν (Ἰλ. Ξ 181) καὶ ρητῶς ἀναφέρονται ὡς χρυσοῖ. Ἐχομεν ἐπομένως ἐν ἐπὶ πλέον ἀπὸ τὰ *realia* τοῦ Ὀμήρου, ἐρμηνευόμενον ἀσφαλῶς διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν. Εὐρέθη καὶ ἀριθμὸς τις χρυσῶν μελισσῶν, αἵτινες ἀνηρτῶντο, ὡς δεικνύει ὀπὴ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς (πίν. 99α).

Τὸ περιεργότερον τῶν εὐρημάτων εἶναι τὰ τεμάχια ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, ἅτινα εὐρέθησαν ἐντὸς τῆς θόλου τοῦ τάφου 2 (πίν. 102β). Ἐπρόκειτο ἢ

περὶ λαβῆς ἢ περὶ σκεύους, ἄλλου, τοῦ ὁποίου τὰ ἄκρα ἔληγον ἐν μέρει καμπύλως. Ἀνὰ διαστήματα τὸ σκεῦος ἔφερεν ὅπας μαστοειδῶς ἐξεχούσας. Τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι, ὅτι καὶ κατὰ τὸ χεῖλος καὶ περίξ τῶν ὀπῶν τὸ σκεῦος ἔφερε τὴν διάστικτον ὀφιοειδῆ γραμμὴν, ἣτις ἀπαντᾷ μὲν βεβαίως καὶ ἐπὶ Μυκηναϊκῶν ἔργων τέχνης, ἀλλ' εἶναι γνωστὴ ἐπὶ ὀστείνων κυλινδρικῶν ἀντικειμένων εὐρεθέντων εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην (KAREL TIHELKA, *Der Veterov (Vieterschauer) Typus in Mähren, Kommission für das Äneolith. und die ältere Bronzezeit*, 1958, 92, πίν. 1-3). Ὅμοιον ἀντικείμενον ἐκ τῆς πρωίμου περιόδου τοῦ σιδήρου εὐρέθη τελευταίως κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας ἐν Κοζάνῃ : Τὸ Ἔργον 1960, 101, εἰκ. 117.

Ἡ πρώτη ἐντύπωσις, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐλεφαντίνης κώπης ξίφους, καθίσταται προβληματικὴ κατὰ τὴν λεπτομερεστέραν ἐξέτασιν τῶν ἀντικειμένων τούτων, ὧν ἡ ἐργασία εἶναι λεπτὴ καὶ ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 15ου π. Χ. αἰῶνος.

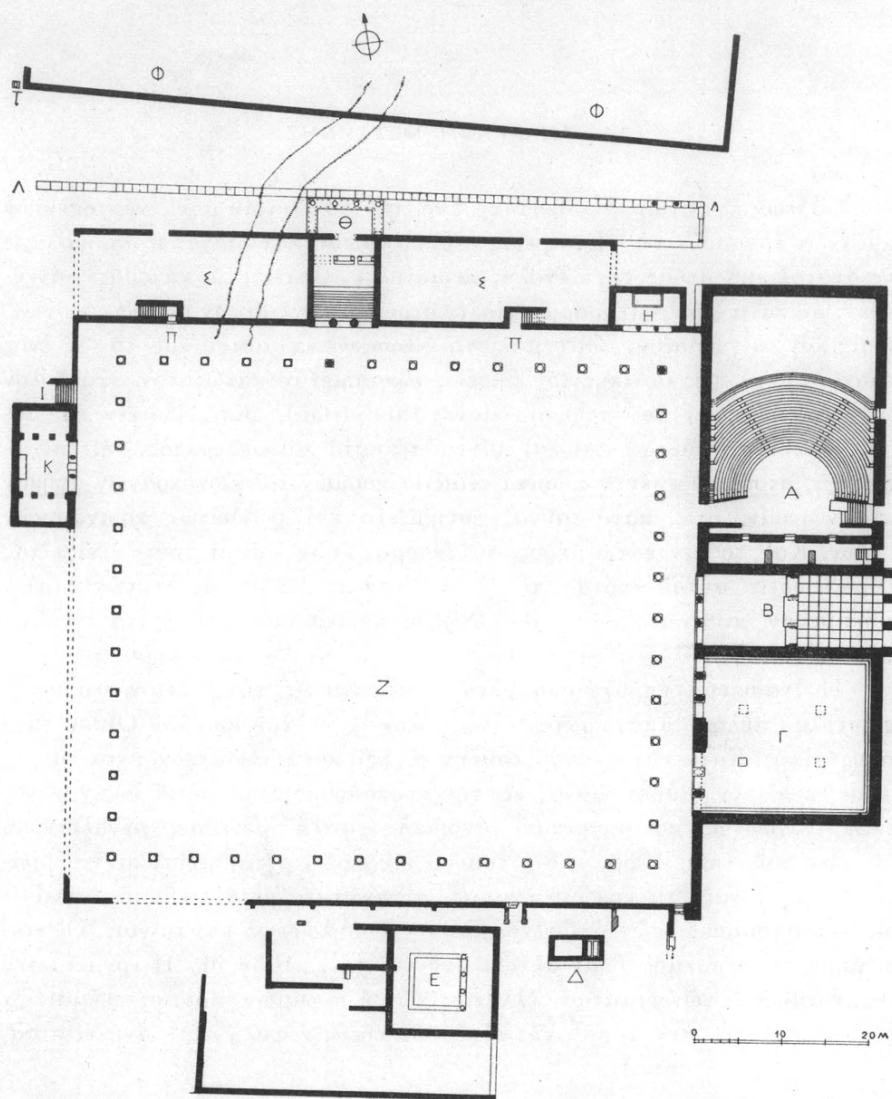
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

14. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Διὰ τῶν ἐφετινῶν ἐν Μεσσηνίᾳ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου ἐνεργηθεῖσιν σκαφικῶν ἐργασιῶν τῆς Ἑταιρείας συνεπληρώθη κατ' ἀρχὰς ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς τῆς μεγάλης περιστύλου πλατείας ἡ «ἀγορᾶς», ἀνευρεθέντων κατὰ χώραν τεσσάρων εἰσέτι στρογγύλων λιθίνων βάθρων κίωνων, ἐν οἷς καὶ τὸ γωνιαῖον, ὅπερ μάλιστα διέσωζεν ἐπ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐξ ἐνὸς τεμαχίου μετὰ τῆς ἰωνικῆς του βάσεως εἰργασμένον κατώτατον σφόνδυλον (δλ. ὕψος 0.62 μ.) τοῦ πωρίνου κίονος (πίν. 103α), ὅστις ἔβαινε ἐπ' αὐτοῦ. Ἀπεδείχθη οὕτω, ὅτι καὶ πάντα τὰ κατὰ καιροὺς ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τῆς στοᾶς εὐρεθέντα πώρινα τεμάχια κορμῶν καὶ κιονοκράνων ἀνῆκον εἰς τὴν στοάν, ἥτις, κατὰ ταῦτα, ἐστηρίζετο ἐπὶ ραβδωτῶν κορινθιακῶν κίωνων. Καὶ τὸ μὲν κάτω μέρος τοῦ κορμοῦ τῶν κίωνων τούτων εἶχε τὰς 20 ραβδώσεις αὐτοῦ κυρτάς, τὸ δ' ἄνω κοίλας. Ὡς στέψις δὲ τῶν κίωνων ἐχρησίμευον πιθανώτατα τὰ μετὰ Νικῶν κορινθιακὰ κιονόκρανα (Ἔργον 1959, εἰκ. 117).

Ἡ ἀνασκαφὴ ἐπροχώρησε μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τὴν βόρειον στοάν τῆς περιστύλου αὐλῆς, ἀποχωματωθέντος ὀλοκλήρου τοῦ πρὸ τοῦ Οἴκου τμήματος αὐτῆς. Κατὰ τὴν σκαφὴν ταύτην εὐρέθη καὶ τὸ δεύτερον, μετὰ τὸ γωνιαῖον, κυκλικὸν βάθρον κίονος, εἰς τὴν προκαθορισμένην αὐτοῦ θέσιν, ἐντὸς δὲ τῆς ἐπιχώσεως καὶ μαρμαρίνῃ ἀνδρική κεφαλῇ, μεγέθους μεγαλύτερου τοῦ φυσικοῦ (πίν. 103β, γ, δ), ἔχουσα ἐξυρημένον τὸν μύστακα καὶ βραχεῖαν κόμην ἀναδεδεμένην διὰ ταινίας, πιθανώτατα μεταλλικῆς, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν διασωθεισῶν ὀπῶν τῶν ἡλων προσηλώσεως τῆς ταινίας. Οἱ κοῖλοι σήμερον ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἄλλοτε ἔνθετοι (πίν. 103γ, δ). Ἡ ἐργασία τῆς εἶναι ἐπιμελῆς, τῶν ὑστάτων ἐλληνιστικῶν ἢ πρωίμων πάντως ρωμαϊκῶν χρόνων¹. Λόγῳ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεώς της ἡ κεφαλὴ αὕτη ἀνήκει πιθαν-

¹ Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκεφθέντος ἀργότερον τὴν ἀνασκαφὴν Διευθυντοῦ τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου κ. ΧΡ. ΚΑΡΟΥΖΟΥ ἡ ἐργασία καὶ τὸ ὕψος τῆς κεφαλῆς καθιστᾷσι πιθανὴν τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι δύναται νὰ προέρχεται ἐκ τῆς σμίλης τοῦ μεγάλου Μεσσηνίου γλύπτου Δαμοφῶντος, ὅστις κατὰ ΠΑΥΣΑΝΙΑΝ (IV 31. 5. 6. 7) πολλὰ ἀγάλματα εἶχε κατασκευάσει εἰς τὴν πατρίδα του Μεσσηνίαν.

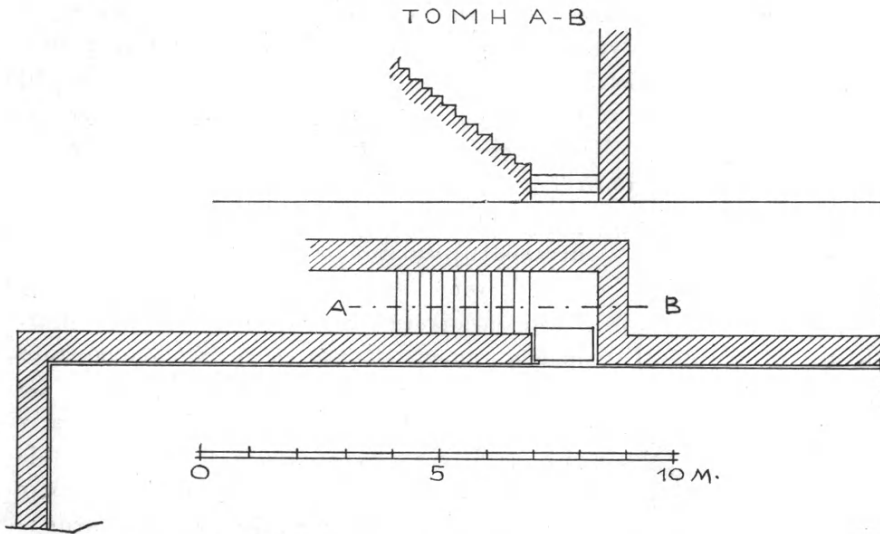

Εικ. 1. Κάτοψις τῆς ἀγορᾶς τῆς Μεσσήνης μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1962.

νώτατα εἰς τὸν αὐτὸν ὑπερφυσικοῦ μεγέθους ἀνδριάντα — ἐπισήμου ἀνδρὸς λατρευομένου ἐν τῷ Οἴκῳ — εἰς ὃν ἀνήκουν καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Οἴκου εὑρεθέντα ἄλλα μέλη τοῦ σώματος (χεῖρες καὶ πόυς· πβλ. Ἔργον 1959, εἰκ. 120 καὶ 1960, εἰκ. 174 καὶ 175).

Περαιτέρω ἡ σκαφὴ ἐπελήφθη τῆς ἀποκαλύψεως α) τοῦ πρὸ τῆς μνημειώδους κλίμακος ἀνόδου εἰς τὸ ἄνω ἄνδρον χώρου τῆς βορείου στοᾶς, εὑρεθέντων καὶ ἐνταῦθα κατὰ χώραν τῶν στρογγύλων βάθρων δύο εἰσέτι

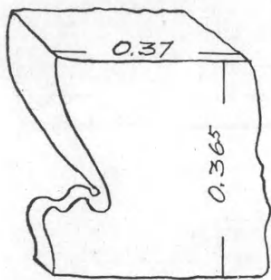

Εἰκ. 2. Κάτοψις καὶ τομὴ τῆς δυτικῆς μικρᾶς κλίμακος.

κίωνων τῆς βορείου στοᾶς, ἐν τῶν ὁποίων διέσωζε πάλιν ἐπ' αὐτοῦ τὴν βάσιν μετὰ τοῦ κατωτάτου σφονδύλου τοῦ κίονος καὶ β) τοῦ δυτικῶς τῆς μνημειώδους κλίμακος τμήματος τοῦ ἀναλήμματος (πίν. 104α), ὃπερ ἐσχημάτιζε τὸν τοῖχον τοῦ βάθους τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς αὐλῆς. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην σκαφὴν ἀπεκαλύφθη ἐντὸς τοῦ ἀναλήμματος ἐπικαμπῆς κλῖμαξ (εἰκ. 2, πίν. 104β καὶ 105α), πλάτους 1.37 μ., ἄγουσα διὰ 12 σωζομένων βαθμίδων (πλάτους 0.25 ἕως 0.30 καὶ ὕψους 0.175 ἕως 0.21 μ.) εἰς τὸ «Σεβάστειον» τοῦ ἄνω ἀνδρήρου, ὁμοία δὲ πρὸς τὴν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τοῦ ἀναλήμματος παλαιότερον εὑρεθεῖσαν καὶ συμμετρικῶς ὡς πρὸς τὸν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἄξονα τῆς «ἀγορᾶς» διατεταγμένην (εἰκ. 1).

Πέραν τῆς κλίμακος ταύτης τὸ ἀνάλημμα σώζεται καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ ὕψος (πίν. 104α) ἀποτελούμενον καὶ αὐτὸ ἐκ τριμελοῦς βάθρου ἥτοι βάσεως, ὀρθοστατῶν καὶ στέψεως καὶ κανονικῶν ὑπεράνω αὐτῶν ὀριζοντίων

δόμων, οἵτινες διασώζουσι καὶ ἔχνη τοῦ ἄλλοτε καλύπτοντος αὐτοὺς κονιάματος. Εἰς ἀπόστασιν 10.10 μ. πρὸς Δυσμὰς τῆς ἐπικαμποῦς κλίμακος εὐρέθη ἡ ΒΔ. γωνία τῆς περιστύλου αὐλῆς, ἣτις ἐκεῖθεν κάμπτεται κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς Νότον, μὲ τὸ σχετικὸν ἀνάλημμα διατηρούμενον σχεδὸν καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ ὕψος καὶ ἀποτελούμενον ἀπὸ τὰ αὐτὰ καὶ τὸ τῆς βορείου πλευρᾶς συστατικὰ στοιχεῖα, ἐπὶ μήκους 7.34 μ., ὅτε διακόπτεται ὑπὸ εὐθείας κλίμακος ἀνόδου. Ταύτης, ἐχούσης πλάτος 2.40 μ., σῶζονται 8 βαθμίδες πλάτους 0.30 ἕως 0.33 καὶ ὕψ. 0.16 ἕως 0.19 (εἰκ. 1 καὶ πίν. 105β). Τέσσαρα μέτρα πρὸς Νότον τῆς εἰρημένης κλίμακος εὐρέθη ὀρθία καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς θέσιν (παρένθ. πίν. Α ἀρ. 18) μεγάλη (πλάτους 0.63, μ. σ. ὕψους 1.16 καὶ πᾶχ. 0.22) λευκὴ ἐνεπίγραφος πλάξ ἐκ λευκοῦ λίθου (πίν. 106) κολοβὴ δυστυχῶς κατὰ τὸ ἄνω μέρος, ἀναγράφουσα δόγμα τῶν ἐπιμελητῶν τῆς *Οὐπησίας* — ὑπὲρ *Μνασιστράτου τοῦ Φιλοξενίδα*, ἐπιτάσσον νὰ ἀνατεθῇ ἡ περιέχουσα αὐτὸ στήλη παρὰ τὸν ναὸν τᾶς *Ἀρτέμιδος*¹. Οὐδεμία

Εἰκ. 3. Λεοντόπουν στήριγμα θρανίου.

τούτου ἔνεκα ὑπελείπετο πλέον ἀμφιβολία, ὅτι ὁ στυλοβάτης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπάτει ἡ στήλη, ἀνῆκεν εἰς ναὸν Ἀρτέμιδος, τὸν ὁποῖον καὶ πρᾶγματι ἀπεκάλυψεν (πίν. 107) ἡ συνεχισθεῖσα ἀνασκαφή, παρουσιάζοντα τὰς ἐξῆς ιδιορρυθμίας: α) ὅτι δὲν εἶναι, ὡς συνήθως, πανταχόθεν ἐλεύθερος ἀλλ' ἐντάσσεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς «ἀγορᾶς» ἰδρυμένων οἰκοδομημάτων (εἰκ. 1), β) ὅτι εἶναι διηρημένος διὰ δύο ἐγκαρσίων κιονοστοιχιῶν, εἰς τρία μέρη: ἐν μέσον εὐρύτερον καὶ δύο πλάγια πετερύγια (παρένθ. πίν. Α) καὶ γ) ὅτι ἔχει τὴν εἴσοδον καὶ πρόσσοψιν

του εἰς τὸ μέσον τμήμα τῆς ἐτέρας τῶν μακρῶν αὐτοῦ πλευρῶν—τῆς ἀνατολικῆς—διαμορφωμένην διὰ 2 ἀμφικιόνων μεταξὺ παραστάδων (παρένθ. πίν. Α). Ἐκ τῶν τριῶν διαμερισμάτων τοῦ ναοῦ τὸ κυρίως ἱερὸν ἦτο τὸ μέσον· διότι εἰς τοῦτο ἀπεκαλύφθησαν ἀφ' ἐνὸς τὸ ἐπίμηκες βάθρον τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος (παρένθ. πίν. Α καὶ πίν. 108α), ἀφ' ἐτέρου δὲ πολλὰ ἄλλα βάθρα τεταγμένα εἰς 2 ἡμικύκλια ἐκατέρωθεν τοῦ βάθρου τῆς θεᾶς. Ἐπὶ τῶν βάθρων δὲ τούτων ἦσαν ἰδρυμένοι οἱ εὐρεθέντες κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εἰκονιστικοὶ ἀνδριάντες νεαρῶν γυναικῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἱερείων τῆς Ἀρτέμιδος (πίν. 114-118), ὡς ἀποδεικνύουν αἱ ἐπὶ τῶν βάθρων χαραγμέναι ἐπιγραφαί. Ἀξίον σημειώσεως εἶναι ὅτι εἰς τὰ δύο πλάγια διαμερίσματα ὑπῆρ-

¹ Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη δημοσιευθήσεται προσεχῶς ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Ἀρχ. Ἐφημερίδα.

χον παρὰ τοὺς τοίχους κατ' ἀποστάσεις λίθινα λεοντόποδα θρανία, ὕψους 0.36 μ. καὶ πλάτους 0.16 μ. (πίν. 109β καὶ εἰκ. 3), ὑποδηλοῦντα τὴν ἐν τῷ ναῷ τέλεσιν μυστηριακῆς λατρείας. Λόγω τοῦ πλήθους τῶν ἀναθημάτων τινὰ ἐξ αὐτῶν ἐτοποθετήθησαν καὶ εἰς τὸ πλάγιον βόρειον διαμέρισμα (παρένθ. πίν. Α καὶ πίν. 109α).

Προβαίνομεν ἤδη εἰς λεπτομερεστέραν ἐξέτασιν τοῦ ἀποκαλυφθέντος ναοῦ.

Τὸ ἐπίμηκες ὀρθογώνιον σχέδιον τοῦ οἰκοδομήματος ἔχει ἐσωτερικῶς διαστάσεις (μετρονύμενας ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὀρθοστατῶν) μήκος μὲν 13.10 μ. πλάτος δὲ 5.80 μ. Τὸ πάχος τῶν τοίχων του ποικίλλει κατὰ τὰς διαφόρους πλευράς του. Οὕτω ὁ μὲν τοῖχος τῆς πρὸς τὴν στοὰν τῆς αὐλῆς προσόψεως αὐτοῦ ἔχει πάχος 0.67 μ., ὁ στενὸς πρὸς τὴν κλίμακα βόρειος 0.70 μ., ὁ δυτικὸς ὀπίσθιος 0.75 μ. καὶ ὁ νότιος στενός, καθὼ διαχωριστικός, μόνον 0.52 μ.

Ἐσωτερικῶς οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ ἔβαινον ἐπὶ λιθίνου λαξευτοῦ βάθρου, ὀλικῷ ὕψους 1.05 μ., ἀποτελουμένου (πίν. 109β) α) ἐκ βάσεως ὕψους 0.22 ἕως 0.25 μ. ἐξεχούσης κατὰ 0.035 μ., β) ἐξ ὀρθοστατῶν, ὕψους 0.67 μ., χωριζομένων δι' ἐλαφρῶς εἰσεχούσης ταινίας, πλάτους 0.035 μ. καὶ γ) ἐκ στέψεως, ὕψους 0.16 μ., ἐξεχούσης τῶν ὀρθοστατῶν ὅσον καὶ ἡ βάση, ἥτοι κατὰ 0.035 μ. Ὡς δὲ τῶν ὀρθοστατῶν, οὕτω καὶ τῆς στέψεως οἱ καθ' ἕνα-στον λίθοι ἐχωρίζοντο διὰ στενῆς εἰσεχούσης ταινίας, ἀποκρυπτούσης τὸν ἄρμόν.

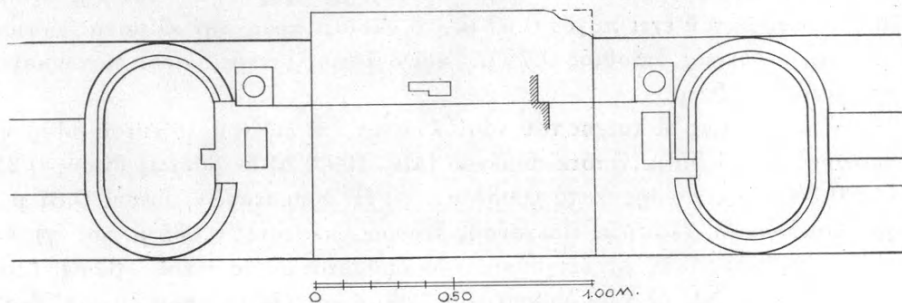
Ὑπεράνω τοῦ εἰρημένου λαξευτοῦ βάθρου παλαιότερον μὲν φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον μεγάλοι ὀρθογώνιοι, ἀδρότερον λαξευμένοι λίθοι, ὕψους 0.35 μ., ὧν ἐσώθησάν τινες παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ βορείου περυγίου (πίν. 109α). Ἀργότερον ὅμως, ἴσως κατὰ τινα μεταγενεστέραν ἐπισκευήν, ἐτέθη ἐπὶ τοῦ βάθρου σειρὰ ὀπτοπλίνθων (διαστάσεων $0.30 \times 0.30 \times 0.05$ μ.), ὀλικῷ ὕψους 0.36 μ., ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔβαινε κοινὴ τοιχοποιία ἐξ ἀκανόνιστων λίθων καὶ κονιάματος (σῶζ. ὕψους 0.30 μ.). Τμῆμα τοιαύτης τοιχοδομίας διετηρήθη εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ νοτίου περυγίου (πίν. 109β).

Ἡ εἴσοδος τοῦ ναοῦ εὗρίσκετο, ὥς ἤδη ἐλέχθη, εἰς τὸ μέσον τῆς μακρᾶς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ὀρθογωνίου, ἐσχηματίζετο δὲ διὰ δύο πωρίνων ἀμφικιόνων ἱσταμένων μεταξὺ δύο, πωρίνων ἐπίσης, παραστάδων πλάτους 0.67 μ. καὶ ἐσοχῆς 0.25 μ. Τὸ ὀλικὸν πλάτος τῆς κατὰ τινὰ ἑκατοστὰ ἐξεχούσης τῆς γραμμῆς τοῦ ἐσωτερικοῦ τοίχου τῆς στοᾶς προσόψεως, μετρούμενον μεταξὺ τῶν μετώπων τῶν παραστάδων, εἶναι 5.89 μ. Τοῦ δικιονίου ἀνοίγματος τῆς προσόψεως τὰ μὲν ἄκρα κενά, μήκους 1.65 μ., ἐφράσσοντο διὰ χαμηλῶν πωρίνων θωρακίων (παρένθ. πίν. Α) τὸ δὲ μέσον, μήκους 1.77 μ., ἀρχικῶς μὲν ἦτο ἴσως ἐλεύθερον, ἀργότερον ὅμως ἐκλείσθη

διὰ θύρας, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου του σχετικῶν λαξευμάτων (στρογγύλων διὰ τὰς στρόφιγγας, ὀρθογώνιων διὰ τοὺς σύρτας κλπ.) (εἰκ. 4) καὶ ἐσοχῆς διὰ τὰ ἔξωθεν κλειόμενα θυρόφυλλα.

Ἐκ τῶν ἀμφικιόνων διετηρήθησαν κατὰ χώραν ἀμφότεραι αἱ ἰωνικαὶ βάσεις, ὕψους 0.18 μ., τὸ ἄνω μέρος τῶν ὁποίων μᾶς παρέχει περίπου καὶ τὰς διαστάσεις τοῦ κορμοῦ (0.65×0.49 μ.). Ἐκ τῶν στεφόντων ὁμῶς τοὺς ἀμφικίονας κιονοκράνων δὲν εὐρέθησαν μέχρι τοῦδε τεμάχια.

Ἐσωτερικῶς τὸ ὀρθογώνιον τοῦ ναοῦ διηρεῖτο εἰς τρία κατὰ τὸ μῆκος αὐτοῦ μέρη, ἀναπολὸν κατὰ τοῦτο εἰς τὴν μνήμην μας τὴν ἀνάλογον περίπου διαίρεσιν τῶν ἐτρουσκικῶν ναῶν. Ἐκ τῶν τριῶν μερῶν τὸ μὲν μέσον ἦτο

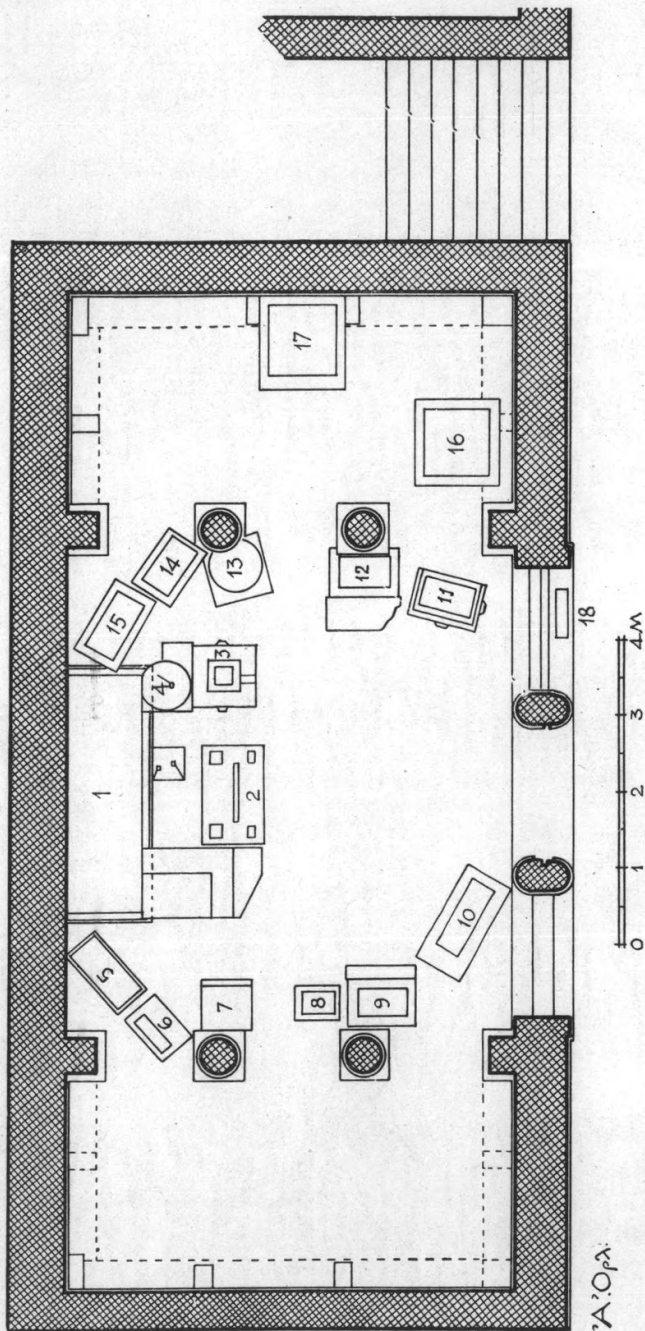

Εἰκ. 4. Κάτοψις τοῦ μέσου μετακιονίου τῆς προσόψεως.

πλατύτερον (πλ. 6.35 μ.) τὰ δὲ ἄκρα ἢ πτερύγια στενότερα (πλ. 2.90 μ.). Ὁ διαχωρισμὸς τοῦ μέσου τμήματος, ὅπερ ἦτο ὁ κυρίως ναὸς (ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ ἔναντι τῆς εἰσόδου ὑπάρξεως τῆς βάσεως τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος), ἐγένετο δι' ἐλαφρῶν κιονοστοιχιῶν ἀποτελουμένων ἐκ δύο ἰωνικῶν κιόνων καὶ δύο ἐπὶ τῶν τοίχων ἀντιστοιχῶν παραστάδων, πλάτους 0.475 μ. καὶ ἐσοχῆς 0.33 μ. Κίονες καὶ παραστάδες ἔβαινον ἐπὶ ἰωνικῶν βάσεων, αἵτινες πάλιν ἐπάτουν ἐπὶ ἐξεχουσῶν, ὑψηλῶν τετραγώνων πλίνθων. Ὡς δὲ οἱ μεγάλοι κίονες τῶν κιονοστοιχιῶν τῶν στοῶν τῆς αὐλῆς, οὕτω καὶ οἱ τοῦ ναοῦ ἐνεφάνιζον τὸ μὲν κάτω τρίτον τοῦ κορμοῦ αὐτῶν μὲ κυρτὰς ραβδώσεις, χωριζομένας διὰ ταινιῶν (πίν. 108β, 109α, β), τὸ δὲ ἄνω μὲ ἰσαριθμούς κοίλας (εἰκ. 5 καὶ πίν. 110). Ἀξίον σημειώσεως εἶναι, ὅτι αἱ κοίλαι αὗται ραβδώσεις δὲν κατέληγον ἄνω εἰς τεταρτοσφαίρια ἀλλ' εἰς ἐν ὀριζόντιον ἐπίπεδον, ὅπως εἰς τοὺς κίονας τῆς λεγομένης «οἰκίας τῶν κιονοκράνων» τῆς Πομπηίας¹. Τοὺς κορμούς τῶν κιόνων ἔστεφον ἰωνικά ἐπιμελοῦς ἐργα-

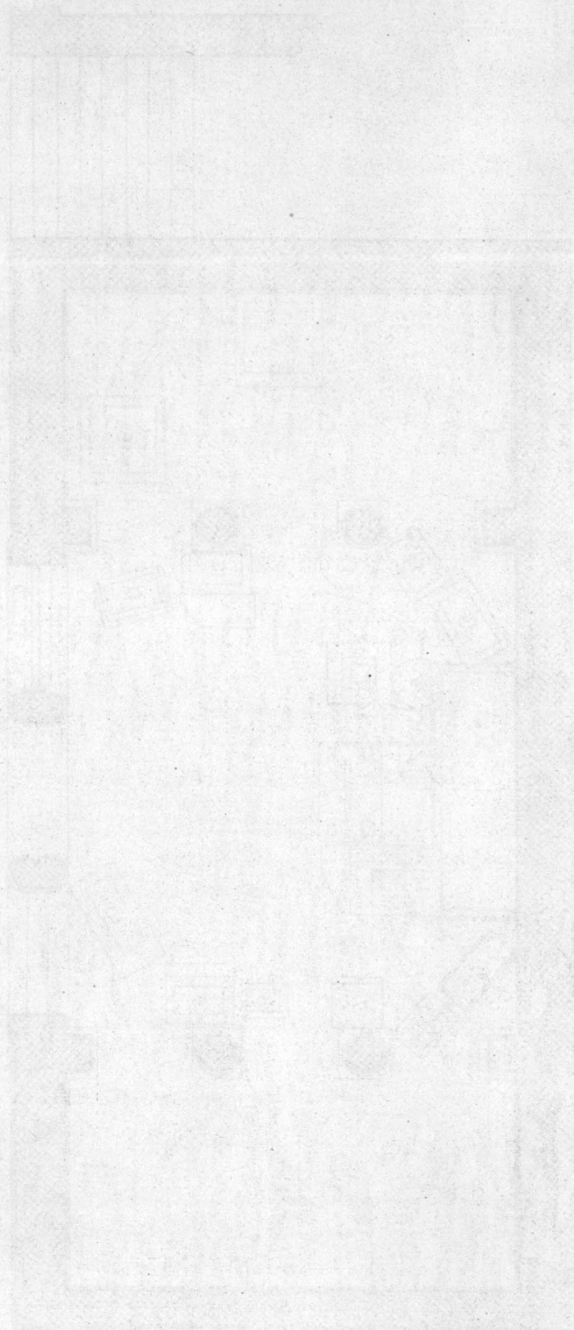
¹ J. DURM, Die Baukunst der Etrusker und Römer, Stuttgart 1905, εἰκ. 417.

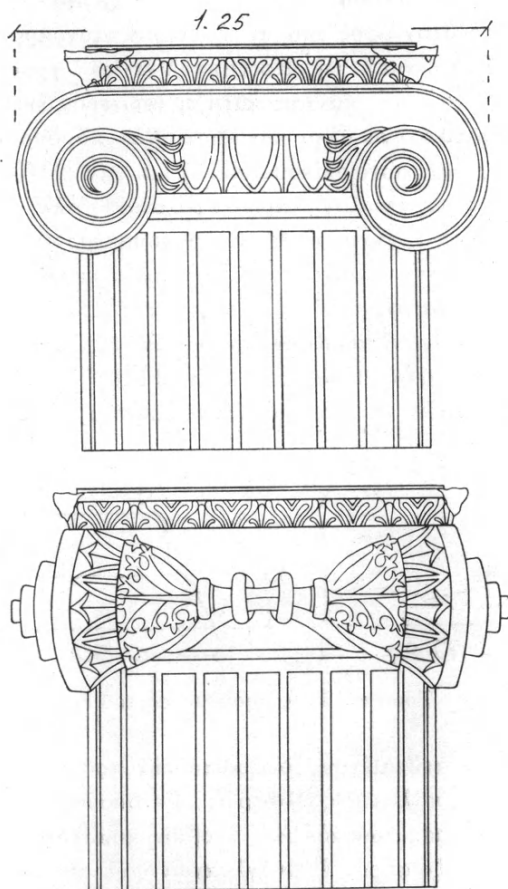
Ἀ.Ο.Ρ.

Κάτοπις τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἐμφαίνουσα καὶ τὴν διάταξιν τῶν βάρθρων τῶν ἀναθηματικῶν ἀνδριάντων.

σίας κιονόκρανα, στερούμενα ὑποτραχηλίου, κατὰ μικροασιατικὰ καὶ ἄττικὰ πρότυπα (Μιλήτου, Πριήνης, Νίκης, Ἰλισοῦ Ἀθηνῶν) εἰργασμένα δ' ἐξ ἐνὸς τεμαχίου μὲ τὸ ἄνω μέρος τοῦ κορμοῦ (εἰκ. 5 καὶ πίν. 110), ὅστις εἶχεν ἄνω διάμετρον 0.40 μ.

Αἱ μετὰ τριῶν στροφῶν καὶ διπλῆς ταινίας ἐσχηματισμένοι ἔλικες πα-

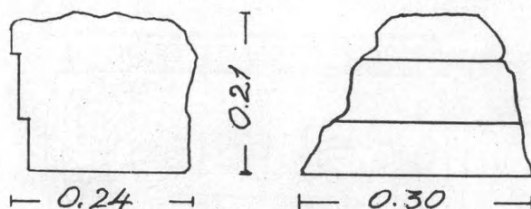
Εἰκ. 5. Πρόσοψις καὶ πλαγία ὄψις
τῶν ἰωνικῶν κιονοκράνων.

ρουσιάζουν αὐλακώσεις, μὴ κειμένες ἐφ' ἐνὸς ἐπιπέδου ἀλλ' ἐξαιρομένες ἐν εἵδει ροκανιδίου ἐφ' ὅσον πλησιάζουν ἀπὸ τῆς περιφερείας πρὸς τὸν κεντρικὸν ὀφθαλμόν (πίν. 110), συννευμένες δὲ πρὸς ἀλλήλας δι' ἐλαφρῶς καμπτομένης καμπύλης. Ὁ μεταξύ των ἐχῖνος ἐμφανίζει ἐφ' ἐκάστης

τῶν δύο του ὄψεων ἀνά τρία εὐγγραμμα ὠά, χωριζόμενα διὰ τῶν συνήθων λογχοειδῶν φύλλων, συνενούμενα δὲ πρὸς τὰς ἑλικας διὰ τριφύλλων ἡμιανθεμίων. Τετράγωνος ἄβαξ, φέρων γλυπτὸν λέσβιον κυμάτιον με κάπως ἐκφυλισμένον τὸ σχέδιον τῶν φύλλων του, ἐπιστέφει τὸ σύνολον. Τὸ ὀλικὸν πλάτος τοῦ κιονοκράνου μετρούμενον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῶν ἐλίκων εἶναι 1.25 μ. Ὡς πρὸς τὰς γενικὰς ἀναλογίας, τὴν ἐργασίαν, τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐλίκων καὶ τὸ ὅλον ὕψος του, τὸ ἡμέτερον κιονόκρανον ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὸ τοῦ ἐν Ρώμῃ ναοῦ τῆς *Fortuna Virilis*¹ χρονολογουμένου περὶ τὸ 125 π. Χ.² Εἶναι ὅμως πάντως κατὰ τι νεώτερον ἐκείνου.

Μεγάλῃν πλαστικότητι ἀλλὰ καὶ ἰδιοτυπίαν παρουσιάζει καὶ ἡ πλαγία ὄψις τοῦ ἐξεταζομένου κιονοκράνου (εἰκ. 5 καὶ πίν. 110), ἣτις δὲν διεμορφώθη, ὥς συνήθως, ὥς ἐνιαῖον «προσκεφάλαιον», ἀλλ' ἐμφανίζει δύο χωριστὰς ἀνθοδέσμας ἢ κάλυκας ἀνθέων συνενουμένας ἐν τῷ μέσῳ διὰ τῶν πολλαπλῶς συμπλεκομένων μίσχων των, σχέδιον, ὅπερ ἐφηρημόσθη, με περισστέραν ὅμως λιτότητα, εἰς τὴν Παλαίστραν τῆς Ὀλυμπίας³.

Ἐκ τῶν ἀντιστοιχῶν πωρίνων ἐπικράνων τῶν παραστάδων ἐσώθησαν τεμάχια εἰς ἀρκετὰ καλὴν κατάστασιν (πίν. 111α). Ἐχουσιν ὕψος 0.52 μ. καὶ φέρουσι κατὰ μὲν τὸ ὑποτραχήλιον ἐξέργους ὀκταφύλλους ρόδακας

Εἰκ. 6. Τομὴ καὶ ὄψις θραύσματος τοῦ ἐπιστυλίου.

(διαμέτρου 0.11 μ.) τεθειμένους δύο κατὰ τὴν πρόσοψιν καὶ ἓνα κατὰ τὴν στενὴν πλευρὰν ἐπὶ ἐπαλλήλων, ἐλαφρῶς ἐξεχουσῶν, ταινιῶν, ἄνω δέ, εἰς μὲν τὰς στενὰς πλευρὰς ἰωνικὸν καὶ λέσβιον κυμάτιον ἐπαλλήλως, εἰς δὲ τὴν μακρὰν πλευρὰν ζωφόρον ἐξ ἀναγλύπτων φύλλων ἀκάνθης. Ἀβαξ καταλήγων ἄνω εἰς μικρὸν ἰωνικὸν κυμάτιον στέφει ἀμφοτέρω τὰ τμήματα τοῦ ἐπικράνου, φέρων ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας του λαξευμένην ἀβαθῆ ταινίαν,

¹ J. DURM, *Die Baukunst der Etrusker und Römer*², Stuttgart 1905, εἰκ. 404.

² D. S. ROBERTSON, *Greek and Roman Architecture*, Cambridge 1929, σ. 212.

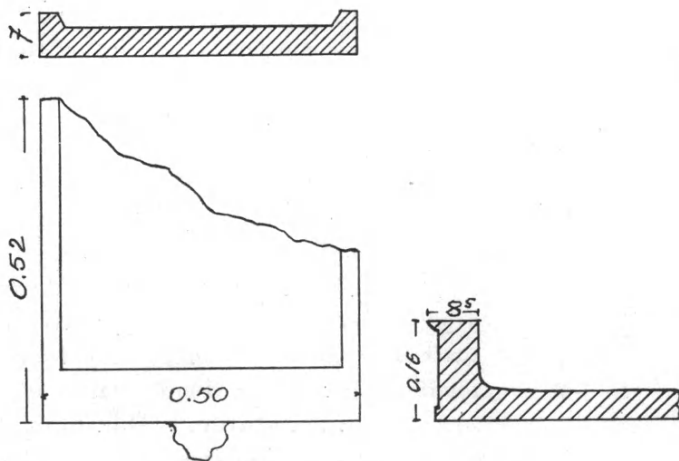
³ Olympia, *Die Ergebnisse κλπ.*, τ. II, πίν. 74.

πλάτους 0.075 μ., παρακολουθοῦσαν τὸ περίγραμμα τοῦ ἐπικράνου καὶ χρησιμεύουσαν ἵνα προστατεύῃ τὰς ἀκμὰς τοῦ ἄβακος ἀπὸ τῆς θραύσεως ἐκ τοῦ βάρους τοῦ ἐπιστυλίου. Ὅμοιαν προστατευτικὴν ταινίαν περιβάλλουσιν κύκλον, διαμέτρου 0.39 καὶ ὕψους 0.005, φέρουσιν ἐπὶ τοῦ ἄβακος καὶ τὰ κιονόκρανα.

Ἐπὶ τῶν κιόνων καὶ τῶν παραστάδων ἔβαινον πώρινα ἰωνικὰ ἐπιστύλια μὲ ἐπαλλήλους ταινίας, ὧν εὐρέθησαν τεμάχια τινα (εἰκ. 6). Οὐδὲν ὅμως λείψανον τῆς ὀροφῆς τῶν διαμερισμάτων εὐρέθη, ἥτις θὰ πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ᾔτο ξυλίνη.

Σημειοῦμεν ἐν τέλει ὅτι πρὸ τῆς πρὸς τὴν στοὰν ὀψεως τοῦ ναοῦ εὐρέθησαν ἱκανὰ τεμάχια λιθίνης σίμης (εἰκ. 7 καὶ πίν. 120γ - ε) φερούσης κατὰ

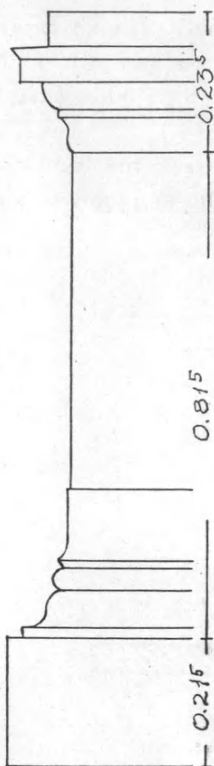

Εἰκ. 7. Κάτοψις καὶ τομαὶ λιθίνης σίμης.

τὴν προσθίαν κατακόρυφον ἐπιφάνειαν αὐτῆς ἀνάγλυφον διακόσμησιν ἐξ ἐλικοειδῶς συστρεφομένων πλοχμῶν ἀκάνθης, διακοπτομένων ὑπὸ διατρήτων λεοντοκεφαλῶν (πίν. 120γ). Αἱ σῖμαι αὗται θὰ προέρχονται βεβαίως ἐκ τῆς πρὸς τὴν αὐλὴν ὀψεως τῶν ἐξωτερικῶν κιονοστοιχιῶν. Εὐρέθησαν ἄλλως τε ὅμοιαι καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῶν ἀνασκαφειῶν πλευρῶν τῆς αὐλῆς.

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐντὸς τοῦ ναοῦ προσθέτων κατασκευῶν. Σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι βεβαίως ἡ τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς. Τοῦτο ἦτο ἀνιδρυμένον ἐπὶ στενομήκους ὀρθογωνίου βάθρου, τοποθετηθέντος εἰς τὸ μέσον τοῦ μεσαίου διαμερίσματος, ἀκριβῶς ἔναντι τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ, καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν μακρὸν δυτικὸν τοῖχον (παρένθ. πίν. Α, ἀρ. 1 καὶ πίν. 111β). Λόγω τοῦ ἐπιμήκους σχήματος τοῦ

διασωθέντος βάθρου τοῦ ἀγάλματος (ὁ κύριος κορμὸς τοῦ ὁποίου ἔχει διαστάσεις 3.14×0.95 μ.) συμπεραίνομεν, ὅτι τὸ ἐπ' αὐτοῦ βαῖνον λατρευτικὸν ἄγαλμα δὲν θὰ εἰκόνιζε μίαν μόνον θεότητα, ἀλλὰ θὰ ἦτο σύμπλεγμα πλειόνων ἐξ αὐτῶν, κάτι δηλαδὴ ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ ἐν Λυκοσοῦρα ναοῦ

Εἰκ. 8. Τὰ διαρθροῦντα τὸ βάθρον τοῦ λατρευτικοῦ συμπλέγματος κυμάτια.

τῆς Δεσποίνης, ἔργου τοῦ Μεσσηνίου γλύπτου Δαμοφῶντος. Δυστυχῶς τοῦ συμπλέγματος αὐτοῦ δὲν εὗρέθησαν τεμάχια· διετηρήθη μόνον μέγας ὀρθογώνιος λίθος (πίν. 108α) ἀκκουμβῶν ἐπὶ τοῦ ὀπισθεν τοῦ βάθρου τοίχου καὶ φέρων περὶ τὸ μέσον βαθεῖαν ὀρθογώνιον ἐγκοπὴν (πίν. 108α) πιθανῶς χάριν στερεώσεως ἐν αὐτῇ τινὸς τῶν ἀγαλμάτων τοῦ συμπλέγματος.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἑξαφανισθὲν λατρευτικὸν σύμπλεγμα διετηρήθη ἄρτιον εἰς τὴν θέσιν του τὸ φέρον αὐτὸ λίθινον βάθρον, ὀλικοῦ ὕψους 1.265 μ., κοσμούμενον κατὰ μὲν τὴν βάσιν αὐτοῦ διὰ πλειόνων, καλῶς εἰργασμένων κυματίων, κατὰ δὲ τὴν στέψιν δι' ἐλαφρῶς ἐξέχοντος γείσου βαίνοντος ἐπὶ ἰωνικοῦ κυματίου, ὥς ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν 8 καὶ ὁ πίναξ 111β δεικνύει.

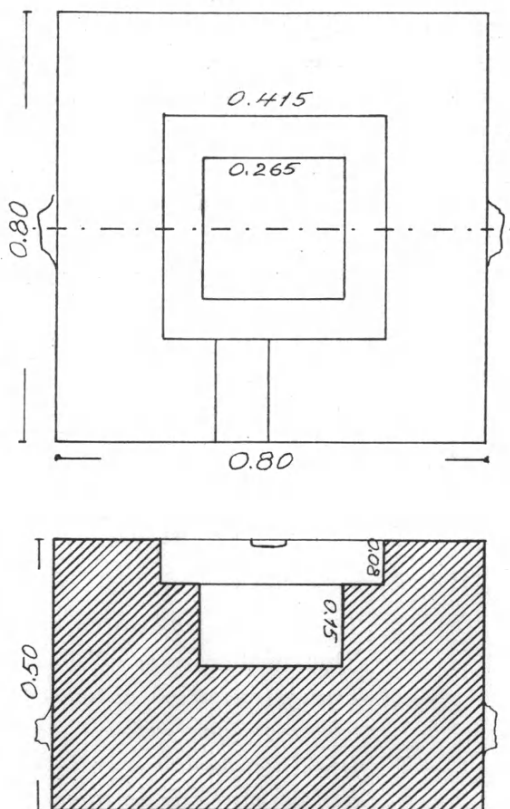
Εἰς ἀπόστασιν 0.56 μ. πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ περιγραφέντος μεγάλου βάθρου ἀνευρέθη, ἀμετακίνητος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ναοῦ, ἡ βάσις τραπέζης ἀναιμάκτων θυσιῶν καὶ προσφορῶν, μήκους 1.29 μ. καὶ πλάτους 0.81 μ. (παρένθ. πίν. Α, ἀρ. 2). Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῆς φέρει ἡ πλαῆ τέσσαρας μὲν τετραγώνους (0.16×0.16) ἐγκοπὰς κατὰ τὰς γωνίας, βάθους 0.045, χάριν πακτώσεως τῶν ποδῶν τῆς τραπέζης, εἰς δὲ τὸ μέσον ἄλλην στενομήκη (0.70×0.785 μ.), χάριν πακτώσεως λεπτῆς τραπεζοφόρου πλακός. Ὡς δ' ἐκ σωζομένων εἰσέτι εἰς τὰς δύο βορείους τετραγώνους ἐγκοπὰς λειψάνων συνάγεται, οἱ πόδες τῆς τραπέζης εἶχον στερεωθῆ ἑντὸς τῶν ἐγκοπῶν διὰ μολύβδου. Ἡ καλυπτήριος ὁμως πλαῆ τῆς τραπέζης δυστυχῶς δὲν ἀνευρέθη.

Παραπλεύρως καὶ εἰς ἀπόστασιν 0.50 μ. πρὸς Βορρᾶν τῆς βάσεως τῆς τραπέζης εὗρέθη, κατὰ χώραν ἐπίσης, κυβικὸς λίθος διαστάσεων 0.80×0.80 μ. καὶ ὕψους 0.50 μ. (εἰκ. 9 καὶ παρένθ. πίν. Α, ἀρ. 3), φέρων κατὰ τὴν ἄνω αὐτοῦ ἐπιφάνειαν δύο κλιμακωτάς τετραγώνους βαθύνσεις, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἄνω

πλευρᾶς 0.25 καὶ βάθους 0.08 μ., ἡ δὲ κάτω πλευρᾶς 0.415 μ. καὶ βάθους 0.15 μ., ὡς ἡ παρατιθεμένη τομὴ (εἰκ. 9) δεικνύει. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἄνω βάθυνσις παρουσιάζει κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς πλευρὰν μίαν 0.10 μ. πλατεῖαν αὐλάκα ἐκροῆς, δὲν εἶναι ἀπίθανον ὁ περιγραφόμενος λίθος νὰ προωρίζετο δι' ὑγρᾶς θυσίας, ἡ δὲ αὐλάξ νὰ ἐχρησίμευε πρὸς ἐκροὴν τοῦ τυχὸν ὑπερχειλίζοντος ὑγροῦ. Λόγῳ δ' αὖ ἐτέρου τῶν δύο κλιμακωτῶν βαθύνσεων, τὰς ὁποίας φέρει ὁ λίθος, ἐξ ὧν ἡ ἄνω εἶναι ρηγὴ, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐδέχετο ἡ κάτω βάθυνσις λίθινον πῶμα πάχους 0.08. Σημειῶνω ἐν τέλει, ὅτι ἐπὶ τῶν δύο κατακορύφων παρειῶν αὐτοῦ ὁ κυβικὸς λίθος τοῦ βόθρου φέρει ἀνὰ ἓνα ἐλαφρῶς ἐξέχοντα τεκτονικὸν ἀγκῶνα.

Πλὴν ὅμως τῆς τραπέζης καὶ τοῦ βόθρου (;) ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψεν ἐντὸς τοῦ μεσαίου διαμερίσματος τοῦ ναοῦ καὶ πλῆθος ἄλλων, μικρῶν καὶ μεγάλων, λιθίνων ἀναθηματικῶν βάθρων, ἄλλων ἀπλοῦ ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου σχήματος ἱσταμένων ἐπὶ βάσεως καὶ κοσμουμένων ἐνίοτε ἄνω καὶ κάτω

διὰ κυματίων (παρένθ. πίν. Β) καὶ ἄλλων κυλινδρικών. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι τὰ ἐν λόγῳ βάθρα εἶναι διατεταγμένα τοξοειδῶς, οἷον εἰ ἐν χορῷ ἐκατέρωθεν τοῦ βάθρου τοῦ λατρευτικοῦ συμπλέγματος, σημειοῦνται δ' εἰς τὸ σχέδιον τοῦ παρενθέτου πίνακος Α διὰ τῶν ἀριθμῶν 4 ἕως 15. Πλὴν ὅμως αὐτῶν εὐρέθησαν ἀκόμη μεταξὺ τῶν χωμάτων καὶ ἄλλα κυλινδρικά ἢ ὀρθογώνια βάθρα τεμαχισμένα ὅμως καὶ ἐρριμμένα ἀτάκτως ἐπὶ τοῦ δαπέδου, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ καθορισθῇ ἡ ἀκριβὴς των θέσις, δι' ὃ καὶ δὲν ἐσημειώθησαν εἰς τὸ σχέδιον τοῦ παρενθέτου πίν. Α. Ἄλλα τέλος βάθρα

Εἰκ. 9. Κυβικὸς λίθος μετὰ βαθύνσεων.

ἐν σχήματι τραπέζης ἐτοποθετήθησαν εἰς τὸ βόρειον περύγιον, σημειοῦνται δ' εἰς τὸ σχέδιον τῆς εἰκόνης διὰ τῶν ἀριθμῶν 16 καὶ 17.

Πολλὰ ἐκ τῶν βάθρων φέρουσιν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς κατακορύφου ἐπιφανείας των ἐπιγραφάς, ἐξ ὧν συνάγεται, ὅτι ἐστῆρίζον ποτε εἰκονιστικούς ἀνδριάντας νεαρῶν γυναικῶν, αἵτινες ἐχρημάτισαν ἱέρειαι τῆς ἐν τῷ ναῷ λατρευομένης Ἀρτέμιδος. Τοῦτο ἄλλως τε ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐξ ἱκανῶν μαρμαρίνων ἀνδριάντων νεαρῶν γυναικῶν, οἵτινες εὐρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ναοῦ καὶ περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ μακρότερος λόγος κατωτέρω.

Ἐὰς γνωρίσωμεν λοιπὸν κατ' ἀρχὰς τὰ ἐνεπίγραφα βάρθρα.

Σπουδαῖον μεταξὺ αὐτῶν εἶναι α) τὸ ὑπ' ἀριθ. 5, εὐρισκόμενον ἀριστερᾷ τοῦ βάρθρου τῆς θεᾶς. Τοῦτο ἔχει τὸ σχῆμα ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου, τὸ ὁποῖον πατεῖ ἐπὶ βάσεως καὶ φέρει ἄνω κυματιοφόρον στέψιν (παρένθ. πίν. Β, α καὶ πίν. 112β), ἣτις δυστυχῶς εἶναι κατὰ τὸ ἀριστερὸν ἄκρον ἀποκεκρουμένη. Ἐπὶ τοῦ βάρθρου τούτου ἐχαράχθησαν δύο ἐπιγραφαί : μία ἐπὶ τῆς στέψεως καὶ ἄλλη, ἕμμετρος αὐτῇ, ἐπὶ τῆς προσθίας κατακορύφου ἐπιφανείας τοῦ κορμοῦ (πίν. 112β).

Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν λέγει :

[Δαμόνικος τοῦ δεῖνο]ς, *Τιμαρχίς Δαμαρχίδα ἱερατεύσαντες*
Μεγῶ] τὰν θυγατέρα

Ἡ δὲ δευτέρα ἔχει ὥς ἐξῆς :

- 1 *Τᾷ παρθένῳ τὰν παῖδα σοί με πότνια*
Ὀρθεία Δαμόνικος ἡδ' ὀμεννέτις
Τιμαρχίς, ἐσθλοῦ πατρός, ἀνθεσαν Μεγῶ
τεδὸν χερὶ κρατεύσασαν Ἀρτεμι βρέτας
- 5 *ἄν τε πρὸ βωμῶν σῶν ἔτεινα λαμπάδα.*
Εἴη δὲ καμὲ τὰν ἐπιπρεπέα χάριν
τεῖσαι γονεῦσιν. Ἐνδικον γὰρ ἔπλετο
καὶ παισὶ τιμᾶν ἐμ μέρει φυτοσπόρους

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης διδασκόμεθα πολλά.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύο ἐπιγραφῶν διδασκόμεθα, ὅτι οἱ γονεῖς μιᾶς ἱερείας τῆς Ἀρτέμιδος ἱερατεύσαντες δηλ. διατελέσαντες καὶ αὐτοὶ ἱερεῖς — πιθανότατα αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀρτέμιδος, ἀφ' οὗ δὲν ἀπεκλείετο καὶ ἀνδρὸς ἱερέως ἢ μεθ' ἱερείας συνάσκησις τῆς ἱερατείας τῆς Ἀρτέμιδος, ὥς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Πausanias (VIII 13. 1) προκειμένου περὶ τοῦ ἐν Ὀρχομενῷ τῆς Ἀρχαδίας ἱεροῦ τῆς Ὑμνίας Ἀρτέμιδος, — ἀνέθεσεν ἀνδριάντα τῆς κόρης των εἰς τὴν Ἀρτεμιν, ἣς αὕτη διετέλεσεν ἱέρεια. Τὰ ὀνόματα

τοῦ πατρὸς καὶ τῆς κόρης, Δαμόνικος καὶ Μεγώ¹, χαραγμένα ἐπὶ τοῦ ἀποκεκρουμένου ἀριστεροῦ ἄκρου τῆς ἐπὶ τῆς στέψεως ἐπιγραφῆς (πίν. 112β), συνάγομεν ἐκ τῆς δευτέρας ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τοῦ βάθρου χαραχθεῖσης ἐπιγραφῆς, ἣτις, ἀποτελοῦσα μετρίας ποιητικῆς ἀξίας ἔμμετρον ἐπίγραμμα, μᾶς εἶναι ἐν τούτοις πολύτιμος δι' ἄλλας πληροφορίας, τὰς ὁποίας μᾶς παρέχει. Εἰς τὸ ἐπίγραμμα πράγματι τοῦτο ἡ Ἄρτεμις, χαρακτηριζομένη διὰ τῶν συνήθων δι' αὐτὴν ἐπιθέτων *παρθένος* καὶ *πότνια* (πρβ. τὴν *πότνιαν* *θηρῶν*) φέρει καὶ τὴν ἐπὶ κλησὶν *ὀρθεία*, οἷα δὲ ἀναφέρεται διὰ τὴν Ἄρτεμιν ἐν Μεσσήνῃ ὑπὸ τοῦ Πausanίου, μνημονεύοντος ἐνταῦθα λατρείαν αὐτῆς μόνον ὡς Λαφρίας καὶ Φωσφόρου (Πaus. IV 31. 3 καὶ 31. 7). Οὕτω ἡ καθαρῶς σπαρτιατικὴ καὶ κατ' ἐξοχὴν δωρικὴ λατρεία τῆς Ὁρθίας Ἀρτέμιδος ἀποδεικνύεται ἀσκουμένη καὶ ἐν Μεσσήνῃ, ἐκτὸς τῶν γνωστῶν μέχρι τοῦδε πόλεων τῆς Πελοποννήσου (Σπάρτης, Ἀρκαδίας, Ἡλίδος, Ἐπιδάουρου) καὶ τῶν Μεγάρων, Ἀθηνῶν καὶ Βυζαντίου, ἐνθα ἐπίσης ἡσκεῖτο.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τελετουργικῆς πλευρᾶς μᾶς εἶναι τὸ ἐπίγραμμα πολύτιμον· διότι ἀναφέρει, ὅτι ἡ ἱέρεια ἐκράτει εἰς τὴν χεῖρά της κατὰ τὴν λειτουργίαν τὸ *βρέτας* ἥτοι τὸ ξόανον τῆς θεᾶς, ἔτεινε δὲ καὶ λαμπάδα πρὸ τῶν βωμῶν αὐτῆς. Τὸ αὐτὸ ξόανον τῆς Ὁρθίας μαρτυρεῖ ὁ Πausanίας (III 16. 6) ὅτι ἐκράτει καὶ ἡ ἱέρεια τῆς Ὁρθίας ἐν Σπάρτῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς περιφήμου διαμαστιγώσεως τῶν νέων, τὸ ξόανον δὲ τοῦτο εἰκονίζοντο κρατοῦσαι καὶ αἱ ἱέρειαι τῆς Ὁρθίας ἐν Μεσσήνῃ, ὡς ἀποδεικνύουσιν εὐρεθέντα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τεμάχια γυναικείων ἀνδριάντων, περὶ ὧν θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω.

Συνεχίζοντες ἤδη τὸν κατάλογον τῶν ἐπὶ τῶν βάθρων ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν θὰ ἀναφέρωμεν :

2) Ἐπὶ τετραγώνου βάθρου, κυματοφόρου ἄνω καὶ κάτω, βαίνοντος ἐπὶ ὑψηλῆς, ἐξεχούσης, τετραγώνου βάσεως, κειμένου δ' ἐν τῷ βορείῳ πτερυγίῳ τοῦ ναοῦ (πίν. 113α καὶ παρ. ἐνθ. πίν. Α, 16 καὶ Β, γ) ὑπ' ἀριθμ. 16 τοῦ παρ. ἐνθ. πίν. Α, ἐχαράχθη ἐπὶ τῆς προσθίας κατακορύφου ἐπιφανείας τοῦ ἐπιγραφῆ, ἣτις λέγει :

Δαμοφῶν Ξενοφίλου

τὰν γυναῖκα

Θεοφάνειαν Φιλωνίδα

Ὑψ. γραμμ. 0.026

Ὁ ἐνταῦθα μνημονευόμενος Δαμοφῶν φέρει τὸ αὐτὸ πατρωνυμικὸν πρὸς τὸν γνωστὸν ἐκλεκτὸν γλύπτην, ὅστις, κατὰ Πausanίαν (IV 31. 3),

¹ Τὸ ὄνομα Μεγώ ἀπαντᾷ μόνον ὡς ὄνομα πλειόνων ἱερειῶν τῆς Κυθηναϊκῆς (Suppl. Epigr. Gr. 9 ἀρ. 176 καὶ CIG III 5143).

πολλὰ ἀγάλματα ἐποίησεν εἷς τε τὴν πατρίδα του Μεσσήνην καὶ εἰς ἄλλας ἀκόμη πόλεις τῆς Πελοποννήσου (Αἴγιον VII 23. 3, Μεγαλόπολιν VIII 31. 3, Λυκόσουραν VIII 37. 2). Δὲν εἶναι ἐν τούτοις πιθανὸν νὰ πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ ἰδίου τεχνίτου ἀλλὰ περὶ ὁμωνύμου ἐγγόνου του· διότι τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς δηλοῦσι χρόνους κατὰ τι ὑστερωτέρους τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 2ου π. Χ. αἰ. ὅτε, κατὰ τὰς τελευταίας θεωρίας¹, ἤκμασεν ὁ Δαμοφῶν.

Πρέπει δ' ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ, ὅτι παλαιότερον εἶχεν εὑρεθῇ παρὰ τὸ Στάδιον ἀναθηματικὴ βάσις ἐκ δύο τεμαχίων φερόντων τὰς ἐξῆς ἐπιγραφὰς (IG V, 1 1443) ἥτοι I: [Ξενοφι]λος Δαμοφῶν[ο]ς [ἀνέθηκε τὸ ἄ]γαλμα [τᾶς] ἀγ[εμ]όνος [Ἀρτέμιδι] καὶ τᾷ πόλει καὶ II: Δαμ[οφῶν καὶ Ξενοφίλος] Δαμοφῶντος [τὸ ἄγαλμα] Τρ[ιόπα καὶ τᾷ πόλει], τὰς ὁποίας ὁ ἐκδότης χρονολογεῖ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 2ου ἢ ἀπὸ τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος.

Ἴσως λοιπὸν ὁ ἕτερος τῶν ἐν ταῖς ἀνωτέρω ἐπιγραφαῖς μνημονευομένων ἀναθετῶν νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς Δαμοφῶντα.

3) Ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τετραγώνου βάθρου, κυματοφόρου ἄνω καὶ κάτω, ἰδρυμένου δ' ἐπὶ ὑψηλῆς βάσεως ἐν τῷ βορείῳ πτερυγίῳ τοῦ ναοῦ (παρένθ. πίν. Α, 17 καὶ Β, α) (πίν. 113β).

Θιῶτας καὶ Σοφαρχίς Τιμαρέταν
τὴν θυγατέρα Ἀρτέμιδι

Υψ. γραμμ. 0.035

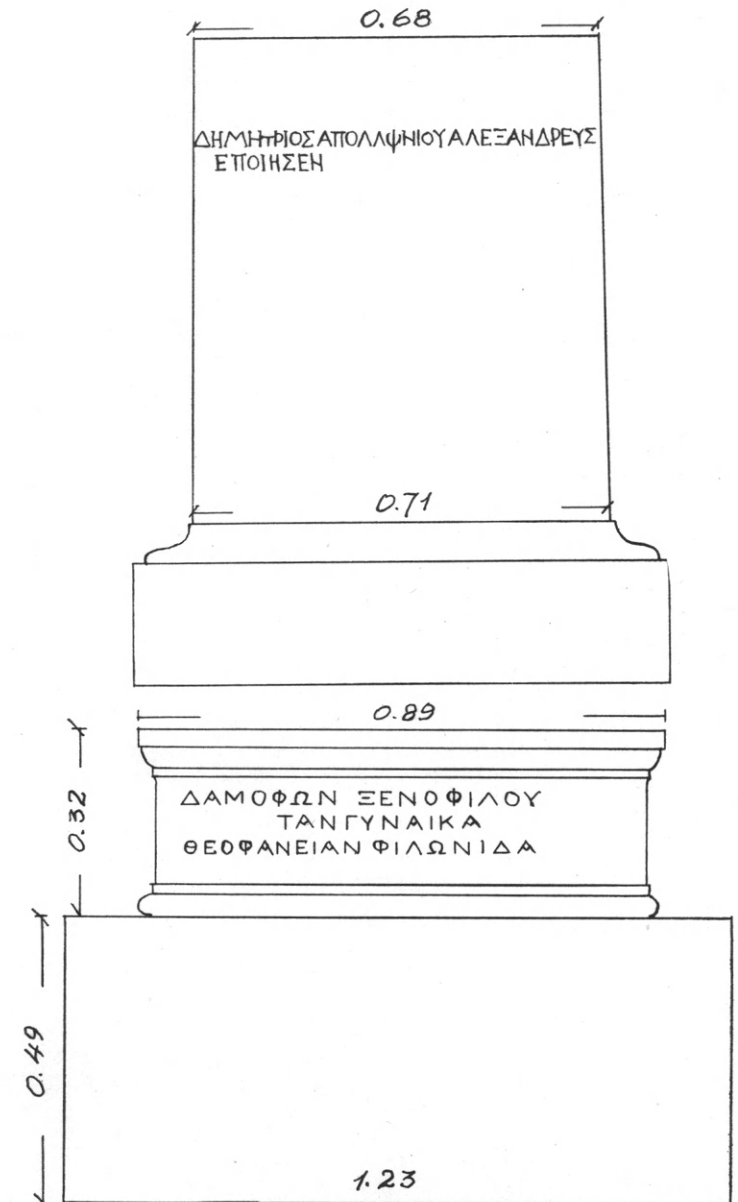
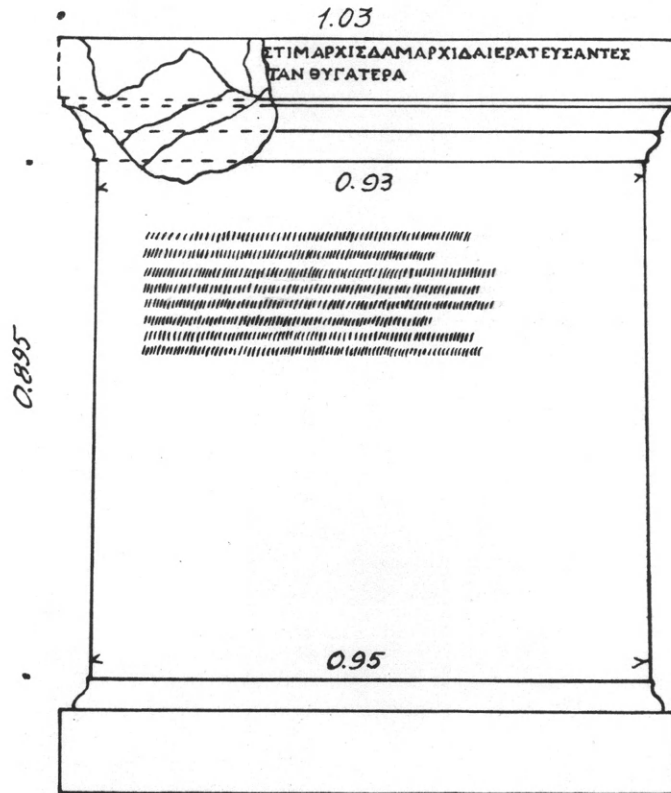
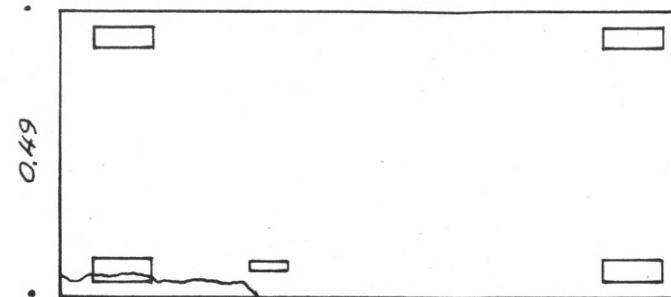
Πρόκειται καὶ πάλιν περὶ ἀναθέσεως εἰς τὴν Ἀρτεμιν τοῦ ἀνδριάντος ἱερείας κόρης ὑπὸ τῶν γονέων της. Τοῦ ἀγάλματος μάλιστα σώζεται ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ βάθρου ἢ διὰ τὴν ἐνσφήνωσιν τῆς πλίνθου ἐγκοπὴ (πίν. 113β).

Τὸ ὄνομα Θιῶτας ἀντὶ τοῦ Θεῶτας (IG III 5926 Β) ἀνάλογον τῷ Θεών-Θίων προῆλθεν ἐκ μετατροπῆς τοῦ ε εἰς ι, οἷα συχνάκις παρατηρεῖται εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Βοιωτίας, τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου². Τὸ Σοφαρχίς ἄλλοθεν ἀμαρτύρητον.

4) Ἐπὶ λιθίνου ὀρθογωνίου βάθρου κειμένου πρὸς Β. τοῦ βάθρου τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος, ἐν τῷ μέσῳ διαμερίσματι τοῦ ναοῦ. Ἐπὶ τῆς προ-

¹ Βλ. σχετικῶς Μ. BIEBER ἐν Hommage à J. Bidez et Fr. Cumont, Paris 1949, σ. 39 καὶ D. MUSTILLI ἐν Enciclopedia dell' Arte τ. 2, 1965, σ. 1000.

² Πβλ. COLLITZ-BECHTEL, Sammlung der gr. Dialektinschriften, Göttingen 1901, Register 61.

α

β

γ

σθίας ἐπιφανείας του ἐχαράχθη μόνον τὸ ὄνομα τοῦ γλύπτου, ὅστις ἐποίησε τὸν ἀνδριάντα (πίν. 112α).

Δημήτριος Ἀπολλωνίου Ἀλεξανδρεὺς
ἐποίησεν

Ὑψ. γραμμ. 0.018
Διαστ. 0.008

Ἐκ τῶν πολλῶν γνωστῶν γλυπτῶν Δημητρίων¹ οὐδεὶς δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν ἡμέτερον, ἐπειδὴ οὐδενὸς ὁ πατὴρ ὠνομάζετο, ὥς ὁ τοῦ ἡμέτερου, Ἀπολλώνιος. Τὰ ἀμελῶς χαραγμένα καὶ ἀκανόνιστα γράμματα (πίν. 112α) τάσσουσι τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην εἰς τοὺς πρώτους μ. Χ. αἰῶνας.

5) Ἐπὶ λιθίνου ἄνω ἀποκεκρουμένου κυλινδρικοῦ βάθρου μ. σ. ὕψ. 0.72 (εἰκ. 10), μετ' ἰωνικῆς βάσεως καὶ ἐλαφροῦς μειώσεως, φέροντος ἐπὶ τῆς ἄνω στρογγύλης ἐπιφανείας του στρογγύλον τόρμον προσηλώσεως τοῦ ἀνδριάντος, ἡ ἐπιγραφή (πίν. 120β) :

.....

καὶ οἱ τᾶς Οὐ-

πησίας ἱεροὶ

γέροντες, οἱ

ἀπὸ Κρεσφόν-

τα, Εἰρήναν Νυμ-

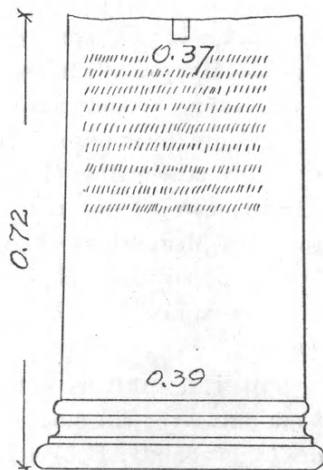
φοδότου τὴν

ἑρῆϊαν φιλοτεί-

μως καὶ εὐσεβῶ[ς]

ἱερασο[μ]έν[αν] Ἀρτέμιτι

Ὑψ. γραμμ. 0.04 μ.

Εἰκ. 10. Βάθρον τοῦ ἀνδριάντος τῆς ἱερείας Εἰρήνης.

Τὸν ἀνδριάντα τῆς ἱερείας Εἰρήνης ἀνέθεσαν, κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν, καὶ οἱ ἱεροὶ γέροντες τῆς Οὐπησίας. Τὸ Οὐπησία ἐνταῦθα εἶναι προφανῶς ἐπιθέτου τῆς ἐν τῷ ναῷ λατρευομένης Ἀρτέμιδος καὶ δὴ παραλλαγή τοῦ ἐπιθέτου Οὐπῆς, δι' οὗ ὁ Καλλίμαχος εἰς τὸν εἰς Ἀρτεμιν ὕμνον του, προσφωνεῖ τὴν θεάν, χαρακτηρίζων αὐτὴν καὶ ὥς φασφόρον². Εἵπομεν δ' ἤδη ὅτι ὥς φωσφόρος μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Πανσανίου, ὅτι ἐλατρεύετο ἡ Ἀρτεμις ἐν Μεσσήνῃ. Ὅτι δὲ τὸ Οὐπῆς ἦτο πράγματι ἐπωνυμία ἢ ἐπί-

¹ Βλ. τὸν σχετικὸν κατάλογον παρὰ THIEME-BECKER, Lexikon der Bildenden Künstler ἐν λ. καὶ ἰδίᾳ τὸν παρὰ G. LIPPOLD, Griechische Plastik (ἐν Handb. der Archäologie VI, 3, 1) σ. 389-90.

² Ὑμν. εἰς Ἀρτεμιν 204 (ἐκδ. Pfeiffer) : Οὐπῆ ἀνασσ' ἐδῶπι φασφόρε.

θετον τῆς Ἀρτέμιδος βεβαιοῦται οὐ μόνον ἐξ αὐτοῦ τοῦ Καλλιμάχου¹ ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Τζέτζη² καὶ τοῦ Μ. Ἑτυμολογικοῦ³. Σημειωτέον ὅτι Οὐπὶς ὠνομάζετο καὶ μία τῶν τριῶν ὑπερβορείων παρθένων, δι' ὃ καὶ τὸ Μ. Ἑτυμολογικὸν προσθέτει (ἐν λ.) ὅτι ἡ Ἀρτεμις ὠνομάσθη οὕτω ἢ παρὰ τὸ ὀπίξεσθαι (=βοηθεῖν) τὰς τικτούσας αὐτῇ, ἢ παρὰ τὴν θρέψαν αὐτὴν Οὐπιν· ἢ διὰ τὰς ὑπερβορέας κόρας Οὐπιν, Ἐκαέργην, Δοξώ, ἃς ἐτίμησεν Ἀπόλλων καὶ Ἀρτεμις. Καὶ ἀπὸ τῆς Οὐπιδος, ἡ Ἀρτεμις Οὐπὶς⁴.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς ἱεροὺς γέροντας⁵ τῆς Οὐπησίας οὗτοι θ' ἀπετέλουν πιθανῶς σύλλογον γερουσιαστῶν ἢ πρεσβυτέρων ἰδιωτῶν, τελούντων ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς πόλεως, ἐπιμελουμένων δὲ⁶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ἣτις ἐνταῦθα τιτλοφορεῖται διὰ τοῦ ὀνόματος Οὐπησίας.

Ὁ σύλλογος οὗτος τῶν γερόντων, ὅστις ἀνῆγε τὴν καταγωγὴν του εἰς τὸν κατὰ Πausanίαν (IV 3. 6) ἡγεμόνα τοῦ Δωρικοῦ Κρεσφόντην — ἕνα τῶν δωριέων κατακτητῶν τῆς Πελοποννήσου, ὅστις ἔλαβεν εἰς τὸ μερίδιόν του τὴν Μεσσηνίαν — ἔχει ἀνάλογον τὰ εἰς διαφόρους πόλεις ἰδίᾳ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀλλαχοῦ ὑφιστάμενα συνέδρια τῶν νέων⁷.

Τὰ καμπύλα ἔψιλον καὶ σῖγμα δηλοῦσι πάντως ὑστέρους ρωμαϊκοὺς χρόνους.

6) Ἐπὶ λιθίνου κυλινδρικοῦ βάθρου τοῦ μέσου διαμερίσματος τοῦ ναοῦ βαίνοντος ἐπὶ διβάθμῳ βάσεως, ἔχοντος ἐλαφρὰν πρὸς τὰ ἄνω μείωσιν (παρένθ. πίν. Β, δ) καὶ φέροντος εἰς τὸ κέντρον τῆς ἄνω ἐπιφανείας του στρογγύλον τόρμον προσηλώσεως ἀνδριάντος ἢ ἐπιγραφῆς:

. . . . . οἱ τᾶς]

Οὐπησίας ἱεροὶ

γέροντες

Ὑψ. γραμμ. 0.04

¹ Ἑ. ἄ.: καὶ δέ σε κείνης Κρηταέες καλέουσιν ἐπωνυμίην ἀπὸ νύμφης.

² Εἰς Λυκόφρ. 936: ὡς καὶ Ἀρτέμιδος / Δίκτυνα παρὰ Κρησίν, Οὐπὶς παρὰ Θραξίν / Ὀρθωσία παρὰ Ἀρκάσιν, ἀπὸ ὄρους Ὀρθωσίον Ἀρκαδικοῦ.

³ Ἐν λ. Οὐπὶς, ἐπίθετον Ἀρτέμιδος.

⁴ Πρβλ. NONNOY Διον. XLVIII 8. 332.

⁵ Ἡ γερουσία συνήθως χαρακτηρίζεται ὡς ἱερά (πβλ. IG V, 1 1346: πρεσβύτης), καὶ τὸ συχνότατα ἀπαντῶν ἐν ἐπιγραφαῖς γεροντεύσας (IG V, 1 258, 358, 221 κλπ.).

⁶ Ἡ μεγάλη χωριστὰ δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφὴ ἀναφέρει ρητῶς ἐπιμελητὰς τῆς Οὐπησίας.

⁷ Βλ. περὶ αὐτῶν LÉVY ἐν REG 1895, 231. E. ZIEBARTH, Das gr. Vereinswesen, σ. 111. POHLAND, Geschichte des griech. Vereinswesens, 33 ἐξ. καὶ Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΔΗΝ, ΑΔ 6, 1920 - 21, σ. 100.

Καλλίδα Ἀριστοκλέ-
ους ἱερατεύσασαν
εὐσεβῶς καὶ φιλο-
τείμως

Τῶν ὑστέρων ρωμ. χρόνων

7) Ἐπὶ κυλινδρικοῦ βάθρου τοῦ νοτίου πτερυγίου τοῦ ναοῦ, ἄνω ἀπο-
κεκρουμένου, ἡ ἐπιγραφή :

οἱ ἱερ]ο[ι γέροντες]
οἱ ἀπὸ Κρεσφ[όν-
τα Κλαυδία Σί-
τηριν τὴν ἱέρει-
αν φιλοτείμως
καὶ εὐσεβῶς ἱε-
ρασσάμεναν Ἀρτέ-
μιτι Ὁρθεία

Ψ. γραμμ. 0.04

Διαστ. 0.025

Τὸ ὄνομα Σίτηρις εἶναι ἄλλοθεν ἀμαρτύρητον. Τὴν ἀνάθεσιν τοῦ ἀν-
δριάντος ἐτέλεσαν καὶ ἐνταῦθα οἱ ἀπὸ Κρεσφόντα ἱεροὶ γέροντες τῆς Οὐ-
πησίας. Τὸ καμπύλον σχῆμα τοῦ ἔψιλον καὶ τοῦ σῖγμα δηλοῖ ὑστερωτέρους
ρωμαϊκοὺς χρόνους.

8) Ἐπὶ τῆς κατακορύφου παρειᾶς κολοβῆς, λιθίνης κυματοφόρου στέ-
ψεως βάθρου (μ. σ. μ. εἰκ. 11, ἄνω δεξιᾷ) εὐρεθέντος ἔξω τοῦ ναοῦ, πρὸς
Ἀνατολᾶς, ἡ ἐπιγραφή. . . .]υριπ . ἱερατεύ- Ψ. γραμμ. 0.018 μ.
σασαν]τῃ Ὑγεία. Διαστ. 0.01.

Πρόκειται περὶ βάθρου ἀνδριάντος ἱερείας τῆς Ὑγείας, λατρευομένης
ἴσως εἷς τι σημεῖον τῆς πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος στοᾶς¹.

Ἡ ἐξεταζομένη ἐπιγραφή δύναται λόγῳ τοῦ χαρακτηῆρος τῶν γραμμά-
των της νὰ ἀναχθῇ εἰς τοὺς τελευταίους ἑλληνιστικοὺς χρόνους.

9) Θραῦσμα λιθίνης πλακός, μ. σ. μ. 0.32 μ., φέρον τὴν κολοβὴν ἐπι-
γραφὴν (εἰκ. 11, ἄνω ἀριστερᾷ) :

Φλ[αβ . . .

Ψ. γραμμ. 0.01 μ.

θυ[γατέρα ;

Διαστ. 0.01

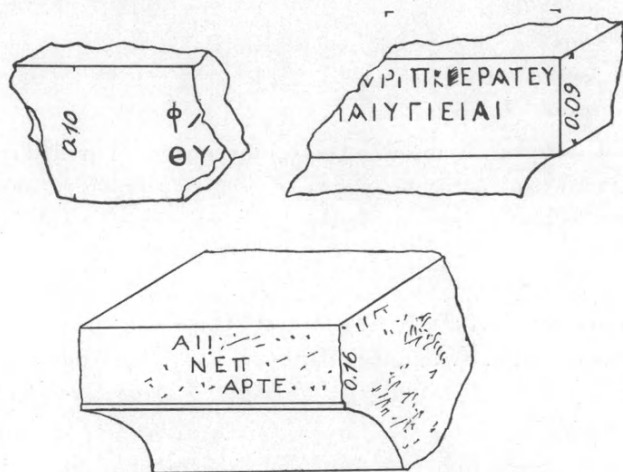
Ρωμαϊκῶν χρόνων.

¹ Ἡ εὐρεσις τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἔρχεται εἰς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης τοῦ
KIRSTEN (ἐν KIRSTEN - KRAIKER, Griechenlandkunde⁴, 424 κ.έ.), ὅστις ἐν τῷ
ἡμετέρῳ τετραστώφ συγκροτήματι ἀναγνωρίζει μετ' ἐπιφυλάξεως τὸ Ἀσκληπιεῖον
τῆς Μεσσήνης. Ὑποβοηθητικὴ τῆς γνώμης ταύτης εἶναι καὶ ἡ ἐπιγραφή τῆς Μεσσήνης
(IG V, 1 1462), ἣτις ἀναφέρει ὅτι κάτωθεν τοῦ Καίσαρειου, ἥτοι πιθανότατα τοῦ
ἡμετέρου Σεβαστείου, εὐρίσκετο ἡ τετράγωνος περίστυλος αὐλὴ τοῦ Ἀσκληπιείου.

10) Θραῦσμα στέψεως βάθρου μετὰ κοίλου κυματίου ἐξ ἐρυθρωποῦ λίθου, φέρον ἐπὶ τῆς προσθίας κατακορύφου ἐπιφανείας του (εἰκ. 11, κάτω) τὴν ἐπιγραφὴν :

ΑΙΙ
ΝΕΠ
ΑΡΤΕ [μετ]

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὴν συνοπτικὴν ἐξέτασιν τῶν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὐρεθέντων ἀνδριάντων. Οὗτοι εἶναι πάντες γυναικεῖοι, εἰκονίζουσιν δὲ βεβαίως τὰς εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν βάθρων μνημονευόμενας νεαρὰς ἱερείας

Εἰκ. 11. Τεμάχια ἐνεπιγράφων βάθρων.

τῆς Ἀρτέμιδος. Οἱ ἀνδριάντες εὐρέθησαν ἐρριμμένοι τῇδε κάκεισε εἴτε ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ νοτίου πτερυγίου εἴτε εἰς ἀνώτερον στῶμα τῆς ἐπιχώσεως, εἰς δὲ μάλιστα καὶ ἔξω τοῦ ναοῦ κατακεκλιμένος παρὰ τὸ θωράκιον τοῦ νοτίου ἀνοίγματος τῆς προσόψεως.

Ἡ ἀκαταστασία εἰς ἣν εὐρέθησαν καὶ ἡ κολόβωσις πολλῶν ἐξ αὐτῶν καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ταύτισίν των πρὸς τὰ βάθρα των, μαρτυρεῖ δὲ συνάμα καὶ περὶ βιαίας καταστροφῆς τοῦ ναοῦ.

Πάντες οἱ ἀνδριάντες εἶναι ἐκ λευκοῦ λεπτοκόκκινου μαρμάρου, μετὰ συμφοῦς λεπτῆς πλίνθου, τὸ δὲ μέγεθός των εἶναι μικρότερον τοῦ φυσικοῦ. Οὕτω π.χ. ὁ τοῦ πίνακος 114α,β ἔχει ὕψος μέχρι τοῦ λαιμοῦ μόνον 0.88 μ. συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς 0.03 μ. ὑψηλῆς ἐλλειψοειδοῦς πλίνθου του. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν διατηροῦν ὅπωςδῆποτε ἀκεραίους τοὺς

κορμούς των μέχρι τοῦ λαιμοῦ, ἄλλων δὲ πάλιν σώζεται μόνον τὸ ἄνω ἢ τὸ κάτω τμήμα τοῦ κορμοῦ (πίν. 116γ, 117α).

Αἱ χεῖρες τῶν περισσοτέρων ἐλλείπουν εἴτε ὁλοσχερῶς (ἦτοι ἀπὸ τῶν ὤμων), εἴτε ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος καὶ κάτω, ἐπειδὴ ἦσαν κατεσκευασμένοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ χωριστοῦ τεμαχίου μαρμάρου, ὡς ἀποδεικνύουν οἱ σωζόμενοι εἰσέτι στρογγύλοι τόρμοι ἢ καὶ αὐτοὶ οἱ σιδηροὶ γόμφοι προσηλώσεώς των. Αἱ κεφαλαὶ ὡσαύτως ἦσαν πρόσθετοι, ὡς συνέβαινε συνήθως εἰς τοὺς εἰκονιστικούς ἀνδριάντας καὶ ἰδίᾳ τοὺς ρωμαϊκοὺς καὶ ὡς ἄλλωστε ἀποδεικνύουν αἱ εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ σωζόμεναι κοιλότητες, χάριν τῆς ἐνθέσεως (πίν. 116α). Ἐκ τῶν προσθέτων τούτων κεφαλῶν εὗρέθη μία καὶ μόνη καὶ αὕτη οὐχὶ πλήρης, ἀλλ' εἰς δύο συναρμολογηθέντα τεμάχια (πίν. 118α).

Αἱ ἱέρειαι φέρουν πᾶσαι τὸν ποδῆρη, πολύπτυχον ἐσωτερικὸν χιτῶνα μετὰ ἢ ἄνευ ἀποπτύγματος καὶ κόλπον (πίν. 114α καὶ 115α) ἐξωσμένον δὲ πολὺ ὑψηλότερον τῆς μέσης (πίν. 115α), ἐνίοτε δὲ καὶ δις εἷς τε τὸν κόλπον καὶ ὑπὸ τὸ στήθος, κατὰ αἰτιακά πρότυπα (πίν. 115α, β) (πβλ. καὶ τὴν Ἀρτεμιν τῶν Γαβίων τοῦ Λούβρου ἐν Ε. ΑΒΡΑΗΑΜΣ, *Greek Dress*, εἰκ. 37). Ἐπὶ τοῦ χιτῶνος φέρουσι συνήθως εὐρὺ ἱμάτιον, ὃπερ καλύπτει ὁλόκληρον τὴν ράχιν (πίν. 114β, δ καὶ 116β) καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ προσθίου σώματος, ἀφῖνον ἀκάλυπτον τὸν χιτῶνα μόνον κατὰ τὸ δεξιὸν ἄνω ἥμισυ τοῦ στήθους. Τὸ ἱμάτιον διερχόμενον λοξῶς κάτωθεν τῆς δεξιᾶς μασχάλης ἀνέρχεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, ὁπόθεν τὸ ἄκρον του καταπίπτει ἄλλοτε ἐμπρὸς εἰς πλουσίας λεπτὰς πτυχὰς πρὸ τοῦ στήθους (πίν. 114α) ἄλλοτε δὲ ὀπίσω εἰς βαρείας, μακρὰς πτυχὰς (πίν. 114δ). Ἐνίοτε ἀντὶ ἱματίου φέρουσιν αἱ ἱέρειαι ἐπὶ τοῦ χιτῶνος τὸν πέπλον, ὑψηλὰ ἐξωσμένον¹, ἄνευ (πίν. 115γ, δ) ἢ μετὰ κόμβου καὶ ἁμματος ἐν τῷ μέσῳ (πίν. 116γ), ὅπως περίπου καὶ αἱ ἱέρειαι τῆς Ἰοιδος.

Ὅλοι οἱ ἀνδριάντες στηρίζουν τὸ βάρος τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, ἐν ᾧ τὸ δεξιὸν φέρουν πρὸς τὰ πλάγια καὶ ὀλίγον ὀπίσω (πίν. 114α, γ καὶ 115α, γ). Αἱ χεῖρες τῶν πλείστων εἶναι κεκαμμένοι εἰς τὸν ἀγκῶνα κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς τὰ ἐμπρός· θὰ εἶχον λοιπὸν τὸν πῆχυν προτεταμένον καὶ κρατοῦντα πιθανῶς διὰ τῆς ἄκρας χειρὸς ἀντικείμενόν τι.

Ἐκ τῶν εὗρεθέντων ἀνδριάντων οἱ πλεῖστοι ἐμφανίζουν τὰς κλασσικὰς ἀναλογίας τῶν σωμάτων, εἷς ὅμως (πίν. 115γ, δ) παρουσιάζει τὸ σῶμα τῆς πεπλοφόρου ἱερείας ἐξόχως ραδινὸν καὶ λιγυρόν, τὴν δὲ ραδινότητά του ταύτην ἐπιτείνει ὁ εὐθύς ὑπὸ τὸ στήθος ἐξωσμένος πέπλος. Ὁ ἀνδριᾶς αὐτὸς θὰ ἐξετελέσθη προφανῶς συμφώνως πρὸς πρῶιμα ἐλληνιστικὰ πρό-

¹ Ὁμοίως ὑψηλὰ ἐξωσμένον πέπλον φέρει ἡ ἱέρεια τοῦ ἐν Θάσῳ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος Πωλοῦς, ρωμαϊκῶν χρόνων (MACRIDY ἐν JdI 27, 1912, πίν. 3, Β) μετὰ τὸ ἱμάτιον ἀπὸ κεφαλῆς.

τυπα¹, ἡ μίμησις τῶν ὁποίων συνεχίσθη καὶ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ὡς ἀποδεικνύει μεταξὺ ἄλλων καὶ ἡ κόρη τοῦ συμπλέγματος μητρὸς καὶ κόρης τοῦ Chatsworth, χρονολογουμένου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Φλαβίων².

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς ὑπολοίπους ἀνδριάντας εἶναι καὶ αὐτοὶ ρωμαϊκὰ ἀντίγραφα, μιμούμενα πρωτότυπα τῶν κλασσικῶν χρόνων (5ου καὶ 4ου π. Χ. αἰ.) οὐχὶ ὅμως πάντοτε δουλικῶς ἀλλ' ἐκλεκτικῶς ἦτοι διὰ προσλήψεως ἢ ἀφαιρέσεως στοιχείων ἐκ ποικίλων κλασσικῶν πρωτοτύπων, δι' ὧν συγκροτεῖται, ὡς ἤδη ἀπὸ μακροῦ ὑπεστήριξαν ὁ ARNDT καὶ ὁ BRENDL (EA 1507 καὶ 4425) μία «κλασσικιστικὴ δημιουργία τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων» τοῦ 1ου καὶ τοῦ 2ου μετὰ Χριστὸν αἰώνων³.

Ὅλως ἰδιαίτερας μνεῖας ἄξιος εἶναι ἀνδριὰς ἱερείας σωζόμενος κατὰ τὸ ἄνω ἀριστερὸν ἥμισυ τοῦ κορμοῦ (πίν. 117α). Ἡ γυνὴ ἀριστερὰ χεὶρ τοῦ ἀκεφάλου τούτου ἀνδριάντος, κοσμουμένη δι' ἀναγλύφων ὀφιοσχήμεων βραχιονίων κατὰ τε τὸν βραχίονα⁴ καὶ τὸν καρπὸν καὶ φέρουσα εἰς τὸν παρὰ μαστον δάκτυλον μεγάλην, ἀνάγλυφον σφενδόνην δακτυλίου κρατεῖ ἀπὸ τῆς χαμηλῆς ὀρθογωνίου τῆς βάσεως μικρὰν ἐρμαϊκὴν στήλην (ῥψ. 0.27) κεκλιμένην πρὸς τὰ ὀπίσω, ὥστε τὸ ἄνω μέρος τῆς ν' ἀκκουμβᾷ ἐπὶ τοῦ ὤμου τῆς ἱερείας. Ἐλαφρῶς ἀνάγλυφα ἄκρα βοστρύχων πίπτοντα ἐκατέρωθεν καὶ ὀπισθεν τοῦ λαιμοῦ τῆς στήλης μαρτυροῦσιν, ὅτι πρόκειται περὶ γυναικείας ἐρμαϊκῆς στήλης, ὡς ἄλλως τε προσεπιμαρτυρεῖ καὶ τὸ καλύπττον τὸν κορμὸν αὐτῆς γυναικεῖον ἔνδυμα, ἐν ᾧ τὸ στήθος τῆς κοσμεῖται διὰ μικρᾶς ἀσπίδος. Ὁ κορμὸς τῆς στήλης παρουσιάζει, ὡς συνήθως εἰς τὰς τοιούτου εἶδους στήλας, ἐλαφρὰν μείωσιν πρὸς τὰ κάτω. Ἡ στήλη ἔφερε πλαγίως ἄνω ἐξέχοντας ἀγκῶνας σήμερον ἀποκεκρουμένους.

Τὸ ἐξεταζόμενον γλυπτὸν συνεδύασα ἤδη (Ἔργον 1962, 129) πρὸς τὸ ἐκ τοῦ 4ου στίχου τοῦ ἐπὶ τοῦ βάθρου τῆς ἱερείας Μεγοῦς ἐπιγράμματος ἀναφερόμενον *βρέτας* τῆς Ἀρτέμιδος, τὸ ὁποῖον ἡ ἱερεῖα «ἐκράτησε διὰ τῶν ιδίων τῆς χειρῶν». Ἐπειδὴ δὲ εὐρέθη καὶ ἄλλο τεμάχιον μικρᾶς ἐρμαϊκῆς στήλης διασῶζον μάλιστα καὶ τοὺς ἐκατέρωθεν ἐξέχοντας ἀγκῶνας (πίν. 118β, κάτω) καὶ προερχόμενον ἀναμφιβόλως ἐξ ὁμοίας παραστάσεως ἱερείας, φαίνεται, ὅτι πλείονες τῆς μιᾶς ἱερεῖας, παρίσταντο κρατοῦσαι εἰς τὴν χεῖρά των τὸ ξόανον τῆς θεᾶς, ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ κρατεῖ τοῦτο καὶ ἡ μυθικὴ ἱερεῖα

¹ Ὡς π. χ. τὰ παρὰ RUD. HORN, *Weibliche Gewandstatuen in der hellenistischen Plastik*, München 1931, πίν. 2,2 (Βερολίνου), 30,2 (Ἀθηνῶν), 32,2 (Κυρήνης) καὶ ἰδίᾳ τὸ 37,3 (Ἀθηνῶν).

² Εἰκὼν παρὰ E. STRONG, *Roman Sculpture*, London 1907, πίν. 115.

³ Πβλ. καὶ G. LIPPOLD, *Kopien und Umbildungen*, München 1923, 223.

⁴ *Περιβραχιονίων* κατὰ ΠΟΛΥΔ. Ὀν. Ε 99 ἢ Ὀκκάβων καθ' ΗΣΥΧΙΟΝ ἐν λ.

τῆς Ἀρτέμιδος Ἰφιγένεια εἰς ἀπεικονίσεις τῆς ἐπὶ σαρκοφάγων καὶ πομπη-
ιανῶν τοιχογραφιῶν καὶ ὅπως μᾶς λέγει ὁ Πausanias (III 16. 7) ὅτι τὸ
ἐκράτει καὶ ἡ ἱέρεια τῆς Ὁρθίας Ἀρτέμιδος ἐν Σπάρτῃ διαρκούσης τῆς
διαμαστιγώσεως τῶν νέων.

Μᾶς εἶναι, κατὰ ταῦτα, πολύτιμος ὁ ἡμέτερος — ἔστω καὶ κολοβὸς —
ἀνδριάς, διότι μᾶς παρέχει μίαν εἰκόνα καὶ τοῦ προβληματικοῦ ἀγάλματος
τῆς Ὁρθίας, ἀφ' οὗ, ὡς εἶδομεν ἀπὸ τὰς ἐπιγραφάς, ἡ Ἀρτεμις ἐτιμᾶτο καὶ
ἐν Μεσσήνῃ ὡς Ὁρθία. Ξόانون λοιπὸν ἦτο τὸ βρέτας τῆς Ὁρθίας εἰς σχῆμα
ἐρμαϊκῆς στήλης, ξυλίνης ἴσως ἀρχικῶς, ἵσταμένης δ' ἀκάμπτου καὶ ὀρθίας,
δικαιολογουμένου οὕτω, ὑπὸ τινα ἔποψιν, καὶ τοῦ ἐπιθέτου τῆς θεᾶς ὡς
Ὁρθίας, ἐν ᾧ ἀφ' ἐτέρου τὸ ἔνδυμα, τὸ ὅποιον εἶδομεν ὅτι καλύπτει τὴν στή-
λην, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀλκμᾶνος¹ μνημονευόμενον *φᾶρος* τῆς θεᾶς.

Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι τὸ ξόانون τῆς θεᾶς ἐκράτουν αἱ ἱέρειαι διὰ τῆς
ἀριστερᾶς χειρός. Τί ὅμως ἐκράτουν διὰ τῆς δεξιᾶς; ἂν στηριχθῶμεν καὶ πάλιν
εἰς τὸ ἐπίγραμμα τῆς Μεγοῦς θὰ πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι, ἡ Μεγὼ τοῦλά-
χιστον, θὰ ἐκράτει διὰ τῆς δεξιᾶς λαμπάδα (*ἂν τε πρὸ βωμῶν σὼν ἔτεινα
λαμπάδα*) τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον, ὡς εἶδομεν, ἡ Ἀρτεμις ἐλατρεῖτο ἐν
Μεσσήνῃ καὶ ὡς φωσφόρος, ὡς *Οὔπιν δὲ φασφόρον* προσφωνεῖ αὐτὴν κατὰ
τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα καὶ ὁ Καλλίμαχος (βλ. ἀνωτ. σ. 112α). Ἄλλαι ἐν
τούτοις νεαραὶ ἱέρειαι φαίνεται ὅτι ἐκράτουν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς μικρὰς
κυλινδρικὰς μετὰ κωνικοῦ πώματος πυξίδας· διότι εὗρεθῆσαν ἀριστεραὶ ἄκραι
χεῖρες ἀγαλμάτων, μεγέθους περίπου ἡμίσεος τοῦ φυσικοῦ, κρατοῦσαι τοιαύ-
τας πυξίδας (πίν. 118β, ἀνω). Θὰ περιεῖχον δ' αἱ πυξίδες αὗται λιβανωτόν,
τὸν ὅποιον αἱ ἱέρειαι ἔρριπτον εἰς τὰ θυμιατήρια, ὅπως τὰς βλέπομεν εἰς
τοιχογραφίας τῆς Πομπηίας². Θὰ ἦσαν λοιπὸν αἱ πυξίδες ἐκ τῶν λεγομέ-
νων *λιβανωτρίδων*³.

*Υπολείπεται ἤδη ἡ ἐξέτασις τῆς μόνης εὗρεθείσης κεφαλῆς νεαρᾶς
ιερείας (πίν. 118α), ἥτις ἔχει ὕψος 0.15 μ.

Τὴν κεφαλὴν ταύτην διακρίνουν τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ α) ἡ δι' ἐγγα-
ράξεως δεδηλωμένη κόρη τοῦ ὀφθαλμοῦ, οἷα συνηθίζετο ἀπὸ τοῦ 2ου μ. Χ.
αἰῶνος⁴ β) ἡ κόμμωσις, ἥτις ὑπεράνω μὲν τοῦ μετώπου ἐμφανίζει κυματο-
εἰδὲς ἐπιμελημένον κτένισμα συγκρατούμενον διὰ σπείρας βοστρύχων (*bout-
relet*) ἢ κτενὸς (;) ὅπισθεν δὲ εἶναι διατεταγμένη κατὰ παραλλήλους λωρίδας

¹ ALKMAN 1, 61 (Poetae melici Graeci... ed. D. L. Page, Oxford 1962).

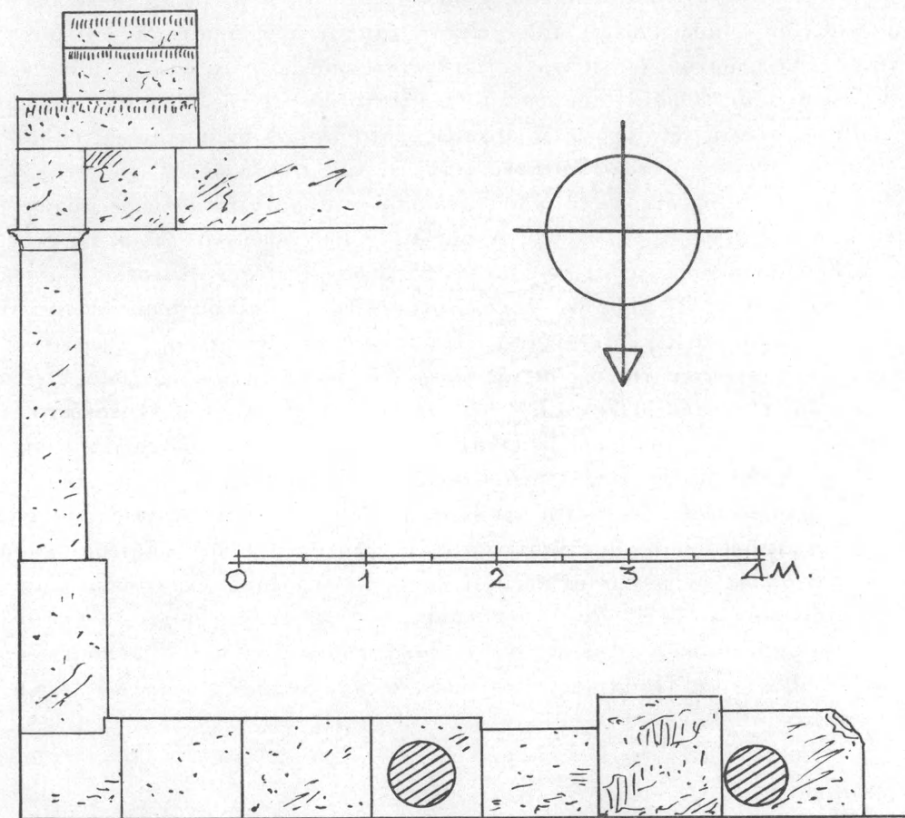
² Ὡς π. χ. εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λουκρητίου (SCHEFOLD, Die Wände Pompeji, IX 3, 5 κλπ.).

³ Καρνεάδης παρὰ ΠΛΟΥΤΑΡΧΩ Ἡθικά 477 Β.

⁴ G. LIPPOLD, Kopien und Umbildungen, σ. 89.

(Melonenfrisur) συναπτομένας ὀπισθεν εἰς κόρυμβον (κότσον). Τοιούτου εἵδους κόμμωσιν φέρουν νεαραὶ μορφαὶ ρωμαίων αὐτοκρατειρῶν τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀντωνίνων¹.

Τῆς ἡμετέρας κεφαλῆς ἰδιαίτερος ἡ κόμμωσις ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὴν

Εἰκ. 12. Κάτοψις τῆς ἀνατολικῆς γωνίας τῆς μεταγενεστέρας στοᾶς.

τῆς Φανστίνης τῆς νεωτέρας, συζύγου τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, καὶ πρὸς τὴν τῆς Κρισπίνης συζύγου τοῦ Κομμόδου, ᾧς βλέπομεν ἐπὶ νομισμάτων. Ἡ κεφαλὴ λοιπὸν τῆς ἱερείας τὴν ὁποίαν ἐξετάζομεν καὶ ἥτις δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον εἰς ποῖον ἐκ τῶν διασωθέντων γυναικείων κορμῶν ἀνήκει,

¹ BERNOULLI, Röm. Ikonographie II, 2 πίν. IV, ἀρ. 21 καὶ πίν. V, ἀρ. 15. WEGNER, Arch. Anz. 53, 1938, σ. 282, 4η καὶ 5η σειρὰ ἐκ τῶν ἄνω ἀριστερᾶ Πβλ. καὶ σ. 286 εἰκ. 4 (ἄνω σειρὰ 1η).

θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὰ μέσα περίπου τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος. Εἰς τὸν αὐτὸν δ' αἰῶνα, τινὲς δ' ἴσως καὶ εἰς τὸν 1ον ἀκόμη ἢ καὶ τὸν 3ον, θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθοῦν καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἀνδριάντες, ἂν κρίνωμεν καὶ ἐκ τοῦ χαρακτηρὸς τῶν γραμμάτων C, C, M τῶν ἐπὶ τῶν βάθρων χαραγμένων ἐπιγραφῶν.

Περαίνοντες τὸν περὶ τῶν ἐφετινῶν ἀνασκαφῶν λόγον θὰ προσθέσωμεν, ὅτι εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ Σεβαστείου καὶ τοῦ προσωρινῶς ἀποκληθέντος κεραμουργείου χώρον ἀπεκαλύφθη ὁ στυλοβάτης ἐπιμήκους (77 μ.) στοᾶς, κατασκευασθείσης πολὺ μεταγενεστέρως τοῦ Σεβαστείου καὶ εἰς στάθμην κατὰ 0.60 - 0.70 μ. ὑψηλοτέραν τοῦ στυλοβάτου τοῦ προπύλου τῆς μνημειώδους κλίμακος (πίν. 119α, β). Ὁ μεταγενέστερος οὗτος στυλοβάτης, ὅστις κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τοῦ ἄκρον κάμπτεται πρὸς Νότον κατ' ὀρθὴν γωνίαν ἐπὶ μήκους ἄνω τῶν 4.00 μ. (εἰκ. 12), ἀπηρτίσθη ἐκ λιθοπλίνθων εἰλημμένων ἐκ παλαιότερων μνημείων· εἰς τὸ βραχὺ μάλιστα σκέλος τοῦ ἐκρησμοποιήθη καὶ 2.16 ὑψηλὴ στήλη μὲ μείωσιν καὶ κυματοφόρον στέψιν (εἰκ. 12).

Ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου ἔβαινον κίονες δωρικοῦ ρυθμοῦ, δύο κατώτατοι πολυγωνικοὶ σφόνδυλοι, τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν (εἰκ. 12 καὶ πίν. 119α) παρὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς στοᾶς. Εἰς τὴν αὐτὴν στοᾶν θ' ἀνῆκον πιθανῶς καὶ δέκα ἀκόμη κορμοὶ κίωνων ἀποκείμενοι σήμερον πλαγιστοὶ εἰς κανονικὴν σειρὰν παρὰ τὸν βόρειον ἀναλημματικὸν τοῖχον τοῦ θεάτρου, τοποθετηθέντες δ' ἐκεῖ ὑπὸ τῶν νεωτέρων καλλιεργητῶν τῶν βορείως τοῦ θεάτρου κτημάτων.

Ἐπὶ δύο λιθοπλίνθων τοῦ μεταγενεστέρου στυλοβάτου εὐρέθησαν χαραγμένοι αἱ ἐξῆς ἐπιγραφαί :

α) Ἀρχίδημος Ἀριστάνδρου

Μεγαλοπολίτης ἐποίησεν

Υψ. γραμμ. 0.04 μ.

Ὁ μνημονευόμενος γλύπτῃς Ἀρχίδημος Ἀριστάνδρου εἶναι ἄλλοθεν ἄγνωστος.

Τὸ ἀμφίβολον Η θὰ εἶναι πιθανώτερον Α (Ἀρχίδαμος).

β) Βακ[χυλῖς Δαματρίου αὐσαντὰν καὶ τὸ[ν υἱόν ;]

Εὐφορβὸν Νίκωνος Θεοῖς

Υψ. γραμμ. 0.035 ἄνω, 0.040 κάτω. Διαστ. 0.03.

Τῆς δευτέρας ἐπιγραφῆς τὸ πρῶτον ὄνομα συνεπλήρωσα εἰς Βακχυλῖς, ὅπερ εἶναι καὶ ἄλλοθεν γνωστόν (Παλ. ΑΝΘΟΛ. VI 291 καὶ 174).

Τὸ αὐσαντὴν εἶναι δωρικὸς τύπος τοῦ ἑαυτὴν, ἀπαντῶμενος καὶ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς IG IV 840, ₃ (Καλαυρίας), V (2) 265, ₁₈ (Μαντινείας), GDI 1696 (Δελφῶν), 4959 (Ἐλευθέρνης) κλπ.

Εἰκ. 13. Ἐπιγραφὴ εὐρεθεῖσα εἰς τὴν ἐπίχωση τῆς μεταγενεστέρης στοᾶς.

Μία ἄλλη, κολοβὴ δυστυχῶς, λιθίνη ἐπιγραφὴ εὐρέθη εἰς τὰ χώματα τῆς ἐπιχώσεως τῆς μεταγενεστέρης στοᾶς. Τὸ κείμενόν της ἔχει ὡς ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν 13 δεικνύει. Ὑψ. γραμμ. 0.013, διαστ. 0.008. Ἀνήκει πιθανῶς εἰς τοὺς ὑστέρους ἐλληνιστικοὺς ἢ τοὺς πρώιμους ρωμαϊκοὺς χρόνους. Μ. σ. ὕψ. τῆς πλακὸς 0.175, μ. σ. πλ. 0.125, πάχος 0.08 μ.

Εἰς τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν γενομένην εἰς δύο στάδια ἐβοήθησαν τὸν γράφοντα κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ὁ πτυχιούχος τῆς ἀρχαιολογίας κ. Ἀνδρέας Γαβρίλης κατ' ἀμφοτέρα δὲ ὁ ἀρχιτεχνίτης τῆς ἀναστηλώσεως κ. Χαρίλαος Σφακιανάκης.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

15. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΣΠΑΡΤΗΣ

Αἱ διεξαχθεῖσαι κατὰ τὸ ἔτος 1962 ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι δύνανται νὰ λεχθῇ ὅτι ἀπέδωσαν λίαν ἐνδιαφέροντα ἀποτελέσματα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι περισσότερα ἔθεσαν ἢ ἔλυσαν τὰ προβλήματα.

Ἀμύκλαι. Αἱ περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἔρευναι συνεχίσθησαν διὰ μικρῶν τομῶν πρὸς τὰς τρεῖς πλευράς, ἀνατολικήν, βόρειον καὶ νοτίαν, ἄνευ σημαντικῶν εὐρημάτων καὶ κυρίως ἄνευ ἀποτελέσματος σχετικῶς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀλεξάνδρας καὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ὁ χῶρος οὗτος πάντως εἶχε κατοικηθῇ ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι καὶ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, ἀκόμη δὲ καὶ κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον. Διὰ τὸ ζητούμενον ἱερὸν μένουσιν, μετὰ τὰς ἐργασίας, μόνον δύο πιθανότητες: Ἡ νὰ εὐρίσκεται κάτωθεν ἀκριβῶς τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἢ νὰ εἶναι δυτικῶς τούτου, ὅπου ἡ σιμεντόστρωτος αὐλὴ καὶ ὁ παρακείμενος πορτοκαλλεὼν. Δυστυχῶς εἰς τὰς θέσεις ταύτας δὲν εἶναι δυνατὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἐργασία, διότι ἀπαιτεῖ μεγάλας δαπάνας καὶ ἀπαλλοτριώσεις.

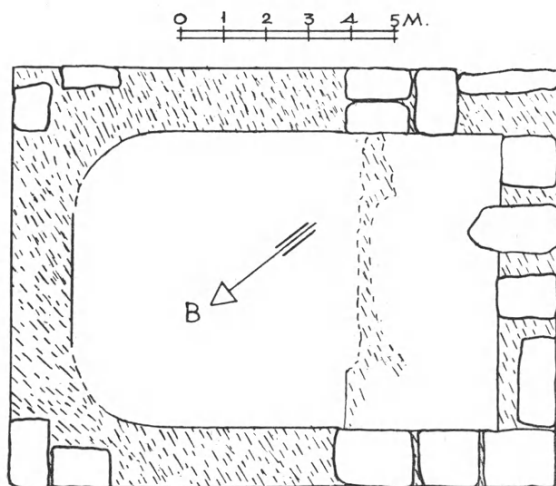
Ἀκρόπολις. Αἱ εἰς τὸν χῶρον τῆς ἀκροπόλεως τῆς Σπάρτης ἔρευναι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην περιορίσθησαν κατ' ἀνάγκην εἰς ἀπομακρύνσεις χωμάτων παλαιότερων ἀνασκαφῶν καὶ κατεδάφισιν οἰκίας κατασκευασθείσης ἐνταῦθα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος. Εἰς τὸν ἀνασκαφέντα χῶρον τῆς κατεδαφισθείσης οἰκίας, τῆς ὁποίας ἀτυχῶς τὰ θεμέλια ἔφθανον μέχρι τοῦ βάθους τῶν δύο μέτρων, εὐρέθησαν ἐλάχιστα μόνον ὀστρακα ὄλων τῶν περιόδων. Τὰ κτήρια τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ τῶν παλαιότερων περιόδων, τὰ ὁποῖα εἶχον σημειωθῇ κατὰ τὰς ἐρεῦνας τῶν παρελθόντων ἐτῶν εἰς τὰς δύο πλευράς τοῦ νέου τούτου κτηρίου, ὥς καὶ ὁ ὕδραγωγός, ὁ ὁποῖος βαίνει ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, δὲν εὐρέθησαν καὶ φαίνεται ὅτι κατεστράφησαν κατὰ τὴν διάνοιξιν τῶν θεμελίων τῆς οἰκίας. Οὕτω εἰς τὰς ζημίας τῆς βυζαντινῆς περιόδου, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὀλοκληρωθῇ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὁσίου Νίκωνος, ὥς ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν ἐργασιῶν τοῦ θεάτρου, προσετέθη ἐνταῦθα καὶ ἡ πλέον συστηματικὴ καὶ μεθοδικὴ καταστροφή τῆς ἐποχῆς μας.

Ἀνθοχώριον. Μικρὰ ἔρευνα εἰς τὴν περὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος αὐλὴν τοῦ χωρίου τούτου (εὐρισκομένου 20 χ/μετρα νοτίως

τῆς Σπάρτης καὶ 10 χ/μετρα περίπου δυτικῶς τοῦ δευτέρου τῶν θολωτῶν τάφων, τοὺς ὁποίους ἀνέσκαψεν ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ εἰς τὴν Λακωνίαν, ἥτοι τοῦ τάφου τῆς Ἀρκύνας) ἐπεβεβαίωσε παρατηρήσεις γενομένας κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Τυχαῖα εὐρήματα κατὰ τὴν καλλιέργειαν εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ Λυκούργου Φορβῆ εἶχον φέρεи εἰς φῶς ὀλίγα ἀρχαῖκά ὄστρακα, τὰ ὁποῖα ἐθεωρήθησαν σημαντικὰ διὰ τὴν περιοχὴν ταύτην. Ἐρευνα διεξαχθεῖσα εἰς ὀλίγας θέσεις τοῦ ἀγροῦ τούτου κατὰ τὸ παρελθὸν ἐπίσης ἔτος ἐνεφάνισεν ἐκτὸς τῶν ἀρχαϊκῶν ὀστράκων καὶ καλὰ δείγματα κεραμικῆς τῶν γεωμετρικῶν καὶ τῶν ὑστέρων μυκηναϊκῶν χρόνων, ὡς καὶ μολύβδινα εἰδῶλια, ὅμοια πρὸς τὰ προερχόμενα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὀρθίας καὶ τοῦ Μενελαίου. Ἡ μικρὰ ἐπίσης ἔρευνα τοῦ 1962 ἐπεδίωξε νὰ διασαφήσῃ τὸν χαρακτήρα τοῦ χώρου καὶ κυρίως νὰ μελετήσῃ τὴν πλησίον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος θέσιν. Σκοπὸς ἦτο νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ πιθανότης ὑπάρξεως ἀρχαίου ναοῦ ὑπὸ τὸν χριστιανικὸν καὶ ἡ γενικὴ στρωματογραφία. Διὰ σειρᾶς τομῶν καθ' ὅλας τὰς πλευρὰς τῆς μικρᾶς χριστιανικῆς ἐκκλησίας διεπιστώθησαν τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὸν ἀγρὸν Φορβῆ ἀποτελέσματα. Ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας καὶ μέχρι τοῦ βάθους τῶν 0.50 - 0.60 μ. ὑπάρχει καλὸν στρώμα βυζαντινῶν καὶ ὑστεροβυζαντινῶν ὀστράκων, τὰ ὁποῖα ὅμως, παραδόξως, εἶναι ἀναμεμειγμένα καὶ μὲ πολλὰ ρωμαϊκά. Τοῦτο ὀφείλεται πιθανώτατα εἰς τὴν ἀνάμειξιν τῶν χωμάτων τὴν γενομένην κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν θεμελίων τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ. Ἡ διαταραχὴ αὕτη δὲν παρουσιάζεται πλησίον τοῦ φράκτου, ὁ ὁποῖος χωρίζει τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὸν ἀγρὸν Φορβῆ. Ἐνταῦθα εὐρέθησαν ἀμιγῆ τὰ βυζαντινὰ μέχρι τοῦ βάθους τῶν 0.60 μ., ἐνῶ ἀπὸ τοῦ 0.80 μ. εὐρέθη στρώμα μελαμβαφῶν ὀστράκων τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ τῶν κλασσικῶν χρόνων. Πλουσιώτερον καὶ χαρακτηριστικώτερον εἶναι τὸ ἀρχαϊκὸν στρώμα, τὸ ὁποῖον κατέχει τὸ βάθος ἀπὸ 1.20 μέχρι 2.00 μ. καὶ ἔχει τυπικὰ ὄστρακα τῆς περιόδου ταύτης ὁμοῦ μετὰ μολυβδίνων εἰδωλίων. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ πλευρὰ αὕτη, διότι βαθύτερον ἀκόμη παρουσιάζεται γεωμετρικὸν στρώμα ὅπου καὶ πάλιν τὰ χρώματα εἶναι τεταραγμένα παλαιότερον, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὴν παρουσίαν καὶ μυκηναϊκῶν λειψάνων. Τὸ μυκηναϊκὸν στρώμα εἶναι σαφέστερον ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν 2.40 μ. μέχρι τοῦ βάθους τῶν 3.50 μ. μὲ ὑπεροχὴν ὀστράκων προερχομένων ἀπὸ ὑψίποδα ἀγγεῖα. Μία ἄλλη τομὴ εἰς τὸ κέντρον ἀκριβῶς τοῦ χώρου τοῦ εὐρισκομένου ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας καὶ βορείως αὐτῆς ἀπέδωσε πλῆθος ὀστράκων ὅλων τῶν ἐποχῶν παραδόξως ἀναμεμειγμένων. Ὀλόκληρος ὁ χώρος περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀναλήψεως κατὰ μίαν ἀκτῖνα περίπου 500 μέτρων παρουσιάζει πανταχοῦ τὴν ἰδίαν κατάστασιν, ἀφθονίαν δηλαδὴ ὀστράκων ὅλων τῶν περιόδων ἀναμεμειγμένων, ἐνῶ εἰς μερικὰ σημεῖα ἔχομεν καὶ λείψανα κατοικιῶν καὶ θεμελίων.

ἴσως μίαν ἐξήγησιν τῆς καταστάσεως αὐτῆς δίδει ἡ παρουσία τῶν θεμελίων, τῶν ὁποίων ἡ κατασκευὴ ἔχει προκαλέσει τὴν πλήρη σχεδὸν ἀνατροπὴν τῆς στρωματογραφίας καὶ τὴν ἀνάμειξιν τῶν διαφόρων περιόδων. Πάντως διαπιστοῦται ἀναμφιβόλως ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἔχομεν ἄγνωστον συνοικισμόν μὲ ζωὴν ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν μέχρι καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Ἡ ἔκτασις, τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι καλύπτει, εἶναι μεγαλύτερα τῆς ἐκτάσεως τοῦ σημερινοῦ συνοικισμοῦ Ἀνθοχωρίου καὶ πρόβλημα εἶναι ποῦ πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ τὸ κέντρον του. Ἡ ἔρευνα περὶ τὴν Ἀνά-

Εἰκ. 1. Ὁρθογώνιον κτίσμα Καλογωνιάς.

ληψιν, ἐνῶ ἔδειξε τὰ ἴδια χαρακτηριστικὰ λείψανα, ἅτινα εὐρίσκονται καὶ εἰς τὸν περὶ αὐτὴν χώρον, δὲν ἔδωκε στοιχεῖα ἀποδεικνύοντα τὴν ὑπαρξιν ἱεροῦ ὑπὸ τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν.

Καλογωνιά. Ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα ἀπεδείχθη ἡ μικρὰ ἔρευνα βορείως τοῦ προαστείου τῆς Σπάρτης Καλογωνιά καὶ εἰς τὸ κτῆμα τοῦ κ. Π. Σκιαδᾶ. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ κτήματος αὐτοῦ ἦσαν ὄρατοι δύο μεγάλοι σχετικῶς κροκαλοπαγεῖς λίθοι, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴν τῆς ἐρεῦνης, ὥς καὶ τὰ ἐλάχιστα ὄστρακα, τὰ ὁποῖα παρατηρήθησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας. Ἡ ἀνασκαφή, ἡ ὁποία, διὰ τὴν ὑπαρξιν εἰς τὴν μεταξὺ τῶν λίθων θέσιν δύο ἐλαιοδένδρων, δὲν ἐτελείωσε, παρουσίασε μικρὸν κτήριο ἀσφαλῶς ἀρχαϊκῶν χρόνων ἀλλὰ προφανῶς ἐπαναχρησιμοποιημένον. Πρόκειται περὶ μικροῦ ὀρθογωνίου κτίσματος (εἰκ. 1), μήκους 13 μ. καὶ πλάτους 8.50 μ., ἐκτισμένου εἰς τὰς γωνίας διὰ μεγάλων κροκαλοπαγῶν λίθων

καὶ μὲ ἄλλους παρομοίους λίθους κατ' ἀποστάσεις καὶ εἰς ἄλλας θέσεις τοῦ τοίχου. Πάντως τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς τοιχοδομίας ἀποτελεῖται ἐκ μικρῶν λίθων ἀτελῶς συνηρμοσμένων διὰ πηλοῦ, ἐνῶ εἰς μερικὰς θέσεις διακρίνεται καὶ ἡ χρησιμοποίησις ἀσβέστου. Τὰ φέροντα ἄσβεστον τμήματα προέρχονται πιθανώτατα ἐκ μεταγενεστέρων χρόνων ἐπισκευῆς, διότι καὶ τὸ δάπεδον τοῦ οἰκοδομήματος, εὗρισκόμενον σχεδὸν εἰς τὸ ὕψος τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἦτο κατεσκευασμένον ἐκ κουρασανίου μεμειγμένου μετ' ἀσβέστου. Ὅστρακα ἐλάχιστα, μᾶλλον ἀσήμαντα ἦλθον εἰς φῶς κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν περὶ τὰ θεμέλια θέσεων. Μόνον εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ εἰς βάθος 0.60 μ. παρουσιάσθησαν ὀλίγα μελαμβαφῇ ὅστρακα, ἐνῶ εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν εὗρέθησαν ἄφθονοι μεγάλοι πλίνθοι ἐκ τῶν συνήθων κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Δυστυχῶς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κτίσματος δὲν δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν εἰς βάθος λόγῳ τῶν δύο ἐλαιοδένδρων. Μόνον κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν ἐγένετο ἐνδιαφέρον εὑρημα. Πρόκειται περὶ τμήματος ἀκροκεράμου πιθανώτατα μὲ ἀνάγλυφον παράστασιν τοῦ κάτω μέρους γυναικείου προσώπου, ἐνθυμίζοντος τὰς ἀκροκεράμους τῶν ἰταλιωτικῶν ἱερῶν Δυστυχῶς τὸ ἀνάγλυφον εἶναι σχεδὸν ἐντελῶς κατεστραμμένον καὶ μόνον τὸ περίγραμμα τῆς μορφῆς ἀναγνωρίζεται, μὲ τὴν σιαγόνα καὶ μῆμα τῆς ρινὸς καὶ τῶν παρειῶν. Ὅσον δύναται νὰ ἀναγνωρισθῇ, ἀνῆκει εἰς γυναικεῖον πρόσωπον καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίκοις χρόνους. Τὴν περὶ τῆς ἐποχῆς ὑπόθεσιν ἐνισχύει ἡ εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν εὔρεσις καὶ δύο μικρῶν ἀγγείων ἐκ τῶν συνήθων μικροσκοπικῶν ἀγγείων τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων, τὰ ὅποια κατακλύζουν ὅλα τὰ λακωνικὰ ἱερά. Ὡς ἐσημειώθη, ἡ ἔρευνα ἔνεκα τῶν ἐλαιοδένδρων δὲν ἡδυνήθη νὰ προχωρήσῃ ὅσον θὰ ἔπρεπε καὶ διὰ τοῦτο εἶναι δύσκολον νὰ εἴπῃ τις μετὰ βεβαιότητος περὶ τοῦ χαρακτηῖρος τοῦ μικροῦ κτίσματος. Πάντως ἡ παρουσία τοῦ μετ' ἀναγλύφου ἀκροκεράμου, δικαιολογούμενου μόνον εἰς ἱερόν, ὥς καὶ τῶν μικροσκοπικῶν ἀγγείων, δικαιολογεῖ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι τὸ μικρὸν τοῦτο καὶ ἄγνωστον οἰκοδόμημα εἶναι παρόδιον λακωνικὸν ἱερόν πιθανώτατα εἰς ὁδὸν ἀπὸ Σπάρτης πρὸς Μενελαεῖον, ἀφοῦ μάλιστα εὗρίσκεται ἀπέναντι ἀκριβῶς τοῦ Μενελαείου.

Ψυχικό. Βωμὸς ἡ ἱερόν. Εἰς τὸν συνοικισμὸν τῆς Σπάρτης Ψυχικό, τὸν εὗρισκόμενον ΝΑ. καὶ εἰς ἀπόστασιν 1500 μ. ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς πόλεως καὶ ἀκριβέστερον εἰς τὸ ἀνατολικῶς τοῦ νεκροταφείου κτῆμα τῶν ἀδελφῶν Γεωργίου καὶ Λεωνίδα Μανουσάκη, εἶχε διαπιστωθῇ ἡ ἐντὸς βατῶνος ὕπαρξις τεσσάρων μεγάλων κροκαλοπαγῶν ὀγκολίθων. Ἡ ὁμοιότης μὲ τοὺς λίθους τῆς Καλογωνιάς, ὥς καὶ ἡ παρουσία τῶν πυκνῶν βάτων εἰς τὴν θέσιν—ἐνδειξις ὅτι δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ καλλιέργεια λόγῳ τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐνταῦθα ἀφανῶν καὶ εἰς ἐλάχιστον βάθος εὗρισκομένων λί-

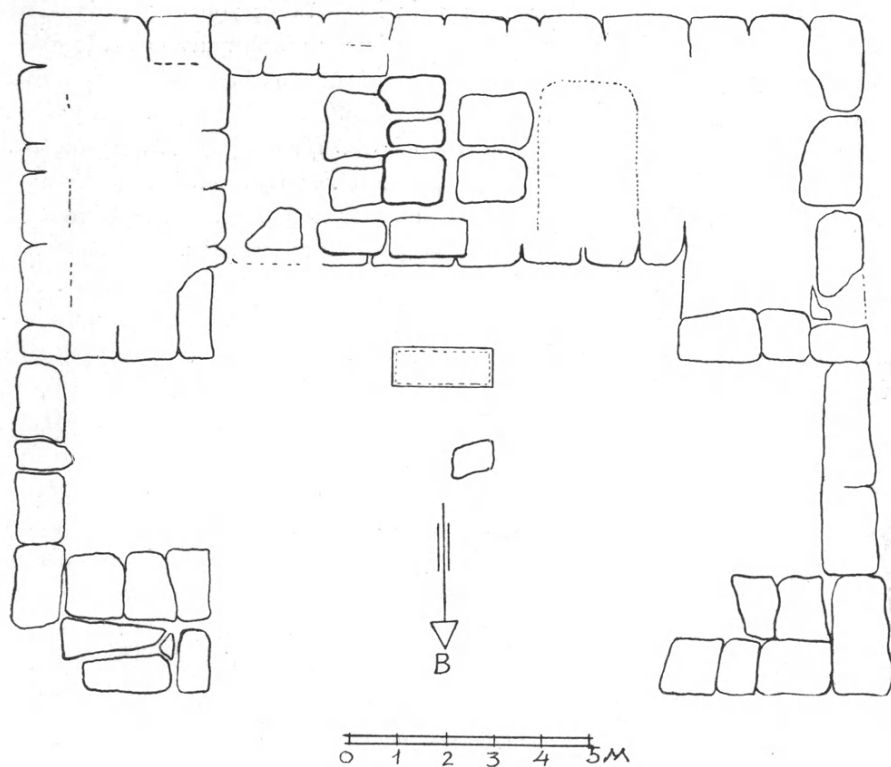
θων—προεκάλεσε τὴν ἔρευναν. Τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν ἐκπληκτικά· διότι ὄχι μόνον ἔφεραν εἰς φῶς ἐν ἐντελῶς ἄγνωστον μνημεῖον τῆς σπαρτιατικῆς ἱστορίας, ἀλλ' ἀπεκάλυψαν καὶ μίαν ἰδιότυπον ἀρχιτεκτονικὴν μορφήν. Ἡ ἐργασία δὲν ἐτελείωσε, διότι ἀκριβῶς ἐντὸς τοῦ πρὸς ἀνασκαφὴν χώρου εὐρίσκονται καὶ πέντε ἐλαιόδενδρα, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἐκριζωθοῦν διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς ἀρκετὸν βάθος ἡ ἀνασκαφή καὶ νὰ ὁλοκληρώσῃ ὅ,τι ὑπόσχεται. Εἰς τὴν καλλιεργούμενην ἐπιφάνειαν ὁ χώρος παρέσχε μόνον ἐλάχιστα ὄστρακα τῶν ὑστέρων χρόνων ὥς καὶ μέγαν ἀριθμὸν κεράμων, ὧλων τῶν ἐποχῶν. Δι' ἀνασκαφῆς βάθους 0.20 μ. διεκρίθη σαφέστατα ἡ μεσημβρινὴ πλευρὰ μεγάλου οἰκοδομήματος (πίν. 121α), μήκους 17.60 μ., κατεσκευασμένου διὰ μεγάλων κροκαλοπαγῶν λίθων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπικάθηται καὶ οἱ ὀλίγοι ὄρατοὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς λίθοι, καλυπτόμενοι σχεδὸν καὶ ἀπὸ τὰς βάτους. Ἡ συνέχεια τῆς ἐργασίας καὶ πρὸς τὰς ἄλλας πλευρὰς ἀπεκάλυψεν εὐκόλως τὸ γενικὸν περίγραμμα τοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον ἔχει μῆκος μὲν 17.60 μ. πλάτος δὲ 14 μ. Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κτηρίου, παρὰ τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας δημιουργεῖ ἡ παρουσία δύο ἐλαιόδένδρων, διεπιστώθησαν σημαντικαὶ διαφοραὶ εἰς διάφορα σημεῖα. Εἰς τὴν ΒΑ. πλευρὰν δὲν εἶναι συνεχῆς ὁ τοῖχος ἀλλ' ἀφήνει ἄνοιγμα πλάτους 9 μ. σχεδόν, εἶδος μεγάλης εἰσόδου μὲ ἐκατέρωθεν τοίχους, μήκους 2.50 μ. καὶ πλάτους πάλιν 2.50 μ., ἐκτισμένους διὰ λίθων οὐχὶ καλῶς συνδεδεμένων μεταξύ των. Ἡ ἀπέναντι τῆς εἰσόδου αὐτῆς πλευρὰ παρουσιάζει ἄλλην ἰδιομορφίαν, διότι δὲν εἶναι τοῖχος ἀλλ' εἶδος ἐξέδρας ἢ κρηπιδώματος, πλάτους πρὸς τὰ δύο ἄκρα 7.00 μ. καὶ εἰς τὸ μέσον, ὅπου ὑπάρχει εἶδος ἔσοχῆς, 5.00 μ. Εἰς τὸ κέντρον ἀκριβῶς τῆς βάσεως ἡ τοῦ κρηπιδώματος αὐτοῦ ὑπάρχει ἐξέδρα, πλάτους 3.40 μ., μήκους 5.00 μ., — καὶ ἀκριβῶς ἐδῶ ἦσαν οἱ ἐξέχοντες καὶ ὄρατοὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς λίθοι —, πρὸς τὰς δύο πλευρὰς τῆς ὁποίας τὸ ἐπίπεδον μὲ πάτωμα ἐκ λίθων εἶναι ταπεινότερον, σχηματίζον εἶδος κοιλωμάτων, ἀνίσων μεταξύ των. Οἱ τοῖχοι τῶν δύο ἄλλων πλευρῶν εἶναι κανονικοί, πάχους 0.90 μ. (πίν. 121α). Ἡ ἀνασκαφή εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀπέδωκε μέχρι τοῦ βάθους τῶν 0.40 μ. κοινὰ ὄστρακα τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ ἐλάχιστα ἑλληνιστικά. Εἰς μίαν μόνον θέσιν ἡ ἀνασκαφή προεχώρησε βαθύτερον ἀκριβῶς πρὸ τῆς ἐξέδρας καὶ εἰς ἀπόστασιν 1.60 μ. πρὸ αὐτῆς, ὅπου δὲν ὑφίσταται κίνδυνος διὰ τὰ ἐλαιόδενδρα καὶ ἐδῶ εἰς τὸ βάθος τῶν 0.60 μ. ἦλθεν εἰς φῶς τάφος, μήκους 2.00 μ., κενός (πίν. 121β), ἐκτισμένος διὰ πλίνθων καὶ κατεστραμμένος. Ὅσα δὲν εὐρέθησαν οὔτε κτερίσματα, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρὸς τὴν ἐξέδραν πλευρὰν τοῦ χωρὶς ἄμεσον σχέσιν μὲ τὸν τάφον καὶ εἰς βάθος 0.60 - 1.10 μ. εὐρέθησαν διάφορα μαρμαρίνα ἀντικείμενα, μεταξύ τῶν ὁποίων τεμάχια ποδῶν καὶ χειρῶν παιδικοῦ μαρμαρίνου ἀγαλματίου τῶν ὑστέρων χρόνων, μαρ-

μάρινον τεμάχιον ἀγαλματίου, ζώου πιθανώτατα, καὶ θραύσματα ἀκαθορίστων μαρμαρίνων ἀγαλμάτων. Τὸ πλεόν ὅμως ἐνδιαφέρον εὗρημα ἐνταῦθα ἦτο σειρὰ πλακῶν ἐπίσης μαρμαρίνων φερουσῶν παραστάσεις ἀνθεμίων ἀναλόγων πρὸς τὰς παρουσιαζομένας εἰς λακωνικὰ ἀνάγλυφα καὶ εἰς ἀττικὰς σαρκοφάγους καὶ ἐνδιαφέροντα συνδυασμὸν θεμάτων, χαρακτηριστικῶν τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Δύσκολον εἶναι νὰ καθορισθῇ ἀπὸ τοῦ ἀκριβῶς προέρχονται τὰ ἐν λόγῳ μαρμάρινα τεμάχια, ἐν τῶν ὁποίων, ὡς μαρτυρεῖ ἡ διακόσμησις τῆς στενῆς πλευρᾶς του, ἀνήκει προφανῶς εἰς γωνίαν ἢ γύρισμα, ἀλλ' ἡ ὅλη κόσμησις των ὑποδεικνύει ὅτι προέρχονται ἀπὸ διάκοσμον τμήματος τοῦ οἰκοδομήματος, ἴσως τῆς ἐξέδρας. Ἄπαντα τὰ ἐν λόγῳ μαρμάρινα μετ' ἀναγλύφου κοσμήσεως τεμάχια εὐρέθησαν μετὰ τοῦ τάφου καὶ τῆς ἐξέδρας (πίν. 122α) τεθραυσμένα καὶ διεσκορπισμένα καὶ ἴσως ἡ κατάστασις των αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς πτώσεώς των ἀπὸ ὑψηλά. Ἡ πιθανότης νὰ συνδέωνται μὲ τὸν τάφον, ὡς ἐπένδυσίς του ἐξωτερική, δὲν δύναται νὰ συζητηθῇ κυρίως λόγῳ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν, διότι, ἂν ἦσαν ἐπένδυσις τοῦ τάφου, δὲν εἶναι νοητὴ ἡ συντριβή των. Αἱ μετ' ἀναγλύφων πλάκες εὐρέθησαν ὅλαι εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν καὶ εἰς ᾧ χρόνον μήκους 1.80 μ., πλάτους 1.10 μ., βάθους 0.50 μ., ἐνῶ τὰ τεμάχια τῶν μαρμαρίνων ἀγαλμάτων εὐρέθησαν ἀνατολικῶς τοῦ τάφου καὶ εἰς μικρότερον βάθος. Δυτικῶς τοῦ τάφου εὐρέθησαν καὶ δύο ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια, τὸ ἐν τῶν ὁποίων, λίαν τεθραυσμένον, ἐνθυμίζει ἀετωματώδη ἀπόληξιν ἐπιτυμβίου στήλης ἢ κατὰ ἀνάλογον.

Ἐν ἐπαφῇ σχεδὸν πρὸς τὴν ἐξέδραν καὶ εἰς βάθος 1.00 μ. εὐρέθη ἐνδιαφέρον στρώμα ὀστράκων καὶ τεμαχίων ἀγγείων τῶν ἐλληνιστικῶν καὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκοσμήτων. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουν καὶ τινὰ μεγαλύτερα τεμάχια πίθων μὲ τὰς χαρακτηριστικὰς ραβδώσεις, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν ἴσως εἰς παλαιότερους χρόνους. Ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸν ἄλλον ᾧ χρόνον τοῦ μνημείου τούτου δὲν ἐπροχώρησε πέραν τοῦ βάθους τῶν 0.40 μ., ἀλλ' εἰς τὸ βάθος τοῦτο πρὸ τοῦ τάφου εὐρέθη εἶδος βάσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔβαινε ἴσως ἄγαλμα ἢ στήλη. Μὲ τὴν ἀνασκαφὴν μέχρι τοῦ βάθους αὐτοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὡς καὶ ζώνης, πλάτους 0.60 μ., ἔξω τοῦ κτηρίου, ὅπου πάλιν ὑπάρχουν σχεδὸν ἐν ἐπαφῇ δύο ἀκόμη ἐλαιόδενδρα, ἀποκατεστάθη πλήρως τὸ σχῆμα τοῦ οἰκοδομήματος (εἰκ. 2). Πρόκειται περὶ ἰδιοτύπου ἀρχιτεκτονικοῦ σχήματος ἔχοντος μακρινὰς ἀναλογίας πρὸς τὸ Ἀμυκλαῖον καὶ περισσοτέρας ἀκόμη πρὸς τοὺς μεγάλους μικρασιατικούς βωμούς (π. χ. τοὺς βωμούς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Πριήνης ἢ τοῦ βωμοῦ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Μαγνησίας τῆς ἐπὶ Μαιάνδρῳ, τηρουμένων, ἐννοεῖται, τῶν ἀναλογιῶν καὶ ἀκόμη περισσότερον τῶν διαφορῶν). Οἱ τοῖχοι

εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μεγάλων κροκαλοπαγῶν λίθων, ὑπερβαινόντων τὸ ἓν μέτρον μήκους ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τὸ ὕψος τῶν 0.50 - 0.80 μ. (πίν. 122β). Εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ἐξέδρας δὲν διακρίνονται ἐμφανῆ δείγματα συνδετικῆς ὕλης, ἀλλὰ πιθανώτατα τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν μὴ ἐπαρκῆ ἀνα-

Εἰκ. 2. Ψυχικό. Τὸ σχέδιον τοῦ βοιωτικοῦ οἰκοδομήματος.

σκαφικὴν μελέτην τοῦ ἐξωτερικοῦ μέρους, ἐπειδὴ ὑπάρχουν τὰ ἐλαιόδενδρα. Εἰς τὰς δύο στενὰς ἐπίσης πλευράς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν κανονικὸν πάχος, μόνον εἰς δύο θέσεις εἶναι καταφανὲς εἶδος ἀσβέστου, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται νὰ προέρχεται τοῦτο ἀπὸ μεταγενεστέραν ἐπισκευήν. Εἰς μίαν μόνον θέσιν καὶ εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ τοίχου (δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ), ὅπου δὲν ὑπῆρχε κίνδυνος διὰ τὰ ἐλαιόδενδρα, ἡ ἀνασκαφὴ προχωρήσασα κάτωθεν τῶν μεγάλων ὀγκολίθων ἀνεῦρε τοῖχον κατε-

σκευασμένον διὰ μικρῶν λίθων συνδεομένων διὰ παχείας ἀσβέστου, προφανῶς τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων. Εἰς τὸ αὐτὸ ὅμως βάθος παρὰ τὴν ἐξέδραν ὁ τοῖχος εἰς ἐλάχιστον τμήμα, ὅπου δοκιμαστικῶς ἀνεσκάφη, εἶναι κατεσκευασμένος διὰ μεγάλων λίθων ἄνευ συνδετικῆς ὕλης. Τοῦτο δημιουργεῖ τὴν πιθανότητα ἐπισκευῶν εἰς τμήματα τοῦ μνημείου ἔχοντα ὑποστῇ ζημίας ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἐννοεῖται ὅτι οὐχὶ ὀλίγα προβλήματα ἀναμένοντα ἀπάντησιν ἐτέθησαν διὰ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ μνημείου τούτου. Τινὰ τούτων μένουν νὰ λυθοῦν μετὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς, μετὰ ἀγορὰν ἢ ἀπαλλοτριώσιν τοῦ χώρου, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ προσορισμὸς τοῦ οἰκοδομήματος αὐτοῦ, ἡ ἐποχὴ του, ἡ σχέσις του πρὸς τὸν ἐντὸς αὐτοῦ εὐρισκόμενον τάφον καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἀναγλύφων πλακῶν. Ἄν ὁ τάφος ἦτο παλαιότερος τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἔχομεν εἰς τὸ μνημεῖον ἓν ἐκ τῶν λακωνικῶν ἡρώων ἐκτὸς ἂν ὁ τάφος οὗτος ἐτέθη ἐπὶ ἢ παρὰ παλαιότερον τάφον. Δὲν δύναται ἐκ τῶν προτέρων νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ πιθανότης ὑπάρξεως ἱεροῦ εὐρισκομένου εἰς σχέσιν πρὸς τὸ Ἀμύκλειον, δεδομένου ὅτι τὸ νέον μνημεῖον εὐρίσκεται περίπου εἰς τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει ἡ περίφημος πομπὴ τῶν Ὑακινθίων. Ἐξ ἄλλου τὸ σχῆμά του ὑποδεικνύει τὴν πιθανότητα μεγάλου βωμοῦ. Ἡ ἀρχαία παράδοσις ἐλάχιστα βοηθεῖ ἵνα δοθῇ θετική ἀπάντησις εἰς τὰ ἐν λόγῳ ζητήματα ἐκτὸς ἂν ἡ πρὸς Θεράπνην ὁδὸς διήρχετο ἐντεῦθεν (ΠΑΥΣ. ΙΙΙ 19.7): *Ἐτέρα δὲ ἐκ τῆς πόλεως ὁδὸς εἰς Θεράπνην ἄγει κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν Ἀθηναῖς ξοανόν ἐστιν Ἀλέας. Πρὶν δὲ ἢ διαβῆναι τὸν Εὐρώταν, ὀλίγον ὑπὲρ τῆς ὄχτης ἱερὸν δεικνύται Διὸς Πλουσίου.* Ἡ θέσις εἶναι πράγματι «ὀλίγον ὑπὲρ τῆς ὄχτης» καὶ ἂν σημειωθῇ ὅτι καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως διήρχετο πλησίον τῆς περιοχῆς τοῦ νέου μνημείου, ἴσως παρὰ τὸ νεκροταφεῖον τῆς πόλεως, δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦτο ἐδῶ ἡ πρὸς Θεράπνην ὁδός. Ἐνισχυτικὸν στοιχεῖον μιᾶς τοιαύτης πιθανότητος, τοῦ νὰ εὐρισκώμεθα δηλαδὴ πρὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διὸς Πλουσίου, ἦτοι μιᾶς Χθονίας λατρείας, εἶναι καὶ τὸ ἰδιότυπον σχῆμα τοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον πλησιάζει περισσότερον πρὸς βωμὸν καὶ ἐξηγεῖται μετὰ τὴν ἰδιομορφίαν τῆς λατρευομένης θεότητος. Ὁ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τάφος, ἐκτισμένος δι' ὀπτοπλίνθων, ἀνήκει ἀσφαλῶς εἰς τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους ἀλλὰ τὸ ἐρώτημα, ὅπερ τίθεται, εἶναι διατί ἦτο κενός. Ἦτο μήπως εἶδος κenoταφίου σχετιζομένου μετὰ τὴν πρὸ τοῦ τάφου βάσιν, ὅπου ὑφίσταται ἡ πιθανότης νὰ εὐρίσκετο ἄγαλμα; Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην διὰ ποῖον; Τὸ οἰκοδόμημα, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ μετ' ἀνθεμίων ἀνάγλυφα, ἔαν αὐτὰ ἀνήκουν εἰς τὸν κόσμον του, καὶ ἀπὸ μερικὰ ὄστρακα ἀνέρχεται εἰς τοὺς ἐλληνιστικοὺς καὶ ἴσως καὶ εἰς παλαιότερους χρόνους, ἂν καὶ οὐσια-

στικῶς τὸ ζήτημα τῆς χρονολογίας του θὰ λυθῇ διὰ τῆς συνεχίσεως τῆς ἀνασκαφῆς. Συνοπτικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι διὰ τοῦ νέου μνημείου ἡ Σπάρτη ἀπέκτησεν ἓν σημαντικὸν ἀρχαῖον οἰκοδόμημα σφζόμενον σχετικῶς καλῶς εἰς τὰ βασικά του στοιχεῖα καὶ ὁρατὸν κατὰ τμήματα μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ 1.50 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ ἀφετηρίαν διὰ τὴν διερεύνησιν τῶν δυσκόλων προβλημάτων τῆς ιστορικῆς τῆς πορείας.

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥ

Ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1962 ἐνεργηθεῖσα ἀνασκαφὴ περιορίσθη εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ Θεάτρου (πρβ. ἀνασκαφὰς προηγουμένων ἐτῶν, Ἔργον 1960, 129 κ. ἐ.· 1961, 177 κ. ἐ. 1962, 144 κ. ἐ.· ἐπίσης BCH 85, 1961, 723. 86, 1962, 744 κ. ἐ. Δελτίον 1960, 134 κ. ἐ. 1961 - 2, 124 κ. ἐ. ΠΑΕ 1961, 180) καὶ τῆς ἐν τῇ Ἀγορᾷ κειμένης Νοτίας Στοᾶς, ἡ θέσις καὶ ἡ ἔκτασις τῆς ὁποίας εἶχον ἤδη προσδιορισθῇ διὰ τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν τῆς Αὐστριακῆς Σχολῆς (ÖJh 16, 1913, 145 κ. ἐ. καὶ αὐτ. 27, 1932, 66 κ. ἐ.).

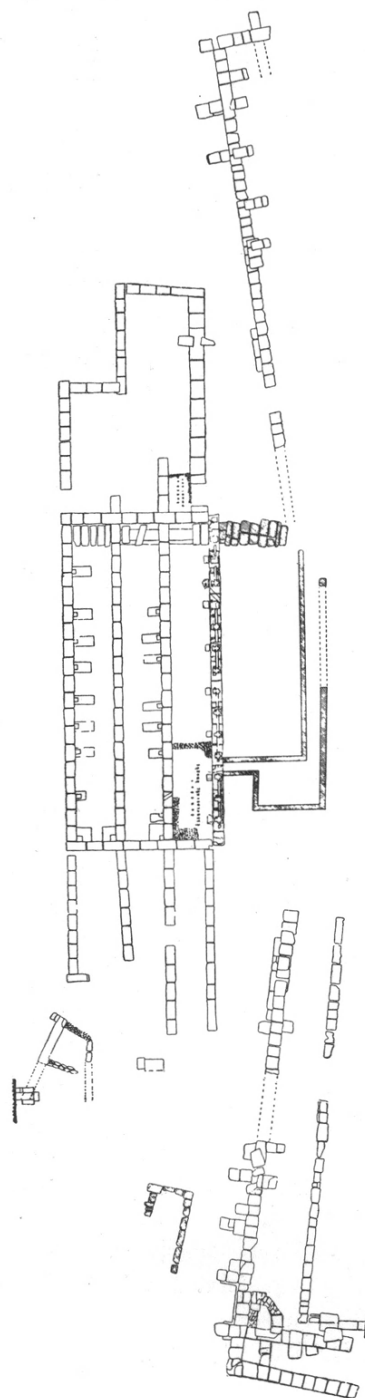
Εἰς τὴν ἔρευναν ταύτην ἔλαβον μέρος ἡ Δις Veronica Leon, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, ἡ Δις Ἀναστασία Τυπάλδου, τελειόφοιτος Ἀρχαιολογίας, καὶ ὁ κ. Robert Fleischer, ὑπότροφος τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου.

Γενικὸς ἐπιστάτης καὶ τεχνίτης τῶν ἀνασκαφῶν ἦτο ὁ κ. Κωνσταντῖνος Παυλᾶτος.

Θέατρον. Ἀπεκαλύφθη πλήρως ἡ δυτικὴ πάροδος τοῦ Θεάτρου (πίν. 123 - 124α) καὶ ἠρευνήθη συστηματικῶς ὁ ἐσωτερικῶς τοῦ ἀναλήμματος αὐτῆς χώρος, ἔνθα εἰς ἀπόστασιν 3 μ. ἀπ' αὐτοῦ εἶχε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος φανῇ τμῆμα τοίχου ἑλληνικῶν χρόνων (ΠΑΕ 1961, 182).

Ὁ τοῖχος οὗτος, ὡς φαίνεται νῦν μετὰ τὴν πλήρη αὐτοῦ ἀποκάλυψιν, ἀνήκει εἰς ἕτερον παλαιότερον ἀνάλημμα (1ῃ φάσις) τῆς δυτικῆς παρόδου (πίν. 124α). Εἶναι ἐκτισμένος ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων ὀγκολίθων, ἀνομοιογενῶς εἰργασμένων· ἐκ τούτων μερικοὶ ἔχουν κατὰ τὴν περιφέρειαν τῆς κυρίας ὀψεως αὐτῶν περιτένεια, ἄλλοι καλύπτονται διὰ λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ ἄλλοι τέλος φέρουν ἵχνη συνδέσμων ἐκ προγενεστέρως χρησιμοποίησεως αὐτῶν. Οἱ ὀγκόλιθοι οὗτοι προέρχονται προφανῶς ἐκ παλαιότερων καθαιρέθεντων κτηρίων.

Τὸ ἀρχαιότερον τοῦτο ἀνάλημμα, κατὰ τὸ δυτικὸν αὐτοῦ ἄκρον στρέφεται πρὸς Ν. κατὰ ὀρθὴν γωνίαν καὶ συνεχίζεται πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, συγκρατοῦν καὶ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τὰ χῶματα τοῦ κοίλου (εἰκ. 1 καὶ πίν. 124β, 125α). Ἀμελῶς κατασκευασθὲν καὶ ἄνευ χρησιμοποίησεως συνδέσμων, δὲν ἀντέστη ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν πίεσιν τῶν εἰς μέγα ὕψος καὶ ἔκτασιν συσσωρευθέντων ἐκεῖ χωμάτων πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ κοίλου

Κ Α Τ Ο Β Ι Ε Κ.Α. 1:100

Εἰκ. 1. Κάτοψις τμήματος τοῦ ἀρχαίου θεάτρου τῆς Ἡλίδος.

(πίν. 129β καὶ 130β). Οἱ δόμοι τοῦ μετετοπίσθησαν ἢ κατωλίσθησαν, τόσον ἐκεῖνοι τοῦ νοτίου, ὅσον καὶ ἐκεῖνοι τοῦ πρὸς τὴν πάροδον τμήματος (πίν. 124α), ἀντικατασταθέντες δι' ἐτέρου ἀναλημματικοῦ τοίχου (2^α φάσις) (εἰκ. 1 καὶ πίν. 123β, 124β, 125α). Τὸ νέον τοῦτο ἀνάλημμα, ἰδιαίτερος ἰσχυρὸν καὶ μνημειῶδες κατὰ τὸ πρὸς τὴν πάροδον καὶ ἀσθενέστερον κατὰ τὸ νότιον αὐτοῦ τμήμα, κατέρρευσεν κατὰ τὸ τμήμα τοῦτο ἀργότερον, ἀντικατασταθὲν διὰ τοῦ πολὺ ἰσχυροτέρου καὶ λοξῶς πρὸς τὰ ἔσω κλίνοντος ἀναλήμματος τοῦ κοίλου (Ἔργον 1961, 182 κ. ἔ. καὶ 1962 εἰκ. 170 καὶ 176 καὶ ΠΑΕ 1961, σ. 181) (Ἐνταῦθα πίν. 123β καὶ 125). Οὕτω ἀναθεωρεῖται μερικῶς ἢ ἐν τῷ Ἔργῳ 1962, 147 κ. ἔ. γενομένη διάκρισις τῶν φάσεων οἰκοδομῆς τοῦ ἐν λόγῳ ἀναλήμματος.

Τὸ παλαιότερον ἐσώτατον ἀνάλημμα δύναται νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸ β' ἡμῖσι τοῦ 4^{ου} αἰ. π. Χ. ἐκ τῶν εὐρημάτων τῶν συγκεντρωθέντων ἐκ τῶν χωμάτων τῆς ὑποθεμελιώσεως τούτου, ὥς καὶ ἐκ τῆς ὀπισθεν αὐτοῦ ἐπιχώσεως, ἣτις ἐσηματίσθη μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πρώτου ἀναλήμματος πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ προνοῦς τοῦ κοίλου. Τὰ κυριώτερα τῶν εὐρημάτων τούτων εἶναι : 1. Μέγας ἀριθμὸς πηλίνων γυναικείων προτομῶν (πίν. 126, 127 καὶ 128α,β), αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν εἰς μέγαν σωρὸν ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως ταύτης. Οὐδεμία τῶν προτομῶν αὐτῶν εἶναι μεταγενεστέρα τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} αἰ. π. Χ. 2. Μέγας ἀριθμὸς μελαμβαφῶν ὀστράκων τοῦ α' καὶ β' ἡμίσεος τοῦ 4^{ου} αἰ. καὶ τοῦ τέλους τοῦ 5^{ου} αἰ. π. Χ. μετὰ κεράμων κλασσικῶν καὶ μολυβδίνου σταθμοῦ, φέροντος ἐγγάρακτον τὸ γράμμα Α.

Τὸ δεύτερον ἀνάλημμα εἶναι ὀλίγον νεώτερον. Τὸ τρίτον πρὸς Ν. ἀνάλημμα εἶναι πιθανῶς ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἀβέβαιον παραμένει εἰσέτι, ἐὰν ἡ σκηνή, σωζομένη σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου κατὰ τὸ κατώτατον αὐτῆς τμήμα, εἶναι σύγχρονος τοῦ πρώτου ἀναλήμματος ἢ τοῦ δευτέρου.

Τὸ πρὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀναλήμματος δάπεδον ὑπερυψώθη κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν κατὰ ἓν περίπου μέτρον, ἐπὶ δὲ τοῦ πρὸ τῆς παρόδου τμήματος αὐτοῦ ἐκτίσθη μέγα ὀρθογώνιον κτίσμα, ἐν μέρει μόνον ἀποκαλυφθὲν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους (εἰκ. 1 καὶ πίν. 123).

Ὁ κατὰ μῆκος τῆς βάσεως τοῦ λοξῶς ἐκτισμένου νοτίου τμήματος τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀναλήμματος καὶ ἐν σχήματι ἀνεστραμμένου Πῖ ἀποχετευτικὸς ἀγωγός (πίν. 125β), ρωμαϊκῶν χρόνων, στρεφόμενος πρὸς τὸ μέρος τῆς παρόδου, συνεχίζεται καὶ ὑπὸ τὸ πρὸ τῶν ἀντηρίδων τοῦ ἀναλήμματος τούτου δάπεδον διὰ κυλινδρικών πηλίνων σωλῆνων, καταλήγων εἰς τὴν πρὸ τοῦ προσκηνίου ρωμαϊκὴν δεξαμενὴν (εἰκ. 1 καὶ πίν. 128γ), ὥς πολλὰ τμήματα αὐτοῦ σωζόμενα καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ταύτην ἐπιτρέπουν νὰ εἰκάσωμεν (βλ. Ἔργον 1961, 183. ΠΑΕ 1961, 181).

Ἡ ἀνασκαφὴ ἐπεξετάθη καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὀρχήστρας, ἐρευνηθέντων καὶ ἀπομακρυνθέντων μεγάλων ὄγκων χωμάτων ἐκ τῆς κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ἐπιχώσεως. Εἰς ἀπόστασιν 9.00 μ. ἀπὸ τῆς ρωμαϊκῆς δεξαμενῆς καὶ εἰς ὑψηλότερον ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας ἐπίπεδον ἀπεκαλύφθη, ἐπὶ ἀνασκαφέντος ἐκεῖ τμήματος τοῦ πρηνοῦς τοῦ κοίλου, ἱκανὸς ἀριθμὸς ἐκ καλῶς ἐιργασμένων παχειῶν πλακῶν, ἀτάκτως ἐρριμμένων. Δὲν γνωρίζομεν εἰσέτι ἐὰν αἱ πλάκες αὗται ἀνήκουν εἰς ἐδῶλια τοῦ κοίλου. Διὰ τῆς περαιτέρω ἀνασκαφῆς τοῦ πρὸ τοῦ προσκηνίου χώρου ἀπεκαλύφθη ἐξ ὀλοκλήρου ὁ πρὸ αὐτοῦ ρωμαϊκὸς ἀγωγὸς (εἰκ. 1 καὶ πίν. 129α), ὡς καὶ τὸ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ προσκηνίου ἑλληνιστικὸν δάπεδον, ὑπερυψωθὲν κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν κατὰ 0.50 μ. περίπου, δηλ. μέχρι τοῦ ὕψους περίπου τῶν πεσσῶν τοῦ προσκηνίου.

Ἐκτὸς τῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν ἐγένετο πλήρης καθαρισμὸς ὀλοκλήρου τοῦ ἀνεσκαμμένου τμήματος τοῦ Θεάτρου (πίν. 129α) καθὼς καὶ πρόχειροι ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ ἐπανατοποθετήσεως τῶν ὀγκολίθων τοῦ παλαιότερου ἀναλήμματος (πίν. 123β καὶ 129β) τῶν ἐδρῶνων τῆς παρόδου (πίν. 129α καὶ 130β), πολλῶν ὀγκολίθων τῆς σκηνῆς, ὡς καὶ τινων πεσσῶν τοῦ προσκηνίου.

Νοτιά Στοά. Εἰς τὴν Νοτίαν Στοὰν ἀπεμακρύνθησαν αἱ ἐκ τῶν παλαιῶν Αὐστριακῶν ἀνασκαφῶν ἐπιχώσεις (ÖJh ἔ. ἀ.), ἀνασκαφείσης ἐκ νέου τῆς παλαιότερον ἤδη ὑπὸ τῆς ἀνωτέρω Σχολῆς ἀνοίγεισης τάφρου, ἔνθα ἡ βορεία μακρὰ πλευρὰ τῆς Νοτίου Στοᾶς (πίν. 130α).

Εἰς τина μέρη ἡ ἀνασκαφὴ ἐπροχώρησεν εἰς μεγαλύτερον βάθος καὶ πλάτος πρὸς καλυτέραν μελέτην τῆς στρωματογραφίας, σαφέστατα διαγραφομένης. Συμπεράσματα ἐν τούτοις θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ ἐξαχθοῦν μόνον κατὰ τὴν πρόοδον τῶν προσεχῶν ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν.

Τὰ συγκεντρωθέντα εὐρήματα, κατὰ τὸ πλεῖστον ὄστρακα, χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς γεωμετρικῆς μέχρι καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Κατὰ τὰς ἀνασκαφικὰς ἐρεῦνας πρὸς ἔλεγχον τῶν ὑπὸ τοῦ O. WALTER ὀριζομένων διαστάσεων τῆς Στοᾶς, ἀπεκαλύφθη ἐκ νέου παλαιοχριστιανικὸς τάφος κατὰ πληροφориᾶς τῶν ἐντοπίων τὸ πρῶτον εὐρεθεὶς ὑπὸ τοῦ O. WALTER, κεκαλυμμένος διὰ τριῶν πλακῶν, ἐξ ὧν ἡ μεσαία φέρει ἐν ἀναγλύφῳ τὸ μόνγραμμα τοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐγένετο καθαρισμὸς, συγκόλλησις καὶ συντήρησις τῶν πολυαρίθμων εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν τῶν τριῶν τελευταίων ἐτῶν. Ταῦτα, ταξινομηθέντα, ἐστεγάσθησαν εἰς τὰς παρὰ τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον Ἡλιδος κατασκευασθείσας ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας νέας ἀποθήκας. Εἰς ταύτας μετεφέρθησαν ἐπίσης καὶ τὰ εἰς τὴν ἀποθήκην τοῦ χω-

ρίου Μπουχιώτη ἀπὸ δεκαετιῶν φυλασσόμενα εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν Ἡλίδος τῆς Αὐστριακῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, περιλαμβάνοντα πολλὰς ἑκατοντάδας γλυπτῶν, ἐπιγραφῶν, ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν μαρμαρίνων καὶ πηλίνων, ἀγγείων, εἰδωλίων πηλίνων καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ χαλκῶν.

Πάντα ταῦτα, καθαρισθέντα, κατεχωρίσθησαν εἰς τὰ εὐρετήρια τῆς Συλλογῆς.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

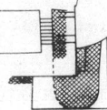
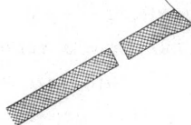
17. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ ΔΥΜΑΙΩΝ

Εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἀραξὸν προϊστορικὴν ἀκρόπολιν Κάστρον τῆς Καλογριᾶς, ἡ ὁποία παρὰ τῶν περιηγητῶν DODWELL καὶ LEAKE ἐπισκεφθέντων αὐτὴν κεχωρισμένως τὸ 1806 ἀνεγνωρίσθη ὡς τὸ παρὰ τοῦ Πολυβίου περιγραφόμενον Τεῖχος Δυμαίων, ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν τειχῶν καθ' ὅλον τὸ πάχος καὶ τὸν καθαρισμὸν τῶν πυλῶν, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ σχεδιογράφησις. Τὸ φρούριον ἐπὶ σφηνοειδοῦς ὕψους 60 περίπου μέτρων λόφου τοῦ νοτιωτάτου τῶν Μαύρων Βουνῶν κείμενον εἶναι ἐπίμηκες καὶ «ἡσφαλισμένον διαφερόντως» κατὰ τὸν Πολύβιον (εἰκ. 1 καὶ πίν. 131, 132α). Ἡ πρὸς τὴν Ἡλείαν πλευρὰ εἶναι ἀπόκρημνος, ἐπροστατεύετο δὲ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τῆς θαλάσσης, ἡ ὁποία σήμερον ἔχει μεταβληθῇ εἰς ἔλη διὰ τῶν προσχώσεων τοῦ ποταμοῦ Λαρίσου (νῦν Μάννα ἢ Ροιλίτικο), ὁρίου τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας καὶ Ἡλείας. Ἐκ τῶν ἄλλων πλευρῶν περιβάλλεται διὰ Κυκλωπείου τείχους, τὸ ὁποῖον εἰς δύο τμήματα ἔχει ἐπισκευασθῇ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ μετρίου μεγέθους ἀσβεστολίθων μὴ συνεχομένων διὰ κονιάματος, ἐν γένει ὁμῶς διατηρεῖται ἐν ἀρίστῃ καταστάσει εἰς ὕψος 8 - 10 μ. ὀλίγον ὑπολειπόμενον τοῦ ἀρχικοῦ ὕψους τῶν 30 πήχεων ($30 \times 0.46 = 13.8$ μ.) κατὰ τὸν Πολύβιον. Κατὰ τὴν 190 μ. μακρὰν ΒΑ. πλευρὰν πάχους 4.90 - 5.20 μ. δὲν βαίνει κατ' εὐθεΐαν γραμμὴν, ἀλλὰ καμπυλοῦται κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς μῆκος, ἵνα δύνανται οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀμυνόμενοι ὡς ἀπὸ πύργου νὰ προσβάλλουν τὴν μὴ ὑπὸ τῆς ἀσπίδος προφυλασσομένην ἀριστεράν. Ἡ μακρὰ πλευρὰ συναντᾶται πρὸς τὴν ΒΔ. 47 μ. μήκους στενὴν πλευρὰν κατὰ γωνίαν ἀπεστρογγυλευμένην κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ὀρθογώνιον κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν γραμμὴν τοῦ τείχους (πίν. 132α). Ἀπεστρογγυλευμένη εἶναι καὶ ἡ κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον τῆς μακρᾶς πλευρᾶς γωνία, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προσεκολλήθη προέχων ἐξωτερικῶς 9.40 μ. γαματοειδὴς πύργος πάχους 4.30 - 4.40 μ., ἵνα προστατεύῃ τὴν κατὰ τὸ πρὸς Ἀνατολὰς ἄκρον τῆς ΝΑ. 51 μ. μήκους καὶ πάχους 5.80 μ. στενῆς πλευρᾶς (πίν. 131β) κειμένην πύλην ἀνοίγματος 4.20 ὀπίσω καὶ 4.35 μ. ἐμπρός. Ἐπὶ τὴν ὡς Κυρίαν αὐτὴν χρησιμεύουσαν εἰσόδον ἀνάγει εὐρεῖα ἄνοδος ἐπὶ τοῦ βράχου ἐν πολλοῖς λαξευθεῖσα. Ἡ λόγῳ τῶν ἐπιχώσεων ἀνύψωσις τοῦ δαπέδου τῆς ἀκροπόλεως προεκάλεσεν ἀργότερον τὴν ἐπὶ τοῦ προπύλου καὶ τοῦ κατωφλίου τῆς πύλης κατασκευὴν κλίμακος ἀνόδου, τῆς ὁποίας αἱ ἐξ ἀκανονίστων πλακῶν βαθμίδες δὲν ἐκτεί-

ΤΕΙΧΟΣ ΔΥΜΑΙΩΝ

0 10 20 M

Ελκ. 1.

νονται καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ κατώφλιου. Κάτωθεν τῆς κλίμακος δὲν ἐπροχώρησεν ἡ ἔρευνα. Ἡ πύλη ἐκλείετο διὰ ξυλίνης θύρας, τῆς ὁποίας ὁ ἰστός περιστρέφετο εἰς κυκλικὸν ὅλμον σωζόμενον ἐπὶ τοῦ πρὸς Δυσμὰς ἄκρου τοῦ λίθου τοῦ ἀνωτάτου ἀναβαθμοῦ. Ἐκ τῆς χαλκῆς δὲ ἐπενδύσεως τῆς θύρας τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς προέρχεται πιθανὸν εὐρεθεῖσα εἰς τὸ πρόπυλον ἀσπιδίσκη χαλκῇ (διαμ. 0.047 μ., πίν. 138γ) κοσμουμένη δι' ἐγχαράκτου μετὰ διπλοῦ περιγράμματος τετραφύλλου ρόδακος πληρουμένου διὰ τοῦ γνωστοῦ τρεμουλιαστοῦ ποικίλματος (Tremolierstich, κοινῶς γουρ-γούρα) τὴν περιφέρειαν τῆς ἀσπιδίσκης περιθῆει στοῖχος κοκκίδων, φέρει δὲ αὕτη κατὰ τὴν περιφέρειαν τέσσαρας ὁπὰς, ὧν μία μετὰ ἀμφικεφάλου ἥλου, διὰ τὴν συνήλωσιν ἐπὶ ἐλάσματος οὐχὶ παχυτέρου τῶν 2 χιλιοστών. Ἡ παρὰ τῶν DODWELL καὶ CURTIUS νομιζομένη Κυρία πύλη ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν ἀντικρουζούσης ΒΔ. πλευρᾶς ἔχει παρὰ τοῦ ἐν τῷ φρουρίῳ ἐγκατασταθέντος κατὰ τὴν κατοχὴν ἰταλικοῦ στρατοῦ διαπλατυνθῆ διὰ τὴν διέλευσιν αὐτοκινήτων, ὥστε κατεστράφησαν τὰ πλάγια τοιχώματα αὐτῆς καὶ τὸ κατώφλιον (πίν. 132β). Κατὰ τὸ μέσον τῆς μακρᾶς πλευρᾶς ἔχει ἀνοιγῇ ἡ Μέση πύλη πλάτους 2.60 μ. (πίν. 133). Τὰ κατακόρυφα τοιχώματα τῆς Μέσης πύλης ἀποκλίνουν ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἄνω, ἀλλὰ τὸ κατώφλιον εὐρίσκεται ὑπὲρ τὰ 2.50 μ. ὑψηλότερον τοῦ στερεοῦ ἐδάφους.

Εἰς τὸ πρόπυλον τῆς Κυρίας πύλης κατὰ μῆκος τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ γαμματοειδοῦς πύργου ἔχει ἰδρυθῆ ἐπιμήκης βωμὸς (πίν. 134) συμφώνως πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων ὀγκολίδων τοῦ πύργου χαραχθεῖσας ἐπιγραφὰς τοῦ Ἀφήτου (ὑψ. γραμμ. 0.045 - 0.052 μ. τοῦ 3ου (;) π. X. αἰ.), τῆς Ἀφροδίτης (ὑψ. γραμμ. 0.034 - 0.040, $\Sigma = 0.048$ μ., τοῦ 2ου π. X. αἰ.), τοῦ Ἐνναλίου (ὑψ. γραμμ. 0.042 - 0.046 μ., τοῦ 4ου π. X. αἰ.) καὶ τῆς Ἀρτέμιδος (ὑψ. γραμμ. 0.034 - 0.036 μ. $\Sigma = 0.048$ μ., τοῦ 3ου π. X. αἰ.).

Ὁ Ἀφητος εἶναι συγγενὴς πρὸς τὸν ἐν Σπάρτῃ λατρευόμενον Ἀφειταῖον (ΠΛΥΣ. III 13.6) καὶ τὸν ὁμηρικὸν ἀφήτορα, ὁ ὁποῖος ἀρνοῦνται τινες, ὅτι εἶναι ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ νοοῦνται οἱ στροφεῖς θυρῶν ἢ τὸ κατώφλιον, ἅτινα ὁ εἰσερχόμενος ἔπρεπε νὰ ἐγγίση. Δύο ἄλλα τοιχάρια, βωμοὶ πιθανῶς, εἶναι προσκεκολλημένα ἐν συνεχείᾳ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τῷ εἰσερχομένῳ τοιχώματος τῆς πύλης. Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν (ὑψ. 1.20, πᾶχους 1 μ. καὶ μήκους σωζομένου 1.80 μ.) ἐπικάθεται ἐπὶ δύο ὀγκολίδων μήκους 1.80 μ. καὶ εἶναι ἐκτισμένον διὰ τραπεζιοσχημῶν λίθων (πίν. 135β).

Μετὰ τῶν ἡμικαύστων ὀστῶν τῆς τέφρας εὐρέθησαν ἐπὶ τοῦ ἐπιμήκους πλακοστρώτου βωμοῦ (πίν. 134α) ὄστρακα λύχνων καὶ ἀγγείων, τὰ ὁποῖα

μετὰ τὴν σπονδὴν ἀπερρίπτοντο ὡς ἱερά. Μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνονται ὄστρακα καὶ ἀκέραιοι μικροὶ κάνθαροι μετὰ θλαστῶν χειλέων καὶ κωνικῆς βάσεως, χαρακτηριστικὰ ἀρμόζοντα εἰς πρωτογεωμετρικὰ καὶ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα, ἀρχαῖα μικρὰ σκυφία καὶ ὄστρακα μελαμβαφῶν κυλίκων καὶ σκύφων ἀρχαϊκῶν καὶ κλασσικῶν. Δὲν γνωρίζομεν, ἐὰν ἡ λατρεία ἀνάγεται εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, διότι δὲν ἠρευνήθη ἡ ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον τοῦ βωμοῦ ὑπερβαίνουσα τὸ μέτρον ἐπὶ χῶσις (πάχ. 1.20 μ.). Ἐπὶ τῆς γωνιαίας λιθοπλίνθου τοῦ ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ τοιχώματος τῆς Κυρίας πύλης ἔχουν χαραχθῇ ἐπὶ μὲν τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς ἡ ἐπιγραφὴ ΝΙΚ (ὕψ. γραμμ. 0.032 μ., τοῦ 4ου π. Χ. αἰ.) ἐπὶ δὲ τῆς ἐξωτερικῆς δίστιχος ἐπιγραφὴ τοῦ πρώτου στίχου, τῆς ὁποίας τὰ γράμματα εἶναι δυσδιάκριτα, πρὸ τοῦ ΛΕΩΝΟΣ (ὕψ. γραμμ. 0.063 μ., τοῦ 3ου (;) π. Χ. αἰ.) τῆς δευτέρας λέξεως τοῦ δευτέρου στίχου πρέπει ἴσως νὰ συμπληρώσωμεν [Ἡρώς], διότι ἐν τοιαύτῃ θέσει ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἐπιτύμβιος ἡ ἐπιγραφὴ. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὡς εἰκάζομεν ἐκ τῶν περισυλλεγέντων ὀστράκων καὶ δύο νομισμάτων, ἑνὸς τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ (925 - 976) καὶ τοῦ ἄλλου τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ (1143 - 1180), ἐπὶ τοῦ καταπεσόντος ἐν μέρει Κυκλωπείου πύργου ἠγέρθη ἀσβεστόκτιστος πύργος μὲ ἀπεστρογγυλεμένας τὰς ἑξω γωνίας ἐξ ἴσου ἐξέχων πρὸς τὸν παλαιόν τῆς κλίμακος ἀνόδου εἰς τὸν πύργον σώζονται καὶ τὰ ἴχνη τῶν βαθμίδων. Συγχρόνως ἐφράχθη διὰ τοιχοποιίας (πάχ. 1.43 μ.) ἡ Μέση πύλη καὶ τὸ φρουρίον εἰς τὸ στενότερον αὐτοῦ τμήμα, κατὰ τὴν καμπύλην ἐσοχὴν τῆς μακρᾶς πλευρᾶς, ἐχωρίσθη δι' ἀσβεστοκτίστου διατειχίσματος, πάχους 2.60 - 2.70 μ., εἰς δύο ἀκροπόλεις ἐπικοινωνούσας διὰ τῆς εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ θύρας (ἀνοίγματος 1.86 μ., πίν. 135α), ἣτις εἰς τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν πλευρὰν φέρει κτιστὰς παραστάδας (πλάτ. 0.46 μ., ἐξεχούσας δὲ 0.24 μ.). Κατὰ τὰς πληροφορίας αὐτοπτῶν εἰς τὰ ἄκρα τοῦ μνημονευομένου καὶ παρὰ τοῦ CURTIUS διατειχίσματος ὑφούντο δύο πύργοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήρχοντο διὰ τῶν ἐκατέρωθεν τῆς θύρας ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν στερεὰν πλευρᾶς τοῦ διατειχίσματος κλιμάκων. Διὰ τοῦτο ἡ πρὸς τὴν στερεὰν εἶναι ἡ ἄνω βυζαντινὴ ἀκρόπολις. Ὁ κατοχικὸς στρατὸς κατηδάφισε διὰ δυναμίτιδος τὸ διατείχισμα καὶ τοὺς πύργους, εἰς τὴν θέσιν τῶν ὁποίων κατεσκεύασε πυροβολεῖα, ὥστε μόνον τοῦ εἰς τὸ ἀνατολικὸν πέρας διεσώθησαν τὰ θεμέλια.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ προϊστορικὸν τεῖχος καὶ τὰ ἐντὸς αὐτοῦ παλαιότερα οἰκοδομήματα ἐπροξένησεν ἀνεπανορθώτους φθορὰς διὰ τῆς κατασκευῆς ὑπογείων καταφυγίων, ἀπέρριψε δ' ἔξω τοῦ τείχους τὰ χώματα, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἠρευνήθησαν. Τὸ μεγαλύτερον τμήμα τοῦ τείχους τῆς ΝΑ. πλευρᾶς ἠσβεστοποιήθη προπολεμικῶς εἰς τὰς κατὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ λόφου ἀσβεστοκαμίνους. Εἰς τὴν θάυμασίαν ἐν γένει διατήρησίν του συνετέλεσε,

φαίνεται, ὅτι ἡ ἔκτασις μεταξύ Κάτω Ἀχαΐας καὶ Μαύρων Βουνῶν, μετόχι τῆς μονῆς Χρυσοποδαριτίσσης τῶν Νεξερῶν τὸν παρελθόντα αἰῶνα, καλυπτομένη διὰ δάσους δρυῶν ἦτο ἀραιῶς κατφυγμένη (μόνον εἰς Καραβοστάσι ἔζων περὶ τὰς 20 οἰκογένειαι κατὰ τὸν ROUGEVILLE) καὶ τὰ νοσογόνα ἔλη δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἐγκατάστασιν καὶ διαμονὴν ἀνθρώπων. Ὁ GELL εἶδε καὶ ἀγέλην ἀγριοχοίρων ἐντὸς τοῦ δάσους.

Ἀπεθαύμαζον δὲ οἱ ἀρχαῖοι τὸ Τεῖχος Δυμαίων διὰ τὸ μέγεθος τῶν λίθων, τὴν ἀρχαιότητα καὶ στερεότητα καὶ ἐπίστευον, ὅτι ᾠκοδόμησεν αὐτὸ ὁ Ἡρακλῆς διὰ τὰ χρησιμεύσει ὡς ὀρμητήριον εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἡλείων. Καὶ ὁ LEAKE παρατηρεῖ, ὅτι ἡ τοιχοποιία τοῦ ἀρχαιοτέρου τμήματος τῶν ἔρειπίων is not in the usual Hellenic style. Δὲν εἶναι ἀκόμη γνωστοὶ οἱ χρόνοι τῆς κατασκευῆς του. Ἡ ζωὴ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως εἶναι συνεχῆς ἀπὸ τῶν ὑστέρων χρόνων τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνάγονται ὄστρακα ἐγχρώμων καὶ μονοχρώμων ἀγγείων. Ὁ πηλὸς τῶν ἐγχρώμων εἶναι ὑποκίτρινος, κεραμόχρους, ὑπερύθρος ἢ ἐρυθρός, καθαρὸς ἐνέχων ψήγματα μαρμαρυγίου καὶ ἐλάχιστα λιθάρια, καλῶς ὠπτημένος. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι λεία καὶ ἐστιλβωμένη. Ὅστρακον ἐκ τῆς ταινιοσχήμου λαβῆς ἀγγείου φέρει κόσμημα ἀποτελούμενον ἐξ ὀριζοντίων καὶ λοξῶν παραλλήλων γραμμῶν χρώματος ἐρυθροῦ στιλπνοῦ (πίν. 136α, ἄνω). Ἄλλα ὄστρακα ἀνήκουν εἰς στενόλαιμα ἀγγεῖα. Κοσμοῦνται δι' ἐπαλλήλων γραμμῶν ἢ συνεχομένων κατὰ τὴν βάσιν των τριγῶνων χρώματος ἀμαυροῦ μελανοῦ ἢ καστανομέλανος ὡς παχείας ἀλοιφῆς χρώματος (πίν. 136). Πλουσιώτατα ὅμως εἶναι τὰ κεραμικὰ λείψανα τῆς πρωτοελλαδικῆς ἐποχῆς (πίν. 136β). Ἀφθονα εἶναι τὰ ὄστρακα μονοχρώμων ἢ ἀβαφῶν ἀγγείων, ὧν ἡ ἐπιφάνεια εἶναι λεία καὶ ἐστιλβωμένη ἢ φέρει λεπτότατον ἐπίχρισμα καθαροῦ πηλοῦ ἢ τὸ πρωτόγονον γάνωμα (Urfirnis) ἢ ἐπίχρισμά τι τεφρόν· ἐν ἑξ αὐτῶν ἀνήκει εἰς χονδροειδῆ ἀγγεῖον, μετὰ συμπεφυκότητος ἢ ἀναγλύφου ὠτίου καὶ ἄλλο εἰς ἀμφορέα, ἴσως, μετὰ στρεπτῆς σχοινοειδοῦς λαβῆς, ὅμοιον GOLDMAN, Excavations at Eutresis, εἰκ. 151,3 (πίν. 137α). Ὀλίγα εἶναι τὰ τεμάχια τραχέων πίθων καὶ χονδροειδῶν ἀγγείων κοσμουμένων διὰ πλαστικῶν ζωνῶν φερουσῶν τύπους δακτύλων, ὡς καὶ τὰ παραδείγματα ἀγγείων κοσμουμένων δι' ἐγχαράκτων γραμμῶν εὐθειῶν καὶ τεθλασμένων καὶ παραλλήλων ἢ κυκλικῶν τύπων πληρουμένων ἐνίοτε διὰ λευκῆς ὕλης (πίν. 137α). Προέρχονται δὲ τὰ ἀγγεῖα ἐκ βαθειῶν φιαλῶν μετὰ ἔσω ἀποκλινόντων χειλέων, βαθειῶν ραμφοστόμων φιαλῶν (sauceboats), βαθείας φιάλης μετὰ συνεχομένων μικρῶν προχοῶν τοῦ τύπου KUNZE, Orchomenos III, 30 κ. ἔ. πίν. X 1, 2 καὶ XI 1, 2, 3b καὶ ΒΕΡΔΕΛΗΣ, ΑΕ 1956, Χρονικά, 4 εἰκ. 6 ἐκ Τίρυνθος, ὡς καὶ πρόχου μετὰ λοξῶς ἀποτετμημένου λαιμοῦ ἄνω, ὕδριων καὶ πίθων.

Οὐδὲν ἀγγεῖον ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν δοτράκων. Ἐκ τοῦ προπύλου τῆς Κυρίας πύλης προέρχεται τὸ μεγαλύτερον τμήμα μεγάλης ὑδρίας (ῥψ. 0.39 μ., πίν. 137β) μετὰ καθέτου λαιμοῦ, σφαιρικῆς κοιλίας, μιᾶς καθέτου κυλινδρικής λαβῆς ἀρχομένης ὀλίγον κάτωθεν τοῦ λαιμοῦ καὶ ἀποληγούσης ἐπὶ τοῦ ὤμου καὶ ἐτέρων δύο ὀριζοντίων κυλινδρικών λαβῶν τεθειμένων ἀπέναντι ἀλλήλων εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἀγγείου. Ὁ λαιμὸς εἶναι κατακόρυφος καὶ τὰ χεῖλη ἀποκλίνουν ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἔξω. Ὁ πυθμὴν δὲν σώζεται, ἀλλ' εἰς ἄλλα παραδείγματα ἐκ τῆς Μέσης πύλης τοῦ Τείχους εἶναι ἰσοπεδωμένος. Ὁ πηλὸς εἶναι καθαρὸς ἐρυθρόχρους ἐνέχων ψήγματα μαρμαρυγίου. Τὸ πρωτόγονον μελανὸν ἀραιὸν γάνωμα ἀνισομερές.

Εἰς τὸ πρόπυλον τῆς Κυρίας πύλης εὐρέθη καὶ λίθινον ΠΕ εἰδώλιον. Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς πρώιμου περιόδου τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ κατεστράφη διὰ πυρκαϊᾶς ὁ οἰκισμός.

Ἡ μεσοελλαδικὴ ἐποχὴ ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ ἀμαυροχρῶμων δοτράκων (πίν. 137α).

Περισσότερα καὶ σημαντικώτερα εἶναι τὰ μυκηναϊκὰ (ὑστεροελλαδικὰ ΙΙΙ) κεραμικὰ εὐρήματα (πίν. 138α καὶ 139α). Τὰ ὅστρακα προερχόμενα κυρίως ἐκ μεγάλων ἀμφοροειδῶν κρατήρων, ὑψιπόδων κυλίκων καὶ ψευδοστόμων ἀμφορέων κοσμουμένων διὰ ζωφόρων πτηνῶν, ἀνθέων, σπειρῶν, ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων καὶ τῶν λοιπῶν συνήθων διακοσμητικῶν θεμάτων φέρουν ἴχνη τῆς διὰ πυρκαϊᾶς νέας καταστροφῆς τοῦ οἰκισμοῦ κατὰ τὴν ὑπομυκηναϊκὴν περίοδον. Θὰ ἠδύνατο νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὴν ὑπομυκηναϊκὴν περίοδον σωζόμενον κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀλάβαστρον κοσμούμενον διὰ «μετόπης» ἐκ συνεχομένων ἀλλεπαλλήλων ρόμβων καὶ ὁμοκέντρων τόξων ἐν τῷ μέσῳ «τριγλύφων» ἐξ ἐπαλλήλων ὀριζοντίων κυματοειδῶν γραμμῶν (πίν. 138β). Εὐρέθησαν ἐπίσης κωνικὰ καὶ ἀμφικωνικὰ σφονδύλια πήλινα ἐκ στεατίτου καὶ λεπίδες ὀψιανῶν, χαυλιόδοντες, τεμάχια τριῶν πηλίνων ΥΜ ἱππαρίων καὶ εἰδώλιον βρέφους ἐκ συμπλέγματος μετὰ τῆς μητρὸς (πίν. 139β), ὡς καὶ δισκάρια, ὧν ἐν ἐκ τῆς βάσεως ὑψίποδος κύλικος διάτρητον εἰς τὸ κέντρον.

Τὰ χρώματα τοῦ γόμου τῆς Μέσης πύλης ἐνεῖχον ὅστρακα ΥΕ ΙΙΙ κυρίως ἀγγείων, εἰς δὲ τὰ κατώτατα στρώματα καὶ ΠΕ, μετὰ τῶν ὁποίων ἀπόθραυσμα παρὰ τὸν πυθμένα ὑδρίας σφαιρικῆς. Ἐντεῦθεν προέρχονται α) χαλκοῦν μονόστομον μαχαίριον (μήκ. 0.071 μ.) ἀποκεκρουμένον τὸ τμήμα τῆς συναφοῦς λαβῆς ἀπὸ τῆς παρὰ τὴν ρίζαν τῆς λεπίδος ὀπῆς διὰ τὴν συνήλωσιν τοῦ εὐφθάρτου στελέχους τῆς λαβῆς καὶ ἔχον ἐπικεκαμμένην τὴν λεπίδα παρὰ τὴν ἀκκὴν καὶ β) χαλκῇ σμίλῃ (μονόστομος πέλεκυς) μετὰ συναφῶν ἐγκαρσίων μικρῶν κεραιῶν (μήκ. 0.128 μ., πίν. 138δ), ὡς οἱ ἀναθηματικοὶ τῆς Συλλογῆς Καραπάνου ἀρ. 173 - 195 (CARAPANOS, Dodone

101, πίν. LIV 7.10). Αἱ μετ' ἐγκαρσίων μικρῶν κεραιῶν χαλκαῖ σμίλαι (Ärmchenbeile, Lames à moignons) ἐμφανίζονται τὸ τέλος τῆς 3ης χιλιετηρίδος εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Κασπίας θαλάσσης Tureng Tepe. J. DESHAYES, *Les outils de bronze de 1er Indus au Danube*, 114 καὶ 115, ἀρ. 1041, πίν. XIII, 13.

Ἀλλὰ καὶ γεωμετρικῶν, κορινθιακῶν, ἀρχαϊκῶν, ἐρυθρομόρφων καὶ ἑλληνιστικῶν ἀγγείων θραύσματα, ἐν οἷς καὶ τῆς δυτικῆς κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως, περισυνελέγησαν, ὥς καὶ ἀποτμήματα τριῶν ἀρχαϊκῶν πηλίνων περιρραντηρίων· ἐξ ὑστερορρωμαϊκοῦ ἀκιδιογραφήματος ἐπὶ μονοχρώμου χονδροειδοῦς ἀγγείου ὄστρακον σώζει τὰ γράμματα γκλ (ῥψ. 0.025 μ.).

Κατὰ τὸν Συμμαχικὸν πόλεμον μεταξὺ Αἰτωλικῆς καὶ Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας (220 - 217 π. Χ.) εἶχε καταληφθῇ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Αἰτωλῶν Εὐριπίδα διὰ στρατοῦ ἐξ Αἰτωλῶν καὶ Ἡλείων, παρεδόθη ὁμως ἀμαχητὶ εἰς τὸν προστάτην τῶν Ἀχαιῶν βασιλέα τῶν Μακεδόνων Φίλιππον Ε', ὅστις καὶ παρέδωκεν αὐτὸ εἰς τοὺς Δυμαίους.

Τελευταῖοι ἐγκατεστάθησαν ἐν τῷ Τείχει Δυμαίων οἱ Ἑνετοί, ὅτε τὴν 20 Αὐγούστου 1408 ὁ Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν ἐξεμίσθωσε τὰς Πάτρας (βαρωνεῖαν του) εἰς αὐτοὺς διὰ πέντε ἔτη, ὥς κρίνομεν ἐκ τῶν περισυλλεγέντων περὶ τὴν Κυρίαν πύλιν II μὴ ἐφθαρμένων νομισμάτων τοῦ Δόγη Anto(nio) Venerio (1382 - 1400 μ. Χ.). Ἴσως δὲ κατεσκευάσθη ἐπὶ Ἑνετοκρατίας ὁ εὐδιάλυτος ἀσβεστόκτιστος εἰς τὴν πρόσοψιν τοῖχος ὁ καλύπτων τὸ ὑπὲρ τοὺς βωμοὺς παρὰ τὸν γαμματοειδῆ πύργον ἀνοιγμα τῆς Κυρίας πύλης, ἣτις οὕτω στενεύει εἰς τὰ 1.60 μ. ἔμπρὸς καὶ τὰ 2.15 μ. ὀπίσω. Ὁ τοῖχος οὗτος συνηνοῦτο μετὰ τοῦ βυζαντινοῦ πύργου.

Ἴσως κατὰ τὸν CURTIUS πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν παρὰ τοῦ (Θεοπομποῦ FGrHist 115F 386) ἀναφερομένην πόλιν Λάρισαν ὡς κειμένην εἰς τὴν μεθόριον Ἀχαΐας καὶ Ἡλείας.

Διὰ πρώτην φορὰν γίνεται γνωστὸς τοιοῦτος ἀκμαῖος καὶ συνεχῆς πολιτισμὸς εἰς τὴν Δυτικὴν Πελοπόννησον¹.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

¹ Βιβλιογραφία. ΠΟΛΥΒΙΟΣ IV 59,4 - 60,2· 83,1 - 5. E. DODWELL, *A Classical and Topographical Tour through Greece*, II 312. W. M. LEAKE, *Travels in Morea*, II 159. W. GELL, *Itinerary of the Morea*, 1877, 25. E. CURTIUS, *Peloponnesos I*, 1852, 426 κ. ἑ. ROUQUENVILLE, *Voyage de la Grèce*, IV 378, i. E. MEYER, *RE* VA, 126. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῶν Πατρῶν ἐν λ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ, Ἐφῆμ. «Νεολόγος Πατρῶν», 24.12.61· Ἐφῆμ. «Τὸ Βῆμα», 25.2.62 (μετ. *Archaeology* 15, 1962, 133)· MEE Συμπλήρωμα ἐν λ. Ἀρχ. Δελτίον, Χρονικά, 18 (1963), 111 κ. ἑ. Περὶ τοῦ Ἀφεταίου WERNICKE, *RE* II 45.

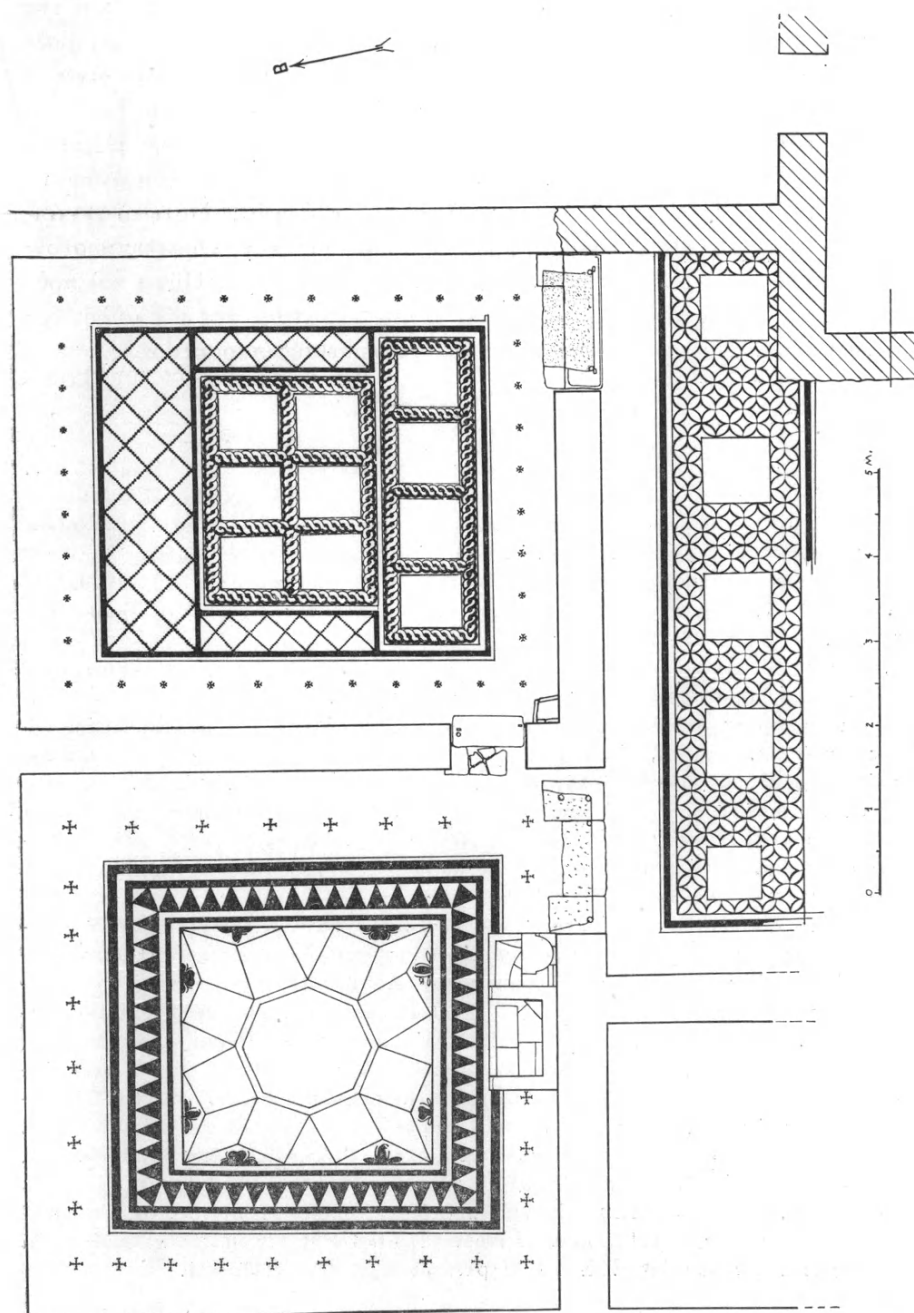
Ἡ ἐφετινὴ ἀνασκαφὴ περιορίσθη εἰς τὴν περαιτέρω ἀποκάλυψιν τῆς εἰς Χωράφαν ὑστερορρωμαϊκῆς οἰκίας, ὅπου καὶ τὰ μωσαϊκὰ δάπεδα μὲ παραστάσεις σκηνῶν ἐκ κωμωδιῶν τοῦ Μενάνδρου¹. Καίτοι τὸ κτήριο οὔτε κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἀνασκαφικὴν περίοδον ἀπεκαλύφθη ἐξ ὁλοκλήρου, τὰ κύρια αὐτοῦ χαρακτηριστικὰ διαγράφονται σαφέστερον. Ἀνήκει τοῦτο εἰς συνήθη τύπον οἰκίας μετὰ περιστυλίου διαθέοντος δύο τοῦλάχιστον τῶν πλευρῶν τῆς αὐλῆς καὶ πλαισιουμένου ὑπὸ δωματίων.

Τὰ κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν δύο δωμάτια, ἐπισημανθέντα ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἀνεσκάφησαν ἐφέτος πλήρως. Ἀνοικτὸν ἐν τούτοις παραμένει τὸ πρόβλημα τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐκλείοντο ἀμφοτέρω τὰ δωμάτια ταῦτα κατὰ τὸ συνεχὲς μέτωπον τῆς βορείου πλευρᾶς, διότι οὐδὲν ἔχνος τοίχου ἢ ἄλλης κατασκευῆς ὑπάρχει ἐκεῖ ὅπου τερματίζεται (κανονικῶς, ὡς δεικνύει ἡ διατήρησις καὶ ἡ ἀναλογία τῶν πλαισίων) τὸ μωσαϊκὸν δάπεδον αὐτῶν. Πρὸς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ δωματίου II μόνον εὐρέθησαν καταπεπτωκότα στοιχεῖα θύρας, ἥτοι ὄλμος, γεῖσον ἐξ ὑπερθύρου πιθανῶς, καθὼς καὶ πλᾶξ ἄνευ γλυφῶν, οὐδὲς πιθανώτατα.

Τὸ βορειοδυτικὸν τοῦτο δωμάτιον II ἀποκαλοῦμεν αἴθουσαν, ὡς ἔχουσιν τὸν χαρακτῆρα χώρου συγκεντρώσεως. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῖ καὶ πλατὺ θρανίον ἐκτισμένον μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου, ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ ἐκ τῆς πρὸς τὴν αὐλὴν θύρας. Τὸ θρανίον μετὰ τοῦ πειοσχήμου χαμηλοῦ περιχειλώματος εἶναι κτιστὸν καὶ ἐπενδεδυμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, αἵτινες κατὰ τὰς πλαγίας πλευρὰς τοῦ περιχειλώματος διαμορφοῦνται εἰς μαρμαροθέτημα συγκείμενον ἐκ τριγωνικῶν καὶ ρομβοειδῶν πλακιδίων λευκοῦ καὶ μέλανος χρώματος. Ἀριστερὰ τοῦ καθίσματος τούτου καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς αὐτό, πληροῦν τὸν μέχρι τοῦ ἀνοίγματος τῆς πρὸς τὸ αἶθριον θύρας χώρον, ἔχει κτισθῇ ταπεινὸν ἔδρανον, τράπεζα μᾶλλον, εἰς τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ ὁποίου σχηματίζεται ὀρθογώνιος λεκάνη.

Ἡ διάταξις τοῦ μωσαϊκοῦ διακόσμου τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου II — τὸ ὅποιον δύναται νὰ κληθῇ αἴθουσα ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρός του ὡς χώ-

¹ Βλ. Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΝ, Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ 1961, 213 - 215 (πρβλ. καὶ BCH 86, 1962, 874 - 876 καὶ AJA 66, 1962, 390 - 391).

Εἰκ. 1. Ἀνεσκαμμένον τμήμα οἰκίας εἰς Χωρὰ Μυτιλήνης.

ρου συγκεντρώσεως—, γνωστή καὶ ἀλλαχόθεν¹, ἐπιζήσασα δὲ μέχρι καὶ τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς ἐν Λέσβῳ², μὲ ὀκτάγωνον ἐν τῷ μέσῳ περιβαλλόμενον ἀπὸ παραλληλόγραμμα, ῥόμβους καὶ τρίγωνα πρὸς πλήρωσιν τοῦ τετραγωνικοῦ πλαισίου, εἶναι σαφὲς ἐκ τοῦ σχεδίου (εἰκ. 1). Τὰ ἐναλλασσομένου σχήματος πλαίσια ταῦτα πέριξ τοῦ κεντρικοῦ ὀκταγώνου πληροῦνται ὑφ' ἐνὸς ἑκάστου ζώου (πίν. 140), τινὰ τῶν ὁποίων εἶχον ἤδη ἀναφανῆ ἀπὸ τοῦ 1961. Ἡ παρουσία των ἐξηγεῖται πλέον σαφῶς, διότι τὸ κεντρικὸν ὀκτάγωνον καταλαμβάνει ἡ γνωστὴ³ παράστασις τοῦ Ὀρφέως κρούοντος τὴν λύραν καὶ διὰ τῆς μουσικῆς ἐξημεροῦντος τὰ ζῶα. Οὕτω καὶ πρὸς τὰς παραστάσεις κωμωδιῶν τοῦ παρακειμένου δωματίου καὶ τῆς αὐλῆς δὲν φαίνεται τώρα ἄσχετον τὸ νόημα τῆς ἀποκαλυφθείσης παραστάσεως⁴.

¹ Ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὰ μωσαϊκὰ τῆς Ἀντιοχείας· βλ. DORO LEVI, *Antioch Mosaic Pavements*, Princeton 1947 (I) 117-119, εἰκ. 46, 47 (οἰκία τοῦ Λογίου, χρονολογούμενη 235-312, αὐτ. σ. 652) καὶ 311-312 (II) πίν. 125 (οἰκία τοῦ Συμποσίου, ἄνω στρώμα, 5^{ον} μ. Χ. αἰ.).

² Εἰς τὴν παλαιοχριστιανικὴν βασιλικὴν τῆς Ἐρεσοῦ (ΑΔ 12, 1929, 37, εἰκ. 30 καὶ πίν. 2), τὰ μωσαϊκὰ τῆς ὁποίας χρονολογοῦνται εἰς τὸ α' ἡμῖς τοῦ 5^{ου} μ. Χ. αἰ. (αὐτ. 38-39).

³ Προχείρως σημειοῦται ἐνταῦθα ὅτι, καίτοι σχετικῶς συχνὴ (τούλάχιστον εἰς τὴν Δύσιν) ἡ παράστασις τοῦ Ὀρφέως ἐπὶ μωσαϊκῶν, ἡ ἡμετέρα παραλλαγή δὲν εὐρίσκει ἀκριβῆ παρόμοια εἰς ἄλλας γνωστὰς παραστάσεις μωσαϊκῶν (πλήρης κατάλογος παρὰ H. STERN, *La mosaïque d'Orphée de Blanzay-lès-Fismes*, Gallia 13, 1955, 49-68 - χρονολογούμενον εἰς τὸ α' ἡμῖς τοῦ 4^{ου} μ. Χ. αἰ., ἤτοι σύγχρονον περίπου τοῦ ἡμετέρου, καὶ *Recueil général des mosaïques de la Gaule I* (Gallia Suppl. X), Paris 1957, 50-62, ἀρ. 77, πίν. 24-25. Συμπληρωματικῶς βλ. καὶ (τὴν βιβλιοκρισίαν) τοῦ ἰδίου, *Les mosaïques romaines de la Suisse*, *Journal des Savants* 1962, 173-185.

⁴ Ἦτος δὲν εἶναι συμπτωματικὴ, ὑποδηλοῦσα λανθάνοντα συσχετισμόν, ἡ ἀπεικόνισις ζώων εἰς τὰς παραπληρωματικὰς γωνίας τοῦ ὀκταγωνικοῦ πλαισίου τοῦ περιβάλλοντος τὴν παράστασιν τῆς σκηνῆς τῶν Ἀχαιῶν τοῦ Μενάνδρου εἰς τὸ μωσαϊκὸν τῆς Ulpia Oescus (T. IVANOV, *Rimska mozaika ot Ulpia Escus* [Monuments d'Art en Bulgarie II], Sofia 1954, καὶ προχειρότερον CH. PICARD, RA 47, 1956, 220-222, εἰκ. 4 καὶ M. BIEBER, AJA 60, 1956, 80-81 καὶ *The History of the Greek and Roman Theatre*², Princeton 1961, 88-89, πίν. 315).— Διὰ τὴν (ὀρθὴν κατὰ τὴν γνώμην μου) ἐρμηνείαν τοῦ τίτλου ὡς ἐθνικοῦ (καὶ οὐχὶ ὡς τῶν Ἀχαιῶν τῆς τρωικῆς ἐκστρατείας) βλ. TOYNBEE, JRS 45, 1955, 204, ὃν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ T. B. L. WEBSTER, *Greek Theater Production*, London 1956, ἀρ. 157, καὶ *Monuments Illustrating New Comedy* [Institute of Classical Studies, Bull. Suppl. 11], London 1961, 167-168 XM I, ὑπὸ τῶν ὁποίων καὶ χρονολογεῖται εἰς τὸν 4^{ον} μ. Χ. αἰ. Πρβλ. καὶ AJA 65, 1962, 334.

Τὸ παρακείμενον (πρὸς 'Ανατολὰς) δωμάτιον τῆς βορείου πλευρᾶς ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὴν αἴθουσαν διὰ μικρᾶς θύρας (πλάτους 0.87 μ.) ἡνεωγμένης κατὰ τὸ νότιον ἄκρον τοῦ ἐπικοίνου τοίχου των. Δεξιὰ τῷ ἐκ τῆς αἵθουσης πρὸς τὸ δωμάτιον I εἰσερχομένῳ καὶ κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν αὐτοῦ γωνίαν εὐρίσκεται μικρὸς ὀρθογώνιος βοθρίσκος (διαστάσεων 0.21 - 0.24 × 0.25 - 0.27 μ.), περιβεβλημένος ὑπὸ πηλίνων πλακῶν μὲ ὑπολείμματα καύσεως ἐν αὐτῷ.

Ἡ διάταξις τῶν πλαισίων — εἰς σχῆμα T μὲ βραχὺ καὶ παχύτατον τὸ κάθετον σκέλος, ὥστε ἐντὸς τοῦ γενικοῦ λευκοῦ πλαισίου τοῦ δωματίου νὰ σχηματίζεται πειόσχημος ἀκόσμητος χῶρος — καταδεικνύει ὅτι ὁ χῶρος προωρίζετο εἰς τρίκλινον.

Ἡ εἰς σχῆμα T κεκοσμημένη αὕτη ἐπιφάνεια τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου ἀποτελεῖται ἀπὸ τετράγωνα σχεδὸν πλαίσια χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων διὰ πλοχμοῦ καὶ διατεταγμένα εἰς δύο ομάδας, ἑξ μὲν εἰς διπλοῦν στοίχον κάτω (πρὸς B.) καὶ τέσσαρα ἄνω εἰς ἀπλὴν σειράν, τὰ πέρατα τῆς ὁποίας ἐξέχουν ἀναλόγως τοῦ ὑποκειμένου διπλοῦ στοίχου τῶν τριῶν πλαισίων.

Τὰ δύο ἄκραία ταῦτα πλαίσια καταλαμβάνονται ὑπὸ τῆς προτομῆς τοῦ Μενάνδρου¹ (πίν. 141) τὸ πρὸς τ' ἀριστερὰ καὶ τῆς Μούσης Θαλείας τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ κρατούσης πρὸ αὐτῆς κωμικὸν προσωπεῖον ἀποκαλυφθὲν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους. Ἐκ τῶν δύο ἐν τῷ μέσῳ πλαισίων τῆς ἄνω ταύτης σειρᾶς τὸ μὲν πρὸς τ' ἀριστερά, ἥτοι τὸ παρὰ τὸν Μένανδρον, φέρει παράστασιν ἐκ τῆς κωμωδίας Πλόκιον, ἐνῶ δεξιᾷ, εἰς τὸ παρὰ τὴν Θάλειαν πλαίσιον, εὔρηται ἡ παράστασις τοῦ Σωκράτους μεταξὺ τῶν μαθητῶν του Σιμμία καὶ Κέβητος. Ἡ παρουσία τῶν προσώπων τοῦ πλατωνικοῦ διαλόγου Φαίδωνος ἄνευ τίτλου ἐν μέσῳ ἐπιγεγραμμένων κωμωδιῶν τοῦ Μενάνδρου ξενίζει, διότι οὐδὲν παραδίδεται περὶ συγγραφῆς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ κωμωδίας σωκρατικὸν ἐχούσης θέμα οὔτε καὶ ἐκ τοῦ γνωστοῦ ἔργου του φαίνεται τοῦτο πιθανόν. Πρέπει πάντως νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ τὰ τρία πρόσωπα φέρουν ὑποκριτικὴν σκευήν.

Τὰ ὑπὸ τὴν ἄνω σειράν ἑξ ἐν διπλῷ στοίχῳ πλαίσια περιλαμβάνουν ἀνὰ μίαν ἕκαστον σκηνὴν ἐκ γνωστῶν (ἐκ τῶν τίτλων τοῦλάχιστον) κωμωδιῶν τοῦ

¹ Τοῦτο λύει πλέον ὀριστικῶς τὸ πρόβλημα τῶν ἀντιγράφων τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Μενάνδρου, τὰ ὅποια πρῶτος ἀπέδωκεν ὀρθῶς ὁ F. STUDNICZKA, *Das Bildnis Menanders* ἐν N. Jhb. 21, 1918, 1-31. Ἡ καλυτέρα ἀνακεφαλαίωσις τοῦ ζητήματος μὲ εὐγλωττον ὑποστήριξιν τῆς εἰς τὸ ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Πραξιτέλους στηθέντα ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ ἄγαλμα τοῦ ποιητοῦ ἀναγωγῆς των καὶ συγκέντρωσιν καὶ τῶν 49 γνωστῶν ἀντιγράφων παρὰ A. HEKLER, *Bildnisse berühmter Griechen*³, Berlin und Main 1962, 37-38, πίν. 54, 55 καὶ σ. 65-66.

Μενάνδρου, τῶν ἐξῆς κατὰ σειρὰν ἐκ τῶν ἄνω καὶ ἀριστερά: Σαμίας (πίν. 142), Συναριστωσῶν¹, Μεσσηνίας, Θεοφορουμένης², Ἐγχειριδίου καὶ Ἐπιτρεπόντων. Ἐξ ἐκάστης κωμωδίας παρίσταται ὠρισμένη σκηνὴ δηλουμένη ὡς μέ(ρος) α ἢ β κ.ο.κ. μέχρι καὶ ε. Ἡ σημασία τῆς συντομογραφίας, διαγνωσθεῖσα ἤδη³, ἐβεβαιώθη ἀπὸ τὴν ἀναγραφὴν ὁλοκλήρου τῆς λέξεως μέρος εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ Ἐγχειριδίου.

Κάτωθι τοῦ τίτλου ἀναγράφονται καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπὶ σκηνῆς προσώπων, τριῶν ἐκάστοτε, καίτοι ἐνίοτε παρίσταται καὶ τέταρτον πρόσωπον⁴ - εἰς μικροτέραν ὅμως πάντοτε κλίμακα.

Ἀντιθέτως παραλείπονται τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων, ὡς καὶ ἡ ἔνδειξις τοῦ παριστωμένου μέρους, καὶ εἰς τὰ τέσσαρα πλαίσια τὰ εἰς ἀπλὴν σειρὰν παρατεταγμένα κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ πρὸς Νότον χώρου, ἥτοι τὴν βορείαν στοὰν τοῦ περιστύλου τῆς αὐλῆς, ὡς ἐδείχθη ἐκ τῶν ἐφετινῶν ἀνασκαφῶν. Ἡ παραλείψις αὕτη δὲν εἶναι τυχαία ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν διάφορον φύσιν τῶν χώρων: ἐσωτερικὸς ὁ τοῦ τρικλίνου, ὅπου οἱ ἐπὶ τῶν ταπεινῶν κλινῶν ἀνακεκλιμένοι εἶχον τὴν εὐχέρειαν ν' ἀναγινώσκουν ἀνέτως τὰς λεπτομερεστέρας ἐπιγραφάς, ἐξωτερικὸς δὲ ὁ εἰς τὸ περιστύλον, ὅπου ἡ μείζων ἀπόστασις τοῦ θεατοῦ καὶ ἡ ἐν γένει μικροτέρα εὐχέρεια ἐξετάσεως τῶν λεπτομερειῶν ἐπέβαλλον τὴν δημιουργίαν μεγαλυτέρων (0.75×0.75 ἔναντι 0.58×0.62 μ. περίπου) πλαisiῶν ἐπιγεγραμμένων μὲ ἱκανῶς μεγαλύτερα γράμματα. Τὰ πλαίσια ταῦτα, ἀραιότερον διατεταγμένα ἐντὸς πεδίου ἐκ τεμνομένων κύκλων, περιλαμβάνουν σκηνὰς ἐκ τοῦ Φάσματος, τῶν Κυβερνητῶν, τοῦ Μ(ε)ισουμένου καὶ τῆς Λευκα-

¹ Τὴν αὐτὴν σκηνὴν παριστᾷ ἀσφαλῶς καὶ ἡ ἑτέρα τῶν παραστάσεων τοῦ ἐκ Πομπηίας μωσαϊκοῦ τοῦ Διοσκορίδου ἐν Νεαπόλει. Βλ. BIEBER, ἔ. ἀ. 96, πίν. 48 μὲ βιβλιογραφίαν σημ. 38 (σ. 288), εἰς ἣν πρόσθετες καὶ τὸν ἐγχρωμον πίνακα B. MAIURI, Museo Nazionale di Napoli, Novara 1957, 116 - 117, ὡς ὀρθῶς διέγνωσεν ὁ WEBSTER, Greek Theater Production, 23, 87, 90, 162, πίν. 21 - 22 (βλ. καὶ Monuments Illustrating New Comedy 183 NM 1), παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τῆς BIEBER, AJPh 78, 1957, 209. Ὁ WEBSTER ἀνάγει τὴν παράστασιν εἰς πρότυπον τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου π. Χ. αἰ., καὶ φυσικὸν εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὡς κοινὴν πηγὴν εἰκονογράφησιν ἐκδόσεως ἔργων τοῦ Μενάνδρου, γενομένην ἴσως ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ.

² Πρβλ. ἀμέσως κατωτέρω σημ. 4.

³ Ὑπὸ τοῦ G. DAUX ἐν BCH 86, 1962, 876 σημ. 1.

⁴ Τοῦτο ἐσημειώθη ἤδη διὰ τοὺς Ἐπιτρέποντας (βλ. Τὸ Ἔργον 1961, 214), ὅπου τὸ τέταρτον πρόσωπον εἶναι ἡ γυνὴ τοῦ ἑτέρου τῶν δούλων φέρουσα τὸ παιδίον τῆς Παμφίλης. Τέταρτον πρόσωπον παρίσταται καὶ εἰς τὰς σκηνὰς τῆς Θεοφορουμένης καὶ τῆς Λευκαδίας.

δίας¹. Αἱ παραστάσεις εἶναι ἐστραμμέναι πρὸς Νότον, ἥτοι πρὸς τὸν ἐκ τοῦ αἵθριου ὁρῶντα θεατήν.

Τὸ αἶθριον ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, αἱ πλεῖσται τῶν ὁποίων ἐλλείπουν ἀποσπασθεῖσαι ἀρχαιόθεν, περιεβάλλετο δὲ ὑπὸ στοᾶς καὶ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν, ὅπως δεικνύει ἡ ἐν συνεχείᾳ τῶν ἀπαριθμηθέντων παρουσία καὶ ἄλλου πλαισίου κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν πρὸς Ἀνατολὰς ὅμως ἐστραμμένου. Τὸ πλαίσιον ὅμως τοῦτο, μικροτέρων διαστάσεων (0.62×0.62 μ.), ἀναλόγων πρὸς τὸ μικρότερον (2.00 μ. περίπου ἔναντι 2.50 τῆς βορείου πλευρᾶς) πλάτος τῆς στοᾶς, φέρει ἀπλουστεράν διακόσμησιν κωμικοῦ προσωπείου ἐπὶ ρυμοῦ ἀντίστοιχον πρὸς τὴν δευτερεύουσαν θέσιν τῆς δυτικῆς πτέρυγος ἐντὸς τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος.

Ἡ ἐλάσσων σημασία τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κτηρίου εἶναι ἐμφανὴς καὶ εἰς τὸ μερικῶς μόνον ἀποκαλυφθὲν βόρειον αὐτῆς δωμάτιον μὲ τὸ μικρὸν (3.40 μ.) πλάτος του καὶ τὸν ἀπλούστατον διάκοσμον τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου του συνιστάμενον κατὰ τὸ (μήκους μόλις 2.50 μ.) ἀποκαλυφθὲν τμήμα εἰς πολύχρωμον ρόδακα ἐντὸς λευκοῦ πεδίου. Ἄλλη διαφορὰ τοῦ δωματίου, συνισταμένη εἰς τὸ ἀνυψωμένον ἐπίπεδον τοῦ δαπέδου, ὀφείλεται ἴσως εἰς τὴν ἐπιθυμίαν προσαρμογῆς πρὸς τὴν ἀντίστοιχον κλίσιν τοῦ ἐδάφους.

Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς αὐλῆς φαίνεται ὅτι ἐστερεῖτο στοᾶς, διότι ἀπεκόπη μὲν κατὰ μήκος τῆς πλευρᾶς ταύτης ἀπὸ μεταγενεστέρως οἰκοδομηθεῖσαν ἢ ἐπεκταθεῖσαν οἰκίαν λωρὶς πλάτους 1.50, ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τὸ μικρὸν πλάτος φαίνεται ἀποκλειομένη εἰς τὸ ἀποκοπὲν τμήμα ἢ ὑπαρξίς στοᾶς.

Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν πέρας τῆς βορείου στοᾶς ὑπῆρχε θύρα (φραχθεῖσα μεταγενεστέρως καὶ μὴ καθαρισθεῖσα πλήρως κατὰ τὴν ἀνασκαφήν), ἡ ὁποία θὰ πρέπει νὰ ἦτο ἐξωτερικὴ θύρα τῆς οἰκίας. Τοῦτο ἐδείχθη καὶ ἀπὸ δοκιμαστικὰς τομὰς γενομένας ἔξωθεν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ τρικλίνου καὶ τοῦ ἐν συνεχείᾳ (ἀνεπάφου) τμήματος τῆς αὐλῆς, αἵτινες καὶ ἐφθασαν μέχρι τοῦ στερεοῦ, συγκειμένου ἐνταῦθα ἐκ κιτρινωποῦ βράχου² (τραχείτου) χωρὶς νὰ φανῇ συνέχισις τῆς οἰκίας ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης. Ὅτι δὲ ὅλος ὁ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ τρικλίνου καὶ τῆς αὐλῆς τοῖχος εἶναι καὶ ὁ ἀντίστοιχος ἐξωτερικὸς τοῖχος τοῦ οἰκοδομήματος, μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς στερεᾶς λιθοδομῆς του, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς σαθροὺς, κατὰ μέγα μέ-

¹ Περβλ. σημ. 4 σ. 138.

² Ἐκ τοῦ βράχου τούτου κατεσκευάσθησαν αἱ κιτρίνου χρώματος ψηφίδες τοῦ μωσαϊκοῦ.

ρος ἐκ χώματος καὶ κονιάματος, ἀποτελουμένους μεσοτοιχοὺς — διότι διαφορὰ πάχους, εἶναι ἀληθές, δὲν ὑφίσταται.

Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὸν κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῖχον, ὅπου πάλιν διὰ δοκιμαστικῶν τάφρων ἀπεκλείσθη ἡ ἐντεῦθεν ἐπέκτασις τοῦ κτηρίου. Πρέπει μάλιστα νὰ σημειωθῇ ἐδῶ ἡ παρουσία ἀφθόνων κονιαμάτων, ἐν οἷς πολλὰ γωνιακὰ ἐκ θυρίδων ἢ παραθύρων προφανῶς, τῶν πρώτων μᾶλλον ἀποκλειομένων διὰ τὸ μικρὸν ἀκριβῶς πάχος τῶν τοίχων.

Ἄγνωστος παραμένει ἡ διαμόρφωσις τῆς οἰκίας κατὰ τὴν νοτίαν αὐτῆς πλευρὰν, ἐνθα, λόγῳ τεχνικῶν δυσχερειῶν, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐπεκταθῇ (καὶ ἐν μέρει κωλύεται καὶ μελλοντικῶς) ἡ ἔρευνα καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἀνασκαφικὴν περίοδον.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο, καθὼς καὶ τὸ τῆς θέσεως γενικώτερον τοῦ κτηρίου εἰς τὸν περιβάλλοντα χώρον, ὥς καὶ τὸ συνεχῶς ἀνακλῦτον ἐρώτημα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ οἰκοδομήματος, ἐλπίζεται ὅτι θὰ λυθῇ ἢ τοῦλάχιστον ὅτι θὰ δύναται νὰ τεθῇ τελειωτικῶς μετὰ τὴν προσεχῇ ἀνασκαφικὴν περίοδον.

Τὰ δεδομένα, πάντως, τοῦ χαρακτῆρος τοῦ κτηρίου εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ ἑξῆς: οἰκοδομικῶς μὲν, ὡς ἐλέχθη, τὸ κτήριο παρουσιάζει συνήθη μορφήν οἰκίας μετὰ περιστύλου, ἐντύπωσιν ὅμως ἐμποιεῖ ἡ ἐπίμονος, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ἐπανάληψις τοῦ αὐτοῦ θεματικοῦ κύκλου εἰς δύο διαφορετικοὺς αὐτῆς χώρους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τῆς κωμικῆς ποιήσεως δύναται ἀβιάστως νὰ συσχετισθῇ καὶ ἡ ἐν τῇ αἰθούσῃ παρὰστάσις τοῦ Ὀρφέως. Ἡ παρουσία προσέτι ἐν τῷ δωματίῳ τούτῳ τοῦ μεγαλοπρεποῦς δι' ὀρθομαρμαρώσεως ἐπενδεδυμένου θρανίου μὲ τὴν παρ' αὐτὸ τράπεζαν καὶ τὴν λεκάνην δὲν φαίνονται στερούμενα συγκεκριμένης εἰδικῆς σημασίας. Ἀκόμη καὶ ὁ κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν (τὴν ὅχι ἴσως τελείως συμπωματικῶς πρὸς τὸ θρανίον καὶ τὴν λεκάνην τῆς παρακειμένης αἰθούσης πλησιεστέραν) τοῦ τρικλίνου βοθρίσκος προσδίδει κάποιαν τελετουργικὴν σημασίαν εἰς τὸν χώρον. Καίτοι δὲ εἶναι ἐπικινδύνως πρόωρον νὰ λεχθῇ, ἅς σημειωθῇ συναφῶς ὅτι καὶ τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα καὶ δὴ καὶ τὰ εὐρήματα δὲν φαίνονται μαρτυροῦντα οἰκιακὴν τοῦ κτηρίου χρῆσιν.

Μολονότι δ' οὐδεμία σχεδὸν ἐπιγραφικὴ μαρτυρία¹ διαμονῆς ἐν Μυτι-

¹ Αἱ ἐξ ἐπιγραφῶν καὶ παπύρων συναφεῖς μαρτυρίαι συγκεντρωμέναι παρὰ F. POLAND, *Geschichte des griechischen Vereinwesens*, Leipzig 1909, 587 - 595. Μόνον μία ἐπιγραφή ἐκ Μυτιλήνης, ἡ IG XII, Suppl. 100, φαίνεται προϋποθέτουσα τὴν ὑπαρξιν λέσχης (ὅχι κατ' ἀνάγκην τεχνιτῶν).

Διαφωτιστικὴ ὅμως ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ ἐπὶ ἐπιτυμβίου βωμοῦ ἐκ Μάλτας

λήνη τῶν τεχνιτῶν τοῦ Διονύσου ἔχει περιέλθει εἰς ἡμᾶς, ἐπιτρεπτόν εἶναι νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὡς λέσχη τοιοῦτου θιάσου ἐχρησίμευε τὸ ἀνασκαπτόμενον οἰκοδόμημα.

ΣΕΡΑΦΕΙΜ Ι. ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΗΣ

ἐπιγραφή τοῦ Περγαμηνοῦ Ποπλίου Αἰλίου Ἑρμολάου *κωμωδοῦ καὶ κιθαριστοῦ* μὲ ἀνάγλυφα-ἐκατέρωθεν σύμβολα προσωπεῖον καὶ λύραν (JHS 71, 1951, 312-313, εἰκ. 1, χρονολογουμένη ὑπὸ τοῦ δημοσιεύοντος ταύτην E. COLEIRO εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀδριανοῦ, προφανῶς ὅμως ἱκανῶς μεταγενεστέρα). Μία τοιαύτη σύμπτωσις τεχνιτῶν εἰς τὰ αὐτὰ πρόσωπα θὰ ἤρμοζεν ἀπολύτως πρὸς τοὺς ὡς τόπον συγκεντρώσεως τὴν ἀνασκαπτομένην οἰκίαν χρησιμοποιοῦντας, ἐφ' ὅσον καὶ ἐδῶ αἱ παραστάσεις κωμωδίας καὶ ἡ τέχνη τοῦ λυριστοῦ ἀποτελοῦν τὰ δύο παράλληλα γνωρ-σματα τῆς διακοσμῆσεως.

Σκοπὸς τῆς ἀνασκαφῆς προετέθη ἡ περαιτέρω ἀποκάλυψις τῶν οἰκοδομικῶν συγκροτημάτων τῆς Μινωικῆς πόλεως εἰς Κάτω Ζάκρον Σητείας, τῶν ἀνιχνευθέντων διὰ τῆς δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς τοῦ παρελθόντος ἔτους (ΠΑΕ 1960, σ. 216 - 224, πίν. 172 - 178), μάλιστα δὲ τῆς κυρίας ἐγκαταστάσεως τῆς μεταξὺ τῶν δύο λόφων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκτείνεται ὁ οἰκισμός, κειμένης, ἣτις εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀνεγνωρίσθη ὡς πιθανῶς ἀνακτορικοῦ χαρακτῆρος. Πλὴν τοῦ διατεθέντος ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ποσοῦ, διέθεσε χρηματικὴν ἀρωγὴν τὸ ζεῦγος τῶν ἐκ Νέας Ὑόρκης φιλαρχαίων Leon καὶ Harriet Pomerance. Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ἔλαβον μέρος ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου οἱ ἀρχαιολόγοι Ἀναστασία Πλάτωνος, Κωνστ. Δαβάρας, Στυλιανὴ Παπαδάκη καὶ Αἰκατερίνη Μαυριγιαννάκη, ἡ βοηθὸς ἀρχιτέκτων Μαρία Λυγιδάκη καὶ ὁ φωτογράφος Γ. Ευλόουρης. Ἡ Κοινότης Ζάκρου ὑπεβοήθησε τὸ ἔργον μὲ τὴν διάθεσιν 150 ἡμερομισθίων.

Εἰς τὸν τομέα Α ἠρευνήθη περαιτέρω τὸ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἀνιχνευθὲν συγκρότημα, τὸ ὁποῖον ἀπεκλήθη Οἰκία Α, ἃν καὶ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ δύο συνεχομένων οἰκιῶν (παρένθ. πίν. Α'). Τοῦ βορείου τμήματος, ἐπέκεινα τῆς ὀκταβάθμου κλιμακίδος, εἶχον ἐρευνηθῇ μόνον τὰ δωμάτια Α καὶ Γ καὶ εἶχον ἀνιχνευθῇ οἱ περιμετρικοὶ τοῖχοι ὀρισμένων ἄλλων δωματίων. Ἀπεδείχθη νῦν ὅτι πράγματι ἡ κλιμακὶς τῆς εἰσόδου ἐκάμπτετο πρὸς τὸν στενὸν χώρον Β — διακρίνεται ἡ λοξὴ τοποθέτησις τῶν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην στρεφόμενων βαθμίδων — καὶ ἔφερε πρὸς τὰ ἄνω τῶν θεμελίων δωματίων διαμερίσματα. Ἴσως τὸ ἄνω σκέλος τῆς κλίμακος ἦτο ξύλινον. Τὸ ὑπ' αὐτὴν θεμέλιον διαμέρισμα φαίνεται ὅτι δὲν ἐχρησιμοποιήθη ὡς sotto - scala καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν σχεδὸν ἀπέδωκεν. Ἐρευνα ὑπὸ τὰς βαθμίδας τῆς κλιμακίδος (πίν. 143α) ἐπεβεβαίωσε, μὲ τὴν ἀνέυρεσιν χαρακτηριστικῶν MM IIIB τροπιδωτῶν κυπέλων, τὴν χρονολογίαν τῆς οἰκοδομῆς κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς YM IA περιόδου.

Πλὴν τῶν ἐκατέρωθεν τοῦ χώρου τῆς κλίμακος Β δωματίων Α καὶ Γ ἀνεσκάφησαν βορειότερον, εἰς σειρὰν εὐρισκόμενα, τρία δωμάτια, τὰ Ε, Δ καὶ Ζ καὶ ἔτι βορειότερον, ὁ στενεπιμήκης χώρος Η, ὅστις δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦτο ὑπαιθρος καὶ νὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς χώρος κλίμακος, ἃν κρίνῃ τις ἀπὸ τὸ ἐκ τοῦ φυσικοῦ βράχου δάπεδόν του, τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται ἐπικλινῶς ἐξ Α. πρὸς Δ. Τοῦ δωματίου Ζ ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος εἶχε καταστραφῇ, ἀλλὰ

διεκρίνοντο ἀβέβαια αὐτοῦ λείψανα κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ ἀνατολικοῦ τοῖχου τοῦ Α. Καὶ τὰ τρία εἰς σειρὰν δωμάτια ἦσαν θεμέλια διαμερίσματα ἀνευ εἰσόδων, ἀλλ' εἰς τὸ δωμάτιον Δ κατεσκευάσθησαν εἰς β' περίοδον, ἡ ὁποία ὑπάρχουν ἱκαναὶ ἐνδείξεις νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἦτο ἡ λήγουσα ΥΜ ΙΙΙΑ ἢ ἡ ἀρχὴ τῆς ΥΜ ΙΙΙΒ, τρίβαθμος κάθοδος ἐκ τοῦ Η κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν καὶ στενὴ θύρα κατὰ τὴν ΒΑ. πλευράν, ἀμφοτέραι φέρουσαι εἰς πολὺ ὑψηλότερον ἐπίπεδον τοῦ ἀρχικοῦ δαπέδου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν πολλὰ σκεύη, ἀνακατεσκευάσθη δὲ ἐπίσης ὁ ΒΑ. τοῖχος, στηριχθεὶς ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς κρηπίδος τριῶν μεγάλων πελεκητῶν λίθων. Μεταξὺ τῶν δωματίων Γ καὶ Ε μορφοῦται εἰς τὸν Β. τοῖχον χαμηλὴ θυρίς, ἣτις ἐνδέχεται νὰ ἦτο καπναγωγός, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψει ὅτι πρὸς τὸ πρῶτον δωμάτιον ἐμορφοῦτο διὰ μεγάλων ποταμίων χαλίκων ἐλλειπτικοῦ σχήματος ἐστία διατηροῦσα κατὰ χώραν μίαν χύτραν καὶ στρῶμα τέφρας. Ἄλλως μαγειρικὰ εἶναι πολλὰ ἀπὸ τὰ σκεύη τὰ ἀνακαλυφθέντα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὸ δωμάτιον Γ καὶ κατὰ τὸ παρὸν εἰς τὸ δωμάτιον Ε τρεῖς χύτραι τριποδικαί, δισκοειδὲς πῶμα μὲ τοξοειδῆ λαβὴν, ἐνῶ ἄλλα ἀγγεῖα, πολλαὶ κύαθοι καὶ κύπελλα, ἐφ' ὧν διεκρίνετο διακόσμησις σπειρῶν καὶ διπλῶν πελέκεων, ὥς καὶ δύο ἢ τρεῖς πρόχοι, ἦσαν ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἀνευρέθησαν καὶ εἰς ἄλλης χρήσεως δωμάτια. Ἡ ΝΔ. πλευρὰ τοῦ δωματίου Γ κλείεται ὑπὸ τοῖχου, ἀπομονοῦντος ἓνα χῶρον (Γ') πρὸς τὸν βράχον, ἐνῶ ἡ ἀντίστοιχος πλευρὰ τοῦ δωματίου Ε σχηματίζεται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βράχου.

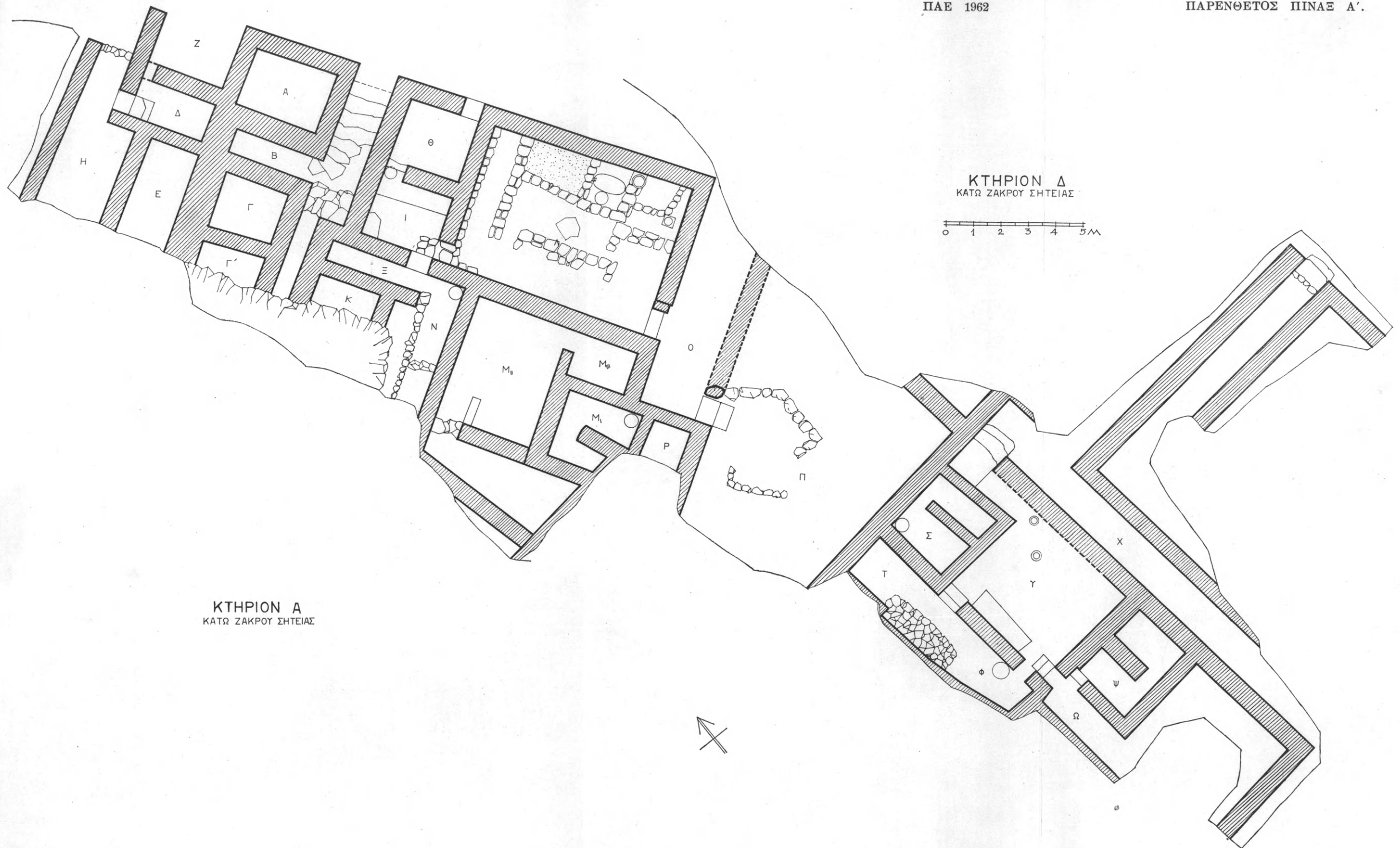
Εἰς τὸ δωμάτιον Δ παρὰ μὲν τὴν κατωτέραν βαθμίδα ἀνευρέθη τὸ κάτω μέρος εὐμεγέθους ἀγγείου ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ, εἰς δὲ τὸ στρῶμα δαπέδου πιθίσκος εἰς κεκλιμένην θέσιν καὶ μικρότερα ἀγγεῖα, κύαθοι μόνωτοι, ἡμισφαιρικὸν κύπελλον, χοανοειδὲς σκεῦος, ἀμφίκυρτον δισκοειδὲς ὑφαντικὸν βάρος, ὀστέϊνον ἐργαλεῖον μὲ ἐπίμηκες βάθυσμα καὶ κάτω σιαγὼν ζώου. Ἐλάχιστα ἀντικείμενα ἀνευρέθησαν εἰς τὸ δωμάτιον Ζ — ἀκεραία ἡμισφαιρική κύαθος καὶ λαξευτὸς λίθος — καὶ εἰς τὸν χῶρον Η — ὑψηλὸν κωνικὸν κύπελλον μὲ λευκὰς κηλίδας ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους, ἀνευρεθὲν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τούτου τμήμα, τὸ ὁποῖον μορφοῦται ὥς διάδρομος κλειόμενος μὲ ἀπλοῦν φράγμα λίθων.

Τὸ νοτίως τῆς κλιμακίδος κτήριον ἀπετέλει, ὡς ἐλέχθη, πιθανῶς ἄλλην οἰκίαν (παρένθ. πίν. Α'), ἀφοῦ εἶναι προσβατὸν μὲ ἰδιαίτερον, ἐλαφρῶς ἐπικλινῆ διάδρομον εἰσόδου (χῶρος Ο). Ἀποτελεῖται ἐκ δεκάδος δωματίων, διαδρομίσκων ἢ περικλείστων χώρων, τῶν ὁποίων οἱ τοῖχοι διασφύζονται εἰς μικρὸν σχετικῶς ὕψος, τὰ δὲ δάπεδα εὗρισκονται εἰς ὑψηλοτέραν στάθμην τῆς τῶν δωματίων τοῦ βορείου συγκροτήματος. Ἀρχικῶς εἶχεν ὑποτεθῆ ὅτι κυρίαν εἰσοδὸν εἰς τὴν οἰκίαν ἀπετέλει ἡ κατὰ τὸ Ν. ἄκρον τοῦ χώρου Ο δίβαθμος θύρα· τελικῶς ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι αὕτη ἀπλῶς συνδέει

μέ τὸν ὑπαιθρον χώρον Π, ὅστις ἦτο περίκλειστος καὶ πιθανῶς ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς αὐλή. Ἄλλη θύρα μὲ μέγα μονόλιθον κατώφλιον, καταλήγον εἰς ὁδόντωνσιν παραστάδος, ἔφερε πρὸς τὸ εὐμέγεθες δωμάτιον Λ. Παρὰ τὴν θύραν ταύτην ἀνευρέθησαν ἱκανὰ σκευὴ εἰς τεμάχια, προφανῶς μεγάλου μεγέθους, ἴσως πίθου, λουτήρος, κιβωτισοσχήμου θήκης καὶ εἶδους λεκάνης ὀρθογωνίας μὲ ἐστρογγυλωμένας γωνίας. Ὁ ΝΑ. τοῖχος τοῦ χώρου τῆς προσβάσεως Ὁ κατεστράφη κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἡ ΒΑ. πρόσοψις τῆς οἰκίας διεσπάσθη εἰς ὠρισμένα τμήματά της, τῶν ὀγκωδῶν λίθων παρασυρθέντων εἰς σειρὰν κατὰ τὴν ἀμέσως ὑποκειμένην κλιτύν. Τὸ μέγα δωμάτιον Λ (πίν. 144) ἐχρησίμευσε προφανῶς διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν βιοτεχνικῶν ἀναγκῶν τοῦ οἴκου, διότι ἐντὸς αὐτοῦ ἀνευρέθη πλήθος ἐργαλείων, κυρίως λιθίνων τριβείων καὶ τριπτήρων, λίθιναι λεκάναι (γοῦρναι) καὶ σημαντικὴ ἐγκατάστασις ληνοῦ. Κατὰ τὸ κέντρον μέγας μᾶλλον ἀκανόνιστος τετραγωνικὸς λίθος ἀπετέλει πιθανῶς βάσιν κεντρικοῦ ξυλίνου στηρίγματος τῆς ὀροφῆς. Δευτέρα θύρα κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν μέσω τριῶν ἀνερχομένων βαθμίδων ὠδῆγει εἰς τὰ γειτονικά δωμάτια Ι καὶ Θ. Εἰς τὸ ὕψος τῆς κατωτέρας βαθμίδος εἶχε διαμορφωθῇ δάπεδον ἐκ πατητοῦ χώματος, εἰς τὸ ἐπίπεδον δὲ τοῦτο ἀνευρέθησαν σκευὴ τινὰ εἰς τεμάχια (λοπαδοειδὲς ἄγγειον, τριποδικὴ χύτρα, τμήμα ὀδοντωτῆς ἐσχάρας). Εἰς βαθύτερον ὅμως στρῶμα κατὰ 0.40 μ. ἀνεκαλύφθησαν αἱ κύριαι ἐργαστηριακαὶ ἐγκαταστάσεις: Μία γοῦρνα καὶ μία μικροτέρα λιθίνη λεκάνη κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν, πλησίον λαξευτοῦ ἀποθέτης περιβαλλόμενος ὑπὸ ὀρθογωνίου περιφράγματος καὶ ἀμέσως βορειότερον κατὰ τὸν ΒΑ. τοῖχον κτιστὴ ἐγκατάστασις ληνοῦ (πίν. 143β), ἀπαρτιζομένη ἐξ ὀρθογωνίου ἐπιχρίστου χώρου ἐκθλίψεως καὶ ἐκ περικτίστου χώρου, ἔνθα εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον ἦτο τοποθετημένον τὸ «δοχεῖον» περισυλλογῆς τοῦ γλεύκους, σχήματος ἑλλειψοειδοῦς διευρυνομένου πρὸς τὰ κάτω καὶ μὲ καθέτους γλυφὰς κατὰ τὰς γωνίας (πίν. 145α). Τὴν ἐκροὴν τοῦ ληνοῦ ἀπετέλουν δύο πλακοειδεῖς, καθέτως τοποθετημένοι λίθοι. Τὸ δοχεῖον περισυλλογῆς ἦτο διαστάσεων 0.75 μ. ὕψους, μὲ χεῖλος μήκους 0.60 μ. καὶ πλάτους 0.35 μ., ἔφερε δὲ τέσσαρας τοξοειδεῖς λαβὰς. Παρ' αὐτὸ ἀνευρέθη ἄλλο εὐμέγεθες βοηθητικὸν σκεῦος. Λίθοι τριβῆς, 4 λίθινα σταθμιά, πολλὰ κοινὰ κωνικά κύπελλα καὶ βαθεῖς κύαθοι περισυνελέγησαν εἰς τὸν χώρον τοῦ ἐργαστηρίου. Εἰς τὸν ἀποθέτην τῆς ΝΑ. γωνίας ἀνευρέθησαν τμήματα λιθίνων λοπάδων, μόνωτα κύπελλα, πῶμα μὲ κομβίοςχημον λαβήν, τμήμα τοῦ ρύγχους ἐκ πλαστικοῦ ρυτοῦ μορφῆς ταύρου, τινὲς ἀγνῦδες ἀμφικύρτου δισκοειδοῦς ἢ κυβικοῦ σχήματος καὶ πολλὰ ὅσα μὲγάλων ζώων.

Εἰς ἔτι βαθύτερον στρῶμα ἀνεκαλύφθησαν τοιχία τινὰ ἔχοντα τὸν αὐτὸν προσανατολισμὸν ἀλλὰ προφανῶς ἀνήκοντα εἰς παλαιότερον οἰκοδόμημα, ἀφοῦ ἐν τούτων κεῖται ὑπὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ΒΔ. τοίχου τοῦ δωμα-

Κάτοψις Οίκων Α και Δ.

τίου και ἔχει διακλαδώσεις εἰς τὸ γειτονικὸν δωμάτιον Θ. Παρὰ τὰ τοιχία ταῦτα ἀνευρέθη πυκνὸν στρώμα ὀστράκων καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ, τινῶν προερχομένων ἐξ ὑψηλῶν καὶ στενῶν ἁώτων κυπέλλων (tumblers), διακοσμουμένων με ἐρυθρὸν καὶ λευκὸν χρῶμα ἐπὶ μελανοῦ βάθους, ἴσως δυναμένων νὰ χρονολογηθοῦν εἰς τὴν MM IIIA περίοδον. Μετ' αὐτῶν ἀνευρέθησαν καὶ τινες σκαφοειδεῖς μικροὶ πῆλινοι λύχνοι καὶ μία φακοειδὴς ἀγνύς. Ἴσως ὅμως αἱ δύο ἀγνῦδες, αἱ ἀνευρεθεῖσαι παρὰ τὴν κρηπίδα τῆς κεντρικῆς βάσεως, μία πυραμιδικὴ καὶ ἄλλη παραλληλεπίπεδος, ἀνήκουν εἰς τὴν περίοδον κατασκευῆς τοῦ νεωτέρου δαπέδου.

Εἰς τὸ δωμάτιον I ἔμορφοῦτο εἶδος ἀκανονίστου πλακοστρώτου εἰς τὸ ὕψος τῶν κατωφλίων τῶν τριῶν θυρῶν, δι' ὧν τὸ διαμέρισμα τοῦτο ἐπικοινωνῶναι πρὸς τὰ δωμάτια Λ καὶ Θ καὶ τὸν διάδρομον Ξ. Κάτωθεν ὅμως τοῦ δαπέδου τούτου, ὑπὸ στρώμα πληρούντων τὸν χώρον λίθων, ἀνεκαλύφθη κεκονιαμένη, σχεδὸν ὀρθογωνία δεξαμενὴ κατὰ τὴν Δ. γωνίαν, διαχώρισμα ἀπὸ ΒΔ. πρὸς ΝΑ. διαιροῦν τὸ δωμάτιον εἰς δύο ἄνισα τμήματα, καὶ βυτιόσχημος πιθίσκος με καλυπτῆρα πλακοειδῆ λίθον, ὅστις ἐν μέρει ὑπέκειτο τοῦ κατωφλίου τῆς πρὸς τὸ δωμάτιον Θ εἰσόδου. Τὸ διαχώρισμα κατεσκευάσθη μετὰ τὴν δεξαμενίσκην, ἀφοῦ αὕτη ἐξετείνετο καὶ πέραν τούτου. Μεταξὺ τῶν πληρούντων λίθων ἀνευρέθησαν λεκανοειδὲς σκεῦος, δισκοειδὲς ἐπίπεδον κάλυμμα, πολλὰ κωνικὰ κύπελλα καὶ δισκοειδὲς τρητὸν λίθινον βάρος.

Τὸ συνεχόμενον πρὸς τὰ ΒΑ. δωμάτιον Θ ἦτο προσβατὸν μέσῳ κατερχομένης βαθμίδος καὶ τὸ δάπεδόν του ἐκαλύπτετο δι' ἀκανονίστων πλακῶν. Μία ἄλλη εἴσοδος κατὰ τὴν Α. γωνίαν, ἣτις παλαιότερον εἶχε χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς παρερχομένης πρὸ τῆς προσόψεως ὁδοῦ προσπέλασιν, ἐκλείσθη κατόπιν διατειχισθεῖσα. Δοκιμαστικὴ ἔρευνα ὑπὸ τὸ δάπεδον ἀπεκάλυψε κάτωθεν στρώματος ἐκ λιθαρίων τοίχους τοῦ παλαιότερου κτηρίου, ἀποτελοῦντας συνέχειαν τῶν ἀποκαλυφθέντων εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα τοῦ Α. Εἰς τὰ κτήρια ταῦτα ἀπεκαλύφθη ἀνάλογος καμαραϊκὴ κεραμεικὴ, με χαρακτηριστικὰ στενὰ καὶ ὑψηλὰ κυπελλίδια τοῦ τύπου τῶν tumblers, ὡς καὶ τμήματα μαγειρικῶν σκευῶν, τριπόδων χυτρῶν, ραμφοστόμου πρόχου, πυθμένος ἀγγείου με δισκία, κωνικῶν κυπέλλων κλπ.

Διαδρομίσκος γωνιακὸς με δύο σκέλη Ξ καὶ Ν, με παράπλευρον πεζούλιον, διαχωριζόμενον διὰ τοιχίου κατὰ τὸ δεύτερον σκέλος, ἴσως συνέδεε περαιτέρω πρὸς ἀνερχομένην κλιμακίδα με τὸ ὑπερκείμενον πρὸς Δ. ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον δὲν ἐξηρευνήθη εἰσέτι. Κατὰ τὴν Α. γωνίαν τοῦ διαδρομίσκου ἀνευρέθη κατὰ χώραν βυτιόσχημος πιθίσκος, με κομβιόσχημον ἀπόφυσιν, πολὺ ὅμοιος πρὸς τὸν εἰς τὸ βαθύτερον στρώμα τοῦ δωματίου I ἀποκαλυφθέντα. Τὸ δάπεδον καὶ ἡ κρητὶς ἦσαν κεκονιαμένα. Εἰς τὸν χώρον τοῦ διαδρόμου καὶ τῆς κρηπίδος περισυνελέγησαν τριπτῆρ, κωνοειδὴς

στάθμη, ὑφαντικὸν τραπεζοειδὲς βάρος, χυτροειδὲς κωνικὸν δοχεῖον, κυλινδρική ὑψηλὴ βάσις ἀγγείου, κωνικὰ κύπελλα κ. ἄ. Οἱ τοῖχοι τοῦ διαδρόμου ἀπέκλειον πρὸς τὸν κατερχόμενον βράχον τὸν ἄνευ εἰσόδου μικρὸν χώρον Κ, ἔνθα ἀνευρέθη μόνον πιθοειδὲς ἀγγεῖον εἰς τεμάχια.

Πόθεν ἦσαν προσβατὰ τὰ διαμερίσματα M_I , M_{II} καὶ M_{III} δὲν κατέστη φανερόν· ἡ ὅλη ὁμως τούτων διαμόρφωσις, ὁ σχηματισμὸς δυτικῶς τούτων τριγωνικοῦ χώρου μὲ ἀνερχόμενον βράχον, παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐσωτερικὴ ξυλίνη κλῖμαξ κατὰ τὸ M_I συνέδεε μὲ τὸν ἄνω ὄροφον καὶ ἄλλη ἄνοδος κατὰ τὸν τριγωνικὸν χώρον ἔθετεν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον πρὸς Δ. μὴ ἀνασκαφέντα χώρον. Ἴσως καὶ ὁ χώρος Ρ νὰ ἐξυπηρέτει τὴν πρόσβασιν τοῦ κατὰ τὰ ἄλλα κλειστοῦ τούτου χώρου. Ἡ ὑπαρξὶς μιᾶς ἐλαίας παρημπόδισεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν διευκρίνησιν τοῦ θέματος τούτου. Μεταξὺ M_{III} καὶ M_I ὀρθογώνιος πελεκητὸς λίθος ἴσως ἀπετέλει κατώφλιον θύρας ἐξαφανισθείσης. Τὰ ἀνευρεθέντα σκεύη καὶ λοιπὰ ἀντικείμενα εἶναι μᾶλλον κοινά: δύο ἢ τρεῖς πίθοι εἰς τεμάχια, τὸ ἄνω μέρος τριώτου ἀμφορέως, λοπάδες, χύτραι, κωνικὰ κύπελλα καὶ κύαθοι, ἀγνύθες κυβικαί, παραλληλεπίπεδοι ἢ πυραμιδικαί, τριπτῆρες λίθινοι, στάθμη κυλινδρική καὶ φυσικοὶ τρίτωνες. Χαλκοῦς κοῖλος δίσκος ἡθμοῦ μὲ πυκνὰς ὀπὰς ἀποτελεῖ σπάνιον σκεῦος μαγειρικῆς χρήσεως. Τεμάχια μαγειρικῶν σκευῶν, πίθων, λεκάνης, ἀγνύθες τινες καὶ πῆλινος ἀγωγὸς διατομῆς μορφῆς ἀνεστραμμένου Π ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὸν τριγωνικὸν χώρον ἀνόδου.

Ὁ ὑπαιθρος χώρος Π θὰ ἐχρησίμευσεν ὡς ἐσωτερικὴ αὐλή, κατάλληλος καὶ διὰ μαγειρείου. Τοῦτο ἐβεβαιώθη ἐκ τῆς ἀνευρέσεως ἐστίας κατὰ τὸν ΒΔ. τοῖχον, ἀμέσως ἔξω τῆς ἐξωθύρας, τῆς ὁποίας διεσώθη ὁ εἶς τῶν πλευρικῶν καθέτων πλακοειδῶν λίθων καὶ τὸ στρῶμα τῆς τέφρας, καὶ ἐκ τῶν χαμηλῶν ἐντὸς τῆς αὐλῆς διαχωρισμάτων - τοιχείων. Πρὸς Α. ὁ χώρος ἐκλείετο διὰ τοίχου, ἀλλὰ δὲν ἐξηκριβώθη ἂν ὑπῆρχεν ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς παρερχομένης ὁδοῦ πρόσβασις. Δὲν ἀνευρέθη εἰσέτι ὁ Δ. τοῖχος, ὁ περιορίζων τὸν χώρον πρὸς τὸ πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην ὑψηλότερον ἐπίπεδον. Μικρὰ τετραγωνικὴ γοῦρνα μὲ ἡμισφαιρικὸν κοίλωμα, λίθοι τριβῆς, τριπτῆρες μαρτυροῦν τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν, τὴν γινομένην ἐντὸς τῶν διαχωρισμάτων. Πλὴν τῶν κοινῶν σκευῶν καὶ ἐργαλείων, κωνικῶν κυπέλλων, ἀγνύθων, πηνίων, χονδρῶν ἀγγείων κλπ. ἀνευρέθη κομπὴ πρόχους ραμφόστομος μὲ ἐπιμελῆ στίλβωσιν ἐπιφανείας καὶ ὥραϊαν πυρρὰν διακόσμησιν ζωνῶν συνδεομένων σπειρῶν καὶ μηνοειδῶν καμπυλῶν.

Νοτίως τοῦ Π ἀπεκαλύφθη ἄλλο οἰκοδομικὸν συγκρότημα ἐκ πολλῶν δωματίων, προφανῶς αποτελούντων μίαν οἰκίαν, διαχωριζομένην διὰ στενώπου ἀπὸ ἄλλην οἰκίαν, ἣτις ἤρχισεν ἀναφαινομένη πρὸς Α. τῆς προηγου-

μένης. Ἡ Οἰκία Δ (παρένθ. πίν. Α') ἦτο προσιτὴ ἐκ στενωποῦ Χ μέσῳ τριῶν ἀνίσων καὶ ὄχι ἐπιμελῶς κατεσκευασμένων βαθμίδων. Κατὰ τὴν εἴσοδον ἀνεφάνησάν τινα σκεύη κοινῆς χρήσεως, ὡς λοπάδες, χύτραι, κύπελλα, ἐν σκυφοειδῆς ἀγγεῖον, μία πυραμιδικὴ ἀγνὺς καὶ εἰς φυσικὸς τρίτων. Διὰ μιᾶς στενῆς εἰσόδου εἰσῆρχετο τις εἰς εὐρύχωρον δωμάτιον ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγίνοντο προσβατὰ τὰ ἄλλα δωμάτια τῆς οἰκίας διὰ τριῶν θυρῶν. Κατὰ τὸν Δ. τοῖχον διὰ τριῶν κυβολίδων ἐκ πωρολίδου εἶχε κατασκευασθῇ θρανίον. Τὴν βιοτεχνικὴν χρησιμοποίησιν τοῦ δωματίου ἀπεδείκνυν τὰ ἀνευρεθέντα σκεύη καὶ ἐργαλεῖα, δύο λίθιναι γούρναι, ἰγδίον, λίθοι τριβῆς καὶ τριπτῆρες, λοπάδες καὶ κάλαθος, προχοῖδιον, κύπελλα κλπ. Ἡμισυ ὁμοιώματος πλοιαρίου ἀδρῶς ἀποδοθέντος εἶναι ἀξιοσημείωτον. Οἱ χώροι Φ καὶ Τ συνδέονται ἀναμεταξύ των, κρητὶς δὲ λίθων κατὰ τὸν ἐνδιάμεσον χώρον ἀποτελεῖ φράγμα διαχωριστικόν, τοῦ ὁποίου εἰσέτι δὲν ἀπεδείχθη ὁ ἀκριβὴς ρόλος. Ἐπίσης ἀσαφὲς παραμένει τὸ δυτικὸν ὄριον τῶν χώρων τούτων. Κατὰ τὴν θύραν μετὰ τῶν δωματίων Υ καὶ Φ ἀνευρέθη ὁ λίθος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστρέφετο ὁ ἄξων τῆς θύρας. Ὁ χώρος Τ ἦτο προσβατὸς διὰ δύο βαθμίδων. Ὅχι ὀλίγα σκεύη καὶ ἐργαλεῖα ἀπεκαλύφθησαν εἰς τοὺς χώρους τούτους, τὰ περισσότερα κοινὰ ὡς λοπάδες, πρόχοι, πύραυνον, κύπελλα καὶ κυάθια, στρογγύλον σκεῦος μὲ λαβὴν κατὰ τὸ μέσον, πίθοι μὲ σχοινίην διακόσμησιν, τριπτῆρες καὶ ἀγνῦθες ποικίλων σχημάτων, δύο μικρὰ λίθινα πώματα δισκοειδῆ μὲ κόμβον ὡς λαβὴν, λίθινον δακτυλιόσχημον ἀντικείμενον, τροχαλιοειδῆς πηνίον κλπ. Ἐπίσης ἀνευρέθησαν χαλκᾶ τινα ἐργαλεῖα, δύο κυρτὰ μαχαιρίδια καὶ ἡμισυ χαλκοῦ συμπαγοῦς διστόμου πελέκεως. Εἰς φακοειδῆς σφαγιδόλιθος δὲν διασφίζει παράστασιν.

Ἀνατολικῶς τοῦ Τ τὸ περίκλειστον βαθὺν δωμάτιον μὲ ἐσωτερικὸν ἡμιτοίχιον ὡς διαχώρισμα δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ εἴσοδον καὶ ἴσως ἦτο προσβατὸν ἐκ τῶν ἄνω διὰ καταπακτῆς. Ὅχι ὀλίγα σκεύη ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦτο : Τὸ κάτω μέρος πίθου, μέγας ἀμφορεὺς μὲ σφαιρικὴν κοιλίαν, χύτρα, εὐμεγέθη τινὰ κοινὰ ἀγγεῖα καὶ κωνικὰ κύπελλα. Ἐπίσης ἀνευρέθησαν ἀγνῦθες ἀμφικύρτου δισκοειδοῦς, τραπεζοειδοῦς ἢ πυραμιδικοῦ σχήματος, στάθμη μορφῆς πηνίου, διάφοροι τριπτῆρες σφαιρικοῦ ἢ παραλληλεπιπέδου σχήματος.

Ἐκ τοῦ δωματίου Υ διὰ τριβάθμου κλιμακίδος ἔφθανέ τις τὰ εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον δωμάτια Ψ καὶ νοτίως τοῦ Ψ — τοῦ τελευταίου ἐν μέρει μόνον ἀνασκαφέντος — μέσῳ τοῦ διαδρομίσκου Ω. Τὸ δωμάτιον Ψ εἶναι τοῦ τύπου τῶν γνωστῶν λουτρῶν ἢ καθαρτηρίων δεξαμενῶν, βαθὺ καὶ μὲ ἐσωτερικὸν ἡμιτοίχιον διαχώρισμα προφανῶς προσιτὸν διὰ ξυλίνης κατερχομένης κλίμακος. Χεῖλος καὶ πολλὰ τεμάχια μεγάλου πίθου ἴσως προέρχονται ἐκ κατὰ χώραν ὑπάρχοντος σκεύους, ἐνῶ πολλὰ ἄλλα φαίνεται μᾶλλον ὅτι

κατέπεσον ἐκ τοῦ ἄνω ὁρόφου, ὡς χύτραι, κωνικά κύπελλα, δισκοειδὲς κάλυμμα, μέλαν προχοΐδιον, σκεῦος μὲ ἐσωτερικοὺς δακτυλίους, ἀγνῶτες πυραμιδικαὶ ἢ παραλληλεπίπεδοι — ἴσως μετ' αὐτῶν ἔπεσον εἰς τὸν νοτίως τοῦ Ψ χώρον τρεῖς ἄλλαι, δύο φακοειδεῖς καὶ μία παραλληλεπίπεδος — φωλεόσχημον λίθινον ἀγγεῖον, λίθος τριβῆς καὶ μικρά τινα ἀντικείμενα, ὡς χαλκῇ περόνη καὶ σφονδύλιον στεατίτου.

Ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας Δ, πέραν τῆς στενωποῦ Χ, ἤρχισεν ἡ ἔρευνα ἄλλης οἰκίας — Οἰκία Δα — (παρένθ. πίν. Α') ἀκριβῶς ἐκείνης, τῆς ὁποίας κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνασκαφῆς τὸ ἔτος 1961 εἶχεν ἀναφανῇ ἡ ἐξ ὀγκωδῶν πελεκητῶν λίθων ᾠκοδομημένη ΒΑ. γωνία καὶ ἐκ τῆς ὁποίας ἴσως προέρχεται ἡ ὑψηλὴ κυλινδρική βάσις μεγάλου κίονος (βλ. ΠΑΕ 1961, σ. 216). Ἀπεκαλύφθη ἡ ἰσχυρὰ Β. πρόσοψις ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἔπεσον εἰς τὴν πρὸ τῆς οἰκίας παρερχομένην ὁδόν, ἥτις ἐν μέρει μόνον ἀνεσκάφη. Μεταξὺ τῶν καταπεσόντων λίθων εἶναι καὶ δύο ἐπιμελῶς λαξευθέντες πελεκητοὶ παρόλιθοι. Εἰς τὸν ἔξω τῆς οἰκίας χώρον, μάλιστα κατὰ τὰς δύο γωνίας, τὴν ΒΔ. καὶ τὴν ΒΑ., περισυνελέγησαν δύο λίθινα δισκοειδῆ πώματα μετὰ κόμβου ἀντὶ λαβῆς, ἥμισυ λιθίνου φωλεοσχήμου ἀγγείου, κύπελλα, ἀγνῶτες καὶ τριπτῆρες, ἐνῶ εἰς τὸν διάδρομον εἰσόδου, μετὰ τὴν τρίβαθμον κυρίαν εἴσοδον, περισυνελέγησαν τεμάχια πίθου, τμήμα φυσικοῦ τρίτωνος καὶ τεμάχιον ποτηρίου μὲ δακτυλίους κατὰ τὴν βάσιν. Λόγῳ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιχώσεως καὶ τῶν μεγάλων σωρῶν λίθων, τῶν ἐπικαθιμένων κατὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς κυρίους τοίχους, δὲν κατέστη δυνατὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ περαιτέρω ἀνασκαφὴ τῆς οἰκίας.

Εἰς τὸν Τομέα Β συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Οἰκίας Β (παρένθ. πίν. Β'), τῆς ὁποίας μέγα μέρος εἶχεν ἀναφανῇ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, ἀποτελούμενον ἀπὸ τοὺς χώρους τῶν ἀποθετῶν Α - Δ καὶ τὸν συνεχόμενον θάλαμον Ζ, ἀπὸ μέρη τῶν δωματίων Ι καὶ Κ, ἀπὸ τὰ δωμάτια Λ - Ν, ἀτελῶς τότε ἐξερευνηθέντα, καὶ δύο κλωβοὺς κλιμακοστασίων Ε καὶ Θ (πάντα τὰ διαμερίσματα ταῦτα σημειούμενα εἰς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ ἄλλα ψηφία). Εἶχον ἐπίσης ἀναφανῇ εἰς ἱκανὸν μῆκος ἡ ΒΔ. καὶ ἡ ΒΑ. πρόσοψις, ἀμφότεραι ᾠκοδομημέναι διὰ μεγάλων πελεκητῶν λίθων.

Ἐγένετο νῦν ἐπιμελεστέρα ἔρευνα τοῦ ἥδη ἀποκαλυφθέντος τμήματος καὶ περαιτέρω ἀποκάλυψις τοῦ ὑπολοίπου τῆς οἰκίας, ἥτις ἀπεδείχθη μία τῶν μᾶλλον ἐκτεταμένων τῆς Ζάκρου (πίν. 145β). Τέλος ἡ ἀνασκαφὴ ἐπεξετάθη καὶ εἰς ἀποκάλυψιν τμημάτων ἄλλων οἰκῶν πρὸς τὰ ΝΔ. κειμένων, πέραν τῆς ἀνακαλυφθείσης ἐνδιαμέσου κλιμακωτῆς ὁδοῦ. Συνοπτικῶς τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης τοῦ τομέως τούτου ὑπῆρξαν τὰ ἀκόλουθα :

Ἀμέσως μετὰ τὴν κυρίαν εἴσοδον ὁ προθάλαμος Ν ἔδιδε πρὸς τὰ δεξιὰ τὴν δυνατότητα προσπελάσεως εἰς τὸν πλακόστρωτον χώρον Μ, περιο-

ριζόμενον διὰ θλαστοῦ περιφράγματος, ἐπὶ τμήματος τοῦ ὁποίου ἴστατο ὁ ληνὸς μὲ κτιστὸν πρὸ αὐτοῦ βαθὺν χώρον, ἔνθα προφανῶς ἀρχικῶς ἦτο τοποθετημένον τὸ «δοχεῖον» περισυλλογῆς τοῦ γλεύκους. Τμήμα πηλίνου ἀγωγοῦ ἐκρησιμοποιεῖτο ἐπιβοηθητικῶς διὰ τὴν ἀποστράγγισιν τοῦ πλακοστρώτου χώρου. Ὁ ἀγωγὸς ἦτο παχὺς σωλὴν μὲ στενούμενον περιχειλίωμα. Τὰ ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα καὶ λοιπὰ ἀντικείμενα τόσον εἰς τὰ δωμάτια Ν καὶ Μ ὅσον καὶ εἰς τὸν βαθὺν χώρον τοῦ «δοχείου» ἦσαν ὀλίγα καὶ κοινά : μόνωτον κυάθιον, λοπάδιον μὲ πρόχυσιν, χυτρίδιον τριποδικὸν μὲ ἐλίσσομένους τοὺς ἄκρους πόδας, δύο πυραμιδικαὶ ἀγνῦθες. Δοκιμὴ γενομένη ὑπὸ τὸ δάπεδον ἀπεκάλυψε κάτωθεν στρώματος λιθαρίων καμαραῖκα ἄωτα στενά καὶ ὑψηλὰ κυπελλίδια τοῦ τύπου τῶν tumblers, κωνικά κύπελλα, τεμάχια χυτρῶν, πίθων μὲ ἐπιπεδούμενον χεῖλος, πῶμα κοῖλον χύτρας μὲ τοξοειδῇ λαβήν, εὐρεῖαν κύαθον, δύο ἀγνῦθας, μίαν κυβικὴν καὶ μίαν παραλληλεπίπεδον, τροχαλιοειδὲς πηνίον κλπ. χρονολογούμενα, ὥς φαίνεται, εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΙ περίοδον.

Ἐπ' ἀριστερὰ θύρα ἔφερεν εἰς προθάλαμον κλιμακοστασίου (Ε), τοῦ ὁποίου ὁ κλωβὸς ἐσχηματίζετο διὰ ἡμιτοιχίου, καταλήγοντος εἰς πλάκα ξυλίνης παραστάδος. Προφανῶς τὸ κλιμακοστάσιον ἦτο ξύλινον. Ἐκ τοῦ προθαλάμου Η ἔφθανέ τις εἰς τὸ κύριον δωμάτιον Η μὲ τοὺς κατὰ τὴν Δ. πλευρὰν ἀποθέτας Α - Δ. Οὗτοι ἠρευνήθησαν ἐπιμελέστερον καὶ ἐξηκριβώθη οὕτω ἡ θέσις τῶν πλινθίνων ἐπιχρίστων διαφραγμάτων, ἡ ἔκτασις τῶν ἐπιχρίστων δαπέδων των καὶ ὁ τρόπος προσπελάσεώς των. Ὁ κατὰ τὴν Β. γωνίαν ἀποθέτης Α ἦτο προσιτὸς διὰ διδύμου θύρας, τῆς ὁποίας διεσώθησαν αἱ πλάκες, ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο αἱ παραστάδες. Τὸ ἐπίχριστον δάπεδον καθίζησε κατὰ τὴν γωνίαν, παρασῦραν τὰς πλάκας εἰδους κτιστῆς θήκης. Τεμάχιον λιθίνου ἀγγείου καὶ προχοΐσκη μὲ σφαιρικὴν κοιλίαν ἀνευρέθησαν εἰς τὸ σημεῖον τῆς καθιζήσεως. Τὸ ἡμιτοίχιον, τὸ ὁποῖον χωρίζει τοὺς ἀποθέτας Γ - Δ ἀπὸ τοῦ κυρίου χώρου τοῦ δωματίου Ζ, ἴσως ἐπεξετείνετο ἐπέκεινα τοῦ σημείου μέχρι τοῦ ὁποίου διεσώθη, ἀφῆνον στενὴν προσπέλασιν πρὸς τοὺς ἀποθέτας, τῶν ὁποίων ὁ Β ἦτο περίκλειστος διὰ πλινθίνων διαφραγμάτων. Εἰς τὸ δωμάτιον Ζ οὐδὲν ἀνευρέθη πέραν τῶν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἀνευρεθέντων, πλὴν μικροῦ τεμαχίου λιθίνου ἀγγείου καὶ πηλίνης σφαίρας μὲ ἐντομὰς καθέτους.

Ἐκ τοῦ προθαλάμου Η τοῦ κλιμακοστασίου Ε ἦτο προσιτὸν πρὸς τὰ ΝΑ. τὸ ἀρκετὰ εὐρύχωρον δωμάτιον Ι. Σειρὰ πλακῶν ἐπροστάτευε τὸ δάπεδον κατὰ τὴν δίοδον. Κυρίως εἰς τὸ νότιον ἥμισυ τοῦ δωματίου ἀνεκαλύφθησαν πλεῖστα ὅσα ἀγγεῖα (πίν. 146α), κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκόσμητα καί, ὥς φαίνεται, κοινῆς χρήσεως, ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ μικροῦ σχετικῶς μεγέθους. Οὕτω περισυνελέγησαν δύο δεκάδες πρόχων, 3 - 4 χύτραι τριποδικαί, πλῆθος κυ-

πέλλων καὶ κυάθων, τρία κυλινδρικά ἀγγεῖα, 2 - 3 σκυφοειδῆ με τοξωτὰς λαβὰς, ἐν σκευὸς με σφαιρικὴν κοιλίαν καὶ ἀνὰ δύο λαβὰς ὀριζοντίας καὶ καθέτους. Πλὴν τούτων περισυνελέγη εἰς τεμάχια μέγας τετράωτος ἀμφορεὺς με κυλινδρικὸν λαιμόν. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐπίχριστον, ἀλλ' ἐφθάρη. Πολλὰί πλίνθοι ἐπίχριστοι ἔπασαν ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου.

Τὸ δωμάτιον I ἐπεκοινώνει πρὸς τὰ ΒΑ. με στενὸν ἐπίμηκες διαμέρισμα, τὸ Κ. Ὁ ΒΑ. τοῖχος τούτου δὲν ἀνευρέθη, ἐστηρίζετο ὅμως, φαίνεται, ἐπὶ παχείας κρηπίδος, τῆς ὁποίας τὸ πλεῖστον μέρος ἐκαλύπτετο ὑπὸ τοῦ δαπέδου, τὸ ὁποῖον κατεσκευάσθη εἰς ὑψηλότεραν πῶς στάθμην, ἀφοῦ τὸ δωμάτιον ἐπεχώσθη ἐν μέρει διὰ στρώματος λίθων μικρῶν καὶ πολυαριθμῶν ὀστράκων. Ὅτι ὑπῆρχε διατείχισμα ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν Α. γωνίαν τοῦ δωματίου ὑπῆρχε θύρα με δύο βαθμίδας, τῆς ὁποίας ἡ μονόλιθος γωνιακὴ παραστὰς κατέπεσεν ἐπὶ τῆς κρηπίδος. Διὰ τῆς θύρας ταύτης ἦτο προσιτὸν ἐπίμηκες γωνιακὸν διαμέρισμα, τὸ Τ, ἐπεκτεινόμενον κατὰ τὴν ΒΑ. καὶ τὴν ΝΑ. πρόσοψιν τῆς οἰκίας καὶ τὸ ὁποῖον πολὺ πιθανὸν ἦτο εἶδος ἀνδῆρου ἢ βεράντας. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ χαρακτηριστικοῦ διὰ τὰς προσόψεις πεζουλίου κατὰ τὸν ΒΔ. τοῖχον τοῦ ΝΑ. σκέλους, ὥς καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος τοῦ ἐτέρου σκέλους εἶναι παχύτερος μέχρις ἐνὸς σημείου, ἴσως ὑποδεικνύουν ὅτι τὸ ΝΑ. σκέλος κατεσκευάσθη μεταγενεστέρως. Εἰς τὸ δωμάτιον Κ καὶ τὸ ἀνδρὸν Τ, προσιτὸν καὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ δωματίου Ζ, ἀνευρέθησαν πολὺ ὀλίγα ἀντικείμενα: 5 τεμάχια λιθίνων ἀγγείων ποικίλων σχημάτων, ὑφαντικά τινα βάρη παραλληλεπιδέου σχήματος καὶ χαλκᾶ τινα ἐλάσματα.

Ἐκ τοῦ δωματίου I μέσφ διδύμου θύρας, τῆς ὁποίας ἐσώθησαν οἱ πλακοειδεῖς λίθοι τῶν παραστάδων, — τοῦ μεσαίου φέροντος τὰς κυλινδρικές ὀπὰς τῆς στερεώσεως τῶν συρτῶν τῶν θυροφύλλων — ἐφθανέ τις εἰς τὸ δωμάτιον II καὶ διὰ τοῦ εἰς διαδρομίσκου μορφουμένου ΒΔ. τμήματος τούτου εἰς τὰ δωμάτια Ρ καὶ Σ. Ἄλλη δίδυμος εὐρύτερα θύρα, καταλαμβάνουσα ὁλόκληρον τὸ χωρίσμα τοῦ διαδρομίσκου πρὸς τὸ δωμάτιον II, ἐπέτρεπε κατὰ βούλησιν τὸν διαχωρισμὸν ἢ τὴν συνένωσιν εἰς ἓν ὅλον τῶν χώρων. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνασκαφικῆς περιόδου μέγας λιθωσῶρὸς καὶ ἰσχυραὶ ἐπιχώσεις ἐκάλυπτον τὸ ΝΑ. τμήμα τῶν δωματίων II καὶ Σ· τοῦτο ὅμως συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ διασωθῇ εἰς πολὺ καλυτέραν κατάστασιν καὶ εἰς ἱκανὸν ὕψος τὸ τμήμα τοῦτο τῆς οἰκίας Β. Ἄλλος λιθωσῶρὸς ἐκάλυπτε τὸ ΝΑ. τμήμα τῶν δωματίων I καὶ Ο.

Οἱ τοῖχοι τοῦ δωματίου II ἦσαν ἐπίχριστοι. Σειρὰ πύθων κατὰ τὸν ΝΑ. καὶ τὸν ΝΔ. τοῖχον καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς ἄλλων ἀγγείων ἐκ τῶν συνήθως εἰς ἀποθήκας ἀπαντώντων ἀπέδειξαν τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ δωματίου ὥς ἀποθήκης. Οἱ πύθοι ἦσαν κατὰ πλεῖστον μικρὸσωμοὶ ἐν μέρει κο-

σμούμενοι ὑπὸ ζωνῶν σχοινίων ἐμπιέστων· εἷς ἦτο τοῦ εὐρυστόμου τύπου (jar). Ἦσαν συνολικῶς 8 ἢ 7, ἀλλὰ μετ' αὐτῶν ὑπῆρχον δύο ἢ τρεῖς μεγάλοι τετράωτοι ἀμφορεῖς μὲ κυλινδρικὸν λαιμόν. Τὰ ἄλλα ἀγγεῖα ἦσαν ἀμφορεῖς μὲ ἐλλειπτικὸν στόμιον, στάμνοι, λοπάδες καὶ λεκανοειδῆ σκεύη, σκυφοειδῆ ἀγγεῖα, 2 - 3 ὑψηλὰ κυλινδρικά σκεύη, σφαιρικὸν σκεῦος μὲ τοξοειδεῖς λαβὰς, εἷς ἀμφορεὺς μὲ ἐμπιέστα σχοινία, δύο κολουροκωνικὰ ἐπιμήκη σκεύη μὲ καθέτους σχισμάς, μικρότερα ἀγγεῖα, ὡς κύαθοι καὶ κύπελλα, προχοῖσαι καὶ ἀρυβαλλίσκοι, ψευδόστομος ἀμφορίσκος καὶ μικροὶ ἄσκοι· τρία λίθινα ἀγγεῖα, τῶν ὁποίων τὰ δύο φωλεόσχημα, μικρὸν λίθινον πῶμα, ἐλεφάντινον τεμάχιον, χαλκοὺς κοπεὺς καὶ 3 - 4 ἀγνῦδες ἦσαν τὰ λοιπὰ ἀντικείμενα τοῦ δωματίου.

Εἰς τὸ μικρὸν δωματίον Ρ, πλὴν δύο δισκοειδῶν ὑφαντικῶν βαρῶν, ἀνευρέθη ἐπὶ ὑψηλοῦ λίθου κείμενον τὸ ἄνω μέρος τριώτου ἀμφορέως, τὸ ὁποῖον ἀπεδείχθη ὅτι ἀνῆκεν εἰς τοὺς ΥΜ ΙΙΑ2 χρόνους. Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ ἀγγείου τούτου εἰς σχετικῶς βαθὺ στρῶμα εὐρίσκει δυσκόλως ἐρμηνείαν, δοθέντος ὅτι δὲν παρατηρήθησαν διαταράξεις μεταγενέστεραι τῶν χρόνων καταστροφῆς τῆς Οἰκίας κατὰ τὸ τέλος τῆς ΥΜ ΙΒ περιόδου εἰς ἄλλα σημεῖα αὐτῆς. Νοτιώτερον ὅμως, ὅπου τὰ ἐπίπεδα εἶναι ὑψηλότερα, παρατηρήθησαν μικρὰς ἐκτάσεως μεταγενέστεραι ἐγκαταστάσεις.

Ὁ χώρος Σ, μὲ τὸ ἐνδιάμεσον αὐτοῦ διαχώρισμα, μετασχηματίζεται εἰς διαδρομίσκον καὶ ἀποθήτην, κατὰ δὲ τὴν ΝΑ. αὐτοῦ πλευρὰν ἀνεκαλύφθη δευτέρα εἴσοδος, προφανῶς ὑπηρεσιακὴ, εἰς τὴν οἰκίαν, ἣτις διαμορφώνεται μὲ ὠραίας ἐκατέρωθεν παραστάδας καὶ μονόλιθον κατώφλιον μήκους 1.40 μ. καὶ πλάτους 0.75 μ. Μέγας πελεκητὸς παρώλιθος καθιζήσας εἰς τὸ ἀνοιγμα τῆς θύρας ἦτο πιθανῶς ὑπέρθυρον ἢ προέρχεται ἐκ τῆς γωνίας τῆς παραστάδος. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐπίχριστον καὶ μόνον κατὰ τὴν εἴσοδον μεγάλοι ἀκανόνιστοι πλάκες προεφύλασσαν τὴν δίοδον ἀπὸ τὴν φθοράν. Ἐρυθρὸν ἐπίχρισμα ἐκάλυπτε τοὺς τοίχους. Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ διαχωριστικοῦ τοίχου περισυνελέγη εἰς τεμάχια πίθος· ἐντὸς τοῦ ἐπιμήκους περιφράγματος-ἀποθέτου ἀνευρέθησαν κανονικῶς τοποθετημέναι εἰς δύο σειρὰς δώδεκα στάμνοι, προφανῶς προοριζόμεναι δι' οἶνον καὶ συνοδευόμεναι ὑπὸ μεγάλου πλήθους κωνικῶν κυπέλλων καὶ κυαθίων (πίν. 147α) τῶν περισσοτέρων ἀνευρεθέντων ἐντὸς τῶν στάμνων ἢ παρ' αὐτὰς εἰς κυλίνδρους (rouleaux). Μετ' αὐτῶν ἀνευρέθησαν καὶ ὀλίγα ἄλλου σχήματος ἀγγεῖα, ὡς πρόχοι καὶ προχοῖδια, κολουροκωνικὸν λεκανοειδὲς σκεῦος, εὐρύστομον ἀγγεῖον, ἔτερον μὲ κωνικὸν πόδα, τινὰ σκυφοειδῆ κ.ἄ. Δύο μικρὰ τμήματα λιθίνων ἀγγείων, ἑνὸς κυλινδρικοῦ καὶ ἄλλου ἀβαθοῦς λοπαδοειδοῦς, ἴσως τριποδικοῦ, καὶ ὀλόκληρος σειρὰ τριπτήρων τοῦ τριγωνικοῦ ἢ πυραμιδικοῦ σχήματος, ὡς καὶ εἰς κορυνοειδῆς, λίθινον σφονδύλιον καὶ

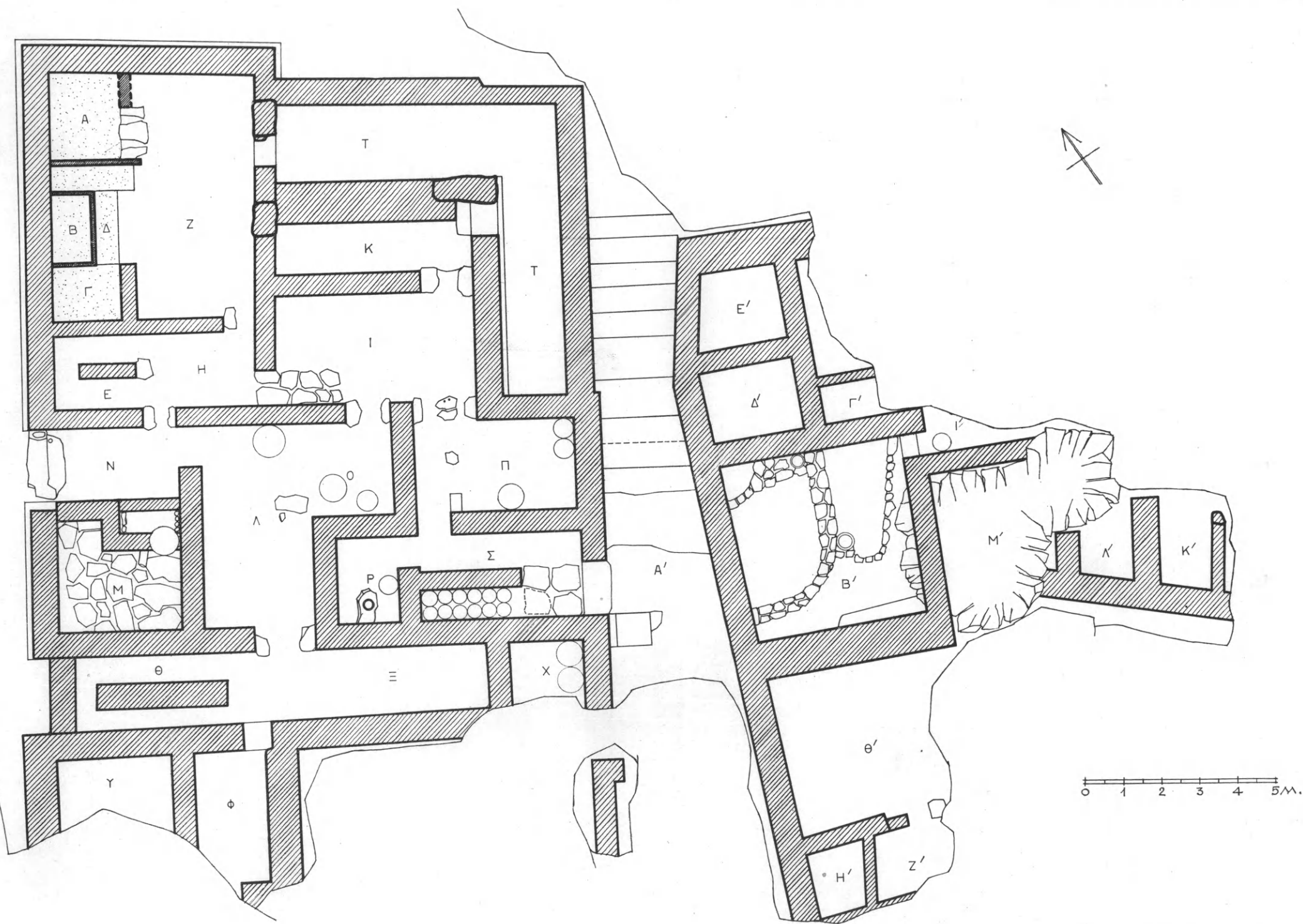

χαλκῇ λεπίς περισυνελέγησαν ἐντὸς τοῦ περιφράγματος ἢ κατὰ τὴν νοτίως τούτου περιοχὴν.

Τὸ κέντρον τῆς Οἰκίας Β καταλαμβάνεται ὑπὸ γωνιακοῦ σχήματος διαμερίσματος Ο - Λ, τὸ ὁποῖον, ἂν δὲν ἦτο ὑπαιθρον, θὰ ἦτο μᾶλλον σκοτεινόν. Πλὴν τῶν δύο κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἀναφανέντων πίθων ἀνεκαλύφθησαν τρεῖς ἄλλοι, τοῦ συνήθους σχήματος μὲ διακόσμησιν ἐμπιέστων σχοινίων, πλὴν ἐνὸς ὅστις ἦτο μικρόσωμος καὶ εὐρύστομος τοῦ τύπου τῶν jars. Ἐλάχιστα ἄλλα σκεύη, ὥς κύπελλα, πρόχους, πῶμα πήλινον μὲ κόμβον ὥς λαβὴν, περισυνελέγησαν ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου, ὅστις διὰ θυρῶν ἐπεκοινώνει μὲ τὸν θάλαμον Ν, τὸ δωμάτιον Ι καὶ τὸν διάδρομον Ε. Ὁ τελευταῖος ἐκλείετο πρὸς τὰ ΒΔ. δι' ἰσχυροῦ τοίχου, ἀποτελοῦντος ἀντέρρισμα ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου πρὸς Ν., τὸ ὁποῖον διεμορφοῦτο ἐπὶ τοῦ ἀποτόμως κατερχομένου κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην βράχου, πρὸς τὰ δυτικὰ ὅμως ἀπετέλει τὸ ὄριον βαθέων περικλείστων δωματίων, προσιτῶν διὰ θύρας, τὰ ὁποῖα ἤρχισαν ἀναφαινόμενα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην (Φ καὶ Υ), ἀλλὰ δὲν ἠρευνήθησαν περαιτέρω, διότι ἐπληροῦντο ὑπὸ μεγάλων λίθων καὶ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ μεγάλων λιθοσωρῶν καὶ ἐπιχωματώσεων. Ἡ ἄμεσος σύνδεσις ἀπέδειξεν ὅτι τὸ πρὸς ΒΔ. μὴ ἀνασκαφὴν εἰσέτι τμήμα ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν καὶ οὐχὶ εἰς ἄλλην, ὥς εἶχεν ἀρχικῶς ὑποτεθεῖ λόγῳ τοῦ ἰσχυροῦ τοίχου καὶ τῆς πρὸς τὰ ΒΔ. προεχούσης γωνίας. Τὸ νότιον ὑψηλότερον τμήμα εἶχε, φαίνεται, προσπέλασιν ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς πρὸ τῆς ΝΑ. προσόψεως παρερχομένης ὁδοῦ, ἐπεξετείνετο δὲ καὶ πρὸς τὰ ΝΑ. τοῦ διαδρόμου Ε εἰς μικρὰν τετραγωνικὴν ἀποθήκην (δωμάτιον Χ), ὅπου διεσώζοντο κατὰ χώραν δύο πίθοι, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ κατώτερον αὐτῶν τμήμα. Πρὸς τὸν ἄνω ὄροφον καὶ τὸ ὑψηλότερον ἐπίπεδον τῆς ΝΔ. περιοχῆς ἔφερε ξύλινον κλιμακοστάσιον (Θ), τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη ὁ κλωβὸς μὲ τὸ σύνηθες διαχώρισμα κατὰ τὸ ΒΔ. τέρμα τοῦ διαδρόμου Ε.

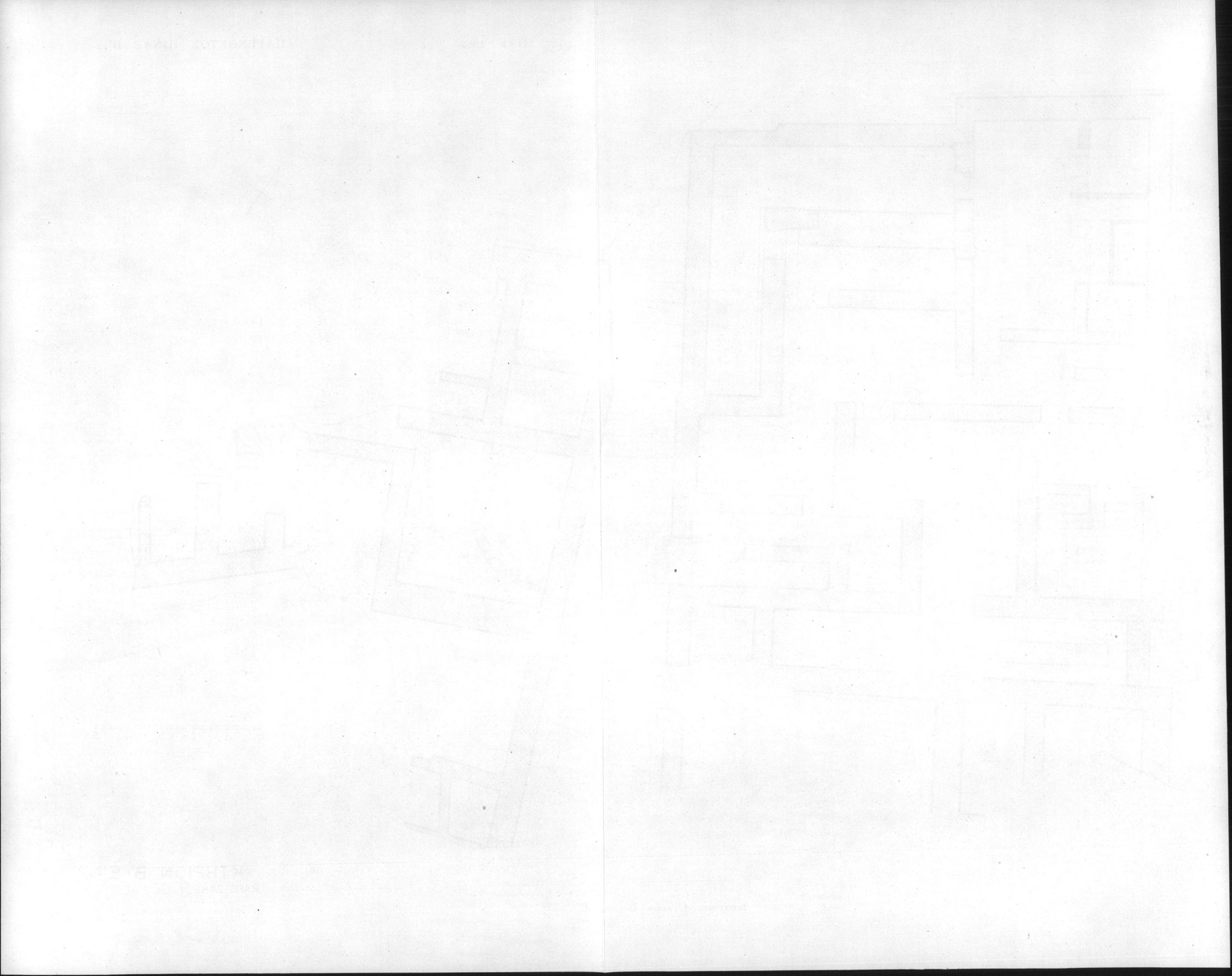
Ἀπεδείχθη οὕτω ὅτι ἡ Οἰκία Β ἦτο λίαν ἐκτεταμένη, περιλαμβάνουσα πλέον τῶν 24 διαμερισμάτων, συμπεριλαμβανομένων εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον καὶ τῶν βοηθητικῶν χώρων, κλιμακοστασίων, ἀποθετῶν, ἀνθήρου κλπ. Αἱ προσόψεις ἦσαν ἐπιμελῶς ᾠκοδομημέναι δι' ἀρμοστῶν πελεκητῶν λίθων, ἡ ΝΑ. μάλιστα ἐπὶ τῆς παρερχομένης κλιμακωτῆς ὁδοῦ, κατὰ μέγα μέρος ἦτο ἐξ ἀρμοστῶν ξεστῶν πωρολίθων. Αἱ προσόψεις ἐνεφάνιζον τὰς γνωστὰς εἰς τὰς μινωικὰς οἰκοδομὰς μικρὰς προεχούσας γωνίας, ποικιλοῦσας τὴν διάρθρωσιν τοῦ συνόλου.

Ὁ ΝΑ. τῆς Οἰκίας Β χώρος κατ' ἀρχὰς εἶχε θεωρηθῇ μέρος τῆς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἐκτεινομένης Οἰκίας Ε, λόγῳ τῆς εἰς σειρὰν κατὰ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ἰσχυροῦ ΝΔ. τοίχου τοῦ δωματίου Β' καταπεσόντων λίθων (διὰ τοῦτο ὁ χώρος εἶχεν ὀνομασθῇ Α'). Τελικῶς ἀπεδείχθη ὅτι ἱκανῶς

Κάτοψις Οικιών Β και Ε.

ΚΤΗΡΙΟΝ Β-Ε
ΚΑΤΩ ΖΑΚΡΟΥ ΣΗΤΕΙΑΣ

εὐρεῖα κλιμακωτὴ ὁδός, ἀνίσου πλάτους, λόγῳ τῆς ἐγκαρσίας κατευθύνσεως τῆς προσόψεως τῆς κατέναντι οἰκίας, διήρχετο κατευθυνομένη πρὸς τὰ ΝΑ. (παρένθ. πίν. Β' καὶ πίν. 146β). Πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Οἰκίας Β ἐσχηματίζετο ἰσόπεδον, περιοριζόμενον ἐν μέρει ὑπὸ τοίχου ἐκ ξεστῶν πωρολίθων. Κατὰ τὴν γωνίαν ταύτην ἀνευρέθησαν πῖθος μὲ ταινίας κοσμουμένας διὰ διατεμνομένων χιαστί ἐντομῶν, τετράωτος ἀμφορεὺς, ἄλλο μέγα ἀγγεῖον καὶ βάσις πηλίνου εἰδωλίου· ἐν χαλκοῦν λεπίδιον καὶ μυκητοειδὴς τριπτῆρ ἀνευρέθησαν ἀνατολικώτερον. Ἐκ τῆς προσόψεως τῆς Οἰκίας Β εἰς τὸ ΝΑ. τμήμα τῆς ὁδοῦ κατέπεσον εἰς σειράν, ἀποτελέσαντες εἶδος κρηπίδος, πελεκητοὶ κυβόλιθοι, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθησαν οἱ ἀνερχόμενοι δώδεκα ἀναβαθμοὶ καὶ τὸ πέραν τούτων λιθόστρωτον.

Τῆς Οἰκίας Ε ἀνεσκαφῇ τὸ κύριον διαμέρισμα Β' καὶ τὰ πρὸς τὰ ΒΑ. (παρένθ. πίν. Β') συνεχόμενα μικρὰ δωμάτια Γ', Δ' καὶ Ε', ἀτελῶς ἐρευνηθέντα. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ κύριον διαμέρισμα Β' εὐρίσκεται κατὰ τὴν Α. γωνίαν του, πρὸ αὐτῆς δὲ σχηματίζεται εἶδος προθαλάμου, δωμάτιον Ι', ὅστις ἐν μέρει μόνον διατηρεῖται, τοῦ Α. τμήματος τῆς οἰκίας καταστραφέντος. Εἰς τὸν προθάλαμον τοῦτον ἀνευρέθησαν εἰς τεμάχια δύο πῖθοι, εἰς ἀπλοῦς καὶ εἰς διακόσμητος μὲ ταινίας, ἐφ' ὧν διασταυροῦνται χιαστί ἐντομαί. Μετὰ τῶν πῖθων εὐρέθησαν 7 κύπελλα, πάντα κωνικά πλὴν ἑνὸς τοῦ τύπου τῶν διωρόφων, καὶ μία κυβικοῦ σχήματος ἀγνύς. Ὁ φυσικὸς βράχος ἐπιπολάζει, κατερχόμενος ἐπικλινῶς πρὸς Α.

Τὸ δωμάτιον Β' κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ φάσιν εἶχε δάπεδον ἐκ πατητοῦ χώματος εἰς τὸ ὕψος τοῦ κατωφλίου καὶ κατὰ τὸ κέντρον ὑψηλὴ κυλινδρική βάσις ἐβάσταζε τὸν ξύλινον κίονα στηριξέως τῆς ὀροφῆς. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἀνευρέθη ἀνοικτὸς πῖθος τύπου jar μὲ δύο τοξοειδεῖς λαβὰς καὶ ἥμισυ λύχνου ἐκ φαιοῦ λίθου. Εἰς παλαιότεραν φάσιν, πάντως ἀναγομένην εἰς τὴν ΥΜ περίοδον, ἀνάγονται ἐργαστηριακαὶ ἐγκαταστάσεις, ἀνευρεθεῖσαι εἰς βαθύτερον στρώμα. Δύο καμπύλα τοξοειδῆ διατειχίσματα, ἐν μὲ παχύτερον τοιχίον καὶ ἐν μὲ λεπτότερον, ἀπομονώνουν δύο χώρους. Εἰς τὸν πρῶτον μορφοῦται κατὰ τὴν γωνίαν μικρὸν καμπύλον περίφραγμα, ἴσως διὰ τὴν διαφύλαξιν σκευῶν. Μία λιθίνη ἰγδιόσχημος λεκάνη ἦτο τοποθετημένη ἔξω τοῦ περιφράγματος, περιβαλλομένη ὑπὸ λίθων. Κατὰ τὸ σημεῖον τῆς συναντήσεως τῶν δύο διατειχισμάτων ἄλλη γοῦρνα ἐξυπηρέτει ἐργαστηριακὰς ἀνάγκας. Εἰς τὸν ΝΑ. περικλειστον χῶρον, γειτνιάζοντα ἀμέσως μὲ τὸν βράχον, ὅστις ἐξεῖχεν ὑπὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ΝΑ. τοίχου, εἶχον ἀποτεθῇ πλεῖστα ὅσα σκεύη, τὰ ὅποια ἀνευρέθησαν κατὰ χῶρον· ἐξ πρόχοι, τρεῖς στάμνοι, εὐρύστομον ἀγγεῖον μὲ σφαιρικὴν κοιλίαν, κωνικὸν κύπελλον κοσμουμένον μὲ λευκὰς γιρλάνδας, ἀμοφορίσκος, σκυφωτὸν σκεῦος, κύπελλά τινα, ὀρθογωνία πηλίνη πλάξ καὶ τμήμα λιθίνης λεκάνης. Ἡ εἴσο-

δος εἰς τὸν χώρον ἦτο κατὰ τὸ σημεῖον ἔνθα τὸ διατείχισμα τοῦτο συνήντα τὸ βορειότερον. Τὸ δάπεδον ἀπετέλει αὐτὸς ὁ λαξευθεὶς φυσικὸς βράχος. Ὁ ΒΔ. τοίχος ἦτο λίαν ἰσχυρὸς καὶ διεσώθη εἰς ἱκανὸν ὕψος.

Νοτίως τοῦ δωματίου Β' ὁ βράχος ἀνήρχετο ἐπικλινῶς καὶ διὰ τούτου ἐγίνετο ἡ πρόσβασις πρὸς τὰ ΝΑ. κτήρια, τὰ ὅποια ἀπετέλουν πιθανῶς ἄλλην οἰκίαν (παρένθ. πίν. Β'). Ὁ χώρος Θ', περιοριζόμενος πρὸς τὰ ΒΔ. ὑπὸ τοῦ προεκτεινομένου τοίχου τῆς προσόψεως, ἦτο, φαίνεται, ὑπαιθρος. Ἀτελῶς ἐξηρυνήθησαν τὰ δύο μικρὰ δωμάτια Ζ' καὶ Η', προσβατὰ ἐκ τοῦ χώρου Θ' διὰ θύρας διατηροῦσης τὸ κατώφλιον καὶ τὴν παραστάδα. Κατὰ τὴν θύραν διετηρεῖτο τμήμα ἰσχυροῦ δαπέδου ἐκ χαλिकासβέστου. Δύο πελεκητοὶ χαμηλοὶ πωρόλιθοι κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν τοῦ Ζ' ἴσως ἀπετέλουν θρανίον. Εἰς τὸ δωμάτιον Η', διαχωριζόμενον ἐκ τοῦ προηγουμένου διὰ ἐγκαρσίου τοίχου, ἀνευρέθησαν μικρὰ τινα ἀντικείμενα, δύο ἀγνῶτες μία δισκοειδὴς ἀμφίκυρτος καὶ ἄλλη τροχαλιοειδής, ἡμισφαιρικὸς τριπτήρ καὶ σκεῦος λίθινον δισκοειδὲς μὲ βάθυσμα.

Νοτίως τοῦ βραχέως χώρου Μ' μόλις διεσώθησαν ἐκ τῆς καλλιεργείας τμήματα δύο δωματίων, τῶν Κ' καὶ Α', ἴσως ἀνηκόντων εἰς ἄλλο κτηριακὸν συγκρότημα, ἂν κρίνῃ τις ἀπὸ τὸν διάφορον προσανατολισμὸν τῶν τοίχων των. Ἐντὸς τοῦ δευτέρου περισυνηλέγη τμήμα εὐρυστόμου ἀγγείου μὲ ὀριζοντίας αὐλακώσεις. Μεταξὺ τοῦ κτηρίου τούτου καὶ τοῦ χώρου Θ', εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον, διακρίνονται κτήρια διαφόρου πάλιν προσανατολισμοῦ καὶ τὰ ὅποια ἐκ τῆς κεραμεικῆς φαίνονται ἀνήκοντα εἰς προκεχωρημένην ΥΜ ΙΙΙ περίοδον· ταῦτα δὲν ἤρυνήθησαν περισσότερον.

Τὸ ΒΔ. τμήμα τῆς Οἰκίας Ε κατεσκευάσθη κατὰ κατερχόμενα ἄνδρα, ἀκολουθοῦν τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου καὶ πλευρίζον τὴν κλιμακωτὴν ὁδόν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος διακρίνονται τέσσαρα δωμάτια, ὧν τὰ τρία, Γ', Δ' καὶ Ε' ἤρυνήθησαν μόνον ἐν μέρει. Εἰς τὸ Γ' τὸ δυτικόν του τμήμα κατεσκευάσθη μὲ ὑψηλότερον δάπεδον πλακόστρωτον. Τμήμα μεγάλης λιθίνης λοπάδος καὶ ἀγνὺς πυραμιδικὴ περισυνηλέγησαν ἐντὸς αὐτοῦ. Εἰς τὸ δωμάτιον Δ' ἀνευρέθη εὐρύστομος στάμνος καὶ μικρὸν εἰδώλιον ἀνθρωπίνης μορφῆς. Τέλος εἰς τὸ δωμάτιον Ε', κείμενον παρὰ τὰς κατωτέρας βαθμίδας τῆς κλιμακωτῆς ὁδοῦ καὶ περιοριζόμενον πρὸς τὰ ΒΑ. ὑπὸ παχέος, ἴσως ἐξωτερικοῦ, τοίχου, περισυνηλέγησαν τεμάχια πίθου μὲ σχοινίνην διακόσμησιν, πηνίον τροχαλιοειδές, ἀμφίκυρτος δισκοειδὴς ἀγνὺς καὶ πρωτόγονον εἰδώλιον ἀπὸ τοῦ στήθους καὶ ἄνω μὲ ἐκτεινομένης τὰς χεῖρας.

Σημαντικὸν εὔρημα ἐκ τοῦ ἄνω στρώματος τῶν λίθων τῶν πληρούντων τὴν δυτικὴν γωνίαν τῆς Οἰκίας Β κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ δωματίου Υ εἶναι μικρὰ πηλινὴ κεφαλὴ αἰλούρου, ἴσως μέρος πλαστικοῦ ρυτοῦ, μὲ φυσιοκρατικῶς ἀποδοθέντα χαρακτηριστικά (πίν. 147β).

Ἡ κατὰ τὴν δοκιμαστικὴν σκαφὴν τοῦ προηγουμένου ἔτους γενομένη ὑπόθεσις ὅτι εἰς τὸν Τομέα Γ' τῆς ἰσοπέδου στενῆς κοιλάδος μεταξὺ τῶν δύο λόφων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐξετείνεται ἡ μινωικὴ πόλις, πιθανῶς ἐξετείνεται ἡ κυρία ἐγκατάστασις τοῦ ἄρχοντος, χαρακτῆρος ἀνακτορικοῦ, ἐπεβεβαιώθη μὲ τὴν πρόοδον τῆς ἀνασκαφῆς (παρένθ. πίν. Γ' καὶ πίν. 148). Ἡ ἐργασία ἤρχισεν εἰς τὸ σύστημα τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Διαδρόμου τῶν Ἑσοχῶν (Α - Β), ὅπου εἶχον ἀποκαλυφθῆ εἰς τὴν θέσιν των πέντε πίθοι καὶ περὶ τὰ ὀγδοήκοντα ἄλλα ἀγγεῖα ποικίλων σχημάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων μέγας τετράωτος ἀμφορεύς, σταμνοειδὲς γεφυρόστομον καὶ ἀμφορεῖς μεγάλοι μὲ ἑλλειπτικὸν στόμιον. Ἡ ἔρευνα νῦν συνεχίσθη εἰς τὴν ἐσοχὴν Γ' καὶ τὸ κατέναντι τμήμα τοῦ διαδρόμου. Ὁ κλείων πρὸς τὰ ΝΔ. τὴν ἐσοχὴν τοῖχος ἦτο πλίνθινος, ἀλλ' αἱ πλίνθοι κατέπεσον ἐντὸς αὐτῆς συμπαρασύρασαι τὴν ἐπίσης πλινθίνην παραστάδα, ἥτις ὅμως διέσωζεν εἰσέτι τὰς ὀδοντώσεις τῆς πλάξ ἀπετέλει τὴν βάσιν τῆς ξυλοδεσιᾶς. Ἐντὸς τῆς ἐσοχῆς καὶ εἰς τμήμα τοῦ διαδρόμου κατέπεσον πλίνθοι ἐπὶ χριστοὶ ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου καὶ πολλὰ κονιάματα μὲ διακόσμησιν συνεχομένων εἰς συστήματα πολυφύλλων ροδάκων. Μία μεγάλη ὀρθογωνία λιθίνη πλάξ κατέπεσεν ἐπίσης μετ' αὐτῶν ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην περισυνελέγησαν κωνικά τινα κύπελλα καὶ ὑφαντικά βάρη καὶ ἓν γεφυρόστομον ἀγγεῖον.

Ὁ Διάδρομος τῶν Ἑσοχῶν ἔφερε πρὸς μέγα τετραγωνικὸν διαμέρισμα (Δ) μὲ ἰσχυρὸν ἐκ χαλिकासβέστου δάπεδον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ κέντρον ἐσχημάτιζε τετράγωνον διάχωρον ἐκ πλακιδίων, πιθανῶς 16 τὸν ἀριθμόν. Τὸ ΝΑ. τμήμα τοῦ δωματίου δὲν ἀπεκαλύφθη εἰσέτι. Εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο μεγάλοι σωροὶ πλίνθων εἶχον καταπέσει ἐκ τῶν διαχωρισμάτων τοῦ ἰσογείου καὶ τοῦ ἄνω ὀρόφου, ἰδίως παρὰ τὸν ΒΑ. καὶ τὸν ΝΔ. τοῖχον. Παρὰ τὸ διαχώρισμα τῆς ἐσοχῆς Γ' ἀνευρέθη καὶ ἄλλος μέγας πίθος εἰς τεμάχια. Κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην ἐξηκολούθησεν ἡ ἀνεύρεσις τῶν κονιαμάτων μὲ τοὺς πολυφύλλους ρόδακας. Πρὸς τὸν ΒΔ. τοῖχον ἀνευρέθη σειρὰ ἄλλων ἀγγείων, ὡς φρουτοδόχη ἐπὶ ὑψηλοῦ ποδὸς μὲ διαχώρισμα ἐκ ραβδίων διασταυρουμένων, χαμηλὴ λεκάνη, ἀμφορεὺς μὲ ἑλλειψοειδὲς στόμιον, κυάθια διακοσμούμενα μὲ σπείρας ἢ ἑλικας, πολλὰ ἄλλα μικρὰ ἢ μεγαλύτερα ἀγγεῖα καὶ τριποδικὴ χύτρα, ἓν ὑφαντικὸν βάρος τραπεζοειδοῦς σχήματος καὶ τμήμα ἀγγείου ἐκ μέλανος λίθου. Ὑπὸ τὸ δάπεδον διήρχετο ἀγωγὸς ἀποχετευτικὸς σχήματος ἀνεστραμμένου Π, ὅστις συνεχίζετο καὶ ὑπὸ τὸ κατώφλιον τῆς ΝΔ. θύρας τοῦ δωματίου, ἔνθα ἀνεφάνη τὸ ἄκρον του.

Θύρα κατὰ τὸν ΒΔ. τοῖχον τοῦ δωματίου Δ ὠδήγει εἰς εἶδος ἀποθετῶν Ν, Ν', Ν'', διαχωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων διὰ διαχωρισμάτων πλινθίνων, ἀλλὰ μόνον ὁ πρῶτος τούτων ἦτο προσιτὸς ἐκ τοῦ δωματίου Δ καὶ ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν διαφύλαξιν σκευῶν καὶ ἐργαλείων. Αἱ παραστάδες τῆς

εἰσόδου τοῦ ἦσαν ἐξ ἐπιχρίστων πλίνθων, μὲ τὴν συνήθη ὁδόντωνσιν διὰ τὴν προσαρμογὴν τοῦ ξυλίνου πλαισίου. Ὅπισθεν τῆς ΒΑ. παραστάδος εἶχον διαφυλαχθῆ συνεπτυγμένα εἰς τριπλὴν ἀναδίπλωσιν δύο ἐπιμήκεις ὁδοντωτοὶ χαλκοὶ πρίονες (πίν. 149α)· πολλὰ κύπελλα καὶ κωνικὸν σκεῦος ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν εἴσοδον καὶ κατὰ τὸ βάθος τῆς κόγχης ἀπέκειτο μέγας ψευδόστομος ἀμφορεὺς, διακοσμούμενος μὲ συνεχομένας σπείρας, καὶ τρίπους χύτρα εἰς ἀνάστροφον θέσιν (πίν. 150α καὶ 149β). Μεταξὺ τῶν δύο πλινθίνων διαχωρισμάτων περισυνελέγησαν μέγας ἀμφορεὺς μὲ ἑλλειπτικὸν στόμιον, τρία μόνωτα κύπελλα, πρισματικὸν ὕφαντικὸν βάρος καὶ πολλὰ ὀστᾶ μικρῶν ζώων καὶ πτηνῶν· ἐπὶ τοῦ πρώτου διαχωρίσματος ἔκειντο δύο πρόχοι. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔπесον ἐκ τοῦ ἄνω ὁρόφου. Μέγα τεμάχιον χυτῆς ὕλης μὲ μέταλλον καὶ θεῖον ἐντὸς τῆς μάξης αὐτῆς ἀνευρέθη κατὰ τὸ δεύτερον διαχώρισμα.

Ἐν ἄνοιγμα πλησίον τῆς θύρας τῶν ἀποθετῶν Ν ἔδιδε τὴν ἐντύπωσιν θύρας πρὸς τὸ σύστημα τῶν ΒΔ. ἀποθηκῶν. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐπροχώρησε κατὰ τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Βραδύτερον ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι τὸ ἄνοιγμα ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς πτώσεως μέρους τοῦ τοίχου καὶ ὅτι ἡ κανονικὴ πρόσβασις εἰς τὰς ἀποθήκας ἐγίνετο διὰ τῆς ἀπέναντι τῆς εἰσοχῆς Α εἰσόδου. Ἐκεῖ ἀνεκαλύφθη κατερχομένη πεντάβαθμος κλιμακίς, ἣτις ὠδήγει εἰς εἶδος προθαλάμου (I), ἐκ τοῦ ὁποίου ἔφθανέ τις εἰς τὰς βαθείας ἀποθήκας Θ καὶ Η διὰ θύρας ἐπ' ἀριστερά.

Τὸ κεκαυμένον στρώμα, τὸ ὁποῖον ἐκάλυπτε τὰ δάπεδα τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Διαδρόμου τῶν Ἑσοχῶν καὶ τοῦ δωματίου Δ, ἐπεξετείνετο ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς κλιμακίδος καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἀνευρέθησαν πλεῖστα ὅσα ὕφαντικὰ βάρη τοῦ δισκοειδοῦς ἀμφικύρτου σχήματος, τοῦλάχιστον δύο δωδεκάδες (πίν. 150β). Μετ' αὐτῶν ἔκειτο διπλοῦς χαλκοὺς λατρευτικὸς πέλεκυς, ὀλίγον δὲ περαιτέρω πλῆθος κυπέλλων καὶ κυαθίων, ὥς καὶ τινες πρόχοι καὶ πολλὰ τεμάχια ἀνεπεξεργάστου στεατίτου. Τὸ ὕλικὸν τοῦτο προφανῶς κατέπεσεν ἐκ τοῦ ἄνω ὁρόφου. Κατὰ τὸ βάθος τοῦ προθαλάμου διεμορφοῦτο ὑψηλότερον ἐπίπεδον, τοῦ ὁποίου ἡ ἰσοπεδοῦσα τὸν βράχον ἐπὶ χῶσις συνεκρατεῖτο ὑπὸ ξηρολιθικοῦ τοιχείου. Εἰς τὸν χῶρον τοῦτον ἀνευρέθησαν ἀποτεθειμένα τετράωτος ἀμφορεὺς μὲ κυλινδρικὸν λαιμὸν καὶ πιθίσκος μὲ σχοινίην διακόσμησιν, περὶ αὐτὰ δὲ περισυνελέγησαν πλῆθος κυπέλλων καὶ κυαθίων, πρόχοι τινὲς καὶ ἀμφορεῖς μὲ ἑλλειπτικὸν στόμιον, ὕφαντικὰ βάρη ὅμοια πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς κλιμακίδος, βάσις ἄλλου μεγάλου ἀγγείου καὶ τρία κέρατα μεγάλων ζώων. Ἐκ θύρας κατὰ τὸ ΒΑ. τέρμα τοῦ Διαδρόμου τῶν Ἑσοχῶν ἦτο προσεὶτὸν ἄλλο σύστημα ἀποθηκῶν, τοῦ ὁποίου ἀνεφάνησαν μόνον οἱ περιμετρικοὶ τοῖχοι, ἀνεσκάφη δὲ ἐν μέρει ἡ γωνία τῆς ἀποθήκης Κ, ὅπου ἀνεκαλύφθησαν κατὰ χῶραν δύο εὐμεγέθεις πίθοι.

Εἷς μέγας πελεκητὸς πωρόλιθος πεσὼν ἐπ' αὐτῶν φέρει χαρακτὸν τὸ σημεῖον Ι.

Εἰς τὰς δύο ἀποθήκας Θ καὶ Η ἀνευρέθη εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ θέσιν ὁλόκληρον τὸ περιεχόμενον τῶν πολυαρίθμων πίθων καὶ ἀγγείων, ὥς ἦτο τοποθετημένον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς. Ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου ὅμως ἔπεσε σημαντικὴ ποσότης τοῦ οἰκοδομικοῦ ὑλικοῦ, ὅπως καὶ τῆς σκευῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύει τὴν ἐντὸς τῶν πίθων ἀνεύρεσιν πολυαρίθμων ἀγγείων, ὥς καὶ τὴν εἰς σχετικῶς ὑψηλὰ στρώματα ἀνεύρεσιν κεραμεικῆς, ἐκλεκτῆς ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ποιότητος. Παχὺ πυρίκανυτον μελανὸν στρώμα καὶ στρώματα τέφρας ἐκάλυπτον τὰ δάπεδα καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν σκευή. Τὸ ὑλικὸν τῶν μεγάλων λίθων, ὅπερ κατέπεσεν ἐκ τῶν τοίχων συνέθλιψε πρὸς τοὺς τοίχους τινὰς τῶν πίθων, μάλιστα τῆς ἀποθήκης Θ. Ἐντὸς τῆς τελευταίας εἶχε καταπέσει μετὰ τοῦ ἄλλου ὑλικοῦ τῶν λίθων καὶ πλίνθων εἷς μέγας πελεκητὸς πωρόλιθος, φέρων ἐπ' αὐτοῦ χαρακτὰ σημεῖα ὅμοια μὲ Ι καὶ Ψ. Τῶν πλίνθων τινὲς ἦσαν κεκοιανέμεναι μὲ λευκὸν καὶ κυανοῦν κονίαμα. Οἱ περισσότεροι τῶν ἑνδεκα κατὰ μῆκος τῶν τοίχων διατεταγμένων πίθων ἦσαν ὀγκώδεις καὶ ἔφερον διακόσμησιν ἐμπιέστων σχοινίων (πίν. 151α). Τὰ ἐντὸς τῆς ἀποθήκης ἀνευρεθέντα σκευὴ ὑπερβαίνουν τὰ 500. Πολλὰ τούτων εἶναι εὐμεγέθη, πλεῖστα δὲ ὅσα εἶναι διακόσμητα. Ἄφθονα ὑφαντικά βάρη, μάλιστα τοῦ τραπεζοειδοῦς καὶ ἀμφικύρτου δισκοειδοῦς τύπου, ἀνεκαλύφθησαν καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς ἀποθήκης, κυρίως ὅμως κατὰ τὸ πρὸς τὸν ΝΑ. αὐτῆς τοῖχον τμήμα. Μετοξὺ τῶν εὐμεγέθων ἀγγείων ἦσαν ἡμίσεια δωδεκάς ἀμφορέων μὲ ἑλλειπτικὸν στόμιον καὶ ἰσάριθμα σταμνοειδῆ εὐρύστομα μὲ γεφυρωτὴν προχοὴν καὶ λαβὰς τοξοειδεῖς πρὸς τὰ ἄνω κεκλιμένας, διακοσμούμενα κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ καλαμοειδῶν κλαδίων (πίν. 151β καὶ 153α). Δύο ἢ τρεῖς χαμηλαί, ἀλλὰ μὲ πεπλατυσμένην κοιλίαν γεφυρόστομοι πρόχοι μὲ ἰσχυρῶς προέχον ράμφος διεκοσμοῦντο μὲ θαλάσσιον διάκοσμον πορφυρῶν, ναυτίλων καὶ ὀκταπόδων (πίν. 152α καὶ β), μία δὲ μὲ φολιωτὸν δίκτυον ἐπεκτεινόμενον ἐφ' ὁλόκληρον σχεδὸν τοῦ σώματος τοῦ ἀγγείου (πίν. 154α). Μεταξὺ τῶν ἐπιμελέστερον διακεκοσμημένων ἀγγείων ἦσαν δύο ἢ τρία ρυτὰ τοῦ ὠοειδοῦς ἐπιμήκους τύπου μὲ διάκοσμον πορφυρῶν, ἀστεριῶν καὶ κοραλλίων (πίν. 153β). Μία ἐξόχως κομψὴ τὸ σχῆμα καὶ θαυμαστῶς διακεκοσμημένη πρόχους (πίν. 154β) εἶναι σχεδὸν πανομοιότυπος μὲ τὴν γνωστὴν πρόχουν τῶν ναυτίλων τῆς Μασσαλίας, ἀνευρεθεῖσαν, ὥς γνωστὸν, εἰς τὴν Αἴγυπτον, νῦν δὲ ἀποδεικνυομένην ὥς προερχομένην ἐκ Ζάκρου, πιθανῶς παραχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου. Ἐν σκεῦος μορφῆς κυανοειδοῦς χωνίου διακοσμεῖται ὑπὸ συνδεομένων σπειρῶν καὶ τοξοειδῶν (πίν. 155α). Θαυμασίως διακεκοσμημένος εἶναι ψευδόστομος ἀμφορεὺς μὲ στεφάνην φύλλων, ζώνην σπειρῶν συνδεομένων

καὶ τόξων (πίν. 155β καὶ 156β). Πολλοὶ ἄλλοι πρόχοι ἀνευρέθησαν (πίν. 157β), μεταξὺ ὧν τοῦτων διακρίνεται πρόχους ὑψηλὴ τορνευτὴ μὲ τολμηρὸν σχῆμα μιμούμενον μεταλλικὰ πρότυπα καὶ φέρουσα ὀδοντώσεις κατὰ τὰ κράσπεδα τῆς ἐλισσομένης λαβῆς, περὶ τὸν λαιμὸν καὶ περὶ τὴν κύκλῳ ἐξέχουσαν βάσιν (πίν. 158α). Ἰκανὰ ἦσαν τὰ σκυφοειδῆ εὐρύστομα ἄγγεῖα μὲ τορνευτὴν βάσιν. Ἐξαιρετικῆς εὐαισθησίας εἶναι δύο ἢ τρία κύπελλα μὲ διακόσμησιν πυκνῶν λεπτῶν κλαδίων (πίν. 158β). Ἐξαιρετικῶς μέγας ἦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνευρεθέντων κυπέλλων καὶ κυάθων, τινῶν διακεκοσμημένων μὲ λευκὴν διακόσμησιν κοκκίδων ἢ γιγλανδῶν ἐπὶ βάθους κεραμόχρου ἢ ὑπερύθρου, ἄλλων δὲ διὰ μελανῶν σπειρῶν, κλαδίων, φυλλιδίων κλπ. ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ βάθους. Τινὲς τῶν κυάθων ἦσαν εὐρεῖαι καὶ βαθεῖαι. Ἐν κυάθιῳ διεκοσμεῖτο μὲ ἀνάγλυφον κόσμημα φυλλιδίων ἢ φολίδων. Ἀνευρέθησαν καὶ τινες ὀπωροδόχαι τοῦ τύπου μὲ τὸν ὑψηλὸν κυλινδρικὸν πόδα καὶ τὸ διαχώρισμα ἐκ δύο διασταυρουμένων ραβδίων, μία ὧν διακόσμητος μὲ πλέγμα σπειρῶν κατὰ τὸν πόδα καὶ στεφάνην κισσῶν κατὰ τὸ δοχεῖον φέρει κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο τέσσαρας σχισμάς. Μὲ τὴν τεχνικὴν τοῦ λευκοῦ διακοσμοῦντος ὑπέρυθρον βάθος ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλα μεγαλύτερα ἄγγεῖα, πρόχοι καὶ σκυφοειδῆ μὲ τοξοειδεῖς λαβάς. Ἐν εὐρύστομον σφαιρικὸν ἄγγεῖον ἔχει λεπτὸν περιχεῖλωμα. Ἐν εὐμέγεθες χονδρὸν ἄγγεῖον ἐκαλύπτετο ὑπὸ θολωτοῦ καλύμματος μὲ τοξοειδῆ λαβήν. Ἄλλο εὐρὸν πιθοειδὲς σκεῦος ἔχει ἐπίπεδον περιχεῖλωμα καὶ τοξοειδεῖς λαβάς. Εἷς ἐννεάωτος ἀμφορεὺς φέρει διακόσμησιν ὀκταπόδων (πίν. 156α). Ἰκανὸς ἀριθμὸς τριποδικῶν χυτρῶν ἀνευρέθη, ἄλλων ἀπλῶν, ἄλλων μὲ περιχεῖλωμα καὶ τοξοειδεῖς λαβάς, τινῶν δὲ διακοσμουμένων μὲ σχοινίην ἐμπέστον διακόσμησιν. Ἐπίσης ἀνευρέθησαν λοπάδες τινὲς καὶ λεκανίδες καὶ εἶδος καλάθου μὲ συμπεπιεσμένας ἐπὶ τοῦ χεῖλους μικρὰς λαβάς. Ἐπίσης ἀνευρέθησαν δύο ἢ τρία πύραυρα, ἐν μὲ τρητὸν θολωτὸν τμήμα. Ἐνδιαφέροντα εἶναι δύο ἐπὶ ποδὸς κύπελλα διακόσμητα μὲ σείρας καὶ τόξα. Ἐν καδοειδὲς σκεῦος φέρει τοξωτὰς λαβάς.

Μετὰ τῶν πηλίνων ἄγγεῖων ἀνευρέθησαν καὶ τινὰ λίθινα σκεύη, κατὰ τὸ πλεῖστον ἰσχυρῶς παθόντα ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ ἐν μέρει ἀποσαθρωθέντα. Μεγάλῃ λιθίνῃ λοπάδι μὲ ἀναγλύφους ταινίας κατὰ τὸ χεῖλος ἀπесаθρώθη ἐν μέρει. Ἐν ὀλμοειδὲς σκεῦος μὲ περιχεῖλωμα ἀνευρέθη μετ' αὐτῆς. Μέλανος παχέος λιθίνου ἄγγεῖου περισυνελέγησαν τεμάχια. Ἄλλῃ λιθίνῃ λεκάνῃ ἔχει γλωσσοειδεῖς προεξοχὰς ἀντὶ λαβῶν.

Πολύτιμον σκεῦος εἶναι ἀργυρᾷ προχοΐσκη μὲ κυρτουμένας λεπτὰς λαβάς, ἐπίχρυσα χεῖλη καὶ διάκοσμον χρυσῶν κοκκίδων, ἀτυχῶς ἰσχυρῶς συνθλιβείσα (πίν. 157α). Ὀλίγα χαλκᾷ ἀντικείμενα ἀνευρέθησαν: πυράγρα

καὶ ἐγχειρίδιον. Τμήμα γωνίας ὀρθογωνίου ἐπιχρίστου τραπέζης, λατρευτικῆς ἴσως χρήσεως ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου.

Τινὲς τῶν ἐντὸς τῆς ἀποθήκης καταπεσοῦσαι πλίνθοι προφανῶς ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου ἦσαν ἐπίχριστοι ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν καὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι ἀπετέλουν διαχωρίσματα θηκῶν, ἐνθα θὰ ἐφυλάσσοντο ἀντικείμενα. Τμήματα πηλοχώματος φέρουν ἐπ' αὐτῶν ἀποτυπώσεις φύλλων δένδρων, διακρινομένων εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς λεπτομερείας.

Ἡ ἀποθήκη Θ ἐπεκοινώνει πρὸς τὴν ἀποθήκην Η δι' εὐρείας κατὰ τὸ μέσον τοῦ τοίχου θύρας. Καὶ εἰς ταύτην σειρὰ πίδων κατὰ μῆκος τῶν τοίχων, κατὰ τὴν ΝΑ. ἀπόληξιν εἰς διπλὴν σειράν (πίν. 160β), ἐν συνόλῳ δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, ἔμεινε ἀδιατάρακτος, ἂν ἐξαιρέσῃ τις τὰς ἐπενεχθείσας ζημίας ἐκ τῶν καταπεσόντων ὑλικῶν τοῦ ἄνω ὀρόφου. Τὸ κεκαυμένον στρῶμα ἐνταῦθα ἦτο παχύτερον καὶ ἔφθανε σχεδὸν μέχρι τοῦ χείλους τῶν πίδων, ἰδίως κατὰ τὸ ΝΑ. τμήμα. Τὰ μετὰ τῶν πίδων ἀνευρεθέντα σκευή, καίτοι ὅχι τόσον πολυάριθμα ὅσον τὰ τῆς ἀποθήκης Θ, ἦσαν πολλὰ καὶ ποικίλα τὸ σχῆμα. Ὅκτὼ ἀμφορεῖς εὐμεγέθεις μὲ ἐλλειπτικὸν στόμιον ἀνευρέθησαν εἰς διάφορα σημεῖα μεταξὺ τῶν πίδων. Δύο εὐρύστομα ἀμφοροειδῆ καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες στάμνοι μὲ τοξοειδεῖς πρὸς τὰ ἄνω κεκλιμένας λαβὰς, ὁλόκληρος σειρὰ πρόχων μὲ στρογγύλον στόμιον ἢ ραμφοστόμων, συνοδευομένη ὑπὸ πολυαρίθμων κυπέλλων ἢ κυάθων, ἱκανὸς ἀριθμὸς προχοϊδίων, λοπάδων, λεκανίδων, χυτροειδῶν ἀγγείων, ἀμφορίσκοι, μία οἰνοχόη μὲ ραβδοειδῆ λαβήν, πύραυρα καὶ ἀνθοδόχαι χροανοειδοῦς σχήματος, ἀγγεῖον μὲ ραδινὸν κύκλῳ προέχοντα πόδα, δύο δισκοειδῆ πώματα μὲ τρεῖς τοξωτὰς λαβὰς καὶ ἄλλο θολούμενον, σκυφοειδῆ τινα ἀγγεῖα, εὐρύστομοι χύτραι, κυλινδρικὸν σκεῦος χροανοειδῶς ἄνω διανοιγόμενον καὶ ἄλλα ἀγγεῖα ἀπετέλουν τὴν σκευὴν τῆς ἀποθήκης. Τὰ πλεῖστα τῶν λιθίνων ἀγγείων, κατὰ τὸ πλεῖστον λοπαδοειδῶν, ὀλμοειδῶν, λεκανοειδῶν, ἰγδιοσχήμενων ἢ προχοειδῶν ἐκ λευκοῦ εὐθρύπτου λίθου, ἴσως δέ τινα ἐκ λευκῆς σκευαστῆς ὕλης, ἔπεσον ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου καὶ τὰ πλεῖστα ἀνευρέθησαν ἐντὸς τῶν πίδων τῆς ΒΑ. πλευρᾶς ἢ παρ' αὐτοῦς. Θὰ ἦσαν περίπου δύο δεκάδες.

Ποτάμιοι χάλικες μὲ χρῶσιν ἐπ' αὐτῶν ἦσαν ἴσως τριπτῆρες χρωμάτων. Ὀλίγα χαλκᾶ ἐργαλεῖα ἀνευρέθησαν κατάσπαρτα ἐντὸς τῆς ἀποθήκης. Δύο σμίλαι, εἷς χαλκοῦς ὀπεύς, δύο ἐλασμάτια ὡς λεπίδες μαχαίρων, σφύρα ἐστομωμένη, δύο δίστομοι πελέκεις συμπαγεῖς πρακτικῆς χρήσεως. Μεταξὺ τοῦ ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου καταπεσόντος δομικοῦ ὑλικοῦ ἦτο μέγας πελεκητὸς πωρόλιθος, τεμάχια παχέα δαπέδου ἐκ χαλिकासβέστου, πλίνθοι ἐπίχριστοι, ἐπιχρίσματα λευκὰ μὲ καστανὰς ταινίας, τεμάχια πηλοχώματος μὲ ἀποτυπώσεις ἐπ' αὐτῶν φύλλων, ὅμοια πρὸς τὰ εἰς τὴν ἀποθήκην Θ ἀνευρεθέντα κ. ἄ. Τὸ πολυτιμότερον ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον κατέπεσεν ἐκ τοῦ

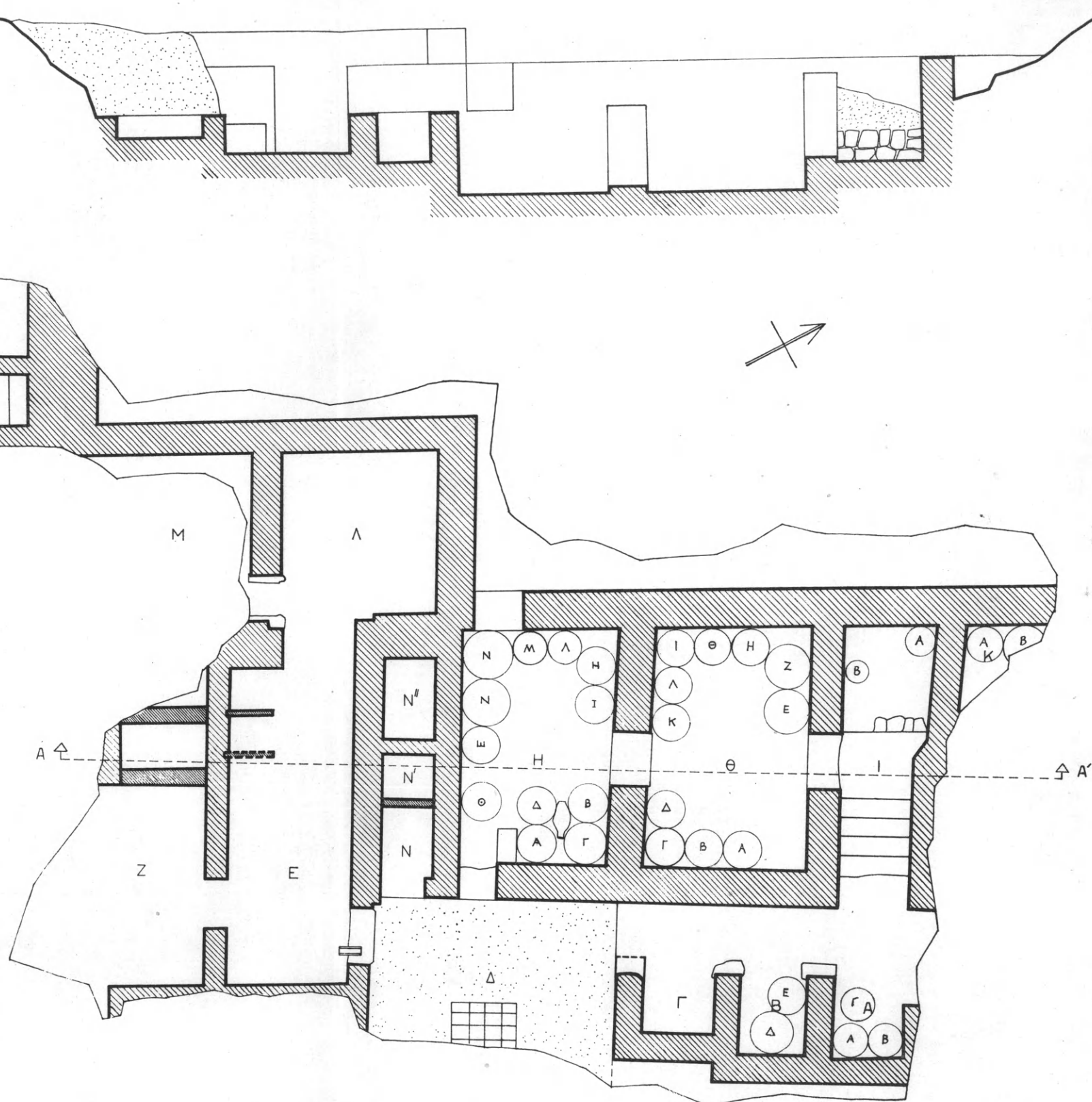
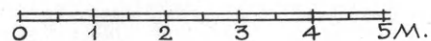

ἄνω ὀρόφου μεταξύ δύο πύλων κατὰ τὸν ΝΑ. τοῖχον εἶναι στόμιον ρυτοῦ ἐκ στεατίτου, τοῦ ὁποίου τὸ κάτω μέρος, τὸ εἰσχωροῦν εἰς τὸ ἄγγειον, ἦτο κυλινδρικόν, τὸ κύριον σῶμα τροχαλιόσχημον, τὸ δὲ χεῖλος πρὸς τὰ ἔξω ἐκκλῖνον καὶ καταλῆγον εἰς βοστρυχίδια, ἐπὶ τῶν ὁποίων σφύζεται φύλλον χρυσοῦ, ἔχει κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν ἐγκοπὴν διὰ τὴν προσαρμογὴν τῆς λαβῆς.

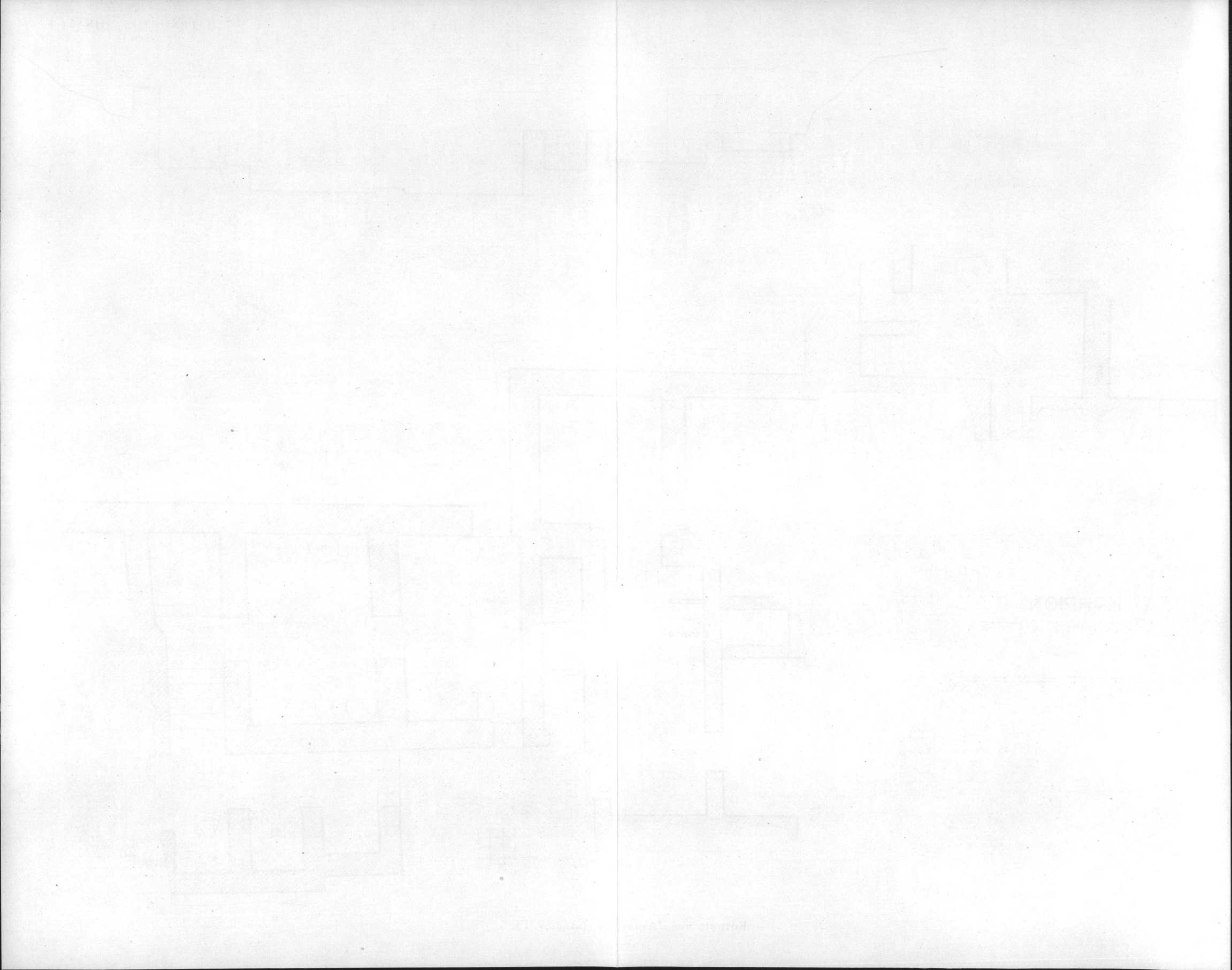
Τὸ κατώτερον στρώμα τῆς ἐπιχώσεως οὐδὲν περιεῖχε, ἦτο δὲ διάβροχον ἐκ τοῦ ἀναβλύζοντος ἀπὸ τὸ ὑπέδαφος ὕδατος.

Ἐκ τοῦ δωματίου Δ ἦτο προσιτὸν τὸ δωμάτιον Ε καὶ τὸ δωμάτιον Ζ, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν παμπληθῆ σκεύη, τινὰ σημαντικὰ διὰ τὴν ποιότητά των, τὸ μέγεθος καὶ τὴν πλουσίαν ἐπ' αὐτῶν διακόσμησιν. Ὁ τρόπος καθ' ὃν ταῦτα ἀνευρέθησαν διεσκορπισμένα, ἀνάμεικτα μετὰ πλίνθων καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπικαθήμενα στρώματος ἐπιχώσεων, παρέχει τὴν βεβαιότητα ὅτι ἔπесον ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Κατὰ τὸ ΝΑ. τμήμα τοῦ δωματίου ἀνευρέθησαν τὰ σπουδαιότερα τῶν σκευῶν τούτων, ὁλόκληρος σειρὰ τετραῶτων μεγάλων ἀμφορέων μὲ κυλινδρικὸν λαιμὸν καὶ στενούμενον τὸ κάτω μέρος, καταλῆγον εἰς δισκοειδῆ κύκλῳ προέχοντα πυθμένα. Τούτων συνεκροτήθησαν μία δεκάς (πίν. 156γ καὶ 159α), κατὰ τὸ πλεῖστον κοσμουμένη με θέματα στροβιλιζομένων ζευγῶν φύλλων, σπειρῶν, κισσοφύλων, λοξῶν κλάδων, μιμήσεως κροκαλοπαγῶν λίθων· μεταξύ τῶν περιθεουσῶν ταινιῶν καστανοῦ χρώματος παρεμβάλλονται ἄλλαι πορτοκαλλόχροες. Ἐπὶ τῶν θεμάτων καὶ ταινιῶν εἰς πολλὰ ἀπὸ τὰ παραδείγματα ἔχει προστεθῆ λευκὴ λεπτὴ διακόσμησις ἐρπυζόντων φυτῶν. Εἰς τῶν τετραῶτων ἀμφορέων ἔχει διακόσμησιν διπλῶν πελέκεων. Τὰ ἄγγεῖα προφανῶς εἶναι παραγωγὴ τοῦ τοπικοῦ ἀνακτορικοῦ ἐργαστηρίου, ἀλλ' ὁ ρυθμὸς των γεννᾷ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ἐνδιάμεσον μεταξύ ΜΜ IIIB καὶ ΥΜ ΙΑ περίοδον, ἐνῷ ἡ ἀνεύρεσις των μὲ τὰ ἄλλα ἄγγεῖα εἰς τὸ καταστροφικὸν στρώμα βεβαιοῖ ὅτι ἀνάγονται εἰς τὴν ΥΜ ΙΒ περίοδον (1500 - 1450 π. Χ.).

Μετὰ τῶν ἀμφορέων ἀνευρέθησαν πολλὰ ἄλλα ἄγγεῖα, κυρίως πρόχοι μὲ ἑλλειπτικὸν στόμιον, γεφυρόστομα σκυφοειδῆ μὲ τορνευτὴν βάσιν, πρόχοι ραμφόστομοι, μεταξύ τῶν ὁποίων μία κοσμουμένη μὲ κλαδία, ἔχει ἀπόφύσεις εἰς τὸ ράμφος καὶ δακτύλιον ἀνάγλυφον κατὰ τὸν λαιμὸν (πίν. 159β), καὶ ὁλόκληρος σειρὰ κυπέλλων καὶ κυάθων μὲ φυτικὴν διακόσμησιν ἢ σπείρας. Πολλὰ τῶν ἄγγειων ἀνεφάνησαν ὑπὸ τοὺς σωροὺς τῶν πλίνθων, συναναμεικτων μὲ ἀσβεστοποιημένην ὕλην ἐκ τοῦ πυρός. Τινὲς τῶν κυάθων ἦσαν εὐρεῖαι μὲ ὑψηλὸν περιχεῖλωμα. Τῶν κυάθων τινὰ ἔφερον λευκὴν διακόσμησιν ταινιῶν καὶ κηλίδων ἐπὶ κεραμόχρου βάθους, τῶν ὁποίων πολλὰ ἀνεκαλύφθησαν εἰς σύνολα συνεστιβαγμένα, τὸ ἐν ἐντὸς τοῦ ἄλλου. Μία κύαθος ἔχει λευκὰς συνεχομένας σπείρας. Μία εὐρεῖα κωνικὴ λεκάνη

Κάτοψις τοῦ Ἀνακτόρου (κτήριον Γ).

ἦτο διακεκοσμημένη εἰς τὸν αὐτὸν ρυθμόν. Ἰδιότυπα εἶναι τέσσαρα ἢ πέντε καδοειδῆ σκευή με τρητὸν διαχώρισμα κάτω τοῦ χείλους, ἔχον μίαν σειρὰν ὀπῶν κύκλῳ καὶ μίαν μεγαλυτέραν ὀπὴν κατὰ τὸ κέντρον, με μεγάλας ὀκτωειδεῖς λαβὰς ἐλισσόμενας καὶ ὑπερυψούμενας τοῦ χείλους. Τὸ σκεῦος ἀπὸ ἀπεικονίσεις καὶ ἀπὸ ἀνάλογα ἀνευρεθέντα εἰς τὴν Κνωσὸν φαίνεται τελετουργικῆς χρήσεως.

Εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ δωματίου ἄλλοι σωροὶ καταπεσόντων πλίνθων ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου κατέχωσαν πολλὰ μικρὰ ἀγγεῖα, κυρίως κύπελλα. Ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ, κατέναντι δύο πλινθίνων διαχωρισμάτων, σχηματίζόντων εἶδος κόγχης κατὰ τὴν ΝΔ. πλευρὰν τοῦ δωματίου, ἀνευρέθη σωρὸς ἑξ χαλκῶν ταλάντων (πίν. 160α), ὁμοίων πρὸς τὰ ἀνευρεθέντα εἰς τὴν βασιλικὴν Ἐπαυλιν τῆς Ἀγ. Τριάδος, καταπεσόντων ὁμοῦ μετὰ πλινθῶν ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου καὶ εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς ταῦτα τρεῖς χαυλιόδοντες ἐλέφαντος, τῶν ὁποίων εἷς ὁ μακρότερος, μήκους 0.70 μ., διετηρεῖτο εἰς σχετικῶς καλὴν κατάστασιν (πίν. 161α καὶ γ), ἐνῶ οἱ δύο ἄλλοι εἶχον πάθει ἰσχυρῶς κατὰ τὴν πτωσίαν των. Ἡ περισυλλογὴ τῶν τελευταίων ἀπεδείχθη δυσχερής, ἀλλὰ κατορθώθη ἡ ἀπόσπασίς των ἐντὸς ναρθήκων ἐκ γύψου. Ἀνήκουν εἰς τὸ μικρόσωμον εἶδος τῶν ἐλεφάντων τῆς Συρίας καὶ ἀκριβῶς ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης φαίνεται ὅτι εἰσῆχθησαν ὡς πρώτη ὕλη, ἐνῶ τὰ τάλαντα, ζυγίζοντα περίπου 29 χιλ. ἕκαστον, φαίνεται ὅτι εἰσῆχθησαν ὡς μονάδες μετάλλου ἤδη κατειργασμένοι εἰς σχῆμα πελάνων με κοίλας πλευρὰς ἐκ τῆς Κύπρου. Μετὰ τῶν χαυλιόδόντων ἀνευρέθησαν κύπελλά τινα, ἐν κωνοειδῆς ἀγγεῖον καὶ λίθινον λοπάδιον.

Εἰς τὴν περιοχὴν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν οἱ χαυλιόδοντες καὶ μέχρι τοῦ ἀνοίγματος τῆς θύρας πρὸς τὸ δωμάτιον Λ ἀνεκαλύφθη μέγας ἀριθμὸς φρουτοδοχῶν, τοῦλάχιστον δύο δωδεκάδες, τοῦ τύπου με τὸν κυλινδρικὸν πόδα, τὸ χωνοειδῶς διανοιγόμενον δοχεῖον καὶ τὸ ἐκ δύο διασταυρομένων ραβδίων διαχώρισμα (πίν. 162β). Καὶ τὸ ὑλικὸν τοῦτο, ὡς εὐρέθη ἀναμειγμένον με πλίνθους καὶ διάσπαρτον εἰς τὴν ἐπίχωσιν, φαίνεται ὅτι κατέπεσεν ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Κατὰ τὴν ἀριστερὰν παραστάδα τῆς θύρας πρὸς τὸ δωμάτιον Λ ἀνευρέθη εἷς ἀμφορεὺς εἰσέτι με ἐλλειπτικὸν στόμιον, δύο χύτραι καὶ ὀστεῖναι βελόναι. Κατὰ τὸν ἀποθέτην τῶν πλινθίνων διαχωρισμάτων ὁ συναφὴς τοίχος εἶχε καθέτους ξυλοδεσιάς, αἵτινες ἀνευρέθησαν ἀπληνθρακωμένοι. Ἐκεῖ πλησίον περισυνελέγη χαλκοῦν ἔλασμα, ὡς λαβὴ ἐγχειριδίου.

Εἰς τὸ δωμάτιον Ζ συνεχίζετο ἡ αὐτὴ ἀπόθεσις ἀγγείων, ἥτις ἐσημειώθη εἰς τὸ δωμάτιον Ε, καταπεσόντων ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου ὁμοῦ μετὰ πλινθῶν καὶ ἄλλου οἰκοδομικοῦ ὑλικοῦ. Τὰ δύο δωμάτια θὰ ἔδει νὰ ἐφωτίζοντο διὰ παραθύρων ἐκ ΝΑ., ἄλλως θὰ ἦσαν σκοτεινά. Κατὰ τὴν ΒΔ.

πλευρὰν τοῦ δωματίου διὰ πλινθίνων διαχωρισμάτων εἶχε διαμορφωθῇ εἰδος δεξαμενῆς ὀρθογωνίας μὲ κεκονιαμένον δάπεδον, ὑπὸ τὸ ὁποῖον διήρχετο ἀποχετευτικὸς ἀγωγός. Ἐπίχριστον, ἀλλ' ἰσχυρῶς κατεστραμμένον ἦτο καὶ τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου Ζ. Τὰ ἀγγεῖα τὰ ἀνευρεθέντα εἰς τὸ δωμάτιον Ζ, τὸ ὁποῖον μόνον ἐν μέρει ἀνεσκάφη, δὲν ἦσαν τόσον μεγάλα ὅσον τὰ τοῦ γειτονικοῦ δωματίου· ἐξαιρέσει τεσσάρων ἀμφορέων μὲ ἑλλειπτικὸν στόμιον καὶ ἑνὸς μεγάλου ἀγγείου μὲ εὐρεῖαν κοιλίαν, τὰ λοιπὰ ἦσαν μέσου ἢ μικροῦ μεγέθους, μάλιστα πρόχοι, περὶ τὰς δέκα, ὧν μία μεγάλη ραμφόστομος, πολλὰ κύπελλα καὶ κύαθοι, δεκάς τριποδικῶν χυτρῶν καὶ τινὰ σκυφοειδῆ ἀγγεῖα. Παρὰ τὴν δεξαμενὴν - ἀποθέτην, ἔνθα ἀνευρέθη κεκαυμένον ξύλον, ἀνεκαλύφθη ὁμὰς λοπαδίων ἐξ εὐθρύπτου λευκῆς μάζης, ἴσως φαγεντιανῆς, ἐξ τὸν ἀριθμόν, καὶ ἐν ἀγγεῖον ἐκ τεφρομέλανος λίθου, ἐνῶ νοτιώτερον περισυνελέγησαν τεμάχια ἐκ τοῦ πυθμένος λιθίνων ἀγγείων, τμήμα δισκοειδοῦς βάσεως καὶ πούς λιθίνης τραπέζης. Κατὰ τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ δωματίου ἀνευρέθησαν τμήματα ἐπιχρίστων τραπέζων προσφορῶν, τοῦλάχιστον τριῶν, διαφόρου μεγέθους. Κατὰ τὴν αὐτὴν περιοχὴν περισυνελέγησαν μικρὸν δισκοειδὲς πῶμα μὲ λαβὴν καὶ μέγα δισκοειδὲς κάλυμμα, ἴσως πίθου. Ἐπὶ λίθινα βάρη ὠοειδοῦς σχήματος εἶναι ἄγνωστον εἰς τί ἐχρησίμευσαν. Εἰς τὸ πυρίκαιστον στρῶμα τοῦ δαπέδου ἀνευρέθη ἡμίσεια δωδεκάς ὑφαντικῶν βαρῶν δισκοειδοῦς σχήματος. Τὰ χαλκᾶ ἀντικείμενα ἦσαν ὀλίγα: δίστομος συμπαγῆς λίθινος πέλεκυς καὶ γλωσσοειδὲς ξυράφιον μὲ ἐλαφρῶς κυρτουμένην λεπίδα.

Ἐκ τοῦ δωματίου Ε ἔφθανέ τις εἰς τὸ τετραγωνικὸν δωμάτιον Α τῆς προεχούσης γωνίας τῆς προσόψεως. Αἱ παραστάδες τῶν θυρῶν πρὸς τὸ δωμάτιον Ε καὶ πρὸς τὸ πρὸς τὰ ΝΔ. συναπτόμενον Μ εἶχον τὰς συνήθεις ὁδοντώσεις. Δύο εἰσέτι ὀπωροδόχαι τοῦ γνωστοῦ τύπου καὶ ἀμφορεὺς μὲ ἑλλειπτικὸν στόμιον ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν ΝΑ. θύραν, ἐνῶ κατὰ τὴν θύραν πρὸς τὸ δωμάτιον Μ περισυνελέγη εὐρύστομον σταμνοειδὲς δοχεῖον μὲ λαβὰς τοξοειδεῖς πρὸς τὰ ἄνω ἐπικλινεῖς. Δύο μακρὰ ξίφη μὲ ἐνισχυτικὴν ράχιν καὶ γλωσσίδα, ἐφ' ἧς εἰς σειρὰν ἀνὰ τρεῖς ἐπὶ χρυσοὶ ἦλοι, μήκους συνολικοῦ ἀντιστοίχως 0.95 καὶ 0.82 μ. (πίν. 161β), ἀνευρέθησαν τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου κατὰ τὸ νότιον μέρος τοῦ δωματίου. Πρὸς τὴν Ν. γωνίαν τοῦ δωματίου ἀνευρέθη πούς τρίποδος πολυγωνικῆς τομῆς καταλήγων ἄνω εἰς τρίφυλλον ἔλασμα προσαρμογῆς.

Τὸ γειτονικὸν δωμάτιον Μ δὲν ἀνεσκάφη εἰσέτι, ἀλλ' ὀπισθεν τῆς ΒΔ. προσόψεως τοῦ κτηρίου, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν κλείουσαν πλευρὰν αὐτοῦ, ἀνεφάνη μέγα πλῆθος μικρῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀγγείων, ἀποτελούντων συνεχὲς στρῶμα, ἐπεκτεινόμενον καὶ περαιτέρω πρὸς τὰ ΝΔ., ἴσως εἰς τὸ γειτονικὸν διαμέρισμα. Κυρίως πρόκειται περὶ κυπέλλων καὶ κύαθων διακοσμου-

μένων με ἅπλᾳ θέματα, μικρὰ κλαδία, φυλλίδια, σπείρας κλπ. ἢ ὅλως ἀκοσμήτων· μετ' αὐτῶν ὑπῆρχον καὶ τινὰ σκυφοειδῆ με γεφυρωτὴν πρόχυσιν καὶ τοξοειδεῖς λαβὰς ἄγγεῖα καὶ μικραὶ τινες πρόχοι· ὑπῆρχον ὅμως καὶ τεμάχια ἄγγείων μεγαλυτέρων, τινὰ λαμπρῶς διακόσμητα, μάλιστα με θαλασσίαν διακόσμησιν ὀκταπόδων με πλοκάμους ἔχοντας φολίδας. Ἡ ποσότης τῶν μικρῶν ἄγγείων τούτων ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε ἐπληρώθησαν δύο μετρίου μεγέθους κιβώτια ἐξ αὐτῶν. Ἐν τμήμα λιθίνης λεκάνης, ἀποτετμημένης, τμήμα τοῦ περιχειλώματος, ἀνευρέθη μετ' αὐτῶν. Εἰς βαθὺ στρῶμα πρὸς τὴν θύραν, ὅπου ἀνεφάνη τὸ ἐπίχριστον δάπεδον, ἀνευρέθησαν δύο μεγάλα ἄγγεῖα καὶ ἱκανὴ ποσότης μικρῶν τεμαχίων ἀκατεργάστου στεατίτου. Ἐκεῖ πλησίον ἀνευρέθη στιβαρὰ λαβὴ λέβητος με μεγάλους κυρτοὺς ἤλους, ἴσως ἡ μεγαλυτέρα γνωστὴ εἰς ὁλόκληρον τὸν κρητομυκηναϊκὸν κύκλον· ἄλλα χαλκᾷ ἐλάσματα ἀπεδείκνυν τὴν διάλυσιν τοῦ σκεύους εἰς τὸ ὅποιον ἡ λαβὴ ἀνῆκεν. Ἡ ἀνασκαφὴ διεκόπη κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο, ὥστε νὰ μὴ καταστῇ δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ἂν ἄλλα τεμάχια τοῦ σκεύους ὑπάρχουν βαθύτερον.

Διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς προσόψεως τοῦ κτηρίου κατέστη ἐπ' ἀνάγκης νὰ μετακινήθωσιν πελώριοι λιθοσωροί, προερχόμενοι ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ οἰκοδομήματος, τῶν λίθων συσσωρευθέντων ὑπὸ τῶν καλλιεργητῶν κατὰ τὴν μακρόχρονον καλλιέργειαν τοῦ χώρου. Ἐκ τῶν λιθοσωρῶν τούτων περι-συνελέγησαν ἀντικείμενά τινα, τὰ ὅποια εἶχον ἀπορριφθῇ ἐπ' αὐτῶν : λίθος με κεντρικὸν κοίλωμα, τριπτῆρ μυκητοειδοῦς σχήματος, λαβὴ πρόχου με προέχουσαν ράχιν, διακοσμουμένη διὰ κλάδου, τεμάχιον χείλους πίθου, μικρὸν ζευγὸς διπλῶν κεράτων κ. ἄ. Ἡ πρόσοψις παρηκολουθήθη κατὰ τὸ τμήμα τῶν βαθειῶν ἀποθηκῶν μέχρι τῆς ἰσχυρᾶς προεχούσης γωνίας καὶ πέραν ταύτης μέχρι τοῦ προέχοντος συγκροτήματος Ξ, πέραν δὲ τοῦ ΝΔ. τοίχου τούτου ἀνεφάνη ἡ γωνία τοῦ κτηρίου, ἀλλ' εἰσέτι δὲν κατέστη φανερόν, ἂν πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην ἐκτείνεται ἐξωτερικὴ αὐλή. Ἡ πρόσοψις εἶναι ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων ἐπιχωρίου ὕλικου, καλῶς συνηρμοσμένων πρὸς ἀλλήλους. Ἡ ἰσχυρὰ προέχουσα γωνία διετηρήθη εἰς μέγα ὕψος, ἀκριβῶς διότι ἐπροστατεύθη ὑπὸ τῶν καλυψάντων αὐτὴν λιθοσωρῶν. Ἀμέσως ἐσωτερικῶς, ὑψηλὰ ἀνευρέθη μικρὸν κρανίον μᾶλλον παιδικόν. Ἐπίσης εἰς ὕψος διετηρήθη ἡ πρόσοψις τῶν ἀποθηκῶν Κ, Ι, Θ καὶ Η, διακρίνονται δὲ εἰς αὐτὴν ἀνοίγματα παραθύρων, διὰ τῶν ὁποίων αὗται ἐφωτίζοντο. Πολλοὶ δόμοι ἀφηρέθησαν ἐκ τοῦ τμήματος τῆς προσόψεως μετὰ τὴν ἰσχυρὰν γωνίαν καὶ ἰδίως κατὰ τὸ συγκρότημα Ξ, τὸ ὅποιον φαίνεται ὅτι προσετέθη ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀφοῦ τοῦτο ἐκάλυψε τὴν κατὰ μῆκος τῆς προσόψεως προέχουσαν ἀναθύρωσιν. Εἰσέτι δὲν κατέστη σαφές, ἂν τὸ ἄνοιγμα κατὰ τὸ συγκρότημα τοῦτο προῆλθεν ἐξ ἀφαιρέσεως τῶν δόμων ἢ

ἂν πρόκειται περὶ θύρας ἐπικοινωνίας. Ἐξω τῆς ἰσχυρᾶς γωνίας εἶχε πέσει μέγας πελεκητὸς πωρόλιθος μὲ τὰ αὐτὰ χαρακτὰ σημεῖα, ὁμοιάζοντα πρὸς I καὶ Ψ, τὰ ὅποια φέρουν δύο ἤδη μνημονευθέντες κυρόλιθοι, πεσόντες ἐντὸς τῶν ἀποθηκῶν. Ὀλίγον κατωτέρω περισυνελέγησαν ὁστὰ ζώων καὶ μεγάλοι ὀδόντες, ἴσως βοοειδοῦς. Τεμάχια δαπέδου ἐκ χαλिकासβέστου ἀνεφάνησαν κατὰ τὸ βαθύτερον στρώμα.

Τὸ προέχον συγκρότημα Ξ ἀνεσκάφη ἐν μέρει μόνον. Ὁ ΒΑ. τοῖχος του εἶναι παχύς· ὁ ΝΔ. κάμπεται κατ' ὄρθην γωνίαν καὶ σχεδὸν εἶχεν ἔξαφανισθῇ ὑπὸ τοὺς καταπεσόντας μεγάλους λίθους τῆς προσόψεως, οἵτινες ἐπλήρουν ὁλόκληρον τὸν ἐσωτερικὸν χώρον. Κατὰ τὴν ΒΑ. πλευρὰν ἀνεκαλύφθη μικρὰ πεντάβαθμος κλιμακίς μὲ ἐπιχρίστους καλῶς διατηρουμένας βαθμίδας (πίν. 162α), ἥτις πιθανῶς καμπομένη ἔφερε πρὸς τὸν ἐπάνω ὄροφον τοῦ προσθέτου συγκροτήματος. ΒΔ. τῆς κλιμακίδος ἀνεφάνη διαχώρισμα, καταλήγον εἰς τετραγωνικὴν παραστάδα. Ἐπίχριστον εἶναι καὶ τὸ δάπεδον τοῦ χώρου Ξ. Ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς κλίμακος ἀνευρέθη τὸ κάτω μέρος εὐμεγέθους ἀγγείου καὶ μία καρποδόχη τοῦ γνωστοῦ τύπου. Κατὰ τὴν γωνίαν μεταξὺ τῆς κλιμακίδος καὶ τοῦ διαχωρίσματος εἶχε πέσει εἰς ἐπικλινῇ θέσιν μέγας πελεκητὸς πωρόλιθος καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ ἀνευρέθη ὑψηλὴ ἐπὶ ποδὸς τράπεζα μὲ δισκοειδῆς ἄνω ἐπίπεδον. Ὑπὸ τὸ δάπεδον κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνεφάνη ἀποχετευτικὸς ἀγωγός. Τὸ ΒΔ. τμήμα τοῦ χώρου ἦτο πλήρες ἐκ τεμαχίων χονδροῦ δαπέδου ἐκ χαλिकासβέστου, καταπεσόντων προφανῶς ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ δαπέδου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην καὶ δὲν ἀνεφάνη εἰσέτι τὸ ΒΔ. πέρας τοῦ δωματίου.

Τὸ κτήριο φαίνεται λίαν ἐκτεταμένον, ἐκτεινόμενον ἰδίως πρὸς τὰ ΝΑ., πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς θαλάσσης, ὁπόθεν θὰ ἦτο καὶ ἡ κυρία προσπέλασις. Πιθανῶς ἐκτεταμέναι αὐλαὶ περιβάλλουν αὐτὸ ἐκ ΒΔ. καὶ ΝΔ. Εἰς γειτονικὰ κτήματα εἶχον ἀναφανῇ κατὰ τὴν καλλιέργειαν ἰσχυροὶ τοῖχοι καὶ δάπεδα, τῶν ὁποίων, κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν ἰδιοκτητῶν τοῦ χώρου, ἐν μέρει κατεστράφησαν. Ὁ ἐν γένει χαρακτὴρ τοῦ οἰκοδομήματος, ἡ ἐπιμέλεια τῆς κατασκευῆς, ἡ χρῆσις πωρολίων ἐπιμελέστατα λαξευθέντων, ὁ μέγας πλοῦτος εἰς σκευὴ τῶν ἀποθηκῶν καὶ ἰδίᾳ ἡ ἐκλεκτὴ πειότης τούτων, ἡ ἀποθήκευσις πρώτων ὑλῶν ἀξίας, ἡ ἤδη διαφαινομένη πολὺ μεγάλη ἔκτασις τοῦ οἰκοδομήματος ἐπιβεβαιοῦν ὅτι πρόκειται περὶ τῆς κυρίας ἐγκαταστάσεως τοῦ ἄρχοντος, μορφῆς πραγματικοῦ ἀνακτόρου. Τὸ γεγονός ὅτι τὸ κτήριο οὐσιαστικῶς φαίνεται ἀσύλητον καὶ μὴ διαταραχθὲν μετὰ τὴν καταστροφὴν παρέχει λίαν ἀγαθὰς ἐλπίδας καὶ προσδοκίαν ἀποκαλύψεως καὶ ἄλλων θησαυρῶν. Ἡ καταστροφὴ φαίνεται ἐπισυμβᾶσα κατὰ τὸ τέλος τῆς ΥΜ ΙΒ ἐποχῆς, περὶ τὸ 1450 π.Χ., καὶ ἦτο, ὡς φαίνεται,

αἰφνιδία καὶ καθολική. Ἐκ τοῦ τρόπου τῆς πτώσεως τῶν λίθων τῆς προσόψεως φαίνεται ὅτι μεγάλοι σεισμοὶ ἐπέφερον τὴν καταστροφὴν. Ἡ ἐκτεταμένη πυρκαϊά, ἣτις ἀπετέφρωσε τὸ κτήριο, τροφοδοτουμένη ἀπὸ τὰς εὐφλέκτους ὕλας τῶν ἀποθηκῶν καὶ τῆς ἀναμφιβόλως ἐκτεταμένης ξυλοδομίας, συνεπλήρωσε τὴν ἐρήμωσιν τοῦ χώρου, ὅστις δὲν φαίνεται νὰ κατωκίηθῃ ἔκτοτε, διαταραχθεὶς μόνον ἐπιφανειακῶς διὰ τῆς καλλιεργείας κατὰ τοὺς νεωτέρους ἰδίᾳ χρόνους.

Πλὴν τῆς ἐξερευνήσεως οἰκιῶν τῶν τομέων Α καὶ Β καὶ τμήματος τοῦ Ἀνακτόρου εἰς τὸν τομέα Γ ἐγένετο περιορισμένης κλίμακος ἐξερεύνησις τῶν περὶ τὴν Κάτω Ζάκρον νεκροταφείων, μάλιστα τῶν ταφῶν εἰς σπηλαιώδεις κοιλότητας ἢ σπήλαια εἰς τὴν κατέναντι πρὸς Βορρᾶν τῆς κοιλάδος κλιτύν, εἰς τὴν Φάραγγα τῶν Νεκρῶν μεταξὺ Κάτω καὶ Ἀνω Ζάκρου καὶ εἰς θέσιν Μαῦρο Αὐλάκι, εἰς μικρὸν fjord τοῦ νοτίως τῆς Κάτω Ζάκρου ἀκρωτηρίου.

Εἰς τὴν πρώτην θέσιν, κατὰ τὴν νοτίαν κλιτύν τῶν ὑψωμάτων, ἡρευνήθη τὸ Ταφικὸν σπήλαιον Α τῆς Σπηλιάρας, ὅπερ ἀπεδείχθη ὅτι ἐσπλήθη προσφάτως. Περισυνελέγησαν τὰ τεμάχια δύο μεγάλων ΜΜ πίθων μὲ καταλιβάδας ἢ μὲ ἐμπύεστα σχοινία καὶ εἰς μικρὸς πίθος, ἐπίσης μὲ καταλιβάδας. Ὁ θάλαμος ἦτο στενὸς καὶ ἐπιμήκης, 20 μ. περίπου, πλάτους μόλις 1.50 μ. καὶ ἐλισσόμενος. Ἐκ τῶν τριῶν σημειωθείσων ταφῶν, μόνον ἡ πρώτη ἀπέδωκεν ἱκανὰ ὄστρακά πρωίμων μινωικῶν χρόνων, τμήμα κυκλικοῦ πώματος μὲ κυλινδρικήν λαβήν, τεμάχια λιθίνων ἀκονίων καὶ λιθίνην σφαῖραν· αἱ ἄλλαι δύο ἀπέδωσαν ὀλίγα μόνον ὄστρακα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο πυθμὴν λοπάδος μὲ κοτυλίσκους ἐσωτερικῶς.

Εἰς τὴν Φάραγγα τῶν Νεκρῶν ἡρευνήθη κυρίως ὁ Σπήλιος στῆς Οὐρανιάς τὸ Φροῦδι (πίν. 163α). Τὸ σπήλαιον εἶχε διαταραχθῇ προσφάτως ὑπὸ ἀρχαιοκαπήλων, οἵτινες ἐξήγαγον πολλὰ ἀντικείμενα, τῶν ὁποίων μέρος μόνον περιῆλθε διὰ κατασχέσεως εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Περισυνελέγησαν πολλὰ τῶν ἀπερριμμένων ὀστράκων ΜΜ πίθων, διακοσμουμένων κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ καταλιβάδων, ὡς ἐπίσης 5-6 κέρατα αἰγᾶγων. Διὰ χαμηλῶν διατειχισμάτων εἶχον δημιουργηθῇ χώροι, τοῦλάχιστον πέντε, ἐνῶ κατὰ τὴν εἴσοδον ἀναλημματικὸς τοῖχος συνεκράτει τὰς ἐπιχώσεις. Τὰ ἐπὶ τόπου περισυλλεγένητα ἀντικείμενα ἀποδεικνύουν προχείρους ἐγκατοικήσεις, ἀλλ' ὥρισμένα σκεύη καὶ ἡ ἀνέυρεσις ἐντὸς ἀγγείων ἄλατος καὶ ὀσπρίων δημιουργεῖ ἀμφιβολίας ἂν αὗται ἀνήγοντο εἰς τοὺς χρόνους εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουν τὰ περισσότερα σκεύη, δηλ. εἰς πρωίμους μινωικὸς χρόνους. Τὰ τεμάχια τῶν πίθων ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ΜΜ. Εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους, φαίνεται, ἀνήκουν ἄωτα κύπελλα, κύαθοι μὲ μαστοειδῆ ἀπόφυσιν, κωθωνοειδὲς σκεῦος, ἀγγεῖον μὲ περιχείλωμα, κυλινδρικήν προ-

χοὴν καὶ ὁπὰς κατὰ τὸ χεῖλος κ. ἄ. Ὀλίγαι ἀγνῶστες, λίθοι τριβῆς, ἐν ἀκό-
νιον καὶ τινα χαλκᾶ ἐργαλεῖα, ὡς εἶδος δρεπάνου καὶ μαχαίριον, ἦσαν
μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἀντικειμένων. Δύο λίθοι ἀντὶ βαθμίδων ἔφερον πρὸς
τοὺς ὑψηλότερον πρὸς τὸ βάθος χώρους. Εἰς θύλακον κατὰ τὴν παρεῖαν
τοῦ βάθους εἶχεν ἀποτεθεῖ ταφή, τῆς ὁποίας τὰ ὁστᾶ ἦσαν ἀρίστης διατη-
ρήσεως. Ἐκεῖ ἀνευρέθησαν πολλὰ κέρατα αἰγᾶγων.

Νοτίως τοῦ σπηλαίου τῆς Οὐρανιας κατὰ τὴν ρίζαν τοῦ καθέτως
κατερχομένου βράχου διεμορφοῦτο εἶδος εὐρειῶν κογχῶν, προσιτῶν διὰ
στενοῦ ἰσοπέδου, τριῶν τὸν ἀριθμόν, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δύο προεξετείνοντο
εἰς σχισμὰς ἐντὸς τοῦ βράχου. Καὶ αἱ κοιλότητες αὗται εἶχον συληθῇ προσ-
φάτως καὶ ἀπέδωσαν μόνον ὄστρακα κατὰ τὸ πλεῖστον καμαραϊκά· εἰς
σχισμὴν τοῦ βράχου ἀνευρέθη ἰδιόρρυθμον σκεῦος μορφῆς ὄλμου, στηρι-
ζομένου ἐπὶ ποδίσκων καὶ ἔχοντος τρητὸν διὰ σχισμῶν τὸ πρόσθιον ἄκρον,
ἐνῶ κατὰ τὸ πλευρὸν ἔχει σωληνωτὸν στόμιον καὶ κάτωθεν ὀπὴν εὐρυτέραν
μὲ σαφῇ ἵχνη πυρὸς κατὰ τὰ χεῖλη. Τὸ σκεῦος εἶναι ἀνάλογον πρὸς ἄλλο
ἐπίσης ἐκ Ζάκρου προερχόμενον, ἀνευρεθὲν κατὰ τὰς παλαιὰς ἀνασκαφὰς
τῆς Βρεταννικῆς Σχολῆς, τὸ ὁποῖον ἡρμηνεύθη ὡς διυλιστήριο. Προφανῶς
εἶναι σκεῦος ἀναρριπίσεως πυρᾶς δι' ἐμφυσήσεως ἀέρος. Εἰς μίαν τῶν
κογχῶν εἶχεν ἐνταφιασθῇ νεκρὸς κατὰ μᾶλλον προσφάτους, ὡς φαίνεται,
χρόνους.

Εἰς περιοχὴν τῆς Φάραγγος τῶν Νεκρῶν, γνωστὴν ὡς τοῦ *Μαλακάρη*
ἡρευνήθησαν τέσσαρα μικρὰ ταφικὰ σπήλαια, χρησιμοποιηθέντα κατὰ τὴν
πρώιμον γεωμετρικὴν περίοδον, κατὰ τὸ πλεῖστον διαταραχθέντα διὰ λα-
θραίων ἀνασκαφῶν. Τὸ Σπήλαιον Α, ἡμικυκλικοῦ σχήματος ἀκτῖνος 6 μ.
περίπου καὶ ὕψους 2 μ., ἐκλείετο ὑπὸ δύο τμημάτων ἀναλημματικοῦ τοίχου
ἀντιστοιχῶς μήκους 2.30 μ. καὶ ὕψους 2 μ. καὶ 1.80 μ. μήκους καὶ 0.50 μ.
ὕψους. Ὁ ἔξω θάλαμος ἀπέδωσε μόνον ὄστρακα καὶ τεμάχια ὀστέων. Διὰ
διατεχνίσματος εἶχον ἀπομονωθῇ ἄλλαι ταφαί, εὐρεθεῖσαι ἀδιατάρακτοι ἐκ
συλήσεως, ἀλλὰ μὲ τὰ ὁστᾶ εἰς ποιὰν τινα ἀταξίαν (πίν. 163β). Οἱ νεκροὶ θὰ
ἦσαν 7-8, ἀν κρίνη τις ἐκ τῶν κατὰ χώραν κρανίων. 15 πῆλινα ἄγγεῖα
πρωτογεωμετρικῶν χρόνων ποικίλων σχημάτων συνώδευον τὰς ταφάς: κύ-
αθοι, σκύφοι, προχοῖσκαί, σφαιρικὸν εὐρύστομον, κρατηρίσκοι, ψευδόστομα,
εἶδος θηλάστρου. Ὅστέ·ναι δισκοειδεῖς ψῆφοι καὶ χαλκῇ περόνῃ ἦσαν ἐπί-
σης μεταξὺ τῶν κτερισμάτων.

Τὰ τρία ἄλλα σπήλαια ἀπέδωσαν ἐλάχιστα ἄγγεῖα καὶ ὄστρακα γεωμε-
τρικά. Εἰς ἐν τούτων (τὸ Σπήλαιον Δ) ἀνευρέθησαν λείψανα μᾶλλον νεωτε-
ρικῆς ἐγκαταστάσεως, ἀκέραιος πιθίσκος τρίωτος μὲ κύματοειδεῖς ἐγχαρά-
κτους γραμμάς, καλυπτόμενος ὑπὸ πλακὸς λίθου, ὁστεῖνη ἄτρακτος ὕφαν-
τικοῦ ἱστοῦ, μεταλλικὸν ἐργαλεῖον μὲ ξυλίνην λαβήν· ὁ ἐγκατασταθεὶς

εἶχε κατασκευάσει κοίτην κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν τῶν μικρῶν διαστάσεων (6×6 μ.) σπηλαίου. Ὅχι μακρὰν ἄλλος σπηλαιώδης τάφος εἶχε συληθῇ ὑπὸ τινος τῶν ἐπιχωρίων, ἀλλὰ τὰ 12 ἀγγεῖα ἐκ τῶν κτερισμάτων τοῦ τάφου περιῆλθον εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Εἰς πρωτογεωμετρικούς, φαίνεται, χρόνους ἐχρησιμοποιήθησαν δύο ἄλλα ταφικά σπήλαια εἰς θέσιν *Λεονικά* τῆς Φάραγγος τῶν Νεκρῶν, πλησίον τοῦ χώρου ὅπου ἡ φάραγξ διευρύνεται, σχηματίζουσα εὐρείαν λεκάνην, πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν τῆς ὁποίας ὑποῦται ἀπόκρημνον καὶ δυσπρόσιτον ὕψωμα, χρησιμοποιηθέν, ὡς φαίνεται, ὡς κρησφύγετον κατὰ τοὺς ὑπομινωικούς χρόνους. Πράγματι ἐπὶ τοῦ ἰσοπέδου τοῦ ὕψωματος, μήκους 30 μ., ἡρευνήθη πρόχειρος ἐγκατάστασις, διασφύζουσα εἰς χαμηλὸν ὕψος μίαν γωνίαν κτηρίου, κατὰ τὴν ὁποίαν περισυνελέγησαν τὸ κάτω μέρος πίθου μὲ δύο ἀναγλύφους δακτυλίου, πολλὰ τεμάχια ἄλλων πίθων μὲ ζώνας διακοσμήτους μὲ ἐντομὰς, ὀλίγα ἀγγεῖα εἰς τεμάχια καὶ ἐργαλεῖα, ὡς δύο ἀκόνια, τέσσαρες τριπτῆρες, εἰς τροχαλιοειδῆ λίθος, ἕτερος ὠοειδοῦς πεπιεσμένου σχήματος μὲ ἐγκοπὴν κύκλῳ, δύο τμήματα δίσκων ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου, τέλος ἓν κωνικὸν σφονδύλιον.

Τὰ σπήλαια, τῶν ὁποίων τὸ ἓν εἶναι γνωστόν, ὡς τοῦ Τζουανῆ ὁ Σπήλιος, ἦσαν παλαιόθεν σεσυλημένα· εἰς ταῦτα ἀνευρέθησαν ὀλίγα γεωμετρικά ὄστρακα, ἓν κρανίον καὶ εἰς λίθος δισκοειδῆς μὲ κοιλότητα. Θρυλεῖται ὅτι εἰς τοῦ Τζουανῆ τὸν Σπήλιο ἀνευρέθη πρὸ πολλοῦ χρόνου χρυσοὺς βοῦς· δυσκόλως ὅμως ἡ παράδοσις αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ συσχετισθῇ μὲ τὸ ἐκ Ζάκρου χρυσοῦν ἐξάρτημα κεφαλῆς νεαροῦ ταύρου, τὸ ὁποῖον περιῆλθε μετ' ἄλλων δύο χρυσῶν ἀντικειμένων, ἐνὸς διαδήματος, φέροντος παράστασιν εἰς κεντρικὸν μετάλλιον τῆς «ποτινίας θηρῶν» καὶ ἐκατέρωθεν ὀκτάποδας, καὶ ἐνὸς λοπαδίου μὲ σπειροστρόβιλον, εἰς τὴν Συλλογὴν Γιαμαλάκη καὶ ἀκολούθως εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου· ἔχνη ταφῶν κατὰ τὴν μινωικὴν ἐποχὴν δὲν εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ μικροῦ τούτου σπηλαίου.

Τέλος ἡ ἐξερεύνησις τῶν ταφικῶν σπηλαίων περιέλαβεν ἓν σπήλαιον εὐρισκόμενον εἰς τὴν ἀπόκρημνον πλευρὰν βράχου, κατερχομένου πρὸς τὴν θάλασσαν, ἣτις εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὴν ξηράν, σχηματίζουσα εἶδος μικροῦ fjord, γνωστοῦ ὡς *Μαῦρο Ἀβλάκι*, κατὰ τὸ ΝΑ. ἀκρωτήριον τοῦ ὄρμου τῆς Ζάκρου. Πρόκειται μᾶλλον περὶ «σχίστρας» εἰσχωρούσης ἐπικλινῶς βαθέως ἐντὸς τοῦ βράχου, μήκους 26 περίπου μέτρων καὶ πλάτους ποικίλλοντος ἀπὸ 2 ἕως 3 μέτρα. Τὸ σπήλαιον τοῦτο εἶχε τελείως ἀναμοχλευθῇ ὑπὸ λαθρανασκαφῶν κατὰ τοὺς προσφάτους χρόνους. Τὰ ἄφθονα περισυλλεγένητα ὄστρακα ἀνάγονται εἰς τὴν προανακτορικὴν μινωικὴν περίοδον. Πολλὰ τεμάχια πίθων, σαρκοφάγων, μεγάλων καὶ μικρῶν ἀγγείων, ἀνάμεικτα μὲ πλῆθος θαλασσίων ὀστράκων καὶ ἄφθονα ὀστᾶ ἐκ ταφῶν, ἀνευ-

ρέθησαν διεσκορπισμένα καθ' ὅλον τὸ μήκος τοῦ σπηλαίου, πλὴν τοῦ κατὰ τὸ βάθος θαλαμίσκου, ὅστις, ὥς φαίνεται, δὲν ἐχρησιμοποιήθη· δύο ἢ τρία κιβώτια ἐπληρώθησαν ἐκ τῶν ὀστράκων τούτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὀλίγα εἶναι ἐκ τῶν πρωίμων καμαραϊκῶν. Ἀγγεῖα ὀλόκληρα ὀλίγα διέφυγον τὴν σύλησιν: Προχοῖσκη ραμφόστομος μὲ πεπλατυσμένον σῶμα, ἡμισφαιρικὸν κύπελλον μὲ πρόχυσιν, δύο κωνικὰ κύπελλα, στενὰ καὶ ὑψηλὰ κωνικὰ ποτήρια τοῦ τύπου τῶν tumblers, πάντα ἀνήκοντα εἰς τὴν μεταβατικὴν φάσιν ἀπὸ τῆς ΠΜ ΙΙΙ εἰς τὴν ΜΜ ΙΑ περίοδον. Τρεῖς πυρῆνες ὀψιανοῦ καὶ ἐν δισκοειδὲς σφονδύλιον εἶναι ἴσως τῆς αὐτῆς χρονολογίας.

Ὅχι μακρὰν τοῦ σπηλαίου, ἐπὶ τοῦ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βράχου διαμορφουμένου ἰσοπέδου, παρατηροῦνται λείψανα μεγάλου κτηρίου ὀκοδομημένου κατὰ τὸν κυκλώπειον τρόπον διὰ μεγάλων λίθων. Τὰ ὀστρακα ἀποδεικνύουν σύγχρονον πρὸς τὰς ταφὰς τοῦ σπηλαίου ἐγκατοίκησιν.

Ἡ ἐξερεύνησις τῶν νεκροταφείων δὲν θεωρεῖται ἐξαντληθεῖσα. Πολλὰ ἄλλα σπήλαια παραμένουν εἰσέτι ἀνεξερεύνητα καὶ ὑπάρχει ἡ πιθανότης ὠρισμένα τούτων νὰ διέφυγον τὴν σύλησιν καὶ νὰ ἀποδώσουν σημαντικὰ εὐρήματα. Ὅπωςδὴποτε ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ ὅτι οὐδὲν τῶν μέχρι σήμερον ἐξερευνηθέντων σπηλαίων περιεῖχε ταφὰς ἀναγομένας εἰς τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης ἀκμῆς τῆς μινωικῆς πόλεως.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΤΩΝ

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ Ὀκτάγωνον τῶν Φιλίππων συνεχίσθη α) εἰς τὴν Ἑγνατίαν ὁδὸν καὶ εἰς τὴν παραλλήλως αὐτῆς καὶ ἀνατολικῶς τοῦ προπύλου ἐκτεινομένην ἐξέδραν, β) ἐκ τοῦ σημείου τῶν πέρυσιν ἀποκαλυφθέντων ΒΑ. τῆς φιάλης χώρων, οἵτινες μετ' ἐπιφυλάξεως ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς ὁ προθάλαμος, τὸ ἀποδυτήριον καὶ τὸ κατηχομενεῖον τοῦ βαπτιστηρίου (ΠΑΕ 1961, 79), γ) εἰς τοὺς χώρους τοῦ λουτρῶνος καὶ δ) εἰς τὸ κυρίως Ὀκτάγωνον διὰ τὴν λεπτομερεστέραν ἔρευναν αὐτοῦ.

Α. Ἑγνατία ὁδὸς - ἐξέδρα

Ἐκ τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ ἀπεμακρύνθησαν μεγάλοι ὄγκοι ἐπιχώσεων καὶ κρημνισμάτων. Τὸ κατὰστροφμα ταύτης εἶναι λίαν κατεστραμμένον, τῶν ὀγκωδῶν μαρμαρολίθων αὐτοῦ εἴτε μετατοπισθέντων ἀκεραίων εἴτε ἐμπεχθέντων ἐν τεμαχίοις κατακορύφως ἐπὶ τοῦ καταστρώματος εἴτε τέλος διαλυθέντων εἰς λεπτότατα θρύμματα. Ἡ ὁδὸς συνεχίζεται πρὸς Ἀνατολὰς.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς Ἑγνατίας ἀπεκαλύφθη καὶ τμήμα τῆς ἐξέδρας. Εἰς ἀπόστασιν 12 μ. ἀπὸ τῆς δυτικῆς ἀφετηρίας αὐτῆς ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου ἀνοίγεται εἴσοδος πλάτους 2.40 μ. διατηροῦσα κατὰ χώραν τὸν οὐδὸν (πίν. 164α). Ἐκ τῶν πολλῶν βάσεων, τμημάτων κιόνων καὶ ἰωνικῶν κιονοκράνων, πλακῶν ὀρθομαρμαρώσεων καὶ ζεύξεων, εὗρισκομένων εἴτε ἐπὶ τῆς ἐξέδρας εἴτε μεταξὺ τῶν κρημνισμάτων ἐνδυναμώνεται ἡ ἄποψις, ἥτις διευτυπώθη ἤδη, ὅτι ἡ μὲν προσθία ὄψις τῆς ἐξέδρας ὀρίζεται ὑπὸ κιονοστοιχίας ὃ δὲ ὀπισθεν τοῖχος αὐτῆς ἐκαλύπτετο δι' ὀρθομαρμαρώσεως. Ἡ εὐρύτης ἐξ ἄλλου τῆς ἐπὶ τοῦ τοίχου διαπιστωθείσης εἰσόδου καὶ ἡ ἐνδεικτικὴ ἐκ τῆς πολλῆς χρήσεως κοιλότης τοῦ οὐδοῦ μαρτυροῦν ὅτι ἡ διὰ τῆς ἐξέδρας θύρα ἦτο καὶ ἡ κυρία διὰ τὴν προσπέλασιν εἰς τὸ αἶθριον καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὰ ἄλλα διαμερίσματα τὰ ἀνατολικῶς καὶ βορείως αὐτοῦ κείμενα.

Β. Λουτρῶν

Ἀνατολικῶς τοῦ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἀποκαλυφθέντος ἔνδοξο (caldarium) τοῦ λουτρῶνος (ΠΑΕ 1961 [1964], 77) ἀπληλευθερώθη ἐκ τῶν κρημνισμάτων παραλληλόγραμμος χώρος μήκους 11.50 μ. καὶ

πλάτους 3.20 μ. Οὗτος ἐνούμενος δι' εἰσόδου στενῆς σχετικῶς, ἣς διετηρήθη ὁ οὐδός, πρὸς τὸν δυτικῶς αὐτοῦ καὶ ὡς μέσον οἶκον (tepidarium) χαρακτηρισθέντα, ἀποτελεῖ συνέχειαν αὐτοῦ. Διότι ἐν αὐτῷ ἀπεκαλύφθησαν κτιστοὶ πεσσίσκοι, ἔνδεκα κατὰ μῆκος καὶ πέντε κατὰ πλάτος, διαστάσεων 0.30 μ. $\times$ 0.30 μ., σωζόμενοι εἰς ἱκανὸν ὕψος (πίν. 165). Κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ὑποκαύστου διατηροῦνται τὰ ἐπ' αὐτῶν βαίνοντα τόξα, ἅτινα φέρουν τμήμα τοῦ ὀριζοντίου δαπέδου τῆς ὑπὲρ αὐτὰ αἰθούσης (πίν. 164β). Κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ χώρου τούτου διεπιστώθη ὅτι, μεταγενεστέρως, διὲ ἔπαυσε πλέον χρησιμοποιούμενον τὸ τμήμα τοῦτο, τοῦ μέσου οἴκου περιορισθέντος εἰς τὸ ΒΔ. μικρὸν διαμέρισμα, ἐγένοντο κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν διάφοροι μετασκευαὶ ἀγνώστου προορισμοῦ, ὡς ἡ τοποθέτησις ὑπὲρ τοὺς πεσσίσκους κτιστοῦ ἀγωγοῦ, ἔχοντος κατεύθυνσιν ἐκ ΒΔ. πρὸς ΝΑ., καὶ ἡ κατασκευὴ ἡμικυκλικῆς λεκάνης κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ διαμερίσματος. Συγχρόνως πρὸς τὰς μετασκευὰς ταύτας εἰκάζω, ὡς ἐκ τῆς διαφορετικῆς, ἀμελοῦς καὶ σχετικῶς προχείρου τοιχοδομίας, ὅτι ἐκτίσθη καὶ ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ ὑποκαύστου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν θὰ περιορίσθη κατὰ πλάτος. Ἡ περαιτέρω ἔρευνα θὰ ἀποδείξῃ τὸ ὀρθὸν ἢ μὴ τῆς ὑποθέσεως.

Ἐν συμφύρμῳ μετὰ τῶν κρημνισμάτων καὶ πρὸς τὸν πυθμένα τοῦ ὑποκαύστου εὐρέθησαν πολλοὶ κέραμοι, πάχους 0.02 μ. - 0.25 μ., προερχόμενοι ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν πεσσίσκων ἐπικαθημένων τοξυλλίων, πολλὴ καὶ πυκνὴ αἰθάλη καὶ μᾶζα τετηκότος μολύβδου, εἰς ἣν προσκεκολλημένον ἀγγεῖον καὶ ὄστρακα ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ (πίν. 166α).

Ἐσωτερικῶς τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς ἐξέδρας καὶ πρὸ τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης εἰσόδου διεπιστώθη προθάλαμος, ὁ ὁποῖος μετὰ τῆς πρὸς Βορρᾶν αὐτοῦ θύρας ἐσχημάτιζεν εἶδος πυλῶνος (πίν. 164α), διαστάσεων 3 μ. $\times$ 2.60 μ. Τὸ δάπεδον τούτου ἦτο ἐστρωμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν μὲν κατὰ χώραν ἀλλὰ τεθραυσμέναι εἰς μικρὰ τεμάχια. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ χώρου μεταξὺ τῶν κρημνισμάτων διεπιστώθησαν πολλοὶ κέραμοι, στρωτῆρες καὶ καλυπτῆρες, πλῆθος μεγάλων πλίνθων μετὰ τοῦ ἐπ' αὐτῶν κεραμικοῦ κονιάματος, προερχομένων πιθανῶς ἐξ ἡμικυλινδρικής στέγης, χαλκοῦν κλειστρον θύρας, σιδηροῖ ἥλοι μεγέθους ἀπὸ 0.06 μ. - 0.16 μ., τμήματα σταθερῶν θυρωμάτων, θραύσματα ὑαλίνων ἀγγείων καὶ ὑαλοπινάκων καὶ τρία χαλκᾶ νομίσματα.

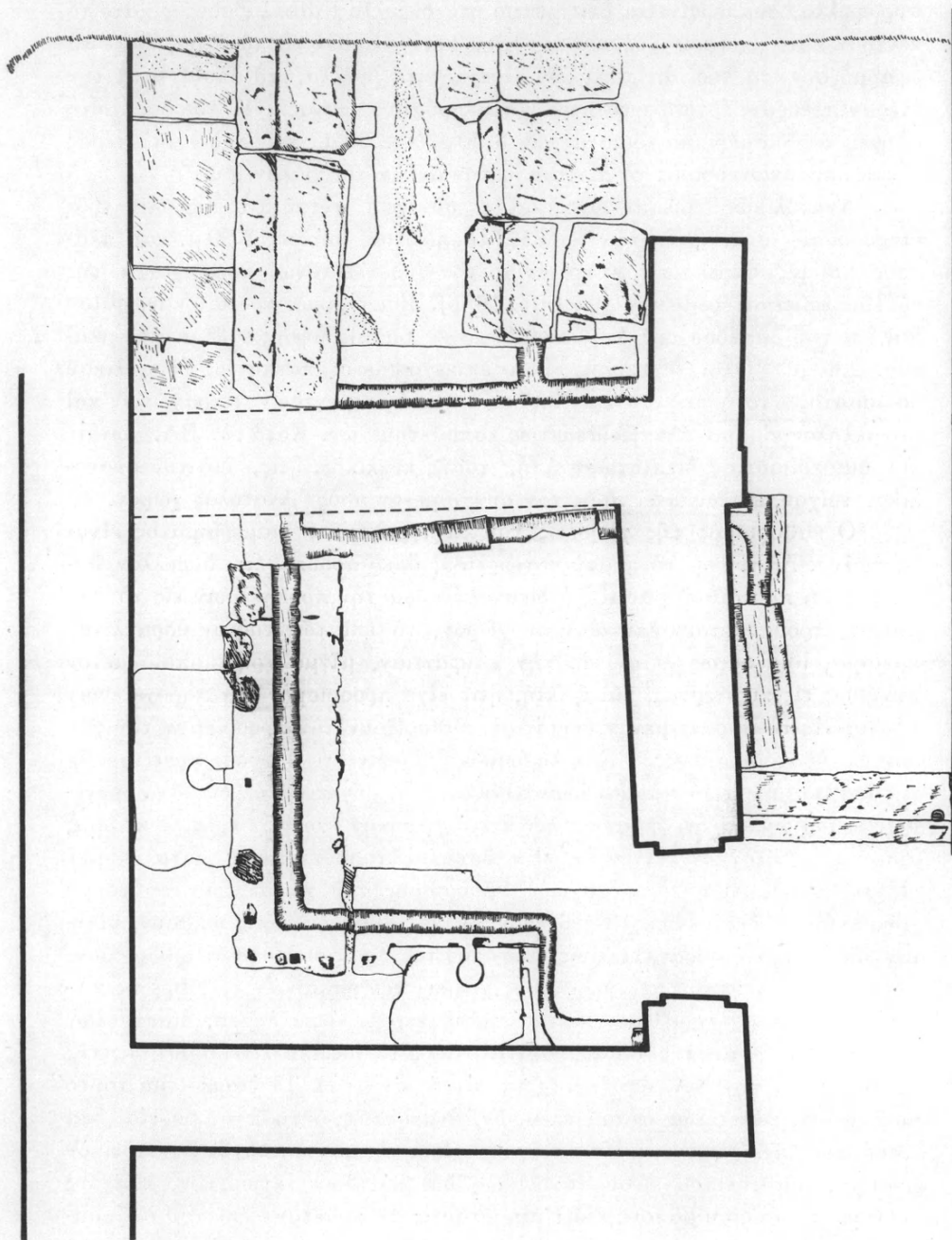
Εἰς ὅλον τὸ πλάτος σχεδὸν τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ πυλῶνος ἀνοίγεται εἴσοδος πλάτους 2.30 μ. Τὸ μαρμαρίνιον τῆς κατώφλιον κατὰ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ ἀριστερὸν τμήμα αὐτοῦ φέρει ἔντονα ἵχνη μακρᾶς καὶ συνεχοῦς χρήσεως (πίν. 164α). Ἐκ τούτου καὶ τῶν ὑπαρχόντων κατὰ τὸ κέντρον τῶν τῶν συρτῶν, διὰ τῶν ὁποίων καθίσταντο ἀκίνητα καὶ σταθερὰ τὰ κλειόμενα

θυρόφυλλα, συμπεραίνεται ὅτι ἡ θύρα ἦτο δίφυλλος, μεσολαβοῦντος κατὰ τὸ κέντρον κατακορύφου ξυλίνου σταθμοῦ μετ' ἐγκοπῶν εἰς τὰ ἄκρα, ὥστε νὰ ἐφαρμόζον τὰ δύο ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητα φύλλα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἑτέραν πλευρὰν ἐστρέφοντο περὶ κατακορύφους ἄξονας. Ἡ εἴσοδος αὕτη ὀδηγεῖ εἰς διαμέρισμα, διαστάσεων 3.50 μ. × 2.50 μ., τὸ ὁποῖον δι' ἑτέρας θύρας ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὸ atrium ἢ τὴν αὐλὴν τοῦ βαλανείου.

Ἀνατολικῶς τοῦ πυλῶνος καὶ ἐν συνεχείᾳ αὐτοῦ ἀνεσκάφησαν τρεῖς ἔτερα διαμερίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον, μήκους 3.90 μ. καὶ πλάτους 2.80 μ., φέρει εἰς τὸν νότιον τοῖχον οὐδὸν ἐντόνως προεξέχοντα τῆς εὐθείας τῶν ἐκατέρωθεν τοίχων (πίν. 166β). Ἐσωτερικῶς πρὸ τοῦ κατωφλίου καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου ὑπάρχει βαθμὶς ὕψους 0.38 μ. καὶ πλάτους 2.40 μ. Ὅλοι οἱ τοῖχοι εἶναι ἐπικεχρισμένοι διὰ παχέος ὑδραυλικοῦ κονιάματος· τὸ δάπεδον φέρει πλάκωσιν ἐξ ἀνισομεγέθων τετραγώνων καὶ παραλληλογράμων πλακῶν ἀτάκτως τοποθετημένων. Κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ διαμερίσματος διεπιστώθη ὀπή, τομῆς κυκλικῆς, ἣτις, διὰ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὸν συνεχόμενον πρὸς Ἀνατολὰς χώρον.

Ὁ καθορισμὸς τῆς χρήσεως τοῦ περιγραφέντος διαμερίσματος εἶναι δύσκολος. Διότι ἐνῶ τὸ πλατὺ κατώφλιον, ὅπερ προϋποθέτει δίφυλλον θύραν, καὶ ἡ πρὸ αὐτοῦ βαθμὶς, ἡ διευκολύνουσα τὴν προσπέλασιν εἰς τὸ δωματίον, προϋποθέτουν ἐπισκέψιμον χώρον, τὸ ἐπὶ τῶν τοίχων ὑδραυλικὸν κονίαμα, ἰδιαζόντως λεῖον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, μῆγμα χρησιμοποιοῦμενον συνήθως εἰς κινστέρνας, καὶ ἡ ὀπή, ἣτις εἶχε προορισμὸν τὴν παροχέτευσιν ὕδατος εἰς τὸ παρακείμενον δωματίον, καθορίζουν τὸν προορισμὸν τοῦ χώρου ὡς ὕδατοδεξαμενῆς. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ οὐδὸς προεξέχει ἐκ τῆς ἰσογραμμῆς τῶν παραστάδων 0.30 μ. καὶ σύγκειται ἐκ δύο ἀνισομεγέθων τεμαχίων καὶ ὅτι ἡ βαθμὶς δὲν ἔχει ὀργανικὴν ἐνότητα πρὸς τὸ κτίσμα, ἀμφότερα δηλὸν ὅτι εἶναι ἐκ τῶν ὑστέρων τοποθετημένα, καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἀρχικὸς προορισμὸς τοῦ χώρου τούτου ἦτο νὰ χρησιμεύῃ ὡς δεξαμενὴ καὶ ἀργότερον, ὡς καὶ ἄλλαι ἐνδείξεις πείθουν, μετεσκευάσθη εἰς αἶθουσαν, τελείως διάφορον τοῦ πρώτου ἔχουσαν προορισμόν.

Ἐν συνεχείᾳ τοῦ περιγραφέντος χώρου, τὸν ὁποῖον ἐν τοῖς ἐφεξῆς κινστέρναν θὰ χαρακτηρίζωμεν, ἀπεκαλύφθη τετράγωνος αἶθουσα, διαστάσεων 2.90 μ. × 3.00 μ., τῆς ὁποίας ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος ἀποκλίνει αἰσθητῶς τῆς εὐθείας κατὰ τὴν ΝΑ. ἀπόληξιν (εἰκ. 1 καὶ πίν. 167). Τὸ διαμέρισμα τοῦτο κατὰ μῆκος τῶν τριῶν αὐτοῦ πλευρῶν, ἀνατολικῆς, δυτικῆς καὶ βορείας, καὶ παρὰ τοὺς περικλείοντας αὐτὸ τοίχους φέρει εἰς τὸ δάπεδον ἀποχετευτικὸν σκάμμα, τομῆς τετραγώνου κανονικῶς διὰ πλίνθων ἐκτισμένον, πλάτους 0.50 μ. καὶ ὁμοίου βάθους, κατ' ἀποστάσεις δὲ καθέτους ἐπὶ τοῦ σκάμματος καὶ γεφυρούσας τοῦτο μαρμαρίνας πλάκας. Πρὸ τοῦ ἀποχετευτικοῦ

Εἰκ. 1. Κάτοψις τῶν διαμερισμάτων τοῦ ἀφόδου.

ἀγωγοῦ καὶ μὲ τὸ αὐτὸ σχῆμα περιτρέχει τὸ δάπεδον μαρμάρινον ἀνάλημμα, φέρον εἰς τὸ κέντρον ἀβαθῇ αὐλάκα ἡμικυκλικῆς τομῆς. Κατὰ τὸ κέντρον καὶ εἰς χαμηλότεραν στάθμην τὸ δάπεδον ἐκαλύπτετο διὰ πλακῶν. Ἡ χρῆσις τοῦ διαμερίσματος τούτου διαφαίνεται ἐκ τῆς εἰς σχῆμα Π διατάξεως τοῦ σκάμματος, τῶν ἐπ' αὐτοῦ καθέτως τοποθετημένων πλακῶν, τοῦ πρὸ αὐτοῦ ὁμοιοσχήμου αὐλακωτοῦ μαρμάρου καὶ τοῦ χαμηλότερου κεντρικοῦ δαπέδου. Ἡ ἀνέυρεσις ὅμως μεταξὺ τοῦ κατωτάτου στρώματος τῶν κρημνισμάτων ὡς καὶ εἰς τὸ atrium τοῦ βαλανείου πλακῶν τινων φερουσῶν εἰδικὰ ἀνοίγματα καὶ ἡ ἀπόλυτος ἐφαρμογὴ αὐτῶν ὀριζοντίως ἐπὶ τῶν κατὰ χώραν διατηρηθεισῶν καθέτων πλακῶν, μαρτυρεῖ ὅτι πρόκειται περὶ ἀφόδου, μικροτέρου μὲν ἀλλ' ὁμοίου πρὸς τὸ ἀποκαλυφθὲν πρὸ ἐτῶν ΝΔ. τῆς βασιλικῆς Β (πίν. 167). Καὶ ὁ παρακείμενος χώρος, ὁ ὁποῖος χωρίζεται ἐκ τοῦ πρώτου διὰ μεταγενεστέρου τοίχου, ἀποτελεῖ συνέχειαν αὐτοῦ καὶ εἶχε πιθανώτατα τὸν αὐτὸν προορισμόν, ὡς ἀποδεικνύουν τὰ ὑπολείμματα ὁμοίων καὶ ἐν αὐτῷ ἐγκαταστάσεων, αἱ ὁποῖαι κατεστράφησαν μεταγενεστέρως (εἰκ. 1).

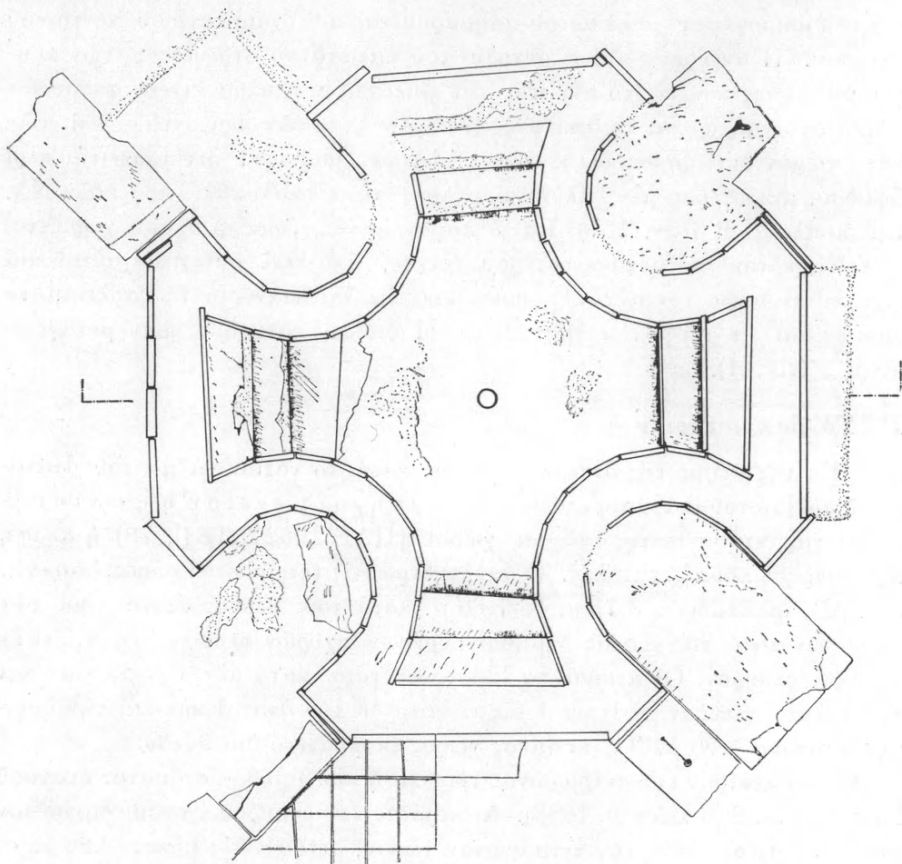
Γ. Τὸ βαπτιστήριον

Ἐκ τῆς θύρας τῆς ἀποκαλυφθείσης κατὰ τὸ νότιον τμήμα τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ μετ' ἐπιφυλάξεως ὡς κατηχομενεῖοῦ ἢ φωτιστηρίου χαρακτηρισθέντος πέρυσι χώρου (ΠΑΕ 1962 [1964], 79) ἡ σκαφὴ προὐχώρησε πρὸς Ἀνατολὰς. Ὁ ἀπελευθερωθεὶς τετράγωνος χώρος (παρένθ. πίν. Α'), διαστάσεων 8.73 μ. × 7.60 μ. κατὰ τοὺς μέσους ἄξονας, διὰ τῶν τεσσάρων κατὰ τὰς γωνίας δημιουργουμένων ἰσχυρῶν πεσσῶν σχηματίζει ἐν κατόψει σταυρόν. Οἱ πεσσοὶ θὰ ἐβάσταζον τόξα κατὰ μὲν τὴν βορείαν καὶ τὴν νοτίαν πλευρὰν πλάτους 1.60 μ. κατὰ δὲ τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν δυτικὴν πλάτους 1.50 μ. Ὁ κεντρικὸς χώρος ἐκαλύπτετο διὰ θόλου.

Εἰς τὸ κέντρον τοῦ τετραγώνου ἵδρυται ἡ κολυμβήθρα σχήματος σταυροῦ Μάλτας (εἰκ. 2, 3 καὶ πίν. 168β). Αἱ κεραῖαι τοῦ σταυροῦ ἔχουσαι διαγώνιον φορὰν ἐν σχέσει πρὸς τὸν τετράγωνον χώρον, μετροῦν εἰς μῆκος 2.20 μ. αἱ δὲ μεταξὺ αὐτῶν ἀνοιγόμεναι κόγχαι ἔχουν χορδὴν ± 0.55 μ. καὶ βέλος ± 0.55 μ. Δύο βαθμίδες κτισταὶ ἐπενδεδυμέναι ὡς καὶ τὸ ὅλον σῶμα τῆς κολυμβήθρας διὰ παραλληλογράμμων πλακῶν ἐκ προκοννησίου μαρμάρου, ἄγουν εἰς τὸν πυθμένα αὐτῆς. Εἰς τὸ κέντρον τούτου διεπιστώθη στόμιον μολυβδίνου, κυλινδρικῆς τομῆς, ὕδραγωγοῦ σωλήνος. Οὗτος ἀρχόμενος ἐκ τοῦ ἐνδοῦ τοῦ βαλανείου καὶ βαίνων καθέτως ἐντὸς αὐλακος ἐπὶ τοῦ μεσοτοίχου τοῦ λουτρῶνος καὶ τοῦ βαπτιστηρίου, ἀπολήγει ὑπογείως εἰς τὸ κέντρον τῆς κολυμβήθρας (παρένθ. πίν. Α' καὶ πίν. 168α). Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν βάσιν τοῦ νοτίου σκέλους τῆς κολυμβήθρας διεπιστώθη ὁπή,

τομῆς τετραγώνου (εἰκ. 3), ἣτις φέρει πρὸς κτιστὸν ἀποχευτικὸν ἀγωγόν, ὃ ὁποῖος ἔχων κατεύθυνσιν ΝΑ. ἀπολήγει εἰς κεντρικὸν ἀγωγόν.

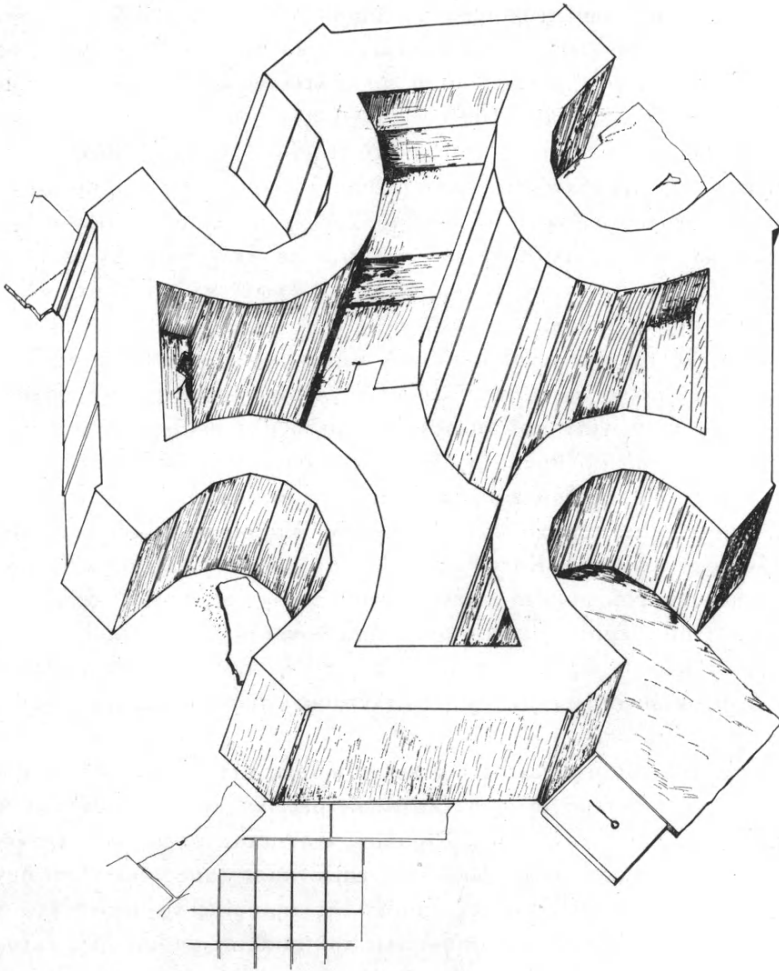
Τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἀνωδομῆς τοῦ διαμερίσματος τῆς κολυμβήθρας δηλοῖ καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ δαπέδου διάταξις τῶν διαχώρων τῶν ποικίλων μαρμαροθετη-

Εἰκ. 2. Κάτοψις τῆς κολυμβήθρας.

μάτων. Οὕτω τὸ τετράγωνον τοῦ κέντρου (παρένθ. πίν. Α'), τὸ ὁποῖον εἰκάζω ὅτι θὰ ἐκαλύπτετο ὑπὸ θόλου, τονίζεται διὰ τεσσάρων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ταινιῶν πλάτους 0.31 μ. Τούτων αἱ ἐξωτερικαὶ ἀκμαὶ εὗρισκονται ἐν ἰσογραμμῇ πρὸς τὰς ἀπολήξεις τῶν πεσσῶν. Ὅμοιαι μαρμαρίναι λευκαὶ λωρίδες περιβάλλουν καὶ τοὺς μεταξὺ τῶν πεσσῶν παραλληλογράμμους χώρους, ἄνωθεν τῶν ὁποίων ἀνοίγονται τὰ ἐφ' ὧν ἐδράζεται ὁ θόλος τόξα.

Εἰς τὸ κεντρικὸν τετράγωνον τὰ μαρμαροθετήματα εἰς τὰ τέσσαρα γωνιαῖα διάχωρα, τὰ δημιουργούμενα ὑπὸ τῶν πεπλατυσμένων κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἀπόληξιν κεραιῶν τῆς σταυρομόρφου κολυμβήθρας, τῶν τοίχων

Εἰκ. 3. Ἀξονομετρικὴ ἄποψις τῆς κολυμβήθρας.

τοῦ διαμερίσματος καὶ τῶν διαμορφουμένων μεταξὺ τῶν κεραιῶν κογχῶν, σχηματίζουν τεμνόμενα ὀκτάγωνα, διαγωνίως τοποθετημένα, τετράγωνα διαφόρου μεγέθους κατὰ διάχωρα καὶ ψαροκόκκαλον. Αἱ αὐταὶ περίπου συνθέσεις μαρμαροθετημάτων ὑπῆρχον καὶ εἰς τοὺς πλαγίους στενομήκεις

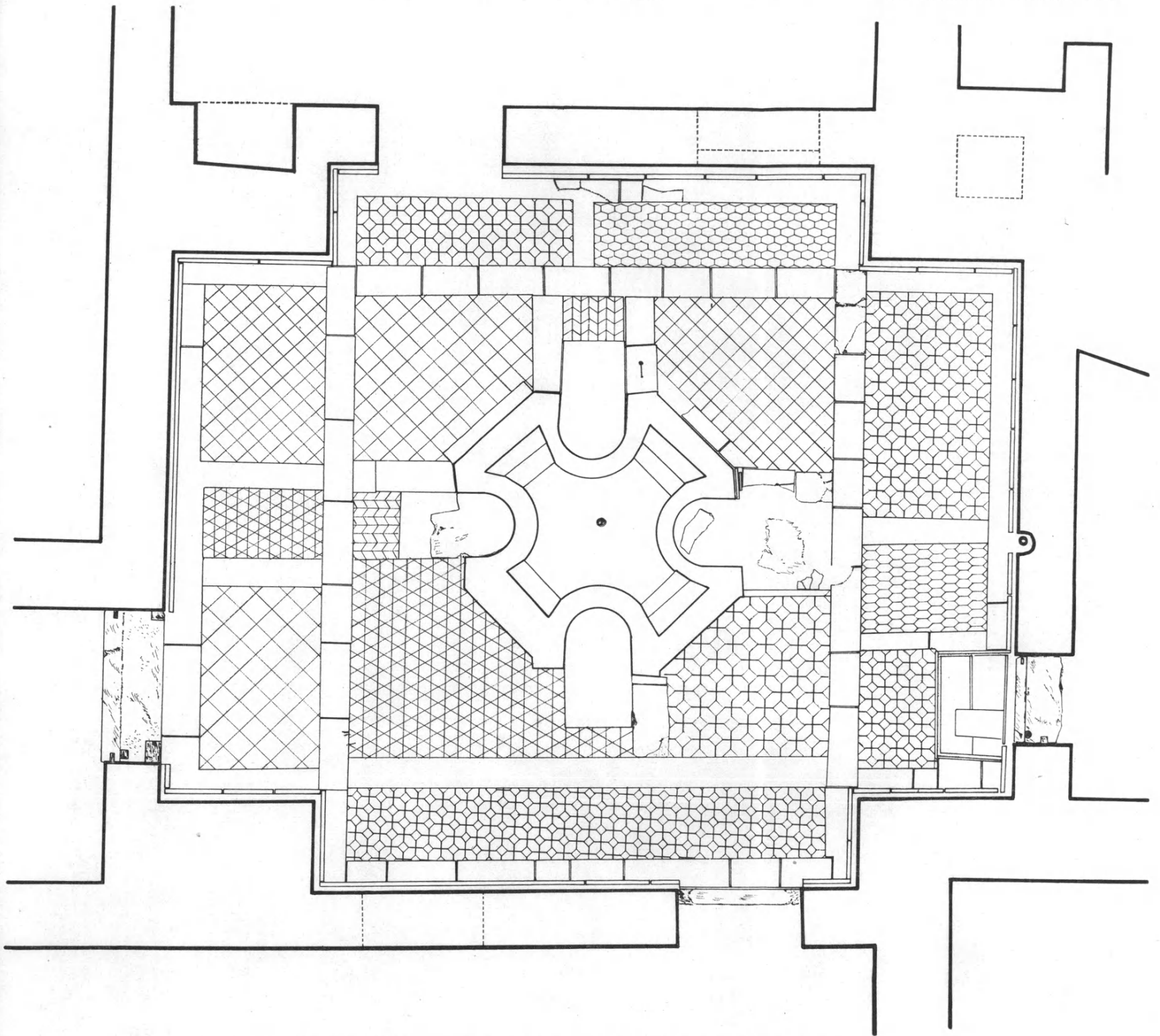
χώρους, οἱ ὅποιοι εἴτε διαιροῦνται διὰ λευκῶν στενῶν πλακῶν καθέτως εἰς πλείονα διάχωρα, ἐξ ὧν ἕκαστον ἔχει καὶ διάφορον τοῦ ἄλλου σύνθεσιν, εἴτε μένουν ἀκέραιοι, ὅποτε τὸ μαρμαροθέτημα καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν εἶναι τὸ αὐτό (παρένθ. πίν. Α'). Τὰ ἀνωτέρω διηκριβώθησαν καὶ ἐκ τῶν διασωθέντων ἀλωβήτων τμημάτων τοῦ μαρμαροθετήματος ἀλλὰ καὶ κυρίως ἐκ τῶν διατηρουμένων ἐπὶ τοῦ ἐκ κεραμικοῦ κονιάματος ὑποστρώματος ἀρνητικῶν ἀποτυπώσεων, αἵτινες μετὰ προσεκτικὸν καὶ ἐπιμελῆ καθαρισμὸν ἀνεφάνησαν ἀνάγλυφοι (πίν. 169 καὶ 170α).

Οἱ τοῖχοι τῆς αἰθούσης τοῦ βαπτιστηρίου διετηρήθησαν εἰς ὕψος 2.30 μ. περίπου. Καλύπτονται εἰσέτι ἐν πολλοῖς δι' ὀρθομαρμαρώσεως κατεστραμμένης κατὰ τὸ ἄνω αὐτῆς τμήμα. Ὡς ἐκ τῶν κατὰ χώραν ἐνδείξεων (ἤλιοι προσηλωμένοι ἐπὶ τοῦ τοίχου, ὑπόστρωμα ἐκ κεραμικοῦ κονιάματος κ. ἄ.) ἐμφαίνεται, ἀκεραία ἢ ὀρθομαρμάρωσις ἐφθάνεν εἰς ὕψος τοῦλάχιστον 2.80 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου.

Ἄξιον λόγου διὰ τὸ σπάνιον, ἂν μὴ τὸ μοναδικὸν τοῦ πράγματος, εἶναι ἡ ἄμεσος ἐπικοινωνία τοῦ κυρίως βαπτιστηρίου πρὸς τὸ βαλανεῖον. Κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ μεσοτοίχου μεταξὺ τοῦ λουτρῶνος καὶ τῆς αἰθούσης τῆς κολυμβήθρας ἀνοίγεται εἴσοδος πλάτους 0.90 μ., δι' ἧς διὰ δύο ὑψηλῶν βαθμίδων εἰσήρχετό τις ἐκ τοῦ βαπτιστηρίου εἰς τὸν λουτρῶνα (παρένθ. πίν. Α' καὶ πίν. 170β), τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον εὐρίσκεται εἰς ὑψηλότεραν στάθμην. Κάτωθι τῆς εἰσόδου καὶ τῶν βαθμίδων διεπιστώθη εὐρύς ἀποχετευτικὸς ἀγωγός, τετραγώνου τομῆς, ὁ ὁποῖος ἀπολήγει εἰς φρεάτιον, ἐξ οὗ ἕτερος ἀγωγὸς ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ βαπτιστηρίου μὲ κατεύθυνσιν ἐκ Βορρᾶ πρὸς ΝΑ. παρωχέτευε τὰ ἐκ τοῦ caldarium ὕδατα εἰς ἕτερον ἀγωγὸν συνδεδεμένον πρὸς τὸ κεντρικὸν σύστημα ἀποχετεύσεως τοῦ ὅλου συγκροτήματος.

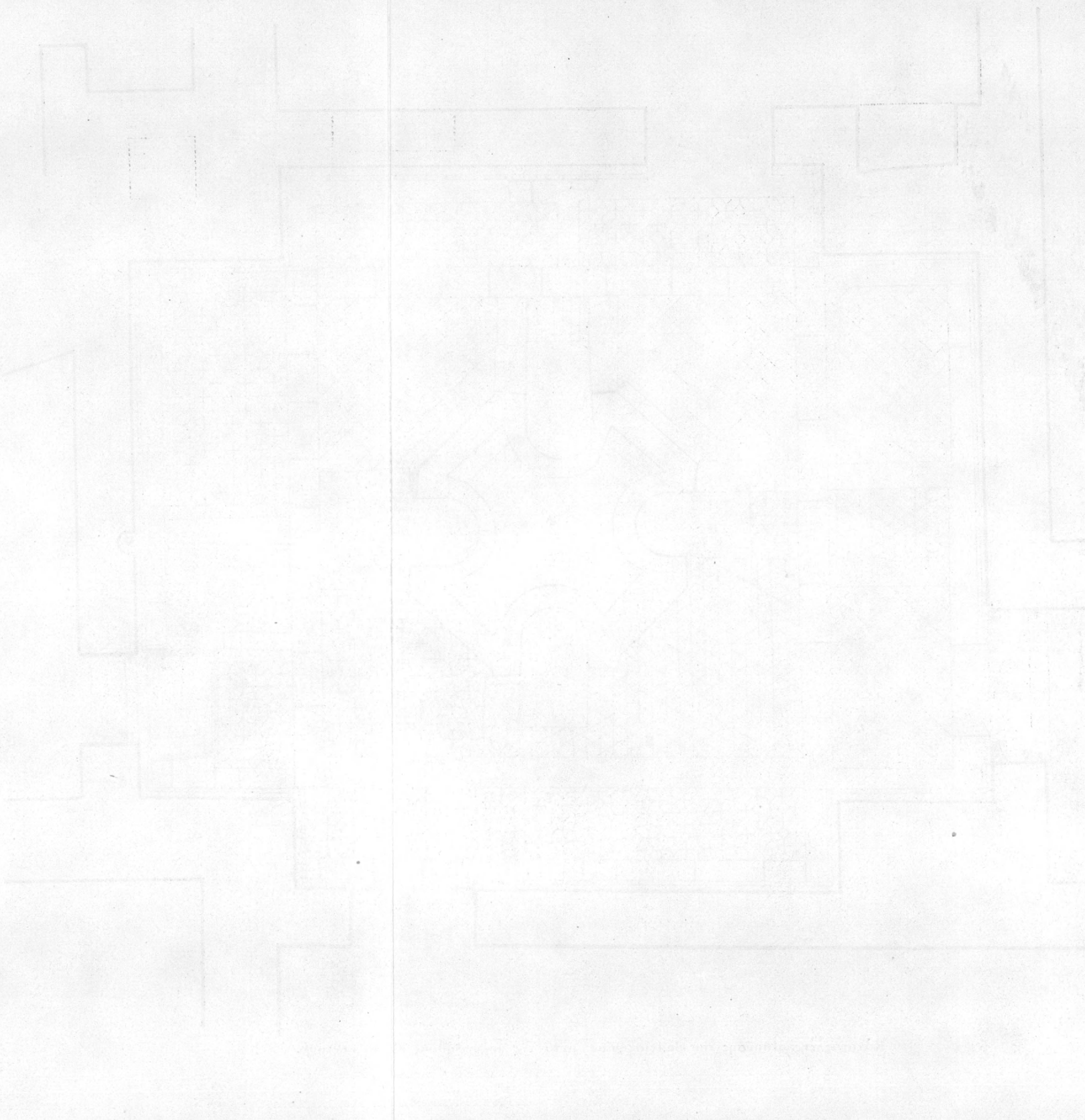
Ἐντὸς τοῦ διαμερίσματος τῆς κολυμβήθρας μεταξὺ τῶν κρημνισμάτων εὐρέθησαν πολλὰ τεμάχια ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν: ἰωνικὰ σύνθετα κιονόκρανα, ἀμφικιόνια, κιονίσκοι ἐξ ἀτρακίου λίθου καὶ ἄλλα τινὰ ἀποκεκρυμμένα γλυπτά, τῶν ὁποίων ἡ προέλευσις καὶ ὁ προορισμὸς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ ἀκόμη. Θεωρῶ ὡς ἐξαιρετικῆς σημασίας τὰ εὐρεθέντα πολλὰ σπαράγματα ἐκ τῆς ἐντοιχίου ψηφώσεως τοῦ βαπτιστηρίου, ἡτις ἐκτὸς τῶν κοινῶν κοσμήσεων, ἀνθικῶν κυρίως, συνίστατο καὶ ἐξ ἀνθρωπίνων μορφῶν, πιθανῶς Ἀποστόλων, καὶ πολλῶν ἐπιγραφῶν (πίν. 171α).

Τὸ διαμέρισμα τοῦ βαπτιστηρίου ἐπικοινωνεῖ ἐπίσης νοτίως μὲν πρὸς τὸ διακονικὸν ἀνατολικῶς δὲ διὰ δύο εἰσόδων, ἐξ ὧν ἡ μία εὐρέθῃ πεφραγμένη δι' ἀργολιθοδομῆς (παρένθ. πίν. Α' καὶ πίν. 171β), πρὸς ἑτέραν αἰθουσαν μήκους 12.90 μ. καὶ πλάτους 5.80 μ. Αὕτη ἐκτὸς τῶν δύο μνημονευθεισῶν θυρῶν συνδέεται μετὰ τῆς προθέσεως διὰ θύρας πλάτους 1.60 μ.

Κάτοπις τῆς αἰθούσης τοῦ βαπτιστηρίου μετὰ τῆς κολυμβήθρας εἰς τὸ κέντρον.

εὐρισκομένης εἰς τὸ κέντρον τοῦ νοτίου τοίχου καὶ δι' ἑτέρας στενοτέρας (1.30 μ.) εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ δυτικοῦ τοίχου μετὰ τοῦ διακονικοῦ (πίν. 172α).

Κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν κρημνισμάτων ἐκ τοῦ χώρου τούτου διεπιστώθη ὅτι κατὰ καιροὺς ἐγένοντο πρόχειροι μετασκευαὶ πρὸς περιορισμὸν τοῦ χώρου τῆς αἰθούσης. Οὕτω εἰς ἀπόστασιν 4 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ νοτίου τοίχου ἐκτίσθη παράλληλον πρὸς τοῦτον διαχώρισμα ὡς καὶ ἕτερον ἐγκάρσιον ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου. Ἐπίσης εὗρέθη μεταγενέστερον δάπεδον ἐξ ἀκανονίστων πλίνθων καὶ μικρῶν ἀποκομμάτων μαρμάρων. Τὰ διάφορα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, τὰ ὁποῖα εἴτε μεταξὺ τῶν κρημνισμάτων εἴτε ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἀνεφάνησαν, δὲν ἀνήκουν εἰς τὸν ὅρον τοῦτον ἀλλ' ἀποσπασθέντα ἐκ καταρρευσάντων τμημάτων τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος ἐχρησιμοποιήθησαν ἐνταῦθα διὰ τὰς μνημονευθείσας μεταγενεστέρας καὶ προχείρους κατασκευάς.

Ὁ σκοπός, τὸν ὁποῖον ἐξυπηρετεῖ τὸ ἀποκαλυφθὲν διαμέρισμα, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῇ ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ θέσις καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν ἑσώτερον οἶκον τοῦ βαπτιστηρίου ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς τὴν πρόθεσιν καὶ τὸ διακονικὸν ἀφ' ἑτέρου. Πρόκειται δῆλον ὅτι περὶ τοῦ χωρίου ἤτοι τῆς αἰθούσης ἐκείνης, ἐν ἣ μετὰ τὸ βάπτισμα οἱ νεοφώτιστοι ἐδέχοντο τὸ χρῆμα (πρβ. A. ORLANDOS, Les baptistères du Dodecanèse, καὶ E.J. DYGGVE, Les baptistères de la basilica Urbana à Salone d'après les fouilles de 1949 ἐν Actes du Ve Congrès Internationale d'archéologie Chrétienne, Aix - en - Provence 13 - 19 Septembre 1954. Città del Vaticano, Paris 1957, 199 κ. ἐξ. 189 κ. ἐξ.).

Δ. Ἐρευναι εἰς τὸν ὀκτάγωνον ναόν

Παραλλήλως πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἐργασίας καὶ πρὸς διασάφησιν σημείων τινῶν οὐχὶ ἀπολύτως διευκρινηθέντων μέχρι τοῦδε, ἐγένετο λεπτομερεστέρα ἐρευνα εἰς τὸν κεντρικὸν ὅρον τοῦ Ὀκταγώνου, ἔνθα εἰς ὠρισμένα σημεῖα τοῦ δαπέδου καὶ δὴ καὶ κατὰ τὴν βορείαν καὶ τὴν νοτίαν πλευρὰν παρὰ τὸν ὀκταγωνικὸν στυλοβάτην, παρετηρήθησαν ἐπιμήκη ἐξάρματα βαίνοντα ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς.

Κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου ἐξάρματος καὶ κάτωθι στρώσεως ἐκ κεραμικοῦ κονιάματος καὶ σειρᾶς λογάδων λίθων, ἀπεκαλύφθη στυλοβάτης πλάτους 0.80 μ. καὶ ὕψους 1.42 μ. ἐπιμελέστατα ἐκτισμένος, ἐδραζόμενος ἐπὶ πλατυτέρας ὑποθεμελίωσεως. Παραλλήλως πρὸς τὸν στυλοβάτην καὶ με βορείαν πρὸς τὸ κέντρον κατεύθυνσιν ἀνεφάνη ψηφιδωτὸν δάπεδον (πίν. 172β). Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα αὐτοῦ συνίσταται ἐκ τετραγώνου πλαϊσίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγγράφονται ὁμόκεντροι κύκλοι. Ἐκ τούτων ὁ ἐξωτερικὸς πληροῦται

διὰ πλοχοῦ, ὁ δεύτερος διαιρεῖται εἰς ὀκτὼ διάχωρα, εἰς τὰ ὅποια ἐπὶ λευκοῦ κάμπου εἰκονίζονται ἐναλλὰξ πτηνά, κάλαθοι πλήρεις ἀνθέων ἢ ὀπωρῶν καὶ καρποφόροι κλάδοι, καὶ ὁ κεντρικὸς σχηματίζεται ἐκ βλαστοσπείρας ἔχων ὥς ὀμφαλὸν κόσμημα ἐκ συνεχομένων τραπεζίων στενουμένων αἰσθητῶς κατὰ τὴν ἄνω παρὰλληλον πλευράν (πίν. 173 καὶ 174α). Τὰ ἐκ τοῦ τετραγώνου καὶ τοῦ κύκλου σχηματιζόμενα τρίγωνα πληροῦνται διὰ διπλοῦ πελέκεως, ἐξ οὗ ἐκφεύγουν πρὸς τὰς δύο γωνίας τῆς βάσεως τοῦ τριγώνου φυλλοφόροι κλάδοι. Τὰ περιβάλλοντα τὸ κύριον κόσμημα πλαίσια κατὰ τὰς δύο πλευρὰς ἀποτελοῦνται ἐκ συνθέτου πλοχοῦ περιβαλλομένου διὰ βαθμιδωτῶν τριγώνων κατὰ παράταξιν τεθειμένων, ἐκ τεμνομένων ὀκταγώνων καὶ μιᾶς ἀπλουστέρας ταινίας ἐχούσης τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν ὕφην ὑφάσματος (πίν. 174β). Ἐπὶ τοῦ τμήματος τούτου τοῦ ψηφιδωτοῦ εὐρέθη νόμισμα ἀρίστης διατηρήσεως, ἐφ' οὗ εἰκονίζεται ἐν προτομῇ καὶ κατὰ κρόταφον ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία. Ποία ἐκ τῶν δύο αὐτοκρατειρῶν παριστάνεται, ἡ σύζυγος τοῦ Ἀρκαδίου (395-408) ἢ ἡ σύζυγος τοῦ Θεοδοσίου II (408-450) δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ. Ὅπωςδὴποτε τὸ εὔρημα χρησιμεύει ὥς *terminus ante* διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ ὑπὸ τὸ Ὀκτάγωνον ἀποκαλυφθέντος κτηρίου.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΙΔΗΣ

Β'. ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Α'. ΑΡΧΑΙΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Ἐν *Βραυρωῶνι* ἐξετελέσθησαν ἀναστηλωτικαὶ ἐργασίαι ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Γ. Διευθυντοῦ Ἀρχαιοτήτων κ. Ἰ. Παπαδημητρίου, περὶ ὧν βλ. Ἔργον 1962, σ. 37.

Ἐν *Ἀμφιαρείῳ* τοῦ Ὠρωποῦ συνέχισεν ἡ Ἑταιρεία καὶ ἐφέτος διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος, Διευθυντοῦ τῶν Ἀναστηλώσεων κ. Εὐσταθίου Στίκα, τὴν ἀναστήλωσιν τοῦ προσκηνίου τοῦ αὐτόθι μικροῦ ἀρχαίου θεάτρου.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχον στερεωθῇ: ὁ στυλοβάτης τοῦ ἐν λόγῳ προσκηνίου καὶ ἀναστηλωθῇ οἱ εὐτυχῶς ἀκέραιοι διασωθέντες δωρικοὶ ἀμφικίονες αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀκραίων παραστάδων των, ἐτοποθετήθησαν δ' ὡσαύτως ἐπὶ τῶν ἀμφικιόνων τινὰ τῶν ἐπίσης σωζομένων ἐπιστυλίων, ὥς καὶ μικρὸν τμῆμα τοῦ θριγκοῦ (μετοπῶν, τριγλύφων καὶ γείσων) (πίν. 175α). Κατὰ τὰς ἐφετινὰς ἐργασίας ἐτοποθετήθησαν τὰ ἐπικράνα τῶν ἀκραίων παραστάδων, τὰ τρία ὑπολειπόμενα ἀκραῖα ἐπιστύλια (δύο πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἓν πρὸς Δυσμὰς) καὶ ἐπ' αὐτῶν αἱ παλαιαὶ μετόπαι καὶ τρίγλυφοι μετὰ τῶν γείσων των, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐταυτίσθη ἡ θέσις ἐκάστου τεμαχίου. Οὕτω ἀποκατεστάθη πλέον ὁλόκληρον τὸ ἐλληνιστικὸν προσκηνίον τοῦ θεάτρου (πίν. 175β).

Ἐν *Μεγαλοπόλει* αἱ συνεχισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ Ἀναστηλώσεως κ. Ε. Στίκα ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Χ. Χρήστου καὶ κατὰ τὸ 1962 ἐργασίαι ἐκθαμνώσεων καὶ καθαρισμοῦ τῶν παρόδων τοῦ ἀρχαίου θεάτρου Μεγαλοπόλεως ἀπέδωκαν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Παρέσχον μάλιστα καὶ στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἴσως ἐξηγήσουν τὸν τρόπον τῆς καταστροφῆς τόσων ἐλλειπόντων μαρμαρίνων ἐδωλίων.

Πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς νοτίας παρόδου ἐτελείωσεν ὁ ἀπὸ τῶν χωμάτων καθαρισμὸς τῆς σκηνοθήκης (πίν. 176α). Τὸ μόνον εὔρημα ἐνταῦθα ἦτο σκελετὸς ἐν ἀποσυνθέρσει, ἄνευ κτερίσματός τινος, οὐχὶ δὲ προγενέστερος τῶν ὑστέρων βυζαντινῶν χρόνων.

Περισσότερον ἐνδιαφέρον παρουσίασαν αἱ ἐργασίαι τῆς ἀριστερᾶς ἢ βορείου πλευρᾶς, ὅπου μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν χωμάτων ἤλθεν εἰς φῶς μικρὸν τετράγωνον δωμάτιον (πίν. 177α), τοῦ ὁποίου τὴν μίαν πλευρὰν

ἀπετέλει ὁ τοῖχος τῆς παρόδου, χρησιμεῦον δὲ πιθανώτατα διὰ τὴν φύλαξιν τῶν σκηναίων ἢ τὴν μεταμφίεσιν τῶν ὑποκριτῶν. Πρὸ τοῦ δωματίου τούτου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ κοίλου καὶ εἰς ἀπόστασιν 1.20 μ. ἀπὸ τῆς παρόδου καὶ 1.00 μ. ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τοίχου τοῦ δωματίου εὐρέθη ἐν ἀποσυνθέσει μικρὰ ἀβεστοκάμιнос. Ἡ περίμετρος τῆς ἀτυχῶς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ μετρηθῇ, διότι τὰ τοιχώματά τῆς εἶχον διαλυθῇ καὶ κατὰ μέρος ἐπίσης ἀβεστοποιηθῇ. Ἦτο πάντως κυκλικοῦ σχήματος ἢ δὲ θέσις τῆς ἐνετοπίσθη ἐκ τοῦ σωροῦ τῆς ἀβέστου, ἢ ὅποια εὐρέθη, καὶ τοῦ πλήθους τῶν ἀβεστοποιημένων λίθων (πίν. 176β ἀριστερᾷ). Τὰ ἡμίκανστα τεμάχια τῶν λίθων δεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ μαρμάρου καὶ ἐκ τῶν σχημάτων των θὰ πρέπει νὰ δεχθῇ τις, ὅτι οἱ λίθοι, πιθανώτατα τὰ μαρμάρινα ἐδώλια τοῦ θεάτρου, ἐθραύοντο προτοῦ μεταφερθοῦν καὶ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς ἀβεστοποίησιν. Ἐκ τοῦ βάθους εἰς τὸ ὅποιον εὐρέθησαν οἱ λίθοι θὰ ἡδύνατο νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ ἀβεστοκάμιнос ἀνήκει εἰς ὀψίμους βυζαντινοὺς χρόνους ἢ εἰς τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀσφαλέστερον θὰ καταστῇ δυνατός ὁ καθορισμός τοῦ χρόνου, ὅταν τελειώσῃ ἡ ἐργασία.

Ἐν συνεχείᾳ τῶν ἐργασιῶν καθαρισμοῦ τῆς αὐτῆς παρόδου ἀπεκαλύφθη εἰς ἀρκετὸν βάθος ὁ ἀναλημματικὸς τοῖχος μετὰ τῶν ἐνισχυτικῶν ἀντρεισμάτων (πίν. 177β). Ἐπὶ τοῦ πίνακος διακρίνεται εἰς τὸ μέσον περίπου δύο ἀντρεισμάτων καὶ ἡ ἀρχὴ τρίτου, τὸ ὅποιον ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον δὲν ἐτελείωσε, διακρίνεται δὲ μόνον εἰς ἐλάχιστον ὕψος, παραμένοντος ἀγνώστου ἀν προχωρῇ βαθύτερον.

Ἡ ἐργασία εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν δὲν ἐπερατώθη, εἶναι ὅμως ἀπαραίτητον νὰ συνεχισθῇ. Ὑπολείπεται νὰ ἀπομακρυνθοῦν χώματα καὶ μάλιστα σκληρότατα, ὕψους, μέχρι τοῦ δαπέδου τοῦ θεάτρου, πλεόν τῶν δύο μέτρων, μήκους 40 καὶ πλάτους 6-8 μ.

Β'. BYZANTINA MNHMEIA

Ἐν Ἄρτῃ συνεχίσθη κατὰ τὸ 1962 ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ καθηγητοῦ Ἀ. Ὁρλάνδου ἡ ἀναστήλωσις τῆς βυζαντινῆς τραπέζης τῆς Μονῆς τῆς Παρηγορητίσσης, ἣτις πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς Μουσεῖον τῶν τε ἀρχαίων ἀντικειμένων καὶ τῶν βυζαντινῶν γλυπτῶν καὶ εἰκόνων τῆς Ἄρτης. Ἐκαλύφθη ἐν πρώτοις ἐξ ὀλοκλήρου διὰ μεγάλων, βυζαντινοῦ τύπου, κεράμων ὀλόκληρος ὁ ἀνακατασκευασθεὶς διὰ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος κυλινδρικός θόλος (πίν. 178α), ἐτέθη δ' ἔπειτα καὶ τὸ πρῶτον στρώμα ἀμμοκοινιάματος εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς τοίχους. Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν ὅμως τῆς παχείας (1 μ.) ἐσωτερικῆς ἐπιχώσεως τοῦ κτηρίου πρὸς κατασκευὴν μωσαϊκοῦ δαπέδου, ἡ σκαπάνη συνήντησε α) δωματίον τετράγωνον ἔχον τὸ δάπεδον

ἔστρωμένον διὰ λευκῶν πλακῶν στρογγύλων χαλίκων τοῦ ποταμοῦ καὶ παρουσιάζον τρία κατώφλια θυρῶν ἐπὶ τριῶν τῶν πλευρῶν του καὶ β) κυκλικὸν κτίσμα χριστιανικῶν χρόνων, διαμέτρου 3.40 μ. καὶ βάθους 2.20 μ., ἐν συνεχείᾳ δὲ γ) δύο τοίχους προχωροῦντας καὶ ὑπερβαίνοντας τὴν δυτικὴν θύραν. Ἐπειδὴ τὸ εἰρημένον δωμάτιον ἀνήκει πιθανῶς εἰς τι ἑλληνιστικὸν οἰκοδόμημα τῆς ἀρχαίας Ἀμβρακίας, ἀνεβλήθη ἡ κατασκευὴ τοῦ δαπέδου, ἵνα ἐν συναφείᾳ πρὸς αὐτὸ ἐρευνηθῇ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος καὶ ἡ ἔξω τῆς τραπέζης περιοχὴ.

Ἐν **Νικοπόλει** τῆς Ἡπείρου ἐγένετο ἐφέτος σημαντικὴ ἐργασία συντηρήσεως καὶ στερεώσεως τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων τῶν βασιλικῶν Α (Δουμετίου), Β (Ἀλκίσωνος) καὶ Δ (Ἀσυρμάτου) δι' εἰδικῶ συνεργεῖου διευθυνομένου ὑπὸ τοῦ ἐμπείρου ψηφωτοῦ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεων κ. Δημητρίου Σκόρδου καὶ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ καθοδήγησιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Ὁρλάνδου.

Τὰ ἐν λόγῳ ψηφιδωτά, μὴ τυχόντα, ἀφ' ἧς ἀπεκαλύφθησαν, τῆς δεούσης φροντίδος συντηρήσεως, εἶχον ὑποστῆ πολλὰς ζημίας ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τῆς βλαστήσεως, ἣτις ἀνεπτύχθη εἰς τὰ ρήγματα ἢ τὰ μικρά των χάσματα, καὶ ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς καθιζήσεως, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν πολλὰ τμήματά των καὶ ἣτις ἐπέφερε μεγάλην κυμάτωσιν τῆς ἄνω ἐπιφανείας των, σημαντικῶς παραβλάπτουσιν τὴν συνολικὴν εἰκόνα τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας των εἰκονιζομένων παραστάσεων.

Πρὸς θεραπείαν τῶν ἀνωτέρω ἐπεχειρήθη ἐφέτος α) ἡ καταστροφὴ τῆς παρασίτου βλαστήσεως (ἀγριάδας) καὶ β) ἡ ἀπόσπασις τῶν ψηφιδωτῶν ἀπὸ τοῦ σαθρωθέντος ὑποστρώματος αὐτῶν καὶ ἐπανατοποθέτησις αὐτῶν ἐπὶ πλακῶν ἐκ σκυροκονιάματος. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐγένετο ἡ στερέωσις καὶ ἀποκατάστασις:

I) Εἰς τὴν βασιλικὴν Α: α) τῶν δαπέδων τῶν ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ γαζοφυλακίων καὶ β) τοῦ ἐνὸς τετάρτου τοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος. Ἐπεσκευάσθη ὡσαύτως καὶ τὸ ἀκανόνιστον μαρμαροθέτημα τοῦ τε βορείου καὶ τοῦ νοτίου κλίτους τῆς αὐτῆς βασιλικῆς.

II) Εἰς τὴν βασιλικὴν Β (Ἀλκίσωνος), τῆς ὁποίας ἐστερεώθη ὁλόκληρον τὸ δάπεδον τοῦ νάρθηκος.

Τέλος, III) Εἰς τὴν βασιλικὴν Δ (Ἀσυρμάτου) ἐστερεώθη τὸ κέντρον τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος, ἔνθα ἡ ἐκ φύλλων καὶ καρπῶν στεφάνη, ἀπεμακρύνθησαν δὲ καὶ οἱ εὐρισκόμενοι ἔμπροσθεν τοῦ νάρθηκος σωροὶ χωμάτων.

Συνολικῶς ἐστερεώθησαν περὶ τὰ 300 τετραγωνικά μέτρα ψηφιδωτοῦ, κατασκευασθέντων ἀντιστοίχων μέτρων ὑποστρώματος ἐκ σκυροκονιάματος.

Ἐν **᾽Οσίῳ Δουκᾷ** εἰργάσθη ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀ. Ὁρλάνδου ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ὑπὸ τὸν ζωγράφον συντηρητὴν κ. Φ. Ζαχαρίου συνεργεῖον, ἐπιληφθὲν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν τοιχογραφιῶν τῆς κρύπτης ἀπὸ τῆς καλυπτούσης αὐτὰ αἰθάλης (πίν. 178β καὶ 179α) ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ συνεργεῖον στεγάσεως τῆς ἀναστηλωθείσης τραπέζης τῆς Μονῆς. Ἡ στέγασις αὕτη ἐγένετο δι' ἐννέα ζυγκτῶν παλαιοῦ σχεδίου ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος ἀπομιμουμένων ξυλίνην κατασκευήν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐτέθη λεπτή καλυπτῆριος πλάξ, ἐκτελεσθεῖσα ἐφέτος κατὰ τὸ ἥμισυ (πίν. 179β) καὶ προοριζομένη ἵνα δεχθῇ τὰς μεγάλας, βυζαντινοῦ τύπου, κεράμους, αἵτινες θὰ τοποθετηθῶσι κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος.

Ἐν **Μυστηρᾷ** εἰργάσθη ὡσαύτως τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Φ. Ζαχαρίου συνεργεῖον συντηρήσεως τοιχογραφιῶν ἐπιληφθὲν τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς στερεώσεως τοιχογραφιῶν τινων τοῦ ναοῦ τῆς Περιβλέπτου. Οἱ παρατιθέμενοι πίνακες παρέχουν τὰς ὄψεις προφήτου τινὸς πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῆς (πίν. 180).

Ἐν **Πάργῳ** συνεχίσθησαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ Ἀ. Ὁρλάνδου αἱ ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφὴν τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Παναγίας Καταπολιανῆς.

Διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων ἀφ' ἑνὸς μὲν συνετελέσθη ἡ κεράμωσις τοῦ βορείου σκέλους τοῦ σταυροῦ, ἀφ' ἑτέρου δ' ἠνοίχθησαν καὶ ἀποκατεστάθησαν τὰ παραθύρα τοῦ αὐτοῦ βορείου σκέλους τοῦ σταυροῦ. Ἀποκατεστάθησαν ἔπειτα, ἐπὶ τῇ βάσει σφζομένων τμημάτων τῶν γεννήσεων αὐτῶν καὶ τῶν τόξων των, τὰ τε σταυροθόλια τοῦ ἰσογείου τοῦ νάρθηκος καὶ ὁ κυλινδρικός θόλος ὁ καλύπτων τὸν ὑπὲρ τὸν νάρθηκα γυναικωνίτην, τεθείσης ἐπ' αὐτοῦ καὶ τῆς σχετικῆς κεραμώσεως. Ἐξηκριβώθη ἐπίσης ἡ κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ νάρθηκος ὕπαρξις κόγχης συμμετρικῆς πρὸς τὴν σφζομένην κατὰ τὸ νότιον αὐτοῦ ἄκρον.

Ἡ πρόσοψις τοῦ ναοῦ, ἀχθεῖσα εἰς τὴν κατακόρυφον αὐτῆς θέσιν δι' ἀντιβάρων καὶ ἔλξεως, ἐστερεώθη συμφώνως πρὸς μελέτην τοῦ, μακαρίτου δυστυχῶς ἤδη, Στεφάνου Κατσουλίδη, διὰ κατασκευῆς ἐντὸς τοῦ πάχους τῶν τοίχων σκελετοῦ ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος συνισταμένου ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ κατακορύφων στύλων βαινόντων ἐπὶ εὐρέων κολουροπυραμιδοειδῶν πεδίλων, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐκ δύο ὀριζοντίων δοκῶν ζευγνυουσῶν τὰς κεφαλὰς τῶν κατακορύφων στύλων ἄνωθεν τῶν τόξων τοῦ τριβήλου καὶ ἄνωθεν τῶν τόξων τοῦ τριλόβου παραθύρου.

Ἀποκαλυφθείσης ἤδη τελείως τῆς ἰουστινιανείου προσόψεως τοῦ ναοῦ (πίν. 181α) ἐξηκριβώθη ὅτι αὕτη ἐστέρφετο καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος διὰ

μαρμαρίνης ὑδρορρόης φερούσης κατ' ἀποστάσεις σωλήνας ἐκροῆς. Τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ὑδρορρόην ταύτην μεγάλα τεμάχια (πίν. 181β) ἐλήφθησαν προφανῶς ἐξ ἀρχαίου τινὸς κτηρίου, ἐλευθερωθέντα δὲ ἀπὸ τῶν προσθέτων ἐπ' αὐτῶν κτισθέντων τοιχαρίων, ἐπανετοποθετήθησαν εἰς τὰς ἀρχικὰς τῶν θέσεις (πίν. 181α).

Κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν πεδίλων τῶν ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροκονιάματος στύλων παρέστη ἀνάγκη σκαφῆς τάφρου καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς προσόψεως, ἵνα ἀποκαλυφθῇ ὁ στυλοβάτης τοῦ τριβήλου (πίν. 182). Κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς τάφρου ταύτης διεπιστώθη ἡ πρὸ ἐκάστης τῶν δύο ἀντηρίδων τῆς προσόψεως ὑπαρξίς παρίνου στυλοβάτου βαίνοντος καθέτως πρὸς τὴν πρόσοψιν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡ βάσις ὀρθογωνίου πεσσοῦ (πίν. 183α), ὁμοίου πρὸς τοὺς τοῦ τριβήλου ἀλλὰ κατὰ τι μικρότερον διαστάσεων. Ὁ στυλοβάτης οὗτος μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ πεσσῶν ἀνήκουν προφανῶς εἰς ἀντίστοιχα στοιχεῖα αἰθρίου, ἥτοι εἰς τὴν νοτίαν καὶ τὴν βόρειον στοὰν αὐτοῦ. Τῆς τελευταίας μάλιστα ταύτης εὐρέθη, κατὰ προέκτασιν τοῦ βορείου τοίχου τοῦ ναοῦ, καὶ τμήμα τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου διατηρουμένου εἰς ὕψος ἑνὸς μέτρου. Τὸ αἶθριον τοῦτο ἀνήκει προφανῶς εἰς τὴν ἀρχαιότεραν (4ον αἰ. ;) περίοδον τοῦ ναοῦ, ὅχι μόνον διότι ὁ στυλοβάτης του κεῖται βαθύτερον τοῦ στυλοβάτου τοῦ τριβήλου ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν του εὐρέσεως νομίματος Θεοδοσίου τοῦ Α' (379-395). Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τὸ ἐν λόγῳ αἶθριον φαίνεται ὅτι θὰ κατηργήθη.

Πλὴν ὅμως τοῦ στυλοβάτου ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ πρὸ τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ τμήματος τῆς αὐλῆς εἰς βάθος 1 μέτρου ἔφερεν εἰς φῶς καὶ δύο σημαντικώτατα γλυπτά, τὰ ὅποια ἦσαν γεγλυμμένα ἐπὶ πλακῶν τοῦ δαπέδου τοῦ αἰθρίου τεθεισῶν ἀντιστρόφως. Αἱ δύο αὗται ἀνάγλυφοι πλάκες, πάρχους 0.28 μ., μήκους ἡ μὲν 2.17, ἡ δὲ 2.33 μ. καὶ ὕψους ἀμφότεραι 0.73 μ. κοσμοῦνται ἡ μὲν διὰ λέοντος σπαράσσοντος βοῦν (πίν. 183β) ἡ δὲ διὰ σκηνῆς τοῦ τύπου τῶν λεγομένων νεκροδείπνων (πίν. 184α). Ἡ ἐργασία ἀμφότερων εἶναι ἐπιμελεστάτη ἡ δὲ χρονολογία κατασκευῆς τῶν δύναται νὰ τοποθετηθῇ εἰς τοὺς περὶ τὸ 500 π. Χ. χρόνους. Τὰ γλυπτά θὰ προήρχοντο πιθανώτατα ἐκ τινος καταστραφέντος ἱεροῦ τῆς νήσου.

Πλὴν δὲ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων δύο σπουδαιοτάτων ἀναγλύφων πλακῶν ἡ κατεδάφισις τῶν ἀντηρίδων καὶ τῶν μεταγενεστέρων ἐσωτερικῶν τοῦ ναοῦ προσθηκῶν, ὡς καὶ τῆς πρὸ τοῦ τριβήλου τάφρου, ἀπέδωκε τὰ ἐξῆς ἀρχαῖα γλυπτά. 1) Δύο στρογγύλους μαρμαρίνους βωμοὺς ἐλληνιστικῶν χρόνων κοσμουμένους δι' ἐγκάρπων καὶ βουκρανίων (πίν. 184β). 2) Μαρμαρίνην κεφαλὴν, ὕψ. 0.27 μ., πιθανώτατα Ἀσκληπιοῦ ; (πίν. 184γ), τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος. 3) Ἀρχαῖκὸν ἰωνικὸν κιονόκρανον (πίν. 185β.γ),

ἀνῆκον εἰς λεπτὸν κορμόν, ἀναθηματικοῦ πιθανώτατα κίονος, παραπλησίον πρὸς τὸν ἐν Δελφοῖς κίονα τῶν Ναξίων. Τὸ ἐπίμηκες ὀρθογώνιον σχῆμα τοῦ ἄβακος αὐτοῦ καὶ ἡ ἐλαφρὰ δήλωσις τῶν αὐλάκων τῶν ἐλίκων του μαρτυροῦσι πρῶτους ἀρχαίους χρόνους. 4) Ἰωνικὴ κοιλόκυρτος ἐπικρανίτις (πίν. 185α) μετ' ἀναγλύπτων κανόνων ὧων καὶ ἀνθεμίων, ἀρίστης ἐκτελέσεως καὶ 5) πολλαὶ ἐπιγραφαὶ ἐλληνικῶν, ἐλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων.

Γ'. ΑΝΕΓΕΡΣΙΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

Ἐρχομένη ἐπίκουρος εἰς τὸ Κράτος ἐδαπάνησε κατὰ τὸ 1962 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία τὰ κάτωθι ποσὰ διὰ Μουσειακὰς ἐργασίας.

α) Δρχ. 896.339 διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Τήνου.

β) Δρχ. 159.000 διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ Μουσείου Πειραιῶς.

γ) Δρχ. 5.121 διὰ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Μουσείου Σπάρτης.

δ) Δρχ. 4.336 διὰ τὴν κατασκευὴν φυλακείου Περιστεριᾶς Πύλου.

Δ'. ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΙΣ

Δι' ἀπαλλοτριώσεις κτημάτων χάριν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν διέθεσεν ἐφέτος ἡ Ἑταιρεία τὰ ἑξῆς ποσὰ :

1) Δι' ἀγορὰν ἀγροῦ εἰς θέσιν Κεφάλι Χόνδρου Κρήτης	Δρχ.	5.500
2) Δι' ἀγορὰν ἀγροῦ εἰς Παροικιὰν Πάρου, ἔνθα ἀνεσκάφη παλαιοχριστιανικὴ βασιλική.	»	35.000
3) Δι' ἀγορὰν χώρου εἰς Ρίζαν Ἀχλαδίου Κρήτης.	»	8.500
4) Δι' ἀγορὰν ἀγροῦ εἰς Μεσσήνην χάριν ἀνασκαφῆς τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς	»	16.437
	Δρχ.	65.437

Ε'. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ δημοσιευτικὴ δρᾶσις τῆς Ἑταιρείας συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1962 ἐποπτεία τοῦ Γ. Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου, τοῦ Συμβούλου καθηγητοῦ κ. Νικ. Κοντολέοντος καὶ τῆς Δίδος Ἀρτεμισίας Γιαννουλάτου. Ἰδού δὲ ποῖα δημοσιεύματα ἐγένοντο ἐφέτος :

1) Ἐξετυπώθησαν οἱ τόμοι τῶν Πρακτικῶν τοῦ 1957 καὶ 1958, εὐρίσκονται δὲ ὑπὸ ἐκτύπωσιν οἱ τόμοι 1959 καὶ 1961.

2) Εὐρίσκονται ὑπὸ ἐκτύπωσιν οἱ τόμοι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῶν ἐτῶν 1959, 1960 καὶ 1961, ἐξ ὧν ὁ τοῦ 1959, περιλαμβάνων τὰς

ἀνασκαφὰς τῆς Δωδώνης, θὰ εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὸν ἀείμνηστον Δημ. Εὐαγγελίδην.

3) Ἐξετυπώθη τὸ κείμενον τοῦ περὶ τῆς Παρηγορητίσσης τῆς Ἀρτῆς ἔργου τοῦ καθηγητοῦ Ἀν. Ὁρλάνδου ὑπολειπομένης μόνον τῆς ἐκτυπώσεως τῶν εἰς Γερμανίαν παραγγελλθέντων ἐγχρώμων πινάκων, οἵτινες συνοδεύουσι τὸ ἔργον.

4) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸ ἔργον τῆς κ. Σέμνης Καρούζου «Ἀγγεῖα τοῦ Ἀναγυροῦντος» (Βάρης).

5) Ἐξετυπώθη τὸ βιβλίον τῆς Δίδος Χρυσ. Καρδαρά «Ροδιακὴ ἀγγειογραφία».

6) Περαιτοῦται ἡ ἐκτύπωσις τοῦ περὶ τῆς προϊστορίας τῆς Πελοποννήσου ἔργου τοῦ κ. Κωνστ. Συριοπούλου.

7) Ἐξετυπώθη τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1962.

Κατὰ τὸ 1962 εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἑταιρείας τόμοι ἐν ὧν 1.134, ἐξ ὧν 712 δι' ἀγορᾶς, 262 δι' ἀνταλλαγῆς καὶ 160 ἐκ δωρεᾶς.

Διὰ τὸν πλουτισμὸν τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν Μουσείων ἐδαπάνησεν ἐφέτος ἡ Ἑταιρεία δρχ. 13.044.

Ἦλθεν ἐπίσης ἀρωγὸς ἡ Ἑταιρεία εἰς τοὺς ἐν Ἑσπερίᾳ διὰ περαιτέρω σπουδὰς μεταβάντας, ἔφορον κ. Δ. Πάλλαν διὰ ποσοῦ δρχ. 22.560, ἐπιμελητὴν κ. Γρηγόριον Κωνσταντινόπουλον διὰ ποσοῦ δρχ. 13.160 καὶ Δίδα Ἀγγελικὴν Ἀνδρειωμένου διὰ ποσοῦ δρχ. 6.275.

Ἐνίσχυσεν ὡσαύτως ἡ Ἑταιρεία διὰ ποσοῦ δρχ. 130.000 τὴν ἔκδοσιν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν συγγενῶν Ἰδρυμάτων (Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Ἑταιρείας Κρητικῶν Μελετῶν, Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν καὶ Κέντρου Μικρασιατικῶν Μελετῶν).

Δι' ἐπιστημονικὰς διαλέξεις καὶ ἀνακοινώσεις ἐδαπανήθη ποσὸν δρχ. 4.335.

Δι' ἀποζημίωσιν τῶν συνεργείων ταξινομήσεως τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἑταιρείας διετέθησαν δρχ. 44.926.

Δι' ἀποζημιώσεις ἐκτάκτων βοηθῶν εὐρετηριάσεως παλαιότερων τόμων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος δρχ. 67.948.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΕΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία προσκληθεῖσα μετέσχεν ἐφέτος τῶν ἐξῆς ἐπιστημονικῶν Συνεδρίων :

α) τοῦ ἐν Βιέννῃ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1962 συνελθόντος IV διεθνοῦς Συνεδρίου ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς Ἐπιγραφικῆς διὰ τοῦ Συμβούλου αὐτῆς καθηγητοῦ κ. Νικ. Κοντολέοντος καὶ διὰ τοῦ ἑταίρου, Διευθυντοῦ τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου, κ. Μαρκέλλου Μιτσοῦ.

β) τοῦ ἐν Ραβέννῃ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1962 συνελθόντος VI διεθνοῦς Συνεδρίου Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας διὰ τοῦ Γ. Γραμματέως αὐτῆς καθηγ. Ἀναστ. Ὁρλάνδου, τοῦ ἑταίρου Διευθυντοῦ τῶν Ἀναστηλώσεων κ. Εὐσταθίου Στίκα καὶ τοῦ ἑταίρου Ἐφόρου βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων κ. Δημητρίου Πάλλα.

Χάριν τῶν ἀνωτέρω ἀποστολῶν ἐδαπανήθη ἐν συνόλῳ ποσὸν δρχ. 33.000.

ΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1962

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22ῃ Ἀπριλίου τοῦ χιλιοστοῦ ἑνακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ δευτέρου ἔτους, ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος Κυριακῇ καὶ ὥρᾳ 9.30 π.μ. ἀκριβῶς, συνήλθον ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Ἐλευθ. Βενιζέλου 22, ἐκ τῶν Ἑταίρων αὐτῆς οἱ ἐν τῷ ἐκλογικῷ καταλόγῳ τοῦ ἔτους 1962 ὑπ' αὐξ. ἀρ. 3 Ἀλεξανδρῆς Κωνστ., 9 Ἀνδρειωμένου Ἀγγελικῇ, 12 Βαβρίτσας Ἀνδρέας, 18 Βέλτσος Γεώργ. Ν., 19 Βερδελῆς Νικόλ., 25 Γιαννουλάτου Ἀρτεμισία, 31 Δημητρακάκης Δ. Κ., 40 Ζαφειρόπουλος Νικόλ., 41 Ζέπος Παναγ., 49 Καζαμίας Θωμᾶς, 54 Καλλιπολίτης Βασίλ., 60 Καραθανάσης Δημ., 72 Κολοκοτρώνης Βλαδ. Θ., 73 Κονιδάρης Γεράς., 76 Κοντολέων Νικόλ., 77 Κοντόπουλος Ἀλέξανδρος, 82 Κουγέας Σωκράτης, 84 Κρητικὸς Εὐάγγ., 90 Κτιστόπουλος Κωνστ., 95 Λαζαρίδης Παῦλος Ἡρ., 107 Μαρινᾶτος Σπυρίδων, 110 Μαυρομμάτης Κ. Γ., 122 Μπάρλα Χαρίκλ., 134 Ὀρλάνδος Ἀναστ. Κ., 139 Παπαγιαννόπουλος - Παλαιὸς Α., 141 Παπαδητρίου Ἰωάννης, 147 Παπακωνσταντίνου Κ. Δ., 149 Παπασταύρου Ἰωάννης, 164 Πίστης Νικόλαος, 168 Πολυγένης Ἰωάννης Κ., 169 Πουλίτσας Παναγιώτης, 171 Πουρῆς Μιλτιάδης, 185 Σπυριδάκης Γεώργιος, 189 Σταθάτου Χριστίνα, 190 Σταματάκος Ἰωάννης, 194 Σταυρόπουλλος Φοῖβος, 196 Στίκας Εὐστάθιος, 202 Τοῦλ Χάρης, 205 Τριανταφυλλόπουλος Ἰωάννης, 211 Φραγκιδάκης Ἰωάννης, 217 Χατζηκακίδης Ἀθανάσιος Δ., 220 Χρήστου Χρῦσανθος ἦτοι ἐν ὄλῳ 42 ἑταῖροι, ἵνα συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 31 τοῦ ν. Ὁργανισμοῦ, ἐκλέξωσι τὸ Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν πενταμελῆ Ἐξελεγκτικὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπεῖαν διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος 1962, ἀκούσωσι τὴν περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1961 ἑκθεσιν τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Γ. Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου συνταχθεῖσαν ἑκθεσιν περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ 1961.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας κ. Παναγιώτης Πουλίτσας ἐκήρυξε τὴν ἑναρξιν τῆς Συνεδρίας καὶ ἐκάλεσε τοὺς ἑταίρους εἰς ἐκλογὴν τοῦ Προεδρείου τῆς Συνελεύσεως διὰ φανεράς ψηφοφορίας. Ἐξελέγησαν δὲ Πρόεδρος ὁ κ. Μιλτιάδης Πουρῆς, Ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Ἰωάννης Φραγκιδάκης, Α' Γραμματεὺς ὁ κ. Ἰωάνν. Τριανταφυλλόπουλος καὶ Β' Γραμματεὺς ὁ κ. Ἀθαν. Δ. Χατζηκακίδης. Ὁ ἐκλεγείς Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως κ. Μιλτιάδης Πουρῆς ἠὺχαρίστησε τοὺς ἑταίρους ἐπὶ τῇ ἐκλο-

γῆ του καὶ ἐνετείλατο νὰ ἀναγνωσθῇ ἡ ἔκθεσις τῆς 'Εξελεγκτικῆς 'Επιτροπείας ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔτους 1961. Ὁ Γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως κ. Ἰωάνν. Τριανταφυλλόπουλος ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν τῆς 'Επιτροπείας φέρουσαν τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἐλεγκτῶν κ.κ. Δ. Κ. Δημητρακάκη, Γ. Μαυρομάτη, Κ. Δ. Παπακωνσταντίνου, Μιχ. Χριστοπούλου καὶ Μιλτ. Πουρῆ. Περαινοῦσα τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἡ 'Επιτροπεία προέτεινεν, ὅπως ἡ Συνέλευσις ἐγκρίνῃ τὴν διαχείρισιν τοῦ λήξαντος ἔτους 1961 ὡς ὁρθῶς γενομένην καὶ ἐπικυρώσῃ τὸν ἰσολογισμόν καὶ ἀπολογισμόν τοῦ ἔτους τούτου.

Ἡ Συνέλευσις ἀπεδέξατο τὴν πρότασιν τῆς 'Επιτροπείας καὶ ἐπεκύρωσε τὸν ἰσολογισμόν καὶ ἀπολογισμόν τοῦ ἔτους 1961.

Μετὰ τὴν ἐγκρίσιν καὶ ἐπικύρωσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς 'Εξελεγκτικῆς 'Επιτροπείας ὁ κ. Μιλτιάδης Πουρῆς ἐκάλεσε τοὺς ἐταίρους πρὸς ἐκλογὴν τῆς πενταμελοῦς 'Εξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ 'Επιτροπείας διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος 1962.

Ὁρισθέντων ψηφολεκτῶν τῶν κ.κ. Ἰωάνν. Τριανταφυλλοπούλου καὶ Ἀθαν. Χατζηκακίδου προσῆλθον, ἀναγινωσκομένου τοῦ ἐκλογικοῦ καταλόγου, καὶ ἐψήφισαν ἐταῖροι 42, γενομένης δὲ διαλογῆς ὡς μέλη τῆς 'Εξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ 'Επιτροπείας ἔλαβον ἀνὰ ψήφους τεσσαράκοντα δύο οἱ κ.κ. Ἰω. Δημαρᾶς, Δ. Κ. Δημητρακάκης, Γ. Κ. Μαυρομάτης, Κ. Δ. Παπακωνσταντίνου καὶ Μιλτ. Πουρῆς.

Κατὰ ταῦτα ἐξελέγησαν παμψηφεί μέλη τῆς 'Εξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ 'Επιτροπείας διὰ τὸ τρέχον ἔτος 1962 οἱ κ.κ. Ἰω. Δημαρᾶς, Δ. Κ. Δημητρακάκης, Γ. Κ. Μαυρομάτης, Κ. Δ. Παπακωνσταντίνου καὶ Μιλτ. Πουρῆς.

Εἶτα ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως κ. Μιλτιάδης Πουρῆς ἐκάλεσε τὸν Γ. Γραμματέα τοῦ Συμβουλίου, ὅπως προβῇ εἰς ἀνακοίνωσιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείσης ἐκθέσεως περὶ τῶν πεπραγμένων τῆς 'Εταιρείας κατὰ τὸ 1961.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως ὑπὸ τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ἐκφράζει τὰ συγχαρητήρια τῆς Συνελεύσεως πρὸς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον διὰ τὴν γενομένην 'Εθνικὴν ἐργασίαν. Εἶτα ἡ Συνέλευσις διελύθη περὶ ὥραν 1.30 μ.μ.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΠΟΥΡΗΣ

Ὁ Ἀντιπρόεδρος

ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΡΑΓΚΙΔΑΚΗΣ

Ὁ Α'. Γραμματεὺς

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ Β'. Γραμματεὺς

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Δ. ΧΑΤΖΗΚΑΚΙΔΗΣ

Οἱ Ψηφολέκται

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Δ. ΧΑΤΖΗΚΑΚΙΔΗΣ

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1961

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΝ
ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Κύριε Πρόεδρε,

Οί υπογεγραμμένοι αποτελούντες την Έξελεγκτικήν Επιτροπήν της Έταιρείας διά τὸ ἔτος 1961, προσκληθέντες διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 205 τῆς 21 Μαρτίου 1962 ἐγγράφου τοῦ κ. Προέδρου ἐπελήφθημεν τοῦ ἐλέγχου τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Έταιρείας τοῦ λήξαντος ἔτους 1961, ἐκ τῶν ταμιακῶν καὶ λογιστικῶν βιβλίων τῆς ὁποίας ἐξάγονται τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα :

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι

Α' Χρηματικόν.

Ταμείον.

α) Χρέωσις :

1.	Ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπον μετρητῶν 31 Δεκεμβρίου 1960	δραχ.	3.478.85
2.	» Ἔσοδα Γ. Προϋπολογισμοῦ 1/1 - 31/12/1961	»	4.238.014.30
3.	» Ἔσοδα ἐξ ἐπιστροφῶν χρημάτων	»	48.929.60
4.	» Ἐθνικὴν Τράπεζαν Μετοχαὶ πρὸς φύλαξιν .	»	2.000.—
5.	» » » Ὁμολογίαι πρὸς φύλαξιν.	»	362.953.—
6.	» Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Α' .	»	6.233.165.—
7.	» » παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Β' .	»	4.079.560.—
8.	» Πώλησιν οἰκοπέδων	»	98.240.—
9.	» Διαφόρους Λ/σμοὺς - Ν. Ταρουσοπούλου .		3.499.50
10.	» » » - Φόρου Ζ' Κατηγορίας.	»	11.890.70
Σύνολον			<u><u>15.081.730.95</u></u>

β) Πίστις. Ὅσα τὸ Ταμεῖον κατέβαλεν.

1.	Εἰς Ἐξοδα Γ. Προϋπ/σμοῦ ἀπὸ 1/1 - 31/12/61 .	δραχ.	5.086.833.20
2.	» » ἀπὸ ἐπιστραφέντα ἔσοδα	»	46.—
3.	» Ἀκίνητα κτήματα	»	4.607.941.90
4.	» ἀντίτιμον μετοχῶν Ἑθν. Κτημ. Τραπεζῆς Ἑλλάδος	»	119.000.—
5.	» ἀντίτιμον ὁμολογιῶν Δαν. Δ.Ε.Η., 7 % 1961 (τ. 6.666)	»	999.900.—
6.	» Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπεζῇ Α' .	»	969.947.—
7.	» » » » Β' .	»	3.256.663.—
8.	» Κληρονομίαν Φ. Φαρμᾶ	»	5.000.—
9.	» Διαφόρους λ/σμοὺς - Φόρον Ζ' Κατηγορίας .	»	12.281.50
10.	» Προσωρινοὺς λ/σμοὺς	»	9.280.—
	Σύνολον	»	15.066.892.60
	Ὑπόλοιπον Ταμείου 31/12/1961	»	14.838.35
	Σύνολον	»	15.081.730.95

Β' Ἀνάλυσις Ἐσόδων καὶ Ἐξόδων τοῦ Προϋπολογισμοῦ Χρ. 1961

I Κατηγορία

α) Ἐσοδα

1.	Ἀπὸ προσόδους ἀκινήτου περιουσίας - Μισθώ- ματα	δραχ.	185.310.—
2.	» προσόδους κινήτης περιουσίας - Μερίσματα, τοκομερίδια	»	503.973.—
3.	» τόκους καταθέσεων	»	153.246.—
4.	» ἀντίτιμον πωλήσεως δημοσιευμάτων . .	»	133.083.50
5.	» εἰσφορὰς - συνδρομὰς	»	3.014.850.—
6.	» διάφορα καὶ ἔκτακτα ἔσοδα	»	56.778.50
7.	» ἔσοδα παρελθόντων οἰκονομικῶν ἐτῶν . .	»	61.798.50
	Σύνολον	»	4.109.039.50

II Κατηγορία

Κίνησις Κεφαλαίων

1.	Ἀπὸ παρακράτησιν χαρτοσήμου ἐκ μισθωμάτων.	δραχ.	270.—
2.	» » κρατήσεων ἐπὶ ἀποδοχῶν ἐν γένει	»	128.658.80
	Σύνολον ἔσόδων	»	4.237.968.30

I ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

β) Ἐξόδα τακτικά

1.	Εἰς Ἐξόδα Διοικήσεως - Μισθοὶ καὶ ἐπιδόματα .	δραχ.	543.961.30
B	» - Ἀποζημιώσεις	»	159.752.70
2.	» Ἐξόδα Γραφείων - Φωτισμός, θέρμανσις, ὕδρευσις, καθαριότης, ταχυδρομικά, τηλεφωνικά, δικαστικά, συμβολαιογραφικά	»	114.739.60 66.060.—
3.	» Ἐξόδα Κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας - Συντήρησις μεγάρου, ἀμοιβὴ συντηρητῶν, ἐπιπλώσεις, ἱματισμός, σκεύη, φόροι Δημοσίου καὶ Δήμου, ἀσφάλιστρα κλπ.	»	143.553.30
4.	» Ἐξόδα Βιβλιοθήκης - Συντήρησις καὶ πλουτισμός	»	96.192.30
5.	» Ἐκπλήρωσις τοῦ σκοποῦ τῆς Ἑταιρείας - Ἀνασκαφαὶ - Ἀπαλλοτριώσεις, Ἀναστηλώσεις - ἀνέγερσις καὶ ἐπισκευὴ Μουσείων, πλουτισμός βιβλιοθηκῶν Μουσείων	»	2.949.336.—
6.	» Ἐξόδα Δημοσιευμάτων - Ἐκδοσις Α. Ε., Π.Α.Ε., Ἔργον καὶ ἄλλων δημοσιευμάτων - ἀποζημιώσεων συγγραφέων κλπ.	»	408.841.50
7.	» Οἰκονομικῶν ἐνισχύσεων - ὑποτροφιῶν - ἐκπαιδευτικῶν ταξιδίων κλπ.	»	183.165.—
8.	» Ἀποζημιώσεως συνεργείου ταξινομήσεως ἀρχείου καὶ ἐκτάκτων βοηθῶν Εὐρετηρίου Α.Ε. κλπ. ἀπρόβλεπτα ἔξοδα	»	102.165.50
9.	» Παρελθόντων οἰκον. ἐτῶν	»	40.280.40
	Σύνολον ἐξόδων	»	4.908.048.60

II ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

10.	» Ἀπόδοσιν κρατήσεων ἐκ μισθωμάτων καὶ ἀποδοχῶν προσωπικοῦ	»	129.855.—
	Σύνολον ἐξόδων	»	<u>5.037.903.60</u>

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως τῶν κονδυλίων Ἑσόδων καὶ Ἐξόδων τοῦ προϋπολογισμοῦ χρ. 1961 καὶ ἐν παραβολῇ πρὸς τὸν ἔντυπον ἀπολογισμὸν τοῦ σκέλους τῶν Ἑσόδων προκύπτει ὅτι ἐκτὸς μικροδιαφορῶν ἐπὶ πλέον ἢ ἐπὶ ἔλαττον δὲν ἐπραγματοποιήθησαν

1) τὰ ἐκ τῆς μισθώσεως τῆς μεγάλης αἰθούσης ποσὰ	δραχ.	26.690.—
2) τὰ ἐκ τοκομεριδίων 10.000 ὁμολογιῶν Λαϊκοῦ Δανείου Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως 1960	»	75.000.—
3) τὰ ἐκ τόκων, λόγφ ἀναλήψεως σημαντικῶν ποσῶν διὰ ἀγορὰν χρεωγράφων καὶ ἀκινήτων	»	46.754.—
καὶ 4) τὸ ἐκ καθαρῶν κερδῶν τῶν Κρατικῶν Λα- χειῶν τῆς Δ' τριμηνίας 1961 τὸ καὶ σημαντι- κώτερον ἐκ	»	1.000.000.—
καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ὀλιγωρίας τῶν ὑπαλλήλων τῶν Κρατικῶν Λαχειῶν.		
Σύνολον	»	1.148.444.—

Ἡ μὴ ἔγκαιρος εἴσπραξις τοῦ ποσοῦ τούτου εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ παρουσιάσῃ ἔλλειμμα ὁ προϋπολογισμὸς τῆς χρήσεως 1961.

Ἑσοδα πραγματοποιηθέντα	δραχ.	4.237.968.30
Ἑξοδα πραγματοποιηθέντα	»	5.037.903.60
Ἑλλειμμα	»	799.935.30

τὸ ἔλλειμμα τοῦτο θέλει καλυφθῇ ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς παρελθούσης χρήσεως 1960.

Γ' Γενικὸς Ἰσολογισμὸς**1. Ἐνεργητικὸν**

Τὸ Ἐνεργητικὸν τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1961 ἀνήρχετο εἰς 36.312.815. δραχμὰς ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς :

1.	Ἀπὸ ὑπόλ. μετρητῶν ἐν τῷ Ταμείῳ 31/12/61 . . .	δραχ.	14.838.35
2.	» Ἀκίνητα Κτήματα . . . . . »		4.607.959.70
3.	» Μέγαρον τῆς Ἑταιρείας . . . . . »		19.159.669.—
4.	» Ἐπιπλώσεις - Σκεύη . . . . . »		1.206.770.80
5.	» Ὁμολογίας πρὸς φύλαξιν . . . . . »		5.000.448.30
6.	» Μετοχὰς πρὸς φύλαξιν. . . . . »		2.219.547.55
7.	Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Α' . . .	δραχ.	749.196.—
8.	» » » » Β' . . . »		3.344.714.50
9.	Διαφόρους λ/σμοὺς - Φόρου Ζ' Κατηγορίας . . .	»	390.80
10.	Προσωρινοὺς λ/σμοὺς Ι.Κ.Α. . . . . »		9.280.—
	Σύνολον . . . . . »		<u>36.312.815.—</u>

2. Παθητικὸν

Τὸ Παθητικὸν τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1961 ἀνήρχετο εἰς τὸ ποσὸν τῶν δραχμῶν 36.312.815.— ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς :

1.	Κεφάλαιον	δραχ.	33.819.784.85
2.	Ἀντίτιμον πωλήσεως οἰκοπέδων . . . . . »		1.170.289.50
3.	Περисσεύματα παρελθ. οἰκον. ἐτῶν . . . . . »		1.322.740.65
	Σύνολον . . . . . »		<u>36.312.815.00</u>

Δ' Περιουσία τῆς Ἑταιρείας

Ἡ Περιουσία τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1961 ἀνήρχετο εἰς τὸ ποσὸν τῶν **36.312.815.—** δραχμῶν ἀποτελουμένη ἐκ τῶν αὐτῶν ὑπολοίπων τῶν ὡς ἄνω Ἐνεργητικῶν ἀναγραφομένων λογαριασμῶν.

Περαίνουσα τὴν ἑκθεσιν ταύτην ἡ Ἐπιτροπεία προτείνει, ὅπως ἡ Συνέλευσις ἐγκρίνῃ τὴν ἀνωτέρω διαχείρισιν ὡς ὀρθῶς ἔχουσιν καὶ ἐπικυρώσῃ τὸν Ἀπολογισμὸν καὶ τὸν Ἰσολογισμὸν τοῦ λήξαντος ἔτους 1961 τῆς Ἰδίας Περιουσίας τῆς Ἑταιρείας.

Ἀθῆναι τῇ 21 Μαρτίου 1962

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία
Δ. Κ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΑΚΗΣ
Κ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ
Κ. Δ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΜΙΧ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΜΙΑΤ. ΠΟΥΡΗΣ

**Πίναξ ἐμφαινῶν τὰ χρεόγραφα τῆς Ἑταιρείας
κατὰ τὴν 31/12/1961**

1) Ὁμολογίαι

1)	405	Ἑθν. Δαν.	1889 Πάγιον	δραχ.	88.—
2)	75	»	» 1890 Σιδηρ. Λαρίσης	»	20.—
3)	221	»	» 1907 Ἀμύνης	»	8.—
4)	235	»	» 1914 τῶν 500 ἑκατομμ.	»	243.—
5)	1	»	» 1893 Κεφαλαιώσεως καὶ ἀπόδ. φρ. 140	»	1.—
6)	30	»	» Πατριωτικοῦ	»	1.—
7)	25	»	» Προσφυγικοῦ, 1924.	»	25.70
8)	1000	»	» Ἀπαλλοτριώσεως 1919, 1929, 1931	»	1.—
9)	150	»	» Ἑλλ/βουλγαρικῆς Μεταναστεύ- σεως 1923.	»	1.—
10)	155	»	» Κτηματικῆς Τραπεζῆς 1930	»	205.60
11)	95	»	» » 1927	»	126.—
12)	7000	»	» Δ.Ε.Η. 1957, 7.50 %	»	1.050.000.—
13)	10000	»	» Δ.Ε.Η. 1960 7 %	»	1.500.000.—
14)	9550	»	» Λαχειοφ. οἶκον. ἀναπτύξεως 1960 5 %	»	1.449.828.—
15)	6666	»	» Δ.Ε.Η. 7 % 1961 πρὸς δρ. 150	»	999.900.—
Σύνολον					<u>5.000.448.30</u>

2) Μετοχαὶ

16)	760	τῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος	δραχ.	432.772.50
17)	3490	» Ἑθνικῆς Τραπεζῆς (ἔξ ὧν 100 δω- ρεᾶς Ρώμα).	»	1.636.202.—
18)	360	» Ἑθνικῆς Κτηματ. Τραπεζῆς :		
		παλ. 180 δραχ.	40.35	
		νέαι 180 »	117.000.—	» 117.040.35
19)	416	τῶν Ἑλλ. Ἡλεκτρ. Σιδ/μων	»	33.532.70
		Σύνολον	»	2.219.547.55

Ἀθῆναι τῇ 31/12/1961

Μ Ε Ρ Ο Σ ΙΙ

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἔλεγχον τῆς διαχειρίσεως Δωρεῶν, Κληρονομιῶν, Κληροδοτημάτων προκύπτουσι τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα ἐκ τῶν τηρουμένων βιβλίων :

1. Κληροδοτήματα Ἰωάν. Μαρκοπούλου

Τοῦτο παραμένει εἰσέτι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1944 ἄνευ ἐσόδων ἢ δὲ περιουσίας αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἐκ τῶν κάτωθι κονδυλίων :

[illegible]

2. Κληρονομία Φοίβου Φαρμά

⁴Η χορήγηση της κληρονομιάς ταύτης άρχεται από 1/4/60 - 31/3/1961.

"Εσ ο δ α.

Πρόσοδοι χρεογράφων.

Κεφ. Α', "Αρθρ. 1-3. Ταῦτα παρουσιάζουν συνολικὴν αὐξησην, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν προηγούμενην χορῆσιν 1959/60 δραχ. 3.096.50.

Ἡ πρόσδοδος τῶν ὁμολογιῶν Credit Foncier Égyptien 1911 παύει κατὰ τὴν λήξιν τῆς χρήσεως 1960/61 δεδομένου ὅτι, αἱ ὑποληφθεῖσαι ἐκ τῶν 6 ὁμολογιῶν 2 τελευταῖαι ἐκληρώθησαν εἰς τὸ ἄρτιον.

Πρόσοδοι ἐκ τόκων.

Κεφ. Β', "Αρθ. 1-2 και Κεφ. Βδ'ς, "Αρθρ. 1. Αὗται παρουσιάζουσιν μείωσιν λόγῳ τῆς μειώσεως τοῦ ἐπιτοκίου, ἀλλὰ καὶ λόγῳ ἀναλήψεως ποσῶν μεγαλυτέρων τοῦ συνήθους πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τῆς διαθήκης, ἤτοι ἀνασκαφῶν κλπ.

Δεδομένου ότι η κληρονομία Φ. Φαρμά δεν έχει άλλας προσόδους ή ἐν γένει αὐξήσεις τῶν πραγματοποιηθέντων ἐσόδων τῆς χρήσεως 1960/61 ἀνῆλθε μόλις εἰς . . . . . δραχ. 864.50

Κύρια έξοδα προϋπολογισθέντα	»	153.100.—
"Έσοδα εισπραχθέντα	»	153.964.50
Περίσσευμα	»	864.50

Ἔξοδα.

Ἐκ τοῦ ὑποβαλλομένου πίνακος τοῦ ἐτέρου σκέλους τοῦ προϋπολογισμοῦ χρήσεως 1960/61 παρουσιάζονται τὰ ἑξῆς :

Τακτικά ἔξοδα.

Κεφ. Α', Ἀρθρ. 1 - 7. Ἔξοδα διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως.

Ἐκ τῶν ἀναγεγραμμένων πιστώσεων διὰ δαπάνας συνολικοῦ ποσοῦ δραχ. 30.900.— ἐδαπανήθησαν μόνον δραχ. 6.841.—

Συντηρήσεως τῆς περιουσίας.

Κεφ. Β', Ἀρθρ. 1 - 3. Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν πιστώσεων δραχ. 70.000.— ἐδαπανήθησαν δραχ. 47.548.50 τὴν μεγαλυτέραν δὲ δαπάνην ἐπραγματοποίησε τὸ ἄρθρ. 3, ἥτοι χρέωσις ἐκ κρατήσεως ποσοστοῦ ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν μέσῳ τοῦ κλήρικῳ Αἰγύπτου ἐμβασμάτων ἥτοι 46.215.50 καὶ μάλιστα παραμένει εἰσέτι ποσὸν δραχ. 34.393.— διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἐλλεῖπει πιστώσεως, τακτοποιηθησόμενον εἰς τὸν προϋπολογισμόν τῆς χρήσεως 1961/62 εἰς ὃν προβλέπεται πίστωσης διὰ δαπάνας παρελθούσης χρήσεως.

Κεφ. Γ', Ἀρθρ. 1 - 5. Ἐκτέλεσις σκοποῦ τῆς διαθήκης.

Κατὰ τὴν χρῆσιν 1960/61 ἀνεγράφησαν καὶ ἐπραγματοποιήθησαν δαπάναι μεγαλυτέρας τῶν παρελθουσῶν χρήσεων, ἥτοι ἐκ τῶν ἀναγραφεισῶν πιστώσεων συνολ. ποσοῦ δραχ. 309.000.— ἐπραγματοποιήθησαν δαπάναι δραχμῶν 285.359.50.

Κεφ. Δ'. Ἐκτελέσεως ὄρων τῆς διαθήκης καὶ

Κεφ. Αδὶς - Δδὶς. Ἐκτάκτων δαπανῶν καὶ

Κεφ. Ε'. Ἐλλείμματος οὐδεμία δαπάνη.

Κεφ. ΣΤ', Ἀρθρ. 1. Ἐκ τῆς ἀναγεγραμμένης πιστώσεως δραχ. 55.000.— μετεφέρθησαν δραχμαὶ 49.000.— διὰ συμπλήρωσιν ποσοῦ εἰς τὸ Κεφ. Γ', Ἀρθρ. 1 - 2 δι' ἐκτέλεσιν ἀνασκαφῶν καὶ ἀπαλλοτριώσεων.

Οὕτω τὸ σύνολον τῶν πραγματοποιηθέντων ἐξόδων χρήσεως 1960/61 ἀνῆλθεν εἰς τὸ ποσὸν τῶν . . . . . δραχ. 339.749.—
καὶ προέκυψε περίσσευμα . . . . . » 179.688.75

» 519.437.75

Συνημμένως ὑποβάλλω καὶ πίνακας κινήσεως τοῦ Ταμείου τῆς κληρονομίας Φ. Φαρμά 1960/61 καθὼς καὶ τοῦ Ἰσολογισμοῦ τῆς χρήσεως ταύτης.

Κίνησις Ταμείου Κληρονομίας Φ. Φαρμᾶ
ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1960 - 31 Μαρτίου 1961.

Χρ έω σ ι ς - Ἔ σ ο δ α.

Ὑπόλοιπον Ταμείου 31/3/1960	δραχ.	6.328.10
Ἀπὸ ἔσοδα προϋπολογισμοῦ 1/4/60 - 31/3/1961	»	519.437.75
» Ἀναλήψεις ἀπὸ Ἐθνικὴν Τράπεζαν Α΄	»	302.323.—
» » ἀπὸ Ἐθνικὴν Τράπεζαν Ἀλεξανδρείας	»	256.194.50
» Ὁμολογίας 2 «Credit Foncier Égyptien» Ἀλεξανδρείας 1911	»	2.838.—
» Ἔξοδα προϋπολογισμοῦ ἐπιστραφέντα.	»	31.215.50
<i>Σύνολον ἐσόδων . . . . .</i>	<i>»</i>	<u><u>1.118.329.85</u></u>

Π ί σ τ ω σ ι ς - Ἔ ξ ο δ α

Εἰς Ἔξοδα προϋπολογισμοῦ καταβληθέντα ἀπὸ 1/4/1960 - 31/3/1961	δραχ.	339.749.—
» Καταθέσεις παρ' Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Α΄	»	181.202.—
» » » » Β΄	»	12.669.—
» » » » Ἀλεξανδρείας	»	134.745.50
» Κεφάλαιον	»	2.831.—
» Περίσσευμα χρήσεως 1959/1960 μεταφερθὲν	»	365.473.25
» Ἔξοδα Προϋπολογισμοῦ χρήσεως 1960/61 μεταφερθέντα	»	31.215.50
Ὑπόλοιπον μετρητῶν ἐν τῷ Ταμείῳ 31/3/1961	»	50.444.60
<i>Σύνολον . . . . .</i>	<i>»</i>	<u><u>1.118.329.85</u></u>

Γενικὸς Ἰσολογισμὸς χρήσεως 1960 - 1961.

Ἑνεργητικὸν

	Γρόσ. Διατ.	Δραχμαὶ
Ἑπόλοιπον Ταμείου 31/3/1961	—	50.444.60
2808 Μετοχαὶ «Alexandrie Pressing Co»	652.860	561.459.—
1064 » «Société An. de Nettoyage et Pressage de Cotton»	345.800	297.388.—
49 Ὁμολογίαι Ὑδρεύσεως Ἀθηνῶν (Οὐλέν) 1925	—	328.300.—
Ληξιπρόθεσμα Τοκομερίδια	—	490.—
Ἑπόλοιπον βιβλιαρίου καταθ. παρὰ τῇ Τρα- πέζῃ Ἀλεξανδρείας	3.423.60	2.944.50
Καταθέσ. παρ' Ἑθνικῇ Τραπέζῃ Α' . . .	—	156.627.10
» » » » Β'	—	212.302.—
Καταθέσεις παρ' Ἑθνικῇ Τραπέζῃ Ἀλεξαν- δρείας	151.127.40	130.486.05
Σύνολον	1.153.211.—	1.740.441.25

Παθητικὸν

	Γρόσ. Διατ.	Δραχμαὶ
Κεφάλαιον	1.429.091.30	1.557.318.—
Εἰσπρακτέα Τοκομερίδια	—	490.—
Κληροδότημα εἰς συγγενῇ τοῦ διαθέτου . .	3.432.60	2.944.50
Περισεύματα παρελθόντων οἰκονομικῶν	—	179.688.75
Σύνολον	1.432.514.90	1.740.441.25

Ἀθῆναι τῇ 10 Ἰουλίου 1961

Ὁ Λογιστὴς
Α. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Π ρ ὶ ς

Τὸ Δ. Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω τὸν Ἀπολογισμὸν καὶ Ἰσολογισμὸν τῆς Κληρονομίας Φ. Φαρμά τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔτους 1960 - 61 πρὸς ἔγκρισιν καὶ νὰ γνωρίσω εἰς Ὑμᾶς σχετικῶς τὰ κάτωθι :

Ἔ σ ο δ α.

I. Τακτικὰ ἔσοδα.

Κεφ. Α'	Πρόσοδοι χρεογράφων.	Προϋπολο- γισθέντα	Πραγματο- ποιηθέντα
Ἀρθρ. 1	Μέρισμα 2808 μετοχῶν τῆς Alexandrie Pressing, Co. No 59	95.000.—	101.283.—
» 2	Μέρισμα 532 μετοχῶν τῆς «Société» Anonyme de Nettoyage et Pressage de Cotton No 59	35.000.—	31.786.—
» 3	Τοκομερίδια 2 ὁμολογιῶν τῆς «Credit Foncier Égyptien : 1911, No 50	30.—	27.50
» 4	Τοκομερίδια 49 ὁμολογιῶν Ὑδρεύσεως Ἀθηνῶν 1925, 67 - 68	—	—
» 5	Τοκομερίδια 1 ὁμολ. παλ. Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας	—	—
» 6	Τοκομερίδια 1899 Ὁμολ. Ἐθν. Δαν. 1922	—	—
» 7	» 418 » » » 1926	—	—
» 8	» 11950 » » » 1929	—	—
» 9	» 10500 » » » 1928 Ἀπαλλ.	—	—
Κεφ. Β'	Τόκοι καταθέσεων.		
Ἀρθρ. 1	Τόκοι καταθέσεων ἐν ὄψει παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ καὶ Ἀθηνῶν — Ἀθήνας Α'	8.000.—	4.689.—
» 2	Τόκοι καταθέσεων παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ Ἀθηνῶν Β'	12.000.—	12.669.—
Κεφ. Γ'	Διάφοροι πρόσοδοι.		
» 1	Διάφορα καὶ ἀπροβλεπτα ἔσοδα	50.—	1.649.—

II. Ἐκτακτα ἔσοδα.

Κεφ. Αδὶς	Καθυστερούμενοι πρόσοδοι χρεογράφων	—	—
Ἀρθρ. 1	Τοκομερίδια 49 ὁμολ. Ὑδρεύσεως Ἀθηνῶν 1925 No. 44 - 66	—	—
Κεφ. Βδὶς	Καθυστερούμενοι τόκοι.		
Ἀρθρ. 1	Τόκοι καταθέσεων ἐν ὄψει παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ — Ἀθήνας Α'	3.000.—	1.861.—
Κεφ. Γδὶς	Καθυστερούμενοι διάφοροι πρόσοδοι.		
Ἀρθρ. 1	Διάφορα καὶ ἔκτακτα ἔσοδα μὴ προβλεφθέντα	20.—	—
Κεφ. ΣΤ'	Πλεόνασμα προηγουμένης χρήσεως.		
Ἀρθρ. 1	Τὸ κατὰ τὴν χρῆσιν 1959/60 προκύψαν περίσσευμα ἐσόδων - ἐξόδων	365.473.25	365.473.25

III. Κίνησις Κεφαλαίων.

Κεφ. Ζ'	Προῖον ἐκποιήσεως περιουσ. στοιχείων	—	—
Ἀρθρ. 1	Προῖον ἐκποιήσεως χρεογράφων	—	—
» 2	Ἀναληψὶς καταθέσεων	—	—
	Σύνολον ἐσόδων	518.573.25	519.473.75
	Πιθανὸν ἔλλειμμα χρήσεως		
	Σύνολον δραχ.	518.573.25	519.437.75

Ἔξοδα.

I. Τακτικά ἔξοδα.

Κεφ.		Προϋπολογισθέντα	Δαπανηθέντα
Κεφ. Α'	Ἔξοδα διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως.		
Ἀρθρ. 1	Ἀμοιβὴ ὑπαλλήλων, τηρούντων τὰ λογιστικά βιβλία τῆς Κληρονομίας (Ν. Δ. 858/941)	—	—
» 2	Ὀδοιπορικά διοικήσεως καὶ προσωπικοῦ.	6.000.—	3.000.—
» 3	Προμήθεια γραφικῆς ὕλης, ἐντύπων, λογιστικῶν βιβλίων καὶ Ταμιακῶν . . .	3.000.—	—
» 4	Ταχυδρομικά, ἀεροπορικά τέλη . . .	400.—	—
» 5	Συμβολαιογραφικά ἐν γένει . . .	15.000.—	3.841.—
» 6	Δικαστικά, δικηγορικά, χαρτόσημα, φόροσημα κλπ.	5.000.—	—
» 7	Διάφορα ἔξοδα.	1.500.—	—
Κεφ. Β'	Συντηρήσεως τῆς περιουσίας.		
Ἀρθρ. 1	Ἀσφάλιστρα χρεογράφων ξένων δανείων	5.000.—	—
» 2	Φύλακτρα χρεογράφων ξένων καὶ ἑλληνικῶν δανείων	5.000.—	1.333.—
» 3	Προμήθεια Τραπεζῶν, ταχυδρομικὰ αὐτῶν, χαρτόσημα κλπ. κρατήσεις Τραπεζ. Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν μέσῳ Κλήριγκ Αἰγύπτου ἐμβασμάτων	60.000.—	46.215.50
Κεφ. Γ'	Ἐκτελέσεως σκοποῦ.		
Ἀρθρ. 1	Δαπάναι ὑπὲρ ἔργων, ἀφορώντων καθαρῶς ἑλληνικὰς ἀρχαιότητας, συμφώνως τῇ διαθήκῃ, ἥτοι δι' ἀναστηλώσεις, ἀνασκαφὰς κλπ.	233.000.—	236.471.—
» 2	Δι' ἀπαλλοτριώσιν κτημάτων εἰς Μεσσήνην	36.000.—	40.888.50
» 3	Δι' ἐργαλεῖα, ὄργανα, σκεύη.	10.000.—	8.000.—
» 4	Διὰ σχεδιογραφήματα	15.000.—	—
» 5	Διὰ φωτογραφίας.	15.000.—	—
Κεφ. Δ'	Ἐκτελέσεως ὕποχρ. ἢ ὄρων διαθήκης.		
Ἀρθρ. 1	Τὸ καταβληθισόμενον κλ/μα εἰς συγγενῇ τοῦ διαθέτου, ὑπὸλ. βιβλιαρ. Τραπεζ. Ἐθν. καὶ Ἀθηνῶν - Ἀλεξανδρείας	2.944.50	—

II. Ἑκτακτά ἔξοδα.

Κεφ. Αδὶς	Διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως.	—	—
Ἀρθρ. 1	Καθυστερούμεναι δαπάναι.	10.000.—	—
Κεφ. Βδὶς	Συντηρήσεως περιουσίας	—	—
Κεφ. Γδὶς	Ἐκτελέσεως σκοποῦ.	—	—
Κεφ. Δδὶς	Ἐκτελέσεως ὄρων διαθήκης	—	—
Ἀρθρ. 1	Καθυστερούμεναι δαπάναι.	—	—
Κεφ. Ε'	Ἐλλειμμα προηγουμένης χρήσεως	—	—
Ἀρθρ. 1	. . . . .	—	—

III. Κίνησις Κεφαλαίων.

Κεφ. Στ' » 1	Ἀγορὰ χρεογράφων (Μεταφορὰ) . . .	55.000.—	—
Ἀρθρ. 2	Σύστασις καταθέσεων	477.844.50	339.749.—
» 3	Πιθανὸν περίσσευμα χρήσεως	40.728.75	179.688.75
Σύνολον δραχ.		518.573.25	519.437.75

Ἀθῆναι τῇ 31/3/1961

Ὁ Λογιστὴς
ΑΝΤ. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1961

Προϋπολογισμοῦ		Εἶδος ἐσόδων	Προϋπολογισθέντα	Εἰσπραχθέντα	Διαφορὰ	
Κεφ.	Ἀρθρ.				Ἐπὶ πλέον	Ἐπὶ ἔλαττον
A'	1α'-γ'	Μισθώματα	151.500.—	142.000.—	—	9.500.—
	2	Παραχώρησις αἰθουσῶν.	70.000.—	43.310.—	—	26.690.—
B'	1	Μερίσματα μετοχῶν	291.000.—	304.965.—	13.965.—	—
	2	Τοκομερίδια ὁμολογιῶν.	285.500.—	199.008.—	—	86.492.—
	3	Τόκοι καταθέσεων παρ' Ἑθνικῇ Τραπεζῇ εἰς πρώτην ζήτησιν κλπ.	200.000.—	153.246.—	—	46.754.—
Γ'	1 - 2	Ἀντίτιμον πωλήσεων ἀντιτύπων Α.Ε., Π.Α.Ε., Ἔργων κλπ. δημοσιευμάτων	70.000.—	118.887.—	48.887.—	—
	3	Ἀντίτιμον Ὁδηγῶν ἀρχαίων τόπων καὶ Μουσείων τῆς Ἑλλάδος	10.000.—	14.196.50	4.196.50	—
Δ'	1	Ὑποχρεωτικὴ ἐτησίᾳ εἰσφορὰ ἐταίρων καὶ τέλη ἐγγραφῆς	15.000.—	14.850.—	—	150.—
	2	Συμμετοχὴ τῆς Ἑταιρείας ἐπὶ τῶν καθ. κερδῶν τῶν Κρατικῶν Λαχείων	4.000.000.—	3.000.000.—	—	1.000.000.—
Ε'	1 - 4	Διάφορα καὶ ἀπρόβλεπτα ἔσοδα	51.200.—	56.778.50	5.578.50	—
Σ'	1 - 5	Ὑπόλοιπα χρήσ. 1960 μὴ εἰσπραχθέντα	33.000.—	61.798.50	28.798.50	—
		Σύνολον ἐσόδων	5.177.200.—	4.109.039.50	101.425.50	1.169.586.—
Z'	1	Ἐκ παρακρατήσεως χαρτοσήμου ἐκ μισθωμάτων	2.300.—	270.—	—	2.030.—
	2	Ἐκ παρακρατήσεως κρατήσεων ἐπὶ ἀποδοχῶν ἐν γένει	130.000.—	128.658.80	—	1.341.20
H'	1	Ἑλλειμμα καλυφθῆσόμενον ἐκ περισσ. παρελθ. οἰκον. ἐτῶν	2.580.000.—			
		Γενικὸν σύνολον	7.889.500.—	4.237.968.30	101.425.50	1.172.957.20

Ἀνάλυσις τοῦ Κεφαλαίου Γ', ἄρθρ. 1-3.

Ἀντίτιμον Δημοσιευμάτων.

1)	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς	Δραχ.	43.856.—
2)	Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	»	17.614.—
3)	Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.	»	12.581.—
4)	Διάφορα Δημοσιεύματα	»	44.836.—
5)	Ἀντ. Κεραμοπούλλου. «Ὁδηγὸς Δελφῶν» 1935	»	3.358.—
6)	Κ. Κουρουνιώτη. «Ὁδηγὸς Ἐλευσίνος» 1936 (ἀγγλιστί)	»	3.807.—
7)	Ν. Κομπολέοντος. «Ὁδηγὸς Δήλου» 1950	»	7.031.50
	Σύνολον	»	<u>133.083.50</u>

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1961

Ὁ Ταμίας
Ν. ΠΟΥΡΝΑΡΑΣ

Ὁ Λογιστὴς
ΑΝΤΩΝΙΑ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1961

οϋπολο- ισμού	Ε ἱ δ ο ς ἐ ξ ὀ δ ω ν	Προϋπολο- γισθέντα	Συμπλη- ρωματικά πιστώσεις	Έγκριθέντα	Πραγματο- ποιηθέντα	Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον
ρ. Αριθ.						
1.1 - 25	Μισθοί, ἐπιδόματα προσωπι- κού	737.759.—	—	545.797.80	543.961.30	193.797.70
2 - 6	Αποζημιώσεις ἐν γένει	251.902.—	—	159.752.70	159.752.70	92.149.30
7α-στ'	Θέρμανσις, φωτισμός, ὕδρευ- σις, καθαριότης, ταχυδρομι- κά, τηλεφωνικά, στολαὶ κλη- τήρων κλπ.	141.000.—	40.000.—	122.396.10	114.739.60	66.260.40
8 - α-β	Δικαστικά, δικηγορικά, συμ- βολαιογραφικά	100.000.—	—	66.060.—	66.060.—	33.940.—
1 - 11	Συντήρησις μεγάρου, ἀμοιβὴ συντηρητῶν ἐγκαταστάσεων, ἐπιπλώσεις, φόροι Δημοσίου καὶ Δήμου, ἀσφάλιστρα, φύ- λακτρα χρεογράφων, ποσο- στά εἰσπράκτορος κλπ.	493.500.—	10.000.—	143.811.80	143.553.30	359.946.70
1 - 4	Συντήρησις, πλουτισμὸς βιβλι- οθήκης κλπ. ἔξοδα	430.000.—	—	96.192.30	96.192.30	333.807.70
1 - 5	Ἔξοδα ἀνασκαφῶν, ἀπαλλο- τριώσεων, συντήρησις καὶ ἀναστήλωσις ἀρχαίων μνη- μείων, ἀνέγερσις καὶ ἐπι- σκευὴ Μουσείων, ἔξοδα πλου- τισμοῦ βιβλιοθηκῶν Μου- σείων	3.880.000.—	235.000.—	2.988.514.10	2.949.336.—	1.165.664.—
1 - 5	Ἔξοδα ἐκδόσεως Α.Ε., Π.Α.Ε., Ἔργου, μελετῶν, διατριβῶν καὶ ἀποζημιώσεις συγγρα- φῶν κλπ.	792.000.—	—	408.842.50	408.842.50	383.157.50
1 - 6	Ἐνίσχυσις ἐπιστημον. περιο- δικῶν, πρὸς σπουδὴν ἀρχαι- ολογίας, πρὸς ἐκδοσιν συγ- γραμμάτων, ὑποτροφίαι καὶ ἐκπαιδευτικὰ ταξίδια	260.000.—	—	183.165.—	183.165.—	76.835.—
1 - 6	Αποζημιώσεις συνεργείου τα- ξινομήσεως ἀρχείου, ἐκτά- κτων βοηθῶν δι' εἰδικὴν ἐπι- στημ. ἐργασίαν, ἐκτακτὰ καὶ ἀπροόβλεπτα ἔξοδα	306.000.—	37.000.—	202.165.50	202.165.50	140.834.50
1	Ἔξοδα μὴ τακτοποιηθέντα παρελθόντων οἰκ. ἐτῶν . . .	15.039.—	25.241.40	40.280.40	40.280.40	—
1 - 2	Αποθεματικά	350.000.—	347.241.40	—	—	2.758.60
	Σύνολον ἐξόδων	7.757.200.—		4.956.978.20	4.908.048.60	2.849.151.40
1 - 2	Απόδοσις κρατήσεων ἐξ ἀπο- δοχῶν καὶ μισθωμάτων . . .	132.300.—	2.758.64	129.855.—	129.855.—	2.445.—
	Γενικὸν Σύνολον	7.889.500.—	350.000.—	5.086.833.20	5.037.903.60	2.851.596.40

άλυσις τοῦ Κεφαλαίου Δ',
ἄρθρ. 1 - 6.

Ανασκαφαὶ	1.069.166.80
Απαλλοτριώσεις	15.000.—
Αναστηλώσεις	820.021.—
Ανέγερσις, ἐπισκευή, πλουτισμὸς καὶ ἀνασυγκρότησις Μουσείων . .	64.171.90
Ἔξοδα ἀνεγέρσεως Μουσείου Τήνου	895.940.40
Πλουτισμὸς βιβλιοθηκῶν Μουσείων	21.684.—
Οἰκοδομὴ Συλλογῆς Νικοπόλεως . .	100.000.—
Βελτίωσις Μουσείου Πειραιῶς . .	2.530.—

Πιστώσεις	
Έγκριθεῖσαι	Πραγματο- ποιηθεῖσαι
1.069.166.80	1.051.920.80
15.000.—	15.000.—
820.021.—	798.088.90
64.171.90	64.171.90
895.940.40	895.940.40
21.684.—	21.684.—
100.000.—	100.000.—
2.530.—	2.530.—
2.988.514.10	2.949.336.—

Σύγκρισις πραγματοποιηθέντων
ἐσόδων καὶ ἐξόδων.

Α' Ἔσοδα . . Δραχ.	4.237.968.30
Β' Ἔξοδα . . »	5.037.903.60
Ἑλλειμμα . . »	799.935.30

ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΧΡΗΣΙΣ 1962

Α' ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ

1) ΠΑΕ 1957.	ἀντίτυπα	800
2) ΠΑΕ 1958.	»	800
3) Σέμνη Καρούζου. «Ἀγγεῖα τοῦ Ἀναγυροῦντος (Βάρης)».	»	500
4) Χρυσούλα Καδραῖ. «Ροδιακὴ Ἀγγειογραφία».	»	500
5) Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1962.	»	1000

Β' ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ

1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς				1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς			
Σειρὰ τόμων	Πωληθέντες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπρα- χθέν ποσόν	Σειρὰ τόμων	Πωληθέν- τες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπρα- χθέν ποσόν
1837	τεῦχ. 1	40	40	Ἐκ μεταφ.			3.940
1842	3	40	120	1953-54 Α' τεύχ. 3	280	840	
1858	1	40	40	1953-54 Β'	1	300	300
1870	2	40	80	»	4	240	960
1884	1	240	240	1953-54 Γ'	1	300	300
1898	1	300	300	»	16	240	3.840
1899	τ. Β+Γ(1/2)	300	150	»	1	150	150
»	1	150	150	1955	1	300	300
1900	1	240	240	»	21	240	5.040
1916	1	240	240	1956	1	300	300
1918	1	240	240	»	7	240	1.680
1937 Γ'	1	120	120	1957	1	300	300
1938	1	300	300	»	29	240	6.960
1945-47	1	240	240	1958	1	300	300
1948-49	2	240	480	»	27	240	6.480
1950-51	2	240	480	Εὐρετήριον	1	192	192
1952	2	240	480				
Εἰς μεταφ.			3.940	Σύνολον			31.882

2) Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας				3) Ἔργον Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας			
Σειρὰ ἐτῶν	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθὲν ποσὸν	Σειρὰ ἐτῶν	Πωλη- θέντες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
1847-49	1	12	12	1957	12	50	600
1858-59	3	12	36	»	5	40	200
1859-60	4	12	48	1958	12	75	900
1860-61	4	12	48	»	4	60	240
1861-62	5	12	60	1959	15	80	1.200
1862-63	4	12	48	»	4	64	256
1865-66	4	12	48	»	2	48	96
1866-67	3	12	36	1960	20	120	2.400
1867-68	4	12	48	»	12	96	1.152
1868-69	4	12	48	»	2	72	144
1869-70	1	15	15	1961	37	120	4.440
»	3	12	36	»	24	96	2.304
1872-73	1	80	80	»	4	72	288
1873-74	1	80	80	»	1	82	82
1874-75	1	100	100	Σύνολον	154		14.302
1876	1	80	80				
1877	1	80	80				
1889	1	80	80				
1893	1	80	80				
1894	2	80	160				
1927	1	100	100				
1928	1	100	100				
1955	2	150	300				
»	2	120	240				
1956	2	150	300				
»	17	120	2.040				
Σύνολον	74		4.303				

ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 1962

Αὔξων Ἀριθ.	Ἐπιγραφή Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμή σώμα- τος	Εἰσπραχθέν ποσόν
1	Β. Στάη: Τὰ εὐρήματα τοῦ ναναγίου τῶν Ἀντικυθήρων (ΑΕ 1902). . .	4	22.—	88.—
2	Π. Καββαδία καὶ Γ. Καβεράου: Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. 1906-1907	1	300.—	300.—
3	Κων. Κουρουνιώτη: Κατάλογος τοῦ Μουσείου Λυκοσούρας 1911	1	18.—	18.—
4	Γ. Π. Οἰκονόμου: Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας. 1915	1	22.50	22.50
5	Ἀ. Κεραμοπούλλου: Τοπογραφία Δελφῶν 1912-1917	1	15.—	15.—
	» » » »	2	9.—	18.—
6	Β. Στάη: Τὸ Σούνιον. 1920	5	15.—	75.—
	» » » »	12	12.—	144.—
	» » » »	3	9.—	27.—
7	Ἀ. Ἀρβανιτοπούλου: Γραπτὰ στῆλαι Δημητριάδος-Παγασῶν. 1928 . . .	1	450.—	450.—
	» » » »	1	360.—	360.—
	» » » »	1	270.—	270.—
8	Γ. Μυλωνᾶ: Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. 1928.	1	75.—	75.—
	» » » »	2	60.—	120.—
	» » » »	3	45.—	135.—
9	Ἰω. Γενναδίου: Λόρδος Ἑλγιν. 1930.	1	60.—	60.—
10	Γ. Σωτηρίου: Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931.	1	300.—	300.—
11	Γ. Οἰκονόμου: Τὸ Ἔργον τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837-1937. 1938	1	32.—	32.—
12	Ν. Κοντολέοντος: Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας. 1949.	2	50.—	100.—
	» » » »	1	40.—	40.—
	» » » »	1	30.—	30.—
13	Φ. Σταυροπούλλου: Ἡ Ἀσπίς τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ Φειδίου. 1950	3	50.—	150.—
14	Ἀ. Ευγγοπούλου: Συλλογὴ Ἑλένης Σταθάτου. 1950.	1	140.—	140.—
	Εἰς μεταφορὰν	50		2.969.50

Αὑξων. Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθέν ποσόν
	Ἐκ μεταφορᾶς	50		2.969.50
15	Κων. Ρωμαίων: Κέραμοι τῆς Καλυδῶ- νος. 1951.	7	200.—	1.400.—
	» » » » »	1	100.—	100.—
16	Μ. Μιτσοῦ: Ἀργολικὴ προσωπογραφία. 1952	2	96.—	192.—
17	Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου: Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Κεί- μενον καὶ λεύκωμα. 1952.	2	150.—	300.—
18	Ἀ. Ὁρλάνδου: Ἡ Ξυλόστεγος παλαιο- χριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογεια- κῆς λεκάνης. Τόμος Α' (1952) . . .	2	200.—	400.—
	» » » » »	2	160.—	320.—
	» » » » »	1	100.—	100.—
	» » » » »	3	120.—	360.—
	» » Τόμος Β' 1954	2	250.—	500.—
	» » » » »	2	200.—	400.—
	» » » » »	1	125.—	125.—
	» » » » »	5	150.—	750.—
	» Εὐρετήριον Α καὶ Β τόμ. 1957	2	50.—	100.—
	» » » » »	2	40.—	80.—
	» » » » »	1	25.—	25.—
	» » » » »	4	30.—	120.—
19	Ἀ. Ὁρλάνδου: Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τχ. 1ον τὸ ξύ- λον καὶ ὁ πηλός. 1955.	5	150.—	750.—
	» » » » »	7	120.—	840.—
	» » » » »	3	75.—	225.—
	» » » » »	5	90.—	450.—
	» Τχ. 2ον Τὰ μέταλλα, τὸ ἐλε- φαντοστοῦν, τὰ κονιάματα καὶ οἱ λίθοι. 1959-60	6	350.—	2.100.—
	» » » » »	9	280.—	2.520.—
	» » » » »	3	175.—	525.—
	» » » » »	5	210.—	1.050.—
20	Ν. Μουτσοπούλου: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. 1956.	2	80.—	160.—
21	Γ. Μυλωνᾶ: Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἐλευσίνης. 1957	2	216.—	432.—
	Εἰς μεταφορὰν	136		17.293.50

Αὐτῶν Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώμα- τα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραθὲν ποσὸν
22	Ἐκ μεταφορᾶς . . . . . Ἀ. Ευγγοπούλου : Σχεδίασμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν. 1957 . . . . . » » » » » » » » » » » »	136 2 4 2 2	 500.— 400.— 250.— 300.—	17.293.50 1.000.— 1.600.— 500.— 600.—
23	Ἰ. Κωνσταντίνου : Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιότεραν ἐλληνικὴν πλαστικὴν. 1957 . . . . » » » »	1 1	50.— 30.—	50.— 30.—
24	Ν. Βερδελῆ : Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυ- θμὸς τῆς Θεσσαλίας. 1958 . . . . » » » » » » » »	2 5 1	60.— 48.— 36.—	120.— 240.— 36.—
25	Ἰω. Κοντῆ : Τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα. 1958 . . » » » » » » » »	3 1 1	60.— 48.— 36.—	180.— 48.— 36.—
26	Β. Καλλιπολίτη : Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων 1958 . . . . » » » » » » » »	1 2 1	50.— 40.— 25.—	50.— 80.— 25.—
27	Χ. Μπάρα : Μορφή καὶ ἐξέλιξις τῶν βυ- ζαντινῶν κωδωνοστασίων. 1959. . » » » » » » » »	1 1 2	40.— 32.— 24.—	40.— 32.— 48.—
28	Γ. Δοντᾶ : Εἰκόνες καθημένων πνευμα- τικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν τέχνην. 1960	2	64.—	128.—
29	Δ. Λαζαρίδης : Πήλινα εἰδώλια Ἀβδή- ρων. 1960. . . . . » » » »	1 4	75.— 60.—	75.— 240.—
30	Ν. Δρανδάκης : Ὁ Ἐμμανουὴλ Τζάνε Μπου- νιαλῆς θεωρούμενος ἐξ εἰκόνων τοῦ σωζομένων κυρίως ἐν Βενετίᾳ. 1962 » » » »	5 8	100.— 80.—	500.— 640.—
31	Β. Λεονάρδου : Ἡ Ὀλυμπία. 1901 . . » » » » » » » »	2 2 2	56.— 45.— 34.—	112.— 90.— 68.—
		195		23.861.50

ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αὑξὸν Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντα σώ- ματα	Τιμὴ σώμα- τος	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
1	Ἄ. Κεραμοπούλλου : Ὁδηγὸς τῶν Δελ- φῶν. 1935	12	45.—	540.—
	» » » »	5	34.—	170.—
2	Κ. Kourouniotes : Eleusis. 1936 . .	13	56.—	728.—
	» » » »	7	45.—	315.—
	» » » »	1	28.—	28.—
	» » » »	8	34.—	272.—
3	Ν. Κοντολέοντος : Ὁδηγὸς τῆς Δήλου. 1950	44	45.—	1.980.—
	» » » »	21	36.—	756.—
	» » » »	1	22.50	22.50
	» » » »	20	27.—	540.—
		132		5.351.50
ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ				
1	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς	Δρχ.		31.882.—
2	Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας . .	»		4.300.—
3	Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας . .	»		14.302.—
4	Διάφορα δημοσιεύματα τῆς Ἐταιρείας . . .	»		23.861.50
5	Ἀρχαῖοι τόποι καὶ Μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος . .	»		5.351.50
	Σύνολον	»		79.700.—

Γ'. ΔΙΑΝΕΜΗΘΕΝΤΑ

Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς			Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς		
Σειρὰ ἐτῶν	Τεύχη	Ἀριθ. τόμων	Σειρὰ ἐτῶν	Τεύχη	Ἀριθ. τόμων
1862	12	1	Ἐκ μεταφορᾶς		88 ¹ / ₂
1869	1	1	1904	4	1
1870	1	2	1905	4	4
1872	1	2	1906	4	4
1873	1	1	1907	4	4
1874	1	2	1908	4	4
1883	4	4	1909	4	1
1884	4	4	1910	4	3
1885	4	4	1911	4	3
1886	4	4	1912	4	3
1887	4	4	1913	4	3
1888	4	4	1914	4	3
1889	1	5	1915	4	3
1890	4	4	1916	4	4
1891	1	4	1917	4	3
1892	4	3	1918	4	3
1893	4	4	1919		3
1894	4	4	1920		2
1895	4	4	1921		2
1896	4	4	1922		3
1897	4	4	1923		3
1898	4	5	1924		3
1899	4	4	1925/26		3
1900	4	4	1927/28		3
1901	4	4	1929		3
1902	4	2 ¹ / ₂ (3+4)	1930		3
Εἰς μεταφορὰν		88 ¹ / ₂	Εἰς μεταφορὰν		162 ¹ / ₂

Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς			Ἔργον Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας	
Σειρὰ ἐτῶν	Τεύχη	Ἀριθ. τόμων	Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθ. τόμων
Ἐκ μεταφορᾶς		162 1/2	1954	1
1931		3	1955	1
1932		3	1957	6
1933		3	1958	8
1934/35		3	1959	9
1936		4	1960	12
1937 Α΄		2	1961	340
1937 Β΄		3	Σύνολον . .	<u>377</u>
1937 Γ΄		3		
1938		3	Πρακτικὰ Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας	
1939/41		3	Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθ. τόμων
1942/44		3	1911	1
1945/47		3	1913	1
1948/49		3	1925/6	1
1950/51		4	1931	1
1952		4	1939	1
1953 - 54 Α΄		5	1940	1
1953 - 54 Β΄		7	1941/44	1
1953 - 54 Γ΄		243	1945/48	1
1955		4	1949	1
1956		9	1950	2
1957		120	1951	2
1958		7	1952	2
Εὐρετήριον ΑΕ		1	1953	2
Σύνολον		<u>605 1/2</u>	1954	2
			1955	2
			1956	237
			Σύνολον . .	<u>259</u>

ΔΙΑΦΟΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Αὐτῶν Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Ἑξα- χθέντες τόμοι
1	A. G. Lolling: Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ μουσείου. 1899	4
2	Comptes rendus du Congrès international d'archéologie 1 ^{ère} session Athènes 1905	2
3	Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος. 1906	1
4	Π. Καββαδία καὶ Γ. Καβεράου: Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. 1906-1907.	4
5	Γ. Παπαβασιλείου: Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων. 1910.	3
6	Κων. Κουρουνιώτη: Κατάλογος τοῦ Μουσείου Λυκοσούρας. 1911	4
7	Γ. Π. Οἰκονόμου: Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας. 1915. . .	3
8	Ἀ. Κεραμοπούλλου: Τοπογραφία τῶν Δελφῶν. 1912-17.	1
9	Β. Στάη: Τὸ Σούνιον καὶ οἱ Ναοὶ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. 1920.	5
10	Ἀ. Ἀρβανιτοπούλου: Γραφαὶ στήλαι Δημητριάδος-Παγασῶν. 1928	5
11	Γ. Μυλωνᾶ: Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. 1928. . .	5
12	Γ. Σωτηρίου: Χριστιανικαὶ Θῆβαι (ΑΕ/1929). 1931 . .	5
13	Λεύκωμα τῆς Ἑκατονταετηρίδος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837-1937	1
14	Ν. Κοντολέοντος: Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας. 1949	4
15	Φ. Σταυροπούλλου: Ἡ Ἀσπίς τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ Φειδίου. 1950.	3
16	Ἀ. Ξυγγοπούλου: Συλλογὴ Ἑλένης Σταθάτου. 1950. .	3
17	Κ. Συριοπούλου: Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος. 1951.	7
18	Κ. Ρωμαίου: Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. 1951.	3
19	Μ. Μιτσοῦ: Ἀργολικὴ προσωπογραφία. 1952	5
20	Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου: Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Κείμενον καὶ λεύκωμα. 1952	8
21	Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου: Ἡ Ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης. Τόμ. Α' 1952 . .	15
	» » » Τόμ. Β' 1954	18
	» » » Εὐρετ. Α καὶ Β τόμ. 1957	19
	Εἰς μεταφορὰν	128

Αὐτῶν Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Ἐξα- χθέντες τόμοι
	Ἐκ μεταφορᾶς	128
22	Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου: Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλή- νων καὶ οἱ τρόποι ἐφαρμογῆς αὐτῶν κατὰ τοὺς συγ- γραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα Τχ. 1ον 1955 καὶ Τχ. 2ον 1959-60	13
23	Ν. Μουτσοπούλου: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. 1956	7
24	Γ. Μυλωνᾶ: Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἐλευσί- νος. 1957.	7
25	Ἀ. Ξυγγοπούλου: Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν. 1957	2
26	Ἰ. Κωνσταντίνου: Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἐλληνικὴν πλαστικὴν. 1957	4
27	Ν. Βερδελῆ: Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσα- λίας. 1958	4
28	Ἰ. Κοντῆ: Τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰ. 1958.	3
29	Β. Καλλιπολίτη: Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθο- λογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων τῆς ρω- μαϊκῆς ἐποχῆς. 1958.	6
30	Χ. Μπάργλα: Μορφή καὶ ἐξέλιξις τῶν βυζαντινῶν κωδο- νοστασίων. 1959	5
31	Γ. Δοντᾶ: Εἰκόνες καθημένων πνευματικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν τέχνην. 1960	9
32	Δ. Λαζαρίδης: Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων. 1960.	7
33	Ν. Δρανδάκης: Ὁ Ἐμμανουὴλ Τζάνε Μπουνιαλῆς θεω- ρούμενος ἐξ εἰκόνων τοῦ σωζομένου κυρίως ἐν Βενε- τίᾳ. 1962	161
34	Β. Λεονάρδου: Ἡ Ὀλυμπία. 1901	5
35	Ἀ. Κεραμοπούλου: Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. 1935	2
36	Κ. Κουρουγιώτη: Ἐλευσίς (Ἀγγλιστί). 1936	4
37	Ν. Κοντολέοντος: Ὁδηγὸς Δήλου. 1950	4
38	Ὁργανισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. 1959.	2
Σύνολον		373

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ (1962)

Δωρεαί. Εὐχαρίστως ἀναγράφοντες κατωτέρω τὰ πρὸς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας εἶτε ὑπ' αὐτῶν τῶν συγγραφέων εἶτε ὑπ' ἄλλων φίλων αὐτῆς ἀποσταλέντα κατὰ τὸ ἔτος 1962 βιβλία, καθήκον ἡμῶν θεωροῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ ἐνταῦθα πρὸς πάντας τοὺς φιλόφρονας δωρητὰς τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν.

[Εἰς τὸ τέλος τοῦ τίτλου ἐκάστου βιβλίου τίθεται ἐντὸς παρενθέσεως τὸ ὄνομα τοῦ δωρητοῦ. Ὃπου δὲν ὑπάρχει παρένθεσις, δωρητὴς εἶναι ὁ συγγραφεὺς].

Académie des Beaux - Arts. Annuaire 1960 - 1961. Paris: 1961 (Inst. de France).

Actes du X. Congrès International d'Études Byzantines Istanbul 15 - 21. IX. 1955. Istanbul: 1957 (S. Eyice).

Analecta Romana Instituti Danici, 2 [καὶ] Supplementum. Hofniae: 1962 (Accad. di Danim.).

Ἀνδρόνικος, Μ. [κ. ἄ.]: Τὸ ἀνάκτορον τῆς Βεργίνας. Ἀθῆναι: 1961 (Ὑπουργ. Προεδρ. Κυβερνήσεως).

Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν τ. 4. 6 - 8. Ἀθῆναι: 1956 - 1961 (Ἑταιρεία Εὐβ. Μελετῶν).

Aström, P.: Guldbägare, bronsharnesk och andra fynd i Dendrá. Ἀπ.: «Svärdfejare och Själamord». 1962.

» : Two Swedish Visitors to Cyprus. Ἐν Λευκωσίᾳ: 1961.

Ἀτέσης, Βασ.: Ἱστορία τῆς ἐκκλησίας τῆς Σκύρου. Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν τ. 7. Παράρτημα. Ἀθῆναι: 1921 (Ἑταιρ. Εὐβ. Μελετῶν).

Τὰ Ἀθηναϊκά, τχ. 20 - 22, 1961 - 1962. Ἀθῆναι: 1961 - 1962 (Σύλλογος Ἀθηναίων).

Βασιλειάδης, Δ.: Δίκλιτες μεταβυζαντινὲς βασιλικὲς τῶν Κυκλάδων. Ἀνατ.:

» : «Τεχνικὰ Χρονικά». Ἀθήνα: 1962.

» : Μονόκλιτες βασιλικὲς με δύο κόγχες ἱεροῦ. Ἀνατ.: «Ζυγὸς» 78. Ἀθήνα: 1962.

» : Ἡ «Χώρα» τῆς Ἀνδρου. Ἀνατ.: «Ἀρχιτεκτονική», ἔτ. 5, 1961, τχ. 30.

» : Τάσου Ἀθ. Γκρισοπούλου: Μονὴ Φιλοσόφου. Βιβλιοκρισία. Ἀθήνα: 1961. Ἀνατ.: «Ἀρχιτεκτονική», τ. 5, τχ. 25.

» : Συμβολὴ εἰς τοὺς τρουλλοκάμαρους ναοὺς τῆς Ἑλλάδος. Ἀνατ.: «ΕΕΒΣ» τ. 30, 1960.

» : Τὸ ἀχειροποίητο σύμπλεγμα τῆς Παραπορτιανῆς Μυκόνου. Ἀθήνα: 1962. Ἀνατ.: «Ἀρχιτεκτονική», τ. 5, τχ. 27.

- Βασιλείου, Π.** : Ἡ ἐκκλησία Ἀγ. Τριάδα τοῦ Καρπενησιοῦ. Ἀθήνα : 1962 (Ἀρχαιολ. Ἑταιρεία).
- Χαρίτος, Ι. Μ.** : Ἑλλάδος περιήγησις, τ. 1. Ἀθήναι : 1962.
- Χαρτοφυλακίδης, Κ.** : Ἱστορικά ἀνάλεκτα Κέας. Ἀνατ. «Ἑπ. Ἑταιρ. Κυκλ. Μελ.» 2, 1962. Ἐν Ἀθήναις : 1962.
- Χονδρονίκης, Γ.** : Ὁ Ἅγιος Ἀντίπας. Μυτιλήνη : 1962.
- Χρήστου, Χρ.** : Ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια στὸ βάθος. [Ἀθήναι] : 1961 (Ἀρχαιολ. Ἑταιρεία).
- Χρονικά Κυπριακά**, τχ. 11-12. 14-20. 24. Λευκωσία : 1961-1962 (Κυπριακὰ Χρονικά).
- Χρονικά Μικρασιατικά**. Τ. 9. Ἀθήναι : 1961 (Ἑνωσις Σμυρναίων).
- Collinet, Guérin M.** : Histoire du Nimbe. Paris : 1961 (Ἀρχαιολ. Ἑταιρεία).
- Commentationes** de Antiquitate Classica, lib. 4. Jerusalem : 1962 (The Hebr. Univ.).
- Danov, Chr.** : Social and Economic Evolution of the Ancient Thracians. Sofia : 1960.
- » : Einige Probleme aus der antiken Geschichte des Nordbalkans. Sofia : 1960. Ἀπ. : «Studia in Honorem M. S. Drinov».
- Delta**, 4-5. Amsterdam : 1961-1962 (Delta).
- Δέλτα, Πηνελόπη** : Lettres de deux amis. Une correspondance entre Pénélope S. Delta et G. Schlumberger. Athènes : 1962 (B. Ζάννα).
- Δελτίον** τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, περ. 4, τόμ. 2, 1960-1961. Ἀθήναι : 1962 (Χριστιαν. Ἀρχαιολ. Ἑταιρεία).
- Δελτίον** τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τ. 15, 1961. Ἐν Ἀθήναις : 1961 (Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἑταιρεία).
- Δελτίον** Συλλόγου Ἀρχιτεκτόνων 1961-1962. Ἀθήναι : 1961-1962 (Σύλλ. Ἀρχιτ.).
- Δευτεραῖος, Α. Ν.** : Ἥλιος ὁ πανόπτης. Ἀθήναι : 1962 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- » : Τὸ σκηπτρον παρ' Ὁμήρῳ. Ἀθήναι : 1962 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- Devambez, P.** : Bas - Relief de Téos. Paris : 1962.
- Διαμαντῆς, Κ. Α.** : Θοῤ̃κες ἀγωνισταὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1921, τ. 1. Ἀθήναι : 1962.
- Δίκαιος, Π.** : A Guide to the Cyprus Museum. Ed. 3, Nicosia : 1961.
- » : Sotira. Philadelphia : 1961 (University Museum).
- Δρανδάκης, Ν. Β.** : Ὁ Ἐμμανουὴλ Τζάνε Μπουνιαλῆς. Ἐν Ἀθήναις : 1962.
- Eitrem, S.** : Die eleusinischen Mysterien und das Synthema der Weihe. Ἀπ. : «Symbolae Osloenses» fasc. 37, 1961.
- Ἑπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν**. 30. Ἀθήναι : 1960-1961 (Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν).
- Ἑπετηρίς Πανεπιστημιακοῦ ἔτους 1957-1958. 1961-1962.** Ἐν Ἀθήναις : 1957-1962 (Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν).
- Ἑπετηρίς Ἐπιστημονικῆ** τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, περ. 2, τόμ. 12. Ἐν Ἀθήναις : 1961/62 (Παν/μιον Ἀθηνῶν).
- Ἑφημερίς Ἀρχαιολογικῆ** 1953-1954, Γ'. 1957. Ἐν Ἀθήναις : 1961 (Ἀρχαιολ. Ἑταιρεία).
- Τὸ Ἔργον** τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1961. Ἀθήναι : 1962 (Ἀρχαιολ. Ἑταιρεία).

- Eyice, S.** : Istanbul. Istanbul : 1955.
- Firatli, N.** : A Short Guide to the Byzantine Works of Art. Istanbul : 1955. (S. Eyice).
- Grant, M.** : Mythes of the Greeks and Romans. (Weidenfeld).
- Ἰακωβίδης, Σπ. Ε.** : Ἡ μυκηναϊκὴ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν. Ἀθῆναι : 1962.
- Ilkov, K.** [κ. ἄ.] : Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν. Σόφια : 1960 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- Indreko, R.** : The Prehistoric Age of Estonia. Stockholm : 1962. Ἀνατ. : «Aspects of Estonian Culture» (Elsa Neumann).
- Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν 1930 - 1961.** Διευθυνσις Μέλπω Μερλιέ. [Ἀθῆναι : 1961]. (Κέντρο. Μικρασ. Σπ.).
- Κονιδάρης, Γ.** : Zur Frage der Entstehung der Dioecese des Erzbistums . . . Ἀπ. : «Theologie», 30. Athen : 1959.
- » : Ὁ καθηγητὴς Βασίλειος Κ. Στεφανίδης. Ἀθῆναι : 1953.
- » : Περὶ τοῦ τοπικοῦ καὶ χρονικοῦ περιορισμοῦ ἐν τῇ χρήσει τοῦ ὄρου «ἐπίσκοποι» . . . Ἀπ. : «ΠΑΑ» 36, 1961.
- » : Πολιτεία καὶ πολιτειακὸς βίος ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ ὀρθοδόξου Χριστιανισμοῦ. Ἀνατ. : «Ε. Θ. Σχολῆς 1958 - 1959». Ἐν Ἀθῆναις : 1961.
- » : Staat und staatliches Leben in Kultus des orthodoxen Christentums. Ἀπ. : «Der Kult». München.
- Κοντολέων, Ν. Μ.** : The Gold Treasure of Panagjurischte. Ἀπ. : «Balkan Studies». Θεσ/νίκη : 1962.
- Κουκίδης, Κ.** : La Grèce inconnue. Athènes : 1962 (Ἀρχαιολ. Ἑταιρεία).
- Κουσούλας, Χρ. Ι.** : Ἐπιγραφαὶ Πύλου. Ἀπ. : «Japetos». 1961.
- Κύπρος** Φιλολογική, 1962. Λευκωσία : 1963 (Ἑλλην. Πνευμ. Ὁμ. Κύπρου).
- Κύπρος** Πνευματική, τχ. 13 - 24. Λευκωσία : 1961 - 1962 (Πνευμ. Κύπρος).
- Κυράτσος, Δ.** : Ὁρόσημα τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ἐν Ἐδέσσει : 1951.
- » : Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Ἐν Ἐδέσσει : 1962.
- Λαογραφία**, τ. 19. Ἐν Ἀθήναις, 1960/61 (Ἑλλην. Λαογρ. Ἑταιρεία).
- Lehman, K.** : The Hall of Votive Gifts. Samothrace 4, 1. New York : 1962 (Bollingen Series).
- Lindos 3, 1-2.** Copenhagen : 1960. (Fond. Carlsberg).
- Μέγας, Α. Χ. - Δελιαλῆς, Ν.** : Ἀμφιλόχιος Παρασκευᾶς. Ἀνατ. : «Μακεδονικά». 5. Θεσσαλονίκη : 1962.
- Μιχαηλίδου - Νικολάου, Ἰνώ** : Épitaphes de Chypre. Ἀπ. : «BCH» 85, 1961. Paris : 1961.
- Μουτσόπουλος, Ν.** : Ἡ Παληαχώρα τῆς Αἰγίνης. Ἀθῆναι : 1962.
- Μπότσαρης, Ν.** : Visions Balkaniques dans la préparation de la révolution grecque 1789 - 1821. Genève, Paris : 1962.
- Μυλωνᾶς, Γ. Ε.** : Eleusis. New Jersey, Princeton : 1931.
- » : Τὰ μυκηναϊκὰ ἔθιμα ταφῆς. Ἀνατ. : «Ε.Ε. Φ.Σ. Παν/μίου Ἀθηνῶν 1961 - 1962». Ἀθῆναι : 1962.
- Νικολάου, Κ.** : Κίτιον Ἑλληνίς. Ἐν Λευκωσίᾳ : 1961. Ἀνατ. : «Κυπριακαὶ Σπουδαί» 25, 1961.
- » : Tituli Agonistici, Hellenistici et Romani, ad res Cyprias pertinentes. Ἀνατ. : «Κυπριακαὶ Σπουδαί» 25, 1961.

- Ὁρλάνδος, Ἀ. Κ. : Πότε καὶ ἀπὸ ποίους κατεστράφη τὸ ἀνατολικὸν αἷτωμα τοῦ «Θησείου». Ἀνατ. : «Ν. Ἑστία», 1962.
- » : Δημοσιεύματα. [Ἀθῆναι : 1962].
- » : Fresques byzantines de monastère de Patmos. Ἀπ. : «Cahiers Archéologiques», 12. Paris : 1962.
- » : Rapports sur les monuments paléochrétiens. Ἀπ. : «Actes du Ve Congr. Intern. Archéol. Chrét.» Paris : 1957.
- » : Travaux récents d'anastylose de monuments... de la Grèce. Ἀπ. : «Atti del 7 Congr. Arch. Class. Rome» : 1961.
- Πάλλας, Δ. : Ἀνασκαφὴ τῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου. Ἐν Ἀθήναις : 1962. Ἀπ. : «ΠΑΕ» 1957.
- Παπαδόπουλος, Σ. Ἀ. : Πάτμος : Le monastère de Saint Jean le théologien. Athènes : 1962.
- » : Πάτμος : The Monastery of St. John Theologos. Athens : 1962.
- Παρασκευᾶς, Ι. Θ. : Ὁ ἠθικὸς κανὼν καὶ τὸ δίκαιον. Ἀθῆναι : 1961.
- Πέτρου - Μεσογιάννης, Χρ. Ν. : Ἐπιγραφικὴ καὶ ἐπιγραφικὲς σπουδὲς στὴν Ἑλλάδα. Θεσσαλονίκη : 1961 (Γ. Μπακαλάκης).
- Φωτίου, Κ. Φ. : Παλαιοτάτη ἀκρόπολις εἰς Ρόδον. Ἀθῆναι : 1961.
- Φουσάρας, Γ. Ι. : Βιβλιογραφία τῶν ἐλληνικῶν βιβλιογραφικῶν 1791 - 1947. Ἀθῆναι : 1961.
- » : Ἡ μετεπαναστατικὴ Χαλκίδα. Ἀθῆναι : 1962.
- Poulsen, V. : République et dynastie Julienne. Copenhagen : 1962 (Ny Carlsberg Glypt.).
- Πρακτικὰ Ἑλληνικῆς Ἀνθρωπολογικῆς Ἑταιρείας 1962. Ἀθῆναι : 1962 (Ἑλλην. Ἀνθρwp. Ἑταιρ.).
- Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1956. Ἐν Ἀθήναις : 1961. (Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία).
- Report Annual of the Chief Antiquities Officer for the Year 1960. Nicosia : 1961 (Π. Δίκαιος).
- Robert L. et J. : Bulletin épigraphique. Ἀπ. : «REG» 75, N° 357 - 355. Paris : 1962.
- » : Villes d'Asie Mineure. Ed. 2. Paris : 1962.
- Santis Tanino De : La scoperta del Secolo. Un tempio di Sibari. Ἀπ. : «Sviluppi Meridionali Genn. Febr. 1961».
- Σκυλίτσης, Ἀ. Ὁμ. : Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον 1918. Ἀθῆναι : 1961. (Γεν. Ἐπιτελ. Στρ.).
- Σωτηρίου, Γ. Α. : Ἀνασκαφαὶ ἐν Νέᾳ Ἀγχιάλῳ. Ἐν Ἀθήναις : 1961. Ἀπ. : «ΠΑΕ» 1956.
- Σπουδαὶ Κυπριακαί, τ. 25. Λευκωσία : 1961. (Ἑταιρ. Κυπρ. Σπουδῶν).
- Στράτος, Χρ. Στ. : Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ ὁ ἐφησυχασμὸς τῶν πολιτῶν. Ἀθῆναι : 1961.
- Venedikov, J. : The Panagjurishte Gold Treasure. Sofia : 1961 (Ἀ. Ὁρλάνδος).
- Zontschew, D. : Der Goldschatz von Panagjurishte. Berlin : 1959 (Ἀ. Ὁρλάνδος).

- Ζοῦμπος, Α. Ν. :** Βιβλιογραφικά περὶ Ἡρακλείτου. Ἐν Ἀθήναις : 1957. Ἀνατ. : «Πλάτων» 9, 1957 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- » : Ἐρευναι περὶ τὸν Ἡράκλειτον. Ἐν Ἀθήναις : 1961. Ἀπ. : «Ἀθηνᾶ» τ. 65 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- » : Ὁ Ἡράκλειτος εἰς τὰς ἐκδόσεις Diels καὶ Diels - Kranz. Ἀνατ. : «Ν. Ἐστία» 1961, τχ. 825 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- » : Ἡλειὰ καὶ φιλοσοφήματα. Ἀθῆναι : 1961. Ἀνατ. : «Πελοποννησιακά» τ. 5 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- » : Ἡ μεταφυσικὴ ὡς θεωρία τῶν ἀξιῶν. Ἀνατ. : «Ν. Ἐστία» τχ. 831 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- » : Ἡ σκοπιμότης ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «Ὁραίου» παρὰ Κικέρωνι. Ἀνατ. : «Περ. τοῦ 4ου Συνεδρ. Αἰσθ. Ἀθῆναι : 1960». (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- » : Ἡ θεωρία τοῦ «Πανενθεΐσμου» τοῦ Krause. Ἐν Ἀθήναις : 1961. Ἀπ. : «ΠΑΑ» 36, 1961 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- » : Das «ethische Urteil» bei Herakleitos. Ἀνατ. : «Πλάτων» 11, 1959. Ἀθῆναι 1959 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
- » : Varia Heraclitea. Ἀθῆναι. Ἀπ. : «Πλάτων» 13, 1961 (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(1837 - 1966)

Α'. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Δραχμαί

1. ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ (ΕΑ) 1837 - 1909, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ (ΑΕ) 1910 - 1965 (1 - 104: πβ. πινάκιον παρὰ (Β. Λεονάρδω), 'Αρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος λεύκωμα, σ. 1-3). Σχῆμα 4ον	—
Περίοδος Α': τόμος 1-16 (1837-1860): (1837 τεύχη 4 (Ὀκτώβριος, Νοέμβριος καὶ Δεκέμβριος α' καὶ β'), 1838-1841 (δὲν πωλοῦνται). 1842 (τεύχος 25, Ἰανουάριος - Μάρτιος τεύχος 26, Ἀπρίλιος - Αὐγустος), 1843-57 (δὲν πωλοῦνται), 1858, τεύχος 50, 1859, τεύχος 51, 1860, τεύχος 53· ἕκαστον τεύχος	50.—
Περίοδος Β': τόμος 17-21 (1862-1874): 17 (1862): τεύχη α'-ιβ' (τὰ τεύχη θ'-ιβ' ἐξεδόθησαν τῷ 1863)· ἕκαστον τεύχος.	50.—
18-21 (1869-1874): 18 (1869): τεύχος ιγ' 19 (1870): τεύχος ιδ' 20 (1872): τεύχη ιε' καὶ ιε' (τὸ ιε' ἐξεδόθη τῷ 1873)· 21 (1874): τεύχος ιε'· ἕκαστον τεύχος	50.—
Περίοδος Γ': τόμος 22-62 (1883-1923): 22-62 (1883-1923): 1883-1897, 1898-1899 (δὲν πωλοῦνται), 1900-1901, 1902-1904 (δὲν πωλοῦνται) 1905-1923· εἰς τόμος κατ' ἔτος (ἐκ τεσσάρων τευχῶν συγκείμενος)· ἕκαστος τόμος	300.—
Περίοδος Δ': τόμος 63 κέ. (1924 κέ.): 63-75 (1924-1936): 1924, 1925/6, 1927/8, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934/5, 1936: εἰς τόμος κατ' ἔτος· ἕκαστος τόμος.	300.—
76 (1937): πανηγυρικός τόμος ἑκατονταετηρίδος εἰς 3 μέρη ἑκατὸν εἴκοσι περίπου τυπογραφικῶν φύλλων· α' καὶ β' μέρος· ἕκαστος τόμος γ' μέρος	600.— 150.—
77-91 (1938-1952): 1938, 1939/41, 1942/44, 1945/47, 1948/49, 1950/51, 1952· ἕκαστος τόμος	300.—
92/3 (1953/4): Εἰς μνήμην ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Α' Μέρους Β' καὶ Γ' Μέρους· ἕκαστος τόμος	350.— 300.—
94-100 (1955-1961): 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961· ἕκαστος τόμος	300.—
101 (1962): 1962	—
102 (1963): 1963	300.—
103-104 (1964-1965) (ὑπὸ ἐκτύπωσιν)	—
Εὐρετήριον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Δαμπρούλου· τόμος 1ος: 1883-1887. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στήλαι 550, 1902.	240.—
2. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ 1837-1964 (ΠΑΕ 1-118: πβ. πινάκιον ἐν ΠΑΕ 1921, σ. 77-79).	
(Περίοδος Α'): τόμος 1-13 (1837-1848/9): 1-3 (1837, 1837/8, 1838/9): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α' - Γ' συνεδριάσεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. (Ἐκδόσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 93. 1840. (Δὲν πωλεῖται)	—

4 (1839/40): Πρακτικά τῆς Δ' συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Ἔκδοσις 1η). Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 77. 1840. (Δὲν πωλεῖται)	—
5 (1840/1): Πρακτικά τῆς Ε' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Ἔκδοσις 1η). Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 87. 1841. (Δὲν πωλεῖται)	—
6 (1841/2): Πρακτικά τῆς Ζ' (γράφει: F') Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Ἔκδοσις 1η). Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 31. 1842. (Δὲν πωλεῖται)	—
7-11 (1842/3 - 1846/7): Δὲν ἐξετυπώθησαν ἰδιαίτερος	—
1-11 (1837 - 1846/7): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α' - ΙΑ' Γενικῆς συνεδριάσεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. (Ἔκδοσις 2α). Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 325, πίναξ 1. 1846 (1847). (Δὲν πωλεῖται)	—
12 (1847/8): Πρακτικά τῆς ΙΒ' Γενικῆς συνεδρίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 31. 1848. (Δὲν πωλεῖται).	—
13 (1848/9): Πρακτικά τῆς ΙΓ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 37. 1849. (Δὲν πωλεῖται).	—
Περίοδος Β': τόμος 14 - 25 (1858/9 - 1869/70): 14 (1858/9): Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες α' + 43. 1859.	15.—
15-25 (1859/60 - 1869/70): Γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, 1859/60, 1860/1, 1861/2, 1862/3 (ἐξεδόθη τῷ 1864), 1863/4 (δὲν πωλεῖται), 1864/5 (δὲν πωλεῖται), 1865/6, 1866/67 (δὲν πωλεῖται), 1867/8, 1868/9, 1869/70. Σχῆμα 8ον ἕκαστον τεύχος	15.—
Περίοδος Γ': τόμος 26-74 κέ. (1870/1 - 1916/1919): 26-74 (1870/1-1916/9): Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1870/1 (δὲν πωλεῖται), 1871/2, 1872/3, 1873/4, 1874/5, 1876, 1877 - 1883, 1884 (δὲν πωλεῖται), 1885 - 1895, 1896 (δὲν πωλεῖται), 1897 - 1898, 1899 (δὲν πωλεῖται), 1900 - 1908 (δὲν πωλοῦνται), 1909 - 1915, 1916/9. Σχῆμα 8ον ἕκαστος τόμος	100.—
Περίοδος Δ': τόμος 75 κέ. (1920 κέ.): 75-107 (1920 - 1951): Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1920, 1921, 1922/4, 1925/6, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941/44, 1945/8, 1949, 1950, 1951. Σχῆμα 8ον ἕκαστος τόμος	100.—
108 (1952): 1952	250.—
109 - 110: (1953 - 1954): 1953, 1954 ἕκαστος τόμος.	100.—
111 - 113: (1955 - 1957): 1955 - 1957 ἕκαστος τόμος	150.—
114 - 115 (1958 - 1959): 1958, 1959 ἕκαστος τόμος.	150.—

116 (1960): 1960	Δραχμαὶ —
117 (1961): 1961	150.—
118 (1962): 1962	—
119 - 120 (1963 - 1964): (ὕπὸ ἐκτύπωσιν)	—

3. ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ (ἐπιμελεία Ἀναστα- σίου Κ. Ὁρλάνδου) κατὰ τὸ ἔτος 1954	15.—
» » » 1955 (ὕπὸ ἀνατύπωσιν)	—
» » » 1956 (ὕπὸ ἀνατύπωσιν)	—
» » » 1957	50.—
» » » 1958	75.—
» » » 1959	80.—
» » » 1960, 1961 ἕκαστον τεῦχος	120.—
» » » 1962, 1963, 1964 ἕκαστον τεῦχος	100.—

B. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

4. Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι, ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρ- χαιολογικοῦ συλλόγου. Φυλλάδιον 1ον: 1851 (σελίδες 12, πίνακες 15 δὲν πωλεῖται), 2ον: 1852 (σελίδες α' + 22 + 5, πίνακες 8), 3ον: 1855 (σελίδες 60, πίνακες 4). Σχῆμα 4ον τὸ φυλλάδιον ἑκάτερον	15.—
5. Πρακτικὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπιτροπείας ἢ ἀναγραφὴ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου, γενομένη κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλό- γου. Σχῆμα 4ον, σελίδες 12, πίνακες 8. 1853. (Δὲν πωλεῖται)	—
6. Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι. Φυλλάδιον α' (ἄλλο δὲν ἐξεδόθη). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + 34, πίνακες 9. 1860	15.—
7. Εὐδθύμιος Καστόρχης· Ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς ἐν Ἀθή- ναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς τῷ 1837 μέχρι τοῦ 1879 τελευτῶντος. Σχῆμα 8ον, σελίδες F' + 130. 1879. (Δὲν πωλεῖται)	—
7A. Κατάλογος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 124, 1887. (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 126. 1906. (Δὲν πωλοῦνται)	—
8. A. G. Lolling· Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ μουσείου τόμος 1ος: Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, τεῦχος α': Ἀρχαῖαι ἀναθημα- τικαὶ ἐπιγραφαί. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στήλαι 152 + η', πίναξ 1. 1899	54.—
9 Π. Καββαδίας· Τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδάφῳ καὶ ἡ θερα- πεία τῶν ἀσθενῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 304, εἰκόνες 9, πίνακες 10, ὧν εἷς τοπογραφικός. 1900. (Δὲν πωλεῖται)	—
10. Π. Καββαδίας· Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900. Σχῆμα 8ον, σελίδες 115. 1900	15.—
10A. <Βαλέριος Στάης>· Τὰ εἰρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθή- ρων (=ΑΕ 1902, στήλη 145 - 173/4), εἰκόνες 21, πίνακες 8 (παρένθετοι) + 11 (δὲν πωλεῖται)	—
11. Comptes rendus du Congrès international d'archéologie, Ière ses- sion: Athènes 1905. Σχῆμα 8ον, σελίδες 400, μετ' εἰκόνων. 1905	50.—

12. *Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος* τόμος 1ος: Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (συντάκται: *Καββαδίας, Καστριώτης, Κουρουνιώτης, Lechat, Λεονάρδος, Schrader, Schroeder, Στάης, Σωτηριάδης, Wolters*). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + στήλαι 118, πίνακες 36 (ἀρ. 1-33). 1906 . . . . . 120.—
13. *P. Kanvadias + G. Kawerau. Die Ausgrabung der Akropolis vom Jahre 1885 bis zum Jahre 1890. Π. Καββαδίας + Γ. Καββαδίου. Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. Ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ. Σχῆμα φύλλον, στήλαι 150 + σελίδες 2, εἰκόνες 14, πίνακες 13. 1906-1907 . . . . . 300.—*
14. *Χρῆστος Τσουντας. Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. Σχῆμα 4ον, στήλαι ιρ' + 432, εἰκόνες 312, πίνακες 47. 1908. . . . . 300 —*
15. *Γεώργιος Α. Παπαβασιλείου. Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παρατήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν. Σχῆμα 4ον, στήλαι β' + 108, εἰκόνες 53, πίνακες 21. 1910. . . . . 90.—*
16. *Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης. Κατάλογος τοῦ Μουσείου Λυκοσούρας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 72, εἰκόνες 74. 1911 . . . . . 30.—*
- 16Α. *(Βασίλειος Λεονάρδος). Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἀναγραφή. Σχῆμα 4ον, σελίδες 4. 1912. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —*
- 16Β. *(Βασίλειος Λεονάρδος). Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος λεύκωμα. Σχῆμα 4ον σελίδες 8. 1912. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —*
17. *Γεώργιος Π. Οἰκονόμος. Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας. τεύχος 1ον. Σχῆμα 4ον, σελίδες 40, εἰκόνες 29. 1915 . . . . . 45.—*
18. *Γεώργιος Κ. Γαρδίκας. Μελετήματα ἀρχαιολογικά. Σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1915 . . . . . 450*
19. *Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος. Τοπογραφία τῶν Δελφῶν. τεύχος 1ον. Σχῆμα 8ον, σελίδες 113, εἰκόνες (παρένθετοι) 11, πίνακες 3. 1912-1917 . . . . . 15.—*
20. *Βαλέριος Στάης. Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. Σχῆμα 8ον, σελίδες 55, εἰκόνες 14, πίνακες 5. 1920. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —*
21. *Georgius P. Oeconomus. De profusionum receptaculis sepulchralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis. Σχῆμα 8ον, σελίδες 63, εἰκόνες 17. 1921. . . . . 18.—*
22. *Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος. Ὁ ἀποτυμπατισμός, συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 144, εἰκόνες 21, ὧν 7 παρένθετοι 1923 . . . . . 30.—*
23. *Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλος. Γραπτὰ στήλαι Δημητριάδος - Παγασῶν. Σχῆμα 2ον, σελίδες 179, εἰκόνες 203, πίνακες παρένθετοι 7, πίνακες ἐν τέλει ἑγχρωμοὶ 10. 1928 . . . . . 450.—*
24. *Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς. Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. Σχῆμα 8ον, σελίδες 174, εἰκόνες 86, πίνακες 2, γεωγραφικοὶ χάρται 3. 1928. . . . . 75.—*
25. *Ἰωάννης Γ. Γεννάδιος. Ὁ Λόρδος Ἑλγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπιδρομεῖς 1400-1837. Σχῆμα 8ον, σελίδες κρ' + 257, πίνακες 5. 1930. . . . . 75.—*

Δραχμαὶ

26. **Ἰωσήφ Χατζιδάκης**. Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Κρῇτῃ. Σχῆμα 8ον, σελίδες, 74. 1931 . . . . . 18.—
- 26Α. **Γεώργιος Σωτηρίου**. Χριστιανικαὶ Θῆβαι (= ΑΕ 1929). Σχῆμα 4ον, σελίδες 256, εἰκόνες 270, πίνακες 5. 1931 . . . . . 300.—
27. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**. Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837 - 1937, ἐν ἀλφάβητικῇ διατάξει. Σχῆμα 8ον, σελίδες 104. 1938 . . . . . 40.—
28. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**. Τὰ ἑκατὸν ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Λόγος πανηγυρικός τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου, ῥηθείς τῇ 23ῃ Ὀκτωβρίου 1938 ἐν τῷ Παρθενῶνι κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἑκατονταετηρίδος. Σχῆμα 4ον, σελίδες 14 [1942]. . . . . 10.—
- 28 Α. **Λεύκωμα τῆς Ἑκατονταετηρίδος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837 - 1937**. Σχῆμα 4ον, 62 + (51). Ἐν Ἀθήναις [1937-1952]. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
29. **Νικόλαος Μ. Κοντολέων**. Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 8' + 102, εἰκὼν 1. 1949. . . . . 50.—
30. **Φοῖβος Δ. Σταυρόπουλος**. Ἡ Ἀσπίς τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ Φειδίου. Σχῆμα 8ον, σελίδες 9' + 84 εἰκόνες 31, παρένθετος πίναξ 1. 1950. . . . . 50.—
31. **Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος**. Συλλογὴ Ἑλένης Ἀ. Σταθάτου. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν εἰκόνων, τῶν ξυλογλύπτων καὶ τῶν μεταλλίνων ἔργων τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνων. Σχῆμα 4ον, σελίδες 9' + 47, πίνακες 27. 1950. . . . . 140.—
32. **Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος**. Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος. Σχῆμα 8ον, σελίδες F' + 131, εἰκόνες 8. 1951 . . . . . 60.—
33. **Κωνσταντῖνος Α. Ῥωμαῖος**. Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. Συμβολὴ εἰς ἀκριβεστέραν θεώρησιν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Σχῆμα 4ον, σελίδες F' + 144, εἰκόνες 76. 1951. . . . . 200.—
34. **Μάρκελλος Μιτσός**. Ἀργολικὴ προσωπογραφία. Σχῆμα 8ον, σελίδες 211. 1952 . . . . . 120.—
35. **Γεώργιος καὶ Μαρία Σωτηρίου**. Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Κείμενον καὶ λεύκωμα. Σχῆμα 4ον, σελίδες ιβ' + 278, εἰκόνες 98, πίνακες VII + 102. 1952 . . . . . 250.—
36. **Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος**. Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειτικῆς λεκάνης. Σχῆμα 4ον, Τόμ. Α' (1952) + Β' (1954), σελίδες 605 + κη', εἰκόνες 549, πίνακες Α + Β καὶ Εὐρετήριο τοῦ Α' καὶ Β' τόμου (1957), σελίδες 136 . . . . . 500.—
37. **Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος**. Τὰ ὄλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ οἱ τρόποι ἐφαρμογῆς αὐτῶν κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα. Τχ. 1ον. Τὸ ξύλον καὶ ὁ πηλός. Σχῆμα 4ον, σελίδες 154. 1955 . . . . . 150.—
- Τχ. 2ον. Τὰ μέταλλα, τὸ ἐλεφαντοστοῦν, τὰ κοινάματα καὶ οἱ λίθοι, σελίδες 426. 1959 - 60 . . . . . 350.—

	Δραχμαὶ
38. Νικόλαος Κ. Μουτσόπουλος· <i>Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες ιε' + 238, εἰκόνες 142. 1956	100.—
39. Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς· <i>Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἑλευσίνος</i> . Σχῆμα 4ον, σελίδες ιε' + 135, πίνακες 16 καὶ ἔγχρωμοι. Α + Β. 1957	270.—
40. Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος· <i>Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσην</i> . Σχῆμα 4ον, Σελίδες μς' + 380, πίνακες 72. 1957	500.—
41. Ἰωάννα Κ. Κωνσταντίνου· <i>Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἐλληνικὴν πλαστικὴν</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες ια' + 58, πίνακες 16. 1957	50.—
42. Νικόλαος Μ. Βερδελῆς· <i>Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 102, πίνακες 15. 1958	60.—
43. Ἰωάννης Δ. Κοντῆς· <i>Τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἶωνα</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 120, πίνακες 17. 1958	60.—
44. Βασίλειος Γ. Καλλιπολίτης· <i>Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες 79 + πίνακες 6. 1958	50.—
45. Χαρίκλεια Μπάρλα· <i>Μορφὴ καὶ ἐξέλιξις τῶν βυζαντινῶν κωδωνοστασιῶν</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες 52 + πίνακες 14. 1959	40.—
46. Γεώργιος Σ. Δοντᾶς· <i>Εἰκόνες καθημένων πνευματικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν τέχνην</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες 108 + πίνακες 40. 1960	80.—
47. Δημήτριος Λαζαρίδης· <i>Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες 83 + πίνακες 34. 1960	75.—
48. Σέμνη Καρούζου· <i>Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τύμβου Ι τοῦ Ἀναγυροῦντος</i> . Σχῆμα 4ον, σελίδες ις' + 140, πίνακες 93 καὶ ἔγχρωμοι. 1963	550.—
49. Χρυσούλα Καρδαρά· <i>Ροδιακὴ ἀγγειογραφία</i> . Σχῆμα 4ον, σελίδες ια' + 310 παρένθ. πίν. Α + Β, πίνακες 14. 1963	325.—
50. Νικόλαος Δρανδάκης· <i>Ὁ Ἐμμανουὴλ Τζάνε Μποννιαλῆς θεωροῦμενος ἐξ εἰκόνων του σωζομένων κυρίως ἐν Βενετίᾳ</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 182, πίνακες 70. 1962	100.—
51. Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος· <i>Ἡ προϊστορία τῆς Πελοποννήσου</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες XLVIII + 633. 1964	350.—
52. Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος· <i>Ἡ Παρηγορητίσσα τῆς Ἀρτης</i> . Σχῆμα 4ον, σελίδες 183, πίνακες 30 (1 - 20 ἔγχρωμοι), μετὰ συντόμου γαλλικῆς μεταφράσεως ἐκ σελίδων XLII. 1963	ἄδետον δεμένον 600.— 660.—
53. Σωτήριος Ἰ. Δάκαρης· <i>Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες β' + 169, πίνακες 5. 1964	100.—
54. Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον· Τόμ. Α'. 1965	400.—
Τόμ. Β' καὶ Γ' (ὑπὸ ἐκτύπωσιν)	—

Δραχμαὶ

55. Ἀριστείδης Πασαδαῖος· Ἐπὶ δύο βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀγνώστου ὀνομασίας . . . . . —

56. Στυλιανὸς Ἀλεξίου· Ὑστερωμινωικοὶ τάφοι λιμένος Κνωσοῦ (Κατοσμπᾶ) (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) . . . . . —

Γ'. ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος· Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. Σχῆμα 16ον, σελίδες 144, εἰκόνες 100, χάρται 3. 1935 (δὲν πωλεῖται). . . . . —

2. Κ. Kourouniotes· Eleusis. A. Guide to the Excavations and the Museum. Σχῆμα 16ον, σελίδες 127, εἰκόνες 71, χάρτης 1. 1936 . . . . . 56.—

3. Νικόλαος Μ. Κοντολέων· Ὁδηγὸς τῆς Δήλου. Σχῆμα 16ον, σελίδες 185, εἰκόνες 109, χάρτης 1. 1950. . . . . 45.—

Δ'. ΑΛΛΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

1. Ὁργανισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 16. 1848. (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 19ον, σελίδες 8. 1876. (Τεῦχος 3ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1894. (Τεῦχος 4ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1896. (Τεῦχος 5ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1899. (Τεῦχος 6ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1912. (Δὲν πωλοῦνται). . . . . —

2. Ὁ περὶ ἀρχαιοτήτων νόμος καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτὸν ἐγκύκλιοι ὑπουργικαὶ καὶ ἄλλα τινά, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πρὸς χρῆσιν τῶν κατὰ τὸ Βασίλειον ἀρχῶν καὶ αὐτῶν τῶν πολιτῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 43. 1872. (Δὲν πωλεῖται). . . . . —

3. Νέος Ὁργανισμὸς καὶ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 41, 1959, (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —

Ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πωλοῦνται καὶ τὰ ἐξῆς συγγράμματα:

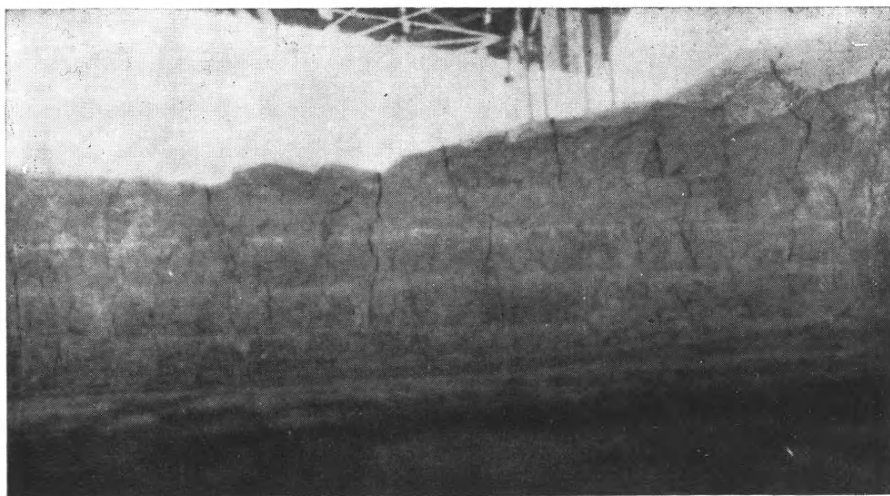
1. Βασίλειος Λεονάρδος· Ἡ Ὀλυμπία. Σχῆμα 8ον, σελίδες 352, πίνακες 2. 1901 . . . . . 56.—

Αἱ ἀνωτέρω τιμαὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας ἰσχύουσι διὰ τὴν πώλησιν αὐτῶν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτῆς (Λεωφόρος Βενιζέλου [Πανεπιστημίου] 22)· περὶ τῆς ἐκτὸς τοῦ μεγάρου τῆς Ἑταιρείας ἀποστολῆς τῶν ἀγοραζομένων παρακαλοῦνται νὰ φροντίζωσιν οἱ ἐνδιαφερόμενοι.

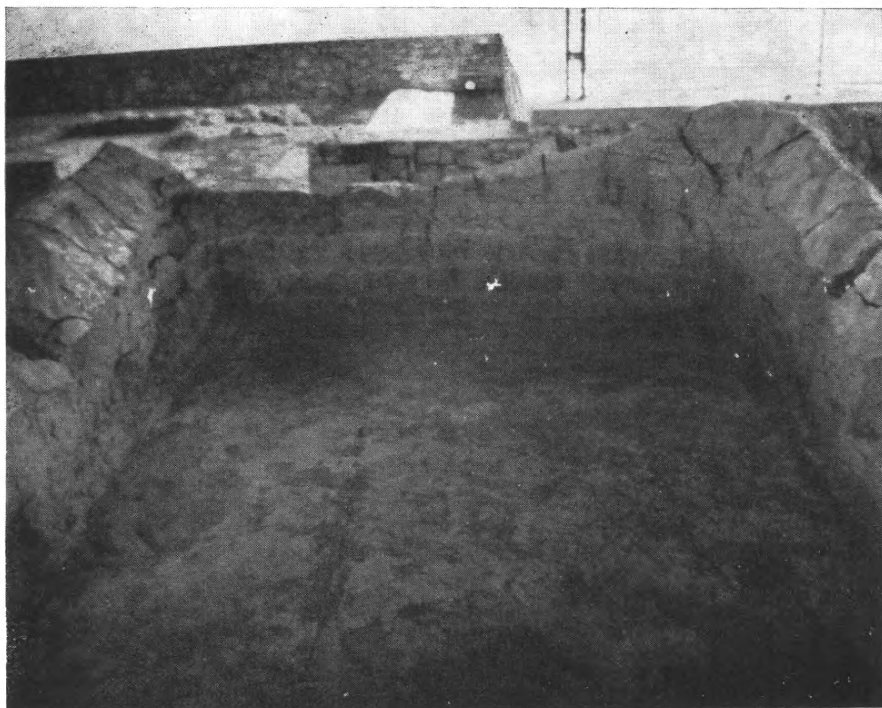
Ἐξεδόθη ὁ παρὼν (118) τόμος τῇ 20ῇ Μαρτίου 1966.

α. Ἱερῶς Οἰκίας γεωμετρικῶν χρόνων δωμάτιον α'. Ἑσωτερικὴ ὄψις βορείου τοίχου (λεπτομέρεια).

β. Ἱερῶς Οἰκίας γεωμετρικῶν χρόνων δωμάτιον α'. Ἑσωτερικὴ ὄψις βορείου τοίχου.

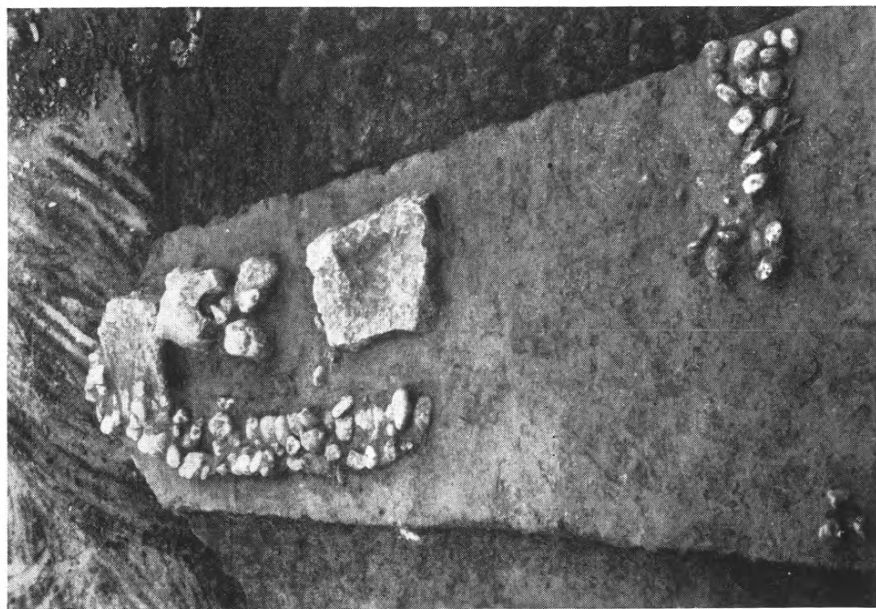
α. Ὁ χώρος τῶν πλινθίνων γτισμάτων (ἀπὸ Δυσμῶν).

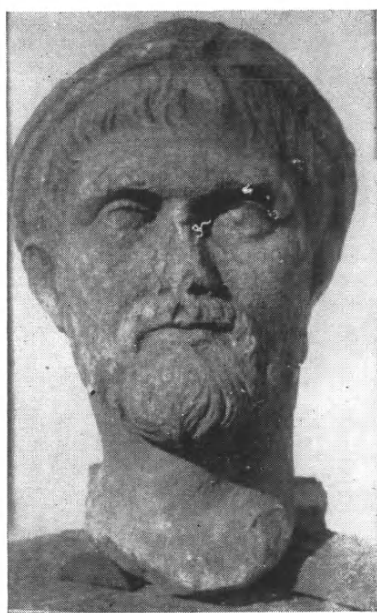
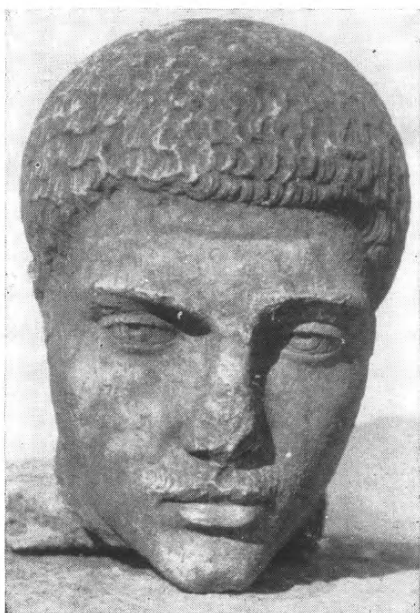
β. Μαρμάρινον ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον ἐκ τῆς «χωματερῆς» Βουτσαρᾶ.

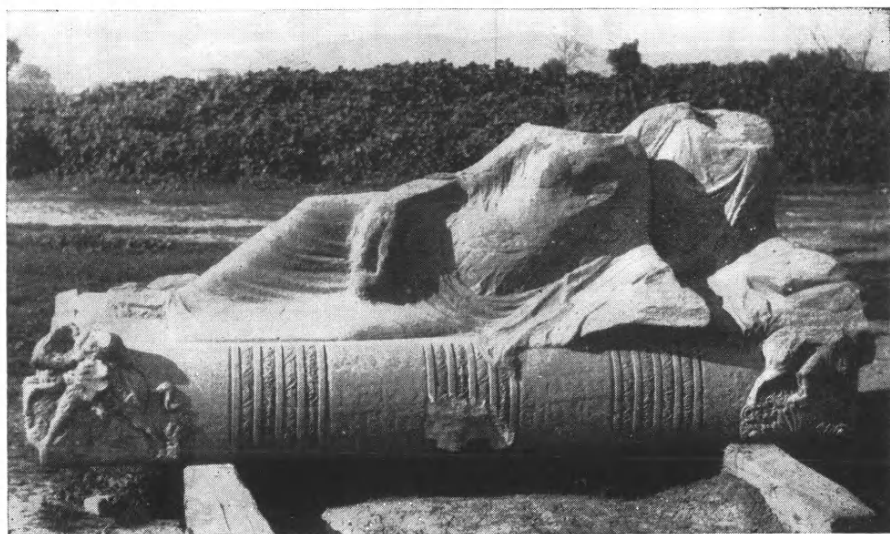
β. «Χοματερό» Βενίτα. Φρέατο II.

α. Ἡ ἐπὶ τῆς ΒΔ. γονίᾳς τῆς Ἱερῆς Οἰκίας
μεταγενεστέρα θυσία τοῦ 600 π. Χ.

α. β. Μαρμάριναι ἀνδρικαὶ κεφαλαὶ ρωμαϊκῶν χρόνων
ἐκ τῆς «χωματερῆς» Βενέτα.

γ. Πῶμα μαρμαρίνης σαρκοφάγου ἐκ τῆς «χωματερῆς» Βενέτα.
Προσθία ὄψις.

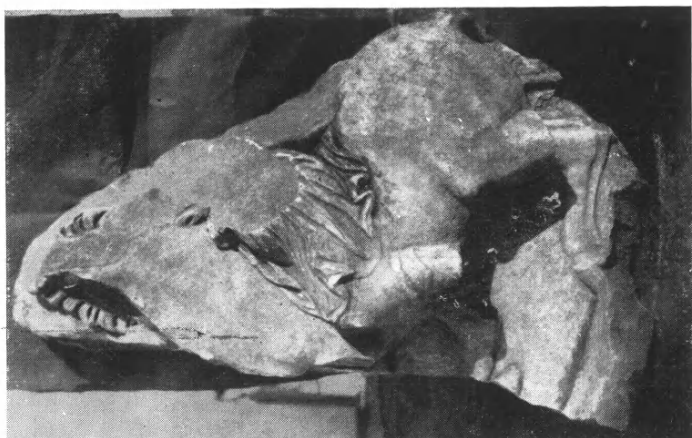

α. Πῶμα μαρμαρίνης σαρκοφάγου ἐκ τῆς «χωματερῆς» Βενέτα.
Ἡ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον στενὴ κεκοσμημένη πλευρά.

β. Τμήμα ἐκ τῆς σαρκοφάγου τῆς «χωματερῆς» Βενέτα.

Τμήματα μαρμαρίνιον αναγλύφων, προφανώς ἐκ τῆς εἰς τὸ σῶμα τῆς σαυροκόραυον τῆς «χοιματερή»
Βενέτα εἰκονιζομένης Ἀμαξονομαχίας.

α. Γενική άποψη τοῦ ἀνασκαφέντος τομέως τῶν τάφων τῆς πρὸς Ἀκαδήμειαν ὁδοῦ.

α. Ὑποψη τοῦ ρωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος ἀπὸ Βορρᾶ.

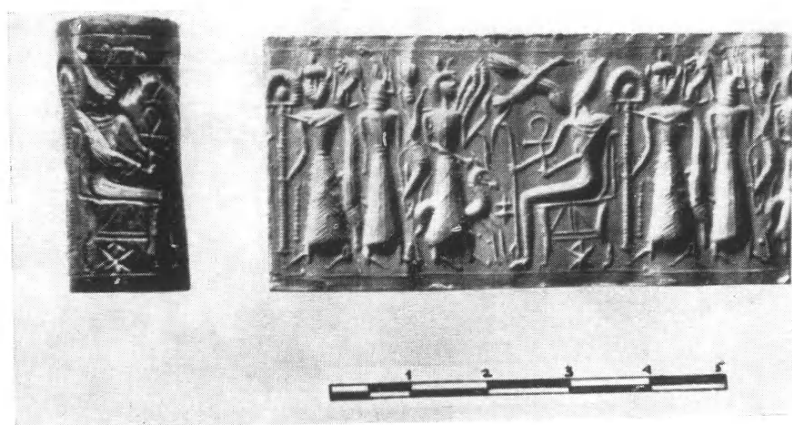

β. Πυλὶς ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πεισιστρατείου περιβόλου.

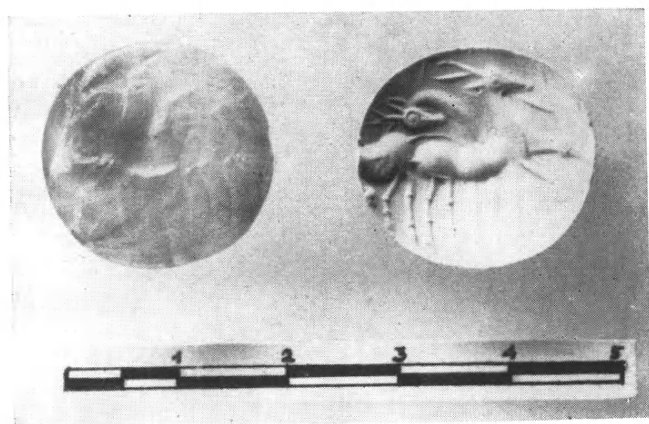

Ἀποψις τοῦ ρωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος ἀπὸ Νότου.

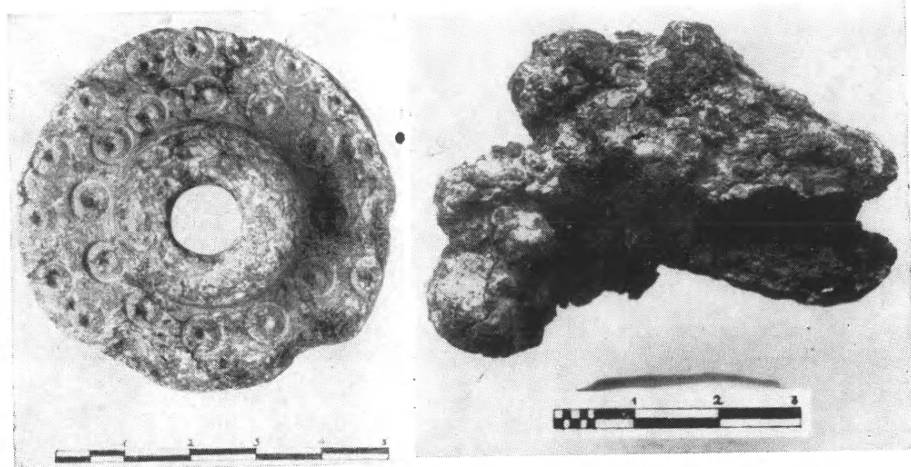

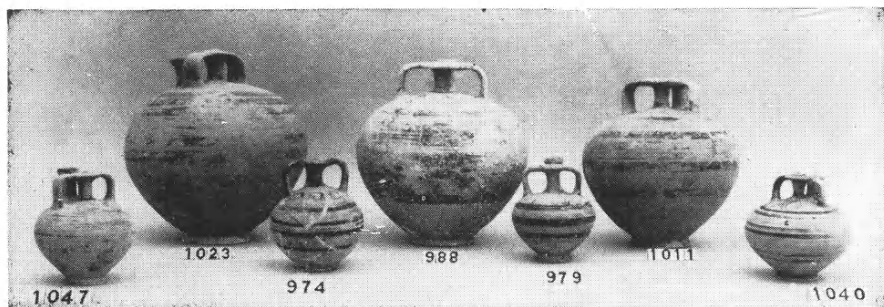
α. Σφραγιστοκύλινδρος του τάφου 142.

β. Σφραγιστόλιθος του τάφου 142.

γ.1 Μύκης ξίφους και 2 σκωφία χαλκού ἐκ του τάφου 137.

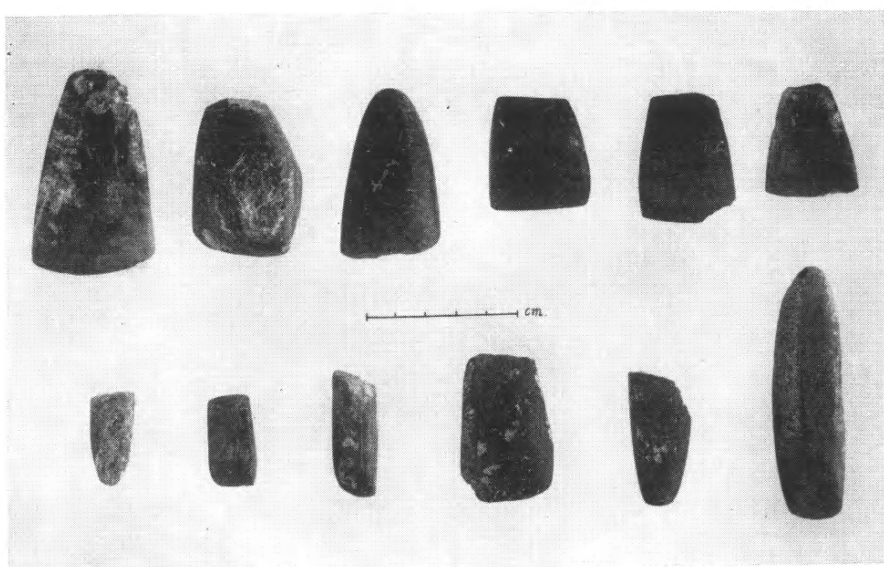
α. Ψευδόστομοι ἀμφορείς ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς.

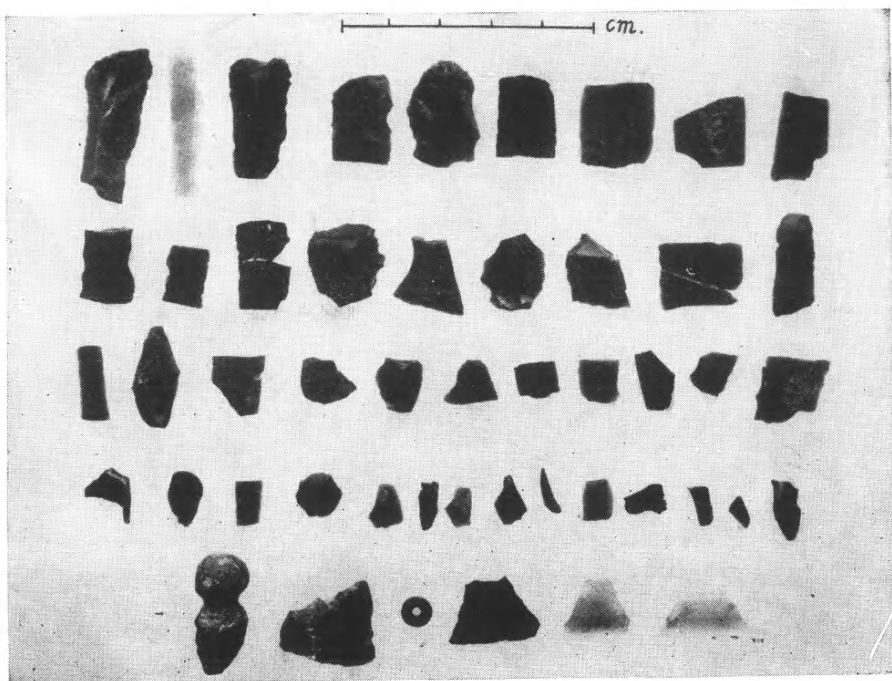
β. Ἀγγεῖα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς.

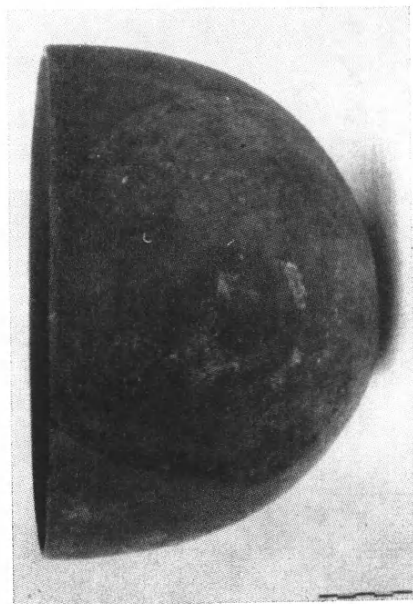
γ. Λίθινος κοπεύς ἐκ τοῦ τάφου 143.

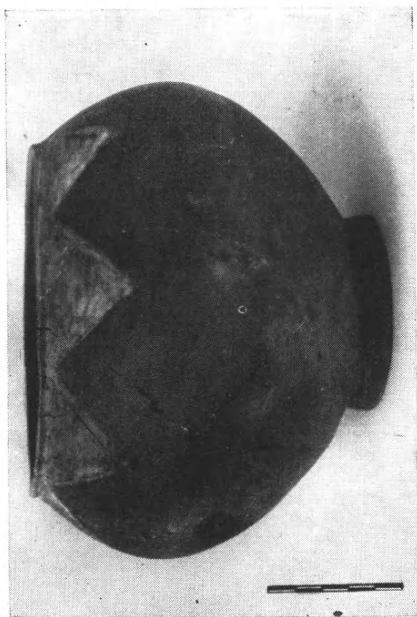
α. Λίθινα εργαλεία ἐκ Σέσζλον.

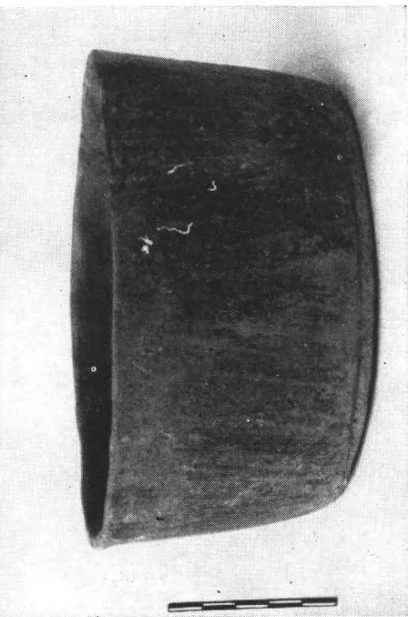
β. Ἐργαλεῖα ἐκ πυρίτου καὶ ὀψιανοῦ ἐκ τοῦ προκεραμικοῦ στρώματος.

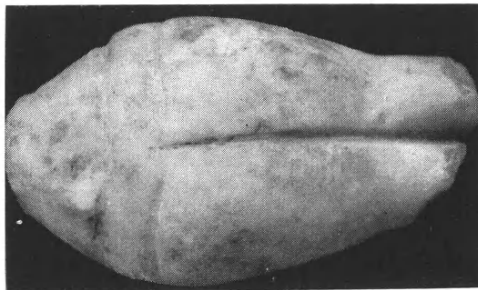
α. Μονόζυμφον ἀγγεῖον τῆς α' περιόδου
τῆς Κεραμεικῆς Νεολιθικῆς.

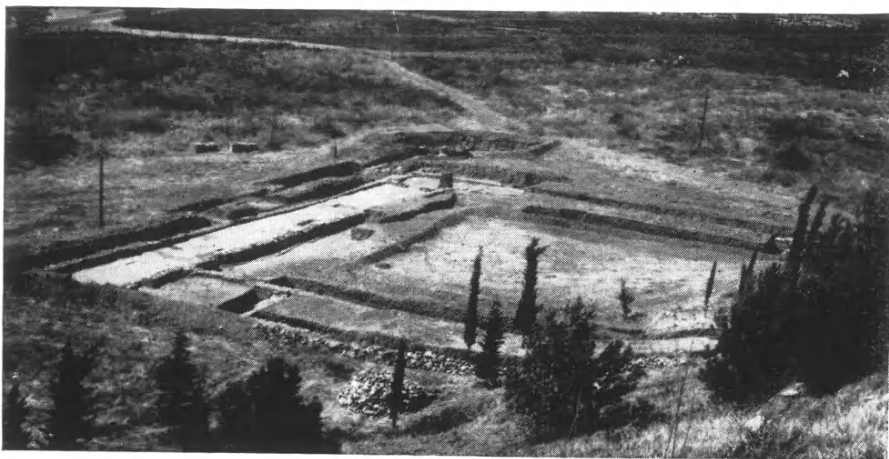
γ. «Πρώμιον γοαπτόν ἀγγεῖον» ἐκ Σέσκλου.

β. Ήρυθρόν μονόζυμφον ἀγγεῖον (Α1).

δ. Μαριάρειον εἰδώλιον
τῆς Ἀρχαίας Νεολιθικῆς.

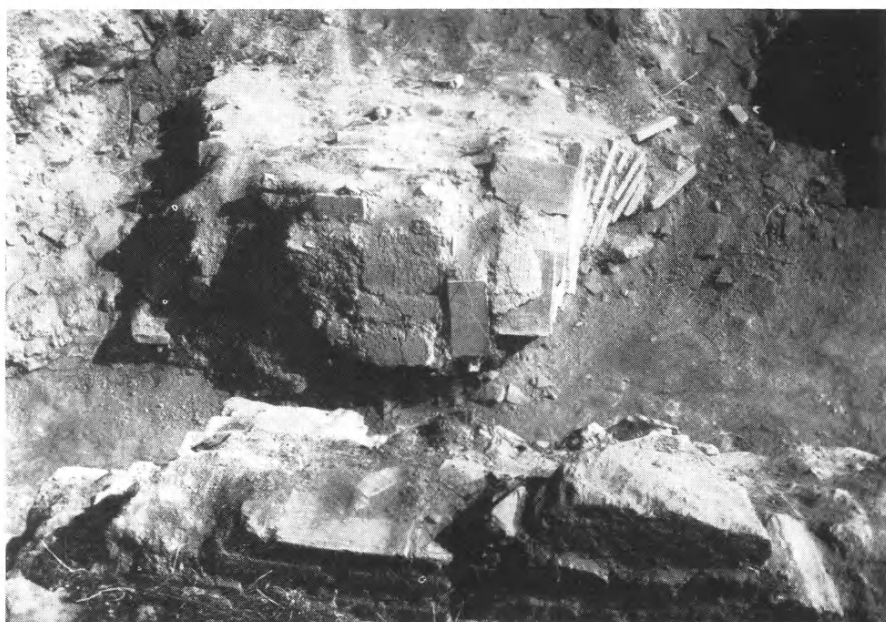

α. Γενική άποψις από τοῦ λόφου τῆς Πυράσου.

β. Ἡ κλίμαξ.

α. Τμήματα τῶν τόξων.

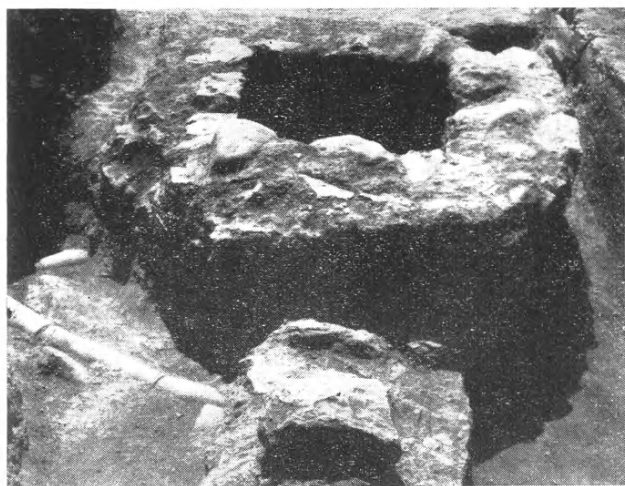
β. Αί ἀποκαλυφθεῖσαι παραστάδες τῆς κλίμακος.

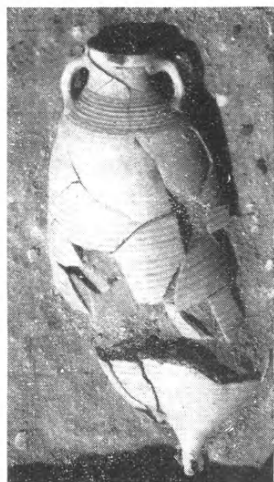
α. Τὸ δάπεδον τοῦ διαμερίσματος Ρ.

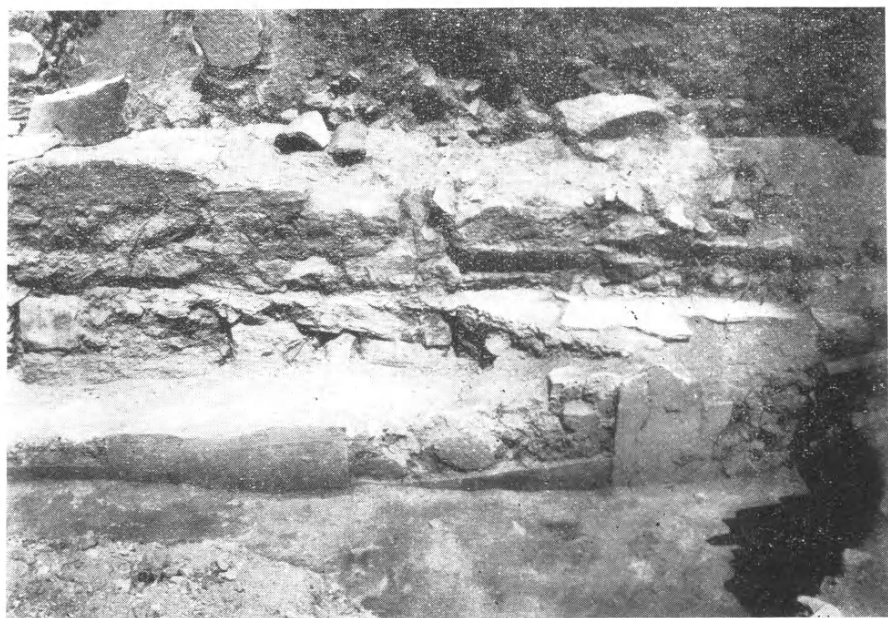
β. Ἡ εἴσοδος τοῦ διαμερίσματος Ρ.

α. Τὸ φρεάτιον καὶ ὁ ἀγωγός.

β. Ταφὴ βρέφους.

γ. Τὸ πρὸ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ διαμερίσματος Ρ πεζούλιον.

α

β

γ

δ

ε

ζ, 29

ξ

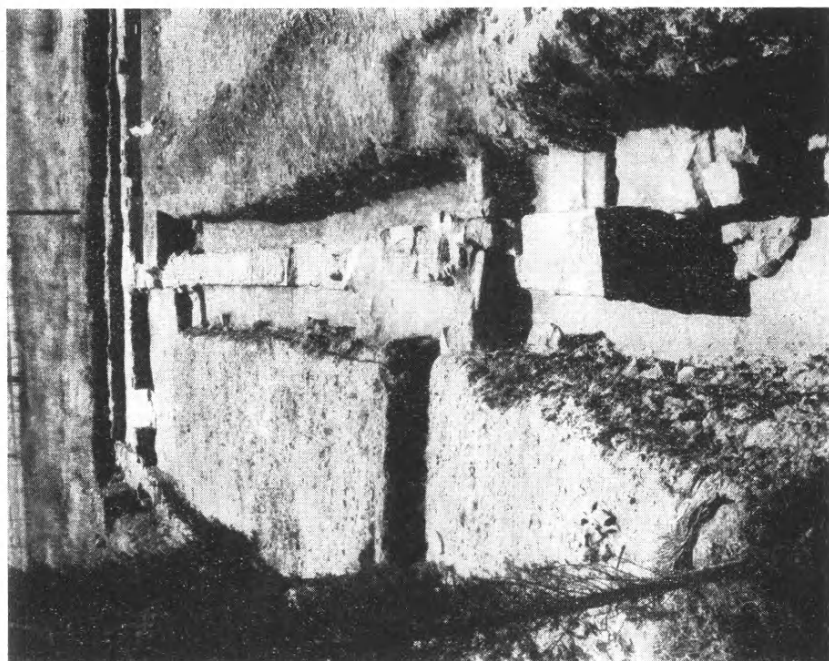
η

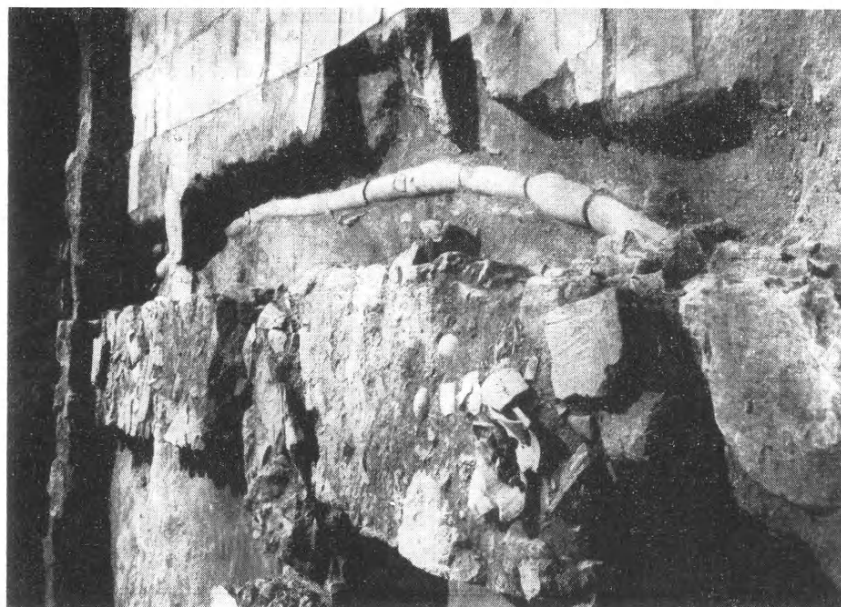
θ

Νομίσματα.

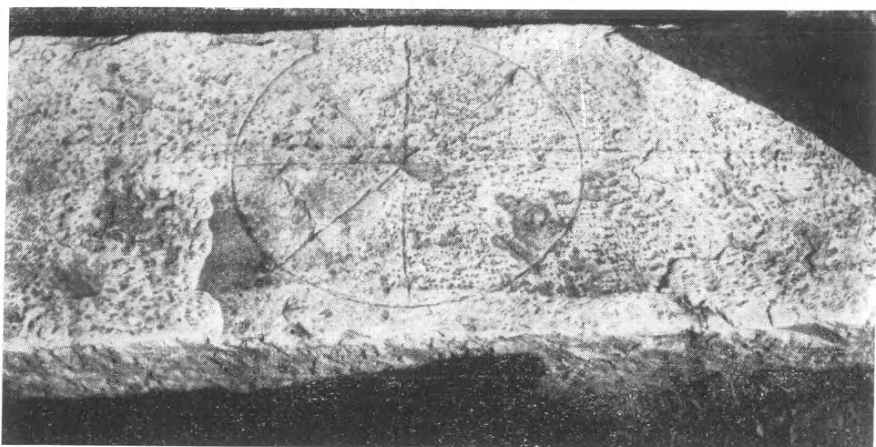

β. Ὁ τοῖχος Λ_3 ἀπὸ Βουκά.

α. Τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ ἱεροῦ.

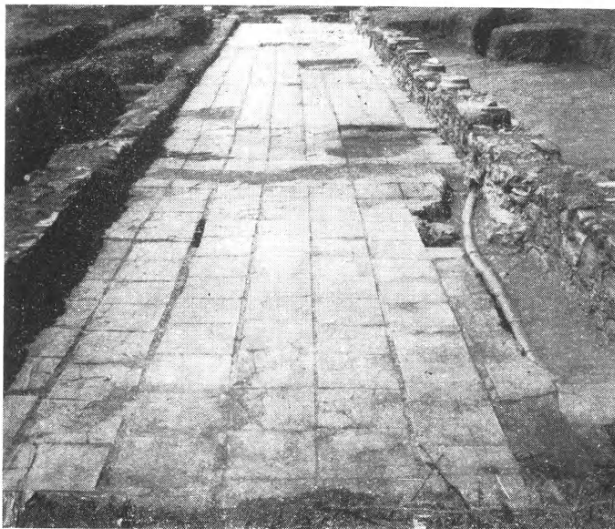

α. Ὁ κύκλος με τὰς 8 ἀκτῖνας.

β. Τὰ δάπεδα τῆς νοτιάς στοᾶς.

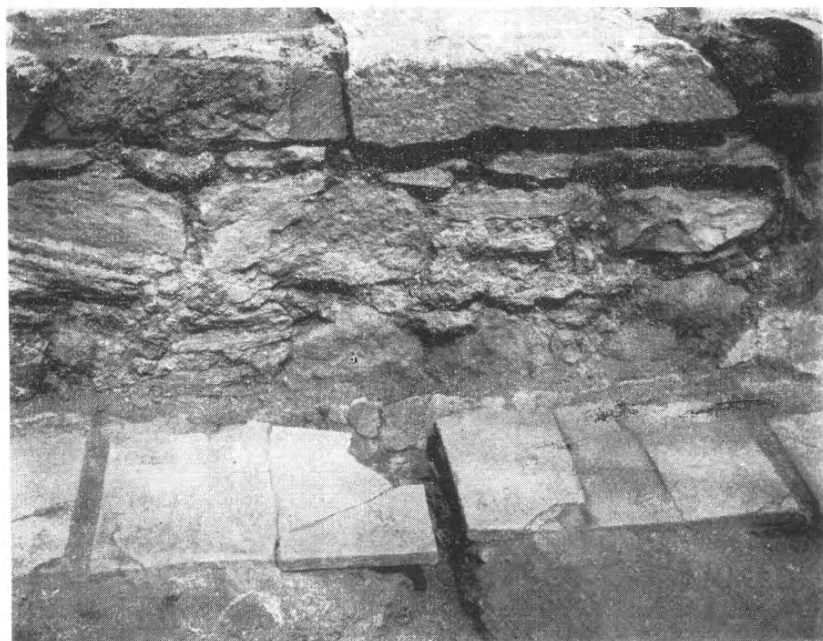
α. Ἀπομνηστικὴ τῆς στοᾶς Ν ἀπὸ Ἀνατολῶν.

β. Τὸ γρεάτιον τοῦ τοίχου Α.

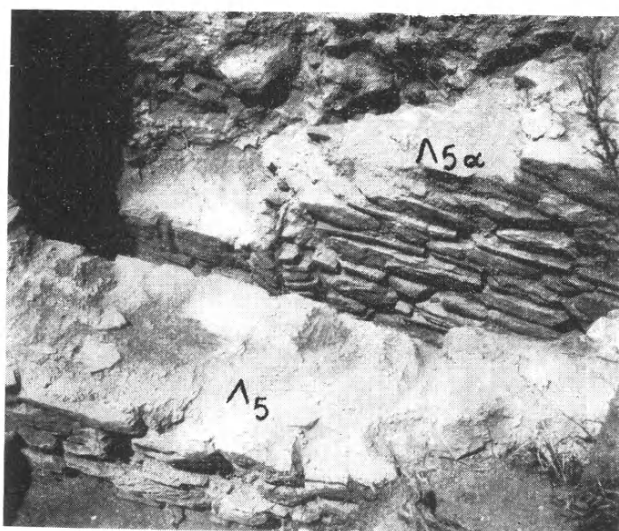
α. Παλαιότερον δάπεδον τῆς νοτίας στοῶς.

β. Κονιάματα τοῦ τοίχου Ι.

α. Κονιάματα της στέγης της στοάς Ν.

β. Οι τοίχοι Λ₅ και Λ_{5α}.

α. Κιονόζευανον (Α) ἐξ τοῦ τριβήλου.

β. Ἄλλη πλευρὰ τοῦ κιονοζεύανου (Α) ἐξ τοῦ τριβήλου.

α. Διαγώνιος ὄψις τοῦ κιονοκράνου (Α) ἐκ τοῦ τριβήλου.

β. Κιονόκρανον (Β) ἐκ τοῦ τριβήλου τῆς βασιλικῆς Γ τῆς Ἀμφιπόλεως.

α. Λεπτομέρεια τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Γ.

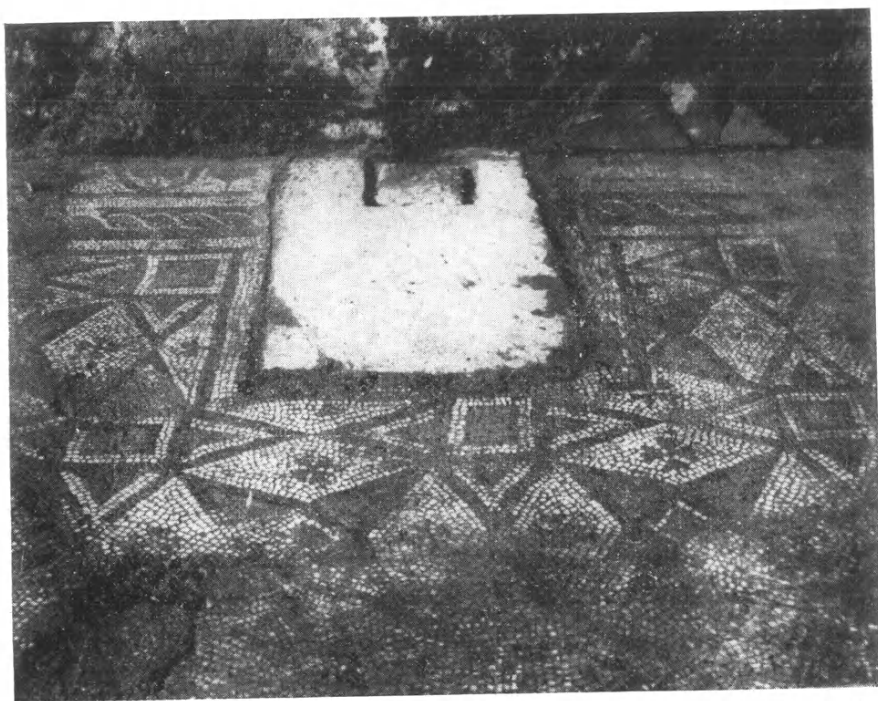
β. Τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Γ.

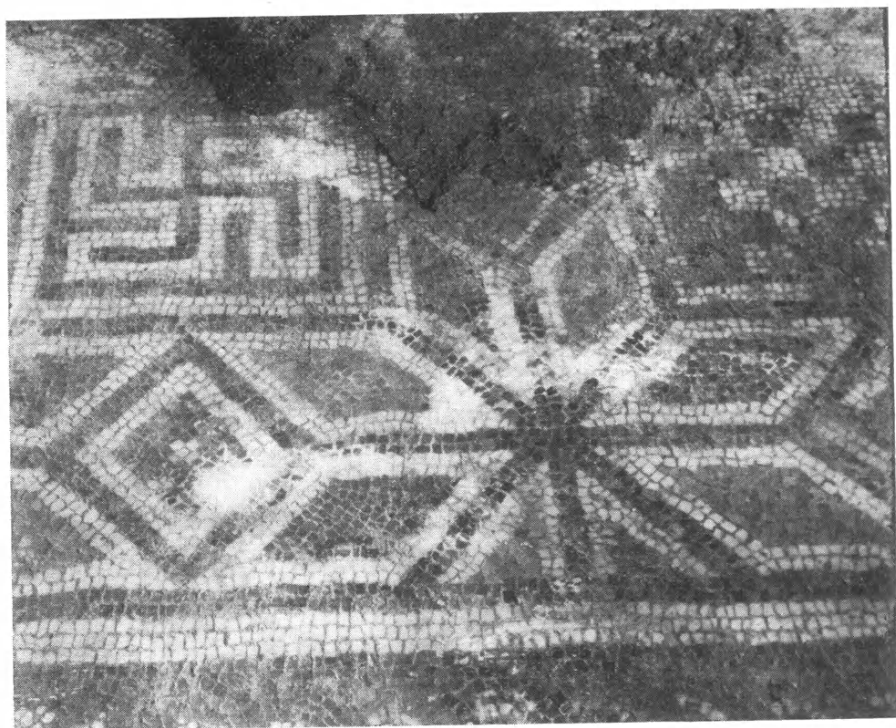
α. Τὸ κατώφλιον τῆς νοτίας θύρας τοῦ νάρθηκος.

β. Ἡ ἀψὶς τοῦ ἱεροῦ τῆς βασιλικῆς Γ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀψὶς τοῦ νεωτέρου ναΐσκου.

α. Τὸ βόρειον ἥμισυ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Γ μετὰ τῆς ἐν αὐτῷ μαρμαρίνης πλαζός.

β. Λεπτομέρεια τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Γ.

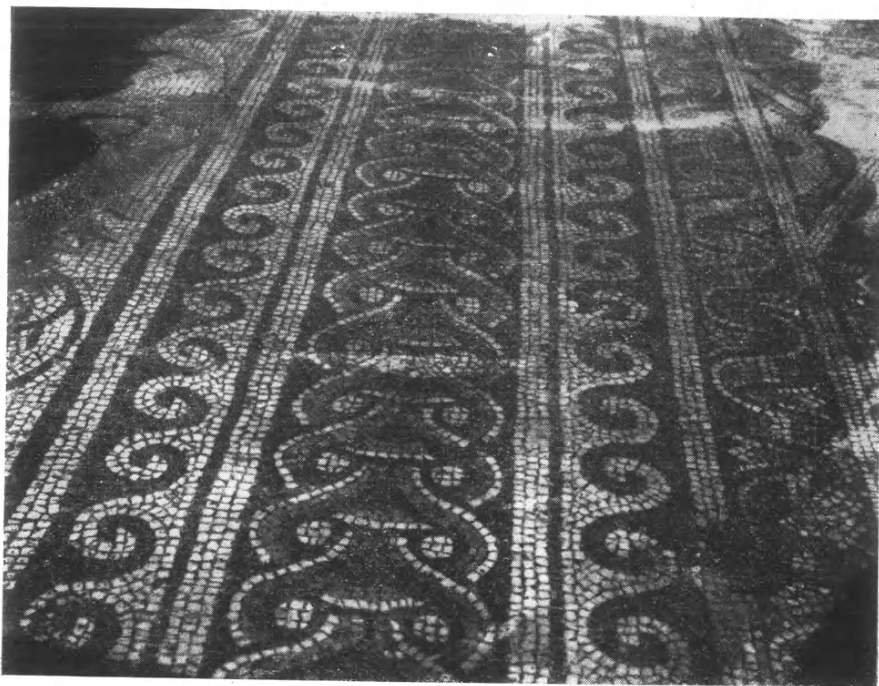

α. Ὁ νάρθηξ, τὸ τριβήλον καὶ τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ μεσαίου κλίτους τῆς βασιλικῆς Γ.

β. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τριβήλον τῆς βασιλικῆς Γ τῆς Ἀμφιπόλεως.

α. Τὸ περιβάλλον τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ μέσου κλίτους πενταπλοῦν πλαίσιον.

β. Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ μέσου κλίτους παρὰ τὸ τρίβηλον.

α. Κορμός μαρμαρίνου ζίονος μετά ἰωνικοῦ ζιγονοζόανου.

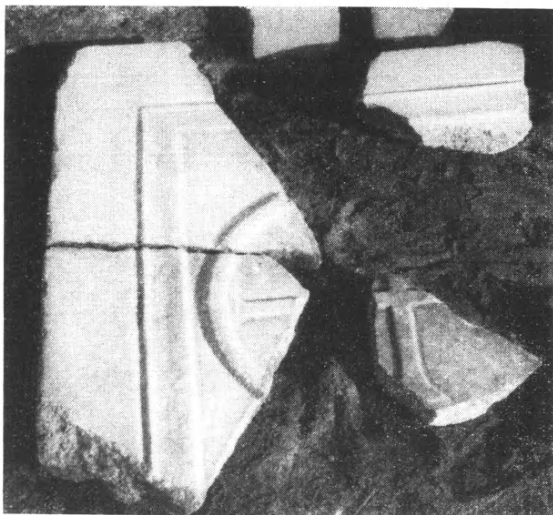
β. Ἡ ΒΔ. γωνία τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ μέσου κλίτους. Δεξιᾷ τὰ λείψανα τῆς ὀρθομαρμαρώσεως τοῦ ὑψηλοῦ στυλοβάτου τῆς βορείου κιονοστοιχίας.

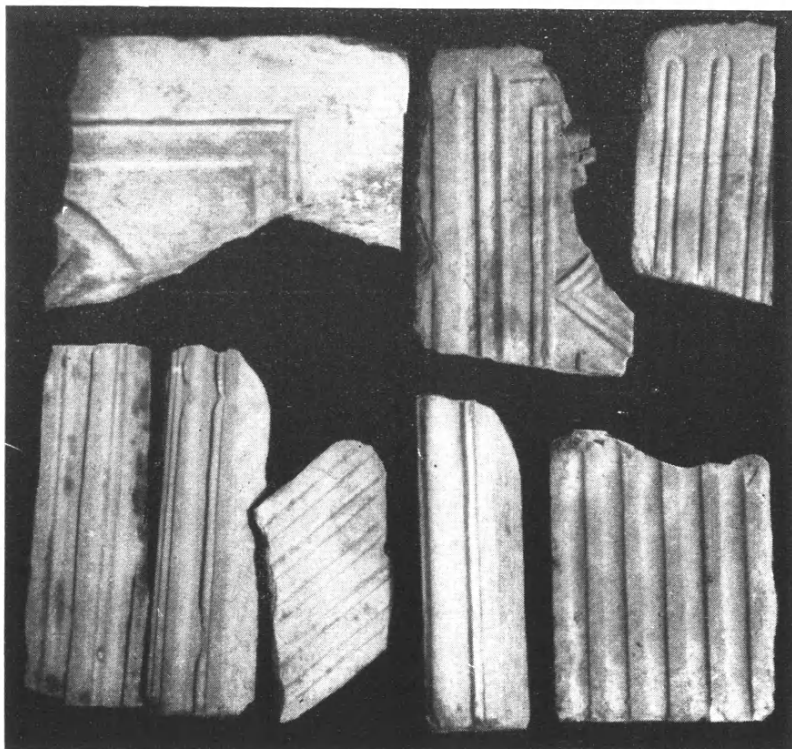
α. Θωράκιον καὶ κορινθιαζὸν κιονόκρανον ἐκ τῆς βασιλικῆς Γ' τῆς Ἀμφιπόλεως.

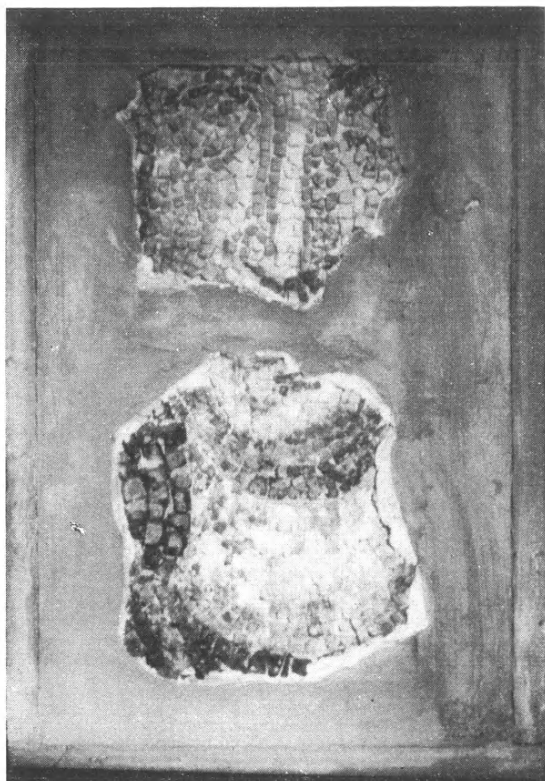
β. Κιονόκρανα ἐκ τῆς βασιλικῆς Γ' τῆς Ἀμφιπόλεως.

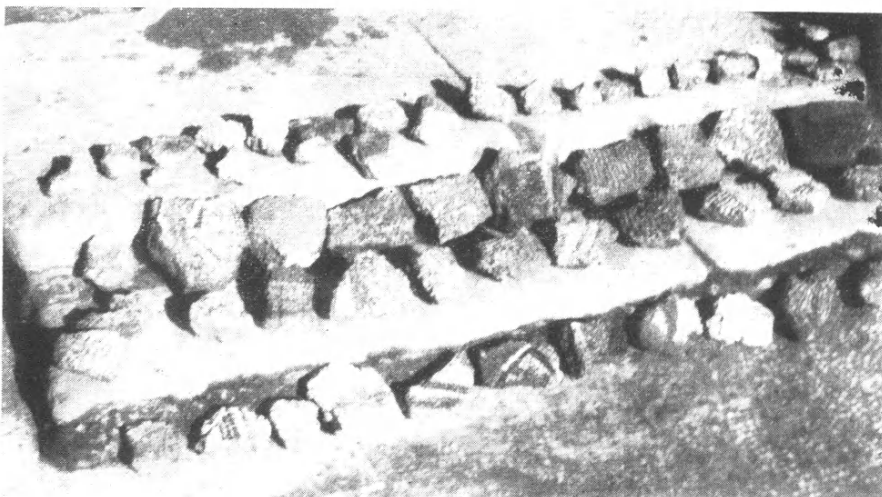
α. Μαρμάρινον θοράzion.

β. Γλυπτά τεμάχια παραστάδων, θοραζίων καὶ περσίσκων
ἐκ τῆς βασιλικῆς Γ' τῆς Ἀμφιπόλεως.

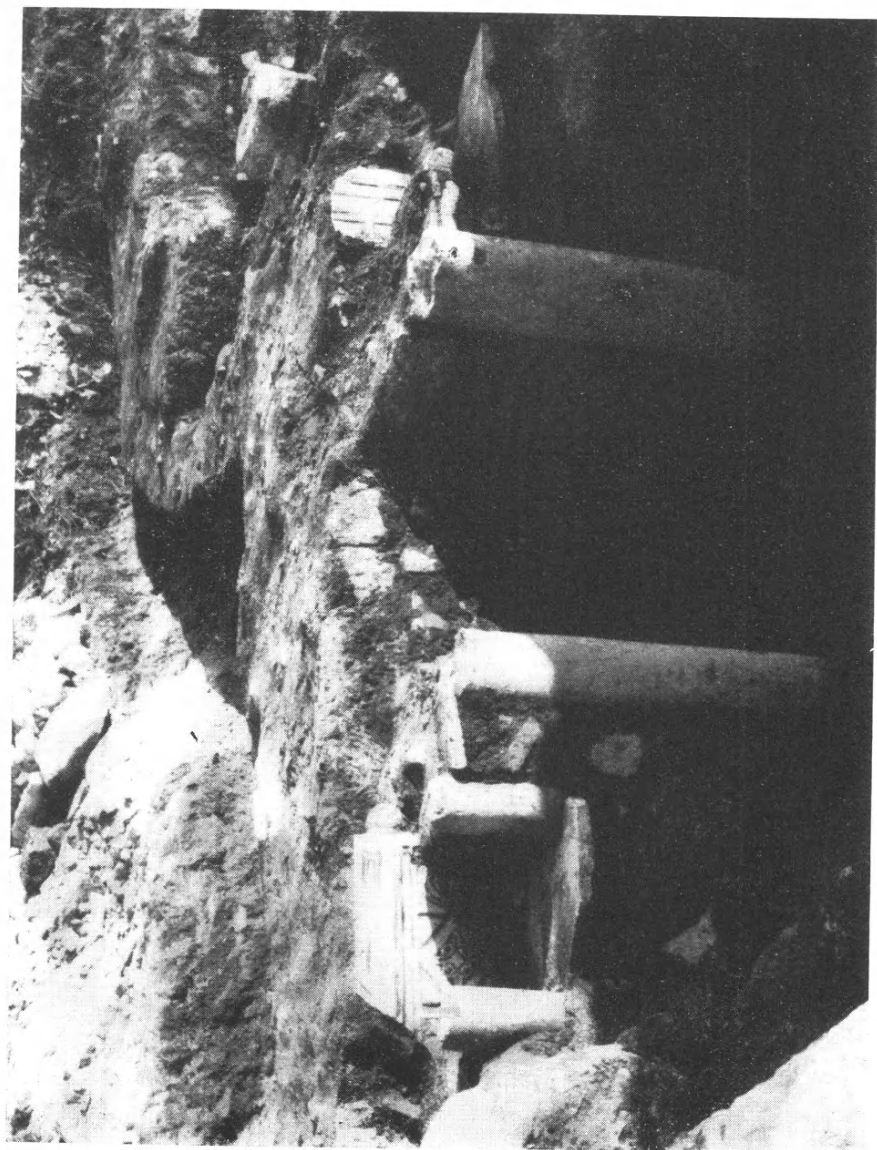

α. Ψηφιδωτή ανθρωπίνη μορφή συναρμολογηθεῖσα
ἐξ ἐντοιγίων τῆς βασιλικῆς.

β. Τεμάχια ἐντοιγίων ψηφιδωτῶν εὐρεθέντα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς βασιλικῆς.

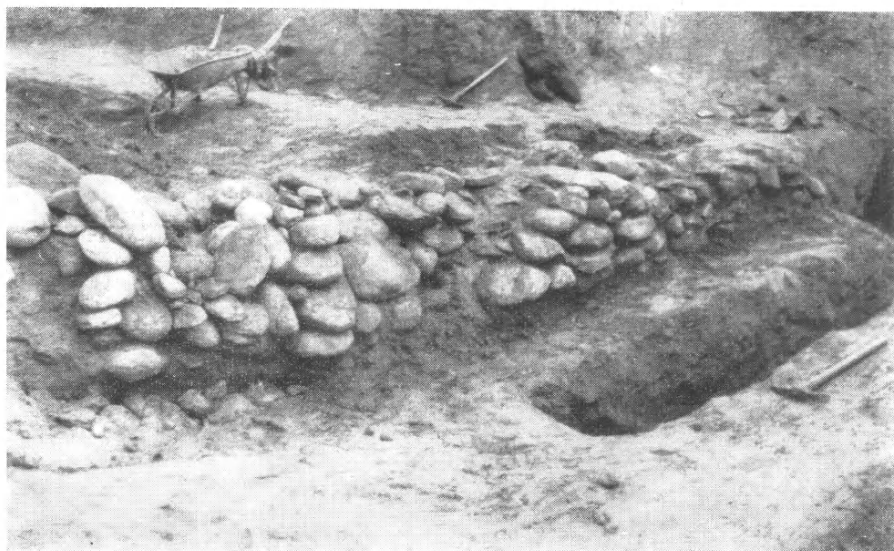

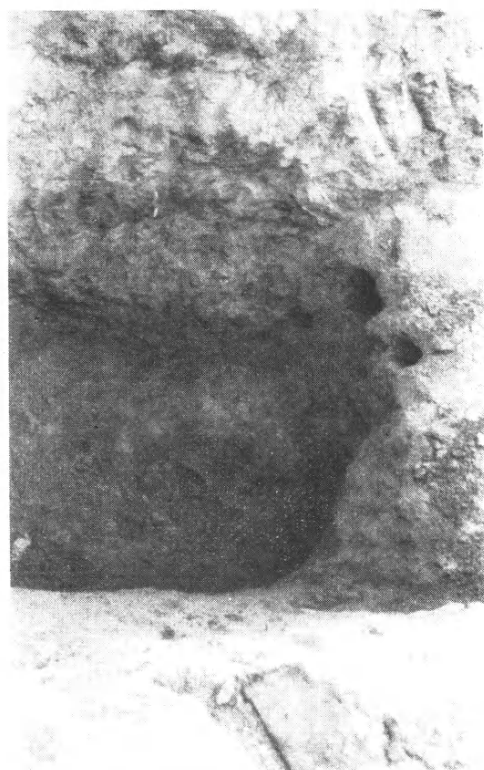
Μεταγενεστέρα διασκηϊ τοῦ ἀνατολίτιου τέφματος τοῦ βορείου γλίστους ὡς κόγχη προθέσεως.

α. Ἡ ἀνασκαφή τοῦ βορείου τομέως τοῦ τύμβου Νικησιάνης Παγγαίου.

β. Ὁ ἀποκαλυφθεὶς ἐντὸς τοῦ τύμβου τοῖχος ἐκ χοροαλῶν.

α. Όπαι εντός της επιχώσεως τοῦ τύμβου
ἐγγυὲς τοῦ τάφου.

β. Στρώμα κεράμων εἰς τὴν ταφὴν τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τύμβου.

α. Ἡ ἔρευνα τῶν ζάτω τῆς ἐπιχώσεως στρωμάτων τοῦ τύμβου.

β. Ἡ ἔρευνα τοῦ ΝΔ. τομέως τοῦ τύμβου Νικησιάνης.

α. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ Διόλκου ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς Σχολῆς Μηχανιστοῦ ὁρώμενον ἐξ Α.

β. Τὸ ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς Πελοποννήσου παρὰ τὸ δυτικὸν στόμιον τῆς διώρυγος τμήμα τοῦ Διόλκου ὁρώμενον ἐξ Α. (ἀνατολίζῳς τοῦ πορθμείου Κορίνθου - Λαυτραζίου).

Τὸ ἀποκαλυφθὲν ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς Σχολῆς τοῦ Μηχανισμοῦ τμήμα
τοῦ Διόλκου ὁρῶμενον ἀπὸ Δ.

Ἡ ἐκ Δ. ἀφεταιρία τοῦ Διόλκου παρὰ τὸ δυτικὸν στόμιον τῆς διώρυγος.

α. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ Διόλκου περὶ τὰ 100 μ.,
ἀνατολικῶς τῆς Σχολῆς τοῦ Μηχανιστοῦ.

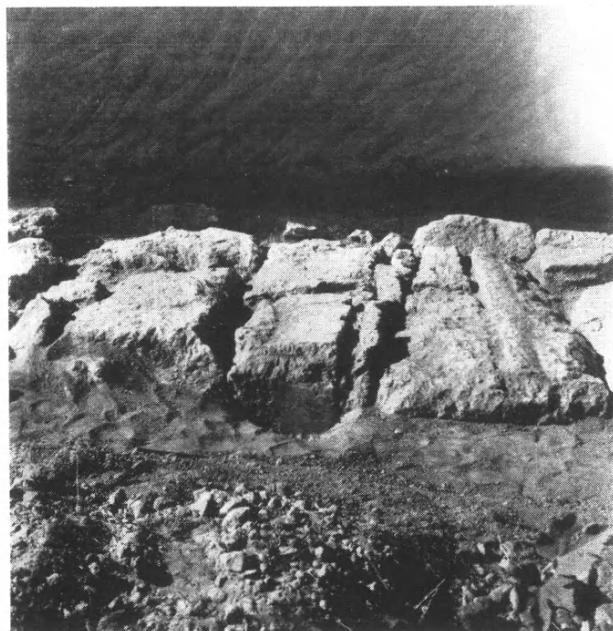
β. Στρωτὴρ λίθου με περιστέφανον ἐκ τῶν χρησι-
μοποιηθέντων διὰ τὴν πλαζέστρωση τοῦ Διόλκου.

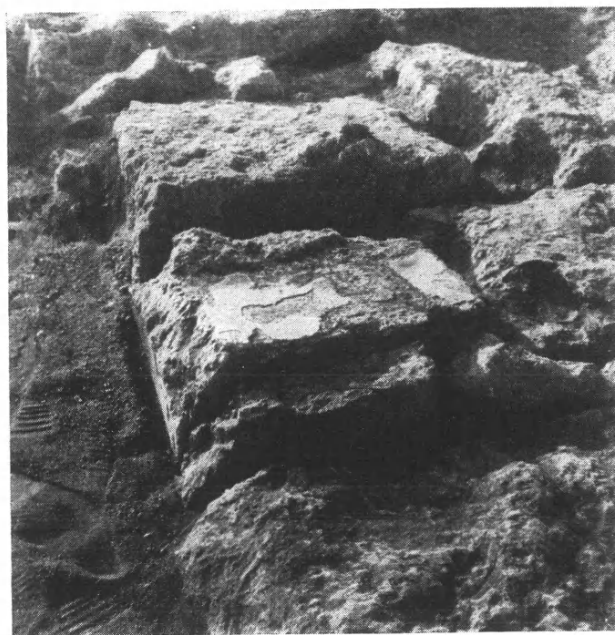
α. Πόθρινον δοριζόν ζιονόζρανον τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰ., ἐντετυγισμένον εἰς τὴν πλακόστρωσιν τοῦ Διόλκου.

β. Τὸ ὡς ἄνω ζιονόζρανον ὁρώμενον ἀπὸ Δ.

α. Γεῖσον μετ' ἐπιχοίσματος χρησιμοποιηθέν
εἰς τὴν πλατόστρωσιν τοῦ Διόλκου.

β. Τὸ αὐτὸ ὡς ἄνω γεῖσον ἐξ Α.

α. Γενική ἄποψις τῆς κοιμητηριακῆς βασιλικῆς. Εἰς τὸ βάθος ὁ Κορινθιακὸς Κόλπος.

β. Τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς βασιλικῆς μετὰ τοῦ πύργου (Μανσωλεῖον;).

α. Χρυσοῦν νόμισμα Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α΄.

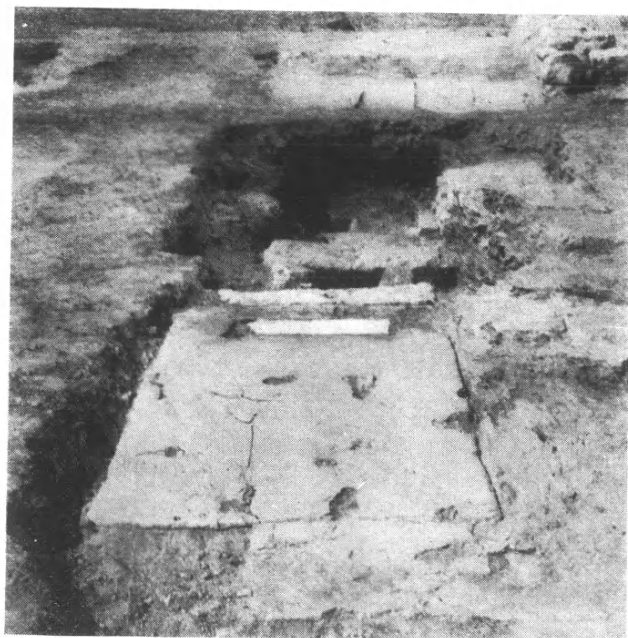
β. Τὸ παρὰ τὸ διακονικὸν διαμέρισμα, πιθανῶς τὸ βαπτιστήριον τῆς βασιλικῆς.

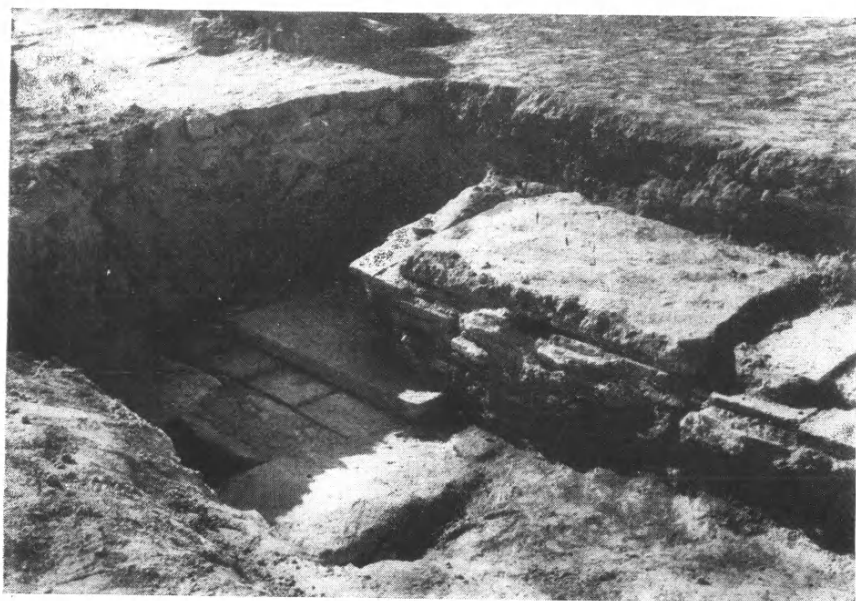
α. Τρεῖς ξεχωρισμένοι μεγάλοι πίθοι ἐντὸς τοῦ δαπέδου τῆς ΝΑ. αἰθούσης.

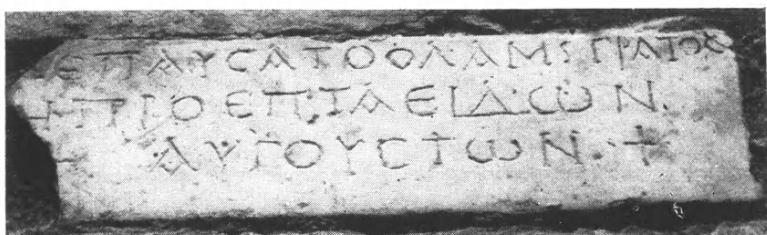
β. Συστὰς ζωοτισσῆμων τάφων.

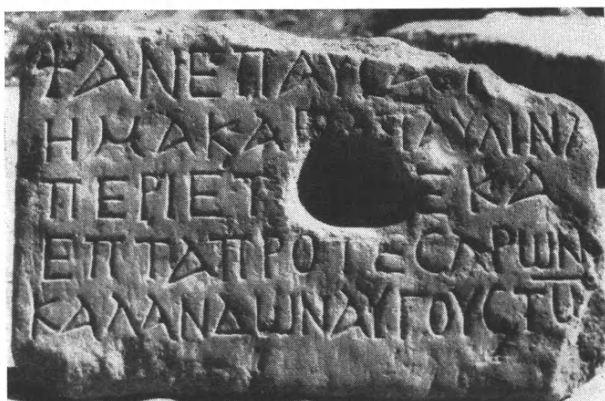
α. Τάφος τοῦ κεντρικοῦ κλίτους με ἐντοιχισμένην τὴν μαρμαρίνην πλάκα με τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ «Γράτου».

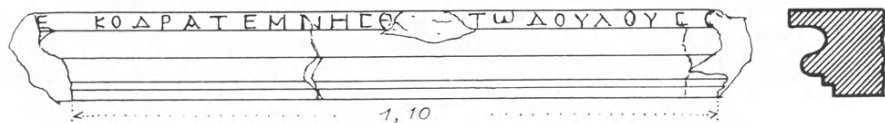
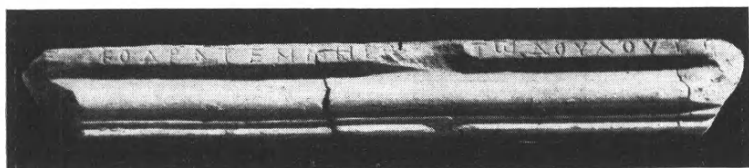
β. Τάφος τοῦ κεντρικοῦ κλίτους, ἔνθα ἀνευρέθη ἡ μαρμαρίνη πλάξ με τὴν ἐπιγραφὴν τῆς «Παυλίνης».

α. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή Γράτου.

β. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή Παυλίνης.

γ. Ἐπιγραφή ἐπὶ μαρμαρίνου περιθέρου (φωτογραφία καὶ σχέδιον).

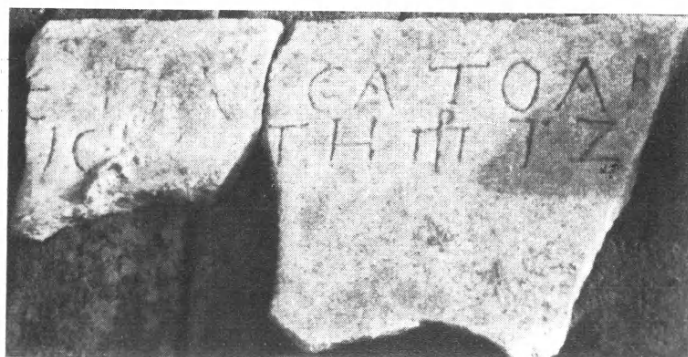

α. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή Εὐγενίου Νικοπολίτου.

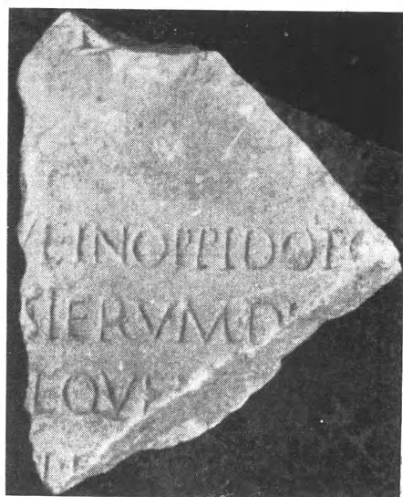
β. Τεμάχια ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν ἐκ τῆς κοιμητηριακῆς βασιλικῆς.

γ. Τεμάχια ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῆς.

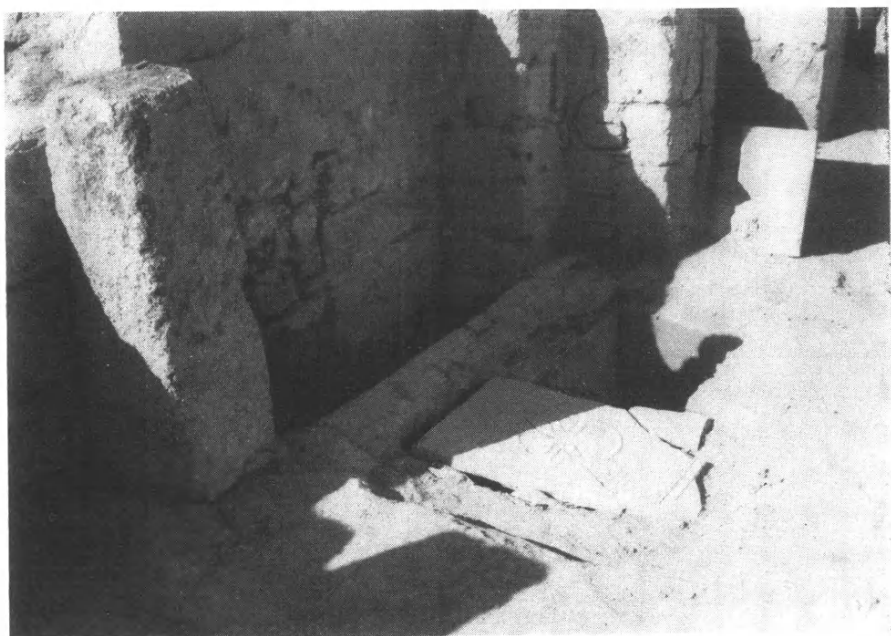
α. Τεμάχια επιτημβίων επιγραφών.

β. Τεμάχιον με λατινικὴν ἐπιγραφὴν.

γ. Τεμάχια ἐπιτημβίων ἐπιγραφῆς.

α. Τάφος παρὰ τὸ διαζονιζὸν μετὰ κάλυμμα μαρμάρινον θωράκιον.

β. Διπλοῦν θωράκιον πιθανῶς ἐκ τῶν μεταξὺ τῶν κιόνων
τῶν πλαγίων κιονοστοιχιῶν.

α. Μαρμάρινον θωράκιον μετ' ἀναγλύφων παραστάσεων.

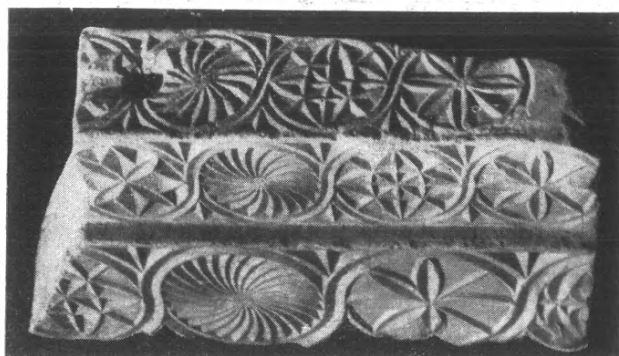
β. Θωράκιον μετ' ἐπιπεδογλύφων παραστάσεων.

γ. Κοσμήτης μετ' ἐπιπεδογλύφου κυματιστοῦ βλαστοῦ βυζαντινῶν χορόνων.

δ. Κοσμήτης μετ' ἐπιπεδογλύφου διαζοσμήσεως.

α. Ἐπιστύλιον τέμπλου μετ' ἀναγλύρων ζοσημημάτων.

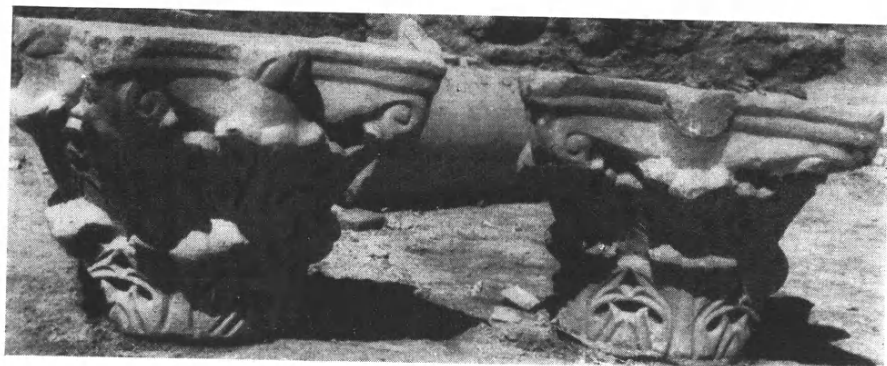

β. Ἐπιστύλιον τέμπλου μετ' ἀναγλύρων ζοσημημάτων.

γ. Κορινθιάζον παλαιοχριστιανικὸν κιονόκρανον.

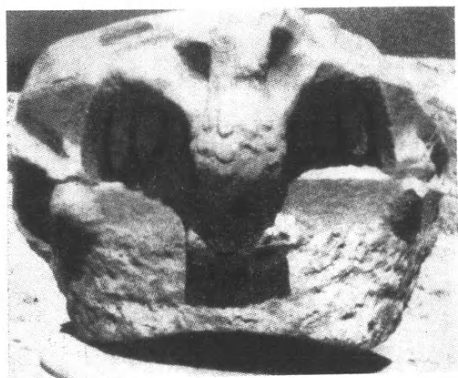
α. Κορινθιάζοντα παλαιοχριστιανικά ζιγνόςρανα.

β. Κορινθιάζον παλαιοχριστιανικόν ζιγνόςρανον.

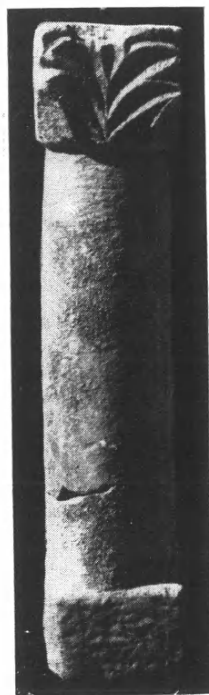
α. Ίωνιναί βάσεις καὶ ἀρχιτεκτονικά μέλη τῆς βασιλικῆς.

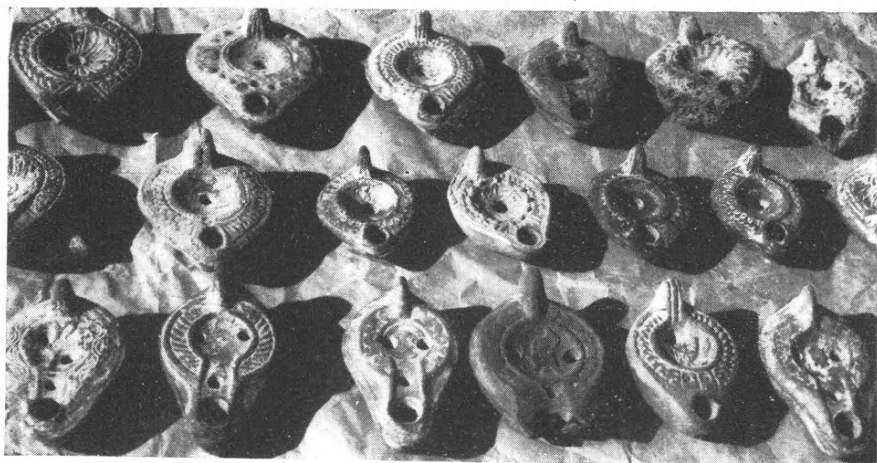
β. Κιονόκρανον μετὰ πτηνῶν
κατὰ τὰς γωνίας.

γ. Τεμάχιον κιονοκράνου μετ' ἀετῶν.

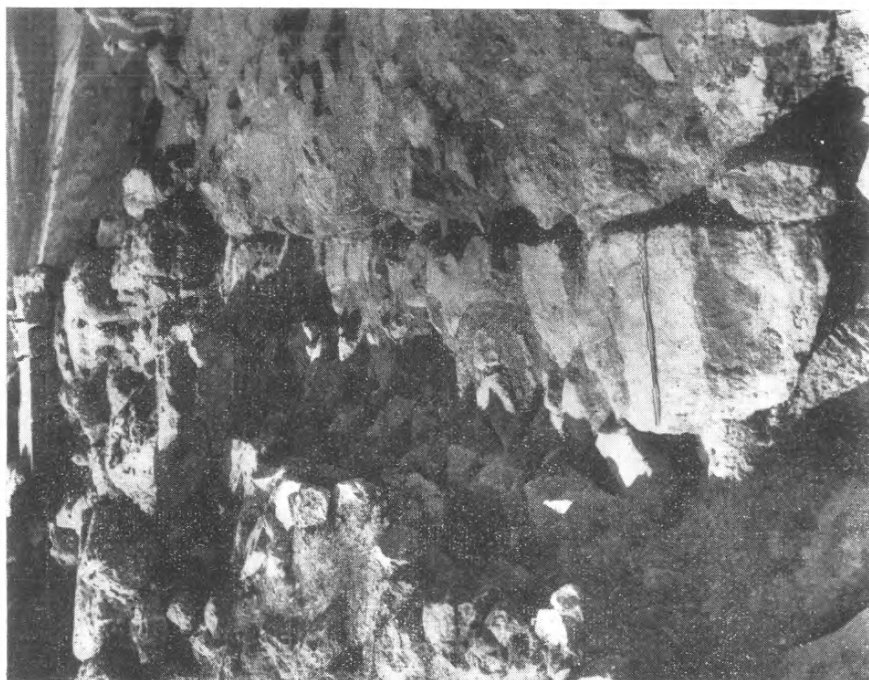
δ. Κιονίσκος.

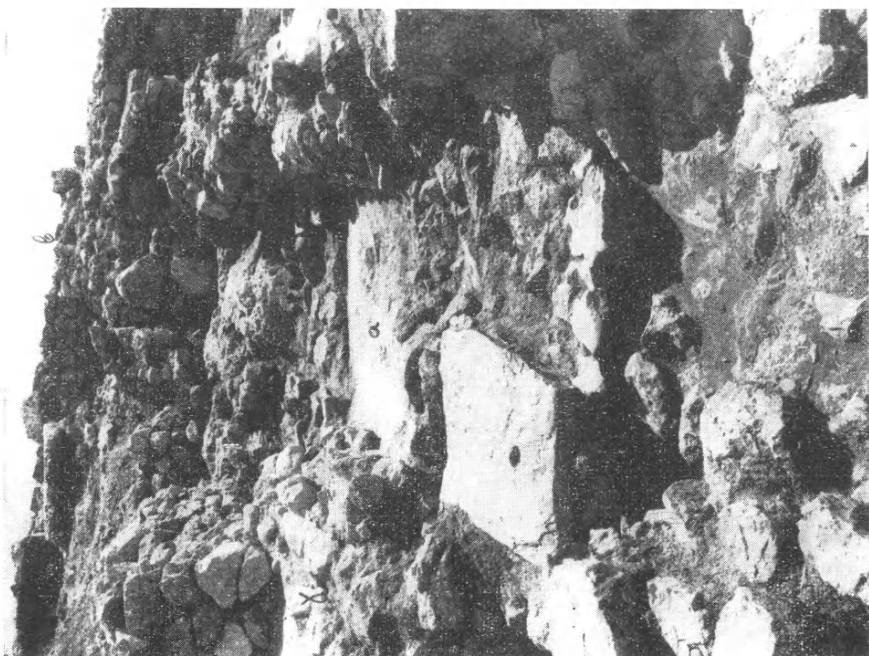
α. Ρωμαῖκοὶ καὶ παλαιοχριστιανικοὶ πήλινοι λύχνοι.

β. Ρωμαῖκοὶ καὶ παλαιοχριστιανικοὶ πήλινοι λύχνοι
μετ' ἀναγλύφων παραστάσεων.

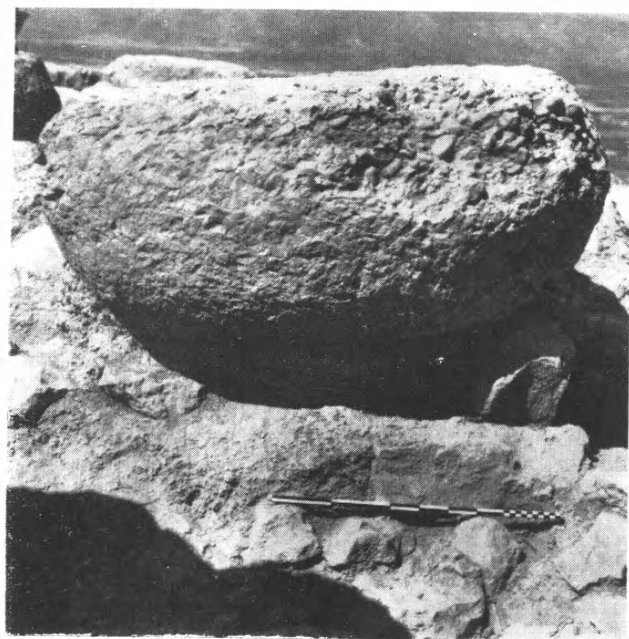
β. Ἀκρόπολις Μυκηνών. Θεμέλιον ἀρχαιότερου προτύλου.

α. Ὑπολείμματα κλίμακος παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τῆς εἰσόδου· α. πλατύσκαλον, β. βόρειος διάδρομος τοῦ ἀνακτόρου, γ. πρὸς τὸν βορειοδυτικὸν διάδρομον.

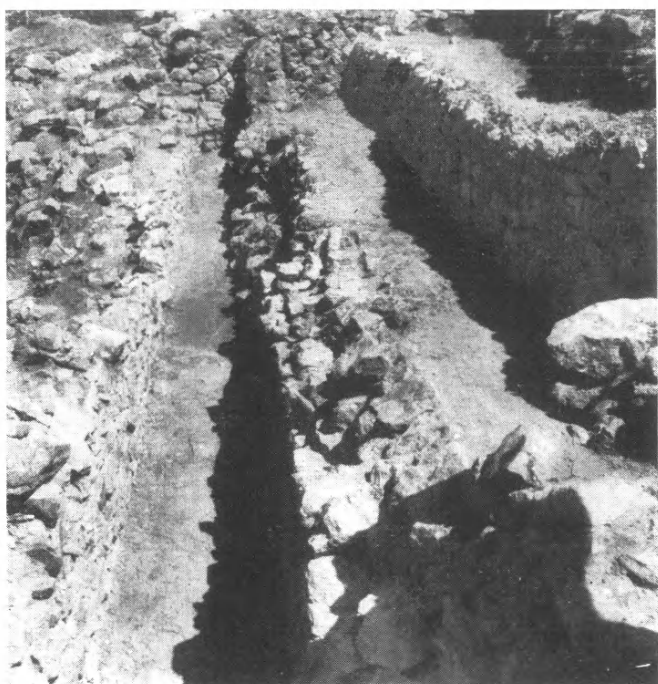

α. Ἀκρόπολις Μυκηνῶν. Εἴσοδος δοματίων ἀρ. 1 καὶ 2.

β. Βάσις Β - 2 εἰς τὴν ἀρχικὴν θέσιν της.

α. Ἀκρόπολις Μυκηνῶν. Διάδρομος Γ.

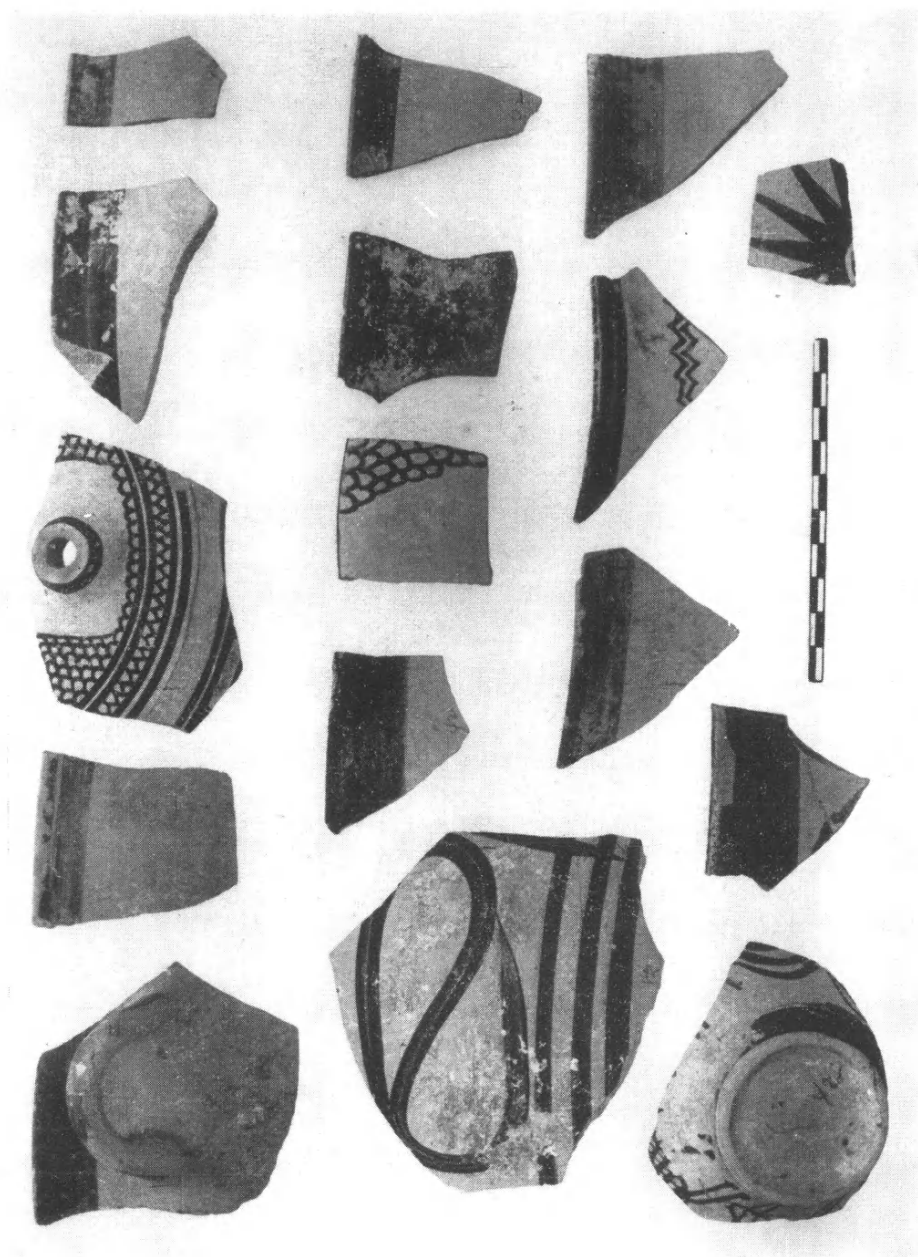
β. Ἀκρόπολις Μυκηνῶν. Εἰδώλιον κατὰ χώραν.

α. Τὸ εἶδός του ὡς διασώζεται.

β. Τμήμα διώτου σκύφου φέρον γραπτὴν ἐπιγραφὴν.

ΥΕ ΙΙΓ' ὅστρακα, ἰδίᾳ τὰ ὑπ' ἀριθ. 3, 6, 8 ῥιπ.,

α. Ἀκρόπολις Μυκηνῶν. Κλίμαξ διαδρόμου Δ.

β. Ἐσοχαί νοτίου ἀναλημματικοῦ τοίχου.

α. Θέσις τῆς οἰκίας Η εἰς τὸν λόφον τῆς Παναγίτσας.

β. Δωμάτια ὑπ' ἀριθ. 10 καὶ 11.

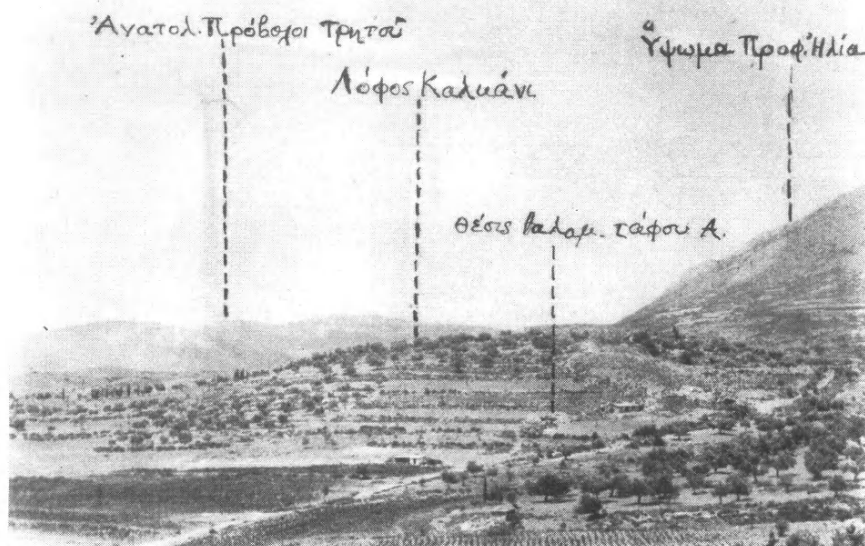

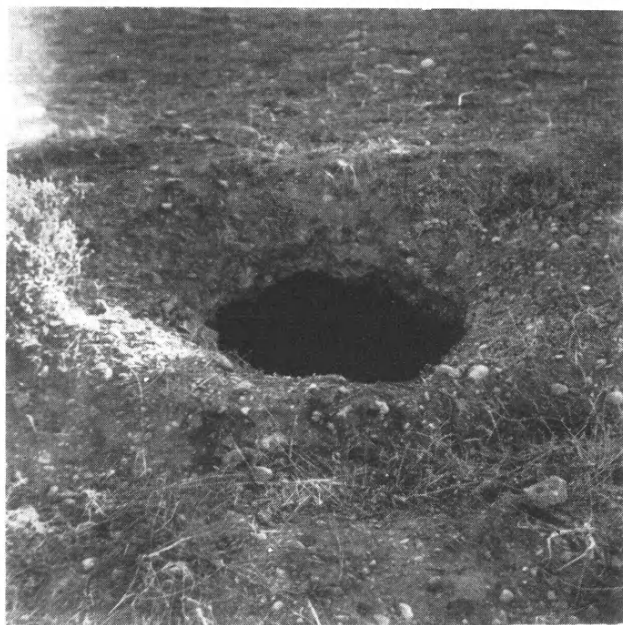
α. Ποτήριον ἐξ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11
δοματίου (ὑψ. 0.16 μ.).

β. Εὑρήματα περὶ τὴν ἐστίαν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11 δοματίου
καὶ σκελετὸς εἰς τὸ ἄνοιγμα τῆς θύρας του.

α. Ἡ θέσις τοῦ θαλαμοειδοῦς τάφου Α εἰς τὸν λόφον Καλιάνι, ζεῖμενον κατὰ τὰ ΒΑ. τοῦ σημερινοῦ χωρίου.

β. Τὸ καταπεσὸν τμήμα τῆς ὀροφῆς τοῦ θαλάμου, ἐξ οὗ ὁ τάφος κατέστη ἐμφανής.

β. Ὁ δόριος τοῦ τάφου Α μετὰ τῆς ξηρολύσεως
πρὸ τοῦ στοίμου.

α. Ὁ δόριος τοῦ τάφου Α
μετὰ τὸν καθαρισμὸν του.

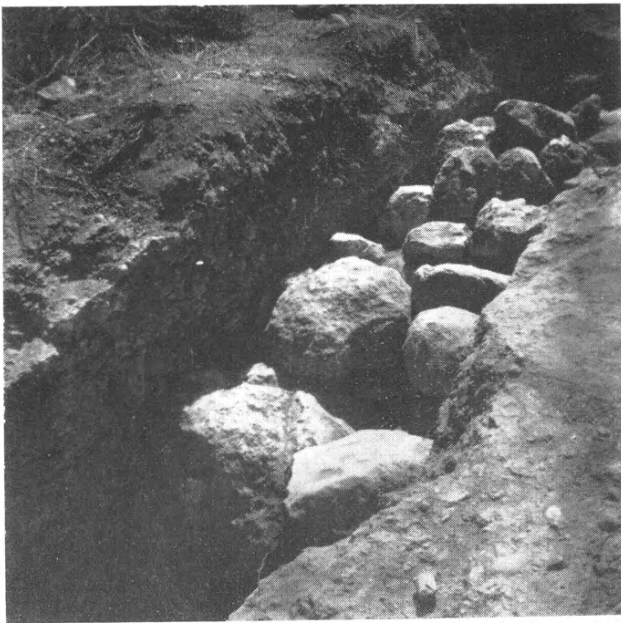
α. Οί ἐκ τῆς ξηρολιθιάς τοῦ στομίου καταπεσόντες
ἐντὸς τοῦ θαλάμου λίθοι.

β. Περιεχόμενον τοῦ θαλάμου (ΒΑ. πλευρά).

α. Τάφος Β.

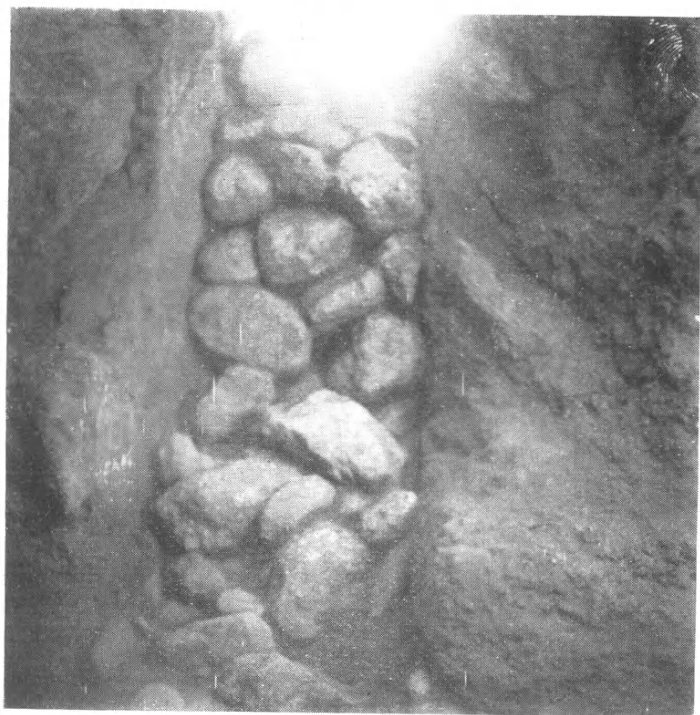

β. Τὸ «μόλωμα» τοῦ νοτίου ἄκρου τοῦ τάφου Β.

α. Ὁ δρόμος τοῦ τάφου Γ.

β. Ἡ ξηρολιθιά πρὸ τοῦ στομίου εἰς τὸν τάφον Γ.

α. Ὁ δρόμος μέ τήν ξηρολιθιάν τοῦ τάφου Δ.

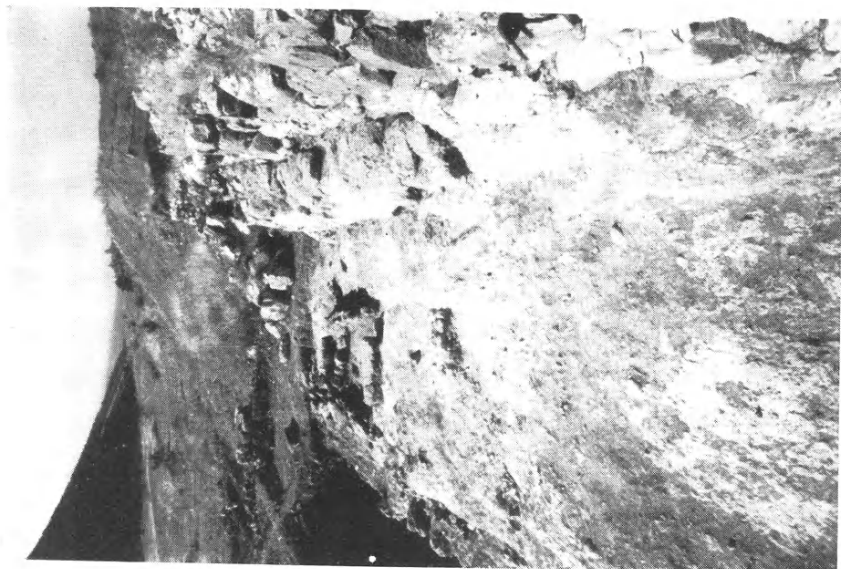
β. Τò ἀνατολικῶς τῆς Οἰζίας τοῦ Λαδεμπόρου ἀψιδωτὸν γεωμετρικὸν ζτίσμα μέ τὸν ἀναλημματικὸν τοῖχον ἀνατολικῶς τούτου.

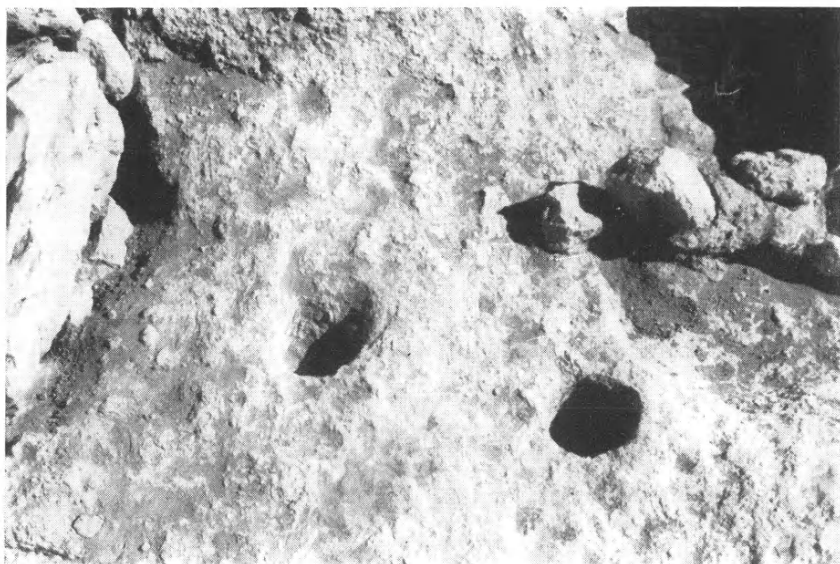
Τὸ συγκρότημα τὸν ἀποκαλυφθεῖσάν μνημεῖον οἰκίων νοτίως τοῦ τάφου τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ ὁ χώρος τῆς ἀνασκαφῆς ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδερπόρου (ἐκεῖ ὅπου διακρίνονται οἱ ἐργάται). Ὁ ἄνθρωπος ὁδὸς πρὸς τὴν ἀγορὰν καὶ δεξιὰ ὁ χώρος σταθμεύσεως τὸν αὐτοκινήτων. Εἰς τὸ ἄκρον αἰσθητὴ ἄνω τὸ χορὸν Φύζτι. Φωτογράφημα ληφθεῖσα ἀπὸ τῆς ἀεροπόρου.

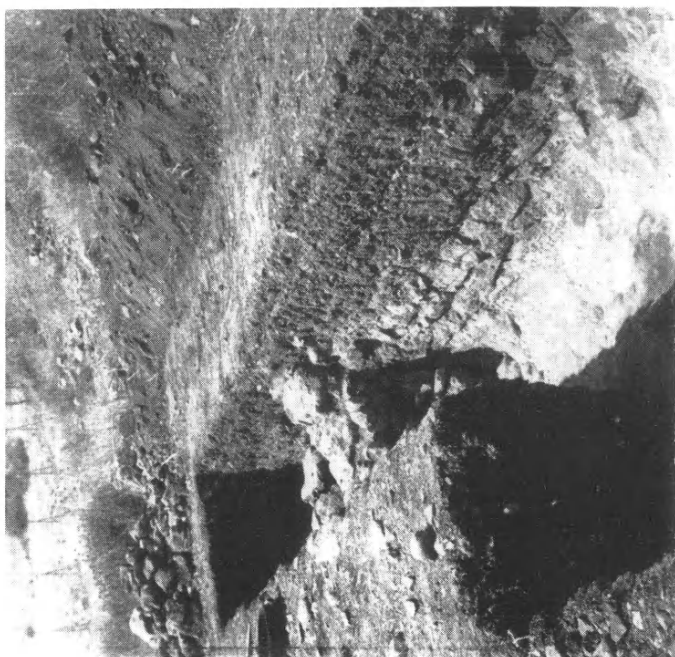
α. Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδευπόρου καὶ αἱ πρὸ αὐτοῦ λαξευμέναι εἰς τὸν φυσικὸν βράχον τρεῖς βαθμίδες (α, β, γ). Εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου σημειοῦται μέλος, ὁ καλυπτὴρ τῆς κατὰ-ἄνω ξέως τοῦ οἴκου.

β. Ἡ σφρηματιζομένη πρόσβασις εἰς τὸν πόρνον τοῖχον πρὸ τοῦ κυκλωπέου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδευπόρου.

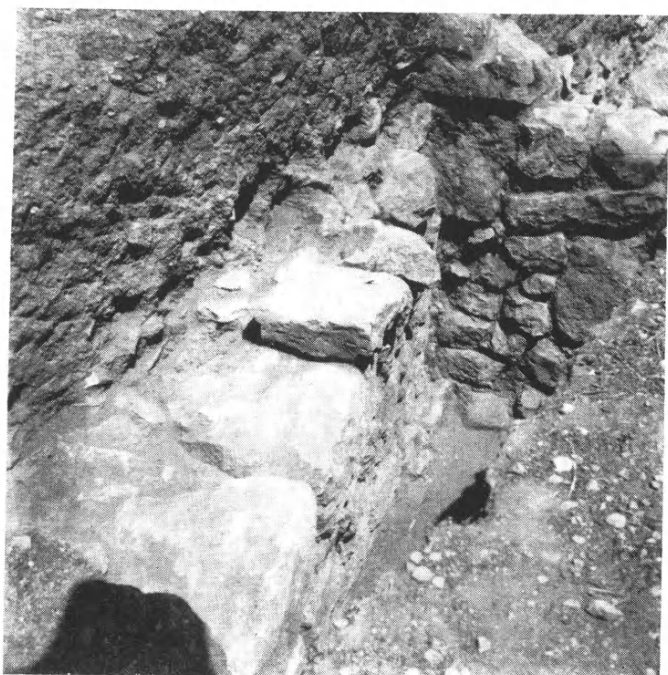

α. Αί δύο ὅπαι ἐμφοσθεν τῆς πρώτης βαθμίδος ἀνατολιζῶς τῆς Οἰζίας τοῦ Λαδευπόρου. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς εἰζόνος ὁ καλυπτήρ τῆς καταλήξεως τοῦ ὄψετος.

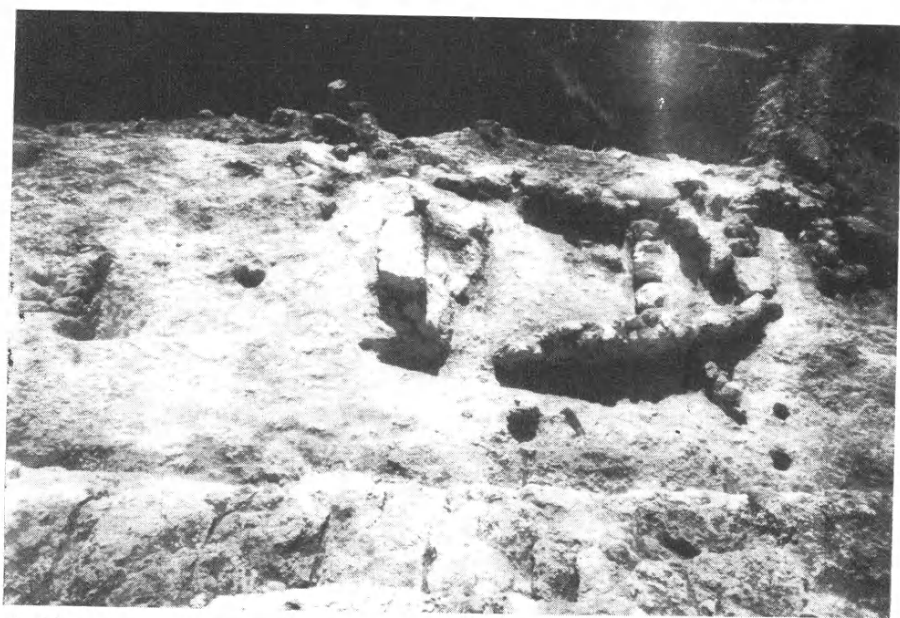

β. Τὸ ἀποκαλυφέντα θεμελίον ἀνατολιζῶς τῆς Οἰζίας τῶν Σφρυγγῶν.

α. Τὰ ἀποκαλυφθέντα θεμέλια ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας τῶν Σφιγγῶν.

β. Τὸ πρὸς Ν. ἑλλειψοειδὲς δομάτιον τοῦ γεωμετρικοῦ κτίσματος καὶ εἰς τὸ ἄκρον δεξιᾷ αἱ λαξευμέναι εἰς τὸν φυσικὸν βράχον δύο ὁπαὶ διὰ τὴν στήριξιν τῶν κιόνων, οἵτινες ὑπεβάσταζον τὸν ἐξώστην τῆς εἰσόδου τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδευπόρου (πρβ. πίν. 74α).

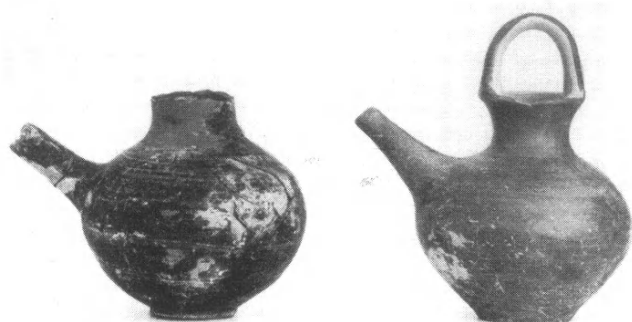
α. Εθρήματα (ὄψιπους κύλιξ καὶ εἰδώλια)
εἰς τὸν δρόμον τοῦ τάφου Α.

β. Πόρινον θεμέλιον εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον
τῆς Οἰζίας τοῦ Λαδερπόρου.

Ψευδόστομος ἀμφορεύς ἐξ τοῦ τάφου Α.

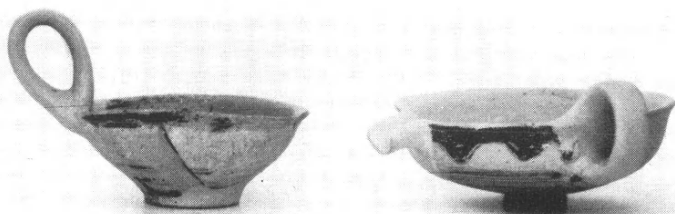
α

β

γ

δ

α - γ. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τάφου Α. δ. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τάφου Α (δεξιά)
καὶ ἐκ τοῦ τάφου Δ (ἀριστερά).

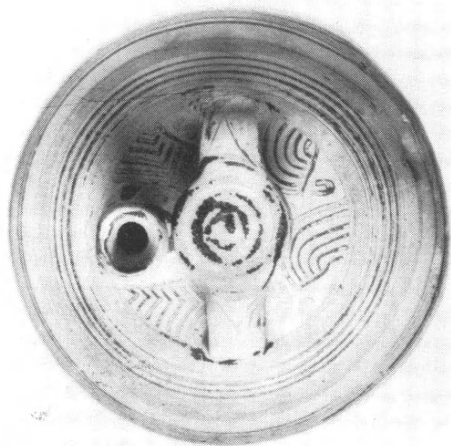
α

β

α - β. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τάφου Α.

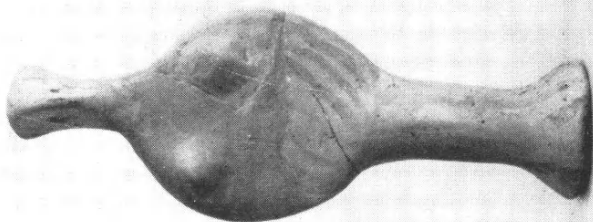
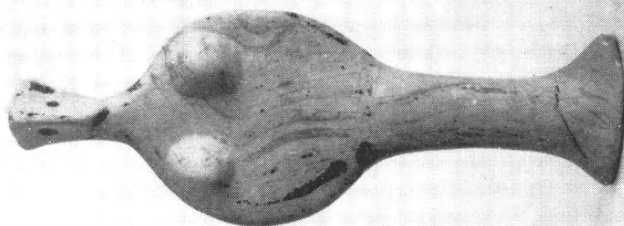
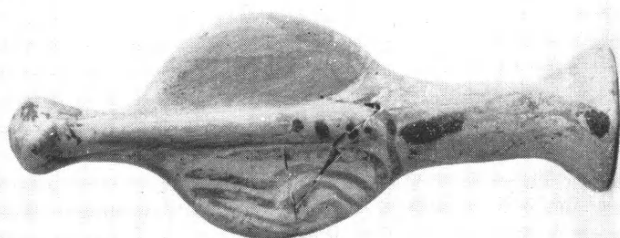
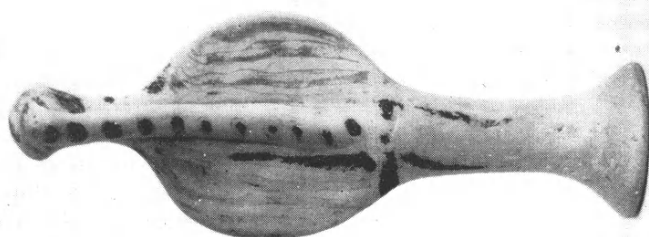

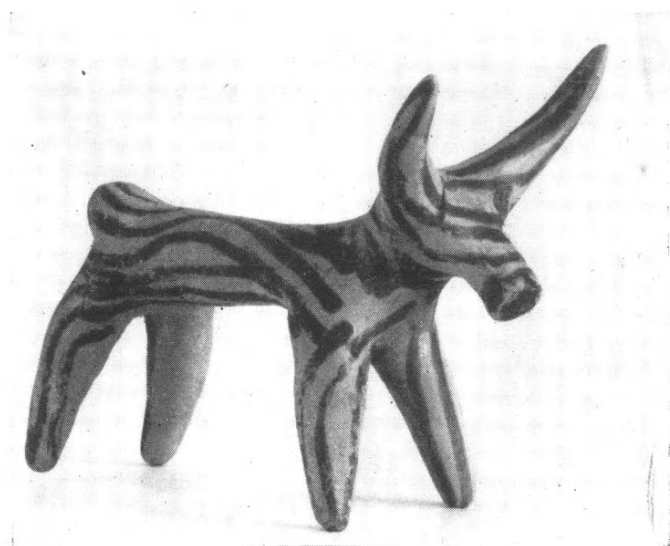
α. Λεπτομέρεια διαζοσμήσεως τοῦ ὅρου
τοῦ ἐν πίν. 77 εἰκονιζομένου ἀγγείου.

β. Διαζόσμησις τοῦ ἐν πίν. 79β εἰκονιζομένου ἀγγείου.

α
β
Γυναίκεα ειδώλια ἐκ τοῦ τάφου Α (α. προσθία καὶ β. ὀπισθία ὄψεις).

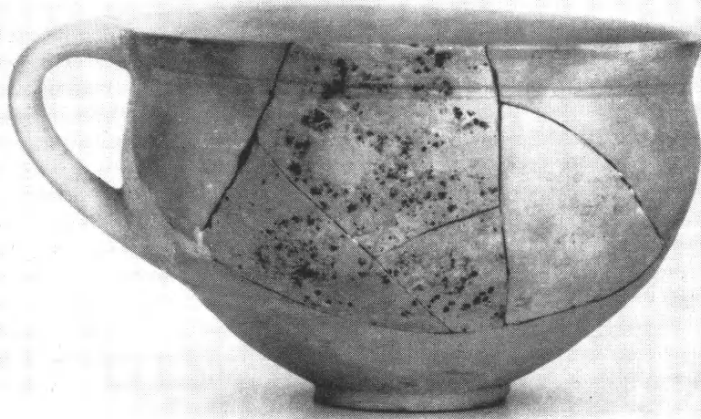
α. Ειδώλιον βοός ἐκ τοῦ τάφου Α.

β. Ἀγγεῖον ἐκ τοῦ τάφου Γ.

α. Ἀγγεῖον ἐκ τοῦ τάφου Γ.

β. Ἀγγεῖον ἐκ τοῦ τάφου Γ.

α

β

α - β. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τάφου Γ.

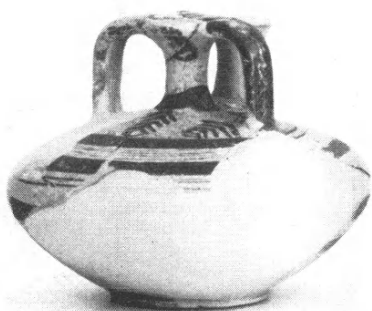
α. Διαζόσμησις τοῦ ὅμου τῆς ἐν πίν. 84α ὑδρίας.

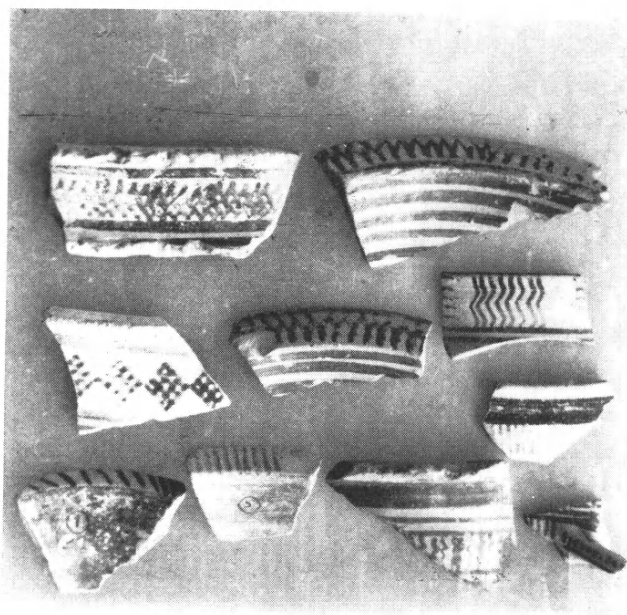
β. Διαζόσμησις τοῦ ὅμου τοῦ ἐν πίν. 84β ἀγγείου.

α. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἐν πίν. 78δ, ἀριστερά,
εἰκονιζομένου ἀγγείου ἐκ τοῦ τάφου Δ.

β. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τάφου Δ.

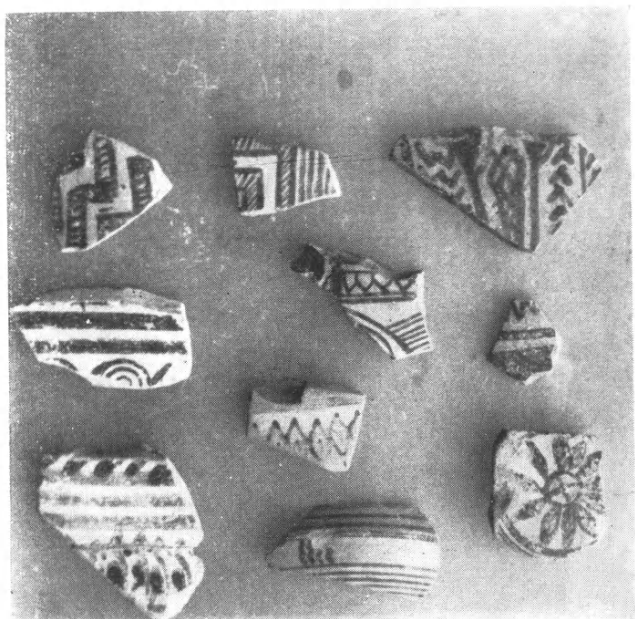
α. Θραύσματα γεωμετρικῶν ἀγγείων ἐκ τῆς ἐπιχώσεως
τοῦ ἀψιδωτοῦ κτίσματος.

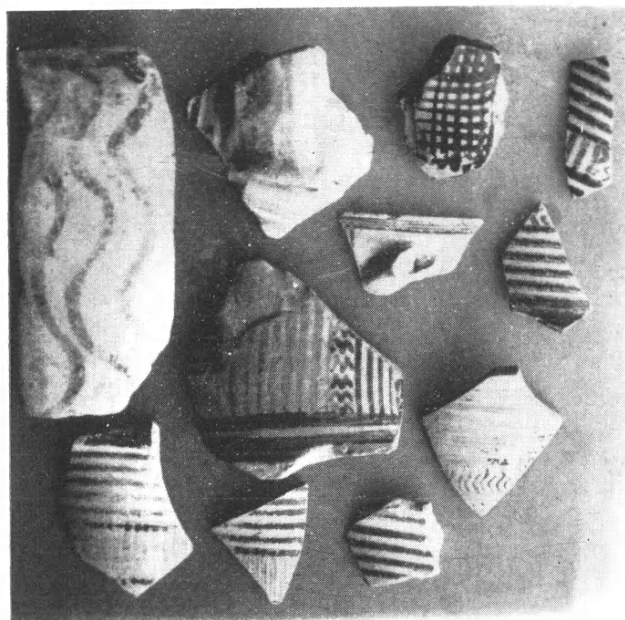
β. Εὐρήματα ἐκ τοῦ τάφου Δ.

γ. Εἰδώλια ἐκ τοῦ τάφου Δ.

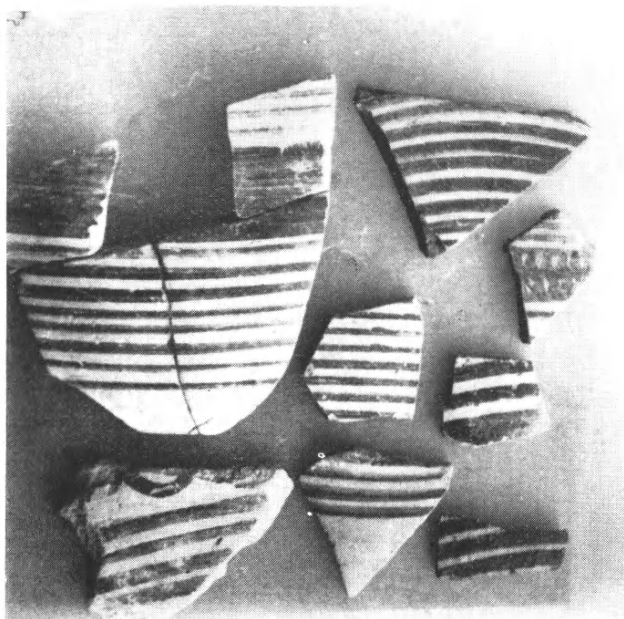

α

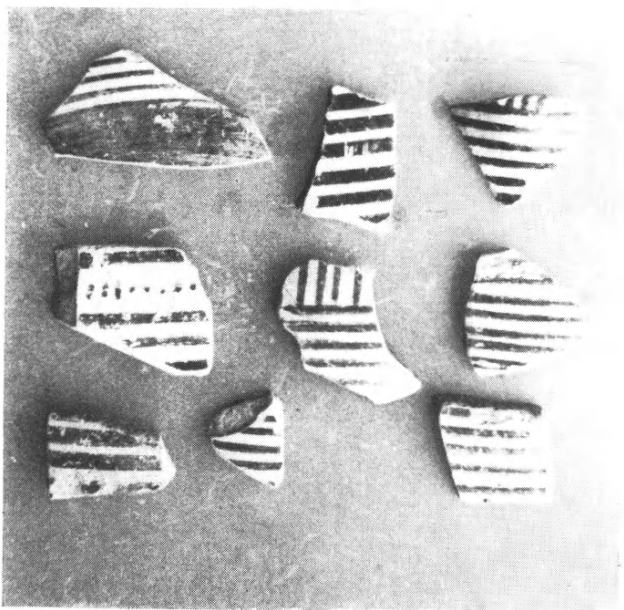

β

α - β. Ὀστράκα ἐκ τῆς ἐπιχώσεως
τοῦ ἀψιδωτοῦ πύργου.

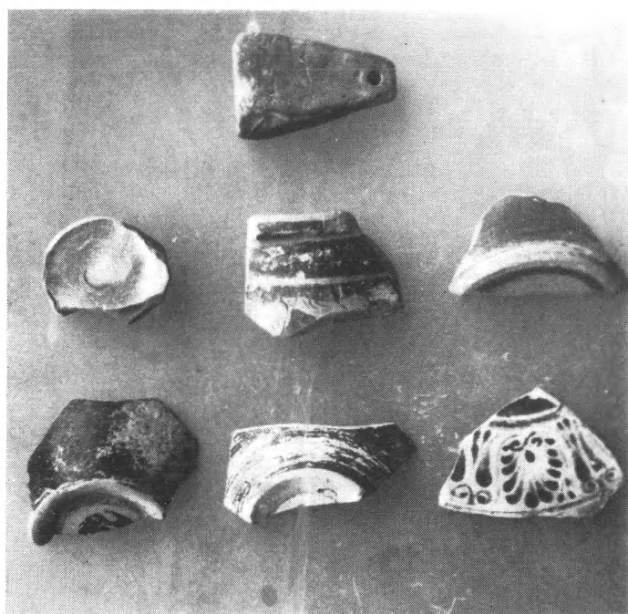
α

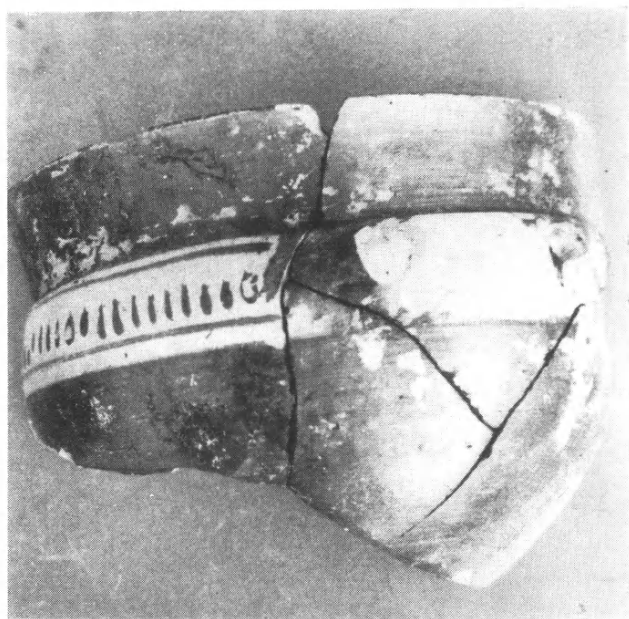
β

α - β. *Οστρακα ἐκ τῆς ἐπιχώσεως
τοῦ ἀψιδωτοῦ γτίσματος.

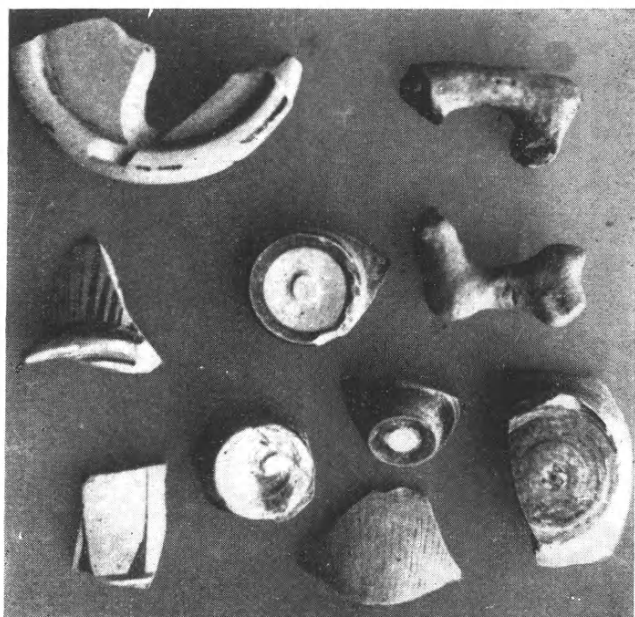

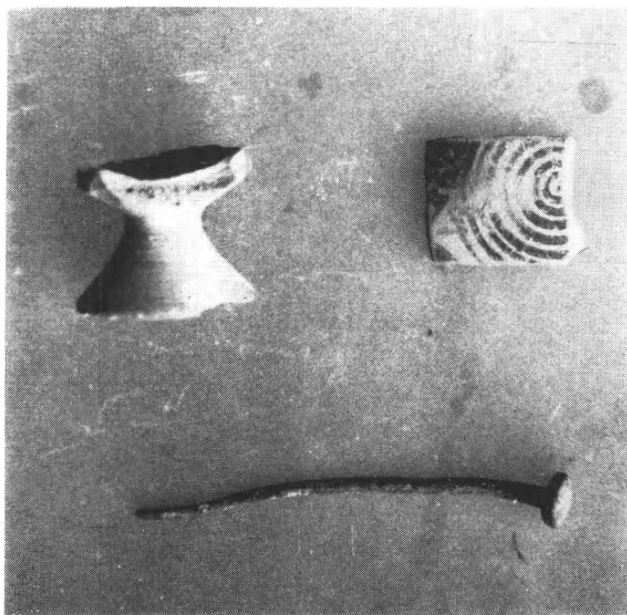
α. Μεταγενέστερα δοστράα από την επίχωση
του γεωμετρικού χτίσματος.

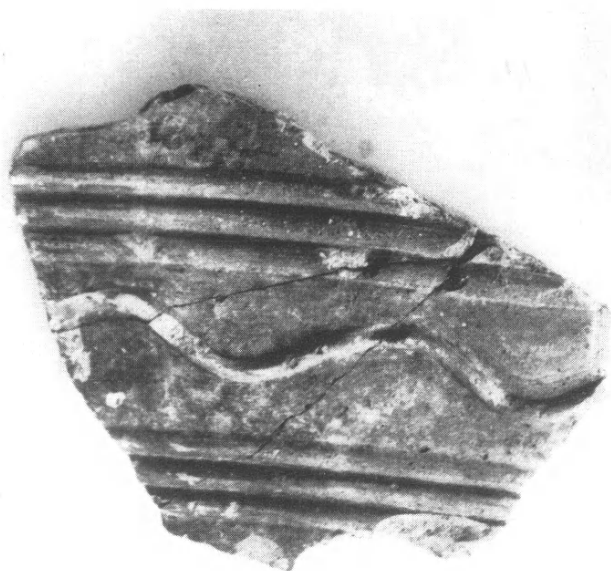
β. Μεταγενέστερον αγγείον από την επίχωση
του γεωμετρικού χτίσματος.

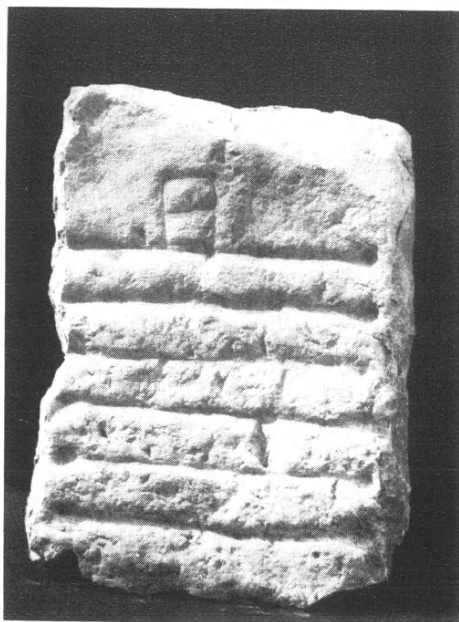
α. Αναθήματα ἐξ τοῦ ἀψιδωτοῦ κτίσματος.

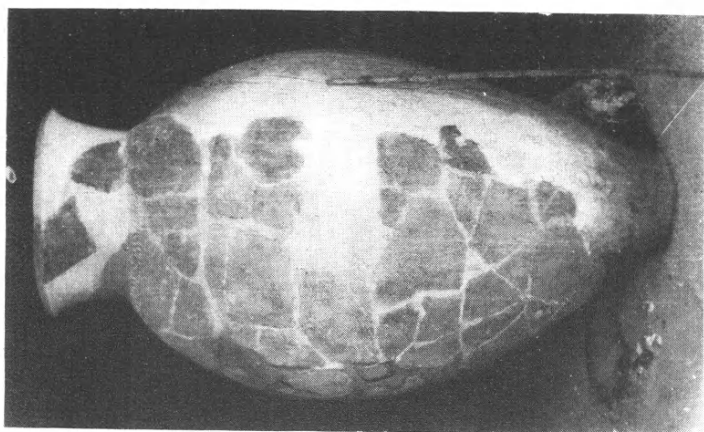
β. Θραύσματα πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων καὶ σιδηροῦς ἥλος
ἐξ τοῦ γεωμετρικοῦ κτίσματος.

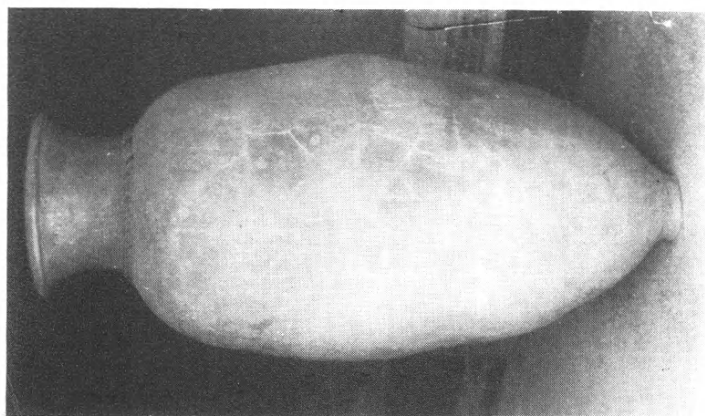
α. Τεμάχιον λίθου ἐκ τοῦ γεωμετρικοῦ στρώματος.

β. Λιθίνη πλάξ μετ' ἐγγραφίστων γραμμῶν.

β. Πατούλια, Ταφινόζ πύλος.

α. Πατούλια, Ταφινόζ πύλος.

β. Περιστεριά. Θολωτός τάφος 2 ἐκ Νότου.
 Ὅρατά : ἡ τετελιγμένη θύρα, λίθοι ἐντὸς τοῦ
 δόμου καὶ (κάτω) τμήμα τοῦ «κύκλου».

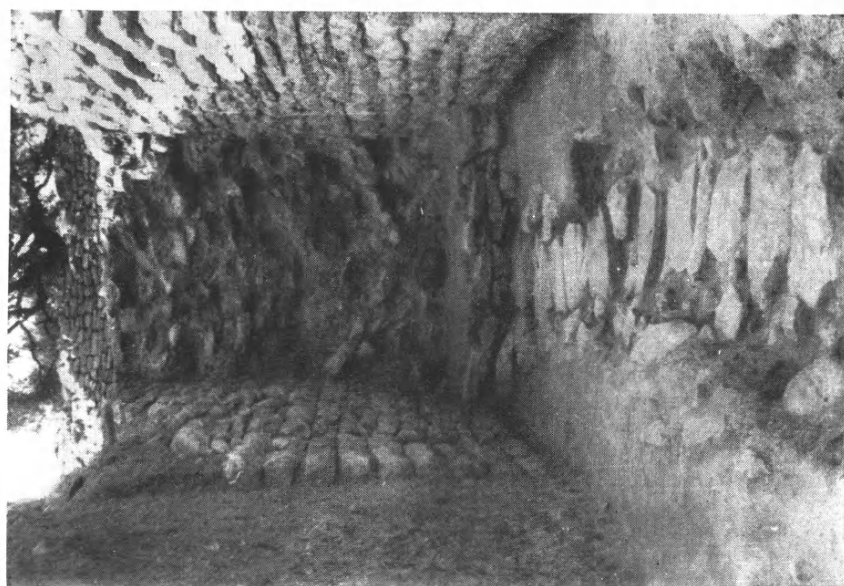

α. Περιστεριά. Μεγάλη γύτρα ἐντὸς τῆς θόλου
 τοῦ τάφου 2.

β. Ὁ «κύβλος» ἐκ Νότου διὰ μέσον
τῆς ἀνοίξεως τῆς τάφου.

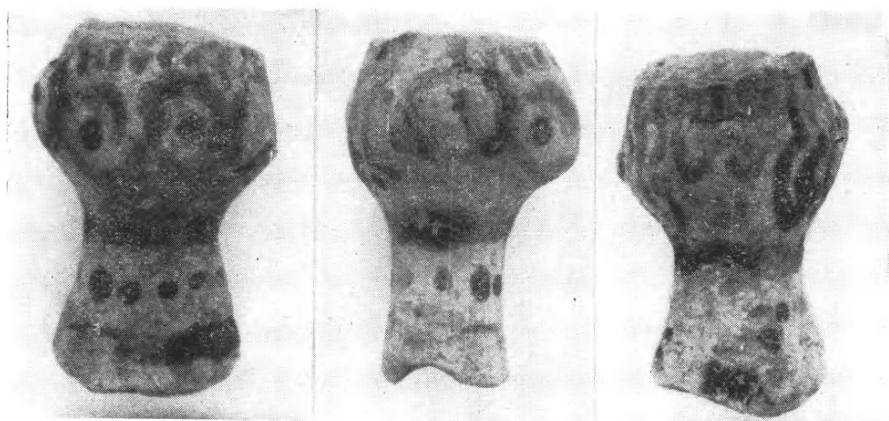
α. Περιστέρι. Τάφος 2 ἐκ Νότου.
Ὁζυτός, τεύχισις ἐσωτέρου δορίου καὶ λείψανα
παλαιότερας τεύχισις τῆς θύρας.

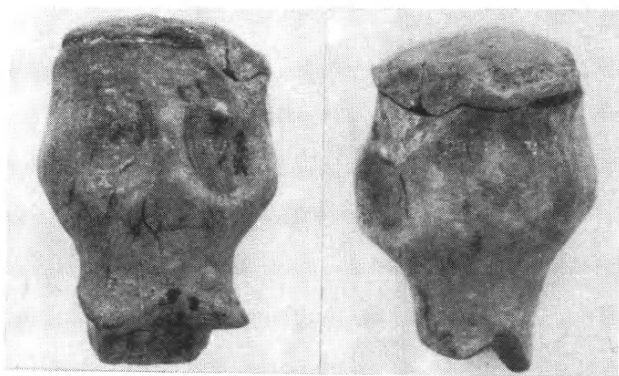
α. Περιστεριά. Ὁ «κύκλος» ἐκ Νότου. Ἐν ἄριστερῃ τὸ δεξιὸν τμήμα τῆς ἐξωτερικῆς τειχίσσεως τοῦ δρόμου τοῦ τάφου 2.

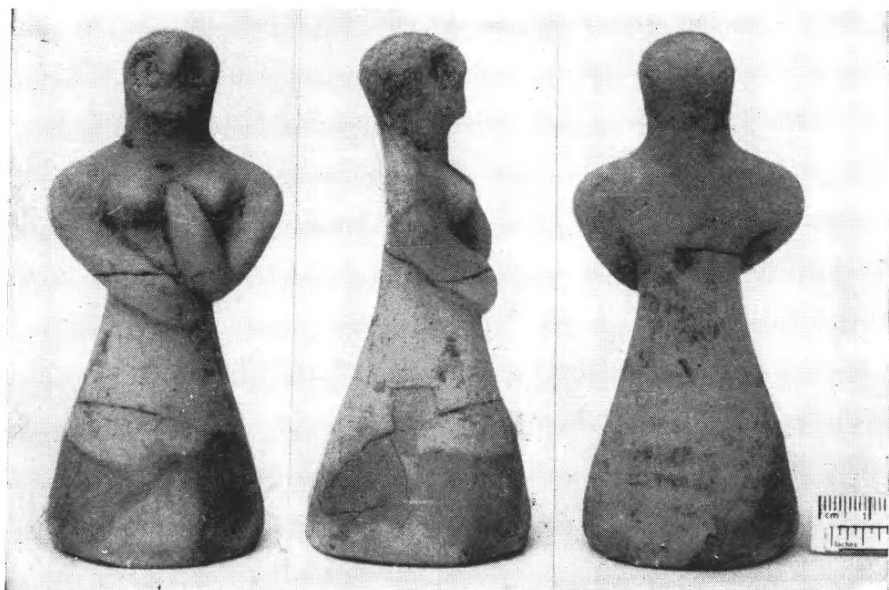
β. Περιστεριά. Τάφος 2. Οἱ «βομοὶ» 1 - 2.

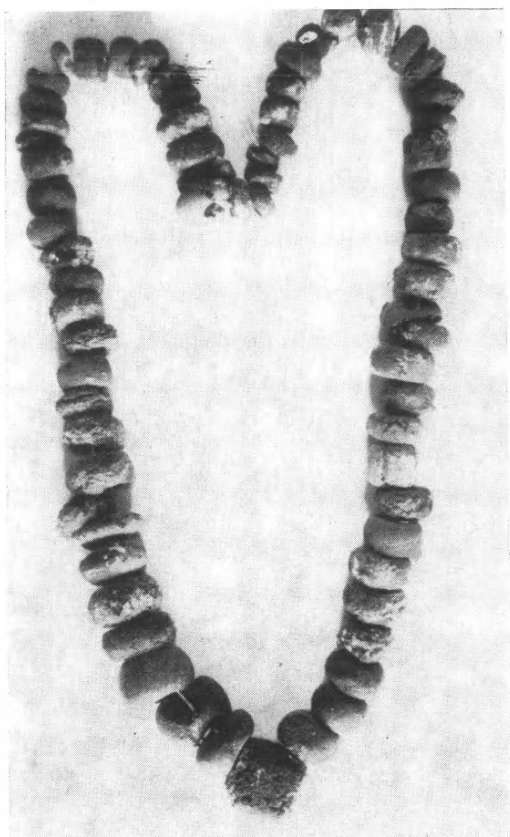
α. Περιστεριά. Γυναικεία μορφή με γραπτήν διακόσμησιν ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς περιφερείας τοῦ «κύκλου».

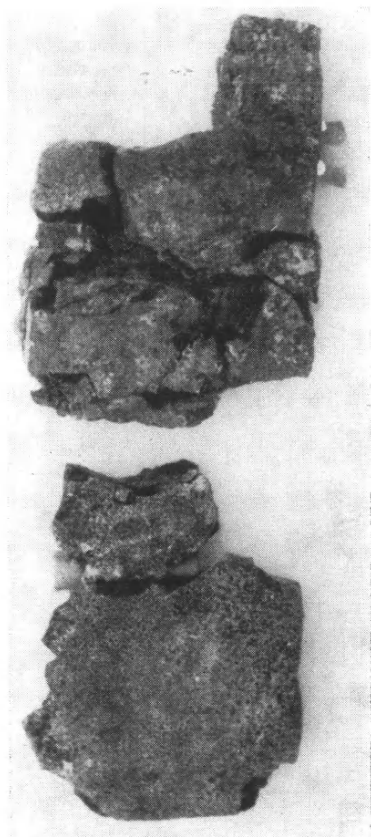
β. Κεφαλὴ ἀνδρικοῦ (;) εἰδωλίου.

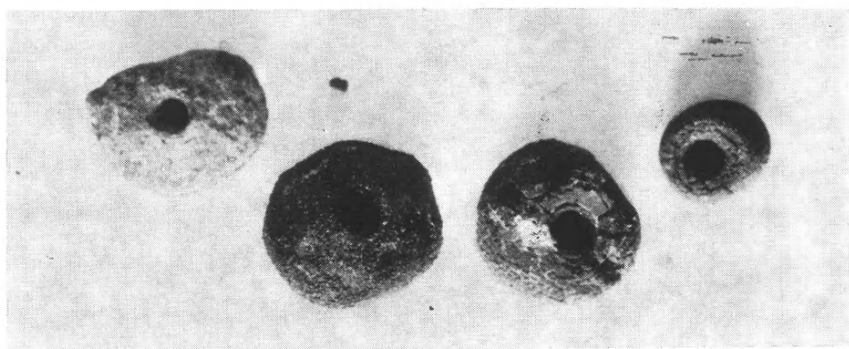
γ. Περιστεριά. Θόλος τάφου 2. Εἰδώλιον γυναικός.

α

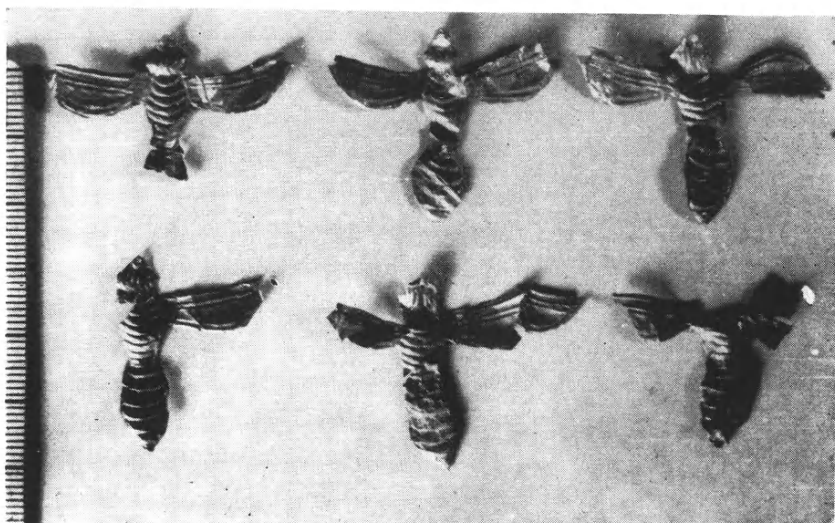

β

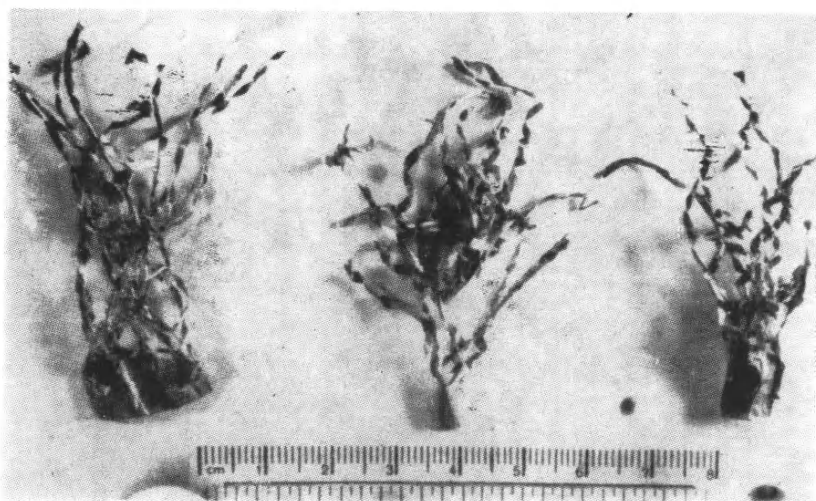

γ

α - γ. Περιστεριά. Θολωτός τάφος 2. Ήλεκτρον ἐκ τῆς θόλου καὶ τοῦ δρόμου.

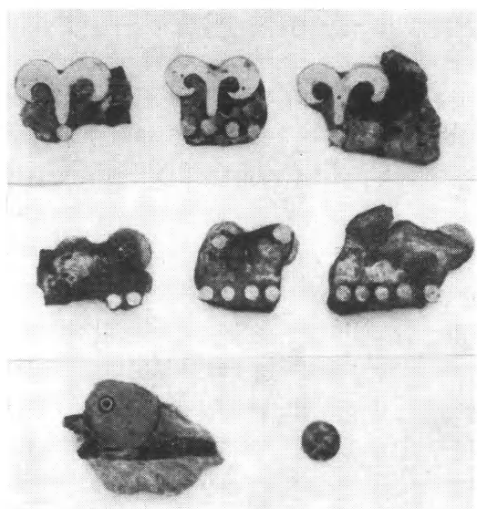

α. Περιστεριά. Θολωτός τάφος 2. Χρυσῆι μέλισσαι.

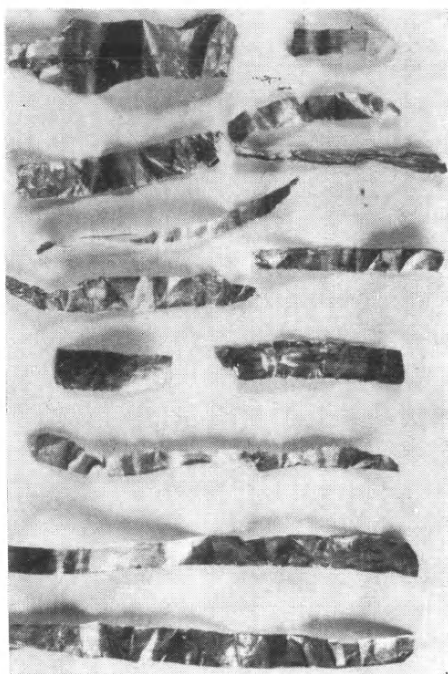

β. Περιστεριά. Θολωτός τάφος 2. Χρυσοῖ θύσανοι.

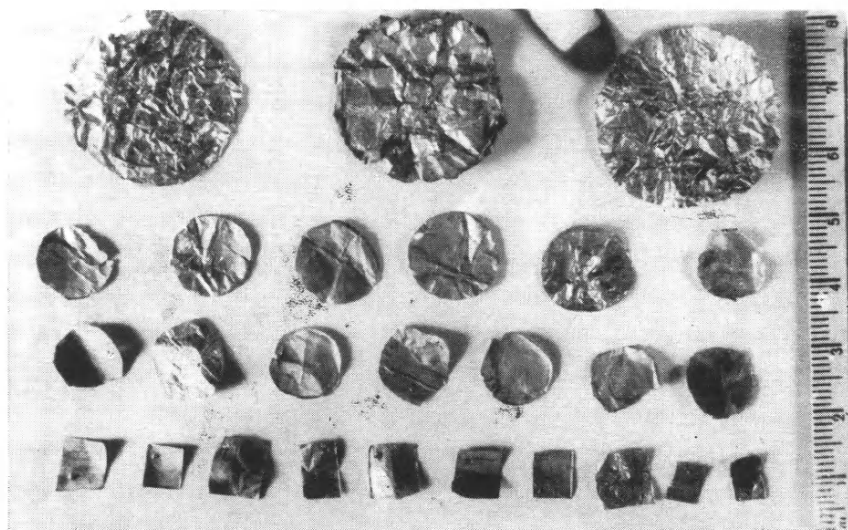

α

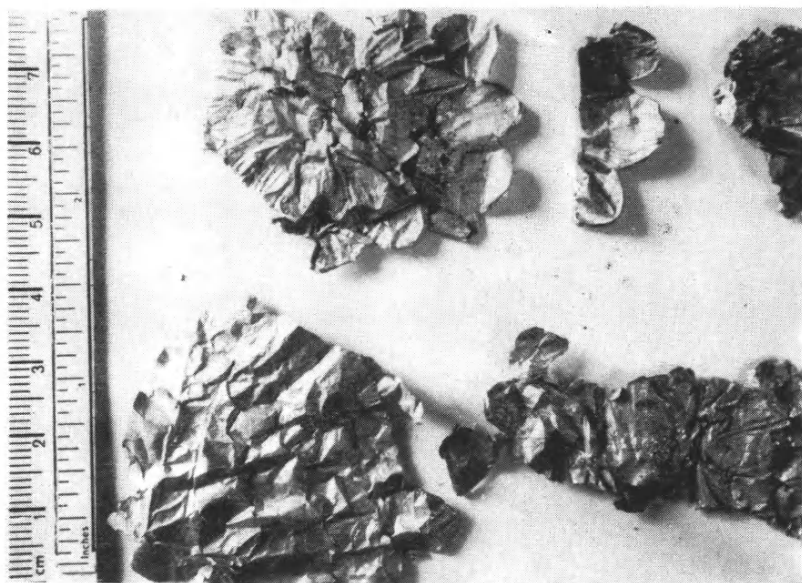

β

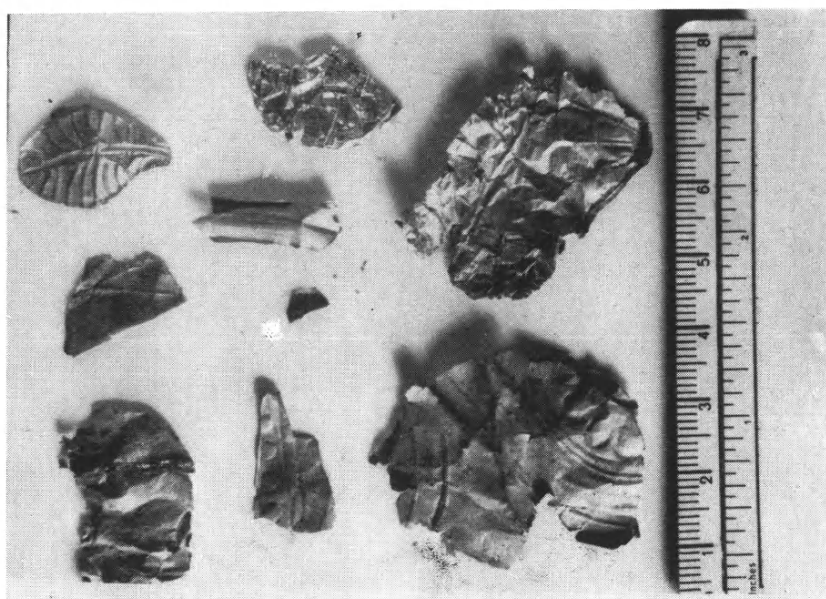

γ

α - γ. Περιστεριά. Θόλος και δρόμος τάφου 2. Θραύσματα αργυρού σκεύους με χρυσὰ κρίνα και ἄλλαι ἔνθετοι διακοσμήσεις. Ἐλάσματα και φύλλα χρυσοῦ.

α

β

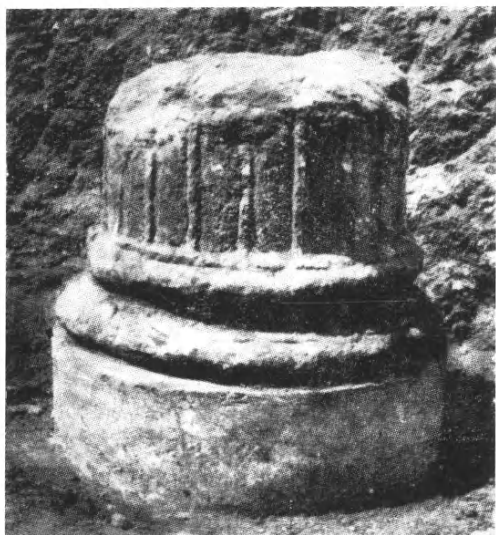
α - β. Περιστεριά. Θολωτός τάφος 2.
Φύλλα χρυσού μετά έμπιέστων διακοσμήσεων.

α. Περιστεριά. Θόλος καὶ δρόμος τάφου 2.
Περιδέραιον ἀμεθύστον.

β. Περιστεριά. Θόλος τάφου 2. Ἀντικείμενον ἐξ ἐλεφαντοστοῦ.

α. Βάθρον μετὰ τμήματος τοῦ κάτω μέρους τοῦ χοροῦ γωνιαίου κίονος τῆς ἀνατ. Στοᾶς.

β. Πλαγία ὄψεις τῆς ἀνδρικῆς κεφαλῆς.

γ.

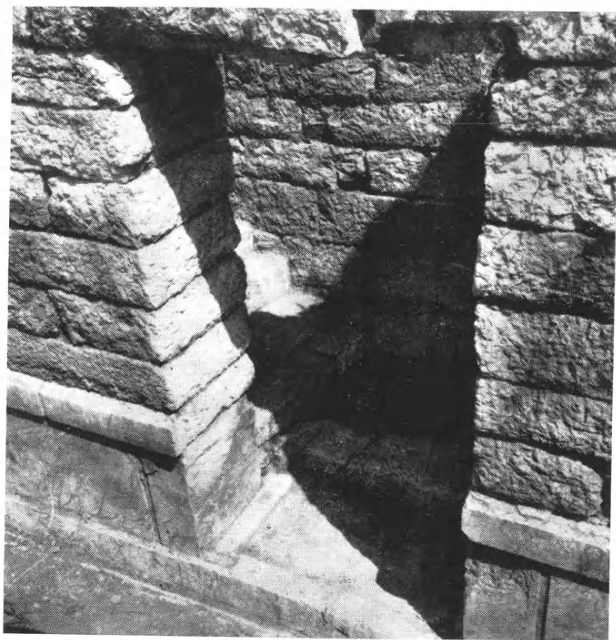

δ.

γ - δ. Δύο ὄψεις τῆς πρὸ τοῦ Οἴκου εὐρεθείσης ἀνδρικῆς κεφαλῆς.

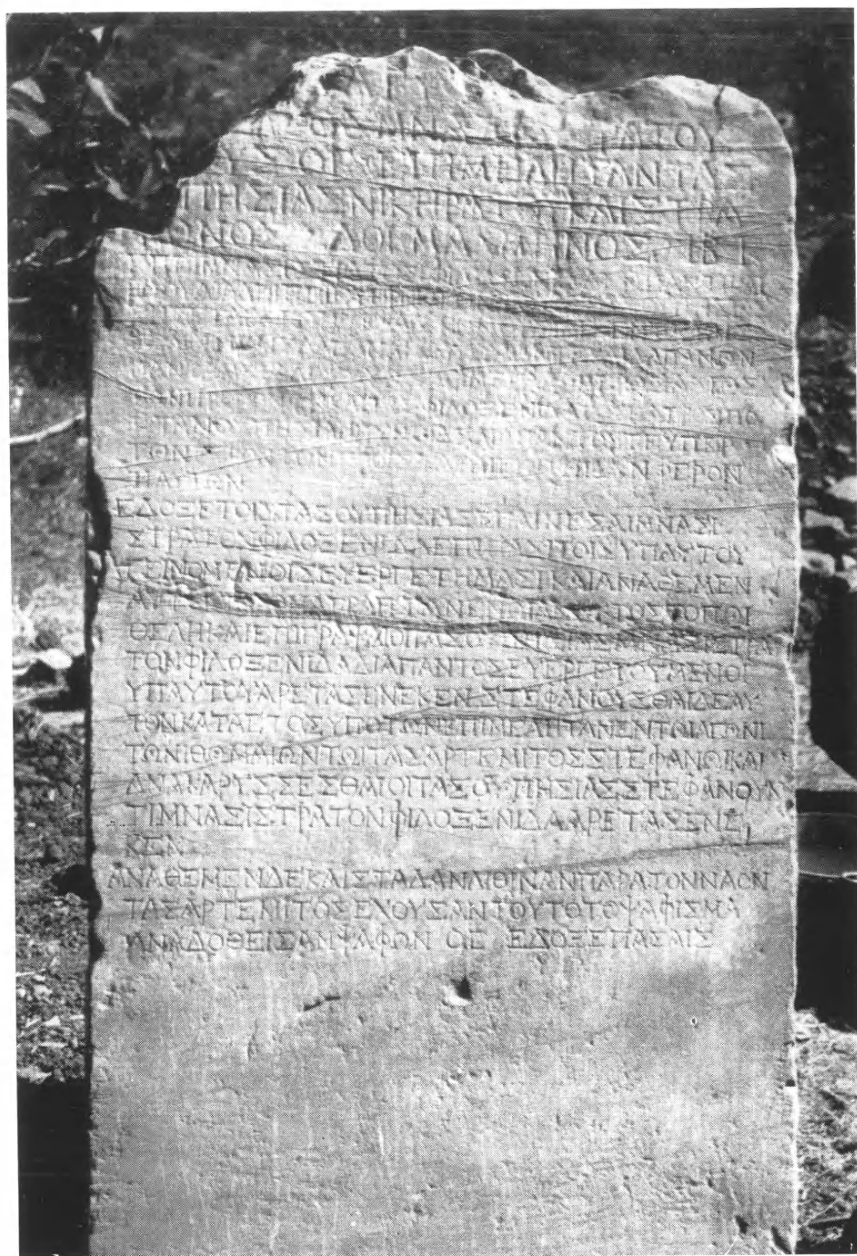

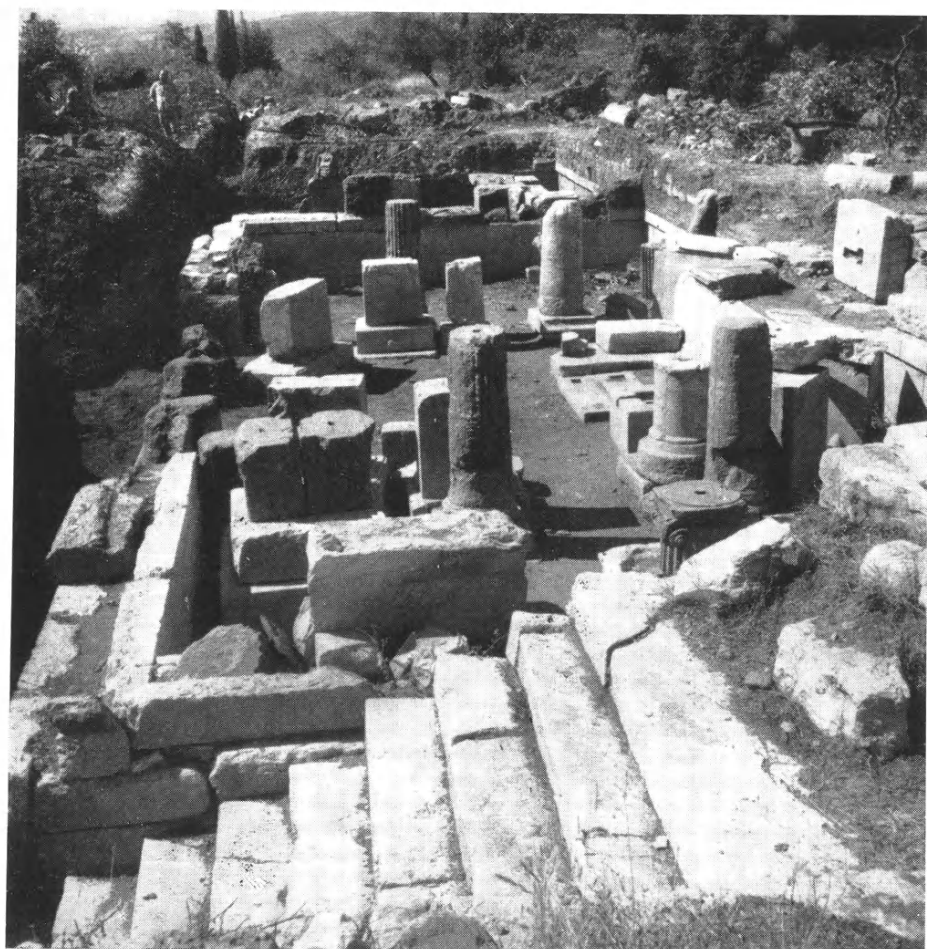
α. Ἡ πυλὶς τῆς δυτικῆς κλίμακος ἀνόδου εἰς τὸ Σεβάστειον.

β. Ἡ παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος κλίμαξ.

Δόγμα τῶν συνέδρων τῆς Μεσσήνης.

Ἀποψις τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἀπὸ Βορρᾶ.

α. Τὸ βάθρον τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος μετὰ τῆς πρὸ αὐτοῦ τραπέζης τῶν ἀναιμάκτων θυσίων.

β. Ἀποψις τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἀπὸ τοῦ νοτίου περγυλίου.

α. Τὸ βόρειον περὺγιον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.

β. Τὸ νότιον περὺγιον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.

α. Ἴωνικὸν κιονόκρανον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Πρόσοψις.

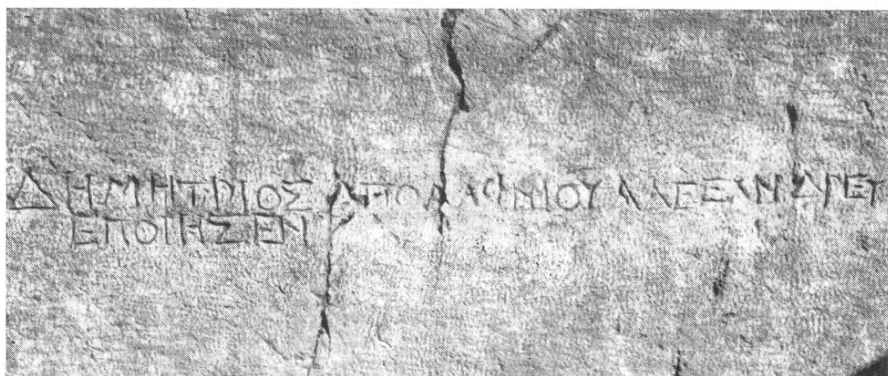
β. Ἴωνικοῦ κιονοκράνον πλαγία ὄψις.

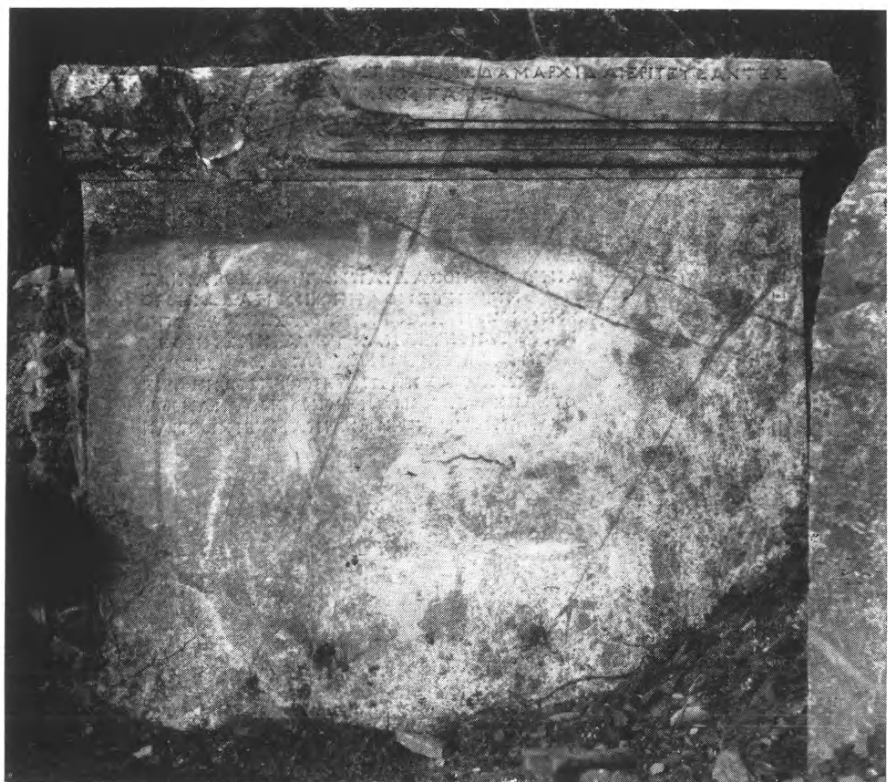
α. Ἐπίκρανον παραστάδος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.

β. Τὸ βάθρον τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος.

α. Ἐπιγραφή ἀναφέρουσα τὸ ὄνομα τοῦ ποιήσαντος ἀνδριάντα ἱερείας γλύπτου.

β. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ βάθρου τῆς ἱερείας Μεγοῦς.

α. Βάθρον ἀνδριάντος ἐν τῷ βορείῳ περυγίῳ (ἀρ. 16).

β. Βάθρον ἀνδριάντος ἐν τῷ βορείῳ περυγίῳ (ἀρ. 17).

δ
μέσου διαμερίσματος του ναού.

γ

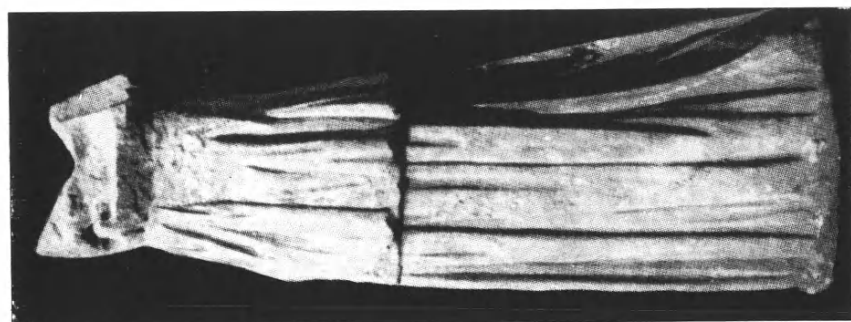
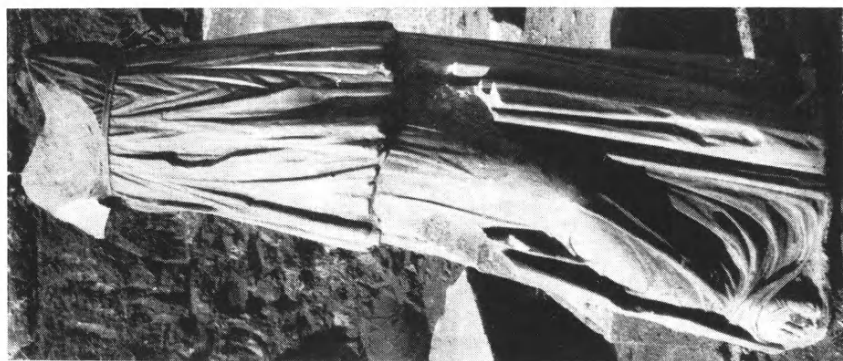
β

α

α - δ. Ἀναθηματικοὶ ἀνδριάντες ἱερειῶν τῆς Ἀρτέμιδος εὐρεθέντες ἐντὸς τοῦ μέσου διαμερίσματος τοῦ ναοῦ.

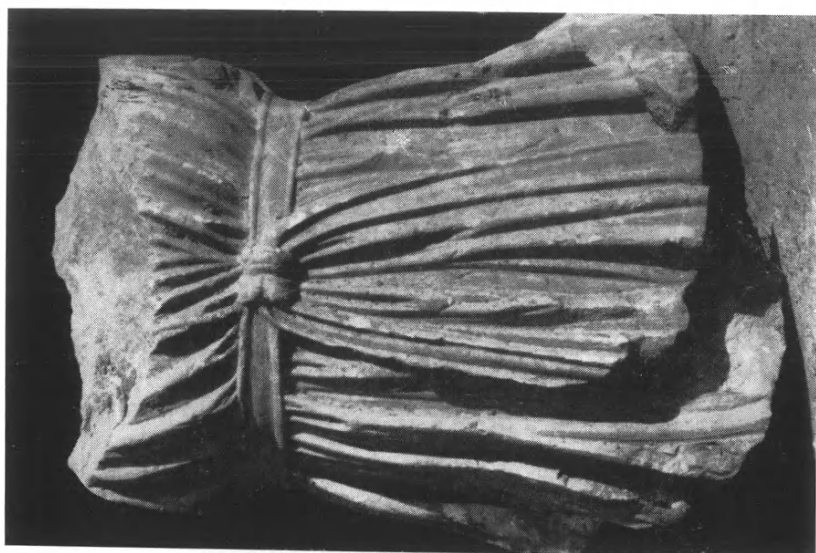
α - δ. Ἀναθηματικοὶ ἀνδριάντες ἱερειῶν τῆς Ἀρτέμιδος εὐρεθέντες ἐντὸς τοῦ μέσου διαμερίσματος τοῦ ναοῦ.
α β γ δ

α

β

γ

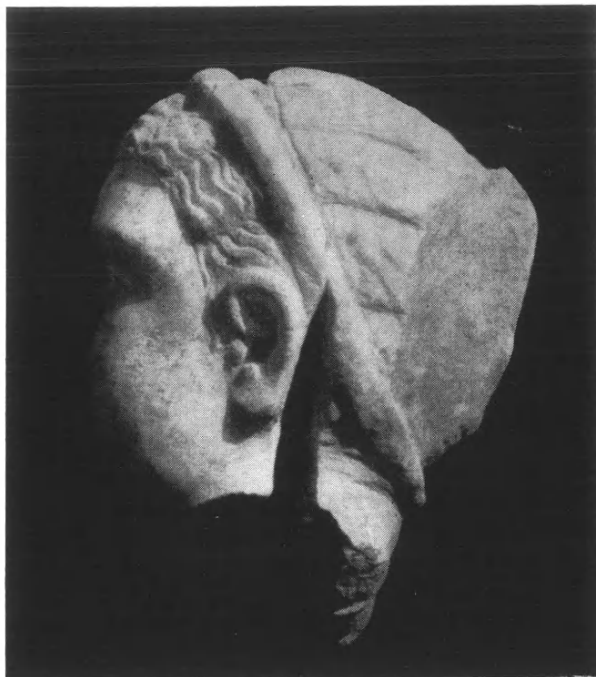
α - γ. Ἀναθηματικοὶ ἀνδριάντες ἱερειῶν τῆς Ἀρτέμιδος.

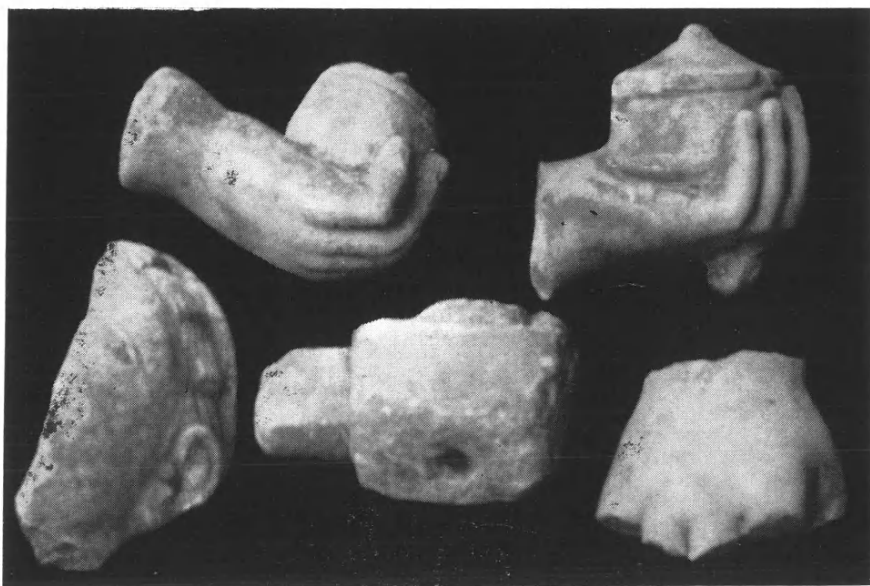
β. Ἡ ἀριστερά χεὶρ
τοῦ παραπληγυῶς κοῦροῦ ἀνδριάντος.

α. Τὸ ἀνω ἀριστερόν μέρος
ἀνδριάντος ἱερρείας τῆς Ἀρτέμιδος.

α. Κεφαλή νεαρῆς ἱερείας τῆς Ἀρτέμιδος.

β. Ὑνω : ἀριστεραὶ χεῖρες κρατοῦσαι πυξίδας.
Κάτω, ἐν τῷ μέσῳ : τμήμα μικρᾶς ἑρμαῖκῆς στήλης μετ' ἀγκῶνος.

α. Ὑποψις τοῦ προπύλου τῆς μνημειώδους κλίμακος ἀπὸ ΒΑ.

β. Ὑψω : ὁ εἰς ὑψηλότεραν στάθμην στυλοβάτης τῆς μεταγενεστέρως στοᾶς.
Κάτω : ὁ στυλοβάτης τοῦ προπύλου τῆς μνημειώδους κλίμακος.

α. ᾠλοπιδ τῆς ἀποκαλυφθεῖσης μεταγενεστέρως στοᾶς.

β. Ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ τῆς ἱερείας Καλλιίδος.

γ

δ

ε

γ - ε. Τεμάχια λιθίνης σίμης μετ' ἀναγλύφων διακοσμήσεων.

α. Ψυχικό. Εἴσοδος καὶ κρηπίδωμα ἢ ἐξέδρα βωμοῦ.

β. Τάφος Ρωμαϊκῶν χρόνων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ οἰκοδομήματος.

α. Ψυχικό. Τμήμα της εξέδρας και πρὸ αὐτῆς ἡ θίσις, ὅπου εὐρέ-
θησαν τὰ ἐλληγιστικὰ ἀνάγλυφα.

β. Ψυχικό. Ἡ ἀνατολικὴ καὶ τμήμα τῆς βορείου πλευρᾶς
τοῦ βομοειδοῦς οἰκοδομήματος.

α. Ἡ δυτικὴ πύροδος τοῦ θεάτρου μετὰ τῶν ἀναλημμάτων καὶ τοῦ πρὸ αὐτῶν
ρωμαϊκοῦ κτίσματος.

β. Ἀναλήμματα τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου κατὰ τὴν δυτικὴν πύροdon.

α. Τὸ Δ. τμήμα τοῦ παλαιότερου ἀναλήμματος τῆς Δ. παρόδου.

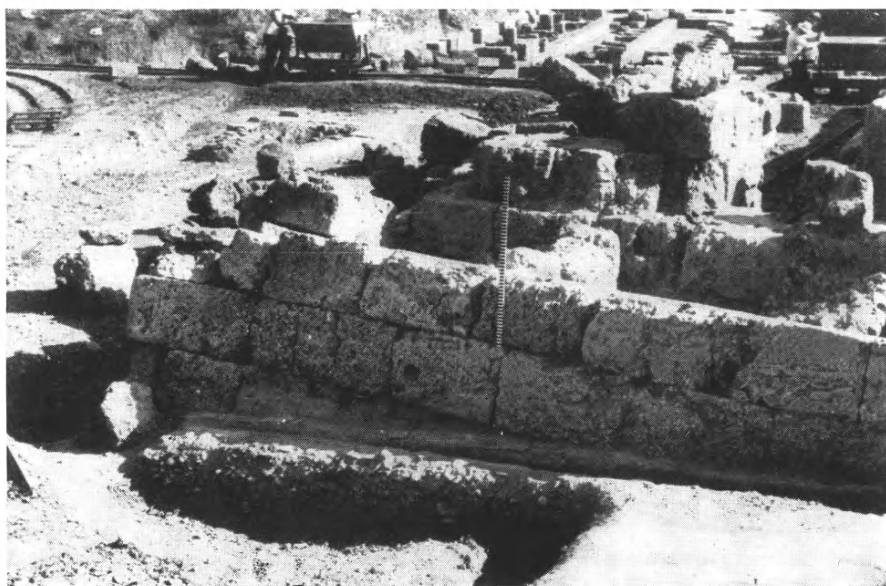

β. Τρία διαδοχικά ἀναλήμματα τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου.

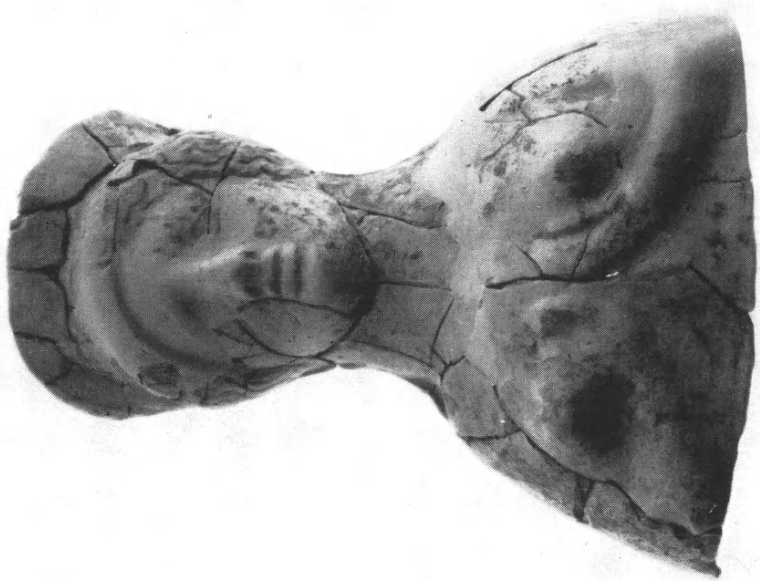

α. Τὰ κατὰ τὴν Δ. πάροδον τοῦ θεάτρου ἀναλήμματα.

β. Τὸ Ν. τμήμα τοῦ νεωτέρου λοξοῦ ἀναλήματος τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου.

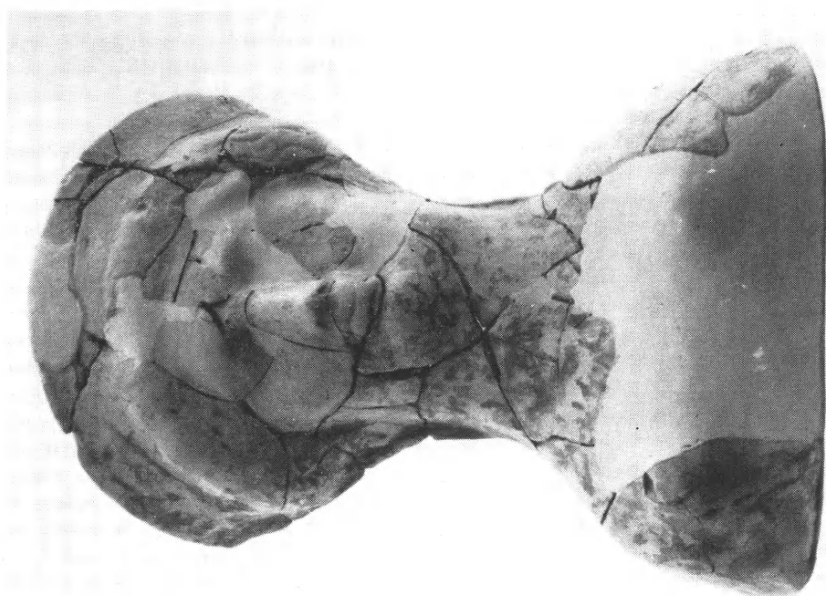

α

β

α - β. Γυναίκεται πήλιναι προτομαί.

β

α - β. Γυναικείαι πύλιναι προτομαί.

α

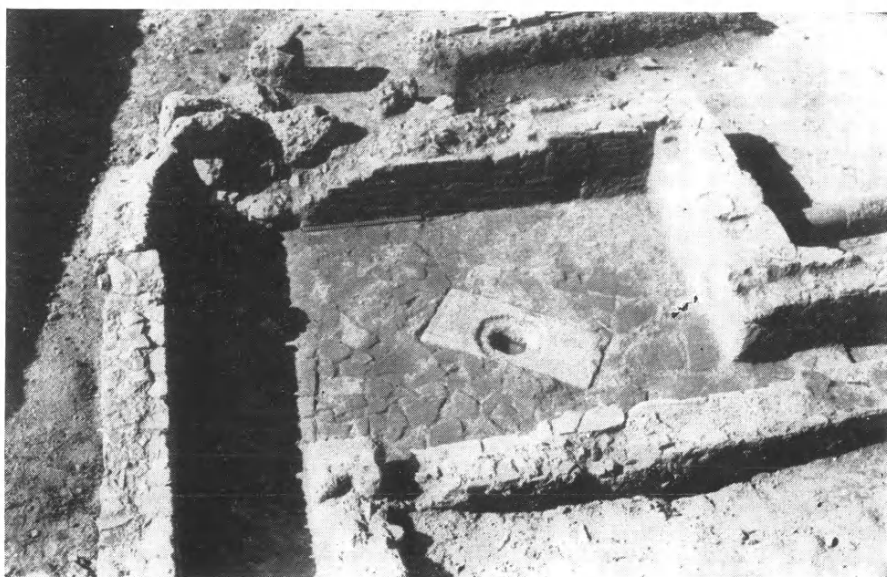

α

β

α - β. Γυναικεῖαι πήλιναι
προτομαί.

γ. Ἡ πρὸ τοῦ προσκηνίου τοῦ θεάτρου ρωμαϊκὴ δεξαμενὴ.

α. Ἀποψις τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τῆς ἀρχαίας Ἡλίδος
μετὰ τοῦ πρὸ αὐτῆς ρωμαϊκοῦ ἀγωγοῦ.

β. Τὸ ἐν πίνακι 124α ἀνάλημμα μετὰ τὴν πρόχειρον ἀποκατάστασίν του.

α. Ἀποψις τάφρου παρὰ τὴν Νοτίαν Στοάν τῆς Ἀγορᾶς
τῆς ἀρχαίας Ἡλίδος.

β. Τὰ ξδρανα τῆς Δ. παρόδου τοῦ θεάτρου μετὰ τὴν πρόχειρον ἀποκατάστασίν των.

α. Τείχος Δυμαίων. Ὑποψη ἀπὸ ΝΑ.

β. Τείχος Δυμαίων. ΝΑ. πλευρά.

α. Τείχος Δυμαίων. ΒΔ. πλευρά.

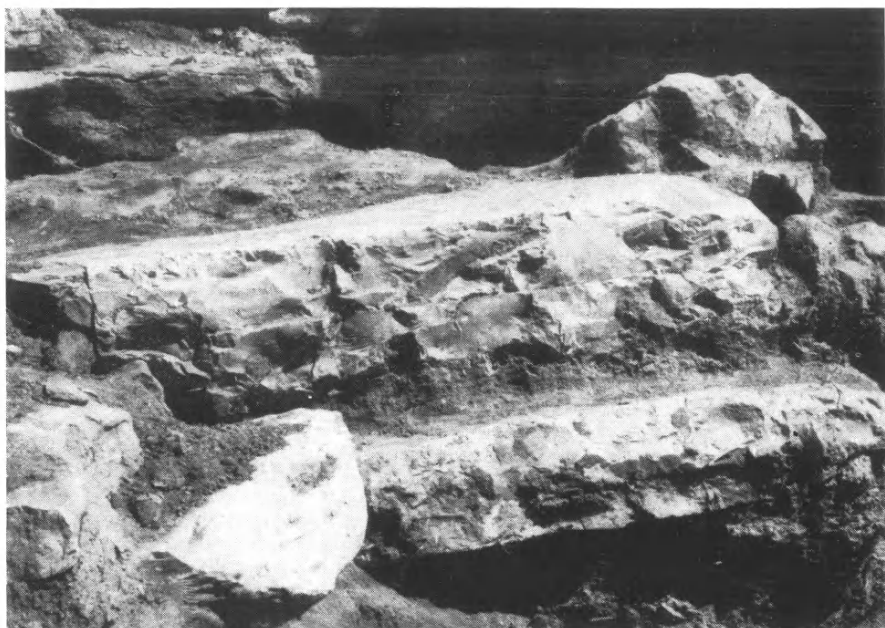
β. *Η ΒΔ. πύλη.

α. Ἡ φραχθεῖσα παρὰ τῶν Βυζαντινῶν Μέση πόλη πρὸ καὶ μετὰ τὸν καθαρισμόν.

β. Τὰ τοιχώματα τῆς Μέσης πόλης.

α. Βομός τοῦ προπύλου τῆς Κυρίας πύλης.

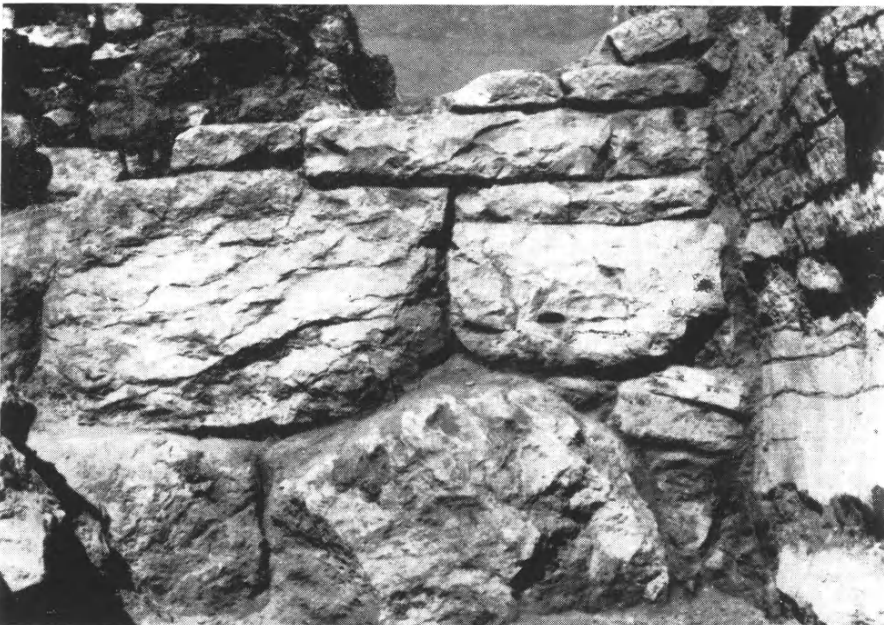

β. Ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων ὑπὲρ τοὺς βωμούς.

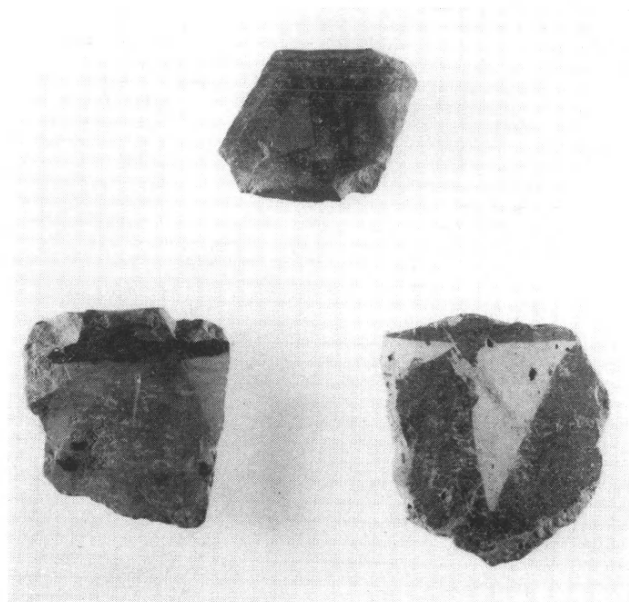

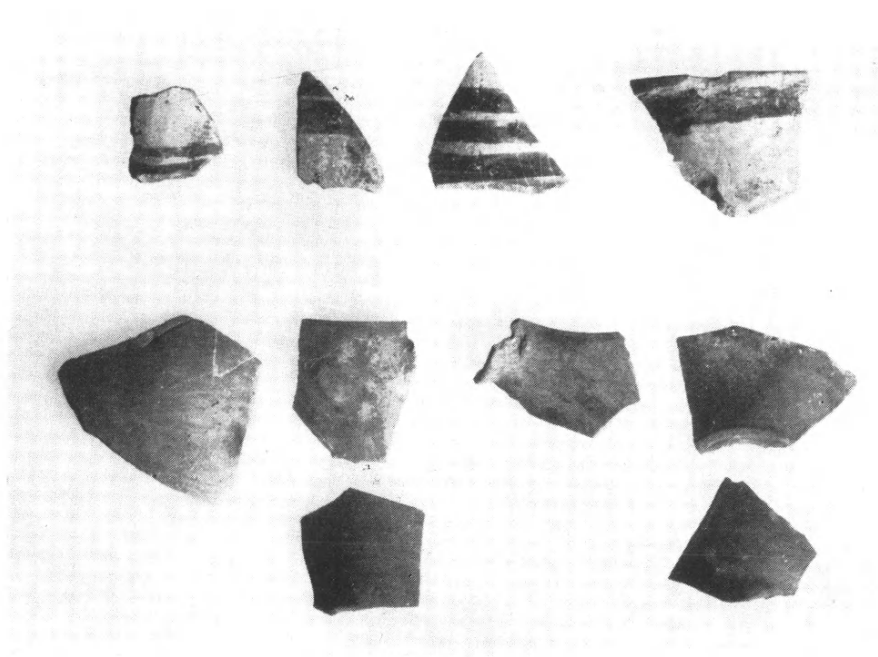
α. Πύλη τοῦ μεσαιωνικοῦ διατειγίσματος ἀπὸ ΝΑ.

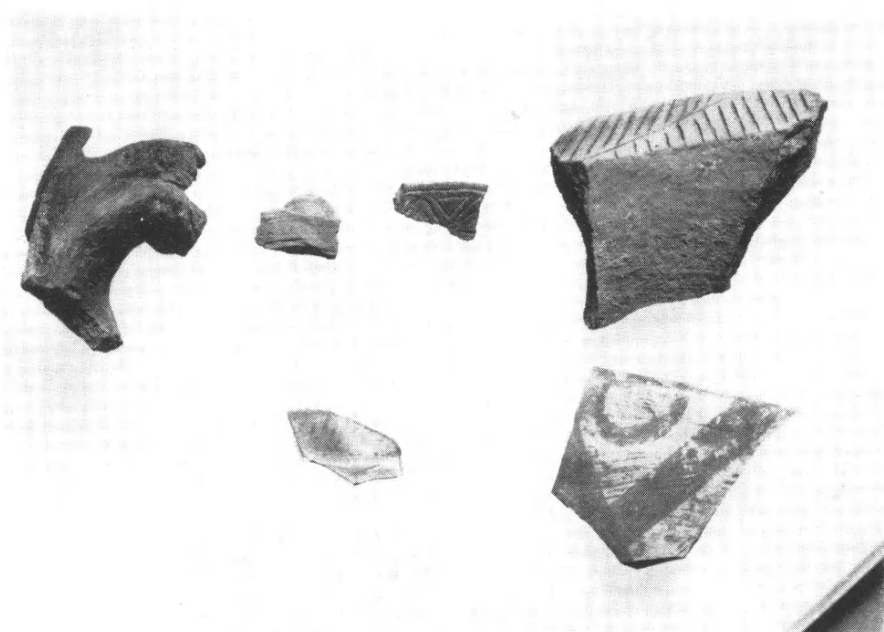
β. Ἐγκάρσιον τοιχάριον (βωμός;) Κυρίας πύλης διὰ τραπεζιοσχημῶν λίθων.

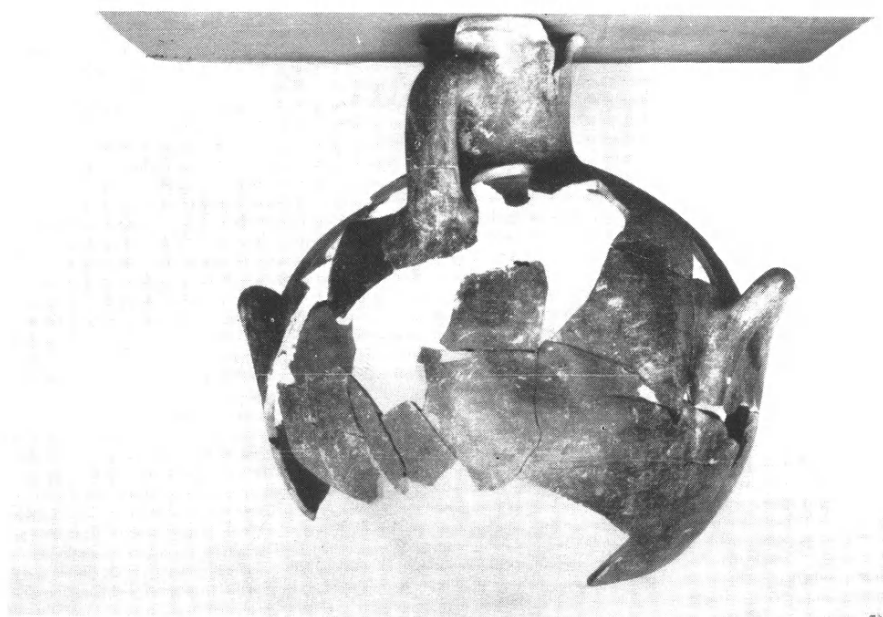
α. *Οστρακα ἐγχρόμων νεολιθιζῶν ἀγγείων.

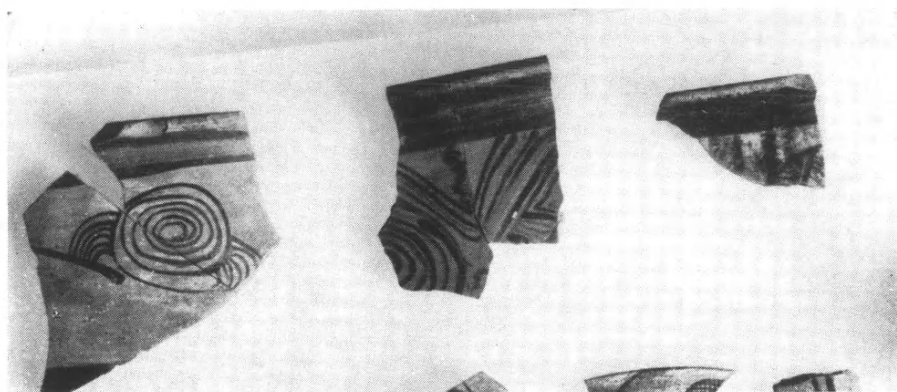
β. Νεολιθιζὰ καὶ ΠΕ ὄστρακα.

α. Ὅστρακα ΠΕ καὶ ΜΕ ἀγγείων.

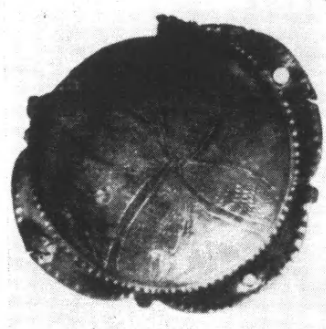
β. ΠΕ σφαιρική ὕδρεια.

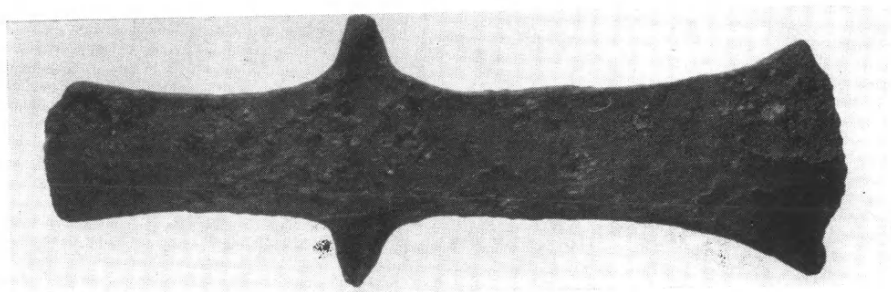
α. *Οστρακα ΥΕ ΙΙΙ ἀγγείων.

β. *Υπομυκηναϊκόν (;) ἀλάβαστρον.

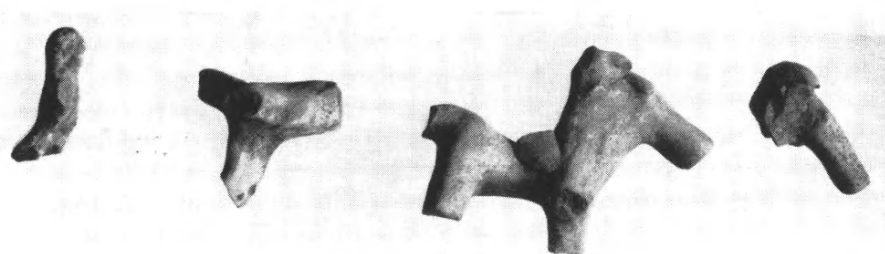
γ. *Ασπιδίσκη χαλκῇ γεωμετρικῇ.

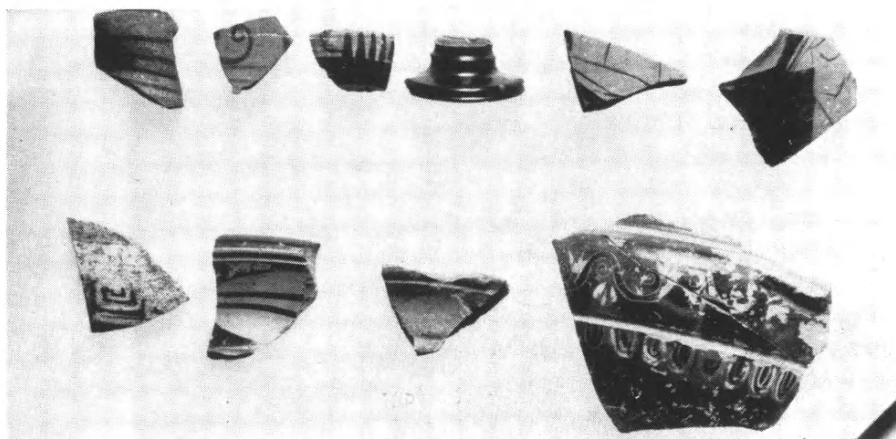
δ. Χαλκοῦς μονόστομος μετὰ κερκιδίων πέλεκυς ΙΙΕ ;

α. Ώστρακα ΥΕ ΙΙΙ άγγείον.

β. Πήλινα ΥΕ ειδώλια.

γ. Ώστρακα διαφόρων άγγείων.

α. Πάνθηρ ἐκ τῶν περὶ τὸν Ὁρφέα πλαισίων.

β. Λαγὼς ἐκ τῆς αἰθούσης τοῦ Ὁρφέως.

Προτομή Μεγάνδρου ἐν τῷ τρικλίνῳ.

Πλαίσιον μὲ παράστασιν σκηνῆς τῆς Σαμίας τοῦ Μενάνδρου.

α. Ἡ ἡμικατεστραμμένη κλιμακίς τῆς Οἰκίας Α.

β. Ὁ κτιστός ληνὸς καὶ τὸ δοχεῖον περισυλλογῆς τοῦ γλεύκους τῆς Οἰκίας Α.

Γενική άποψη ἐκ ΝΑ. πρὸς τὸ δομάτιον τοῦ Ληνοῦ Α τῆς Οἰκίας Α.

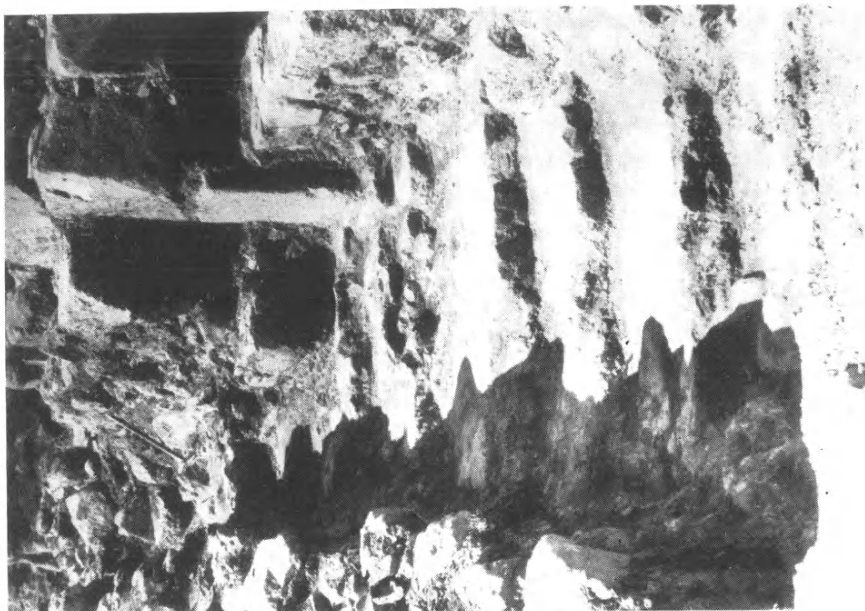

α. Τὸ δοχεῖον περισυλλογῆς τοῦ γλεύκους τοῦ ληνοῦ
τοῦ δωματίου Α τῆς Οἰκίας Α.

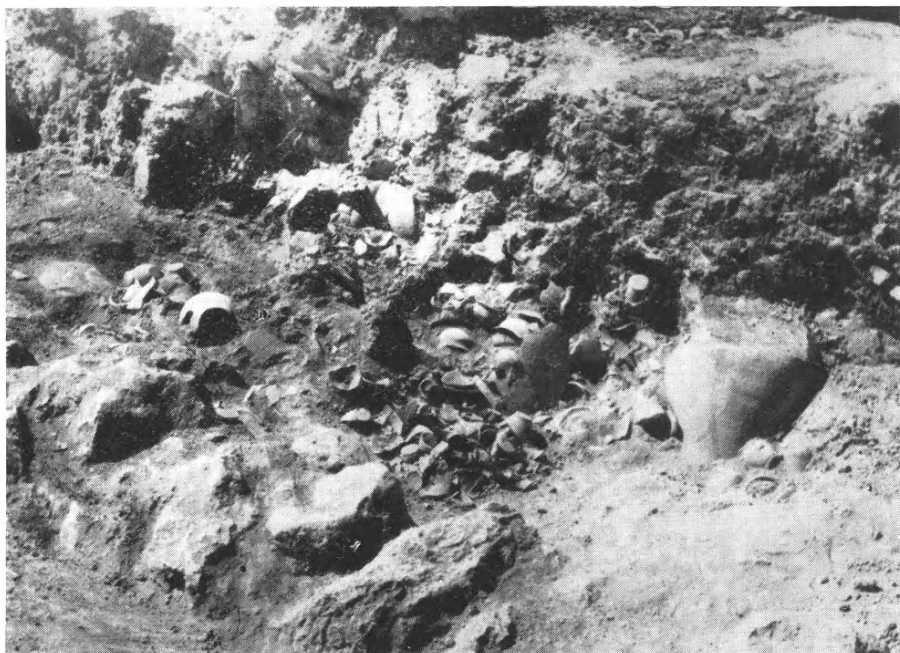
β. Γενικὴ ἄποψις τῶν Οἰκιῶν Β καὶ Ε ἐκ ΒΔ.

β. Κλιμακωτή ὁδὸς μετὰ τῶν Οἰκιῶν Β καὶ Ε
κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν.

α. *Η ὅμας τῶν ποδῶν, κυάθιον καὶ χυτῶν
τοῦ δοματίου Ι τῆς Οἰκίας Β.

α. Σωρός κυάθων καὶ κυπέλλων τοῦ δωματίου τῶν Στάμνων Σ τῆς Οἰκίας Β.

β. Πηλίνη κεφαλὴ αἰλούρου ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Οἰκίας Β.

Γενιζή άποψις του ἀποκαλυφθέντος τμήματος του Ἀνατόρου ἐκ ΒΑ.

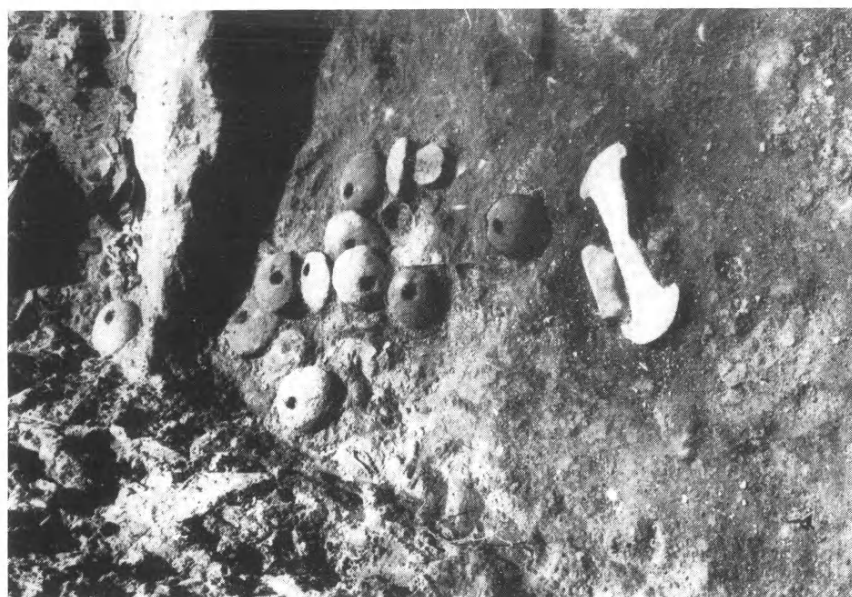

α. Χαλκοὶ πρίονες ὡς εὐρέθησαν συνειλιγμένοι. Ἐνάκτορον.

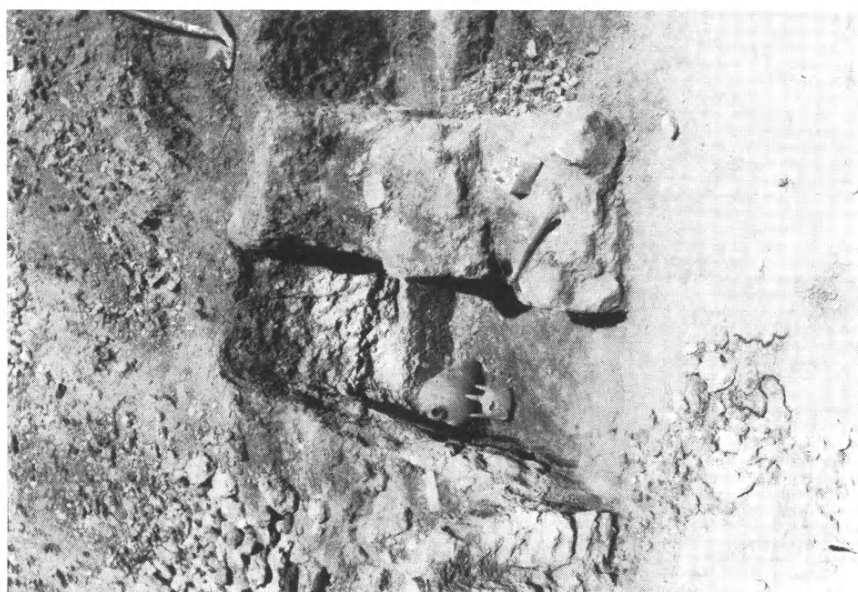

β. Ὁ μέγας ψευδόστομος ἀμφορεὺς μετὰ τὰς σπείρας
ἐκ τοῦ ἀποθέτου Ν. Ἐνάκτορον.

β. Ύφαντικά βύση και διπλούς χαλκούς πέλεκυς τοῦ προβαλάμου Ι τῶν βαθειῶν ἀποθηκῶν τοῦ Ἀνακτοροῦ.

α. Ψευδόστομος καὶ γύτρα ὡς εὐρέθησαν εἰς τὸν ἀποθέτην Ν. Ἀνακτοροῦ.

α. Ἡ ἀποθήκη Θ τοῦ Ἀνακτόρου μετὰ μέρους τοῦ περιεχομένου της ἐκ ΝΑ.

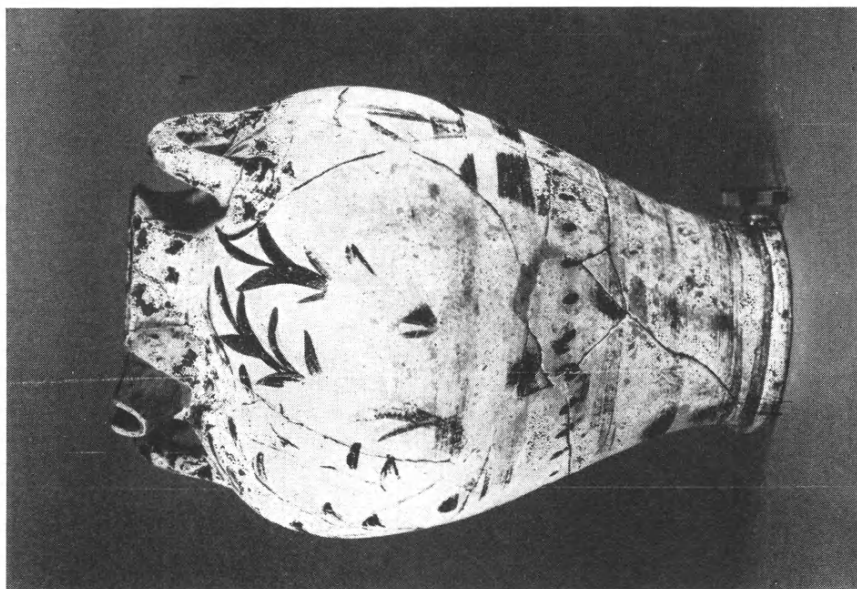
β. Ἡ στάμνος μετὰ τὰ κλαδιά τῆς ἀποθήκης Θ, ὡς εὑρέθη. Ἀνάκτορον.

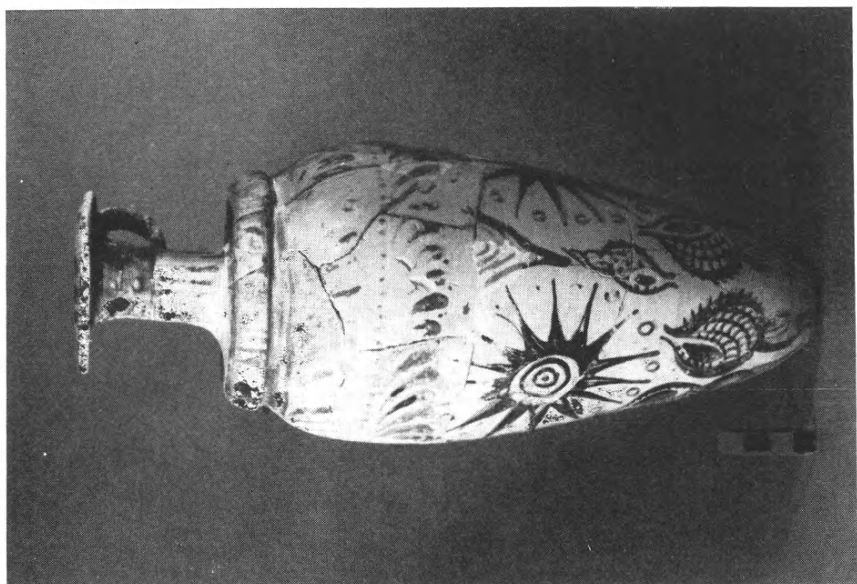
α. Γεφυρόστομος πρόχους θαλασσίον ρυθμού
μέ πορφύρας καὶ θαλάσσιον τοπεῖον ἐκ τῆς ἀπο-
θήκης Θ τοῦ Ἀνακτόρου.

β. Γεφυρόστομος πρόχους θαλασσίον ρυθμού μέ
ναυτίλους ἐκ τῆς ἀποθήκης Θ τοῦ Ἀνακτόρου.

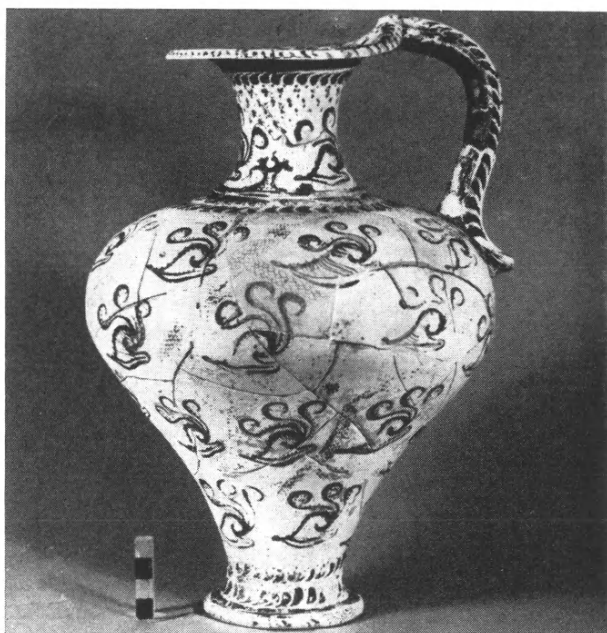
α. Στάμνος γεφυρόστομος με διακόσμησην κλαδίων
ἐκ τῆς ἀποθήκης Θ τοῦ Ἀνατόρου.

β. Ρυτὸν τοῦ θαλασίου ρυθμοῦ με διακόσμησην πορφυ-
ρῶν καὶ ἀστεριῶν ἐκ τῆς ἀποθήκης Θ τοῦ Ἀνατόρου.

α. Γεφυρόστομος πρόχους με φολιδωτήν διακόσμησιν
ἐκ τῆς ἀποθήκης Θ τοῦ Ἀνακτόρου.

β. Πρόχους τοῦ θαλασσίου ρυθμοῦ με διακόσμησιν
ναυτίλων ἐκ τῆς ἀποθήκης Θ τοῦ Ἀνακτόρου.

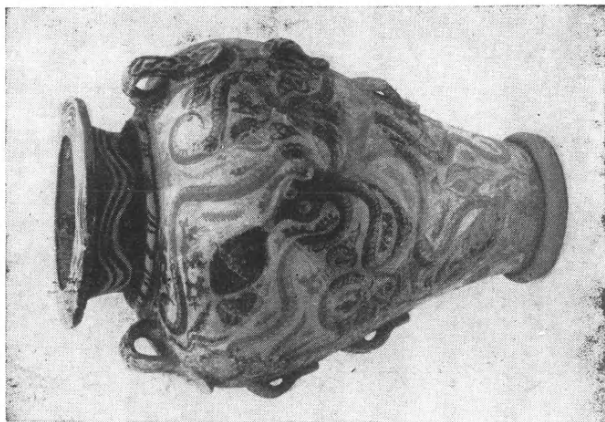

α. Χωνοειδές σκεῦος με διακόσμησιν σπειρῶν καὶ τόξων ἐκ τῆς ἀποθήκης Θ τοῦ Ἀνακτόρου.

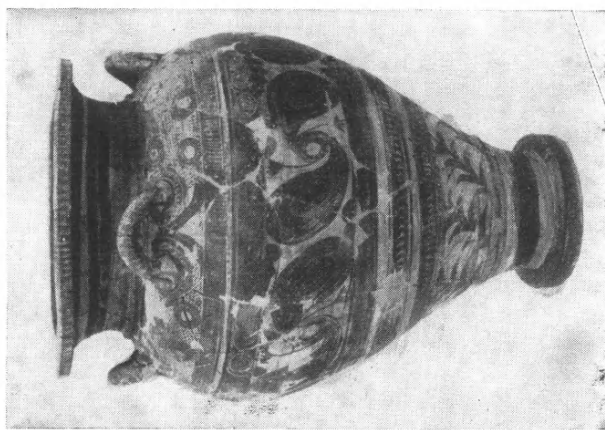
β. Ὁ ψευδόστομος ἀμφορεὺς τῶν σπειρῶν καὶ τόξων ἐκ τῶν ἄνω (πίν. 156β).

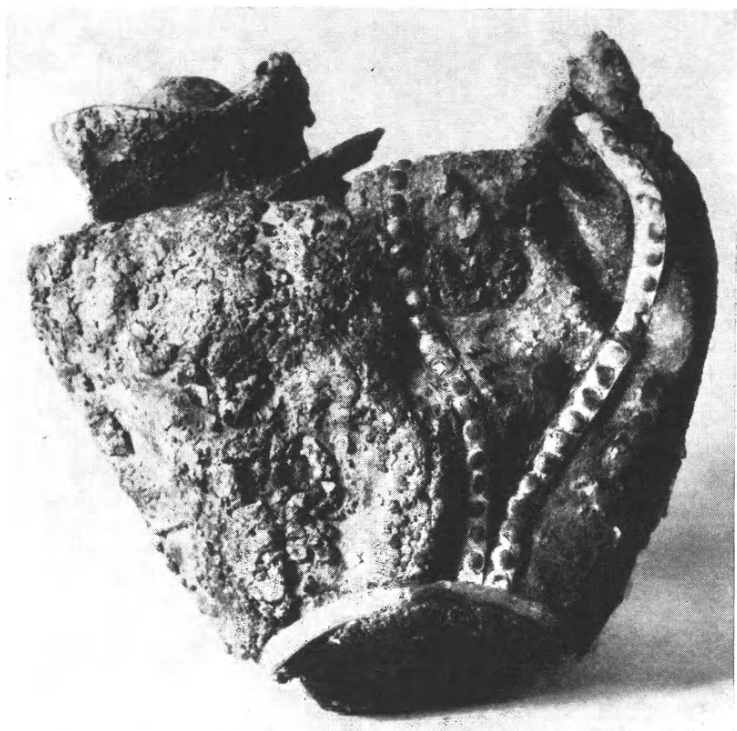
α. Ἐννεάωτος ἀμφορεύς τοῦ θαλάσσιου ρυθμοῦ με διακόσμησιν ὀκταπόδων ἐκ τῆς ἀποθήκης Θ τοῦ Ἀνακτόρου.

β. Ψευδόστομος ἀμφορεύς με πλουσίαν διακόσμησιν σπειρώδων καὶ τόξων ἐκ τῆς ἀποθήκης Θ τοῦ Ἀνακτόρου.

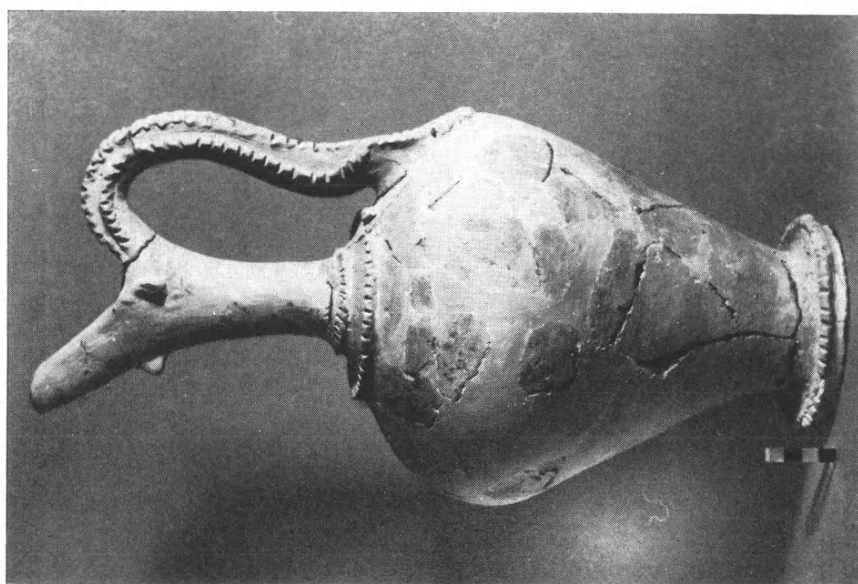
γ. Τετράωτος ἀμφορεύς με διακόσμησιν στροβιλιζομένων φύλλων, κλαδίων, κροκαλῶν ἐκ τοῦ δοματίου Ε τοῦ Ἀνακτόρου.

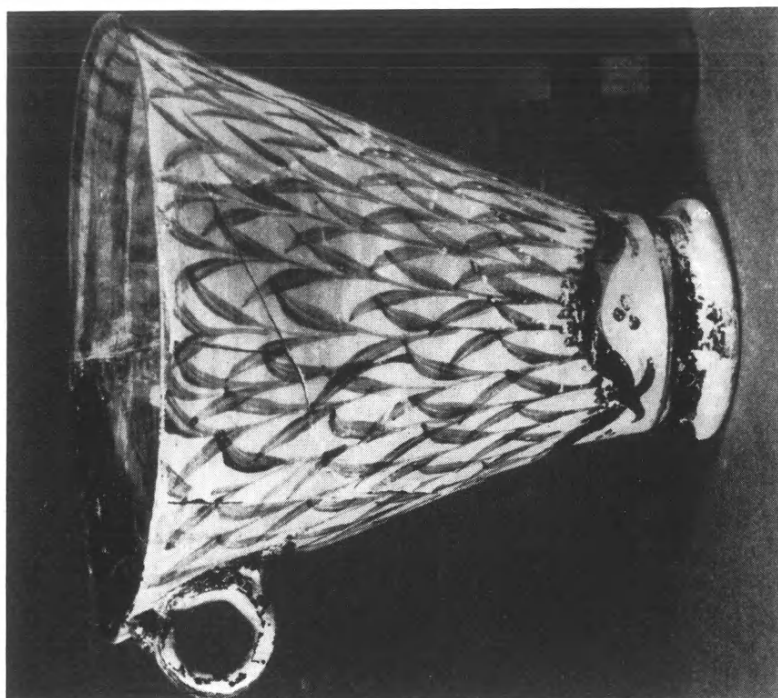
α. Ἀργυρᾶ ἐπίχρυσος προχοῖσκη ἐκ τῆς ἀποθήκης Θ
τοῦ Ἀνατόρου.

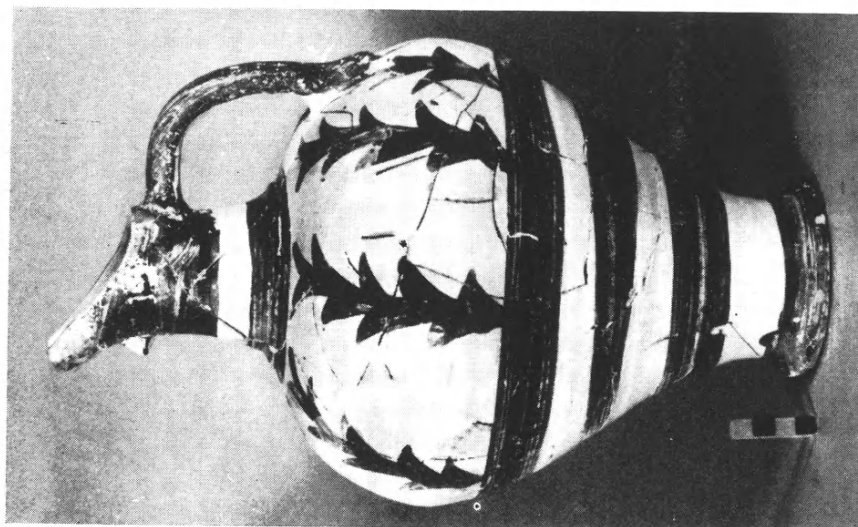
β. Πρόχοι καὶ κύαθος μὲ διακόσμησιν σπειρῶν καὶ κλαδίων
ἐκ τῆς ἀποθήκης Θ τοῦ Ἀνατόρου.

α. Ὑψηλὴ πρόχους μιμουμένη μεταλλικὸν πρό-
τυπον ἐκ τῆς ἀποθήκης Θ τοῦ Ἀνατόρου.

β. Βαθὺ μόνωτον κώτελλον με διακόσμησιν χλωρίδος
ἐκ τῆς ἀποθήκης Θ τοῦ Ἀνατόρου.

β. Πρόχους με διακόσμησιν κλάδων ἐκ τοῦ
δοματίου Ε τοῦ Ἀνακτόρου.

α. Τετράωτος ἀμφορεύς με διάκοσμον φύλλων
κισσοῦ ἐκ τοῦ δοματίου Ε τοῦ Ἀνακτόρου.

α. Ὁ σωρός τῶν χαλκῶν ταλάντων τοῦ δωματίου Ε τοῦ Ἀνακτόρου, ὡς εὐρέθη.

β. Ἡ ἀποθήκη Η τοῦ Ἀνακτόρου μὲ μέρος τοῦ περιεχομένου της ἐκ ΒΔ.

α. Μέγας χαυλιόδους ἐλέφαντος τοῦ δωματίου Ε τοῦ Ἀνακτόρου.

β. Μακρὰ χαλκᾶ ξίφη μὲ ἐπιχρυσούς ἦλους τοῦ δωματίου Λ τοῦ Ἀνακτόρου.

γ. Μέγας χαυλιόδους ἐλέφαντος τοῦ δωματίου Ε τοῦ Ἀνακτόρου, ὡς εὐρέθη.

α. Ἐπίχριστος πεντάβαθμος κλιμακίς
τοῦ χώρου Ξ τοῦ Ἀνακτόρου.

β. Φρουτοδόχαι, ὡς ἀνευρέθησαν εἰς σωρὸν εἰς τὸ δωμάτιον Ε τοῦ Ἀνακτόρου.

α. *Ο Σπήλιος τῆς Οὐρανιάς τῆς Φάραγγος τῶν Νεκρῶν.

β. Τὸ Σπήλαιον Α Μαλακάρη τῆς Φάραγγος τῶν Νεκρῶν
μὲ πρωτογεωμετρικὰς ταφάς.

α. Ἡ ἐπὶ τῆς ἐξέδρας καὶ βορείως τοῦ λουτρῶνος εἴσοδος
πρὸς τὸ αἶθριον αὐτοῦ.

β. Τόξα τοῦ ὑποκαύστου μὲ τὸ ἐπ' αὐτῶν δάπεδον.

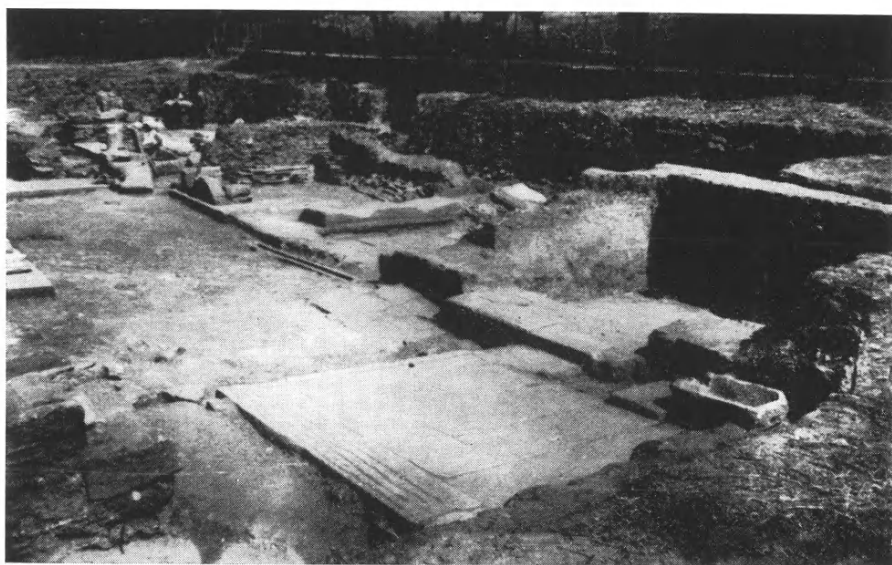

*Υπόκαυστον τοῦ λουτρῶνος.

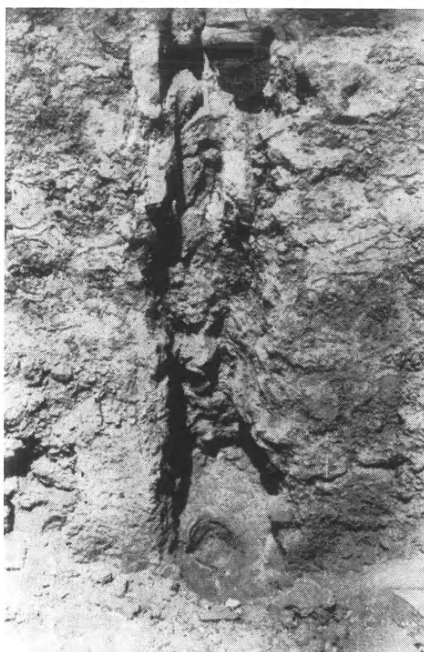
α. Μάζα τετηγότος μολύβδου καὶ ἐπ' αὐτοῦ προσκεκολλημένον ἀγγεῖον.

β. Ἡ ἀνατολικῶς τοῦ πυλῶνος δεξαμενὴ.

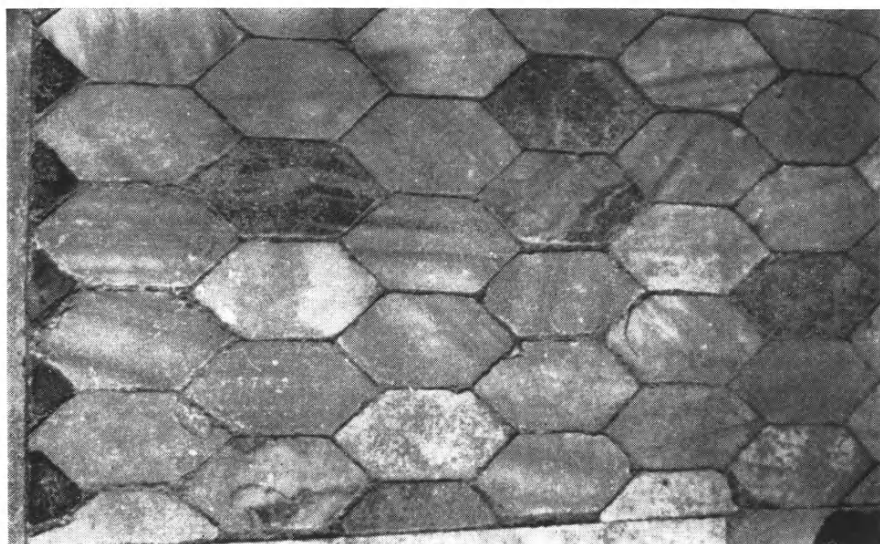
Τὰ εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ αἵθριου διαμερίσματα τοῦ ἀφόδου.

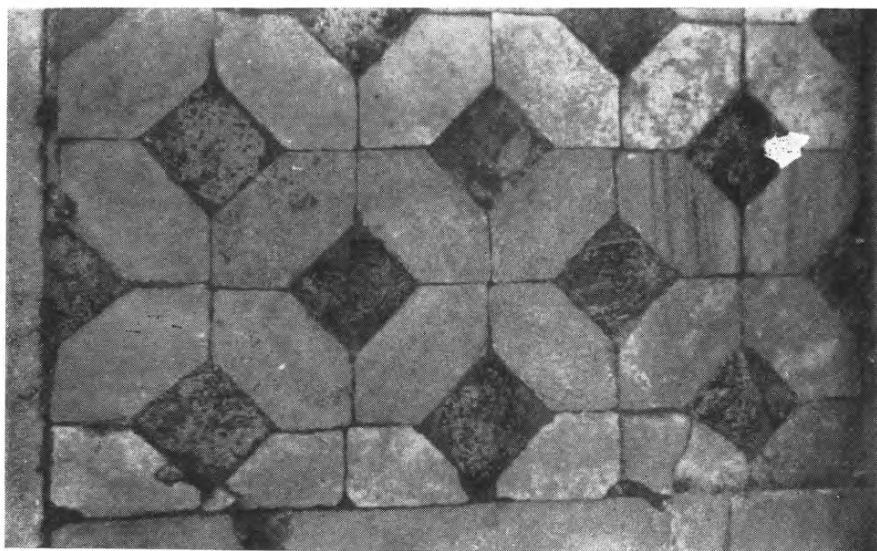
α. Ὁ ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου
ὕδραγωγὸς σωλήν.

β. Ἡ σταυρόσχημος κολυμβήθρα τοῦ βαπτιστηρίου.

α. Ἐκ τοῦ μαρμαροθετήματος τοῦ βαπτιστηρίου.

β. Ἐκ τοῦ μαρμαροθετήματος τοῦ βαπτιστηρίου.

α. Αί ἐπὶ τοῦ ὑποστρώματος ἀργητικαὶ
ὑποτυπώσεις τοῦ μαρμαροθετήματος
τοῦ βαπτιστηρίου.

β. Ἡ ΒΑ. γωνία τῆς αἰθούσης τῆς κολυμβήθρας καὶ αἱ βαθμίδες
αἱ φέρουσιν εἰς τὸν λουτρῶνα.

α. Σπαράγματα ἐντοιχίων ψηφιδωτῶν τῆς αἰθούσης τῆς κολυμβήθρας.

β. Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τῆς αἰθούσης τῆς κολυμβήθρας.

α. Τὸ χρυσμάριον τοῦ βαπτιστηρίου.

β. Τὰ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ὀκταγώνου ψηφιδωτὰ ἀρχαιοτέρου κτίσματος.

α. Τμήμα ψηφιδωτοῦ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ὀκταγώνου.

β. Τμήμα ψηφιδωτοῦ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ὀκταγώνου.

α. Λεπτομέρεια τοῦ πίνακος 173α.

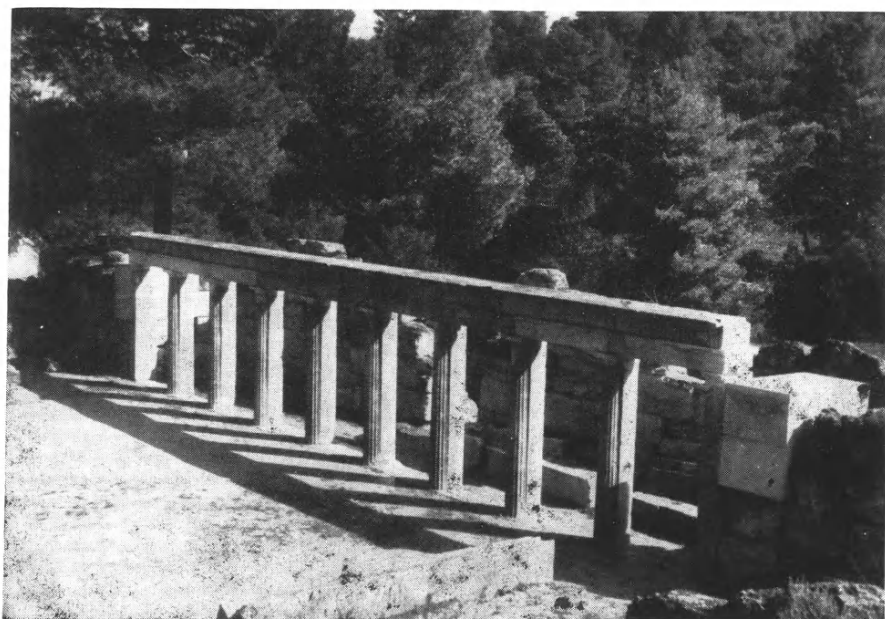

β. Τμήμα ψηφιδωτοῦ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ὀκταγώνου.

α. Τὸ κατὰ τὸ 1961 ἀναστηλωθὲν τμήμα τοῦ προσκηνίου
τοῦ ἐν Ἀμφιαρείῳ θεάτρου.

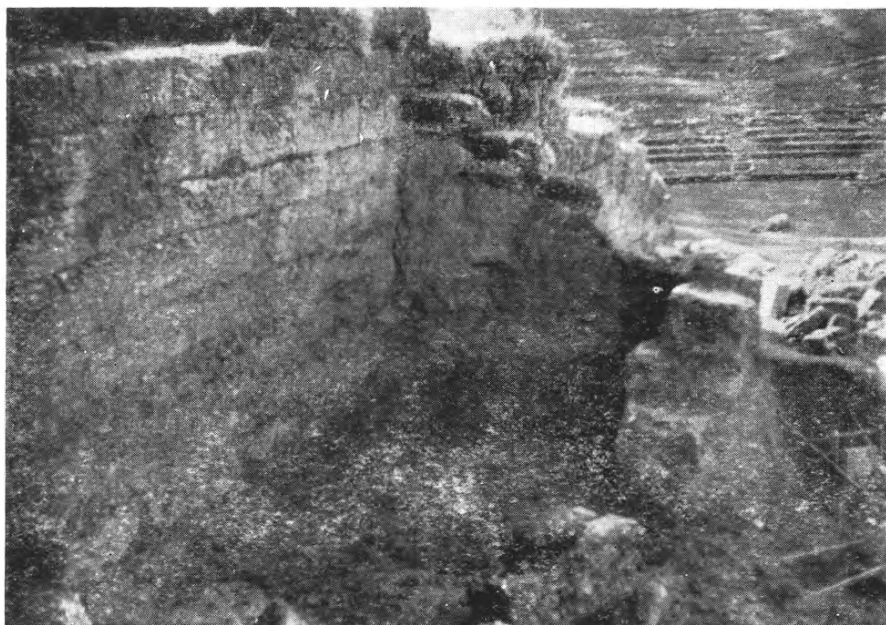
β. Ἡ ὁλοσχερῶς ἀναστηλωθεῖσα κιονοστοιχία τοῦ προσκηνίου
τοῦ ἐν Ἀμφιαρείῳ τοῦ Ὠρωποῦ θεάτρου.

α. Ἡ σκηνοθήκη τοῦ θεάτρου τῆς Μεγαλοπόλεως μετὰ τὸν καθαρισμόν.

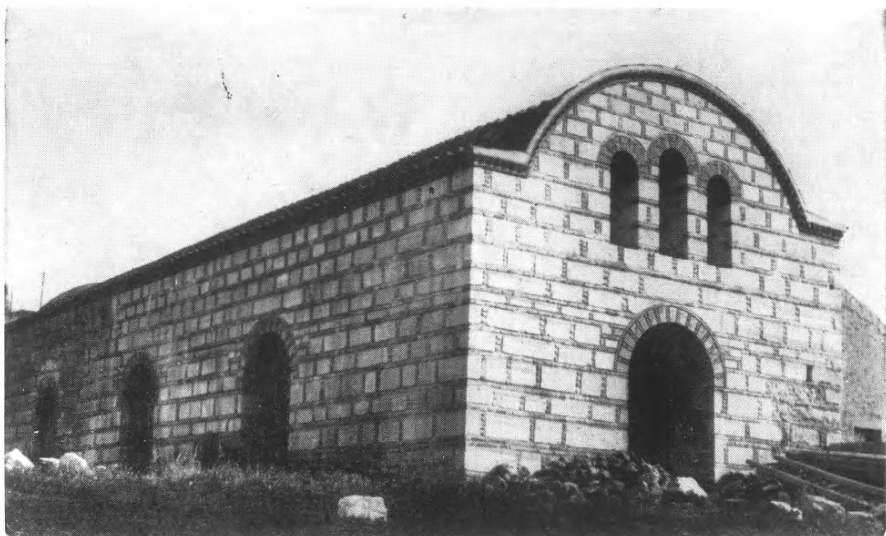
β. Τὸ νότιον ἀνάλημμα τοῦ θεάτρου τῆς Μεγαλοπόλεως

α. Ἀποκαλυφθὲν δωμάτιον παρὰ τὸ βόρειον ἀνάλημμα
τοῦ θεάτρου τῆς Μεγαλοπόλεως.

β. Ὁ μετ' ἀντερσεισμάτων ἀναλημματικὸς τοῖχος τῆς βορείου παρόδου
τοῦ θεάτρου τῆς Μεγαλοπόλεως.

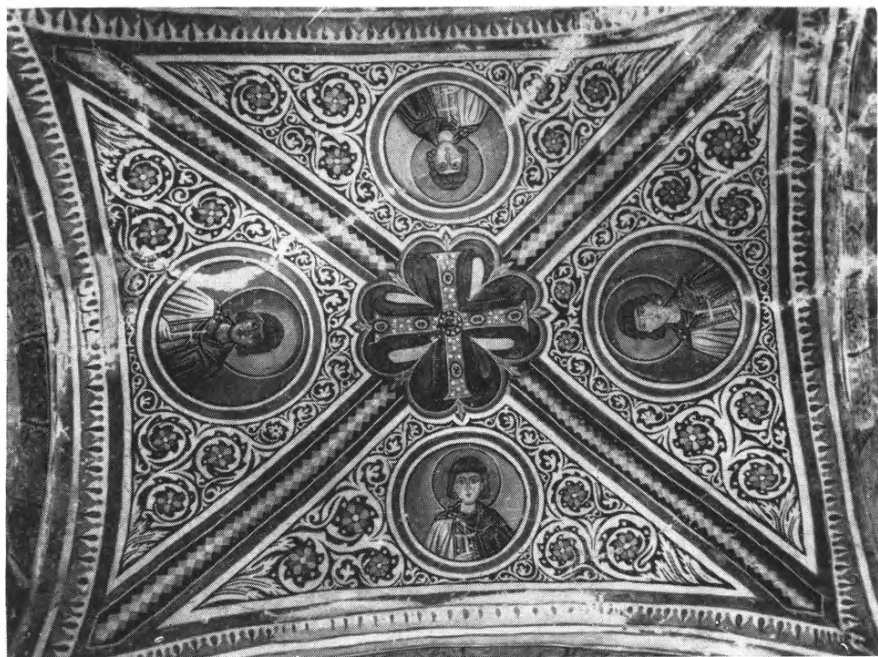

α. Ἡ ἀναστηλωθεῖσα Τράπεζα τῆς Μ. Παρηγορητίσσης Ἀρτης.

β. Ἡ ψηλάφησις τοῦ Θωμᾶ. Καθαρισθεῖσα τοιχογραφία τῆς Κρύπτης τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ Φωκίδος.

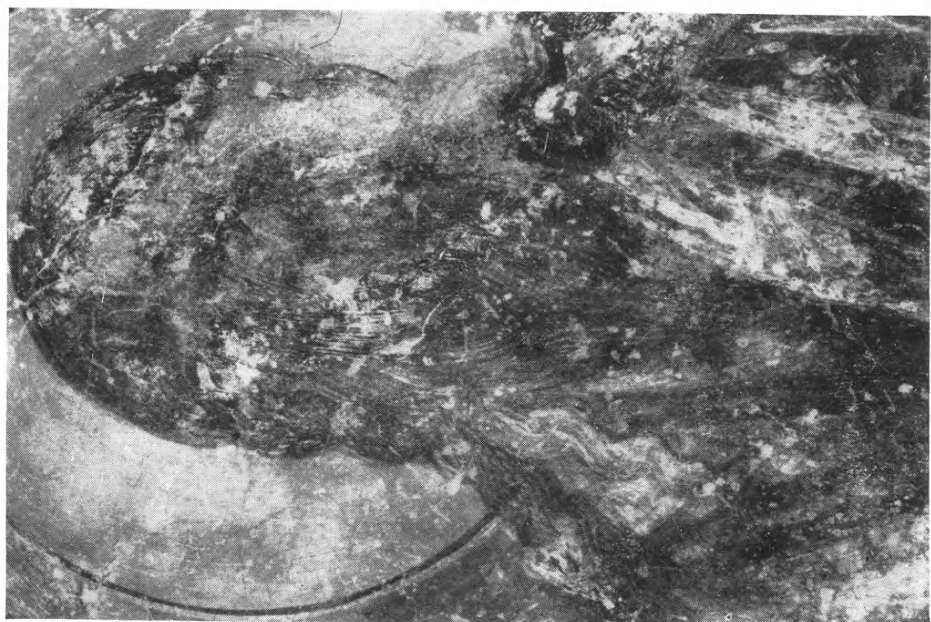
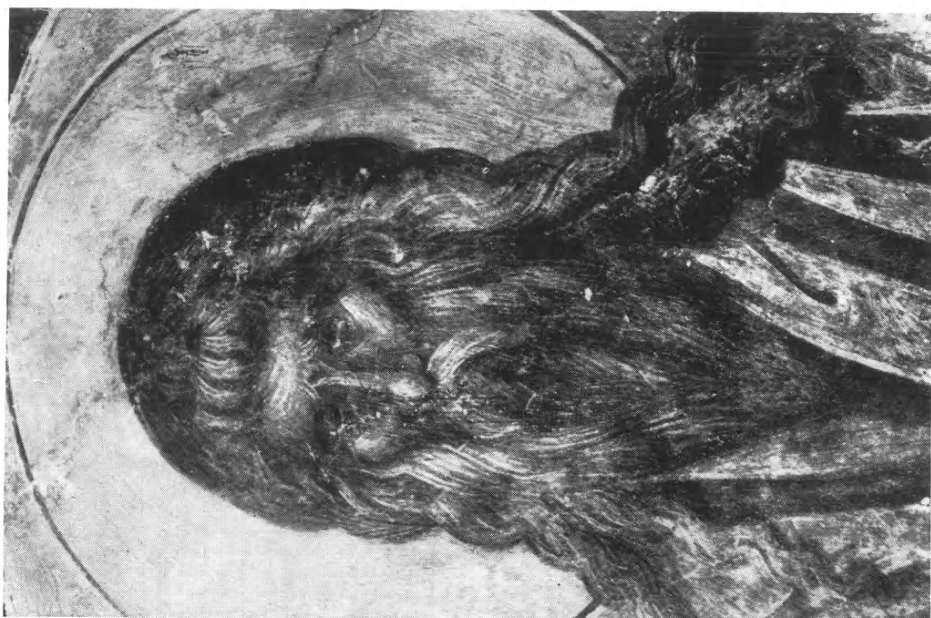

α. Καθαρισθεῖσα διακόσμησις σταυροθολίου τῆς Κρύπτης τοῦ Ὁσίου Λουκά.

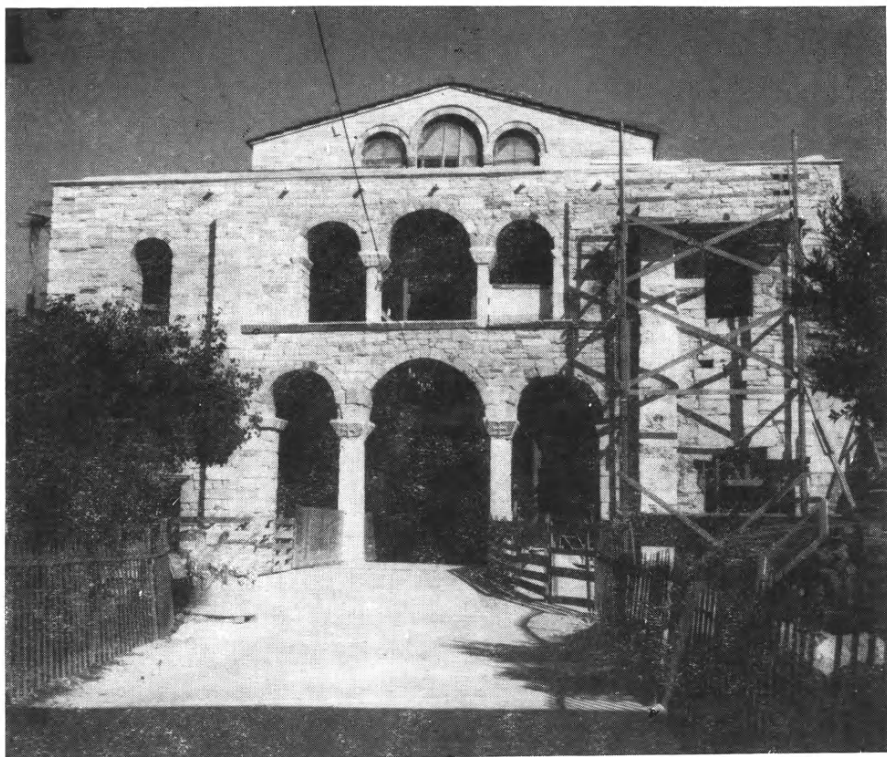

β. Ἡ κατὰ τὸ ἥμισυ στεγασθεῖσα Τράπεζα τῆς Μονῆς Ὁσίου Λουκά.

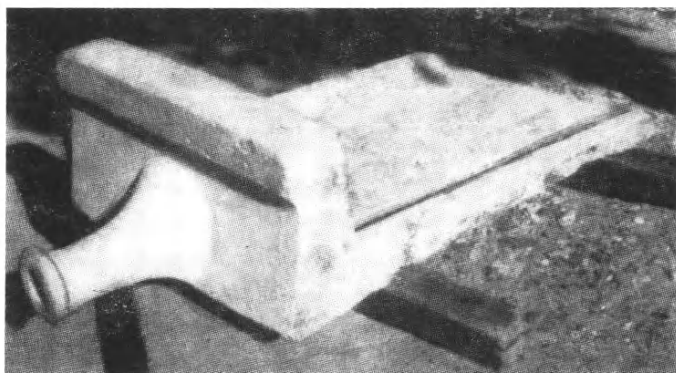

α - β. Μυστράς. Περιβλεπτός. Ἡ κεφαλὴ τοῦ προφήτου πρὸ καὶ μετὰ τὸν καθαρισμὸν.

α. Ὑποψη τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ τῆς Καταπολιανῆς
μετὰ τὰς ἐργασίας ἀναστηλώσεως αὐτῆς.

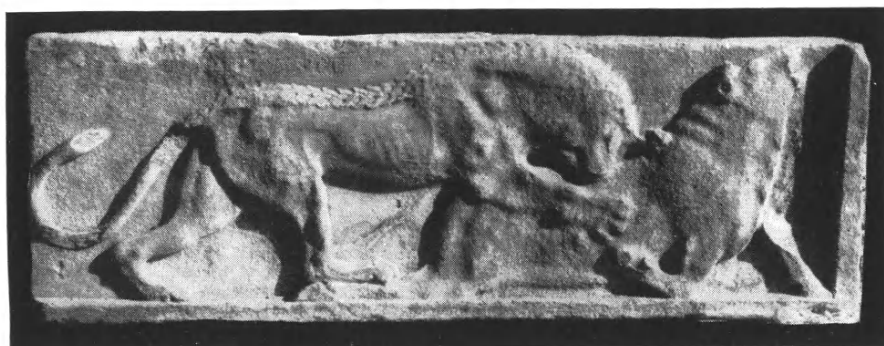
β. Ἀρχαία μαρμαρίνη ὑδρορροή ἐκ τῶν χρησιμοποιηθεισῶν
εἰς τὴν στέψιν τῆς προσόψεως τῆς παλαιοχριστιανικῆς βα-
σιλικῆς τῆς Καταπολιανῆς Πάρον.

Τὸ τρίβηλον τοῦ ἰσογείου καὶ τὸ τρίλοβον παράθυρον τοῦ γυναικωνίτου
τῆς Καταπολιανῆς ὡς ἀπεκαλύφθησαν διὰ τῶν ἐργασιῶν ἀναστηλώσεως αὐτῆς.

α. Ὁ ἀποκαλυφθεὶς στυλοβάτης τοῦ αἰθρίου τῆς παλαιότερας βασιλικῆς τῆς Καταπολιανῆς Πάρου μετὰ τῆς κατὰ χώραν εὐρεθείσης βάσεως πεσσοῦ τῆς στοᾶς.

β. Λέων σπαράσσων βοῦν. Ἀνάγλυφον εὐρεθὲν εἰς τὴν στρωῶσιν τοῦ αἰθρίου τοῦ ναοῦ τῆς Καταπολιανῆς Πάρου.

α. Ἀνάγλυφον, τοῦ τύπου τῶν νεκροδείπνων, εὑρεθὲν εἰς τὴν στρωσὶν τοῦ αἰθρίου τῆς Καταπολιανῆς Πάρου.

β. Ἀρχαῖος κυλινδρικός βωμὸς εὑρεθεὶς κατὰ τὰς ἐργασίας ἀναπαλαιώσεως τῆς Καταπολιανῆς Πάρου.

γ. Κεφαλὴ Ἀσκληπιοῦ (;) εὑρεθεῖσα κατὰ τὴν κατεδάφισιν τῶν νεωτέρων ἀντηρίδων τοῦ ναοῦ τῆς Καταπολιανῆς Πάρου.

α. Ἴωνική ζωφόρος ἢ ἐπικρανίτις εὐρεθεῖσα κατὰ τὴν κατεδάφισιν τῶν μεταγενεστέρων προσθηκῶν τοῦ ναοῦ τῆς Καταπολιανῆς Πάρου.

β. Πρόσοψις ἀρχαίου Ἴωνικοῦ κιονοκράνου τῆς Πάρου.

γ. Ἡ κάτω ὄψις τοῦ ἀρχαίου Ἴωνικοῦ κιονοκράνου τῆς Πάρου.